This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

A 950,173

1837
ARTES VERITAS SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

Z
249
.B5

BIBLIOGRAPHISCHE

ADVERSARIA.

VIJFDE DEEL.

's GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1883—86.

Bibliotheek

Lib. Com.
Nijh
11-22-29
18331

INHOUD.

Blz.

DE EERSTE BOEKDRUKKER TE ALKMAAR.

In de gemeente-boekerij van Alkmaar berust een kwartijn, in ouden band, welke zeer verschillend van inhoud is. Bij eenige fraai geschreven handschriften der vijftiende en zestiende eeuw zijn ook een viertal drukwerken daarin saamgebracht. En die drukwerken zijn zoo dun, zij bestaan uit zoo weinige bladen, dat het geen wonder zou zijn, dat al de overige afdrukken van die werkjes, niet zoo goed beschut door hunne omgeving, te loor zijn gegaan.

De handschriften bestaan in levensbeschrijvingen van de pausen, de aartsbisschoppen van Keulen, de dogen van Venetië, de voogden, graven en hertogen van Gelderland, de graven en hertogen van Cleef, de Romeinsche keizers, de bisschoppen van Tongeren, Maastricht, Luik, de heeren en graven van Egmond, de bisschoppen van Utrecht, de koningen van Hongarije, enz. enz.; verder in heiligen legenden, te beginnen met die der elf duizend maagden, waarbij ook gedichten op die martelaressen. Achter het eerste drukwerk volgt nog in handschrift een stuk getiteld: Carmina Bartholomei Coloniensis rectoris schole Alcmariensis de Sancto Matthia Apostolo patrono templi oppidi praedicti, terwijl de inhoud van den band besloten wordt door Carmina Arnoldi Buirich, door eene aardrijkskundige onderverdeeling van Gallië

en door een stukje getiteld: De diversis hominibus in India et aliis locis, alles in handschrift.

De drukwerken, die onze belangstelling hier meer wekken, zijn 1°. De diui Martini Turo // nēsis ecclesiae sanctissimi episcopi: et Traiectē // sis patroni tutorisqȝ maximi vita carmē enco- // miasticon ab Joanne Murmellio Ruremun-// dēsi scholasticis in celebri eodeȝqȝ ornatissimo // Alcmariae opido Hollandorū sane quam ame // ni gymnasio aeditum M. D. Xiij. // — Hier volgt op den titel eene houtsnede een bisschop voorstellende. Het vers eindigt op de keerzijde van blad 5 met een drietal distichen, waarachter het onderschrift volgt: ¶ Excusum Dauētrie ex officina Alberti // Pafraet Anno dnī Xiij Jdi- // bus Septembribus. // · ¿ · // Het zesde blad is onbedrukt gebleven.

2°. Een werkje van slechts vier bladen dat dezen titel draagt: ¶ Carmen Scholare Kēponis Thefsaliēsis // Metrum Jambicum dimetrum //; daarop volgt eene houtsnede welke zeer opmerkelijk is, ofschoon ik geen ander verband heb kunnen ontdekken tusschen de voorstelling (een man en eene vrouw zittende in een landschap op welks achtergrond eene woning staat, terwijl een draak boven beiden zweeft en hij haar iets aanbiedt) en den inhoud van het gedicht, dan de volgende verzen:

> ¶ Quid si metalli plurimā
> Per fas nefasqȝ congerens
> Fului rapis numismata:
> Securus esse desinens
> Te adducis in periculum.
> Quicunqȝ diuites volunt
> Fieri : cadunt in retia
> Diaboli fallacia.

Dit laatste eindigt op de voorzijde van blad 4 en wordt daar gevolgd door twee distichen ter eere van de HH. MATTHIAS en LAURENTIUS. De laatste bladzijde wordt ingenomen door eene fraaie houtsnede, de maagd Maria in de mandorla voorstellende, terwijl boven links God de Vader, rechts de Heilige geest en aan den onderkant twee Cherubijnen zijn afgebeeld. Dezelfde voorstelling, maar beter gesneden, komt voor in drukken door ALBERT PAFRAET te Deventer gebezigd in 1517 en 1520.

3°. Een stukje van vier bladen, getiteld: In tutelariu3 Alcmarie // diuorum Matthię apostoli: et Lauren- // rentij (*sic*) martyris pręconium Jo- // anis (*sic*) Murmellij Ruremū- // densis ode dicolos // Deze titel wordt gevolgd op de eerste bladzijde door eene houtsneêplaat voorstellende twee heiligen waarvan de een eene zaag, de andere een driehoek in de hand houdt. Na een zestien regelig Epigramma van Murmellius: Cur Alcmariensis schola luculenta sit in ędi // tissimo loco cōstituta, volgt het eigenlijk werk, dat op de keerzijde van blad vier eindigt en gevolgd wordt door een distichon in twee talen, dat ik voor de aardigheid hier afschrijf: ¶ Eiusden distichon latinum. // Laurenti martyr: pie Matthia apostole Christi // Alcmarię: et nobis ferte: precamur: opem. // ¶ Distichon eiusdem germanicum // Sanct Matthijs Christi tru apostel: grote patrone // Marteler o schone Laurens: staitt Alcmer: en ons bij // De lettersoorten en drukwijs geven mij de overtuiging dat ALBERT PAFRAET dit werkje heeft gedrukt en, evenals het onder n°. 1 besproken gedicht van Murmellius, te Deventer.

4°. Een gedicht waarvan dit de titel is: ¶ De gloriosa virgine Maria Kē // ponis Thessaliensis car- // men

Panegyricum // scholare // gevolgd door dezelfde houtsneê welke ik onder 2° heb beschreven. Het vers zelf eindigt op blad 3 recto, terwijl 3 verso en 4 recto eene ¶ Declaratio quorūdā vocabulorū // carminis predicti // en het onderschrift bevatten dat aldus luidt: ¶ Jmpressum Alcmarie per me Johan // nē Dauētriensem E regione // Gymnasij Alcmariani // ¶ Deus prouidebit omnia. // De laatste bladzijde vertoont eene houtsneêplaat, voorstellende eene vrouw te bed liggend in een vertrek waarvan de deur open staat; aan beide zijden van dat bed staat eene vrouw boven welke, op spreukbanden, de woorden Caritas en Sapiencia staan. Deze plaat behoort tot eene reeks van houtgravuren welke in 1492 gebezigd zijn door Gerard Leeuw te Antwerpen in het 4° werkje getiteld: Een devoet excercitie van den dochteren van Syon. Van diezelfde reeks heeft Albert Pafraet er in 1516 en 1517 ook een paar gebezigd in boekjes door hem ter perse gelegd.

Ware het niet, dat in dit vierde werkje zoo duidelijk Alkmaar als drukoord en Jan van Deventer als drukker zijn aangewezen, wij zouden om de bijzonderheden, hierboven bij de beschrijving dier drie laatste werkjes aangegeven, ze alle drie naar Deventer en naar de drukkerij van Albert Pafraet verwezen hebben. Dit gaat nu niet, en daarenboven is van het laatste gedicht van Kempo van Tessel de fol. 3*b* en 4*a* met eene lettersoort gedrukt, welke ik mij niet herinner in Deventersche drukken ontmoet te hebben.

Wij moeten nu Jan van Deventer beschouwen als de drukker van n°. 4 niet alleen, maar ook van n°. 2. De houtsneê wijst er op; de druk bevestigt het; maar tevens kunnen we in die beide onaanzienlijke werkjes de oudste proeven van Alkmaarsch drukwerk

begroeten. Elk die deze gedichten beschouwt zal met mij instemmen, dat wij als drukjaar er van nagenoeg dat kunnen aannemen, wat door de beide werkjes van ALBERT PAFRAET aan de hand wordt gedaan, namelijk 1513 of 1515, en daardoor klimt het tijdstip waarop de boekdrukkunst zich het eerst binnen de muren van deze stad vestigde met ruim dertig jaren. Een der nieuwste autoriteiten toch op dit gebied, de heer P. DESCHAMPS, zegt er van in zijn in 1870 verschenen „Dictionnaire de géographie ancienne et moderne à l'usage du libraire et de l'amateur des livres" (kolom 37): Nous ne connaissons, non plus que M. TERNAUX, qui ne fait que copier la note du docteur COTTON, de livre imprimé dans cette ville avant 1605: Dictionarium Belgico-Latinum, par CORNELIUM KILIANUM. Alcmariae, 1605, in-8vo. Le premier imprimeur s'appelle JACQUES MEISTER. -- Voici un autre livre imprimé en 1606; GOMES VAN TRIER: Van den heuschen Burgerlijcken Ommegangh, een seer sinricke liefflijcke und (?) noetteghe (?) tsamen spreckinghe. — Alkmaar bij JACOB DE MEESTER, 1606. in-4to. Maar Dr. A. M. LEDEBOER noemt in zijn bekend werk: „De boekdrukkers, boekverkoopers en uitgevers in Noord-Nederland" (Deventer 1872, in-4°.) blz. 2, als oudsten drukker te Alkmaar: WILLEM LAMBRECHTS, geadmitteerd 24 Sept. 1546.

Het staat nu voortaan vast dat omstreeks 1514 door JAN VAN DEVENTER te Alkmaar is gedrukt; maar wie was die JAN VAN DEVENTER, die wellicht daar ter plaatse niets anders heeft ter perse gelegd dan de beide beschreven werkjes en wellicht nog een en ander, maar dat nu spoorloos verdwenen is? Wanneer ik een vermoeden dienaangaande mocht ten beste geven, dan zou ik zeggen: die JAN VAN DEVENTER heette, wan-

neer hij zijn naam voluit opgaf, JAN PAFRAET, van Deventer afkomstig of geboortig. Ik houd hem voor een van de zonen of kleinzonen van RIJKERT PAFRAET of PAFROED, den drukker die in 1477 de boekdrukkunst te Deventèr invoerde, haar daar tot in 1485, of tot 1511 [1] voortzette en die door ALBERT PAFRAET werd opgevolgd in zijne werkplaats. JAN had in zijn bezit lettersoorten niet alleen, maar ook eene houtsnede, die de eigendom moeten geweest zijn van RIJKERT PAFRAET, en hij kwam uit Deventer. Wanneer hij nu in 1511 of iets later met ALBERT de vaderlijke nalatenschap gedeeld heeft en, om de concurrentie [2], uit Deventer naar Alkmaar met der woon is vertrokken, dan zou mijne meening bevestigd worden. Wellicht dat het archief der gemeente Alkmaar en dat van de latijnsche school te dier stede hier nog meerder licht kunnen geven.

's Gravenhage, M. F. A. G. CAMPBELL.
15 April 1883.

---

[1] Het is namelijk twijfelachtig of de RIJKERT PAFRAET van 1488—1511 dezelfde is geweest als die welke van 1477 tot 1485 drukte.

[2] Te Deventer drukten toenmaals nog, behalve ALBERT PAFRAET, JACOB VAN BREDA, die er zich in 1485 gevestigd had, en THEODERICUS DE BORNE.

EEN CLAGHE JESU CHRISTI,

UIT HET LATIJN VAN

PETRUS BLOCCIUS

VERTAALD DOOR

HENDRIK LAURENSZ. SPIEGHEL.

(Uitgaaf: Delft, 1595.)

Dat Petrus Bloccius behalve zijn wèl bekend „Meer dan tweehonderd ketterijen" onder andere ook eene „Querimonia Jesu Christi" of „Claghe Jesu Christi" geschreven en uitgegeven heeft, wisten wij sedert lang, daar hij het zelf zegt in die „Meer dan tweehonderd ketterijen." Maar nadere bijzonderheden aangaande dat geschriftje waren ons niet bekend, daar niemand er iets van had medegedeeld. Het eenige, dat men kon vermoeden, was het bestaan van eene uitgaaf of druk van 1595. Immers gaf de Catalogus van J. F. v. d. Velde (Gand, 1831), I. p. 583, n. 5754, te lezen: „Een claghe Jesu Christi, tot dat ongehoorsaeme menschelycke geslachte. Delf. 1595. in 8." Lang heb ik naar dat boekje gezocht. Geheel onverwachts bekwam ik een exemplaar eener latere uitgaaf van datzelfde geschrift te zien (Amstelredam, Jan Evertsz. Cloppenburch, 1611), en daarvan heb ik, nu drie jaren geleden, eene uitvoerige

beschrijving gegeven. [1] Behalve dat wij nu den inhoud van dat boekje kennen, weten wij nu ook, niet alleen dat PETRUS BLOCCIUS het oorspronkelijk in het latijn heeft geschreven, maar ook, dat de vertaler van dat latijnsche geschrift („Querimonia Jesu Christi") niemand anders en niemand minder is dan HENDRIK LAURENSZ. SPIEGHEL. Dit bleek ons toch uit de beide woorden, geplaatst onder de korte voorrede des vertalers, waarin wij de spreuk van SPIEGHEL moesten herkennen: *Deucht verheucht.*

De vraag bleef nu echter, of ook de „Claghe Jesu Christi" van 1595 die voorrede bevatte; of HENDRIK LAURENSZ. SPIEGHEL ook die Delftsche uitgaaf van 1595 in het licht gezonden had. 't Kwam mij wel waarschijnlijk voor [2], maar met zekerheid was hier toch niets te bepalen, daar een exemplaar van 1595 nog altijd in het duister lag.

Wat gebeurt echter?

Niet lang, nadat het door mij geschrevene het licht had gezien, had mijn hooggeachte vriend, de heer A. VAN SCHELVEN, vroeger te Gent (in Vlaanderen) werkzaam, thans te Beverwijk woonachtig, de vriendelijkheid, mij een boekje ter inzage te doen toekomen, dat niets anders was dan het in den Catalogus der bibliotheek van den straks genoemden Leuvenschen hoogleeraar vermelde exemplaar der „Claghe Jesu Christi", Delft, 1595, en dat het antwoord gaf op de vraag, door de uitgaaf van 1611 onbeantwoord gelaten. Daar ik mij

---

[1] Studiën en Bijdragen op 't gebied der Historische Theologie, verzameld door W. MOLL en J. G. DE HOOP SCHEFFER. IV (1878), 3, blz. 374—392.

[2] Zie t. a. pl. bl. 391.

thans in staat gesteld zie, om nog iets ter aanvulling van het vroeger door mij geschrevene te laten volgen, haast ik mij het verdere resultaat van mijn onderzoek hier mede te deelen [1].

De titel der uitgaaf van 1595 is geheel gelijk aan den vroeger door mij opgegeven titel der uitgaaf van 1611, behalve dat de spelling hier en daar gewijzigd is. Aan den voet van het titelblad staat te lezen: Tot Delf, Bij BRUYN HARMANSZ. SCHINKEL, woonende aent Marcktvelt inde Druckerye. Anno 1595. — Op de keerzijde van het titelblad vinden wij dezelfde voorrede, die in de uitgaaf van 1611 voorkomt. Wij moeten haar ter wille van hetgeen wij verder te zeggen hebben, hier laten volgen. Zij luidt aldus:

Tot den vromen Leser.

Aengesien, lieve Leser, dat dit Boecxken seer van de Christenen wort gelesen, gecocht ende vercocht, eñ die exemplaren al vercocht waren, so is den Auteur deses Boecxkens ghebeden, dat hy dat soude oversien; soo heeft hy tselve vlytich eñ neerstelicken gedaen, ende dat tot nut ende profyt der slechter menschen met schoone spreucken vermeerdert ende gecorrigeert. Welck wie dat leest, die lese dat met aendacht, ende afstant der sondē, ende leve Christelick; so sult ghy met meerder verstant ende vreucht Mosen, die Prophetē ende Apostelen lesen; soo sult ghy alderley secte (door de ghenade Gods) beter moghen schouwen: Blyvet by Jesum.

Deucht verheucht.

---

[1] Het genoemde exemplaar is thans in mijn bezit, daar de heer VAN SCHELVEN de bijzondere vriendelijkheid heeft gehad, het mij tot een blijvend aandenken aan hem ten geschenke te geven.

Uit deze voorrede meenen wij te mogen opmaken, dat de Delftsche uitgaaf van 1595, waarvan wij thans een exemplaar vóór ons hebben, niet de eerste uitgaaf der vertaling is, maar door eene oudere is voorafgegaan. Immers wordt in deze voorrede over den auteur, dat is Petrus Bloccius, gesproken, alsof hij nog tot de levenden behoorde. Volgens waarschijnlijk niet onjuiste berekening [1] had Bloccius in 1582 den ouderdom van 93 jaren bereikt. Zeker leefde hij in 1595 wel niet meer. Wij wagen derhalve niet veel, als wij aannemen, dat de Voorrede, welke wij mededeelden, eigenlijk reeds voor een vroeger verschenen druk heeft gestaan en in de uitgaaf van 1595 eenvoudig uit eene vroegere uitgaaf is overgenomen. Wat Hendrik Laurensz. Spieghel betreft, heeft dit geen bezwaar. Zooals wij vroeger herinnerden [2], hij was in 1549 geboren, had derhalve in 1579 den ouderdom van dertig jaren bereikt, en kan toen reeds als vertaler van de „Querimonia Jesu Christi" (de „Claghe Jesu Christi") opgetreden zijn. Hoe wij hierover echter ook hebben te oordeelen, nu wij weten, dat de Delftsche uitgaaf van 1595 ook reeds de vroeger door ons besproken en thans op nieuw door ons medegedeelde Voorrede van de hand van Hendrik Laurensz. Spieghel heeft, schijnt alles ons te dwingen tot de stelling, dat er minstens drie uitgaven van de hollandsche „Claghe Jesu Christi" moeten aangenomen worden, ééne nog bij het leven van Petrus Bloccius, ééne van 1595, en ééne van 1611.

Wordt in het vervolg over Hendrik Laurensz. Spieghels persoon, leven en werken gehandeld, men

---

[1] Vgl. t. a. pl. bl. 390.

[2] t. a. pl. bl. 391.

zal, naar wij hopen, niet vergeten, hem ook als vertaler van de latijnsche „Querimonia Jesu Christi" te gedenken. Dat hij dit geschrift van BLOCCIUS in onze taal heeft overgebracht verdient toch, indien wij ons niet vergissen, niet langer in het vergeetboek te staan.

April 1883. J. I. DOEDES.

PETER KAETZ OF PIETER KAETZ.

(BIBEL, HANS VAN ROEMUNDT, 1525.)

Wat staat toch eigenlijk te lezen op het titelblad van het eerste deel der uitgaaf van het Oude Testament, door HANS VAN ROEMUNDT in 1525 gedrukt, achter de woorden: int huys van Delft? Staat daar: bi PIETER KAETZ, of: bi PETER KAETZ?

Een interessante quaestie, zal deze en gene glimlachend zeggen.

Voor bibliographen hebben allerlei „kleinigheden" belang en waarde. Een oogenblik geduld.

De „Boekzaal der Nederd. Bijbels" bericht, bl. 534, dat er staat: bi PIETER KAETZ. Maar de „Bibliotheca Belgica" meldt ons nu, dat op den titel te lezen staat: bi PETER KAETZ. Zoo schijnt LE LONG dan in het ongelijk gesteld te moeten worden. Trouwens, eenige bladzijden later (bl. 555) schrijft hij, dat op den titel van het eerste deel staat: „dat het te koop was in 't Huys van Delft, by PETER KAETZ." Zoo is dan nu de man, die bl. 534 PIETER heette, bl. 555 PETER genaamd.

De quaestie is, naar het schijnt, geen regel schrifts meer waard.

Dat is toch 't geval niet; want de exemplaren van het eerste deeltje verschillen wat den hollandschen voornaam van KAETZ op het titelblad betreft. Dit bemerkte ik niet lang geleden door vergelijking van de twee

exemplaren, die ik van het eerste deeltje bezit. Op het titelblad van het eene staat gedrukt: bi PIETER KAETZ; op het titelblad van het andere lezen wij: bi PETER KAETZ.

Een oogenblik dacht ik aan de mogelijkheid, dat wij hier zouden kunnen te doen hebben, indien al niet met twee verschillende uitgaven, dan toch met twee verschillende drukken van het eerste quaterntje, welks eerste blad het titelblad is. Zeker is toch, dat bl. *a. v.* r°. regel 2 v. o. in het exemplaar „PIETER KAETZ" te lezen staat: ghe niet al...; daarentegen in het exemplaar „PETER KAETZ" aldaar te lezen staat: ghe neit al... (drukfout); voorts, dat bl. *a. vi.* r°, in het exemplaar „PIETER KAETZ" aan den rand vijf bijbelplaatsen worden aangehaald, daarentegen in het exemplaar „PETER KAETZ" zes bijbelplaatsen (behalve de vijf ook nog actuū 6.) voorkomen. Ook trof mij, dat in het tweede quaterntje in het exemplaar „PETER KAETZ" bl. *b. ij.* v°. boven aan op den rand, verwezen wordt naar „abdie c. 1.", maar dat deze verwijzing ontbreekt in het exemplaar „PIETER KAETZ." — Hiertegenover staat echter, dat op bl. *a. vi.* r°., regel 2 v. o., in beide exemplaren dezelfde drukfout voorkomt, namelijk: lettetē, in plaats van letterē.

Een verder onderzoek brengt wellicht meer aan het licht. Hoe dit zij, daar het door ons opgemerkte verschil een der oudste uitgaven van den Bijbel in het nederlandsch (het Oude Testament) betreft, en wel den merkwaardigen druk van HANS VAN ROEMUNDT uit het jaar 1525, meenden wij niet te mogen nalaten er opmerkzaam op te maken.

1 Mei 1883. J. I. DOEDES.

Op verlangen van den hooggeleerden schrijver van bovenstaand opstel heb ik de beide exemplaren van dezen „Bibel" (Oude Testament), ter Koninklijke Bibliotheek bewaard, onderling vergeleken en getoetst aan zijne opmerkingen. Terwijl die dezelfde afwijkingen van elkander aantoonen, stemmen zij geheel overeen met de exemplaren van Professor Doedes; zij verschillen echter beide van de beschrijving welke in de *Bibliotheca Belgica* voorkomt. Deze laatste, waarvan ik alleen de proef heb gezien, teekent in den tweeden regel van den titel van deel I zeer duidelijk aan „duitschē", welk woord in de beide Haagsche afdrukken [1] „duitsche" gespeld wordt.

4 Mei 1883. M. F. A. G. Campbell.

---

[1] Ook in mijne beide exemplaren. J. I. D.

VERVOLG DER LIJST VAN BIJBELS, TESTAMENTEN OF GEDEELTEN DAARVAN, NIET DOOR LE LONG VERMELD.

(TOT OP HET JAAR 1650.)

Vroeger heb ik een lijst opgemaakt van de niet door LE LONG vermelde Bijbels, Testamenten of gedeelten daarvan (tot op het jaar 1650) [1], die ik natuurlijk niet voor volledig hield. Thans heb ik er nog een t i e ntal nommers bijtevoegen, waaronder twee, die bijzondere aandacht verdienen. Het eene is een N. T., te Keulen uitgekomen in 1525, waarvan in de vorige eeuw reeds melding was gemaakt, maar waarop wij in Nederland tot heden geen acht hadden geslagen. Ik heb er eenigen tijd geleden eene uitvoerige beschrijving van gegeven [2]. —Het andere N. T. is het onlangs te Antwerpen ontdekte en voor het eerst in de „Bibliotheca Belgica" beschrevene, te Antwerpen door CHRIST. VAN REMUNDE, hoogst waarschijnlijk in 1525, gedrukte, vermoedelijk bestemd geweest om gevoegd te worden bij het door HANS VAN REMUNDE in vier deeltjes gedrukte Oude Testament in 16°. Dit N. T. is ook in 16°. en is gedrukt met dezelfde letter als het N. T., dat CHR. VAN REMUNDE

---

[1] Bibl. Adversaria IV. 2.

[2] Id. IV. 9.

in 1528 het licht deed zien. De volgorde der boeken in het nu onlangs ontdekte N. T. van CHR. VAN REMUNDE (Antw. 1525 ?) is dezelfde als die in zijn N. T. van 1528. De vertaling is naar LUTHER's overzetting. Voor de verdere belangrijke bijzonderheden moeten wij naar de „ Bibliotheca Belgica ” verwijzen.

Zie hier dan het vervolg der bedoelde lijst:

N. T.	1525.(?)	Antwerpen.	Christ. van Remunde. (Vgl. Bibl. Belg. T. 19, waar het voor het eerst beschreven is. Het eenige bekende ex. is in de Plantijnsche bibl. te Antwerpen. Vert. van Luther gevolgd).	16⁰.
N. T.	1525.	Keulen.	Hiero Fuchs. (Vgl. S. J. Baumgarten, Nachrichten, en Bibl. Adv. IV. 9.)	8⁰.
Ps.	1541.	Antwerpen. „Na M. Joannis Campensis oversettinghe.”	M. Crom. (Magazijn van Fr. Muller. 1878.)	16⁰.
O. T.	1543.	Antwerpen.	W. Vorsterman. (Cat. van Hengel en Eeltjes. N⁰. 21. 1881. N⁰. 57.)	f⁰.
N. T.	1546.	Antwerpen.	Jan van Loe. (In mijne verzameling. Cat. J. Koning. 1828. bl. 13.)	16⁰.

N. T.	1555.	Antwerpen.	Jan van Ghelen. (In mijne verzameling. Cat. van Hengel en Eeltjes. N°. 22. 1882. N°. 63.)	16°.
N. T.	1557, 18 Mei.	Antwerpen.	De wed. Jac. van Liesveldt. (In mijne verzameling. Cat. M. D. de Bruyn. N°. 88.)	8°.
N. T.	1560.	Antwerpen.	Hans van Ruremunde. (Kon. Bibl. te 's Gravenhage. Naar Luthers vert.)	8°.
N. T.	1567.	Z. pl.	Herman 't Zangers. (Cat. J. D. Hesselink. 1878. N°. 403.)	
N. T.	1619.	's Hertogenbosch.	(Cat. Bibl. Anon. Hag. Com. A. Moetjens. 1728. III. 1413.)	

Uit de vroeger door mij medegedeelde lijst moet verwijderd worden :

Ps.	1556.	Antwerpen.	Jan v. Waesberghe.	8°.

April 1882. J. I. Doedes.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

Catalogus der handschriften, kaarten en boeken van het Genootschap Pro excolendo jure patrio, opgerigt te Groningen in het jaar 1761. Groningen, Scholtens, 1879. gr. 8°.

Deze catalogus alleen belangrijk door de opgave der handschriften, is tot dusverre in geene bibliographische lijst opgenomen.

Catalogus van de boeken aanwezig in de bibliotheek der Sterrenwacht te Leiden, uitgegeven door H. G. van de Sande Bakhuijzen, bestuurder der Sterrenwacht. 1ste en 2de supplement. 's Gravenhage, Nijhoff, 1881, 1882. 2 st. roy. 8°.

De Catalogus zelf werd besproken in Bibl. Adv. III, 206.

Samlita Skrifter rôrande Sveriges Förhöllanden till fremmande Magter. Stockholm, 1881—83. gr. 8°. 4 en 430 blz.

Afzonderlijke afdruk uit de Handelingen der Kon. Bibliotheek te Stockholm, uitgegeven door den bibliothekaris Dr. G. E. Klemming. Het werk bevat eene zeer goede beschrijving van al de gelijktijdige geschriften betreffende de betrekkingen van Zweden met de buitenlandsche mogendheden van de jaren 1483 tot 1874, in de Kon. Bibliotheek te Stockholm bewaard. Het meerendeel dezer geschriften is van de 17de en het begin der 18de eeuw en bestaat voornamelijk uit Nederlandsche pamfletten, waardoor deze catalogus als eene belangrijke bijdrage tot de Nederlandsche pamfletten-literatuur kan geraadpleegd worden. Al de geschriften zijn streng chronologisch gerangschikt, terwijl met veel nauwkeurigheid wordt melding gemaakt van het verschil der voorhanden drukken, van de vertalingen, enz.

Bibliotheek van Nederlandsche pamfletten. Verzamelingen van de bibliotheek van Joannes Thysius en de bibliotheek der Rijks-Universiteit te Leiden, bewerkt door Louis D. Petit. Eerste deel, 1500—1648. 's Gravenhage, Nijhoff, 1882. kl. 4⁰.
Het voorbericht bevat een volledig overzicht van de pamfletten-verzamelingen in Nederland en hare literatuur.

Catalogus der bibliotheek van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. Tweede druk. Middelburg, Altorffer, 1882. 1ste stuk. gr. 8⁰.

. Zahn, G. P. H., Proeve van een nieuw bibliographisch systeem. Leiden, Donner, 1882. roy. 8°.

Petit', L. D., Proeve eener bibliographie der Nederlandsche dialecten. 1ste gedeelte. (Kuilenburg), 1882. gr. 8°.
Overgedrukt uit eenige afl. van „Onze Volkstaal".

Doorninck, J. I. van, Vermomde en naamlooze schrijvers opgespoord op het gebied der Nederlandsche en Vlaamsche letteren. Leiden, Brill. 1882—83. 3de—5de afl. roy. 8°.

Catalogus van de openbare bibliotheek te Arnhem. (Door W. F. C. van Laak). Arnhem, v. d. Zande, 1883. gr. 8°.

Catalogus van boeken over rechtsgeleerdheid en staatswetenschappen aan de bibliotheek der universiteit van Amsterdam ten geschenke gegeven bij het 250jarig bestaan der instelling van Hooger onderwijs door oudstudenten in de rechtsgeleerdheid aan het voormalig Athenaeum Illustre. Amsterdam, Stadsdrukkerij, 1882. roy. 8⁰.

Catalogus van de boekerij der Nederlandsche maatschappij tot bevordering der geneeskunst. Voorlooper eener Nederlandsche geneeskundige Bibliographie. 2de Supplement (door H. A. Israëls). Amsterdam, 1882. roy. 8⁰.

Catalogus van boeken over letterkunde en geschiedenis aan de stad gelegateerd door wijlen Joh. Hilman. Amsterdam, Stadsdrukkerij, 1882. roy. 8⁰.

Systematische catalogus der bibliotheek van de Tweede

Kamer der Staten-Generaal, (door J. J. F. Noordziek). Deel I. Godsdienst, wijsbegeerte, wis-, natuur-, taal- en letterkundige wetenschappen, kunsten enz., in het algemeen, geschiedenis, staats-, rechts-, staathuishoudkundige, administratieve en andere wetenschappen, in het algemeen, en in betrekking tot Nederland. 's Gravenhage, (Landsdrukkerij). 1882. roy. 8°.

Brinkman's alphabetische naamlijst van boeken, landkaarten en verder in den boekhandel voorkomende artikelen, die in het jaar 1882 in het Koninkrijk der Nederlanden uitgegeven of herdrukt zijn, benevens opgave van den uitgever, den prijs en eenige aanteekeningen; alsmede een wetenschappelijk register, (door R. van der Meulen). Amsterdam, Brinkman, 1883. post 8°.

Deze naamlijst wordt sedert 1846 uitgegeven. Aan het wetenschappelijk register kon meer zorg worden besteed.

Inventaris der archiefstukken berustende bij de Vereenigde Doopsgezinde gemeente te Amsterdam, opgemaakt door Ds. J. G. de Hoop Scheffer. Eerste stuk. Archief betreffende de Doopsgezinden in 't algemeen. (Amsterdam, Spin), 1883. gr. 8°.

Hierin komen eenige belangrijke geschriften voor betreffende de bibliographie der Doopsgezinden van M. Schagen, S. Muller en anderen.

Sepp, C., Bibliographische mededeelingen. Leiden, Brill, 1883. gr. 8°.

Inhoud: Stella clericorum, een stichtelijk geschrift uit de 15de eeuw. — De schrijver en de bronnen van den Hercules Prodicius. — Een geloofsbelijdenis uit de 16de eeuw. — Twee geschriften van Antonius Corranno. — Voor de letterkundige geschiedenis van Calvijn's Institutie. — De bibliotheek eener koningin. — Een brief van Franck, vertaald door de Zuttere. — Het Nieuw-Grieksche testament van 1638. — Onuitgegeven opstellen van Alhart de Raedt.

CATALOGUS

VAN BOEKEN, VOORHANDEN IN HET MAGAZIJN

VAN

MARTINUS NIJHOFF

TE 'S GRAVENHAGE,

EN VOOR DE BIJGESTELDE PRIJZEN TE BEKOMEN.

BRIEVEN EN GEDENKSCHRIFTEN OVER NEDERLANDSCHE GESCHIEDENIS.

1. **Albada, Aggaeus de,** Briefe van Rembertus Ackema u. Andere, aus den Jahren 1579—84. Herausg. v. E. Friedländer. Leeuw. 1874. M. facs. 8vo. f 1.—
   Aggaeus de Albada was afgevaardigde bij de vredeonderhandeling te Keulen, 1579.
2. **Alva.** — Correspondance du duc d'Albe sur l'invasion du comte Louis de Nassau en Frise, en 1568, et les batailles de Heiligerlee et de Gemmingen, publ. p. L. P. Gachard. (Brux. c. 1860). 8vo. f. 1.50
3. **Archives, Les,** du Royaume de Pays-Bas. Recueil de documents inédits pour servir à l'histoire des Pays-Pas, publ. p. R. C. Bakhuizen v. d. Brink, L. Ph. C. v. d. Bergh et J. K. J. de Jonge. dl. I. roy. 8vo. Niet verder verschenen. (f 7.60). f 3.60.
   Bevat o. a. Mémoires et correspondances du Baron de Kinckel.
4. **Aubery, L.,** Mémoires pour servir à l'hist. de Hollande et des autres Provinces-Unies. Suiv. la copie à Paris. 1680. 12mo. h. led. f 1.50
   Deze verzameling bevat levensbeschrijvingen v. Willem den Zwijger, van Louise de Coligny, van Philips Willem, van Maurits, van Frederik-Hendrik, van Oldenbarnevelt, van F. Aerssens et van H. Grotius.
5. —— Idem. Par. 1688. kl. 8vo. ld. f 1.—
6. —— Idem. Par. 1711. 8vo. led. f 1.50
7. **Auckland, William,** Journal and correspondence, 1782—

1814. W. a preface and introd. by the Bish. of Bath a. Wells. Lond. 1861. 4 dln. M. portr. 8vo. linnen. f 12.50.
Dit werk bevat belangrijke historische bijzonderheden over Nederland, zijne buitenlandsche betrekkingen, enz. gedurende deze jaren.

8. **d'Auzon de Boisminart, W. P.**, Herinneringen uit den veldtogt van Rusland, 1812. Amst., 's Hage, 1824. M. pl. en krt. 8vo. h. led. f 1.50.

9. **d'Avaux**, Négociations en Hollande, 1679—88. Par. 1752. 6 dln. kl. 8vo. led. f 2.50.

10. —— Négociations pendant les années 1693, 1697, 1698, publiées pour la première fois d'après le manuscrit conservé à la bibliothèque de l'Arsenal à Paris, par J. A. Wijnne. Utrecht, 1882, 83. 3 tomes. 8vo. (f 19.—). f 12.—.

11. **Barneveldt, Mme. de**, Mémoires, (c. 1625—1655). Amst. 1732. 2 dln. 1 bd. 12mo. perk. f 2.50.
Mme de Barneveldt was eene dochter van den markies des Ramais en de gravin de Raucourt. Nadat zij haar moeder had teruggevonden huwde zij met W. v. Stoutenburg, den tweeden zoon van J. v. Oldenbarnevelt. Deze Mémoires bevatten o. a. een beknopt verhaal van de veroordeeling van J. v. Oldenbarnevelt.

12. **Barre, de le**, — Mémoires de Pasquier de le Barre et N. Soldoyer, pour servir à l'histoire de Tournai, 1565—70, av. not. et annot. p. A. Pinchart. Brux. 1859. dl. I. (1565—1566) 8vo. br. f 3.75.
Pasquier de le Barre was procureur generaal te Doornik; als ketter vervolgd, werd hij 29 Dec. 1568 te Vilvoorde ter dood gebracht.

13. **Bongars, J.**, Epistolae ad Joach. Camerarium. L. B., Elzevier. 1647. 12mo. vél. f 3.50.
Bevat 183 brieven geschreven van 1588—98.

14. **Bowdler, Th.**, Letters written in Holland in the months of September and October 1787, to which is added a collection of letters, and other papers, relating to the journey of the princess of Orange, 28 June 1787. London, 1788. Av. 2 ctes. 8vo. cart. f 2.50.
Th. Bowdler was gezant van Engeland in 1787.

15. **Bowring, J.**, Brieven geschreven op eene reize door Holland en Groningen in 1828, voorafgegaan door: Iets over de Friesche letterkunde, en gevolgd door: Iets over Holl. taal- en letterkunde. Leeuw. 1830. 8vo. f 1.50.

16. **Brieven** over de onlusten in de Oostenrijksche Nederlanden, benevens vrijmoedige gedachten van welke gevolgen die voor de Republiek van Holland kunnen wezen. U. 't Fr. v. M*** I. Arnh. 1790. 8vo. II. Holland, 1790. 8vo. f 1,50
Zeer belangrijk voor de geschiedenis van den patriottentijd.

17. **Brieven** (35) over Duitschland en Holland in 1809. Gron. 1810. 2 dln. M. pl. 8vo. f 2.—.
Geschreven door v. Swinderen, Lulofs, en anderen.

18. **Brieven** van eenen gevlugten Hollander, zijne gevallen en die van veelen zijner lotgenooten verhaalende. Rijssel, 1789. 8vo. f 1.75.
Men vindt er eene beschrijving in van Antwerpen.

19. **Bruining, G.**, Herinnering met betrekking tot de omwenteling in staat en kerk. Dordr. 1830. 8vo. br. f 1.25.

20. **Bulstrode, R.**, Memoirs and reflexions upon the reign and government of Charles I and Charles II. Lond. 1721. 8vo. led. f 2.50.
R. Bulstrode was gezant van James II bij het Hof te Brussel, gedurende de revolutie van 1688.

21. **Buzanval.** — Lettres et négociations de Paul Choart, Sr. de Buzanval, ambass. de Henri IV en Hollande et de F. d'Aerssen, agent d. Prov.-Unies en France, 1598—99. Suiv. de qq. pièces diplomat. concern. les années 1593—96, 1602—6. Publ. p. G. G. Vreede. Leid. 1846. 8vo. (4.80). f 1.80.

22. **Campene, C. & Ph. v.**, Dagboek . . . . behelz. het verhaal d. merkwaard. gebeurtenissen voorgevallen te Gent, sedert het begin der godsdienstberoerten tot 5 April 1571. N. h. hs. uitg. d. F. de Potter. Gent, 1870. 8vo. f 3.50.

23. **Capellen, Alex. v. d.**, Gedenkschriften, 1621—1654, uitg. d. R J. v. d. Capellen. Utr. 1777. 2 dln. 8vo. h. led f 2.50.

24. **Capellen v. d. Poll, J. D. v. d.**, Brieven, 1770—1784, uitg. d. W. H. de Beaufort. Utr. 1879. 8vo. (f 10.80) f 6.—.

25. **Carleton, G.**, Memoirs includ. anecdotes of the war in Spain under the Earl of Petersbourgh, and many interesting particulars rel. to the Spaniards in the beginning of the last century. Edinb. 1808. 8vo. led. f 6.—.
De schrijver vergezelde den hertog van Petersbourgh (Lord Mordaunt) naar Holland, om in 't leger der Geünieerde Provinciën te dienen. Hij nam deel aan den oorlog in de Nederlanden onder Willem III, en volgde hem naar Engeland.

26. **Carleton, Dudley**, Letters from and to Sir Dudley Carleton during his embassy in Holland, from Jan. 16$\frac{15}{16}$ to Dec. 1620. 3de ed. W. an hist. preface. Lond. 1780. M. portr. 4to. led. f 30.—.
Zeer zeldzaam, hiervan zijn slechts 50 exx. gedrukt.

27. —— Lettres, mémoires et négociations, dans le temps de son ambassade en Holl., 1616—20. La H. 1759. 3 vol. 8vo. f 4.50.

28. **Clerq, J. du**, Mémoires s. le règne de Philippe le Bon. . . publ. p. v. Reiffenberg. 2e éd. Bruss. 1835. 4 dln. 8vo. h. led. f 5.—.
J. du Clerq, geboren in 1424, was meester in de rechten en raadsman van Philips den Goede.

29. **Colligny.** — Lettres de Louise de Colligny, princesse d'Orange, à sa belle fille Charlotte Brabantine de Nassau, duchesse de la Trémoille. Publiées d'après les originaux, par P. Marchegay. Les Roches-Baritaud. 1872. 8vo. f 3.—.

30. **Commines, Ph. de**, Gedenkschriften, behelsende de historie van Lodewijk XI, en Karel VIII (1464—98) doormengd met een verhael van de lotgevallen der graven van Holland uit den huize van Bourgonje. U. h. Fr. met aantt. d. F. de Haes. Amst. 1757. 2 dln. 8vo. f 1.50.

31. **Dethmar, T. W.**, Erinnerung an Holland u. s. Bewohner. Essen, 1838—41. 4 dln. kl. 8vo. f 2—.

32. **Douwama, Jancko**, Geschriften. — H. Amersfoordt, Beschrijving der handschriften, gebruikt bij de uitgave der werken van Jancko Douwama. — Iets over zijne familie, afkomst, enz. Leeuw. 1849. 4to. 1. h. led. bd. f 5.—.

Zijne geschriften bevatten: Boeck der partijen, Articulen van Foerantuording, Instructie aan zijn wijff, Tractaet van sijnen Rekenscop, Handel sedert 1520.

33. **Dumouriez**, Mémoires et correspondance inéd., publ. s. l. MSS. autograph. La Haye, 1835. 2 dln. kl. 8vo. f 1.25.

34. **Durer, A.**, Dagverhaal van zijne Ned. reize in 1520 en 1521, uitg. d. C. G. van Murr, en vert. d. W. Holtrop. Amst. 1780. 8vo. f 1.—.

35. —— Hetz. werk, uitg. d. A. D. Schinkel. 's H. 1840. 8vo. f 1.—.

36. **Duyck.** — Journaal van Antonius Duyck, Advokaat-Fiscaal van den Raad van State, (1591—1602). Uitg. m. aantt. door L. Mulder. 's Hage. 1862—66. 3 dln. M. facs. roy. 8vo. (21.25) f 12.50.

Dit journaal bevat een nauwkeurig verhaal van alle de belegeringen en veldslagen in Nederland gedurende deze jaren, onder het bevel van Prins Maurits.

37. **Duyn v. Maasdam, v. d.**, et **v. d. Cappellen**, Mémoires, publ. p. C. F. Sirtema de Grovestins. Versaill. 1851. 8vo. br. f 4.—.

38. —— Gedenkschriften, uitg. d. C. F. Sirtema de Grovestins. U. 't fr. Amst. 1853. 8vo. f 2.50.

39. **Elberts, A.**, Bekn. dagverhaal v. h. gebeurde te Deventer ged. h. beleg in 1813 en 1814. Dev. 1814. 8vo. f 0.75.

40. **Enzinas, F. de**, (Dryander—Duchesne), Mémoires, 1543—45. Av. not. et annott. p. C. A. Campan. Brux. 1862. 2 dln. 3 bdn. 8vo. f 12.—.

Zeer belangrijk voor de geschiedenis der onlusten. Het oorspronkelijke Latijn is nooit gedrukt. De schrijver, een jonge Spanjaard, leerling aan de Universiteit te Leuven, was, na tot de Hervormden te zijn overgegaan, de vriend van Luther en van Melanchthon, en de vertaler van het N. Test.

in 't Spaansch. Hij noemde zich bij afwisseling, en volgens 't land, dat hij bewoonde, Enzinas (*eik* in 't Spaansch), du Chesne, van Eijck, Eijckman enz., en onder den naam van Dryander was hij in de geleerde wereld bekend.

41. **Falck, A. R.**, Brieven, 1795—1843. Met levensberigt, d. O. W. Hora Siccama. 's Hage, 1857. 8vo. (3.60) f 1.50.

42. —— Hetz. werk. 2de verm. uitg. 1861. 8vo. (3.60) f 1.50
Deze uitgave bevat 50 brieven meer dan de eerste, terwijl de eerste slechts één brief bevat, welke in deze uitgave niet is opgenomen.

43. **Farnèse.** — Correspondance d'Alex. Farnèse . . . . av. Philippe II 1578—79. Publ. p. L. P. Gachard. (Brux. c. 1850). 8vo. f 1.50.

44. **Fayette, Csse de la**, Mémoires de Hollande. Par., E. Michallet. 1678. kl. 8vo. led. f 4.—.
Oorspronkelijke en zeer zeldzame uitgave.

45. —— Mémoires de Hollande. Hist. particul. en forme de roman. 4e éd. revue p. J. P. A. Parison et publ. av. d. notes p. A. T. Barbier. Par. 1856. Av. portr., facs. etc. pet. 8vo. br. f 1.50.
Herdruk van de zeer zeldzame uitgave van 1678. Deze roman is zonder reden toegeschreven aan Mme la Fayette.

46. **Féry de Guyon**, Mémoires, (1524—1568). Av. un commentaire hist. et une notice sur la vie de l'auteur p. de Robaulx de Soumoy. Brux. 1858. 8vo. f 2.25.
Herdruk van de zeer zeldzame uitgaaf v. P. de Cambry, kleinzoon des schrijvers. Tournay, Wwe Adr. Quinqué, 1664. Deze mémoires zijn vol van den militairen geest en de oorlogsgebruiken, nog geheel onder den indruk van de ridderlijke denkbeelden van zijn tijd. De schrijver schildert er het krijgsvolk van dien tijd, met hunne zeden, hun wisselvallig leven, enz. Daar hij als ooggetuige spreekt, is zijn werk belangrijk voor de geschiedenis van zijn tijd.

47. **Frédéric Henri.** — Mémoires de Frédéric Henri, prince d'Orange, qui contiennent ses expéditions militaires, depuis 1621 jusqu'à l'année 1646. Amst. 1733. Av. portr. et pl. p. B. Picart. 4to. d. v. f 3.—.
Zie hierover de Mémoires van Const. Huijgens, uitgegeven door Th. Jorissen.

48. **Gagern, H. v.**, Das Leben des Generals Fr. v. Gagern, 1794—1848. Leipz. 1856. 3 dln. 8vo. linn. f 3.—.

49. **Gedenkschriften, Uit de**, van een Ned. beambte, 1747—1830, medegedeeld door H. v. A. Tiel, 1882. 8vo. f 2.90.
De schrijver was hoogstwaarschijnlijk een magistraatspersoon, te 's Gravenhage woonachtig.

50. **Gerardi Magni** Epistolae XIV e codice Regio Hagano nunc primum ed. et perp. annotatione instructae, ed. J. G. R. Acquoy. Amst. 1857. 8vo. f 1.50.

51. **Goblet d'Alviella**, Dix-huit mois de politique et de négociations, se rattachant à la première atteinte portée aux traités de 1815. Par 1864. 2 vol. 8vo. Pr. f 6.60. f 4.—.
De graaf Goblet d'Alviella was gevolmachtigde van koning Leopold bij de conferentie te Londen, daarna minister van Buitenlandsche Zaken.

52. **Goslinga, S. v.**, Mémoires relat. à la guerre de succession de 1706—1709 et 1711, publ. p. Evertsz et Delprat. Leeuw. 1857. 8vo. f 1.—.

53. **Gosse, P. F.**, Portefeuille d'un ancien typographe ou recueil de lettres de personnages distinguées, av. plus. pièces intéressantes. 's Hage, 1824. 8vo. h. led. f 1.50.
Bevat talrijke brieven, geschreven in 't begin der 19de eeuw door Ch. Leij, den graaf Grabinska, Collot d'Herbois, Euler, e. a.; verscheidene geschied- en letterkundige aanmerkingen, enz.

54. **Guiche, de**, Mémoires concernant les Prov.-Unies d. Pais-Bas. Supplém. à ceux d'Aubéry et d'Estrades. Lond. 1744. kl. 8vo. f 1.50.

55. **Halewijn, Fr.**, Mémoires sur les troubles de Gand, 1577—79, publ. av. introd. et not. p. Kervijn de Volkaersbeke. Brux. 1865. 8vo. f 3.—.
De schrijver dezer mémoires was zelf een van de slachtoffers van de vermetele daad, die Hembyze en Rijhove tegen den hertog van Aerschot ten uitvoer brachten.

56. (**Heermans**), Mémoires milit. s. la campagne de l'armée belgique dans les Pays-Bas autrich. pend. la révolution de 1790. Londr. 1791. 8vo. br. f 1.—.

57. **Heinsius.** — Het Archief van den Raadpensionaris Antonie Heinsius, uitg. door H. J. van der Heim. 's Hage, 1867/78. 3 dln. roy. 8vo. (fl. 12.55). f 7.50
Dit werk bevat de correspondentie van Heinsius met Willem III en de staatslieden van zijn tijd, van de jaren 1689—1697, hier voor het eerst uitgegeven.

58. **Hoey, van**, Lettres et négociations, 1741—43. Londr. 1743. kl. 8vo. h. ld. f 1.50.
Voor het grootste gedeelte zijn deze brieven gericht aan Fagel. Van Hoey was gezant van de Staten van Holland bij het hof van Frankrijk.

59. **Hogendorp, G. K. v.**, Brieven en gedenkschriften, uitgeg. door F. v. Hogendorp, (1762---1813). 's Hage, 1866, 1876. 3 dln. 8vo. f 7.50.

60. **Hogendorp, G. K. v.**, in 1813. Nagelaten geschrift van F. van Hogendorp. 's Hage, 1876. 8vo. f 1.—.

61. **d'Hollander, J.**, Mémoires s. la révolte des Ganthois en l'an 1547 contre Charles V, publ. p. J. B. A. Godefroy. La Haye, 1747. 4to. br. f 2.50.

62. **Hopperus, J.**, Epistolae ad Vigl. ab Aytta Zuichem. T. a. R. 1802. 4to. br. f 3.—.
Deze 161 brieven zijn zeer belangrijk voor de geschiedenis van dien tijd.

63. **Huijgens, Const.**, Mémoires, (1625—60), publ. p. la prem. fois d'après les minutes de l'auteur préc. d'une introduction p. Th. Jorissen. La Haye, 1873. 8vo. f 3.25.

64. **Huygens, Const.**, (de zoon), Journaal, 21 Oct. 1688—2 Sept. 1696. Utr. 1876/77. 2 dln. 8vo. f 14.60. Uitverkocht. f 10.—.

65. —— Journaal ged. de veldtochten van 1673—78. Utr. 1882. 8vo. f 3.50.

66. **Jeannin, P.**, Négotiations (av. l. Pays-Bas, etc., 1607—9). Amst. 1695. 4 vol. pet. in 8vo. veau. f 3.50.

67. **Jonge, J. C. de**, Verhandelingen en onuitg. stukken betr. de geschiedenis der Nederlanden. 's Hage, 1826—30. 2 dln. 8vo. (9.50). f 3.—.
Oorsprong der Hoeksche en Kabeljauwsche twisten. — Briefwisseling met den Hertog van Alva, 1566—1569. — Leven van Witte Corn. de Witt. — Briefwisseling tusschen J. en C. de Witt. 1672. — Brieven van en over Willem I. 1580—84. — Briefwisseling tusschen H. v. Beverningh en J. de Witt enz.

68. **Journal** of an excursion to Antwerp, dur. the siege of the citadel, Dec. 1832. Lond. 1833. M. kt. kl. 8vo. led. f 1.50.

69. **Karel V**, Commentaires, publ. p. Kervijn de Lettenhove. Brux. 1862. 8vo. (2.50). f 1.50.

70. —— Correspondenz, (1513—56). Aus d. Kön. Archiv u. d. Bibliothèque de Bourgogne zu Brüssel. Mitgeth. v. K. Lanz. Leipz. 1844—46. 3 dln. Met facs. 8vo. h. linn. (fl 18.—). f 7.50.

71. —— Correspondance de Charles V et d'Adrien VI, publ. p. L. P. Gachard. Brux. 1859. 8vo. f 2.50.

72. —— Correspondence of the emperor Charles V, and his ambassadors at the courts of England and France, from the origin. letters. .... with a connecting narrat. a. biographical not. of the emperor, and some of the most distinguished officers of his army and household; together with the emperor's itinerary from 1519—1551, ed. by W. Bradford. Lond. 1850. Met portr. en facsim. 8vo. led. f 6.—.

73. (**Lambert, C. F.**), Lettres d'un seigneur Hollandois à un de ses amis, 1744—1747. La Haye. 1747. 12mo. led. f 1.50.
Bevat brieven over de rechten van 't Beijersche huis op de opvolging van het Oostenrijksche. Betoog over het recht van Spanje op de verschillende Oostenrijksche staten, enz.

74. **Langres, Lombard de**, Mémoires anecdotiques pour servir à l'histoire de la révolution française. Par. 1823. 2 vol. 8vo. f 3.—.
De schrijver was gezant van de Fransche Republiek in

Holland, in 1798 en 99. Deze Mémoires bevatten verscheidene bijzonderheden aangaande de Hollandsche geschiedenis van dien tijd.

75. **Leycester.** — Corrcspondence of Robert Dudley, Earl of Leycester during his government in the Low Countries, 1585/86. Ed. by J. Bruce. Lond. 1844. 4to. *Niet in den handel.* f 5.—.
Bevat 170 brieven geschreven door of aan den graaf van Leycester gedurende zijn verblijf in Nederland.

76. **Lipsius, J.**, Lettres inédites conc. ses relations avec les hommes d'état des Provinces-Unies des Pays-Bas, 1580—97. Publ. av. introduction et des notes p. G. H. M. Delprat. Amst. 1858. 4to. f 1.50.
Bevat 54 brieven, eenige officieele stukken en een hist. overzicht. Belangrijk voor de geschiedenis van zijn verblijf te Leiden.

77. **Louis Bonaparte**, Documens hist. et réflexions sur le gouvernement de la Hollande. Brux. 1820. 3 dln. 1 bd. M. portr. 8vo. f 1.50.

78. —— **Geschiedk. aanmerkingen** op de geschiedkundige gedenkstukken en aanmerkingen over het bestuur van Holland. Dev. 1820. 8vo. f 1.—.

79. **Male, G. v.**, Lettres s. la vie intérieure de Charles V. Publ. p. de Reiffenberg. Brux. 1843. roy. 8vo. f 3.—.

80. **Mandrillon, J.**, Mémoires p. servir à l'hist. de la révolution d. Prov.-Unies en 1787. Par. 1791. kl. 8vo. f 1.—.

81. **Margaretha van Oostenrijk.** — Correspondance de Marguérite d'Autriche, gouvernante des Pays-Bas, avec ses amis sur les affaires des Pays-Bas de 1506—1528. Tirée des Archives de Lille et publiée par ordre du Gouvernement, p. L. Ph. C. v. d. Bergh. Leiden, 1847—49. 2 dln. 8vo. f 3.—.

82. —— Correspondance de Marguérite d'Autriche, duchesse de Parme, av. Philippe II, suivie des interrogatoires du comte d'Egmont, etc. publ. p. de Reiffenberg. Brux. 1842. roy. 8vo. f 5.—.

83. —— Correspondance de Marguérite d'Autriche avec Philippe II, publ. p. L. P. Gachard. Brux. 1867—82. 3 vol. 4to. f 24.—.

84. **Marie d'Angleterre.** — Lettres et mémoires de Marie, reine d'Angleterre, épouse de Guillaume III. Collection de documents authent. inédits, publ. p. Mechtild, C^sse^ Bentinck née C^sse^ de Waldeck-Pyrmont. La H. 1880. M. facs. kl. 8vo. f 2.40.

85. **Marnix de St. Aldegonde, Ph. de**, Correspondance et mélanges. Brux. 1860. 8vo. br. f 3.—.
De briefwisseling bevat 62 brieven, meerendeels gericht aan Willem den Zwijger, aan J. en L. v. Nassau, en aan

andere leden van hetzelfde huis, en handelen over de gebeurtenissen van dien tijd. Daarenboven vindt men hier nog in: „Advis d'un affectionné au bien publique à la bourgeoisie d'Anvers, 1580, etc.

86. **Maximiliaan I.** — Urkunden, Briefe u. Actenstücke z. Geschichte Maximilians I u. sein Zeit. Herausgeg. v. J. Chmel. Stuttg. 1845. 8vo, *Niet in den handel.* f 5.—.

87. **Mémoires** et lettres de S. M. très chrest. et les responces et résolut. des Est.-Génér. d. Prov.-Un. d. Pays-Bas. Av. une considération d. ambassad. de Suède . . . . et les Traittez de la paix entre le roy et les Estats-Génér. arresté à Nimègue, 10 aoust. 1678. La H. 1678. 12mo. vél. f 1.50

88. **Memoires** anonymes sur les troubles des Pays-Bas, 1565—80, av. not. et annot. p. J. B. Blaes. Brux. 1859. 5 dln. 8vo. (20.—). f 15.—.
Deze mémoires werden toegeschreven aan J. Gruterus, maar J. B. Blaes trekt het in zijn overzicht zeer in twijfel. A. Henne, die de uitgave van dit werk voortzette, hoopte eerst, naar aanleiding van eene aanmerking van den beroemden graveur Ph. Galle, het geschrift aan een zekeren Roi (Coninck of de Koninck) te kunnen toeschrijven, maar tot nog toe heeft hij er nog geen voldoende bewijzen voor kunnen vinden.

89. **Mémoires**, 1579—1586, sur le marquis de Varembon, av. not. et annot p. Jules Borgnet. Brux. 1873. 8vo. ing. f 1.25.
De schrijver hiervan is niet bekend, maar het schijnt dat hij in dienst was van Marc de Rije, Markies de Varembon, Bourgondisch kolonel in dienst van Spanje.

90. **Mendoça, B. de,** Commentaires sur les événements de la guerre des Pays-Bas, 1567—1577, trad. p. Loumier, av. not. et annot. p. Guillaume. Brux. 1860—63. 2 dln 8vo. (9.25) f 6.—.
B. de Mendoça, geboren c. 1530, deed zijn eerste veldtocht in Africa. Uitstekend geschiedschrijver en staatsman, en bijna bij alles, wat hij verhaalt, tegenwoordig geweest zijnde, heeft hij de personen waarvan hij spreekt gekend en hen alle oorlogsaangelegenheden hooren bespreken, zoodat hij een groote geloofwaardigheid verdient.

91. **Miranda.** — Correspondance du général Miranda av. le gén. Dumourier, les ministres de la guerre, Pache et Beurnonville, depuis Jan. 1793(—Mars 1793). Par. z.j. 80 blz. 8vo. f 1.50.

92. **Montigny.** — Mémoires sur Em. de Lalaing, baron de Montigny, av. not. et annot. p. J. B. Blaes. Brux. 1862. 8vo. ing. f 1.50.
Bevat o. a.: „Récit des causes, qu'ont meu le Seigneur de Montigny à se retirer de l'union des Estats généraux."

93. (**Neny, de,**) Mémoires hist. et polit. d. Pays-Bas autrich. Neuchâtel, 1784. 8vo. veau. f 1.25.

94. **Oldenbarnevelt.** — Gedenkstukken van Johan van Oldenbarnevelt en zijn tijd, verz. m. inl. en aantt. uitg. d. M. L. v. Deventer, (1577—1609.) 's Hage, 1860—65. 3 dln. roy. 8vo. (12.75) f 7.50.

95. **Ondaatje, P. Ph. J. Quint,** — Memorials and times, 1758—1818, by C. M. Davies. Utr. 1870. Av. portr. 8vo. br. f 4.—.

96. **Oranje, Prinsen van,** — Archives ou correspondance inédite de la Maison d'Orange-Nassau, publ. p. G. Groen v. Prinsterer. 1e Sér. (1552—84). Leid. 1841—47. 8 dln. m. Reg. — 2e Sér. (1584—1688). Utr. 1857—62. 5 dln. m. Reg. — Tez. 15 dln. Pr. f 102.40. f 70.—.

97. —— Correspondance de Guillaume le Taciturne, prince d'Orange. Publ. pour la première fois; suivie de pièces inédites s. l'assassinat de ce prince et sur les récompenses accordées par Philippe II à la famille de Balthazar Gérard, p. L. P. Gachard. Brux. 1850—66. 6 vol. 8vo. (f 24.—). f 15.—.

98. —— Letters of William III, and Louis XIV, ill. of the domestic and foreign politics of England from the peace of Rijswijck, to the accension of Philip V of Spain, 1697—1700, ed. bij P. Grimblot. Lond. 1848. 2 tom. 1 vol. 8vo. linn. bd. f 5.—.

99. —— Wilhelm III von Oranien and Georg Friedrich von Waldeck. Ein Beitrag z. Geschichte d. Kampfes um das Europ. Gleichgewicht, von Dr. P. L. Müller. Haag, 1873—80. 2 dln. Met kaart. roy. 8vo. f 8.40.
Bevat de correspondentie van Willem III met Waldeck van de jaren 1679—1692.

100. **Pardieu.** — Correspondance de Valentin de Pardieu seign. de la Motte, gouverneur de Gravelines, etc. (1574—94). Publ. p. J. L. A. Diegerick. Brug. 1857. 8vo. f 2.50.

101. **Payen, Pontus,** Mémoires, 1559—1578, av. not. et annot. p. A. Henne. Brux. 1860/61. 2 vol. 8vo. f 6.50.

102. **Perrenot, F.,** Mémoires, 1573—1590, av. not. et annot. p. A. L. P. de Robaulx de Soumoy. Brux. 1860. 8vo. f 5.—.
Fr. Perrenot, 3 April 1536, te Barcelona geboren, was gouverneur van Antwerpen, raadsheer van den grooten raad van financien, enz. Hij stierf in 1600.

103. **Philips II.** — Correspondance de Philippe I sur les affaires des Pays-Bas, publiée d'après les originaux conservés dans les archives de Simancas, préc. d'une notice hist. et descirpt. publ. p. L. P. Gachard. Brux. 1848—62. Tom. I—III. 4to. br. f 15.—.
De beide eerste deelen zijn geheel uitverkocht.

104. **Post, J. Rengers ten,** Werken, uitg. door H. O. Feith. Gron. 1852. 3 dln. Met portr. 8vo. f 3.50.

105. **Reigersberg, Maria v.,** Brieven uitg. door H. Vollenhoven en G. D. J. Schotel. Midd. 1857. 8vo. (2.60) f 1.50.

106. **Rendorp, J.**, Memoriën tot opheldering van het gebeurde gedurende den laatsten Engelschen oorlog. Amst. 1792. 2 dln. 8vo. f 1.25.

107. —— Rondborstige doch onpartijdige aanmerkingen op de Memoriën v. J. Rendorp. Amst. 1792—93. 6 stuks. 8vo. f 2.—.

108. **Rio, M. A. del**, Mémoires sur les troubles des Pays-Bas, durant l'administration de don Juan d'Autriche, 1576—78; texte latin inédit av. trad. fr., not. et annot. p. A. Delvigne. Brux. 1869—71. 3 dln. 8vo. (11.50). f 8.50.

M. A. del Rio, geboren te Antwerpen in 1551, werd in 1575 raad van Braband, in 1577 openbare aanklager, in 1578 vice-kanselier van Braband en Koninkl. schatmeester. Na den dood van Don Juan ging hij naar Spanje, waar hij in 1580, 29 jaar oud, lid werd van de Jezuitenorde te Valladolid. Van toen af wijdde hij zich geheel aan het onderwijs.

109. **Rou, Jean**, Mémoires inédites et opuscules, (1638—1711). Publ. p. la Société de l'histoire du Protestantisme Français, d'après le manuscrit conservé aux Archives de l'Etat à La Haye, par F. Waddington. Paris, 1857. 2 dln. roy. 8vo. f 6.—.

Jan Rou was Secretaris-tolk van de Staten-Generaal van 1689 tot zijn dood (1711).

110. **Spiegel, L. P. v. d.**, Brieven en negotiatiën .... gedurende den jongsten oorlog .... met de Fransche republiek; waarbij vele authenticque stukken. Amst. 1803. 3 dln. 8vo. h. led. f 2.—.

111. **Staats, F. L.**, Herinnering aan het Kasteel van Antwerpen in Nov. en Dec. 1832. Gron. 1843. 8vo. f —.75.

112. **Stralen, Hendrik v.**, Aanteekeningen uit zijne geschriften, uitg. door D. v. Akerlaken. 's Hage 1878. 8vo.f 3.—.

113. (**Strick van Linschoten**), Vertraute Briefe währ-.ein. Durchflugs d. die nördl. Provinz. d. Niederlande in 1817, in topograph-, hist., polit., litter, u. religios. Hinsicht. Germania, 1818. 3 dln. 8vo. f 3.50.

Zie over deze verzameling en haar schrijver het belangrijk geschrift van B. ten Brink: „Een duitschgezinde uit het begin dezer eeuw", in Ned. Spectator 1870, pag. 484.

114. **Verduijn, A. T.**, Oprecht hist. verhael van 't geen voorgevallen is in Bodegraven en Swammerdam, door 't invallen en doorbreken der Fransen. Amst. 1673. 4to. hr. rug. f 4.—.

115. **Verhalen, De oude**, van het beleg en ontzet van Leiden, uitg. door R. Fruin, J. E. H. Hooft v. Iddekinge en W. J. C. Ramm. Elsevier. 's Hage, 1874. Met kaart. kl. 4to. f 5.—.

Hierin acht gelijktijdige verhalen van het beleg van Leiden meerendeels van ooggetuigen, met inleiding van Prof. Fruin.

116. **Viglius et Hopperus**, Mémoires sur le commencement des troubles des Pays-Bas 1559—66, av. not. et annot. p. A. Wauters. Brux. 1858. 8vo. f 4.—.

Viglius ab Aytta, geboren 1507 op het kasteel Barrahuys (Friesland), was president van den geheimen raad, abt en eerste opziener van St. Bavo te Gent. — J. Hopperus, geboren 1523 was secretaris van den geheimen raad en den Raad van state.

117. **Villalobos y Benavides, D. de**, Comentarios de las cosas sucedidas en los Paises Baxos de Flandes, 1594—98, c. introd. notas y illustr. p. A. Llorente. Madrid, 1876. 8vo. f 12.—.
Fraaie herdruk met aanteekeningen van de hoogst zeldzame oorspronkelijke uitgave van 1612.

118. **Vitringa C. L.**, Gedenkschriften. Arnh. 1857—64. 4 dln. 8vo. (f 12.60) f 7.50.
Bevat: Bijzonderheden omtrent het geslacht Vitringa; Staatsgesteldheid van het vaderland .... van Willem III tot 1787; Leven en staatkundige loopbaan van H. H. Vitringa; Geschiedenis der Bataafsche republiek.

119. **Warny de Wisenpierre**, Mémoires sur le siége de Tournay, 1581, av. not. p. A. G. Chotin. Brux. 1860. 8vo. f —.60.

120. **Wesenbeke, J. de**, Mémoires, 1524—1566, avec introd. et not. p. Ch. Rahlenbeck. Brux. 1859. 8vo. f 4.—.
Herdruk van het zeer zeldzame werk „La défense de J. de Wesenbeke, jadis conseiller et pensionnaire de la ville d'Anvers, contre les indeues et iniques citations, contre lui décrétées, 1569."

121. **Wicquefort, J. de**, Lettres, av. les réponses de G. Barlée, en franç. et en lat. Amst. 1696. kl. 8vo. hrn. rug. f 1.—.

122. **Williams, R.**, Memoriën, 1567—1574, door J. T. Bodel Nijenhuis. Utr. 1864. 8vo. f 1.50.

123. **Witt, J. de, Brieven** .... gewisselt tusschen hem ende de gevolmaghtigden v. d. staedt d. Vereen. Nederl., so in Vranckrijck, Engelandt, Sweden, Denemarken, Poolen, enz. 1652—59. 's Hage. 1723—25. 6 dln. m. Reg. — **Resolutiën** ... v. consideratie d. Stat v. Hollandt en West-Vriesland, 1653—68. Utr. 1706. — **Secrete resolutiën** v. d. Staten v. Holl. en Westvriesland. Utr. 1717. 2 dln. M. Reg. — **Register** ov. de Brieven .... alsm. over h. Verbael. 's Hage 1727. Tez. 10 dln. 4to. 8 rb. bdn. f 17.50.

124. —— Lettres et négociations .... aux Cours de France, d' Angleterre, de Suède, de Danemarc, de Pologne, etc. 1652—69. — Résolutions .... des Etats de Hollande .... pend. le minist. de J. de Witt. Trad. du Holl. Amst. 1752. 5 dln. kl. 8vo. f 5.—.

125. **Wtenboogaert, J.**, Brieven en onuitgegeven stukken, 1584—1644. Uitg. d. H. C. Rogge. Utr. 1868—75. 3 dln. 7 bdn. 8vo. (f 37.60) f 18.—

HET „TRACTAET VAN DE GEVANCKENIS DER ONTSCHULDIGHER CATHOLIJCKE BORGEREN BINNEN GOCH" EN DE LATIJNSCHE BEWERKING DAARVAN.

Zelden heeft een rechtsgeding dieper indruk gemaakt dan dat van zestien burgers te Goch en één te Kleef in 1615. Allen Roomsch-Katholiek, meerendeels tot de voornaamste standen behoorende, werden zij door een jongen wever beticht van geheime moordaanslagen tegen hun wettigen Heer, den Protestantschen Keurvorst van Brandenburg, alsmede van pogingen, om Goch en Kleef door verraad in de handen van den Spaanschen bevelhebber Spinola te brengen. De zaak werd hoog opgenomen door Lambert Charles (den bekenden krijgsmakker van Heraugière bij de verrassing van Breda in 1590), destijds Gouverneur van Nymegen en Kleefsland, die zich van Goch had weten meester te maken. Men bracht de aangeklaagden voor den krijgsraad, nam de pijnbank te baat om hen tot bekentenis te dwingen, bereikte dit doel bij één hunner, die tot driemaal toe onder de vreeselijkste folteringen alles beleed wat men wenschte, maar telkens, als de pijniging gestaakt werd, zijne volkomen onschuld betuigde, en zag zich ten slotte genoodzaakt, allen weder los te laten en daarentegen den gewetenloozen wever te straffen.

Op den laten avond van 2 Maart waren de onschuldigen gevangen genomen; den 5den April keerden zij uit Kleef, waar men hen inmiddels had heengevoerd, naar Goch terug. Hunne medeburgers ontvingen hen met zóóveel vreugdebetoon, dat hun intocht dien van een vorst geleek.

Ik heb van deze treurige geschiedenis, die ook door Wagenaar in zijne „Vaderlandsche historie" (dl. X, blz. 77v.) is aangestipt, meer uitvoerig gewag gemaakt in mijn „Jan van Venray" of „Johannes Ceporinus", 's Hert. 1873, blz. 199—205. De zoon toch van mijnen held, Petrus Ceporinus, predikant te Goch, werd algemeen gezegd, uit geloofshaat en hebzucht dit samenweefsel van laster en bedrog te hebben verzonnen. Ik heb bij die gelegenheid tevens gewezen op de verregaande onverdraagzaamheid, wreedaardigheid en inhaligheid van Lambert Charles. Vooral ook heb ik opmerkzaam gemaakt op de omstandigheid, dat het ontzettend misbruik, bij deze gebeurtenis van de pijnbank gemaakt, de oogen te meer vóor hare ondoelmatige gruwzaamheid heeft geopend.

Dit een en ander behoeft hier niet te worden herhaald. Het behoort allerminst in een werk van bibliografischen aard te huis. Maar wat aldaar wèl eene plaats verdient, zijn eenige mededeelingen aangaande een allerzeldzaamst boekje, waaruit deze gansche geschiedenis het nauwkeurigst kan worden gekend. Dit boekje is getiteld:

Tractaet //van de gevanckenis// der //ontschuldigher Catholijcke borgeren //binnen// Goch // Int iaer 1615 ingetrocken en mira-//kuleuselyck van Godt// wederom verlost. (Woorden uit Psalm 23 [lees: 123 = 124], vers 6 en 7). Tot Rvremonde Gedruckt by Caspar du Pree, 1651. (zeer kl. 8°; Duitsche letter; 158

blzn, waarvan 1—11 [titel en voorwerk] ongenummerd, 12—158 genummerd).

Toen ik mijn „Jan van Venray" schreef, kende ik dit werkje slechts bij naam. Een exemplaar was nergens te verkrijgen [1]. Zelfs de man, die er mij opmerkzaam op gemaakt had, de welbekende geschiedschrijver van Geldern, Friedrich Nettesheim, kon mij niet anders dan den titel, en ook dezen slechts gebrekkig leveren. Zoo moest ik mij dan behelpen met een gedeeltelijk door de muizen afgeknaagd exemplaar der Latijnsche bewerking, mij door eene hulpvaardige hand te Gaesdonck welwillend verstrekt. Sedert evenwel is een exemplaar der Nederlandsche uitgave in mijn bezit gekomen. Ziehier, op welke wijze.

In September 1875 met een wetenschappelijk doel in de omstreken van Goch zijnde, onderzocht ik, of wellicht iemand in die stad het boekje kende en mij een eigenaar er van kon aanwijzen. Na veel vragens werd mij een bejaarde kuiper genoemd als de eenige, die althans vroeger een exemplaar had bezeten. Onmiddellijk begaf ik mij tot hem. Nog zie ik den eenvoudigen Duitscher voor mij, goedhartig kijkende door zijn dikken koperen bril met groote ronde glazen. Wij zaten in een opkamertje; hij vóór de tafel; zijne vrouw aan de ééne, ik aan de andere zijde daarvan. Reeds spoedig bemerkte ik, dat het boekje nog aanwezig was, maar het duurde eenigen tijd, eer het uit de kast te voorschijn werd gehaald. De beide echtelingen waren er blijkbaar aan gehecht; zij hadden er zich dikwijls mede gesticht. Het

---

[1] Sedert schijnt hierin geene verandering te zijn gekomen. Bij vernieuwd onderzoek is mij gebleken, dat in de openbare bibliotheken te 's Gravenhage en Leiden, te Amsterdam en Utrecht, te Gent en Brussel geen exemplaar aanwezig is.

ging mij aan het hart, hen van dezen schat te berooven. En het meest werd ik verteederd, toen de vrouw met instemming van haren man zeide: „Wij vertrouwen Mijnheer. Mijnheer kan het boekje medenemen en gebruiken, zoolang hij wil. Als Mijnheer er mede gedaan heeft, verwachten wij het terug". Sancta simplicitas! Men wist niet eens, wie ik was en waar ik woonde! Nochtans is het boekje door koop mijn wettig eigendom geworden. De prijsbepaling ging uit van den man, en de vrouw heeft er in bewilligd, al kostte het haar een zucht. De karakteristieke eisch was: „een stuk mooi Hollandsch geld". Gelukkig had ik een bijzonder mooi stuk bij mij, en dat heb ik er met blijdschap voor gegeven.

Het exemplaar is goed, maar niet fraai. Zoowel aan het perkamenten bandje als aan de beduimelde bladen kan men zien, dat het veel in handen geweest is. Maar het is compleet, en dat is de hoofdzaak. Als bijzonderheid zij hier vermeld, dat het weleer aan een nabestaande van de schrijfster heeft behoord. Deze toch noemt zich op de keerzijde van den titel „Petronella Exken weduwe van M. Diderich van Huckelom zaeliger" (verg. ook de onderteekening der Opdracht; voorts blz. 39, 42, 67 en elders). Op den titel nu staat geschreven: „Possessor D. D. V. H.", en aan de binnenzijde van den band met roodkrijt: „D. D. V. Heucklum", hetgeen naar een later familielid heenwijst.

De schrijfster is dan Petronella Exken. Met dezen haren eigenen naam noemt zij zich, niet met dien van haren man. Zij was de dochter van den Gochschen oud-burgemeester Goswijn Exken (blz. 12, 16, 68, 88), die elf malen burgemeester was geweest (blz. 10) en als vijf en zeventigjarig grijsaard (blz. 104) mede tot

de aangeklaagden behoorde. Ook haar echtgenoot, de reeds genoemde Mr. Diderich van Huckelom, was één van hen. Des te meer lofwaardig is de gematigde toon, die in het boekje heerscht. Wel verre van de grootste „blaesbalcken" en „meutmaeckers" op de kaak te stellen, verzwijgt de schrijfster hunne namen ter wille hunner familieleden (blz. 10, 13). Slechts éénen naam spaart zij niet: dien van den predikant Petrus Ceporinus (blz. 6, 10, 13, 36, 52, 54, 56, 61, 66 en elders), en éénen man stelt zij in al zijne koude wreedaardigheid en liefdelooze onverdraagzaamheid ten toon: Lambert Charles (blz. 15, 28, 29, 30v., 50, 69, 98v. en elders; vooral ook blz. 157). Hare taal is de gewone Hollandsche van die dagen. Haar stijl laat veel te wenschen over, maar het verhaal, in kleine ongenummerde afdeelingen gesplitst, elk met eene korte inhoudsopgave als opschrift, loopt geleidelijk voort, en heeft dáár, waar de schrijfster als ooggetuige en handelend persoon optreedt, eene zekere mate van aanschouwelijkheid (blz. 12v., 31v., 46—50, 102—116).

Daar het boekje eerst zes en dertig jaren na het feit niet slechts in het licht verschenen maar ook geschreven is (blz. 5; verg. ook blz. 8, 9, 13), rijst onwillekeurig de vraag, of men op de waarheid er van kan vertrouwen. Gelukkig behoeven wij ons niet tevreden te stellen met bewijzen, aan het „kunnen weten" en „willen zeggen", of ook aan de „eenvoudigheid van het verhaal" en de „blijkbare waarheidsliefde der schrijfster" ontleend. Er bestaat een ander vrij uitvoerig relaas van hetzelfde feit in een veel vroeger werk, namelijk in de „Verantwoordinghe" van den bekenden Remonstrantschen predikant Bernardus Dwinglo, Antw. 1624, blz. 161—168. Met dit relaas, slechts negen jaren na het

gebeurde uitgegeven, komt het verhaal van Petronella Exken in hoofdzaak geheel overeen. Blijkens blz. 10v. van haar boekje heeft zij het ook gekend. Het hare bevat echter eene menigte bijzonderheden, die men bij Dwinglo te vergeefs zal zoeken. Kennelijk heeft zij gebruik gemaakt van gelijktijdige aanteekeningen, waarschijnlijk door haar zelve vervaardigd, van berichten, uit den mond en de pen der ongelukkigen ontvangen (blz. 72—86, 149), en van stukken, die bij het proces hadden gediend (21—26, 43v.). Zij zegt dan ook in haar kreupeldicht „Tot den goetwilligen Leser", dat zij alles heeft „gesien en gehoort Ende ernstlyck betracht en bespoort" (blz. 9). Dat zij aan het dikwijls tot haar gericht verzoek, om een verhaal van het gebeurde te leveren, niet reeds vroeger heeft voldaan (blz. 9), verklaart zij hieruit, dat men onder de vorige regeering te Goch van deze dingen nauwelijks durfde spreken, veel minder schrijven (blz. 8).

Met het bovenstaande hoop ik genoeg te hebben gezegd, om de aandacht te vestigen op dit klein, maar voor de wereldlijke, kerkelijke en beschavingsgeschiedenis niet onbelangrijk boekje, waarvan hier of daar nog wel een exemplaar schuilen zal, maar dat toch een „liber vere rarissimus" mag heeten. Reeds in 1719 schijnt het zeldzaam te zijn geweest. Zóó alleen toch kan ik mij de bijzonderheden verklaren, die aan de in dat jaar verschenen Latijnsche bewerking verbonden zijn. De titel van deze bewerking luidt aldus:

Historia //captivitatis// Innocentium// civium Gochensium,// Patriæ & Ducatûs Clivensis //Quæ facta fuit Anno post par-

tum Vir-//ginis Deiparæ 1615. & eorundem liberatio-//nis ipsâ Dominicâ Passionis, ... (Vignet met een ovaal, waarin een schip in den storm en de zon in 't verschiet, voorts daarboven de woorden: „Post nvbila Phoeb⁹"), Col. Agr. 1719 (smal kl. 8°; Latijnsche letter; 99 pagina's, waarvan 1—8 titel en voorwerk, 9—99 de tekst). Ook dit boekje is zeer zeldzaam. Even als het vorige bevindt het zich op geene onzer groote bibliotheken. In de vele jaren, dat ik het oog er op gevestigd hield, kwam het mij slechts éénmaal op een antiquarischen catalogus voor. Ik had toen echter reeds een eigen exemplaar, namelijk dat van wijlen den heer Friedrich Nettesheim, van wien ik wist dat hij er een bezat, en op de verkooping van wiens nagelaten boeken ik daarom acht gaf. Deze verkooping heeft plaats gehad in Maart 1883 bij J. M. Heberle (H. Lempertz' Söhne) te Keulen. De „Historia captivitatis" was N°. 545 van den Catalogus. Het eenvoudig, maar zeer net exemplaar, met de handteekening van Nettesheim op het schutblad, is aldaar door mij aangekocht.

Hierdoor zag ik mij dan eindelijk in staat gesteld, den Hollandschen en den Latijnschen tekst met elkander te vergelijken. Reeds spoedig merkte ik op, dat in den Latijnschen de schrijfster nergens als zoodanig wordt genoemd. Waar zij handelend optreedt, heet zij nu eens Petronella Exken (p. 22, 23, 51, 66, 69), dan weer eenvoudig Petronella (p. 24, 26, 66, 68, 70), maar alles wordt in den derden persoon aangaande haar geschreven. Hiermede hangt samen, dat de door haar onderteekende opdracht aan Theodorus Messemaecker, pastoor der stad Goch, prior van het klooster Gaesdonck en Commissaris Generaal der Windesheimsche kloosters

in Duitschland (blz. 3—7), alsmede haar rijmwerk „Tot den goetwilligen Leser", waaruit zij als dochter van burgemeester Exken kan worden gekend (blz. 8—11), vervangen zijn door eene verzameling Latijnsche bijbelteksten, met toepassing van elk daarvan op de onschuldige burgers van Goch (p. 3—8). En wat nog erger is, de schrijfster verdwijnt niet slechts, maar een schrijver komt er voor in de plaats. Immers aan het einde van zijn vernuftig, of ook zeer onvernuftig tekstenspel gaat de vertaler aldus voort: „Benevoli Lectores, Historiolam hanc scripturus aggredior" (p. 8).

Hoe onwaar dit mannelijk „scripturus" wezen moge, er ligt toch eenige waarheid in verborgen. De vertaler heeft niet uitsluitend vertaler willen zijn. Al volgt hij de schrijfster meestal op den voet, hij beweegt zich met eene groote mate van vrijheid. Smaakvoller dan zij, en het Latijn beter schrijvende dan zij het Hollandsch, maakt hij van hare ongenummerde afdeelingen genummerde capita, van hare vaak gebrekkige inhoudsopgaven duidelijke opschriften, van haren veelal onbeholpen zinsbouw een netten stijl. In hoofdzaak zegt hij hetzelfde als zij, maar hij doet het veel beknopter. Daartoe werkt hij niet alleen volzinnen, maar ook gansche afdeelingen om, splitst en verbindt [1], laat weg wat ter zake niet

---

[1] Hoe hij dit gedaan heeft, moge uit het volgend overzicht blijken. De Arabische cijfers stellen de ongenummerde afdeelingen der schrijfster voor; de Romeinsche duiden de genummerde capita van den vertaler aan. 1 = I, 2 = II, 3 + 4 = III, 5 = IV, 6 = V, 7 = VI, 8 = VII, 9 = VIII, 10 = IX, 11 = X + XI, 12 = XII, 13 = XIII, 14 = XIV—XVIII, 15a = XIX, 15b = XXI, 16a = XX, 16b = XXII, 17 = XXIII, 18 = XXIV, 19 = XXV, 20 = XXVI, 21 = XXVII, 22 = XXVIII, 23 = XXIX, 24 = XXX, 25 = XXXI, 26 = XXXII + XXXIII, 27 = XXXIV, 28 = XXXV, 29 = XXXVI, 30 = XXXVII. 31 ontbreekt in het Latijn. Slotgedicht = XXXVIII.

schijnt te dienen, slaat geheele stukken over (blz. 21—26, 31 v., 49, 151—154), vult hier en daar eigene opmerkingen, uitroepingen en rhetorische gedeelten in (p. 10, 19, 20 seq., 23, 25, 26, 37, 41 seq., 50 seq., 53, 86 seq.), en levert op die wijze een boekje, dat althans in zekeren zin zijn eigen werk mag heeten.

Te midden van het niet onberispelijk, maar ook niet verwerpelijk Latijn, waarvan de vertaler zich bedient, maakt het een zonderlingen indruk, hem de vele gezegden der hoofdpersonen, door de schrijfster woordelijk vermeld, cursief gedrukt in het Hollandsch te zien overnemen. Maar dit werd, gelijk bekend is, meer gedaan. Slechts door de veelvuldigheid loopt het hier bijzonder in het oog.

Mijne mededeelingen aangaande de twee genoemde werkjes zijn hiermede ten einde. Nu ik echter toch bezig ben met de literatuur over de gruwelijke gebeurtenis van 1615, kan het zijn nut hebben, ook nog te wijzen op een klein pamflet, dat kort na de ontdekking van het zoogenaamd verraad en nog tijdens de gevangenschap der valschelijk beschuldigden (dus in Maart van het genoemde jaar) te Utrecht in het licht is verschenen. Dit pamflet behoort eveneens tot de zeldzaamheden. Noch bij Muller, noch bij Meulman staat het vermeld. De eerste, die het beschreven heeft, is de heer Louis D. Petit in zijne „Bibliotheek van Nederlandsche pamfletten", 's Grav. 1882, dl. I, blz. 119, n°. 1014. Het exemplaar der Bibliotheca Thysiana te Leiden, dat bij deze beschrijving gediend heeft, ligt voor mij. Om den lezer de moeite van het naslaan te besparen, schrijf ik den titel hier af:

Cort en warachtich verhael // wt de mont van eenige loffweerdighe Borgers // van Goch, vant abominabel ende boos verraedt, by seecke- //re achthien [1] persoonen geintenteert ende bestoten op de steden // Goch, Cleef, Emmerick, ende Rees, door de voorsich // ticheyt des alderhoochsten Gods uytghecomen // op den lesten Februwarie // Anno 1615. (Groote vierhoekige houtsnede). Ghedruckt by Jan Amelissz. woonende tot Vtrecht, voor Adriaen Leendertszoon Anno. 1615. (4°; 4 ongenummerde blzn, waarvan 1 de titel, 2 en 3 het „Verhael", 4 „Een nieu liet gemaect opt verraet van Goch").

Dit pamflet weet ik niet beter te kenschetsen dan als tegenhanger van het oorspronkelijk stuk, dat met een schrijven van 13 Maart 1615 door Frederik, Graaf van den Berg, aan Albertus, Aartshertog van Oostenrijk, aangaande het voorgevallene te Goch werd gezonden (zie dit stuk afgedrukt in mijn „Jan van Venray", blz. 292—294). Maar terwijl daarin de aangeklaagden als onschuldig worden voorgesteld en de aanklager een „schelm" wordt geheeten, beschouwt het pamflet de eerstgenoemden als „verraders" en het werk van den laatstgenoemde als eene „heylsame ontdeckinge". Blijkbaar hebben de „loffweerdighe Borgers van Goch", van welke de titel gewaagt, tot de Gereformeerde partij in de stad behoord.

Ten slotte zij nog gezegd, dat ook dit pamflet aan

---

[1] Zoo staat er. Het ware getal is zeventien. Het pamflet zelf noemt er ook niet meer, maar schijnt er den wever te hebben bijsteld, die eveneens in verzekerde bewaring was genomen.

Petronella Exken bekend is geweest. Zij noemt het op blz. 101 van haar werkje, en verhaalt, dat haar broeder en vrienden in Holland, evenals hare zuster te Deventer, door dezen „fameusen druck" reeds kennis van de zaak hadden gekregen, alvorens zij raadzaam had geacht, hun er over te schrijven.

Leiden, Augustus 1884. Dr. J. G. R. ACQUOY.

AMSTERDAMSCHE BOEKDRUKKERS EN UITGEVERS VAN DE 16de EEUW.

Sedert eenigen tijd verzamel ik bouwstoffen voor eene bibliographie van boekwerken, te Amsterdam vóor 1600 gedrukt en uitgegeven, toegelicht door hetgeen ik te weten kan komen van Amsterdamsche boekdrukkers en uitgevers in de 15de eeuw.

De boeken, waarvan ik de titels hieronder verkort opgeef, heb ik onder mijn bereik gehad en beschreven. Er bestaan nog een aantal drukwerken en uitgaven, mij bekend uit de Catalogussen der bibliotheken van Nieuwenhuizen, Enschede, Meulman, e. a., die niet onder mijn bereik waren. Ongetwijfeld bleven nog velen mij onbekend.

Ik doe thans een beroep op allen, die misschien in staat zijn mijne aandacht te vestigen op hetgeen aan deze lijst ontbreekt.

Voor de toezending, zoo mogelijk, van de nog niet door mij beschreven werken, houd ik mij zeer aanbevolen.

H. C. Rogge.

Amsterdam,
Mei 1884.

BARENDT ADRIAENSZ.

Biblia. 1590. kl. f°. (Ghedr. tot Delff by B. H. Scinckel).
(Melis Stoke), Holl. Riim-kronijk. 1591. f°.
Register van alle den Schouten der Stede Amstelredamme. 1592. 4°. — Z. n.
(Coornhert), Zedekvnst. 1596. kl. 8°.
Handt-vesten van Amstelredam. 1597. 4°. — Z. n.
Willekeuren bij den Heeren vanden Gerechte der Stadt Amstelredamme gemaoct op de bedelaers. 1597. 4°.
Extract vytet Register vande Willekeuren der Stadt Amstelredamme. 1597. 4°.
Ordonnantie by den Heeren vande Gherechte der Stadt Amstelredamme ghemaeckt op tstuck van de Assurantie 1598. 4°.

HENRICK AELBERTSZ.

Die seuen Psalmen. kl. 8°. — Z. j. (Ghedr. tot Leyden bi J. Mathysz.)
Den Rosegaert vanden beuruchten vrouwen. 16°. — Z. j. (Ghedr. tot Leyden by J. Mathysz.)

HERMAN ALLERTSZ.

Verdragh tot Lincopen in Oost Gotland. 1599. kl. 8°.
Eyghentlijck bewijs van alle grouwel. daden in de Nederl. Westphaelsche Kreijs. 1599. kl. 4°.

NICOLAES BIESTKENS.

N. Testament. 1582. 12°.
Het tweede Liedeboeck. 1583. 12°.

Sommige andachtighe Gheestelicke Liedekens. 1597. kl. 8°.
Zie ook W. Jansz. Buys.

WILLEM JANSZ. BUYS.

Sommige belijdinghen, geschr. door Jan. Woutersz. van Cuyck. 1579. 16°. — Z. n. (Gedr. te Haarl. bij G. Roman ?).
Een Christelijcke Sentbrief van Thijs Joriaensz. 1579. 16⁰. — Z. n. (Gedr. bij G. Roman ?).
Hetzelfde. 1586. 16⁰. — (Gedr. bij G. Roman).
In dit Boecxken zijn veel schoone brieuen van Jacob de Keersmaker. 1584. 16⁰. — Z. n. (Gedr. bij G. Roman ?).
Veel schone leeringhen door Henrick Alewijnsz. 1581. 16°. — Z. n. (Gedr. bij G. Roman ?).
Dit boeck wort ghenaemt: Het Offer des Heeren. 1595. kl. 8°.
Proba fidei. 1595. 16⁰. — (Gedr. by Nic. Biestkens).

CORNELIS CLAESZ.

Die groote Pronosticatie. 1584. kl. 4°.
Die groote Practica ofte Prognosticatie. 1586. kl. 4°.
Den nieuwen ghereform. Almanach. 1587. 12°.
Protestatie des Conincx van Navarre. 1587. kl. 8°.
Nieuwe tijdinghe wt den brief (van) Milorde Grey. (1588). kl. 4°.
Corte Prophetie van tgene int jaer 1588 sal gheschieden. kl. 4⁰.
Sigismundi III Incoempste van Cracouien. 1588. kl. 4⁰.
Copye. Gheschreuen van Thomas Candische. 1588. kl. 4⁰.

De Zee-vaert van Peeter de Medina. 1589. kl. 4°.
Hetzelfde. 1598. kl. 4°.
Een Pack Spaensche Levghenen. 1589. kl. 4°.
Extract van de Prophetie door Paulus Secundus. 1590. kl. 4°.
Bekentenisse Obbe Philips. ca. 1590. kl. 8°.
Spiegel der zee-vaert. 1590. f°.
Historie ofte wiider verclaringhe van de Nederl. gheschiedenissen. 1590. f°.
Politica von Justvs Lipsivs. 1590. kl. 8°. — (Ghedr. tot Franiker by G. van den Rade).
De belegheringhe der Stadt Groeninghen. 1594. kl. 8°.
Dispensatorivm van Valerivs Cordvs. 1592. kl. 8°.
Empirica. De eerste Centuria der Genesingen. (Nieuwe uitg.) 1595. — De tweede en derde Centuria. 1593. kl. 8°.
Nieuwe beschryvinghe ende Caertboeck vande Midlandtsche Zee. 1595. f°.
Waer. Historie eens landts in America door Hans Staden. 1595. kl. 8°.
Chronica. Door Seb. Franck van Word. 1595. f°.
Werelt-boeck van Seb. Franck van Word. 1595. f°.
De historie van het Rijck van China door J. G. van Mendoza. 1595. kl. 8°.
Der vrouwen lof ende lasteringe. 1596. kl. 8°.
Ordonnantie tot versekeringhe vande schepen nae Oosten varende. 1596. kl. 4°.
Itinerario van Jan Huygen van Linschoten. 1596. f°.
Reys-gheschrift van de navigatien der Portugaloysen. Door J. H. v. Linschoten. 1595. f°.
Een seker Extract van alle renten, enz. Door J. H. v. Linschoten. 1596. f°.
Beschryvinghe van de custe van Guinea. 1596. f°.

Navigatio J. H. Linscotani. 1599. f°.

De beschryvinghe van Congo. Ghenomen uyt de schriften van Ed. Lopez. (1596). 4°.

Spieghel der Spaenscher Tyrannie. Door Barth. de las Casas. 1596. 4°.

Historie van de Reyse in Bresillien. Beschr. door J. de Lery. 1597. 4°.

Croniicke van Vrieslant, door Ock. Scharlensem. 1597. f°. — (Gedr. te Leeuw. by Jac. Jansen).

Waeracht. beschryvinghe van drie seylagien. Gedaen door Gerrit de Veer. 1598 en 1599. langw. 4°.

Tractaet Paranctícq. Door een Spaensch Pelgrim. 1598. kl. 4°.

Diarium nauticum, etc. 1598. f°.

Vraye description, etc. 1598, 1600. f°.

D'Eerste Boeck. Historie van Indien. Door Will. Lodewijcksz. 1598. langw. 4°.

Prima pars descriptionis itineris navalis in Indiam. 1598. f°.

Premier livre, etc. 1598. f°.

Beschryvinghe van de zeevaerdt van Thomas Candish. 1598. 4°.

Waeracht. beschryvinge van Guinea. Door Walter Ralegh. 1598. 4°.

Historie naturael van de Westersche Indien. Ghecomp. door J. de Acosta. 1598. 8°.

Colloqvia et dictionariolvm octo lingvarvm. 1598. 12°. obl. — (Delphis ex off. B. Schinckelii).

Mandaet des Keys. Maj. Rudolphus II. 1599. kl. 4°.

Waerschouwinge Christi voor de valsche Propheten. kl. 8°. — Z. j.

Dit is een schoon Boecxken, in den welcken veel Leysenen. kl. 8°. — Z. j.

JOHANN CLAUSEN.

Franciscus Dracus redivivus. (1596). kl. 4°.

JAN EWOUTSZ.

Den spiegel van sassen. 1550. kl. 4°.
Ordonnantie beroerende vanden gouden Munten. 1559. kl. 8°.
Ordonnantie vanden gouden pinninghen. 1566. kl. 8°
Arithmetica. Door N. Petri. 1567. kl. 8°.
Die ongeualuweerde Gouden Munte. 1568. kl. 8°.

CLAES GERRITSEN.

Van de beiaerde doope. 1600. kl. 8°.

PEETER GEVAERTS.

Een waeracht. Nieuwe Tijdinghe van Bloet ende Sulpher. 1597. kl. 8°.
Tsamen spreeckinghe vant recht der coninghen, door G. Bvchananvm. 1598. kl. 4°.
Prophetie Jacobi Brocardi. 1599. kl. 4°.
Blaffert tot opweckinge aller Princen. 1599. kl. 4°.

REINIER HEINRICXSOON.

Statuten ende landrechte van den landen van Westvrieslant. kl. 8°. — Z. j. (Gedr. by R. Heinricxs., te coope bi Jan Severssoon Croepel).

ZACHARIAS HEYNS.

Den Nederlandtschen Landtspiegel. 1599. langw. 4°.
Wydtloopigh verhael van 'tgene vijf schepen wedervaren is. (1600). langw. 4°.

BARTHOLOMEUS JACOBSZ.

Boecxken geheten der liefden oft der minnen regel. 1537. kl. 8°. — (Ghepr. tot Leyden by Peter Jansz.)
Deuote oeffeninghe vander passien Jhesu Christi. kl. 8°. — Z. j. (Ghepr. tot Leyden by Peter Jansz.)

JAN JACOBS.

Dit is die Kaerte van die Suyd zee. 1540. kl. 8°.
Item dit is die ordinancie van schiprechte. 1540. kl. 8°.
Dit is die Caerte vander zee. 1541. kl. 8°.

LAURENS JACOBS.

Huys-tafel. 1588. kl. 8°. (Gedr. te Haarl. bij G. Roman?)
[Balth. Copius. Verclaringhe van den catechismus. 1588] kl. 8°. — (Gedr. te Haarl. bij G. Roman. Aan mijn exemplaar ontbreekt het titelblad).
Van de Merck-Teeckenen der kinderen Gods. 1590. kl. 8°.
Biblia. 1592. f°. (Ghedr. te Haarl. by G. Roman).
Het N. Testament. 1595. kl. 8°. (Elders gedr.).
Regel der Duytsche Schoolmeesters. 1597. kl. 8°. (Elders gedr.).
Grondighe Wederlegginghe van seker gheschrift by Jacob Jansz. ghestelt. 1597. kl. 8°. — (Ghedr. by Jacob de Meester te Alkmaar).

Antwoorde der Dienaren des woorts der kercken van Hollant. 1597. kl. 8°. — (Gedr. by Nic. Biestkens).
Tractaat van de conscientie. 1598. kl. 8°. — (Ghedr. t' Haarlem by G. Rooman).
Copie van seker Refereyn. 1598. kl. 4°. (Elders gedr.).
Claeg-dicht over de doot van Marnix. (Elders gedr.).
Predicatien over (het) hoogen Liedt Salomonis. 1600. 4°. (Elders gedr.).
Job. — Z. j. (Elders gedr.).

Zie ook Willem Jansz. van de Vel van Campen.

WILLEM JACOBS.

Een scoon deuoot boecxsken geheten der Minnegaert. kl. 8°. — Z. j.
Hetzelfde. Andere dr. 1548. kl. 8°.
Een deuoot Boecxken om inder missen te oeffenen. kl. 8°. — Z. j.
Een suuerlijck exempel hoe Jesus een maghet wech leyde. kl. 8°. — Z. j.
Orarium secundum ordinem regularium cap. Windesemensis. 1563. kl. 8°.
Hier beghint die vindinghe vant Sacrament. kl. 8°. — Z. j.
Hetzelfde. Andere dr. 1568. kl. 8°.
Hier beghint die vind. van't sacramant (*sic*). 1568. kl. 8°.
Succincta enarratio miraculorum. kl. 8°. — Z. j.
Hantvesten van dootslaghen. kl. 8°. — Z. j.

HUGO JANSZ. VAN WOERDEN.

Hier beghint een wandelinghe der kersten mensche. 1506. kl. 8°.

O lieve heer ick bidde v doer v heylighe vijf wonden. kl. 8°. — Z. j.

Hetzelfde. Andere dr. kl. 8°.

Tractatus Fratris Dionysij. kl. 8°. — Z. j.

Boecxken vander biechten. (?) — Z. n. en j.

Daer was een siele in groter pinen, enz. — Z. titel en j.

Commendatio die men leest voer een broeder die ghestorven is (?) — Z. n. en j.

EWOUT CORN. MULLER.

Waracht. verclaringhe hoe Groeningen gedwonghen is haer over te geven. 1594. kl. 8°.

HERMAN JANSZ. MULLER.

Pointen ende artic. van den satisfactie die van Amstelredamme ghegheven. (1578). kl. 4°.

Spieghelken. Door Coornhert. 1581. kl. 8°. — Z. n.

Tweeling. Van den Bruydt Christi, enz. Door Coornhert. 1582. kl. 8°.

Articulen die nyeuwe vendelen vande Schutterye voorghehouden. 1584. kl. 4°.

(Coornhert), Boeven-tucht. 1587. kl. 8°.

Articulen tusschen den Coning ende den Coning van Navarre. 1589. kl. 4°.

Tresoir van de maten, van Gewichten. 1590. kl. 8°.

Zeven Spelen van die Wercken der Bermherticheyd. 1591. kl. 8°.

Vertroostinghe in alle Lijden. 1591. kl. 8°.

Lied-boeck Koornherts. kl. 8°. — Z. j.

Dit is een suuerlijck Boecxken inden welcken veel leysen. kl. 8°. — Z. j.

CORNELIS VAN PEPINGHEN.

Devoot boecxke voor een yegelicken kerstenen mensce. kl. 8°. — Z. j.

DOEN PIETERSZ (DODO PETRI).

Pater noster. kl. 8°. — Z. j.

Dit is een deuote oeffeninghe. kl. 8°. — Z. j.

Dat leuen ende lyden o. h. ihesu Cristi 1522. kl. 8°.

Passio Domini nostri Jesu Christi. 1523. kl. 8°.

[Dat lyden o. h. Ihesu Cristi]. kl. 8°. — Z. j. (Het titelblad ontbreekt).

Een nieuwe Eualuacie boecxken. 1526. kl. 4°.

Hetzelfde. Andere druk. 1526. langw. 4°.

Dat geheele N. Testament. 1526. kl. 8°.

Dat eerste deel der Bibelen, enz. 1527. kl. 8°.

Hier nae is ghestelt die waerde vander marck. 1528. kl. 4°.

Den ontsegghe vanden Coninc van Vrancryc. 1528. kl. 4°.

Een copie eens warachtighen Seyndtbriefs (1529). kl. 4°.

Pronosticacie Meester Jan Thibault. 1531. kl. 4°.

Des Turckschen Keysers veruaerlicke Beleg der stadt Guns. 1532. kl. 4°.

Hier beghint een seer goet boecxken hoe men den berch van caluarien opclimmen sal. kl. 8°. — Z. j.

Dit is onser liouer (sic) vrouwen souter. kl. 8°. — Z. j.

Hier begint een informacie om te verdienen dye stacien. kl. 8°. — Z. j.

Item in dit boecxken sijn die figuren van die vij kerken van romen. kl. 8°. — Z. j.

Olandie gelrieque bellum. kl. 4°. — Z. n. en j.
Hoe soude men v dan moghen verschonen
Die so oetmoedich zijt, enz.
(Fragment van een gedicht in plano. — Z. j.).

JAN SEVERSOON (dye Croepel).

Een Chronycke. 1534. kl. 8°.
Sint Annen Crans. 16°. — Z. n. en j.
Dey corte doornen Croon. 16°. — Z. j.
Dit sijn die statuten vanden landen van West vrieslant. kl. 8°. — Z. j.
Zie ook Reinier Heinricxsoon.

PIETER JANSZ. THIBAUT.

Een schone ordinancie eender gemeender cruysuaert. 1512. kl. 4°.
Een deuote boecxken van vele ghebeden. 1528. kl. 8°.
Statuta Jurisdictionis Kennemarie. — Z. j. kl. 4°.

WILLEM JANSZ. VAN DE VEL (VAN CAMPEN).

Een corte verclaringhe van datter gheschiet is in den Legher. 1590. kl. 4°.
Declaratie by den Hertoghe van Mayne. 1593. kl. 4°.
De CL Psalmen Davids. 1595. kl. 8°. (voor Laurens Jacobsz.)
Wederlegginge eens Tractaets. Door Corn. Boeckaert. 1597. kl. 8°. — (Uitgeg. door Jan Willemsz. en gedr. bij Willem Jansz. van de Vel).

HUGO JANSZ. VAN WOERDEN EN CLAES DE PRENTER.

In een der oudste keurboeken van Amsterdam wordt gewag gemaakt van zekeren Claes de prenter. Hij komt voor onder de poorters, die op 20 Jan. 1506 veroordeeld werden, omdat zij onveraccijnsd bier hadden gedronken. Hij is de eerste drukker, van wien in de officieele stukken op het gemeente-archief gewag wordt gemaakt, volgens de verzekering van den adjunct-archivaris Mr. N. de Roever, aan wien de eer der ontdekking toekomt. (Eigen Haard, 1881, bl. 176).

Hebben wij hier met een meesterdrukker, of enkel met een gezel te doen?

De heer Ter Gouw onderstelt, dat hier aan een knecht van den bekenden boekdrukker Hugo Jansz. van Woerden gedacht moet worden. (Geschied. v. Amst. III, 302). Mr. De Roever meent, dat deze Claes evengoed de meester-drukker geweest kan zijn van een boekje, in 1508 „gheprent binnen Aemstelredam op die oude burchwal" enz., en telt hem dus onder de oudste Amsterdamsche drukkers. (Oud-Holland, II, 1: Amsterd. boekdrukkers uit de 16de eeuw).

Ik geloof dat wij aan Claes den prenter te veel eer bewijzen, door hem zoo hoog te stellen. Zijn eenvoudige naam en de omstandigheid dat hij verkoos voor zijne overtreding als boeteling bij eene processie rond te loopen,

in plaats van de geldboete te betalen, doen eerder aan een letterzetter denken, of aan een gezel, die met de handpers werkte, dan aan een eerzaam boekdrukker-uitgever.

Van dezen Claes is ook geen enkel drukwerk bekend. Mr. De Roever onderstelt, dat hij de uitgever kan zijn van het werkje, waarvan de juiste titel luidt: „Dit is een niewe suuerlike geestelike boemgaert die noyt geprễnt is". Voor deze gissing bestaat geen enkele grond. De drukker verzwijgt zijn naam; maar het lijdt geen twijfel of dit boekje behoort tot de stichtelijke geschriften, die Hugo Jansz. te Amsterdam ter perse heeft gelegd. Het verzwijgen van zijn naam is volstrekt geen ongewoon verschijnsel. Onder de wiegedrukken, die wij van hem bezitten uit den tijd van zijn verblijf te Leiden, komen er meerderen voor zonder zijn naam, ofschoon de stad alsmede zijn woonplaats (aan die vischmarckt of vischcapelle) vermeld worden. Soms laat hij ook deze laatste aanwijzingen weg. Meestal echter noemt hij zich Huich of Hugo Jansoen of Janson, soms met zijn geboorteplaats „van Woerden" er bij.

Uit den tijd van zijn verblijf te Amsterdam zijn mij twee drukken bekend: „Gheprent tot Aemstelredam Bider Heiliger stede" met weglating van zijn naam. Voorts vond ik een druk met de woonplaats „in die Calverstraet", en een anderen zonder opgave van woonplaats, doch beiden met naam. Indien een paar andere Amsterdamsche drukwerken uit dezen tijd, die ik gezien heb, werkelijk aan Hugo Jansz. mogen toegeschreven worden, dan gaf hij dezen geheel anoniem in het licht.

Niets belet ons aantenemen, dat hij, na zijne drukkerij te hebben overgebracht naar de „oude(zijds) burchwal", de „geestelike boomgaert" heeft uitgegeven.

Deze onderstelling wordt bijna zekerheid, wanneer wij zien, dat dit laatste boekje met dezelfde lettertypen is gedrukt als de „Wandelinghe der kersten menschen", het tractaat „de heylighe vyf wonden", en andere werkjes, die wij aan Hugo Jansz. te danken hebben. Waarbij nog vermelding verdient, dat wij op den titel van dien druk van 1508 eene houtsnede vinden, Christus als martelaar voorstellende, met de teekenen van het lijden daar omheen, zooals deze met eenig verschil ook voorkomt op zijn drukwerk van 1506.

Aan Claes den prenter moet dus een plaats onder de Amsterdamsche boekdrukkers worden ontzegd, totdat er een stuk wordt gevonden, waarop hij zich als meester kenbaar maakt, iets wat wel niet te verwachten is.

H. C. Rogge.

HET FREDERIK MULLER-FONDS [1].

De heer Frederik Muller te Amsterdam, de geleerde boekhandelaar, die gedurende zijn geheele leven zooveel heeft toegebracht tot de kennis der boekenkunde in Nederland, had in het laatst zijns levens het plan opgevat om, met medewerking van velen, een algeheel overzicht van de Nederlandsche letterkunde in elk vak van wetenschap of kunst, in het licht te doen verschijnen. Zijn plan, dat, door bespreking met vakgenooten en andere deskundigen, langzamerhand tot rijpheid kwam, bestond in het uitgeven van eene reeks bibliografiën van bizondere onderwerpen, ten einde daardoor tot een „Nederlandsch bibliografisch woordenboek" te geraken. Bij dit laatste stond hem wel het werk van Lowndes voor den geest, maar hij wenschte toch nog iets beters tot stand te brengen. Het was hem overtuigend gebleken, dat voor het samenstellen eener goede bibliografie het niet genoeg was boekenkennis te bezitten, maar dat deze vergezeld moest gaan van de kennis der wetenschappelijke waarde van de meeste daarin opgenomen werken. Het opnemen van titels toch moest in dezen grootendeels bepaald worden door het gewicht voor, en den tijdelijken of blijvenden invloed van de te vermelde boekwerken op wetenschap en kunst.

---

[1] Dit is het Programma onlangs door de Commissie van het fonds verspreid.

Daarom was hij te rade geworden aan eenige geleerden en letterkundigen, die met de geschiedenis en letterkunde der door hen beoefende vakken bizonder bekend waren, eene bibliografie van dat bepaalde vak van kennis te vragen, en die speciale bibliografieën, elk vergezeld van een systematisch register, afzonderlijk uit te geven. Later zouden dan de verschillende afdeelingen, zoo noodig aangevuld en verbeterd, in één alfabetisch werk samengesmolten en dus eindelijk een Nederlandsch bibliografisch woordenboek verkregen worden.

In Juni 1878 werd door hem aan eenige belangstellende zaakkundigen het ontwerp eener „Nederlandlandsche bibliografie" verzonden, waarbij hij kon melden dat reeds de volgende heeren zich bereid verklaard hadden eene afdeeling te bewerken, namelijk:

Prof. D. Bierens de Haan: de Wis- en Natuurkundige wetenschappen.

Prof. A. H. Israels: de Genees- en Heelkunde.

De heer P. A. Tiele: de Land- en Volkenkunde, waarbij zich later voegde

Dr. S. C. Snellen van Vollenhoven, voor de Natuurlijke geschiedenis.

Het was den ontwerper niet vergund zijn lievelingsplan tot een begin van uitvoering te zien komen. Maar hij had voorzien, dat dit gebeuren kon en zijne erfgenamen uitgenoodigd na zijn overlijden aan zijn wensch gevolg te geven. Hoe dezen aan die uitnoodiging voldeden is bekend, en evenzeer hoe de ondergeteekenden als Commissie van het Frederik Muller-fonds werden geroepen om de uitvoering van het plan te leiden. Zij hebben daarmede tot heden nog weinig voorspoed onder-

vonden. Prof. Bierens de Haan maakte bezwaar om aan zijn arbeid den vorm te geven, dien de ontwerper van het plan voor een bibliografisch werk een eerste vereischte had geacht. Prof. Israëls en Dr. Snellen van Vollenhoven bezweken vóor zij aan hun voornemen gevolg hadden kunnen geven. Alleen de heer Tiele mocht zijn arbeid voltooien [1].

Het is thans, bij de uitgave van dien arbeid, dat de Commissie het oogenblik gekomen acht om het plan in wijder kring bekend te maken. Zij geeft den moed niet op dat er deskundigen zullen gevonden worden, die de taak op zich willen nemen om de verschillende afdeelingen te bewerken. Niemand toch zal ontkennen dat voor de geschiedenis van elke wetenschap, zulk een arbeid een gewichtige hulpbron kan zijn. Maar zal hij dit kunnen zijn, dan moet ook de bewerking op een degelijken grondslag rusten.

Het is er verre van dat de Commissie den vorm van bewerking in alle bizonderheden zou willen of kunnen omschrijven. Veel moet natuurlijk aan de intelligentie van den bewerker worden overgelaten; ook zullen niet voor elke afdeeling alle vereischten dezelfde zijn. Maar de ontwerper achtte het toch noodzakelijk, dat in het plan van bewerking eenheid zou bestaan, en hij stelde daartoe, in overleg met anderen, de volgende regels op, waaraan de Commissie van meening is dat ieder die eenige afdeeling bewerkt zich in hoofdzaak zal hebben te houden.

1. In den regel worden geen boeken opgenomen die men niet gezien heeft. Wanneer men het boek niet

---

[1] Zie de aankondiging van dit werk in het Bibliographisch overzicht.

vinden kan doch daarvan betrouwbare opgaven heeft, wordt dit steeds vermeld.

2. Elke afdeeling zal bevatten de titels der belangrijkste boeken en geschriften over het vak van wetenschap, door Nederlanders uitgegeven, onverschillig in welke taal. Van Zuid-Nederlanders alleen die vóór omstreeks 1600 gedrukt zijn en uit later tijd alleen die in het Nederlandsch zijn geschreven. In de koloniën of in het buitenland uitgegeven werken alleen voor zoover ze in het Nederlandsch zijn geschreven.

Van werken van buitenlandsche schrijvers worden alleen Nederlandsche vertalingen opgenomen.

Bij oudere werken wordt ook de zeldzaamheid en populariteit in aanmerking genomen, al is de wetenschappelijke waarde gering te achten.

3. De titels worden nauwkeurig weergegeven, de uitgelaten woorden met.... aangewezen. De bijvoegsels tot het hoofdwerk, op den titel genoemd, mogen niet worden weggelaten, ook niet de namen der uitgevers en het formaat. Van de boeken, vóór 1700 gedrukt, (en ook van de nieuwere waar men dit noodig oordeelt) wordt het getal bladzijden vermeld, het voorwerk in romeinsche, de tekst in arabische cijfers; het getal kaarten en platen, zooveel mogelijk met de namen van teekenaars en graveurs.

4. Aan den auteurs-naam wordt zoo noodig eenige biografische bizonderheid toegevoegd.

5. De aanteekeningen behelzen alleen bizonderheden die op het b o e k, en slechts in verband daarmede op den s c h r ij v e r betrekking hebben. Inzonderheid bibliografische opmerkingen: over den inhoud, voor zoover die niet uit den titel blijkt; verschil der uitgaven; vertalingen enz.

6. Aan elke afdeeling wordt een hetzij alfabetisch hetzij systematisch zaakregister toegevoegd.

7. De kopij wordt slechts aan éene zijde beschreven. De bewerkers zorgen zelven voor de correctie. Het drukken begint zoodra de kopij gereed is.

De Commissie, overtuigd van het gewicht van zoodanigen arbeid, wanneer deze aan de gestelde eischen in alle opzichten beantwoorden zal, heeft het honorarium voor een blad druks, van 16 bladzijden in 2 kolommen, bepaald op veertig gulden. Dit honorarium wordt uitgekeerd als het werk is afgedrukt. Gaarne stelt zij ook de gelegenheid open om door geschenken en legaten het bereiken van het groote doel te bespoedigen.

De Commissie van het Frederik-Muller-Fonds:

Dr. M. F. A. G. Campbell.
A. C. Kruseman.
Mr. S. Muller Fz.
Mart. Nijhoff.
F. Adama van Scheltema.
P. A. Tiele.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

Bijdragen tot de geschiedenis van den Nederlandschen boekhandel, uitgegeven door de Vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels. Eerste deel: Levensschetsen en Verspreide stukken, Amsterdam, v. Kampen, 1884. 8vo. 544 blz.

Onder de „Verspreide stukken" komen hierin de volgende voor, allen overgenomen uit het Nieuwsblad van den boekhandel, die voor de bibliographie eenige waarde hebben.

De Psalmorum Codex, door D. Groebe. — Zeldzaam Hollandsch schoolboek der 17e eeuw: Oprecht onderwijs van de letterkunst, door C. D. Niervaert. — De Bijbel van Czaar Peter, door T. J. I. Arnold. — De Haarlemsche boekdrukkers en boekverkoopers in de 15e—18e eeuw, door P. A. Tiele. — Pieter Werrecoren een Zeeuwsch boekdrukker der 15e eeuw, door H. M. C. van Oosterzee. — Zeeuwsche boekdrukkers in de 15e en 16e eeuw, door J. L. C. Jacob. — Over de invoering der boekdrukkunst te Middelburg, door J. C. Altorffer.

The woodcutters of the Netherlands in the fifteenth century, by W. M. Conway. Cambridge, Univ. press. 1884. 8vo. XXI, 359 blz.

Het is bekend dat de Nederlandsche incunabelen voor een groot deel hunne waarde ontleenen aan de

talrijke houtsneden die daarin voorkomen. De heer Conway heeft van die houtsneden zijne bijzondere studie gemaakt; hij heeft ze met een kritiesch oog met elkaâr vergeleken, naar de graveurs die ze vervaardigden gerangschikt en hare aesthetische waarde bepaald.

In het eerste gedeelte van zijn werk behandelt hij de geschiedenis der houtgraveurs. Dit gedeelte is in tien hoofdstukken verdeeld. Eerst worden kortelijk de geheel gegraveerde werken (blockbooks) behandeld, als eerste voorbeelden voor de boekdrukkers bij het illustreeren hunner boeken. Daarop volgen de houtgraveurs die zich alleen bij een omtrek bepaalden te Leuven, Utrecht en Brugge. In het 3e tot 6e hoofdstuk maken wij kennis met de eerste graveurs van Leeu, te Gouda en te Antwerpen, den Haarlemschen houtgraveur en zijne school en de buitenlandsche houtsneden, waarvan Leeu en anderen zich bedienden. De volgende vier hoofdstukken behandelen de houtsneden vervaardigd te Zwolle, te Delft, te Brussel, te Leuven en elders; het 10e hoofdstuk de latere houtsneden, te Antwerpen vervaardigd of gebruikt. In een Appendix worden ook behandeld de houtsneden van Audenaarde en Gent.

Het tweede gedeelte bevat in een gelijk aantal hoofdstukken den Catalogus van al de houtsneden, die in de verschillende werken voorkomen, met de nauwkeurige opgave in chronologische volgorde in welke drukken zij voorkomen. Bij iederen druk is gevoegd het n°. van Campbell's Annales de la typographie Néerlandaise au XVe siècle, waarbij deze beschreven worden, en bij de houtsneden zelve is het opgegeven wanneer zij in Holtrop's Monuments typographiques des Pays-Bas au XVe siècle in facsimile voorkomen. Deze Catalogus vooral is van onschatbare waarde, omdat aldus met een

oogopslag daaruit blijkt waar, wanneer en in welke chronologische volgorde iedere houtsnede gebruikt is geworden.

De derde afdeeling bevat eene lijst van de boeken, waarin de beschreven houtsneden voorkomen. Deze lijst is zooveel mogelijk in chronologische volgorde der drukken en uitgaven altijd met het oog op de houtsneden welke deze laatsten bevatten. Bij de titels der boeken is weêr opgegeven waar zij in Campbell's Annales beschreven worden, waar exemplaren voorhanden zijn en waar zij in de beide vorige afdeelingen besproken werden.

Uit deze korte inhoudsopgave blijkt voldoende hoe door dit werk voor de kennis der Nederlandsche kunstgeschiedenis in de 15e eeuw een belangrijke stap voorwaarts wordt gedaan op het veld door Holtrop en Campbell ontgonnen. De schrijver erkent gaarne, dat zonder hun werk zijn arbeid niet mogelijk was geweest, gelijk het thans nog niet mogelijk is een dergelijk werk over de houtgraveurs en de illustratie der boeken in eenig ander land over hetzelfde tijdperk samen te stellen. Wij vereenigen ons volkomen met de uitspraak van een bevoegd beoordeelaar [1], waar hij zegt: „Dank zij de uitmuntende wijs van bewerking is het boek van den heer Conway van blijvend nut voor de Nederlandsche kunstgeschiedenis; het onderwerp is door hem uitgeput; alleen zou het te voorschijn komen van vroeger onbekende incunabulen met houtsneden (en waar zouden die thans noch van daan komen?) zijn arbeid eenigermate kunnen aanvullen, zonder echter aan de inrichting, de methode ervan eenigermate te schaden."

---

[1] Dr. M. F. A. G. Campbell, in de Nederl. Spectator, 1884, nº 32.

Bibliotheca Belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas publiée par Ferd. Van der Haeghen, Th. J. I. Arnold et R. Van den Berghe. Gand, 1883, 1884. Livr. 23—46. kl. 8°.

Bij de aankondiging van de eerste afleveringen van dit werk, (zie Bibl. Adv. IV, 283) kan nog alleen gevoegd worden, dat het belangrijke der uitgave met iedere afl. schijnt te stijgen. Wordt in de laatste afl. meer plaats dan vroeger besteed aan het letterkundig biographisch gedeelte, niemand zal zich daarover beklagen, daar veel van het medegedeelde op geheel nieuwe nasporingen berust waartoe het bibliographische onderzoek van zelf leidde. Tot de belangrijkste artt. in deze afl. voorkomende kunnen gerekend worden de artt. over:

L. de Avila y Zuniga en zijn werk: Comentario della guerra de Alemaña hecha de Carlo V.

W. Baudaert, den schrijver der Memoriën en van talrijke andere werken.

Jo. Gysius, den schrijver van het bekende werk: Oorsprong en voortgang der Nederlandsche beroerten.

Const. Huygens.

Remb. Dodoens, den beroemden schrijver van het Kruitboek.

J. B. Gramaye, den vruchtbaren geschiedschrijver van Brabant.

J. F. Le Petit, schrijver van de Grande Chronique de Hollande, etc., en van tal van andere werken.

K. van Mander, den Haarlemschen dichter en schilder.

L. Meyer, den schrijver van de Nederl. Woordenschat.

A. Sanderus, den vruchtbaren Vlaamschen geschiedschrijver.

Simon Stevin.

Andreas Vesalius.

Philip Wielant, den schrijver van de Practijcke Civile en Crimineele, enz.

Voorts moeten vermeld worden de 63 titels van Rederijkers Samenkomsten van de jaren 1539 tot 1709.

Brinkman's Catalogus der boeken en kaartwerken, die gedurende de jaren 1850—1882 in Nederland zijn uitgegeven of herdrukt; in alphabetische volgorde gerangschikt door R. van der Meulen. Amsterdam, Brinkman, 1883,84. Afl. 1—12. roy. 8°. blz. 1—960 van 2 kol.

De bekende boekenlijsten uitgegeven door wijlen den boekhandelaar C. L. Brinkman, waarvan de laatsten ook reeds door den heer van der Meulen waren samengesteld, zijn hier tot één geheel vereenigd, met noodzakelijke verbeteringen en vermeerderingen. Het werk geeft aldus een zoo volledig mogelijken [1] catalogus van de boeken hier te lande in de laatste 30 jaren verschenen. Door de bijvoeging van de namen der tegenwoordige eigenaars der uitgaven heeft de samensteller een belangrijken dienst aan den boekhandel bewezen. De alphabetische orde is stipt gevolgd, ook waar wij het minder wenschelijk achtten, bij de verschillende werken der auteurs; de chronologische orde ware daar verre te verkiezen. Minder op haar plaats zijn hier een aantal belgische uitgaven; zij kwamen in de oude lijsten voor, omdat een uitgever hier te lande in der tijd met het debiet daarvan belast was; zij behooren

[1] Het is niet de schuld van den samensteller, dat een aantal titels gemist worden van werken door onze Katholieke en Israëlitische landgenooten uitgegeven. Vele uitgevers dezer werken verspreiden hunne uitgaven slechts in beperkten kring, en komen daaraan ook niet te gemoet door publiciteit op andere wijze.

niet in een catalogus van boeken in Nederland uitgegeven. Ook konden gemist worden enkele titels van dissertatiën, vooral van zulke die niet in den handel zijn gebracht, — maar laten wij ons niet beklagen over hetgeen wij te veel ontvangen. Het werk is met veel inspanning en groote zorg samengesteld en zal, wanneer het volledig zal verschenen zijn, een belangrijke en blijvende plaats in onze letterkunde innemen, van onschatbare waarde voor den boekhandel en voor allen die de geschiedenis onzer letterkunde beoefenen.

Vlaamsche Pseudoniemen. Bibliographische opzoekingen, door V. A. dele Montagne. Roeselare, de Seyn Verhougstraete, 1884. 1e—4e afl. 8°. blz. 1—96.

De Vlaamsche pseudoniemen bepalen zich tot uitgaven sedert 1830, en zijn meerendeels schrijvers van politieke brochures. De aanteekeningen bevatten menige belangrijke bijzonderheid over de Vlaamsche beweging en het letterkundig leven in de Vlaamsche gewesten. In eene dezer aanteekeningen wordt gegeven een lijst van Hollandsche boeken in dit tijdperk in België nagedrukt. Het werk zal in 5 Afleveringen verschijnen, en wordt gedrukt op niet meer dan 150 exemplaren.

Der Index der verbotenen Bücher. Ein Beitrag zur Kirchen- und Literaturgeschichte von Dr. Fr. Heinr. Reusch. 1er Band. Bonn, M. Cohen u. S. 1883. roy. 8°. XII, 624 blz.

In dit werk vindt men, met duitsche vlijt vereenigd, het belangrijkste over de Indices van verboden boeken dat tot dusverre bekend was. Het bevat belangrijke bijdragen voor de geschiedenis van den Noord- en Zuid-

Nederlandschen boekhandel, en voor de Nederlandsche bibliographie der 16de eeuw. De schrijver behandelt uitvoerig de placaten van Karel V van 1522 tot 1550, de Leuvensche indices van verboden boeken van 1546, 1550 en 1558, de Luiksche index van 1569, de Antwerpsche indices van 1570 en 1571, en vele der in deze indices opgenomen boeken, voorts nog afzonderlijk de werken van Erasmus en zijne volgers voor zoover zij op de indices voorkomen. Met vrucht is daarbij gebruik gemaakt van de Hoop Scheffer's Geschiedenis der hervorming in Nederland.

Nederlandsche bibliographie van land- en volkenkunde, door P. A. Tiele. Amsterdam. F. Muller & Co. 1884. roy. 8⁰. VIII, 288 blz.

Overeenkomstig het Programma van het Fred. Mullerfonds (zie hiervoor blz. 58) heeft de heer Tiele zich bepaald tot de beschrijving der belangrijkste boeken over land- en volkenkunde in de Nederlandsche taal verschenen. Hij heeft, met enkele uitzonderingen, niet opgenomen: „boeken voor het onderwijs bestemd, reisverhalen van toeristen, geschriften van landverhuizers, verhalen van scheepsongevallen, vertalingen van reisbeschrijvingen na 1800 verschenen indien ze niet door den vertaler vermeerderd of verbeterd zijn, werken die uitsluitend over wiskundige en natuurkundige geographie handelen en kaarten zonder tekst uitgegeven". Voorts heeft hij niet opgenomen de Nederlandsche stedebeschrijvingen en de Waterstaatsliteratuur, omdat zij meer tot de geschiedenis en de technische wetenschappen dan tot de land- en volkenkunde gerekend worden te behooren. Wat wij ontvangen, mag in den tegenwoordigen tijd, nu de aardrijkskundige wetenschap een nieuw

tijdperk is ingetreden, als de meest gewenschte bijdrage tot de Nederlandsche bibliographie gerekend worden. De eerste grondslagen voor zijn werk legde de schrijver in zijne „Mémoire bibliographique sur les journaux des navigateurs Néerlandais" in 1867 verschenen. Sedert werkte hij aan het onderwerp voort en geeft ons thans de beschrijving van ruim 1250 werken die hij alle, op een paar uitzonderingen na, gezien geeft. Bij de beschrijving van de belangrijkste en zeldzame boeken en atlassen is de collatie gevoegd, voorts van allen opgave van het verschil der drukken, der platen en kaarten in de boeken voorkomende, der vertalingen of bewerkingen. Hierdoor kan het aantal beschreven werken zeker tot het dubbel of driedubbel gebracht worden. Geheel nieuw is de uitvoerige en kritische beschrijving der talrijke atlassen en kaartverzamelingen in de 17de en 18de eeuw hier te lande verschenen, terwijl bij de beschrijving der oude reisverhalen de nieuwste literatuur is gebruikt en het oud koloniaal archief menigmaal geraadpleegd is, om den oorspronkelijken tekst in de gedrukte stukken aan te wijzen. Over het algemeen bevatten de aanteekeningen bij de titels gevoegd een aantal bijzonderheden, die van des schrijvers kritischen blik en scherpzinnigheid, niet het minst van zijne nauwkeurige methode van werken getuigen.

Aan het slot van het werk is gevoegd een systematisch ingericht „Aardrijkskundig Register", waaruit de Nederlandsche literatuur van land- en volkenkunde over ieder deel onzer aarde gemakkelijk kan worden opgesteld.

De heer Tiele heeft zijn werk na twintigjarigen, maar zeker niet onafgebroken, arbeid voltooid; toch stelt hij zich niet voor een volledig werk geleverd te hebben en erkent te hebben kunnen falen „in het op-

nemen maar meer nog in het weglaten" vooral van een aantal nieuwe boeken. Eerst na langdurig gebruik van het werk zal het mogelijk zijn de leemten en misstellingen daarin aan te wijzen, maar dan zal het ongetwijfeld de schrijver zelf zijn die de beste kritiek op het werk zal kunnen leveren. Uit de geheele bewerking blijkt dat het zijn doel was sober te zijn, zijn werk niet te overladen met bekende citaten, en vooral niet te veel in herhalingen te vervallen van het vroeger door hem en anderen geleverde. Dit laatste mag soms wel eens eenige stoornis veroorzaken bij het raadplegen van het boek, het is niet van zoo overwegend belang, omdat de voornaamste boeken waarnaar verwezen wordt (het meest is dit het geval met de boven genoemde „Mémoire") in het bezit zijn of onder het bereik liggen van de belangstellenden.

Met het volste recht mag de Commissie van het Frederik Muller-fonds het werk van den heer Tiele aanbevelen als voorbeeld voor ieder die een onderwerp van bibliographie voor dat fonds wil behandelen. Als zoodanig opent het een nieuw tijdvak in de wetenschappelijke beoefening der bibliographie hier te lande. Mocht het voorbeeld spoedig meerderen tot navolging opwekken.

Bibliotheek van Nederlandsche pamfletten. Verzamelingen van de bibliotheek van Johannes Thysius en de bibliotheek der Rijks-Universiteit te Leiden, bewerkt door Louis D. Petit, conservator bij de bibliotheek der Rijks-Universiteit. 's Gravenhage, Nijhoff, 1882—84. 2 dln. kl. 4°. XI, 280; 4, 331 blz.

Bekend is de rijke verzameling van ruim 12500 vlugschriften van de jaren 1500 tot 1702, berustende op de bibliotheek van Jo. Thysius te Leiden. Daarvan zijn

in dit werk ruim 4700 stuks beschreven die allen niet voorkomen in de catalogussen der bekende verzamelingen van Muller en Meulman. Nog is daarbij gevoegd de beschrijving van ongeveer 800 stuks van de verzameling pamfletten der Universiteitsbibliotheek te Leiden, die evenmin in genoemde catalogussen niet voorkomen. De bibliographie der pamflettenliteratuur wordt dus door dit werk aanmerkelijk verrijkt [1].

Een groot gedeelte van deze pamfletten was reeds door den heer P. A. Tiele gecatalogiseerd; de heer Petit heeft zich vrij stipt aan het uitmuntende voorbeeld van zijn voorganger gehouden, ofschoon hij bij de bezorging der uitgave minder werk heeft gemaakt van aanteekeningen over den inhoud van enkele plamfletten en met opgaven waar velen zijn afgedrukt of besproken worden, waardoor het werk van den heer Tiele een dubbele waarde ontving. De voorrede bevat een uitvoerig nauwkeurig overzicht der verschillende pamfletten-verzamelingen hier te lande in openbare bibliotheken bewaard.

Repertorium der literatuur van den Waterstaat van Nederland, bewerkt door P. H. Kemper. Uitgegeven van wege de Vereeniging van Burgerlijke Ingenieurs. 's Gravenhage, Nijhoff, 1883. 8⁰. 4, 120 blz.

De bewerker, die geen aanspraak maakt op den naam van bibliograaf, levert hier eene korte opgave van gedrukte monographiën, (zoowel afzonderlijk verschenen als in tijdschriften en verzamelwerken voorkomende) der drie

---

[1] Muller's Verzameling telde 9660 stuks, die van Meulman, niet in Muller's Verzameling beschreven, 9400 stuks, zoodat met die van Thysius, thans van omstreeks 25000 pamfletten de gedrukte catalogus bestaat.

laatste eeuwen over den Nederlandschen Waterstaat. Uit de bewerking blijkt spoedig, dat hij daarbij de boeken zelve niet raadpleegde, maar de titels uit de tweede of derde hand overnam. Toch zal het boekje, dat naast een zeer groot aantal verwijzingen, niet minder dan 1644 titels bevat, in alphabetische orde naar de onderwerpen gerangschikt, belangrijke diensten bewijzen, niet alleen aan de mannen van het vak, maar ook aan de bibliografen die het als een legger voor de kennis der literatuur van het onderwerp met veel waardeering zullen gebruiken.

Proeve eener bibliographie der Nederlandsche dialecten, bewerkt door L. D. Petit. 1e Gedeelte. Overgedrukt uit „Onze Volkstaal, Tijdschrift", enz. 1882. 8⁰. 4, 55 blz.

Men ontvangt hier meer een Repertorium dan eene eigenlijke bibliographie, daar verreweg het meerendeel der titels uit artt. uit tijdschriften, jaarboekjes en andere verzamelwerken bestaat. Als proeve eener literatuur der Nederlandsche dialecten verdient het werk van den heer Petit alle waardeering en wij gelooven, dat het moeielijk zal zijn deze nog met eenigszins belangrijke opstellen te vermeerderen. Men vindt hier ruim 600 titels vereenigd, alle gerangschikt naar de tegenwoordige aardrijkskundige verdeeling des lands, terwijl de samensteller zich voorstelt bij een eventueelen herdruk de taalkundige verdeeling in de vier hoofdgroepen te volgen. Behalve de gedrukte stukken worden ook eenige handschriften vermeld, en bij alle titels wordt de bibliotheek aangegeven waar de boeken, enz. te vinden zijn.

Bibliotheca Grotiana. Hugonis Grotii Ope-

rum descriptio bibliographica, in qua omnes editiones et versiones, argumenti ratione habita, secundum temporis ordinem recensentur. Scripsit H. C. Rogge. Hag. Com., Nijhoff, 1883. roy. 8°. 12, 76 blz. van 2 kol.

Het werk is verdeeld in 8 afdeelingen: Opera politica, juridica, historica, poëtica, philologica, philosophica, Epistolae. In elk dezer afdeelingen zijn de titels der geschriften chronologisch gerangschikt naar den tijd dat zij geschreven zijn; de verschillende uitgaven ook in chronologische volgorde Bij vele titels zijn aanteekeningen gevoegd van bibliographischen aard, met vermelding der opdrachten, van bijzonderheden aan voorredenen ontleend, van herdruk in de verzamelde werken, enz., en van de zeldzaamste werken, in welke bibliotheken zij gevonden worden. De beschreven boeken zijn allen door den heer Rogge gezien; slechts een vijftal is opgenomen naar opgave van anderen, terwijl een aantal herdrukken en vertalingen, waarvan hij geene voldoende beschrijving kon machtig worden, in de aanteekeningen worden vermeld. Het geheel wordt besloten met een overzicht van alle werken van Grotius in de volgorde waarin zij het eerst uitgegeven zijn.

Het blijkt voldoende uit deze opgave dat de beginselen waarnaar deze bibliographie is samengesteld de ware zijn, en dezelfde ijver en inspanning die bij de samenstelling zijn aangewend, zouden vereischt worden om eene afdoende kritiek op het werk te leveren. Maar niemand is beter dan de samensteller er van overtuigd, dat zijn werk niet zonder gebreken is, en dat de volledigheid nog veel te wenschen overlaat. Daarom is het ook zijn voornemen later een Supplement op het werk uit te geven, tegelijk met eene bibliographie van alle geschriften

over de Groot en zijne werken verschenen. Zooals het werk daar ligt is het reeds eene belangrijke verschijning, en eene zeer te waardeeren bijdrage tot onze bibliographische letterkunde.

G. Az. Brederoo. Eene bibliographie, door J. H. W. Unger. Haarlem, Bohn, 1884. post 8°. VIII, 82, 2 blz.

Eindelijk wordt het belang van de studie der bibliographie bij de beoefening onzer nieuwere schrijvers begrepen. Dr. G. Penon gaf daarvan het eerst een voorbeeld bij de behandeling van Vondel's Hekeldichten, de heer Unger ziet terecht in, dat deze studie moet gaan vóór eene nieuwe uitgave van Brederoo's werken waartoe hij zich voorbereidt. Overtuigd dat geene ernstige bibliographische studie zonder autopsie mogelijk is, heeft hij al de geschriften, zoowel verzamelde werken als de afzonderlijke stukken van Brederoo hier te lande in eenige bibliotheek of te Gent in de Universiteits-bibliotheek aanwezig, met de meeste zorg uitvoerig beschreven en met elkâar vergeleken en in verband gebracht, alles opgehelderd door meêdeeling van uittreksels uit de voorredenen, en andere toelichtingen van elders ingewonnen. Hij geeft alzoo eene beschrijving van al de drukken der Verzamelde werken, van het Liedboek, der Nederduytsche Poemata, der Kluchten, der afzonderlijk verschenen twaalf dramatische gedichten, en der in andere werken verspreide gedichten, ten slotte een chronologisch overzicht der verschillende uitgaven van de jaren 1616 tot 1869. Bij de beschrijving is het uitnemend voorbeeld der Bibliotheca Belgica gevolgd wat het uitwendige der uitgaven betreft, de tekstverschillen bleven hier alleen buiten beschouwing, bij de uitgaaf der werken zullen deze

zeker vermeld worden. Het boekje kan bijzonder aanbevolen worden aan onze beoefenaars der Nederlandsche letterkunde; iedere leek op bibliographisch gebied zal er uit leeren, dat zij zonder bibliographie niet ernstig en wetenschappelijk kan beoefend worden.

Levensberichten der afgestorvene medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde. Bijlage tot de Handelingen van 1882 en 1883. Leiden, Brill, 1882, 83. 8^{0}.

Hierin komen voor: Geschriften uitgegeven door M. D. de Bruijn, door J. H. Scholten; Levensbericht van Jeron. de Vries Jerz. door J. Dirks, waarin opgave zijner werken; Lijst der geschriften van F. M. Krieger, door T. Zaaijer; Lijst der geschriften van J. J. van Oosterzee, door W. Francken Az.; geschriften van Joh. Hilman, door H. C. Rogge; geschriften van M. Jansen te Sittard, door J. Habets; Chronologische lijst der geschriften van W. Muurling, door A. Kuenen; Lijst der geschriften van C. M. Gockinga, door J. de Wal.

Onze hedendaagsche letterkundigen. Met bijschriften door Dr. J. ten Brink. 's Hage, Stemberg, 1882,83. Met portr. platen en fassim. gr. 4to. 1e en 2e afl.: Mevrouw A. L. G. Bosboom-Toussaint. 3e en 4e afl.: Nicolaas Beets. 5e afl.: J. J. L. ten Kate.

Bij iederen auteur is gevoegd eene met zorg bewerkte lijst zijner werken, met opgave der verschillende uitgaven daarvan verschenen, der bewerkingen en vertalingen. Deze lijsten kunnen goede diensten bewijzen bij eerlang te bewerken bibliographiën dezer auteurs. Voor de bibliographie van Beets' Camera obscura kan ook nog ge-

bruikt worden: Hildebrand's Camera obscura, door Joh. Dyserinck. Middelburg, Altorffer, 1882. 8°.

Verslag van de aanwinsten der Koninklijke bibliotheek gedurende het jaar 1882. 's Gravenhage, Landsdrukkerij, 1883. 8°. 876, VIII blz.

Dit Verslag bevat den Catalogus van de boekerij van Prof. J. de Wal in 1877 door het Rijk aangekocht. Deze Catalogus (750 blz.) is met veel zorg samengesteld door den bibliothekaris der Kon. bibliotheek, Dr. M. F. G. A. Campbell en streng systematisch ingericht. De rijkdom der bibliotheek bestaat in werken over rechts- en staatswetenschappen, letterkundige geschiedenis en biographie.

Systematische Catalogus der bibliotheek van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Deel II: Geschiedenis, staats-, regts-, staathuishoudkundige-, administrative-, en andere wetenschappen, in betrekking tot bijzondere landen buiten Nederland. (Samengesteld door J. J. F. Noordziek) 's Gravenhage, (Landsdrukkerij), 1883. 8°. 4, XVIII, 246 blz.

Het 1e deel verscheen in 1882 (Bibl. Adv. V. 1.). Bij dit deel is gevoegd de catalogus van het Legaat van Mr. C. van Heukelom, van de Atlassen, kaarten, plans, enz. Voorts in de „Bijlagen" eene lijst der dag- en weekbladen, vooral belangrijk door de uitgebreide verzamelingen Noord- en Zuid-Nederl. bladen van 1815—1830; lijsten van voorhanden dissertatiën, enz.

Catalogus der bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te

Leiden. Tweede gedeelte: Drukwerken. (Samengesteld door L. D. Petit.) Leiden, Brill, 1884. 1e afl. roy. 8⁰. 6 blz. en kolom 1—387 [1].

De omvang dezer bibliotheek wordt door den heer Petit geschat op omstreeks 40000 drukwerken, die hij allen gecatalogiseerd heeft en waarvan de titels alzoo in den gedrukten catalogus zullen voorkomen. Maar onder deze drukwerken zijn ook begrepen de duizenden gelegenheidsgedichten, waarvan het meerendeel slechts een paar bladzijden beslaan, voorts honderden pamfletten, brochures en andere geschriften van kleinen omvang en onbeduidenden inhoud. De bedoeling met de opname dezer geschriften was „deze allen tot hun recht te doen komen" door ze systematisch in te deelen bij de verschillende afdeelingen der hoofdvakken waaruit de bibliotheek bestaat, met name de Nederlandsche taal- en letterkunde, oudheidkunde en geschiedenis. Zoolang de Catalogus niet in zijn geheel verschenen is, is het moeilijk te beoordeelen, of het de moeite waard was deze geschriften op die wijze tot hun recht te doen komen — alsof er sprake van was dat ze eenig recht hebben — maar reeds nu zijn wij overtuigd, dat men op de voorgenomen afzonderlijke catalogiseering der gelegenheidsgedichten in dezen Catalogus het operam et oleam perdidi zal kunnen toepassen.

Uit de verschenen eerste aflevering blijkt, dat de Catalogus met de grootste zorg en veel zaakkennis is samengesteld. De titelbeschrijving laat weinig te wenschen over. Waarom bij een aantal boeken van de 16e eeuw de naam van drukker of uitgever niet genoemd is, en

---

[1] Zie de aankondiging der afdeelingen Handschriften en Het Nederlandsch tooneel in Bibl. Adv. IV, blz. 141 volg.

bij anderen wel, wordt niet aangegeven. Over het algemeen is het wenschelijk deze namen steeds te vermelden zoowel bij boeken van de 15e en 16e eeuw als bij die van het begin der 17e eeuw. Bij vele liederenboekjes, waarbij het zoo noodig is om ze van andere drukken te onderscheiden, worden ze ook gemist, — maar al deze en nog meer eischen mogen niet gesteld worden aan een Catalogus van eene bibliotheek die alleen als zoodanig dienst wil doen.

Aan de systematische inrichting van den catalogus is veel moeite besteed. Zooals in de voorrede ook wordt opgemerkt, wijkt deze in vele opzichten van die van andere catalogussen af. De hoofdafdeelingen in de 1e afl. voorkomende zijn: Alg. Inleiding. — Encyclopedie. — Schrift. — Boekdrukkunst. — Boekhandel. — Bibliographie. — Taal- en Letterkunde. Als eerste onderafdeeling van deze laatste afdeeling ontmoeten wij taal- en letterkunde in het algemeen, (niet juist aangegeven in den Inhoud en ook niet juist door de opschriften in den Catalogus zelven uitgedrukt) waarop als tweede onderafdeeling terstond volgt: Nederlandsche en Vlaamsche taal- en letterkunde (en Vlaamsche is hier geheel overbodig en leidt tot verkeerde opvatting). Het zou ons meer logisch en meer overeenkomstig de eischen van een wetenschappelijk ingerichten catalogus zijn voorgekomen indien hier eerst de oostersche en oude talen waren behandeld en onder de Germaansche talen het Nederlandsch zijne plaats had gekregen. De bedoeling een hoofdvak dezer bibliotheek meer te doen uitkomen had daarbij niet behoeven te lijden. Eene verdere beoordeeling van de systematische inrichting en hare toepassing zou thans nog voorbarig zijn daar de heer Petit in de voorrede eene „algemeene inleiding" belooft,

waarin de gronden voor zijne verdeeling zeker nader zullen worden uiteengezet. Over het algemeen kan, naar het ons voorkomt, hem de lof niet onthouden worden een nuttig werk te hebben geleverd, dat door alle beoefenaars der Nederlandsche taal- en letterkunde in de eerste plaats niet genoeg kan gewaardeerd worden.

Catalogue des livres chinois qui se trouvent dans la bibliothèque de l'Université de Leide. Leide, Brill, 1883. roy. 8°. 28 blz.

Deze Catalogus bevat de beschrijving van 234 Chineesche boeken systematisch in hoofdvakken gerangschikt. De bewerker prof. G. Schlegel heeft deze rangschikking boven de alphabetische verkozen, omdat de laatste tot talrijke bezwaren aanleiding geeft door de onzekere transscriptie waarover de geleerden nog niet tot overeenstemming zijn gekomen. De titels zijn in Chineesche karakters weêrgegeven, met de fransche vertaling; bij enkele titels zijn bibliographische aanteekeningen gevoegd of verwijzingen naar het werk van A. Wylie, Notes on Chinese Literature.

Catalogus van de bibliotheken van wijlen de hoogl. Dr. L. Lehmann en Dr. J. van Geuns en van eene verzameling boekwerken geschonken door Dr. C. E. Heynsius. Amsterdam, Stadsdrukkerij, 1883. roy. 8°. 6, 142 blz.

Catalogus van boeken over de Roomsch-Katholieke kerk in het algemeen en de orde der Jezuieten in het bijzonder, aan de stad vermaakt door wijlen Mr. G. Schimmelpenninck Jz. Amsterdam, Stadsdrukkerij, (1883) roy. 8°. 69 blz.

De niet zeer belangrijke verzamelingen in bovenstaande catalogussen vermeld maken deel uit van de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam.

Catalogus van de bibliotheken der Maatschappij tot bevordering der toonkunst en der Vereeniging van Noord-Nederlands muziekgeschiedenis. Amsterdam, (Stadsdrukkerij) 1884. roy. 8vo. IV, 145, XXII blz.

De bibliotheken worden beiden in de lokalen der Amsterdamsche Universiteitsbibliotheek bewaard. De Catalogus, gedeeltelijk samengesteld door Dr. H. C. Rogge, kan als eene eerste proeve van Nederlandsche muziekale bibliographie worden beschouwd. De verzameling, hoe onvolledig ook, is zeker de belangrijkste over dit onderwerp in eenige openbare bibliotheek hier te lande aanwezig, zij is vooral rijk aan geestelijke en wereldlijke liederenboekjes. Een uitvoerig register maakt het gebruik van den catalogus gemakkelijk.

Catalogus der bibliotheek van het wiskundig genootschap „Een onvermoeide arbeid komt alles te boven" te Amsterdam. Amsterdam, Sikken, 1883. roy. 8°. 8, 112 blz. Suppl. 1884. 6 blz.

Deze bibliotheek bevat meerendeels nieuwe boeken over wis-, natuur- en sterrekunde. De catalogus is in hoofdafdeelingen systematisch ingericht, met een alphabetisch register aan het einde. Vóór in den catalogus bevindt zich eene lijst der werken door het Genootschap, dat reeds in de vorige eeuw werd opgericht, uitgegeven. Uit deze lijst, die overigens vrij gebrekkig is opgesteld, blijkt niet of zij volledig is.

Ook deze bibliotheek is geplaatst in de lokalen der

Universiteitsbibliotheek te Amsterdam en daar te raadplegen.

Catalogus der bibliotheek der Nederlandsche dierkundige vereeniging. Derde uitg. Leiden, Brill, 1884. VIII, 105, blz.

Een groot aantal der hierin vermelde werken bestaat uit overdrukken, waarbij de bron zeer nauwkeurig wordt medegedeeld. De verdeeling is streng systematisch ingericht, vooral is de afdeeling „Invertebrata" hier met al hare onderafdeelingen zeer uitvoerig behandeld. Minder aanbevelenswaardig is de plaatsing aan het slot der Tijdschriften, algemeene werken, geschiedenis der zoölogie, enz. De titelbeschrijving laat ook wel eens wat te wenschen over; vele opgaven van het formaat der boeken worden gemist. Een alphabetisch register besluit den catalogus. Deze bibliotheek bevindt zich te Leiden; de tegenwoordige bibliothekaris is Dr. P. P. C. Hoek.

Catalogus op de Bibliotheek der Vereeniging voor lijkverbranding. 's Gravenhage, de Swart & Z. 1884. 8°. 16 blz.

Deze bibliotheek bevindt zich ten huize van den Secretaris der Vereeniging Joh. J. Perk te 's Gravenhage.

Catalogus bibliothecae Guyotianae Instituti surdo-mutorum Groningani. Pars specialis: De surdo-mutis, balbis, caecis, mente imbecillis. Curavit Dr. A. H. Alings. Groningae, typ. fr. Hoitsema, 1883. 8vo. VIII, 244 blz.

De bibliotheek van het Instituut voor doofstommen te Groningen wordt thans Bibliotheca Guyotiana genoemd, ter eere van de heeren C. en R. T. Guyot die hunne

bibliotheken aan het Instituut bij uitersten wil vermaakten. Het gedeelte waarvan thans de Catalogus verschijnt, bevat de boeken over de doofstommen, stamelenden, blinden en idioten, en vormt aldus door de vele nieuwe boeken daarin beschreven een belangrijk toevoegsel tot de bekende „Liste littéraire philocophe" in 1842 verschenen. De Catalogus is met zorg opgesteld, de boeken zijn goed beschreven met vermelding van de namen der uitgevers en van het aantal bladzijden. Het kan een practisch nut hebben, dat de boeken in de verschillende afdeelingen gerangschikt zijn naar de talen, in alphabetische orde naar de namen der schrijvers, in een wetenschappelijk ingerichten catalogus is deze wijze van bewerking niet te verkiezen en verdient de schikking van alle boeken in iedere afdeeling, in chronologische volgorde, verreweg de voorkeur.

De Nederlandsche Geschiedenis in platen. Beredeneerde beschrijving van Nederlandsche historieplaten, zinneprenten en historische kaarten, verzameld, gerangschikt, beschreven, door F. Muller. IVde deel: Supplement, Aanhangsel en Algemeen Register. Amsterdam, Fred. Muller en C°. 1882. 8°. VII, 410, XCVI blz. en 5 blz. Errata van de 4 dln.

Dit laatste deel, verschenen na het overlijden van F. Muller, werd nog gedeeltelijk door hem voorbereid en bewerkt, maar is voor het grootste gedeelte te danken aan de zorg van den Heer J. F. van Someren, die den heer Muller ook bij de bewerking der vorige deelen krachtig ter zijde stond. Het belang voor de Nederlandsche bibliographie van dit werk is reeds met een enkel woord aangetoond. (Zie Bibl. Adv. III, 155, IV, 185).

Ook dit deel bevat weêr belangrijke bijdragen daarvoor, waaronder wij opmerken de beschrijving der platen voorkomende in Wagenaar's Vaderlandsche historie en van een groot aantal andere gesshiedwerken; eene aanvulling van de beschrijving van Hogenberg's prentwerk, en van het Tafereel der dwaasheid, en eene bibliographie van de werken van de Breen en de Gheijn, Wapenhandelinge. De waarde van dit deel voor de Nederlandsche ikonographie wordt verhoogd door eene menigte aanteekeningen, bestaande in aanvullingen en verbeteringen van opgaven in dit en de vorige deelen, van de hand van den heer J. Phil. van der Kellen. Het algemeen en zeer uitvoerig bewerkt Register op alle personen- en plaatsnamen in de vier deelen voorkomende, kan niet genoeg gewaardeerd worden.

Inventaris van de atlassen, kaartboeken, kaarten en teekeningen in het Archief van het Hoogheemraadschap Rijnland. Leiden, J. C. Drabbe. 1882. 8⁰. VIII, 128 blz.

Dit werk is samengesteld door den zeer bekwamen heer C. H. Dee, Ambtenaar ter Secretarie van Rijnland, (sedert overleden) en geheel ingericht als de Inventarissen der kaarten van het Rijksarchief en van het Ministerie van Marine.

CATALOGUS

VAN BOEKEN, VOORHANDEN IN HET MAGAZIJN

VAN

MARTINUS NIJHOFF

TE 'S-GRAVENHAGE,

en voor de bijgestelde prijzen te bekomen.

NEDERLANDSCHE VOLKSBOEKEN EN ROMANS, 16de—18de eeuw.

126. **Adelheide de Montherbois** of de rampspoedige vluchteling. U. 't Fr. Holland, z. j. (1750.) kl. 8vo. f 1.—
127. **Adeline** of aangetekende bijzonderheden eener jonge juffer op hare driejaarige reize door Vrankrijk. 's Grav., H. H. v. Drecht. 1783. 3 dln. kl. 8vo. f 1.25
128. **Alting, Ch.**, De haan met negen hennen. Z.pl. 1804. kl. 8vo. f 0.75
129. **Avanturier, De nieuwe**, beschr. zijne ... gevallen op zijnen reistogt naar het onbekende Zuidland. Leid., v. Damme, 1731. 2 dln. kl. 8vo. 1 hrn. bd. f 1.50
130. (**Audin**), Heldhaftige ofte vorstelijke fabelen, behels. grondregelen der staat- en zedekunde. U. 't Fr. Amst., J. Pauli, 1722. 2 dln. M. pl. 12mo. 1 hrn. bd. f 1.25
131. **Bagchus** op zijn' troon, of de nuttigheid des wijns. Leid., J. A. Langerak. 1715. M. titelpl. kl. 8vo. f 1.—
132. **Banket** der Ghoden en onderghang van 't Heidendom. Amst., J. Troost. 1645. 12mo. hrn. bd. f 0.75
133. **Barklai, J.**, Satyrikon of hekelschrift. M. sleutel. U. 't Lat. d. N. J. Wieringa. Amst., J. ten Hoorn. 1683. 2 dln. M. pl. 1 hrn. bd. kl. 8vo. f 0.75
134. —— Argenis. Met de sleutel. Vert. d. J. H. Glazemaker. Amst., D. Houthaek. 1643. M. pl. kl. 8vo. hrn. f 0.75
135. —— Vervolg op Argenis. Vert. d. J. H. Glazemaker. Amst., J. ten Hoorn. 1681. M. pl. kl. 8vo. hrn. f 0.75

136. **Beroerte, Napelsche,** met de wonderl. Op- en ondergangh van Mas' Aniello. U. 't Ital. door L. v. B(os). Amst., N. v. Ravesteijn. 1652. 3 dln. 1 cart. bd. 12mo. f 1.25
Ontbreekt: Titel van dl. II.

137. —— Hetz. werk. Amst., J. F. Stam. 1664. 12mo. hrn. f 1.25

138. **Beverwijck, J. v.,** Van de wtnementheyt des vrouwelicken geslachts. Dordr., J. Gorissz, 1639. Met kop. grav. en versen v. C. Boy. kl. 8vo. hrn. f 1.—

139. **Boccatius, J.,** De verliefde Fiammette. U. 't Ital. M. aantt. Dordr., G. Neering, 1659. kl. 8vo. hrn. f 0.75

140. **Boerenreis, Comique en vermaaklijke,** van Dirk de eenvoudigen en zijne zoonen uit het Overmaasche naar Delft. Holland, 1804. M. gekl. pl. f 1.25

141. **Bokkalini, Fr.,** Politike toetsteen. U. 't Ital. d. L. v. B(os). Amst., J. v. Hardenberg. 1695. M. pl. kl. 8vo. f 0.50

142. **Bonneval,** Zijn leven. U. 't Fr. 's Grav., J. v. Duren, 1739. 4 dln. 2 bdn. h. led. kl. 8vo. f 1.25

143. **Bontekoe, W. Y.,** Journaal van de Oost-Indische Reyse, 1618—25. Amst., G. de Groot. 1727. M. houtsn. 4to. cart. *Titel opgeplakt.* f 1.25

144. **Bos, L. v.,** Het vorstelick treurtooneel, of op- en ondergang der grooten, 1500—1600. Dordr., J. Savry. 1655. kl. 8vo. hrn. f 1.—

145. —— Hetzelfde werk. Amst., J. Jz. Schipper. 1658. Met pl. kl. 8vo. led. f 1.—

146. —— Dordrechtsche Arcadia. Amst., P. Verbeek. z. j. (1662). 12mo. ld. f 1.25

147. —— 't Oude nieuws der ontdeckte wereld. Amst., C. Jz. Swoll. 1667. M. pl. en krtn. 12mo. hrn. f 1.50

148. **Caadij, Sich Musladie,** Den Persiaanschen Bogaard, beplant met zeer uitgeleesen spruyten der historien. In 't Ned. d. D. H(einsius). Amst., J. ten Hoorn. 1688. M. titelpl. 12mo. h. led. *Zeldzaam.* f 2.—

149. **(Calprenede),** Cassandre. In 't Ned. d. F. v. S(ambix). Rott., P. v. Waesberge, 1655. 5 dln. M. titelpl. en pl. 12mo. hrn. *Band en titelpl. 5de deel beschadigd.* f 2.50

150. —— Hetzelfde werk. Amst., J. Vinckel. 1669. 5 dln. M. pl. 12mo. hrn. f 3.—
Dl. V is gedateerd: Rott., P. v. Waesberge. 1655.

151. —— Historie van de princesse Cleopatre. U. 't Fr. d. Schoonenburg. 1742. 2e dr. Amst., 6 dln. M. pl. kl. 8vo. cart. f 3.50

152. **Cardanus, H.,** Neroos lof. U. 't Lat. d. J. H. Glazemaker. Amst., J. Lescaille. 1649. 12mo. hrn. f 0.75

153. **Casa, G. della**, Galathéus of welgemaniérdheid. Amst., J. Oosterwijk. 1715. M. titelpl. kl. 8vo. hrn. f 0.75

154. **Cervantes, M. de**, Den jaloerssen Carrizale. Vert. d. F. v. S(ambix). Delf. F. v. Sambix. 1643. M. titelpl. — **Id.**, De doorluchtige dienstmaegt. Vert. d. denz. Ibid. 1643. — **v. Bellan**, Gedenckw. geschied. van Ruis Dias en de Quixaire. Vert. d. denz. Ibid. 1643. — **Servantes** (*sic*), Het schoone heydinnetie. Vert. d. denz. Ibid. 1643. — Tez. 1 bd. 12mo. hrn. f 2.25

155. **Cieglerus, G.**, Konstspigel der weereldlikke vermaken. U. 't Hoogd. Amst., N. Franzen, 1652. M. pl. 12mo. hrn. f 1.50

156. (**Court, P. de la**), Sinrijke fabulen, verklaart en toegepast tot alderley Zeede-lessen. Amst., H. Sweerts, 1685. Met titelpl. en emblemata. 4to. hrn. f 2.50

157. **Cronycke, Die**, van Hollant, Zeelant eñ Vrieslandt. .... Met die Cronycke van Utrecht. Ende hoe dat Hollant eerst begrepen is. 15 sts. geb. kl. 8vo. f 25.—

Merkwaardige verzameling zooals zeldzaam voorkomt, bevattende de volgende uitgaven: Leyd., J. Matthysz. 1560 (titel opgeplakt); Amst., Wed. J. van Liesveldt, 1562; Leyd., J. Matthysz. 1563; Idem, 1567; Amst., C. Claesz, z. j. (1598?) Amst., H. J. Muller (1603); Amst., M. Colijn, 1609; Amst., J. Ptz. Paetz. 1609; Amst., H. J. Muller (1615?); Utr., J. Amelisz, 1620; Amst., H. Walschaert, 1630; Alckm., S. Cornelisz., 1657; Amst., Is. v. d. Putte (1720?) (Titel opgeplakt); Amst., A. Meyer, (1796?) Amst., J. Brouwer. 1798.

158. **Daudigier**, Treurige doch bly-eyndighende historie van Lysander en Caliste, 1606. In 't Ned. d. J. Heerman. Utr., G. Nieuwenhuysen. 1653. M. titelpl. 12mo. hrn. f 0.75

159. —— Hetzelfde werk. Amst., B. Boeckholt. 1663. M. pl. 12mo. hrn. f 0.75

160. —— Hetzelfde werk. Amst., J. Lamsveldt. 1703. M. pl. 12mo. led. f 0.75

161. **Deken, De**, van Killerine. Zedekundige geschiedenis. U. 't Fr. Nijm., J. Tossijn, 1765. 2 dln. 1 h. led. bd. kl. 8vo. f 1.—

162. **Desmarets**, D'onvergelijkelijke Ariane. U. 't Fr. door J. J. Schipper. Amst., J. J. Schipper. 1661. M. titelpl. en pl. 12mo. led. f 1.50

163. **Dianora**, Gravin Martagno, beminde van Rinaldo Rinaldini. U. 't Hoogd. Amst., G. Roos. 1819. M. titelpl. kl. 8vo. h. led. f 0.75

164. **Dolozetta** of de belaagde deugd. Amst., W. Brave, 1801. 8vo. cart. f 1.—

165. **Dongen, J. H. van**, Mijn tijdwinst. Amst., Wessing, 1789. 3 dln. M. pl. kl. 8vo. h. led. f 1.50

166. (**Donker Curtius, B.**,) Legaat van Gillis Blasius Stern. Z. pl. 1784. kl. 8vo. f 1.—

167. **Downam, J.**, Histor. leugenaar of weeghschale der leugenen. U. 't Eng. Amst., J. Bouman. 1676. M. titelpl. hrn. 12mo. f 1.—

168. **Duisberg, J. van**, Toonneel der gedenkwaardigste wonderen, geschiedenissen, enz. Amst., J. v. Duisberg. 1657. M. titelpl. 12mo. hrn. f 1.—

169. **Effen, J. v.**, De misantrope. U. 't Fr. d. P. le Clercq. Amst., H. Uytwerff. 1742. 3 dln. M. portr. kl. 8vo. f 1.—

170. —— Hetzelfde werk. Amst., F. de Kruyff. 1758. 3 dln. M. portr. kl. 8vo. h. led. f 1.—

171. **Escuteaus**, De ontschakinge vande schoone Clarinde. In het Nederd. Utr., L. de Vries. z. j. 12mo. f 1.25

172. (**Fremery, B.**,) Verhalen, vertelsels, geschiedenissen, enz. 's Grav., J. Immerzeel. 1805. 8vo. h. led. f 0.50

173. **Gevallen, Wonderb. en merkw.**, van een twaalfjarige slavernij van M. ter Meetelen, woonachtig te Medemblik. Hoorn, J. Duyn. 1748. kl. 8vo. f 1.25

174. **Glorioso** de groote duivel. Eene roversgeschiedenis uit de 18de eeuw. Amst., G. Roos. 1805. 3 dln. M. pl. kl. 8vo. h. led. f 1.25

175. **Gocheltas** van Momus, inh. zevend'half honderd.... zin-, pit-, punt- en schimpredenen. 2de dr. 's Grav., T. Moselagen, 1730. M. titelpl. kl. 8vo. f 1.—

176. **Gooris, J.**, Leven ende martelie van den H. Carolus Bonus, Grave van Vlaenderen. Antw., J. Gymnicus. 1727. M. houtsn. 4to. hrn. f 1.50

177. (**Grieck, J. de?**) De Heerelycke ende vrolycke daeden van Keyser Carel V. Bruss., L. de Wainne. z. j. Met pl. 12mo. cart. f 1.—

178. —— Hetzelfde werk. Bruss., L. de Wainne. z. j. M. pl. 12mo. led. *Dit is een latere uitgave dan N*o. 177. f 1.—

179. **Guevara, Anth. de**, Vrundtlicke Ghemeene Sendtbrieven. Wt Spaansch. d. C. v. Beresteyn. Amst., F. Pels. 1632. M. titelvv. 12mo. led. f 1.—

180. **Hakvoord, B.**, Gemeene zendbrieven. Om te leeren brieven dichten, wel te leesen, enz. 7 verschillende drukken. 4to. f 5.50

Belangrijke verzameling bestaande uit de volgende uitgaven: Amst., M. de Groot. 1663; 's Grav., C. van Zanten. 1751; Amst., J. Kannewet. 1760; Idem. 1764; Amst., Ratelband & Brouwer. 1778; Idem. 1799; Idem. z. j.

81. **Heemskerk, J. van**, Batavische Arcadia. Amst., J. v. Ravesteyn. 1663. M. titelpl. kl. 8vo. hrn. f 1.50

182. **Heemskerk, J. van,** Batavische Arcadia. Amst., Verbeek. 1708. M. titelpl. kl. 8vo. hrn. f 1.25

183. —— Hetzelfde werk. 's Grav., O. van Thol. 1756. M. uitsl. platen. h. led. f 1.50

184. **Heerman, F.,** Guldene annotatiën. Leeuw. 1642. M. titelpl. 4to. hrn. *Ontbreekt het laatste blad van de Voorrede. Wormstekig.* f 0.50

185. —— Hetzelfde werk. Amst., M. W. Doorninck. 1663. M. titelpl. 12mo. hrn. *Gevlekt.* f 0.50

186. —— Hetzelfde werk. Amst., A. Schoonenburg. 1735. kl. 8vo. hrn. f 0.50

187. —— Hetzelfde werk. Amst., N. ten Hoorn. 1715. kl. 8vo. hrn. f 0.50

188. (**Heinsius, D.,**) L'avanturier hollandois. Amst., Uytwerf, 1729. 2 tom. Av. frontisp. et pl. 1 vol. cart. 12mo. f 3.—

189. **H(einsius), N.,** Don Clarazel de Gontarnos ofte den dolenden ridder. Amst., N. Holbeek. 1697. 2 dln. M. pl. 1 cart. bd. kl. 8vo. f 1.25

190. **Historie, Nieuwe,** van de omzwervingen en gevallen van ..... Domingo de la Terra. Leid., G. Langerak. 1735. kl.8vo. f 1.—

191. **Historie, Schoone,** van de zeven wijzen van Romen. Amst., B. Koene. 1819. M. houtsn. kl. 8vo. cart. f 1.—

192. **Historie** van den ridder Malegijs, die het vervaarlijk paard ros Beijaard wan. N., 't Fr. Amst., Wed. J. van Egmont (1727). kl. 8vo. f 1.—

193. —— Hetzelfde werk. Uitg. d. J. A. Alberdingk Thijm. Amst., C. L. van Langenhuijsen. 1861. 4to. f 1.—

194. **Historie** van de vier Heemskinderen. Amst., Wed. H. v. d. Putte. 1767. M. houtsn. 4to. hrn. f 1.25

195. **Historie** van Florus en Blanchefleur. Dev., P. de Lange. (c. 1840). Met houtsn. 4to. f 1.—

196. **Historie** van doctor Jan Faustus, grooten toovenaar en zwarten kunstenaar. Amst., H. v. d. Rumpel. z. j. M. titelpl. 12mo. f 1.—

197. **Historie, Vermaakelijke,** zee- en landt-Reyze van Euphues, ofte een ontleedinge des Vernufts. U. 't Eng. Amst., A. Vink. 1682. 12mo. hrn. f 1.—

198. **Historie** van Genoveva. 3de dr. Rott., T. C. Hoffers. z. j. M. houtsn. 4to. hrn. f 1.—

199. —— Hetzelfde werk. Dev., P. de Lange. (c. 1840). M. houtsn. 4to. f 1.—

200. **Historie, Nieuwe**, van Fortunatus borse en Wenschhoed. Amst., S. en W. Koene. 1796. M. houtsn. kl. 8vo. f 1.—

201. —— Hetzelfde werk. Gend, G. v. Paemel. z. j. M. houtsn. kl. 8vo. hrn. f 1.—

202. **Historie** van Virgilius. Amst., S. en W. Koene (c. 1800). M. houtsn. 4to. f 1.—

203. **Historie** van de Kon. propheete David. Amst., J. Kannewet. 1762. M. houtsn. 4to. hrn. f 1.—

204. —— Hetzelfde werk. Amst., Wed. J. Spandaw. 1770. M. houtsn. 4to. *Gescheurd.* f 1.—

205. —— Hetzelfde werk. Amst., v. d. Putte en Boekhout. (c. 1780). M. houtsn. 4to. f 1.—

206. **Historie** van de deerlijke destructie ende ondergank v. Jerusalem. Amst., v. d. Putte. 1788. M. houtsn. 4to. f 1.—

207. —— Hetzelfde werk. Amst., H. Rijnders, z. j. Met houtsn. 4to. f 1.—

208. —— Hetzelfde werk. Dev., P. de Lange (c. 1840). Met houtsn. 4to. f 1.—

209. —— Hetzelfde werk. Dev., P. de Lange. (c. 1840). M. houtsn. 4to. *Andere druk dan de voorgaande.* f 1.—

210. **Historie, Schoone**, van de edele Jan van Parijs. Amst., S. en W. Koene. (c. 1800) M. houtsn. 4to. f 1.—

211. —— Hetzelfde werk. Antw., J. Thys. (c. 1820). M. houtsn. kl. 8vo. f 1.—

212. **Historie, Schoone**, van den ridder met de Zwaan. Amst., B. Koene. (c. 1800). M. houtsn. 4to. f 1.—

213. —— Hetzelfde werk. Antw., J. Thys. 1840. M. houtsn. kl. 8vo. f 1.—

214. **Historie, Zeer genoeglijke en vermaaklijke**, van Reynaart de Vos. Amst., Wed. J. v. Egmont (1740). M. houtsn. 12mo. f 1.—

215. **'t Hof van St. Germain**, of de liefkozingen van den Koning en de Koninginne van Engelandt. U. 't Fr. Midd., J. de Goede. 1695. 12mo. f 1.25

216. **Homerus**, De dooling van Ulisses. U. 't Gr. Amst., G. v. Goedesberg. 1651. 12mo. cart. f 0.75

217. **Jongeling, De reizende**, door de meeste steden en dorpen van Noord- en Zuid-Holland. Z. pl. n. j. kl. 8°. *Ontbreekt titel.* f 0.·0

218. (**Koster, H. A.**, ?) Spieghel der Jeught, ofte korte Kronyck der Nederl. geschiedenissen. Amst., H. Allertz Koster. (Ghedr. by A. Rooman te Haerlem). 1614. 12mo. led. *Zeldzaam.* f 1.50
Dit boekje is eene populaire omwerking van *Baudart's Morgenwekker.* Zie Tiele, Bibliotheek v. pamfletten. I. 2. Aanhangsel.

219. **Lange, P. de**, Guldene annotatien. Amst., de Wild. 1660. 12mo. hrn. *Gevlekt.* f 0.50

220. **Laurenberg, P.**, Zes honderd nutte en gedenkwaardige geschiedenissen. Uitg. d. J. Hajenius. Amst., N. ten Hoorn. 1717. M. titelpl. hrn. 8vo. f 0.75

221. —— Hetzelfde werk. Amst., J. v. Waesberge, 1734. Met titelpl. h. led. 8vo. f 0.50

222. **Le Sage**, Gevallen van Robbert Ridder, bijgenaamd van Beauchêne. U. 't Fr. Amst., S. v. Esveldt. 1757. 2 dln. M. pl. 1 h. led. bd. kl. 8vo. f 1.—

223. **Leven der** . . . Moeder Gods ende maegd Maria. Gend, J. Begyn. z. j. M. houtsn. 4to. cart. f 1.—

224. **Leven van Tyl Uilenspiegel.** Holland, 1790. M. portr. 8vo. h. led. f 1.50

225. **Leven van Tobias Knaut**, den wijzen, anders de stamelaar genoemd. U. 't Hoogd. Amst., A. E. Munnickhuisen, 1776. 4 dln. M. pl. kl. 8vo. f 1.25

226. **Leeven en bedrijf van Clement Marot.** Verm. Amst., Wed. J. v. Egmond. (1731). 12mo. f 1.—

227. **Leven ende lotgevallen** van Abeilard en Eloïze. Utr., G. T. v. Paddenburg. 1790. M. portr. kl. 8vo. f 0.75

228. **Leven van Gusman d'Alfarache.** Afbeeldsel van 't menschelijk leven onder de gedaente van een Spaenschen bedelaer. 2e dr. Rott., A. Pietersz. 1655. 2 dln. M. titelpl. 1 h. led. bd. 12mo. f 1.—

229. —— Hetzelfde werk. 3e dr. Rott., A. Pietersz. 1658. 2 dln. M. titelpl. 1 cart. bd. 12mo. f 1.—

230. **Leven, Wonderlijk**, van de H. Godelieve. Gend, J. Begyn. z. j. Met houtsn. 4to. f 1.—

231. **Leven** en wonderbare gevallen van Robinson Crusoë. U. 't Eng. Amst., J. v. Waesberge, 1735. 3 dln. M. pl. en krtn. h. led. f 1.50

232. **Levensgevallen** van Hippolytus, graaf van Duglas. U. 't Fr. d. J. Gentil. 's Grav., R. Alberts. 1723. 2 dln. M. pl. kl. 8vo. f 1.25

233. **Levensgevallen, Merkw.**, van den beruchten kolonel Chartres. U. 't Eng. Amst., A. Outgens. 1730. kl. 8vo. f 0.75

234. **Levensgevallen, Zeldzame**, van J. C. Weyerman, op de Voor-Poorte in 's Gravenhage overleeden. 's Grav., P. van Os. 1756. kl. 8vo. f 0.75

235. —— Hetzelfde werk. 2e dr. 's Grav., P. van Os, 1763. kl. 8vo. h. led. f 0.75

236. **Lipsius, J.**, Staatk. vermaningen en voorbeelden. Vert. d. J. H. Glazemaker. Amst., P. la Burg. 1657. 12mo. hrn. f 0.50

237. **Long, J. le,** Konst om Geldt te winnen. U. 't Hoogd. Amst., A. v. Damme, 1717. kl. 8vo. hrn. f 1.—

238. **Lonius, G.,** Den gestraften bedrieger of den smous in het rasphuys. Amst., P. Aldewerelt. 1737. M. titelpl. kl. 8vo. f 1.—

239. **Luder, J. W.,** Vermakelijke oraculen ofte kortswijlige voorzeggingen. U. 't Fr. Amst., Erven v. d. Putte. 1790. M. titelpl. 12mo. hrn. f 1.50

240. **Maeslant, J. v.,** Nieuwe vermakelijkheden. U. 't Eng. 3e verm. dr. Amst., G. Bouman, 1733. 12mo. *Titel en eerste bladz. geplakt.* f 0.75

241. **Magazijn** van nieuwe geïnventeerde origineele fabelen (Holl. en Fransche tekst). U. 't Eng. Utr., J. Schoonhoven. 1767. 2 dln. M. pl. 1 cart. bd. 12mo. f 1.25

242. **Marivaux,** De gelukkige boer. U. 't Fr. Amst. 1735. kl. 8vo. h. led. f 0.50

243. —— De boerin van fortuin, of gedenkschr. van de marquisin v. L. V. Amst., J. Kouwe. 1739. 3 dln. M. Vervolg. 4 dln. M. titelpl. kl. 8vo. led. bd. f 1.25

244. **Marmontel,** Uitmuntende verhaalen van merkw. gebeurtenissen. U. 't Fr. Amst., S. v. Esveldt. 1768. 3 dln. M. portr. en pl. kl. 8vo. h. led. f 1.50

245. **Mercier,** De Wildeman. N. 't Fr. Amst., J. de Jongh. 1785. M. pl. kl. 8vo. f 1.—

246. —— Gerard van Velzen. Amst., W. Holtrop, 1796. M. portr. kl. 8vo. f 0.50

247. **Messia, P.,** Verscheyden lessen, waerinne de geschiedenissen alder Keyseren, Coninghen, enz. Leid., J. Paedts Jzn. 1587. 12mo. cart. *Zeldzaam. Weinig gevlekt.* f 2.—

248. —— Hetz. werk. Aernem, J. Jansz. 1607. 12mo. hrn. f 1.25

249. —— Hetz. werk. Amst., P. J. Paets. 1617. 12mo. hrn. f 1.25

250. —— Hetz. werk. Deel II. Amst., J. Evertsz Kloppenburgh. 1629. M. titelpl. 12mo. hrn. f 1.—

251. **Moons, F. J.,** Sedelycken Vreughden-bergh. Antw., H. v. Dunwalt. 1682. 2 dln. M. zinnebeelden en titelpl. 1 bd. kl. 8vo. led. f 1.50

252. **Miller, J. M.,** Geschiedenis van K. v. Burgheim en Em. v. Rosenau. U. 't Hoogd. Utr., G. T. v. Paddenburg. 1785. 5 dln. kl. 8vo. h. led. f 1.50

253. **Mulso, Th.,** Callistus en Sophronius. Amst., J. Loveringh. 1769. M. pl. 12mo. f 0.75

254. **Orizandt, J.**, Heraclitus beschreyende de werelt, mitsg. Democritus belagchende de weereldt. 's Grav., S. de Putter. 1643. 2 dln. 1 bd. kl. 8vo. hrn. f 1.50

255. —— Heraclitus, beschreyende de weereldt. 's Grav., S. de Putter. 1643. kl. 8vo. hrn. f 1.—

256. **Palaephatus** van de ongelooflijke historien. In 't Nederl. d. N. B(orrem)a(ns). Verbet. d. G. B(randt). Amst., Abr. Boekholt. 1687. M. titelpl. 12mo. f 1.25

257. **Pamela** of de beloonde deugd. In brieven. U. 't Eng. Amst., G., Tielenburg. 1751. 4 dln. kl. 8vo. h. led. f 1.50

258. **Pamela, De Hollandsche**, of de zegenpralende deugd, behelz.... de gevallen van Zoetje Gerbrants. Amst., S. v. Esveldt. 1754. 2 dln. M. pl. 1 cart. bd. kl. 8vo. f 1.—

259. **Patriot** of duijtsche Zedemeester. U. 't Hoogd. door M. de Ruusscher. Leid., Is. Severinus. 1732. 2 dln. M. titelpl. kl. 8vo. led. *Ontbr. titel van dl. I.* f 1.—

260. **Poirters, G. A.**, Heyligh hof van den keyser Theodosius. Ipere, J. B. Moermans, 1696. M. zinnebeelden en titelpl. kl. 8vo. hrn. f 1.25

261. **Quevedo, F. de**, Volgeestige werken. Vert. in 't Ned. Amst., J. ten Hoorn. 1699. 2 dln. M. pl. 1 hrn. bd. kl. 8vo. f 1.25

262. —— Seven wonderlijcke gesichten. In 't Ned. d. H. v.Harinxma. Leeuw., D. Albertz. 1641. 12mo. hrn. f 1.—

263. —— Hetzelfde werk. Amst., O. B. Smient. 1657. M. titelpl. 12mo. hrn. f 1.—

264. —— Hetzelfde werk. Amst., J. J. Bouman. 1658. M. titelpl. 12mo. hrn. f 1.—

265. —— Hetzelfde werk. Amst., M. de Groot. (c. 1660). M. titelpl. 12mo. hrn. f 1.—

266. **Reize, Wonderlijke**, van Jan Mandevyl. beschr. 't H. land, Egypten, Syriën, Indiën enz. Amst., Wed. J. van Egmont. (c. 1740). M. titelvign. 4to. f 1.25

267. —— Hetzelfde werk. Amst., A. Cornelis. (c. 1755). M. titelvign. 4to. f 1.25

268. —— Hetzelfde werk. Amst., v. d. Putte en Boekhout. 1779. M. titelvign. 4to. f 1.25

269. **Ridderus, F.**, Historisch A. B. C., vervaetende 500 voorwerpselen. Rott., J. Borstius. 1664. 12mo. cart. f 0.75

270. —— Historisch sterfhuys, ofte 't Samenspraeck uyt heylige, kerk- en weereldtsche historiën. Rott., J. Borstius, 1665. 12mo. hrn. f 1.—

271. —— Nuttige tijdkorter voor reizende en andere luiden. Rott., J. Naeranus. 1663. M. titelpl. kl. 8vo. h. led. f 1.—

272. **Robinson, De Spaansche**, ofte de zeldzame levensgevallen van Don Blas de Soria Origuela. N. 't Sp. Amst., S. v. Esveldt. 1758. M. kop. grav. kl. 8vo. f 1.25

273. **Salomon**, Proverbia ofte spreuken. Zwolle, S. Clement. (c. 1770). 4to. hrn. f 0.75

274. **Saltzman, C. G.**, Karel van Karelsberg, of tafereel van de menschelijke ellende. U. 't Hoogd. Amst., Wed. J. Doll. 1785. 6 dln. kl. 8vo. *Ontbr. titel van deel I.* f 1.25

275. **Sanderus, Jos.**, 's Weerelds wonderen, sichtbaar in bijsondere toevallen. M. vaersen door A. Montanus. Utr., J. Kethel, 1663. M. titelpl. 12mo. hrn. f 1.50

276. **Schoutooneel, Hollants**, Vertoonende verscheyde deftige vrijagiën en wonderlyke trouw-gevallen. Amst., J. Lamsvelt. 1701. 12mo. *De platen ontbreken.* f 1.—

277. **Schouwplaats, De groote**, der jammerlycke bloed- en moordgeschiedenissen. Vert. d. S. de Vries. Utr., J. Ribbius. 1670. M. titelpl. kl. 8vo. led. f 1.—

278. —— Hetzelfde werk. Amst., J. Boekholt. 1689. M. titelpl. kl. 8vo. hrn. f 1.—

279. **Schut, J.**, Twee duizend beknopte spreuken en sententiën. Rott., H. Maronier, 1740. 2 dln. 1 bd. kl. 8vo. f 1.50

280. **Schijndeugd** op het tweede schavot, of waarachtig verhaal betr. J. C. Kamerling. Zierikzee, L. v. Zwijmvoeren. 1766. 2 dln. M. pl. 12mo. f 1.25

281. **Scudery, de**, Des doorl. bassa Ibrahims en der volstandige Isabellae wondergeschiedenissen. Vert. d. S. de Vries. Amst., J. Bouman. 1679. 4 dln. M. titelpl. en pl. 12mo. led. f 1.50

282. **Secretary, De**, van Apollo en Minerva, waar in de uitgeleezendste zaaken en stoffen. Amst., A. v. Huyssteen. 1739—41. 4 dln. kl. 8vo. h. led. f 1.50

283. **Segrais, de**, De wonderlijke werkingen der liefde; ben. **Huet**, Over den oorspronk der romans. In 't Nederd. d. G. v. Broekhuizen. Amst., T. ten Hoorn. 1680. M. pl. 12mo. f 1.—

284. **Sidney, Ph.**, Engelsche arcadia van de gravinne van Pembroek. In 't Nederd. d. T. V. S. de Jonge. 3e dr. Amst., G. Willemsz. Doornick. 1659. 3 dln. M. titelpl. 12mo. hrn. f 1.50

285. **Sofonisba, d'Afrikaansche.** U. 't Fr. Amst., J. J. Schipper. 1661. 2 dln. M. pl. 1 bd. kl. 8vo. hrn. f 1.25

286. **Solersano, Al.**, Leeven en bedrijf van den doorsleepen bedrieger. U. 't Sp. Amst., B. Boekholt. 1670. Met pl. 12mo. hrn. f 1.25

287. **Spaan, G. v.**, Koddig en vermak. leven van Louwtje van Zevenhuizen, of het schermschool der huislieden, waar-agter de Afrik. en Aziaansche wegwijzer. Rott., P. de Vries. 1704. 3 dln. 1 perk. bd. kl. 8vo. f 1.50

288. **Spaan, G. v.**, Hetzelfde werk. Rott., P. de Vries. 1752. 2 dln. 1 cart. bd. M. titelpl. kl. 8vo. f 1.25

289. **Spiegel, Nieuwe,** der jeugd of France Tiranny, zijnde verhaal des oorlogs in 1672. Amst., G. de Groot. 1740. Met houtsn. kl. 8vo. f 1.—

290. **Sterne, L.**, Leven en gevoelens van Tristram Shandy. U. 't Eng. d. B. Brunius. Amst., A. E. Munnikhuisen. 1779. 5 dln. M. portr. kl. 8vo. h. led. f 1.50

291. **Stilling, H.**, Florentin van Fahlendorn. U. 't Hoogd. Arnh., Troost en Zoon. 1790. 3 dln. 1 cart. bd. kl. 8vo. f 1.25

292. (**Swaanenburg, W. v.**), Arlequin distellateur of de overgehaalde nouvelles. Amst., Wed. A. v. Aaltwijk. 1725, 26. M. Aanh. 1 dl. 4to. hrn. f 1.75

293. **Tasso, T.**, De adellikke huisvader. M. verkl. v. J. Rist. U. 't Hoogd. d. J. Zoet. Amst., P. v. d. Berge, 1658. M. pl. 12mo. hrn. f 1.—

294. **Tom White de postrijder,** De kok voor arme lieden, en de Zondagsschool. U. 't Eng. Haarl., J. L. Augustini. 1805. kl. 8vo. cart. f 1.—

295. **Turk, De zwervende**, of de verbaazende levensloop van Achmet, natuurl. zoon van Mahomet IV. Rott., D. Vis. 1760. kl. 8vo. f 1.—

296. **Veler wonderens wonderbaarelyck lof.** Amst., S. Imbrechts. 1664. M. titelpl. en pl. 12mo. led. f 2.50

Bevat opstellen over: het Podagra, het Zwemmen, den Olifant, de Luys, de Uyl, de Ezel, enz.

297. **Vere, Anth. van**, Uytterste Wille van Lowys Porquin. Dordr., S. Onder de Linde. 1693. 4to. hrn. f 2.—

298. **Verhaal, Uitvoerig,** van alle feiten d. J. F. Muller alias Jaco. Amst., A. Cornelis. (1760). 12mo. f 1.—

299. **Verhaal** van 't leven en de voorvallen van H. S. de Molière. U. 't Fr. d. H. J. Glazemaker. Amst., P. Arentsz. 1672. M. pl. 12mo. f 1.—

300. **Vertellingen, Aardige, snaakse en niet min geestige,** Alkmaar, J. Maagh. 1757. 2 dln. 1 bd. kl. 8vo. f 1.—

301. **V(erstegen), R.**, Aardige characteren ofte geestige uytbeeldinge van hondert verscheide persoonen, 3de dr. d. D. Schelte. Amst., H. Schelte. 1705. 12mo. hrn. verg. op sneê. f 1.50

302. —— Hetzelfde werk. 4de dr. Amst., B. Mourik (c. 1750). M. titelpl. kl. 8vo. f 1.25

303. **Viand, P.**, Zijn schipbreuk en lotgevallen. Amst., P. Conradi. 1771. 8vo. f 0.75

304. **Voorbeeldsels** der oude wysen. In 't Nederd. d. Z. Heyns. Zwol., 1623. M. houtsn. f 1.50

305. —— Hetzelfde werk. In 't Nederd. verm. d. J. Duikerius. Amst., A. Wolsgrein. 1693. M. pl. kl. 8vo. led. f 1.25

306. —— Hetzelfde werk. Amst., J. v. Heekeren, 1714. M. pl. kl. 8vo. h. led. f 0.75

307. —— Hetzelfde werk. Amst., P. Visser. 1740. M. pl. kl. 8vo. hrn. f 1.—

308. —— Hetzelfde werk. Amst., J. Morterre. 1765. M. pl. kl. 8vo. hrn. *Titelplaat v.* 1740. f 1.—

309. **Vries, S. de,** Histor. oeffeningen omtrent allerley stoffen. Amst., A. Dzn. Ooszaen. 1686. Met titelpl. kl. 8vo. hrn. f 1.—

310. **Vrou, De deugdelijke,** vert. d. J. H. Glazemaker. Amst., G. Jz. v. Veen. 1643. 2 dln. 1 hrn. bd. 12mo. *Titel en* 2 *eerste bladen beschadigd.* f 1.—

311. **Winterbuitenleven. Sesdaegsch,** Leid., A. Ambrullaert. 1731. 12mo. f 1.—

312. **Zanten, L. v.,** Spiegel der gedenckw. wonderen en geschiedenissen onses tijds, 1600—1660. Amst., J. v. d. Bergh. 1661. 12mo. *Gevlekt.* f 0.75

313. **Zincgreven, J. W.,** Duytsche apophtegmata, of kloeck-uytgesprokene wysheydt. Verm. d. J. L. Weidner. Amst., J. v. Ravesteyn. 1669. M. titelpl. kl. 8vo. hrn. f 1.25

ENGELSCHE BOEKEN IN NEDERLAND GEDRUKT GEDURENDE DE XVIe EEUW.

De bibliographie der 16e eeuw is een veld dat in bijna alle landen nog braak ligt en dat meer dan eenig tijdperk door ernstigen arbeid verdient ontgonnen te worden. In dat tijdperk ontwaakte bij bijna alle natiën het intellectueele leven, dat, als gevolg daarvan, het aanzijn gaf aan ontelbare geschriften, die door den druk gemeen gemaakt en verspreid op de algemeene ontwikkeling den belangrijksten invloed uitoefenden, en thans nog als gelijktijdige bronnen voor de kennis van dien merkwaardigen tijd de belangrijkste diensten kunnen bewijzen. Heeft zij vroeger als zoodanig [1]) minder de bijzondere aandacht getrokken, in den laatsten tijd zijn er een paar bijdragen verschenen die een nieuw licht over haar doen opgaan.

Het is in de eerste plaats de Catalogue of books in the library of the British Museum printed in England, Scotland and Ireland, and of books in English printed abroad to the year

---

1) De bekende werken van Ames-Herbert-Dibdin maken hier eene uitzondering, maar beantwoorden, hoe voortreffelijk overigens bewerkt, niet geheel meer aan de tegenwoordige eischen der exacte bibliographie.

1640. Printed by order of the Trustees of the Br. Museum. London, 1884. 3 deelen. 8vo. Deze Catalogus is met veel zorg bewerkt door den „Keeper of the Department of Printed Books", Mr. George Bullen, daarin bijgestaan door Mr. Gregory W. Eccles.

In alphabetische volgorde naar de namen der schrijvers opgesteld heeft het werk een omvang van bijna 1800 bladzijden, in 2 kolommen gedrukt, en is aan het slot voorzien van een alphabetischen Index op de onderwerpen en van een tweeden Index op de namen der drukkers met verwijzing naar de titels der boeken door hen gedrukt.

De tweede niet minder belangrijke bijdrage tot de bibliographie der 16e eeuw is: A. Catalogue of the English books printed before MDCI now in the library of Trinity College, Cambridge, by Robert Sinker, B. D., librarian of T. C. Cambridge, Deighton, Bell, and C°., 1885. 8vo.

Deze Catalogus beantwoordt in alle opzichten aan de eischen der exacte bibliographie; bij de meeste titels is de collatie gevoegd en bij zeer velen kritische aanteekeningen over de vermoedelijke schrijvers en drukkers. De 1107 titels der boeken zijn gerangschikt in chronologische orde naar de drukplaats en aan het slot zijn alphabetische indices gevoegd van de plaatsnamen, van de drukkersnamen en van de namen der schrijvers.

Ofschoon nu beide catalogussen de Engelsche litteratuur meer bijzonder op het oog hebben, bevatten zij voor de Nederlandsche bibliographie niet onbelangrijke bijdragen. Zoowel het British Museum als de bibliotheek van Trinity College te Cambridge zijn in het gelukkige bezit van een aantal boeken in de Engelsche taal in

de 16de en het begin der 17de eeuw in Nederland [1]) gedrukt, waarvan waarschijnlijk geen enkel exemplaar zich in eenige bibliotheek in Nederland bevindt. [2]) Het zijn Protestantsche bijbelvertalingen, R. K. kerkboeken, eenige ridderromans, maar vooral een groot aantal strijdschriften van Engelsche katholieken en protestantsche leeraars, die genoodzaakt waren hun land te ontvluchten [3]), voorts Engelsche vertalingen van Hollandsche boeken, pamfletten over de gebeurtenissen van den dag, die allen te Antwerpen, Amsterdam, Middelburg, Dordrecht en elders hier te lande drukkers en uitgevers vonden. De oorzaak der groote zeldzaamheid dezer geschriften, zoowel in Engeland als hier te lande, kan niet met zekerheid bepaald worden. Van een enkel der genoemde strijdschriften is het bekend, dat vòòr de uitgave al de exx. vernietigd werden. Het vermoeden is niet te gewaagd, dat zij in later tijd, toen zij tijdelijk hun belang verloren hadden, voor misdruk zijn verkocht, maar het blijft een onopgelost raadsel waarom ten minste hier te lande van de meesten geen enkel ex. bewaard is gebleven, terwijl toch aanteekeningen gevonden worden dat van sommigen 3000, van anderen 500 exx. zijn gedrukt geworden.

De verschijning van genoemde catalogussen heeft op

1) Onder Nederland worden gerekend de Noordelijke en Zuidelijke provinciën die tot in het laatst der 16de eeuw nog vereenigd waren.

2) Tenzij in kleinere of bijzondere bibliotheken, de groote bibliotheken hier te lande zijn geraadpleegd, ook de Univ. bibl. te Gent.

3) Verg. J. G. de Hoop-Scheffer, de Brownisten te Amsterdam, in de Mededeelingen van de Akad. van Wetenschappen, afd. Letterkunde, N. Reeks, dl. X.

nieuw op deze buitengewoon zeldzame boeken en pamfletten, en hunne drukkers en uitgevers de aandacht gevestigd en is de aanleiding geweest tot het samen stellen uit beide catalogussen eener lijst dezer geschriften, voor zoover zij in de 16de eeuw verschenen zijn. Deze lijst volgt hieronder in chronologische orde. Daarbij zijn ook opgenomen de R. K. kerkboeken ten behoeve der Engelsche kerk hier te lande gedrukt, evenals enkele werken in de Latijnsche taal door Engelschen geschreven en hier voor het eerst uitgegeven. De lijst is aangevuld met eenige titels elders gevonden, maar is zeker niet volledig [1]), zoodat voor latere aanvullingen de gelegenheid gaarne wordt opengesteld. Achter iederen titel wordt met een letter vermeld de plaats waar het werk gevonden of vermeld wordt.

B. M. British Museum. — C. Trinity College, Cambridge. — P. Panzer, Annales typographici. [2]) — A. Ames. [3]) — H. Herbert. [4]) — L. Lambeth. [5]). — D. Dexter. [6])

---

1) Een groot aantal geschriften zijn o. a. zonder naam van plaats of uitgever verschenen, waarvan zeker niet weinigen in Nederland. De vergelijkende typen-studie zal hieromtrent nog veel licht kunnen aanbrengen.

2) De titels uit Panzer's Annales komen vermeerderd en verbeterd voor in Le Bibliophile Belge, 1848, tome V, waarvan hierbij is gebruik gemaakt.

3) Ames, Typographical Antiquities. 1749. 4to.

4) H. Herbert, Typogr. Antiquities. 1785. 4to.

5) Index of the English books printed before 1600 in the Archiep. library at Lambeth, by S. R. Maitland. Lond. 1845. 8vo.

6) H. M. Dexter, The Congregationalism of the last three hundred years, as seen in its literature. With a bibliographical Appendix, London, 1880, 8vo. Het Appendix van dit belangrijke

1515.

Laet, Jaspar . . . The pronostication of the yere MCCCCCXVI. Trans-lated into ynglissh to the honorre of te moost noble and victorious kynge Henry the VIII. by your moost hũble subject Nicholas longwater goeuerner of our lady cõception in ye renowned towne of Andwarp in Sinte Jorge perys. (1515). 4to. C.

Waarschijnlijk gedrukt bij Jan van Doesborch.

1518.

This mater treateth of a merchauntes wyfe, that afterwarde went lyke a man, and becam a great lorde, and was called Frederyke of Jennen afterwarde. Imprynted in Andwarpe by me John Dusborowghe, dwellynge be syde the Camer porte, in the yere of our lorde God a MCCCCC and XViij. 4to. P.

1518—15 .

The wonderful shape and nature of man, beastes, serpentes, fowles, fishes and monsters, translated out of divers authors by Laur. Andrew of Calis. Antwerp, John Doesborow, s. a. fol. P.

Virgilius. This boke treateth of the lyfe of Virgilius and of his deth, and many marvayles. . . . Anwarpe, John Doesborcke, s. a. et form. not. (fol.) P.

The Storie of the parson of Kalenbbrowe . . . . . Antwerpe, J. Doesborow, s. a. 8vo. H.

The copye of the letter folowing whiche specifyeth of the greatest and marvelous visyoned batayle, that ever was sene or herde of by Bertholomeus de Clere-

---

werk bevat eene lijst van niet minder dan 7250 titels van boeken en opstellen in tijdschriften over dit onderwerp, waaronder 242 alleen van de 16de eeuw.

ville, in the castele of ville clere 1517 ... Andwarpe, John of Duosborowe, s. a. 4to. P.

Here begynnet a lyttele Story, that was of a trewthe done in the lande of Gelders, of a mayde that was named Mary of Nemmegen, that was the dyvels paramoure by the space of VII yere longe. Antwarpe, John Duisbrowge, s. a. 4to. P.

The valuacion of Golde and Silver. Made in the famous citie of Antwarpe, and newely translated into Englishe by me Laurens Andrewe. Emprented in the famous cite of Antwerpe, s. t. n. et a. 8vo. H.

1522.

Of the new lãdes and ye people founde by the messengers of the kynge of portygale named Emanuel. — Of the X. dyvers nacyons crystened. — Of pope Johũ and his landes and of the costely keyes and wonders molodyes that in that lande is. (Antwerpe), Emprenteth by me Johñ of Doesborowe, s. a. (1522). 4to. B. M.

1523.

Processionale ad usum insignis ac preclare ecclesie Sarũ, noviter ac rursus castigatu per . . . dom . . . de Wyntoñ (R. Fox). Venundantur Londonii, apud F. Byrckman, per Christophorū endovieũ, Antwerpie excusum, 1523. 4to. B. M.

Manuale secundum usum insignis..... ecclesie Sarū optimis typis impressum, cet. Antwerpie, Christophorus Endoviēsis, 1523. fol. B. M.

1524.

Psalterium cum Hymnis ad usum insignis ecclesie Sarū et Eboraceū, etc. Venundantur Londonii apud P. Kaetz, opere et industria C. Ruremundeñ., Antwerpie, 1524. 8vo. B. M.

Hymnorum opusculum, cum notis musicis, secundum usum ecclesie Sarisburiensis. Antwerpiae, per Chr. Endovium, 1524. 4to. P.

1525.

Hymnorum cum notis opusculū, secundū usum insignis ecclesie Sarisburiensis etc. Antwerpie, Impensis F. Brickman, per C. Endoviensen, 1525. 4to. B. M.

Processionale ad usum insignis et praeclarae ecclesiae Sarum, noviter ac rursus castigatum per episcopum de Vinton. Antwerpiae, per Chr. Endoviense, impensis honesti mercatoris Petri Kaetz, 1525. 4to. P.

Lyndewood, Will., Prouinciale seu Cōstitutiones Anglie: cū summarijs atque iustis annotationibus, politissimis caracteribus, summaque accuratione rursum reuise, atque impresse. Antwerpiae, Cura Christophori Endouieñ, impensis Francisci Brickman, 1525. fol. C.

Breviarium sive Portiforium ad usum insignis ecclesie Sarisburiensis, cet. Antwerpie, Industria Christophori Ruremundensis, 1525, 26. 3 pts. 4to. B. M.

1527.

Missale ad usum insignis ecclesie Sarum: in quo quidem et illi, quos dicta ecclesia observat ritus, consuetudinesq., debito compilantur ordine.....' Antwerpie, C. Ruremundus, apud F. Byrckman, 1527. fol. B. M.

1528.

Missale Sarum, unacum ejusdem ecclesie consuetudinibus ac observantiis, etc. S. l. (Antwerp.) Chr. Ruremundensis, 1528. fol. P.

Processionale ad usum Sarum, per reuerendiss. in christo patre dñm . . . (R. Fox) episc. de Wintoñ, Castigatum ac nouiter impressum. (Antwerpie), C. Ruremūden, 1528. 4to. B. M.

Hiervan verscheen reeds vroeger een druk bij denz. waarvan zich een defect ex. bevindt in het B. M. Voorts zijn van hetzelfde werk bij denz. nog uitgaven in het Br. M. voorhanden van de jaren 1532, 1544 en 1545.

1530.

Hore Beatissime virginis Marie ad legitimum Sarisburiensis ecclesie ritum, cet. Antwerpie, apud Christophorum Endoviensem, 1530. 4to. B. M.

1531.

Hore beate Marie Virginis ad usū ecclesie Sar . . . translated out of frenche in to englysshe by R. Coplād. (Antwerpie) Ex. officina C. Ruremundeū, 1531. 4to. B. M.

The prophete Jonas, with an introducciō before teachinge to understōde him... (by W. Tyndale). S. l., a. et t. n. (Antwerpie, M. Lempereur 1531?), 8vo. B. M.

Het eenig bekende ex.

The exposition of the fyrste Epistle of seynt Jhon with a Prologge before it: by W. T.(yndale.) S. l. et t. n., (Antwerpie, M. Lempereur) 1531. 8vo. B. M.

The praier and complaynte of the ploweman unto Christe: writtē not longe after the yere of oure Lorde A thousand and thre hundred. S. l., a et t. n. (Antwerp, M. Lempereur, 1531?) 8vo. B. M.

1532.

Hymnorum cum notis opusculū usui insignis ecclesie Sarū subserviens. Antwerpie, In officina Vidue Christophori Ruremundeñ., 1532, 33. 8vo. B. M.

1533.

The mystik sweet Rosary of the faithful soule: garnished rownde aboute ... Antwerpe, Martyne Emprower, 1533. 8vo. P.

1534.

Thomas, Rudimenta grammatices et docendi methodus, non tam scholae Gypswichianae, per reverend. D. Thomam, cardinalem Ebor., feliciter institutae, quam omnibus aliis totius Angliae scholis praescripta. Antwerpiae, Jo. Grapheus excud. imp. Arn. Birckmanni, 1534. 12mo. P.

Herdrukt in 1534 door M. Keyser.

Davids Psalter, diligently and faithfully translated by Geo. Joye. S. l., (Antwerp.) M. Empereur, 1534. 8vo. P.

The newe Testament, dylygently corrected and compared with the Greke by William Tindale: and

fynesshed in the yere of oure Lorde God. A. M. D. xxxiiij. Antwerp, Marten Emperowr, 1534. kl. 8vo. C.

The New-Testament as it was written, and caused to be written, by them which herde yt.... Prynted.... by me wydowe of Christoffel of Endhouē, Antwerpe, August, 1534. 16to. B. M.

Eenig bekend ex. van deze uitgave.

Pronostication, by Gaspar, late of Antwerpe, Calked upon the meridyan of the same citie for the yere of our lorde God, Mccccccxxxiiij. S. l. et t. n., (Antwerpen, 1534.) 4to. A.

1535.

Biblia, The Bible, that is the holy Scripture of the Olde and New Testament, faithfully and truly translated out of Douche and Latyn into Englishe. Prynted in the year of our Lord MDXXXV. S. l. et t. n. (Antwerp, Jacob van Meteren?), 1535. fol.

Zie de uitvoerige beschrijving en de geschiedenis van deze uitgave in Catalogue of the Caxton Exhibition, 1877, blz. 117 volg.

The newe Testament dylygently corrected and compared with the Greke by Willyam Tindale: and fynesshed in the yere of oure Lorde God A. M. D. and XXXV. (Antwerpen, Hans van Ruremonde). 8vo. B. M.

The Newe Testament, yet once agayne corrected by W. Tindale: Where unto is added a Kalendar, etc. (Antwerpen), 1535. 8vo. B. M.

Het titelblad ontbreekt aan het eenig bekende ex.

1536.

The Newe Testament, yet once agayne corrected by Willyam Tindale, where unto is added a necessarye Table: wherin easely and lightelye may be foūde any storye contaynd in the foure Evangelistes, and in the Actes of the Apostles. S. l. et t. n., (Antwerpen) 1536. 4to. B. M.

Van Tyndale's N. Test. verschenen in 1536 te Antwerpen drie verschillende uitgaven in 4to.

Storys and prophesis out of the holy scriptur, garnyshede with faire ymages, oursien and aprouved by the inquisitor of the christen faithe, maester Nycholas Coppyn de Montibus. .... Andwarpe, Symon Cowke, 1536. 8vo. P.

Biblia. The Byble: that is, the holy Scrypture of the Olde and New Testament, faithfully translated into Englyshe. S. l. et t. n., (Antwerp, Jacob van Meteren?) 1536. fol.

Catalogue of the Caxton Exhibition, blz. 119.

1537.

The Byble, which is all the holy Scripture: In whych are contayned the olde and Newe Testament truly and purely translated into Englysh by Thomas Matthew. S. l. et t. n., (Antwerp, J. van Meteren?) 1537. fol.

Catalogue of the Caxton Exhibition, blz. 122.

1538.

The new Testament of oure Savyour Jesu Christ. Faithfully translated (by W. Tyndale), (and)letely corrected: wyth a true concordaunce in the margent, (and) many necessary annotacions. ..... Antwerp, Matthew Crom, 1538. 8vo. B. M.

Herbert vermeldt nog eene uitg. van het New Testament, van 1539, ook bij Matthew Cromer te Antwerpen.

1541.

Hymnorum cum notis opusculum usui insignis ecclesie Sarisb. subverviens. Antwerpie, In officina vidue C. Ruremundeñ sumptibus J. Coccii, 1541. 4to. B. M.

1544.

(Gardiner,) Stephani Winton. Episcopi Angli, Ad Martinum Bucerum, De impudenti eiusdem pseudologia conquestio. Lovanii, ex off. Rutgeri Rescii, 1544. 4to. C.

1554.

The hope of the faythful, declaryng brefely.... the resurrection of our lorde Jesus Chryst past..... (Transl.

by M. Coverdale from the German of Otho Wermueller. S. l., a. et t. n. 16to. B. M.

Waarschijnlijk omstreeks 1554 te Antwerpen gedrukt.

Gardiner, Ste., Confutatio cavillationum, quibus Sacrosanctū Eucharistiae Sacramentum, ab impijs Capharnaitis impeti solet. Editio alt. lui index accessit locupletiss. Lovanii, ap. Petrum Colonaeum bibliop. jura., typis Reyneri Velpij typ. jura., 1554. 8vo. C.

1558.

Mich. Nostradamus his prognostication for the year 1559. With the predictions and presages of every Moneth. Antwerpiae, s. a. et t. n., (1558.) 8vo. H.

1563.

Vincentius Lyrinensis of the Natioun of Gallis, for the Antiquity and Vniversality of the Catholic Faith ... Translated by Ninian Winzet, and dedicated to Mary queen of Scotland from Antwerp, s. a. et t. n., 1563. 8vo. H.

The Buke of Fourscore three Questions, touching Doctrine, Ordour and Maneris proponit to the Protestantis in Scotland ...... Set furth by Ninian Winzet, a Catholick Priest..... Antwerpiae, ex off. Æg. Diest, 1563. 8vo. H.

1564.

Dorman, Tho., A proufe of certeyne articles in religion, denied by M. Juell, sett furth in defence of the Catholyke beleef therein etc. Antwerp, J. Latius. 1564. 4to. B.M.

Harding, T., An Answere to Maister Ivelles chalenge. Louaine, John Bogard, 1564. 4to. H.

Rastell, J., A confutation of a sermon, pronounced by M. Juell, at Paules Crosse, the second Sondaie before Easter. Antwerpe, Æg. Diest. 1564. 8vo. H.

Martiall, John, A treatyse of the crosse gathered out of the Scriptures...... Antwerp, John Latius, 1564. 8vo. H.

1565.

Bede, The History of the Church of Englande. Trans-

lated out of Latin in to English by Thomas Stapleton Student in Diuinite. Antwerp, John Laet, 1565. 4to. C.

Harding, Tho., An Answere to Maister Ivelles Challenge. Antwerpe, At the golden Angel, by William Sylvius, 1565. 8vo. C.

Rastell, John, A Replie against an Answer (falslie intitled) in Defence of the truth. Antwerp, Ægidius Diest, 1565. 8vo. C.

Osorius, Hier., An Epistle .... to the most excellent Princesse Elizabeth by the grace of God Quene of England, Fraunce, and Ireland, etc. Translated oute of Latten in to Englishe by Richard Shacklock M. of Arte and student of the ciuill Lawes in Louaine. Antwerp, Ægidius Diest, 1565. 8vo. C. en B. M.

Hiervan verscheen in hetz. jaar eene uitgave bij J. Latius te Antwerpen. B. M.

Hozynsz, (Hosius) Stanislaw, A most excellent treatise of the begynnyng of heresyes in oure time .... Translated out of Laten in to Englishe by R. Shacklock .... and intituled by him: The hatchet of heresies. Antwerp, Æg. Diest, 1565. 8vo. B. M.

The copy of a Challenge taken out of the confutation of Mr. Jewells sermon. Antwerp, s. t. n., 1565. 8vo. H.

Saunder, Nic., The supper of our Lord set foorth in six Bookes .... Lovanii, s. t. n., 1565. 4to. H.

Responsio venerabilium sacerdotum, Henr. Joliffi et Rob. Jonson .... ad illos articulos Jo. Hoperi episc. Vigorn ..... in quibus a Catholica fide dissentiebat. Antwerpiae, Chr. Plantin, 1565. 8vo. H.

Certaine Tables set furth by .... William Bushopp of Rurimunde in Ghelderland: where in is detected... the doting, dangerous doctrine .... of heretikes. Translated into Englishe by Lewys Euans, and by hym intituled, The betraing of the beastlines of heretykes. Antwerpe, Æg. Diest, 1565. 12mo. H.

Euans, Lewys, A brieue Admonition vnto the nowe made Ministers of Englande ..... Antwerpiae, Æg. Diest, 1565. 12mo. H.

Allen, Will., A defence and declaration of the catholike churchies doctrine touching purgatory .... Antwerp., John Latius, 1565. 8vo. H.

Harding, T., A Confutation of a booke, (by J. Jewel, intit.: „An Apologie of the Church of England".) Antwerp, Jhon Laet, 1565. 4to. B. M.

Staphylus, Frid., The Apologie .... Intreating of the true and right understanding of holy Scripture... Translated out of Latin ... by T. Stapleton... Also a discourse of the Translator uppon the doctrine of the Protestants... Antwerp, J. Latius, 1565. 4to. B. M.

Stapleton, Tho., A. Fortresse of the faith. First planted amonge us Englishmen, and continued hitherto in the universall Church of Christ. The faith of which time Protestants call, Papistry. Antwerp, J. Laet, 1565. 4to. B. M.

1566.

Frarin, P., An Oration against the Vnlawfull Insurrections of the Protestantes of our time, under pretence to refourme Religion. Made and pronounced in Latin in the Schole of Artes at Louaine, the Xiiij of December, Anno 1565 ... And nou translated into English, with the aduise of the Author. Antverpiae, ex off. Jo. Fouleri, 1566. kl. 8vo. C.

Heskyns, Tho., The Parliament of Chryste avovching and declaring the enacted and receaued trueth of the presence of this bodie and bloode in the blessed Sacrament, and of other articles concerning the same, impugned in a wicked sermon by M. Juell, collected and seth-furth by Tho. H. Doctour of dyuinitie. Antwerpe, W. Silvius, 1566. 4to. C.

Martiall, Joh., A replie to M. Calfhills blasphemous answer made against the Treatise of the crosse. Louaine, John Bogard, 1566. 4to. C.

Sannders, Nic., The supper of our Lord, set forth according to the truth of the gospell and Catholike faith.... Lovanii, s. t. n., 1566. 4to. H.

Rastell, John, A third book, declaring by examples

..... that it is time to beware of M. Jewel. Antwerp, ex off. Jo. Fouleri, 1566. 8vo. A.

Rastel, John, A treatrise entitled, Beware of M. Jewel.... Antwerpiae, Jo. Fouler, 1566. 8vo. H.

Harding, Tho., A Reioindre to Mr. Jewels Replie... Antwerpiae, ex off. Jo. Fouleri, 1566. 4to. H.

Rastel, John, The third Book, declaring.... that it is time to beware of M. Jewel. Antwerpiae, ex off. Jo. Fouleri, 1566. 8vo. H.

Pointz, Rob., Testimonies for the real presence of Christes body and blood in the blessed Sacrament of the aultar..... Lovanii, ap. Jo. Foulerum, 1566. 12mo. H.

1567.

Allen, Will., A Treatise made in defence of the lawful power and authoritie of Priesthod to remitte sinnes: Of the peoples duetie for confession of their sinnes to Gods ministers: And of the churches meaning concerning Indulgences commonlie called the Popes Pardõs. Lovanii ap. J. Foulerum, 1567. 8vo. B. M.

Hosius, Stan., Of the Expresse Worde of God..... Newly translated into English. Louayne, John Bogard, 1567. 8vo. H.

Sander, Nic., A Treatrise of the Images of Christ, and of his Saints.... Lovanii, ap. Jo. Foulerum, 1567. 8vo. H.

A Briefe Shew of false Wares packt together in the named Apology of the Church of England by John Rastell.... Lovanii, ap. Jo. Foulerum, 1567. 8vo. H.

Sander, Nic., The Rocke of the Churche, wherein the Primacy of S. Peter.... is proued.... Lovanii, ap. Jo. Foulerum, 1567. 12mo. H.

Stapleton, Tho., A Couterblast to M. Hornes vayne blaste against M. Fekenham.... Lovanii, ap. Jo. Foulerum, 1567. 4to. H.

Harding, Tho., A (second) Reioindre to M. Jewels Replie against the Sacrifice of the Masse.... Lovanii, ap. Jo. Foulerum, 1567. 4to. H.

Weddington, Joh., A Breffe Instruction and manner howe to kepe Merchantes bokes of accomptes.... Andwarpe, P. van Keerbergen, 1567. fol. H.

1568.

Osorio da Fonseca, Jeronimo, A learned and very eloquent Treatie, written in Latin by.... H. Osorius.... Wherein he confutethe a certayne Aunswere made by M. W. Haddon against the Epistle of the said Bishoppe un to the Queenes Majestie, Translated in to English by J. Fen. Lovanii, ap. J. Foulerum, 1568. 8vo. B. M.

Harding, Tho., A Detection of sundries foule errours, lies, sclaunders, corruptions.... uttered and practized by M. Jewel, in a Book.... entituled, A Defence of the Apologie, etc. Lovanii, ap. Jo. Foulerum, 1568. 4to. H.

Sanders, Nich., A briefe treatise of usurie, etc. Lovanii, ap. J. Foulerum, 1568. 8vo. B. M.

1569.

Pole, Reg., De summo Pontifice Christi in Terris vicario, eiusque officio et potestate, Liber vere singularis et eruditionis, et puri sermonis nomine, in modum dialogi cōscriptus olim, numquam vero antehac editus. Lovanii, ap. Jo. Foulerum Anglum, 1569. 8vo. C.

A detection of errows and lyes in Mr. Jewels book called, a defence of the apologie, etc. Lovain, J. Fouler, 1569. 8vo. A.

A Treatise of Justification. Founde emong the writinges of cardinal Pole.... Lovanii, ap. Jo. Foulerum, 1569. 4to. H.

1571.

Philippes, Morgan, (J. Leslie), A treatise concerning the defence of the honour of.... Marie Queene of Scotland.... with a Declaration as wel of her Right.... to the Succession of the Croune of Engeland: as that the Regiment of Women is conformable to the lawe of God and Nature. Leodii, ap. G. Morberium, 1571. 8vo. B.M.

Sander, Nic., De visibili Monarchia Ecclesiae, libri octo. Lovanii, sub Capite Deaurato. Joannis Fouleri cura et impensa excud. Reyn. Velpius typ. jur., 1571. fol. C.

1572.

More, Tho., A treatice to receaue the blessed body of our lord sacramentally and virtually bothe, made in the yeare of our Lorde 1534.... With certain deuout .... instruccions .... Lovaine, John Fouler, 1572. 4to. H.

1573.

More, Tho, A. Dialogue of Cumfort against Tribulation.... which he wrote in the Tower of London.... Now newly set foarth, with many places restored and corrected, etc. (Ed. by J. Fowler). Antverpiae, ap J. Foulerum, 1573. 8vo. B. M.

1574.

Henrick Niclaes, Dicta H. N. documentall sentences: eauen-as those-same were spoken fourth by H. N. and writen-up ovt of the woordes of his Mouth. And are by him perused, and more distinctlie declared. Translated out of Base-almayne. S. l., t. n. et a. (circa 1574, 75). kl. 8vo. C.

De Catalogue B. M. vermeldt, met bovenstaand, elf tractaatjes van Hendrik Niclaes, waarvan negen te Amsterdam zouden verschenen zijn; hiervoor wordt evenwel geen grond aangevoerd.

(Travers, Walter,) A full and plaine declaration of Ecclesiasticall Discipline owt off the word off God, and off the decIininge off the churche off England from the same. Translated from the Latin, with an introductory epistle by T. Cartwright. S. l. et t. n., (Middelburg?) 1574. 4to. C. en B. M.

Het blijkt niet op welken grond dit aan Middelburg wordt toegeschreven.

A briefe rehersall of the accorde and agrement, that the captaynes, burgises, and armie of Middlebrorow, and Armew haue made in yelding themselves to the

.... prince of Orange.... Translated out of the Dutch copy. Printed at Dordrecht, s. t. n., 1574. 12mo. H.

Bristow, Rich., A Briefe Treatise of diuerse plaine and sure wayes to finde out the truthe.... Antwerpiae, ap. Jo. Foulerum, 1574. 12mo. H.

1575.

Certaine devout and Godly petition, commonly called, Jesus Psalter. Lovanii, ap. J. Foulerum, 1575. 16to. B. M.

Vaux, Laur., A cathechisme, or a christian doctrine, necessarie for children and ignorant people.... Antwerp., s. t. n., 1575. 12mo. H.

1576.

A brief Fourme of Confession, newly translated into English. Antwerpe, J. Fouler, 1576. 12mo. L.

A breefe Directory, and playne way how to say the Rosary of our blessed Lady . . . (by I. M.) Excudebat Hn. Holost, Bruges Flandrorum, 1576. 16to. B. M.

1578.

Dodoens, Remb., A Newe Herball or Historie of Plantes... First set foorth in the Doutche or Almaigne tongue . . . Nowe first translated out of French into English by H. Lyte. Antwerpe, H. Loë, 1578. fol. B. M.

1580.

Hide, Tho., A Consolatorie Epistle to the afflicted Catholikes . . . Louaine, J. Lyon, 1580. 8vo. B. M.

Bristow, Rich., A Reply to Fulke in Defence of M. D. Allens Scroll of Articles. Louvain, Jno. Lion, 1580. 4to. L.

1581.

Allen, Will., An Apologie and trve Declaration of the Institution and endeuours of the two English Colleges, the one in Rome, the other now resident in Rhemes: against certaine sinister informations giuen vp against the same. Printed at Mounts in Henault, s. t. n., 1581. 8vo. C. en B. M.

The Apologie or Defence of the most noble Prince William, by the grace of God, Prince of Orange . . . Against the Proclamation and Edict, published by the King of Spain, . . . presented to my lords the Estates generall of the lowe Countrie. Together with the said Proclamation or Proscription. Printed in French and in all other languages. At Delft, s. t. n., 1581. 4to. C.

Volgens Herbert bestaat hiervan nog eene andere Engelsche uitgave van hetzelfde jaar.

1582.

Browne, Rob., A. Booke which sheweth the life and manners of all true Christians..... Also the pointes and partes of all diuinitie..... Also there goeth a Treatise before the Reformation without tarying for anie. Middleburgh, Richarde Painter, 1582. 4to. C.

Browne R., A Treatise of reformation without tarying for anie, and of the wickednesse of those Preachers, which will not reforme till the Magistrate commaunde or compell them. Middelburgh, S. n. t., 1582. 4to. D.

Browne, R., A Treatise vpon the 23. of Matthewe, both for an order of studying and handling the Scriptures.... Middelburgh, S. n. t., 1582. 4to. D.

Melchior Kling his learned Readings upon the 4 books of Institutions of Law by the Emperor Justinian. Imprinted at Leydon (sic ?) S. t. n., 1582. 4to. (?) H.

1583.

A pithie and earnest Exhortation concerning the Estate of Christiandome, etc. Dedicated to all Christian Kings, etc. by a Germaine Gentleman. Antwerpe, s. t. n., 1583. 8vo. H.

1584.

The true report of the lamentable Death of William of Nassawe Prince of Orange: Who was trayterouslie slayne with a Dagge in his owne Courte, by Serack (B. Gérard) a Burgunian, the first of July 1584. Middleborough, D. van Respeawe, 1584. 8vo. B. M.

Stanihurst, R., Dubliniensis, De rebus in Hibernia gestis, libri quattuor, Ad Carissimum suum fratrem, clarissimumque virum, P. Plvnkelvm, Dominum Baronem Dunsaniae. Accessit his libris Hibernicarum rerum Appendix, ex Silvestro Giraldo Cambrensi peruetusto scriptore collecta; cum eiusdem Stanihursti adnotationibus. Ommia nunc primum in lucem edita. Antverpiae, ap. Christ. Plantinum, 1584. 4to. C.

Fenner, Dudley, The artes of logike and rethorike... (Middleburgh), R. Schilders, 1584. 4to. H.

1585.

The explanation of the true and lawfull Right and Tytle of Anthonie, the most excellent prince, the first of that name King of Portugale, concerning his warres against Philip, King of Castile for the recouerie of his Kingdome. Translated into English, and conferred with the French and latine copies. Leyden, Christophel Plantijn, 1585. 4to. B. M.

Wordt niet vermeld in den Catalogue B. M. — Cf. Annales Plantin., p. 288.

1586.

Whitney, Geff., A choice of Emblemes, and other devises, for the moste parte gathered out of sundrie writers, Englished and moralized. And divers newly devised. Inprinted at Leyden, in the house of Christ. Plantyn, by Francis Raphelengius, 1586. 4to. C.

A Booke of the Forme of Common Prayers, administration of the Sacraments, etc. agreable to Gods worde, and the use of the Reformed Churches. Middelburg, R. Schilders, 1586. 8vo. B. M.

In 1587 verscheen een andere druk van hetzelfde werk.

Whetstone, George, The honourable reputation of a souldier... Drewen out of the lives, documents, and diciplines of the most renowned Romaine, Grecian, and other famous martialistes . . . Ende nu verduytscht... door J. Walraven. (Engelsch en Hollandsch). Leyden, Jan Paedtz Jacobszoon ende Jan Bouwenszoon, 1586. 4to. B. M.

1587.

Allen, Will., The copie of a letter written by M. Doctor W. A.: concerning the yeelding up, of the citie of Daventrie, unto his Catholike Majestie, by Sir W. Stanley . . . also . . . a geltlemans letter, that gave occasion, of this discourse. Antwarpe, Joachim Trognaesius, 1587. 8vo. B. M.

A booke of the forme of common prayers,.... Middleburgh, R. Schilders, 1587. 12mo. A.

(Fenner, D.,) The Song of songs that is, the most excellent Song . . . translated out of the Hebrue into Englishe meeter. . . Middelburgh, R. Schilders, 1587. 8vo. B. M.

1588.

Allen, Will., An Admonition to the nobility and people of England and Ireland concerning the present warres made for the execution of his Holines sentence, by the highe and mightie Kinge Catholike of Spain. S. l. et t. n. (Antwerpen), 1588. 4to. B. M.

Fenner, Dudley, The Artes of Logike and Rethorike, plainly set forth in the English tongue..... Together with examples for the practise of the same for methode in the government of the famelie, etc. S. l. et a. (Middelburgh), R. Schilders, (1588). 8vo. B. M.

Fenner, Dudley, The whole doctrine of the sacramentes, plainlie and fullie set downe.... Middelborg, R. Schilders, 1588. 8vo. H.

1589.

(Barrowe, Henry, and John Greenwood), A true Description ovt of the word of God, of the visible Church. S. l. et t. n. (Dordrecht), 1589. 4to. C.

1590.

Barrowe, Henry, A brief Discoverie of the false Church, Ezek. 16. 44. As the mother svch the daughter is. S. l. et t. n. (Dordrecht), 1590. 4to. C.

Robert Stokes legt de verklaring af dat dit boekje, evenals

„A trve Description" (zie hierb. onder 1589) te Dordrecht gedrukt is ten getale van 3000 exx. In dezelfde verklaring wordt nog gesproken van een ander boekje getiteld: Playne refutation of Mr. G. Gifford's Booke, waarvan tot dusverre, volgens Sinker, geen enkel ex. bekend is. Verg.: The Egerton Papers publ. by the Camden Society, 1840. p. 175.

(Barrowe, Henry, and John. Greenwood), A Collection of certaine sclavnderovs Articles gyuen out by the Bisshops against such faithfull Christians as they now vniustly deteyne in their prison togeather with the answeare of the saide prisoners thereunto. Also the some of certaine conferences had in the Fleete according to the Bisshops bloudie mandate with two prisoners there. S. l. et t. n. (Dordrecht), 1590. 4to. C.

Verg.: The Egerton Papers, p. 174. Van dit en de beide volgende boekjes werden 500 ex. gedrukt.

(Barrowe, Henry, and John Greenwood), A Collection of certain letters and conferences lately passed betwix certaine Preachers and two prisoners in the fleet. S. l. et t. n. (Dordrecht), 1590. 4to. C.

Greenwood, John, An Avnswer to George Giffords pretended Defence of read prayers and devised leitourgies in the first part of his book entituled, A short Treatise against the Donatists of England. S. l. et t. n. (Dordrecht), 1590. 4to. C.

Hiervan schijnen in hetzelfde jaar twee drukken verschenen te zijn, waarvan dit de 2e is.

Fenner, Dudley, A Treatise on lawful and unlawful Recreation. Middleburgh, R. Schilders, 1590. 12mo. L.

1591.

A Catalogue of all the cheifest rarities in the Publick Theater and Anatomie-Hall of the University of Leyden, etc. Leyden, J. Voorn, 1591. 4to. B. M.

Barrowe, H., and J. Greenwood, A Plaine Refutation of M. Giffards Booke, intituled, A short treatise against the Donatists of England . . . Middelburgh, s. t. n., 1591. 4to. D.

Dit boekje schijnt nooit in het licht te zijn gegeven. Men

meent te weten, dat alle exx. op 2 na, voor het kon worden uitgegeven publiek verbrand zijn. — Het werd herdrukt te Amsterdam in 1605.

1593.

Jacob, H., His defence of the Churches and Ministry of England against the Brownists. Middleburgh, R. Schilders, 1593. 4to. H.

Reynolde, W., A treatise conteyning the true Catholike and apostolike faith of the holy sacrifice and Sacrement ordeyned by Christ at his last Supper . . . With a declaration of the Berengerian heresie renewed in our age.... Antwerp, J. Trognesius, 1593. 8vo. B. M.

Martinius, Petrus, ... That is the key of the holy tongve: wherein is conteineid, first the Hebrue Grammar (in a manner) woord for woord out of P. Martinius . . . All Englished for the benefit of those that (being ignorant in the Latin) are desirous to learn the holy tongue, by J. Udall. Leyden, Francis Raphelengius, 1593. 8vo. C. en B. M.

1594.

(Parsons, Rob.), A Conference about the next svccession of the Crowne of Ingland, divided into two partes.... Published by R. Doleman. Imprinted at N. with Licence. S. l. et t. n., 1594. 8vo. C.

Buiten Engeland gedrukt. Onder de opdracht: „from my Chamber in Amsterdame this last of December 1593."

1595.

Lanspergius, An Epistle in the Person of Christ to the faithfule soule.... translated into English.... Antwerpe, s. t. n., 1595. 8vo. H.

1596.

A Treatise, shewing the possibilitie, and conueniencie of the reall presence of our Sauiour in the blessed Sacrament. Antwerp, Joachim Trognesius, 1596. 8vo. C. en B. M.

A trve Confession of the faith, and hvmble acknowledgment oe (sic) the alegeance, which wee hir

Maiesties subjects, falsely called Brownists, doo hould towards God, and yeild to his Majestie and all other that, are ouer vs in the Lord..... S. l. et t. n., 1596. 4to. C.

Zeer waarschijnlijk te Amsterdam gedrukt, om de feiten in dit boekje vermeld.

The disposition of garnishmente of the Soule to receive worthily the blessed Sacrement.... Antwerpe, Jo. Trognesius, 1596. 12mo. H.

1597.

Broughton, Hugh, An Epistle to the learned Nobilitie of England. Touching translating the Bible from the original, with ancient warrant for everie worde, unto the full satisfaction of any that be of hart. Middelburgh, R. Schilders, 1597. 4to. B. M.

Royall Exchange: To such worshipfull Citezins, Marchants, Gentlemen, and other Occupiers of the Contrey, as resorte Thereunto.... Harlem, Gylis Romaen, 1597. 4to. H.

Clapham, Henoch, Bibliotheca Theologica: or, A Librarye theological containinge, 1. A generall Analysis or Resolution: 2. A breife elucidation, off the most sacred chapters off Elohim his Bible: Drawen for the use off yonge Christians, specially off the poorer sorte, unable to purchase variety off holymen theyr wrytings. Imprinted at Amsterdam, S. t. n., 1597. 4to. C.

Clapham, Henoch, Theological axioms or conclusions: publikly controverted, discussed, and concluded by that poore English congregation in Amstelredam: To whome H. C. for the present, ad-ministreth the Ghospel. Togither with an examination of the saide conclusions. Here-vnto is added a little Tractate, entituled, The Carpenter. S. l. et t. n., 1597. 4to.

Gedeelten van dit boekje zijn gedrukt met dezelfde letter als het voorgaande.

Guillemeau, Jacques, The French Chirurgerye, or all the manualle operations of Chirurgerye,... translated out of Dutch (from the version of M. Bouman) by A. M. Dort, Isaac Canin, 1597. fol. B. M.

Marlow, C., Certaine of Ovid's Elegies. Middleburgh, s. a. et t. n., (1597.) 12mo. H.

1598.

(Parsons, R.), A Christian Directorie guiding men to their Salvation... published by E. Buny. Lovan, L. Kellam. 1598. 8vo. B. M.

J(acob), Henry, A treatise of the sufferings and victory of Christ, in the Worke of our redemption:... publiklie preached in London: Anno 1597. S. l. et t. n. (Middelburg, R. Schilders), 1598. 8vo. B. M.

A Methode, to meditate on the Psalter, or great Rosarie of our blessed Ladie: With a preface in defence and commendation of it: and Meditations for every morning and evening. Antwerp, S. t. n., 1598. 16to. B. M.

The Confession of faith of certayn English people, living in exile in the Low Countreyes. Together with a brief note of the special heads of those things wherein we differ frō the Church of Englād. S. l. et t. n., 1598. 8vo. B. M.

Zeer waarschijnlijk te Amsterdam gedrukt. Een herdruk verscheen, waarschijnlijk ook aldaar, in 1607.

1599.

Gaebelkhover, Oswald, The Boock of Physicke.... Faithfullye translated out of High-duche by... C. Battus. ...And now nuelye translatede out of Low-duche into Englishe by A. M. Dorte, Isaack Caen (Canin), 1599. fol. B. M.

Jacob, Henry, A Defence of the Churches and Ministery of Englande. Written in two Treatises, against the reasons and objections of... F. Johnson, and others of the separation commonly called Brownists, etc. Middelburgh, R. Schilders, 1599. 2 pts. 4to. B. M.

(Jacob, H.), A Short Treatise concerning the truenes of a pastorall calling in pastors made by praelates. Against the reasons and objections of Maister Francis Johnson, with others of the Separation commonly called Brownistes. Middelburg, R. Schilders, 1599. 4to. D.

Bristow, Rich., A briefe Treatise of divers plaine and sure waies to finde out the truth, etc. Antwerpe, s. t. n., 1599. 12mo. H.

A spiritual doctrine conteining a rule to liue wel, vvith divers Praiers and Meditations. Abridged by.... Levvis de Granada.... Lovan, L. Kellam, 1599. 8vo. H.

The Primer, or Office of the Blessed Virgin, in Latin and English. Antwerp, Arnold Conings, 1599. 12mo. L.

1600.

Hamilton, John, A facile Treatise contenand, first ane infallible reul to discerne trew from fals Religion: Nixt, a declaration of the nature, numbre, vertevv and effects of the sacraments.... (A Cathalogue of a 167 Haeresies, lies, and calumnies teached... be the Ministers of Calvins sect, etc.) Lovan, L. Kellam, 1600. 12mo. B. M.

The Rosarie of our Ladie, otherwise called our Ladies Psalter.... Antwerpiae, ap. J. Keerbergium, 1600. 12mo. B. M.

The New Testament of Jesus Christ faithfully translated into English, out of the authentical Latin, diligently conferred with the Greeke, and other editions in diuers languages... By the English College then Resident in Rhemes: Set forth the second time, by the same College now returned to Doway. With addition of one new Table of Heretical Corrvptions, the other Tables and Annotations somewhat augmented. Antwerp, Daniel Vervliet, 1600. 4to. C.

EEN GESCHRIFT VAN HENDRIK NICLAES TERUGGEVONDEN.

Een der merkwaardigste hoofdstukken van het voortreffelijke werk van Max Rooses over Christoffel Plantijn is wel dat waarin over zijne betrekking tot den bekenden dweeper Hendrik Niclaes, den stichter van het „Huis der Liefde", en zijne volgelingen gehandeld wordt. Naar aanleiding van de „Chronika des Hûsgesinnes der Lieften" die in HS. op de Bibliotheek der Maatschappij van Letterkunde bewaard wordt en waarvan eene 18e eeuwsche uitgave voorkwam in de bibliotheek der Heeren Enschedé, maakte ik in 1868 in den „Bibliophile Belge" op die relaties opmerkzaam. Rooses heeft er met behulp van het rijke archief van Plantijn veel meer licht over verspreid en aangetoond dat hoogstwaarschijnlijk het hoofdwerk van Hendrik Niclaes: „Een spegel der gherechticheit" en ook andere geschriften van hem door Plantijn gedrukt zijn.

Men weet dat die geschriften hoogst zeldzaam zijn geworden. Een voorname reden daarvan schijnt deze te zijn dat zooveel exemplaren zijn vernietigd. Zoo vond, meer dan dertig jaren geleden, de heer Frederik Muller, in een folio lederen band van de zestiende eeuw, bij wijze van bordpapier (zoo als dit meer de gewoonte was) een aantal ongevouwen bladen van klein 8° tractaatjes op elkander geplakt. Bij onderzoek bleken dit verscheidene exemplaren te zijn van twee geschriften van Hendrik Niclaes getiteld „Institutio

Puerorum. De gantze Boeckstaven der A. B. C." en „Cantica, Liederen offte gesangen" beiden, zonder vermelding van drukplaats natuurlijk, in 1573 gedrukt. Gelukkig kon men uit al die bladen een paar volledige exemplaren bijeen krijgen, waarvan er een bewaard wordt in de Bibliotheek der Doopsgezinde gemeente te Amsterdam. Het is beschreven in den catalogus van 1854, afdeeling Doopsgezinde Letterkunde, blz. 70—71.

Een dergelijke vondst leverde een bandje in de Universiteits-Bibliotheek te Utrecht. Het is blijkbaar van de zestiende eeuw en diende tot omhulsel aan de Psalmen van Philips van Marnix, gedrukt te Antwerpen bij Gillis van den Rade in 1580, gevolgd door den Catechismus, overzien door Gaspar van der Heyden (bij denzelfden, 1580) en een paar oudere boekjes zonder vermelding van drukplaats.

Deze vondst bestaat uit eenige, helaas onvolledige, exemplaren van een klein 8⁰ tractaatje van Hendrik Niclaes, waarvan de titel luidt:

Dicta H. N.

Leerafftige Re-

de: also desulue van H. N.

vth-gesproken, vnde vth de Rede synes Mundes, na-geschreuen zyn.

Hierop volgt hetzelfde vignet als op de boekjes door Muller ontdekt, vervolgens drie bijbelplaatsen en onderaan hetzelfde jaartal: 1573. Het laatste aanwezige blaadje is gefolieerd 36.

Het boekske waarvoor het bandje moest dienen zou weder op Antwerpen kunnen wijzen als de plaats van waar die bladen, die tot vulsel strekten, afkomstig waren. Blijkbaar zijn ook de lettertypen grootendeels dezelfde

als waarmede de uitgaven van H. Niclaes bij Plantijn gedrukt zijn. Maar wij weten dat Plantijn dit materiaal eerst ten gebruike afstond aan Augustijn van Hasselt die er te Kampen, te Vianen, te Wezel mee drukte, maar zulke slechte zaken maakte dat hij zijn schuld niet aan Plantijn kon afdoen. Eindelijk kocht Hendrik Niclaes zelf het materiaal van Plantijn en liet Augustijn daarmede te Keulen komen, waar hij nu in dienst van H. N. met drukken voortging.

Dit alles moet tusschen 1560 en 1570 hebben plaats gehad. Of nu in 1573 Augustijn nog te Keulen drukte? Zeker is het dat hij vóór den dood van Niclaes, even als Hendrik Jansen (Hiël) van hem afviel en dat hij toen naar Antwerpen vertrok, waar hij te vergeefs schijnt getracht te hebben weder bij Plantijn in dienst te komen. Maar de drukkerij zal wel tot den dood van den Profeet te Keulen gebleven zijn. Zijn sterfjaar is ons onbekend. Na zijn dood drukte Nicolaas Bohmbarg te Keulen geschriften van hem, waarvan er een het jaartal 1580 draagt. Als men deze terugvindt zal het uit te maken zijn of Bohmbarg nog het van Plantijn afkomstige materiaal gebruikt heeft.

Wat nu het te Utrecht gevonden geschrift van H. N. betreft, Nippold heeft het niet gekend toen hij in het „Zeitschrift für historische Theologie" van 1862 zijne monographie over H. N. schreef. Hessels vermeldt echter in „Notes and Queries" (1870) een herdruk in 4° met andere tractaten (doorloopend gepagineerd) die na 1656 het licht moet hebben gezien, waarschijnlijk in Engeland, en eene Engelsche vertaling („Dicta H. N. / Documentall / Sentences" etc.) zonder jaartal, in kl. 8° 48 ff.

Ik eindig met den wensch uit te spreken, dat de

„Bibliotheca Belgica" zich wat meer over de literatuur der Reformatie ontfermt [1]). De boeken onder 't kruis gedrukt behooren tot die waarvan een nauwkeurige bibliographie tot veler p i a v o t a behoort.

T.

---

1) Tot mijn genoegen bespeur ik dat Heemstede's Martelaarsboek in bewerking is.

AANTEEKENINGEN OP HET ARTIKEL SIMON STEVIN IN DE BIBLIOTHECA BELGICA,

---

Tot de merkwaardigste monographiën in de Bibliotheca Belgica voorkomende, mag die over Simon Stevin zeker gerekend worden. Op bibliographisch gebied bevat zij een aantal bijzonderheden tot dusver weinig bekend of opgemerkt, die een nieuw licht verspreiden over de geschiedenis der wis- en natuurkundige wetenschappen hier te lande. Het belang van het onderwerp deed mij mijne verzameling werken van Stevin en mijne aanteekeningen met het geleverde vergelijken; het zij mij vergund de uitkomst daarvan hier mede te deelen.

Onder N°. 128 wordt vermeld: „De Thiende" ..... Leiden, C. Plantin, 1585. 8vo. Dit is herdrukt, zooals ook in de Liste sommaire des oeuvres de S. Stevin opgemerkt wordt (maar met verkeerde titelopgave), in „Ezechiel de Decker, Eerste Deel // van de nievwe // Telkonst ...." ter Goude, P. Rammazeyn, 1626. 4to. Dit laatste niet te verwarren met een ander boekje van denzelfden schrijver met dergelijken titel, maar dat in 8vo verschenen en logarithmentafels inhoudt. (Zie mijne Bouwstoffen, enz. blz. 10). Vervolgens is dezelfde afdruk van „de Thiende", te gelijk met de interesttafels door E. de Decker wederom opgenomen in diens „Nieuwe

Rabat-tafels.... ter Govde, P. Rammazeijn, 1630. 4to. Soms komt de uitgaaf van 1626 ook afzonderlijk voor, zooals een exemplaar in mijn bezit getuigt. Hier ontbreekt ook de Engelsche vertaling, verschenen onder den titel: „Disme: the Art of Tenth, or, Decimale Arithmetike. Invented by... S. Stevin. Published in English, with some additions, by Robert Norton, London, S. S. for U. Astley, 1608. 4to. (Cat. Br. Museum, Books printed before 1640. in v.)

Bij N°. 144, „Kurtzer doch grundlicher Bericht von Calculation...." Nürnberg, 1628. 12mo, wordt geen melding gemaakt van het fraaie drukkersmerk op de laatste bladzijde, met het randschrift „Gloria virtute paratus. Simon Halbmayer Bibliop."

Bij de Ns. 145—149, waarin de uitgaven der „Castrametatio" en „Sterctebou" behandeld worden, kan nog gevoegd worden de Italiaansche vertaling, door Cornelis Meyer te Rome in 1689 uitgegeven, waarvan een uittreksel in het Fransch verscheen te Parijs in 1693.

Mijn exemplaar van de „Materiae potificae, Leiden, 1649. 4to. (B. B. N°. 152) behoort tot die, welke kleine varianten aanbieden (zie N°. 152, blz. 3). Van dit werk bestaat een herdruk onder den titel: „Verhandeling van de voornaamste hooftstucken specterende tot de politiecke Financie en Architecture, 's Hage, Corn. de Graeff, 1638, 4to., wel in de Sommaire, maar verkeerdelijk vermeld.

N°. 153 „Wisconstich Filosofisch Bedrijf, van Hendric Stevin", Leyden, 1667. 4to. Hierbij wordt het „Plaetbouc" wel vermeld, maar zonder de opgave dat dit in het folio formaat verscheen en 29 openslaande platen bevat, zoodat de 1 recto en de 2 verso wit blijven. De figuren, in groot aantal, vindt men voor

Boek	op plaat		Boek	op plaat
Boek 2	op plaat 1		Boek 9	op plaat 18—20
„ 3	„ 1—3		„ 10	„ 21
„ 4	„ 3, 4		„ 11	„ 21—24
„ 5	„ 5—8		„ 12	„ 25—28
„ 6	„ 8—13		„ 14	„ 13
„ 7	„ 14—17		Aanhang	„ 29
„ 8	„ 17, 18			

Bij N⁰. 138, „de Haven-vinding” kunnen nog gevoegd worden de vertalingen: „The Haven finding Art, or the way to find any haven or plan at Sea, by the latitude and variation. Lately published in the Dutch, French and Latine tongues.... translated into English (by E. Wright).” London, G. B. R. N. and R. B., 1599, 4to., (onvolledig vermeld in het Sommaire) en „Le Trouve-Port”, 1599. 4to.

N⁰. 143, „Livre de Compte”, Leyde, 1608. fol. Dit is eene vertaling van „Vorstelicke Bouckhoudingh in Domeine en Financie Extraordinaris op de Italiaense Manier.” Leiden, 1608. (Verg. ook het Sommaire.)

Ten slotte vind ik nog aangeteekend als afzonderlijk uitgegeven:

Gemeene regel op de gesanterie. 1605. (Verg. N⁰. 151.)

Pratique de la géométrie. (Verg. N⁰. 142.)

Verrechting van Domeinen. Leiden, 1650. 4to. (Verg. N⁰. 151.)

Grondsteenen van een vaste regeering. 8vo.

In mijn bezit bevinden zich de Nrs. 125, 127, 128, 131, 133, 136, 137, 140, 144, 146, 148, 150, 152 en 153 van de B. B. letter S.

Leiden. D. Bierens de Haan.

JOHAN VAN NIJENBORGH'S WERKEN.

Het opstel van Hooft van Iddekinge, voorkomende in de Bibl. Adv., dl. IV, blz. 219 en volg., moet aangevuld worden door de mededeeling van Mr. W. E. J. Berg van Dussen Muilkerk, voorkomende in de Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Ned. letterkunde te Leiden over het jaar 1884. Daarin wordt het volgende werk beschreven, dat aan H. v. I. alleen door den titel bekend was.

Schoole der Wysheydt: ofte het Lof der Schoolen, met derselver nuttigheyt, voordere bedenckelyckheden, en toe-eygeningen. Berymt en daargestelt door Johan van Nijenborgh. Groningen, (Jacob Sipkes), 1662. 2 dln. 4to. 80 en 16 blz.

De voorrede is gedagteekend: Groningen, 8 Aug. 1661. Het eerste deel bevat eenige houtsneden en koperen platen, meerendeels ook in andere werken voorkomende, voorts de portretten van D. Baudius en D. Nijenborgh. Uit een der gedichten, in dit boek voorkomende, blijkt dat J. v. N. geboren is 15 April 1620 en niet in 1621 zooals door H. v. I. vermoed werd.

CASPAR VAN DORSTEN, DRUKKER TE STEENWIJK, IN 1584.

Onder de pamfletten van dat jaar in de „Bibliotheca Duncaniana" is er een, getiteld: Glaubwirdige Hy/storie der Victorien und Eröberunge/ der Insulen und Eylanden von Ter/ceren, Sanct Georgen/ und Gratiosa,.... aus dem Hyspanischen/ Exemplar ins Teutsch/ übersetzt.

Daarop volgt een in Spaanschen geest geschreven Deduction over de toenmalige oorlogen in de Nederlanden; daar Steenwijk van 1582 tot 1592 in de macht der Spanjaarden was, wordt de uitgaaf van zulk een geschrift aldaar opgehelderd. Aan het slot leest men: Gedrückt to Steinwyck, bij Caspar van Dorsten. Het titelblad draagt het jaartal 1584. Deze drukker komt bij Dr. Ledeboer niet voor. Het pamflet komt niet voor in de verzamelingen Muller, Meulman, Thysius. Aan Dr. J. I. van Doorninck te Zwolle is de naam van van Dorsten ten eenenmale onbekend. Kan iemand hier meer licht geven over den drukker of de Steenwijksche drukkerij?

J. G. Frederiks.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

Bibliotheca Belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas, publiée par Ferd. Vander Haeghen, Th. J. I. Arnold et R. Vanden Berghe. Gand, Vander Haeghen, 1884,85. Livr. 47—62. kl. 8vo.

Tot de belangrijke artt., in deze afleveringen voorkomende, behooren die over Ch. de l'Ecluse of Clusius, Nic. Monardes, Garc. da Orta, Jan David, Guill. Gazet, Jacq. de Roy, Jean Boutillier, Math. de L'Obel, M. Everaert van Bruggen, den vertaler van een aantal buitenlandsche werken in de Nederl. taal, Chr. van Adrichem, P. de Marrees, M. Coignet en Lucas Jansz. Waghenaer. De buitengewoon zorgvuldige wijze van bewerking maakt van ieder art. eene belangrijke bijdrage tot de Nederlandsche bibliographie, terwijl de talrijke biographische en andere aanteekeningen het belang van het werk verhoogen. De afl. bevatten bovendien een aantal aanvullingen van vroeger verschenen artt.

Annales de la typographie Néerlandaise au XVe siècle, par M. F. A. G. Campbell. 2d Supplément. La Haye, Nijhoff, 1884. 8vo. VIII, 44 blz.

Dit Supplément bevat de beschrijving van niet minder dan 54 nieuwe, hier voor het eerst beschreven, drukken vóór 1500 in Nederland verschenen, voorts aanvulling en verbetering van de beschrijving van 43 drukwerken in het werk zelf of in het 1e Supplément reeds vermeld

eindelijk de mededeeling, dat 10 drukwerken, vroeger in de Annales opgenomen, daaruit verwijderd moeten worden omdat een nieuw onderzoek heeft aangetoond dat zij niet van Nederlandsche drukkerijen afkomstig zijn. Wanneer men bedenkt, dat het 1e Supplément op de Annales in 1878 verscheen, mag de aanwinst sedert dien tijd zeer belangrijk heeten. Voor een groot deel is dit te danken aan de medewerking van den heer W. M. Conway [1]), die op zijne reizen door Europa menige ontdekking deed op dit gebied, waarvan de heer Campbell kon gebruik maken. Daarbij laat de heer Campbell zelf geene gelegenheid verloren gaan alles op te sporen wat zijn werk kan aanvullen en verbeteren. Zijn uitgebreide kennis en kritische blik spreken uit de vele en uitvoerige aanteekeningen bij de titels gevoegd, waarin hij zich verplicht acht rekenschap te geven van zijn gevestigd oordeel. Door dit alles kunnen de Annales gezegd worden der volmaaktheid te naderen, in ieder geval kan in geene literatuur een werk worden aangewezen, dat dit onderwerp zoo volledig en wetenschappelijk behandelt.

Brinkman's Catalogus der boeken en kaartwerken, die gedurende de jaren 1850—1882 in Nederland zijn uitgegeven of herdrukt; in alphabetische volgorde gerangschikt door R. van der Meulen. Amst., Brinkman, 1884,85. Afl. 13—slot. roy. 8vo. blz. 961—1436, Aanvullingen en verbeteringen 1 blz.

Deze afl. bevatten de lijst der boeken van R tot Z, de atlassen en kaarten en de afzonderlijk verschenen platen en portretten, terwijl, ten behoeve van den boek-

---

1) Zie de aankondiging van diens werk: The Woodcutters of he Netherlands in the 15th century, in de Bibl. Adv. V, 63.

handel, in een Aanhangsel een lijst der werken die na het afdrukken tot het einde van 1884 aan andere uitgevers zijn overgegaan, gegeven wordt. Hetgeen over de eerste afl. gezegd is (Bibl. Adv. V, 67) kan op deze worden toegepast. De samensteller heeft in betrekkelijk korten tijd een reuzenwerk geleverd, dat iederen dag door honderden moet geraadpleegd worden.

De heer van der Meulen stelt zich voor, op dezen Catalogus te laten volgen een Alphabetisch register op de onderwerpen in de boeken behandeld, waarbij hij de methode denkt te volgen in Poole's Index aangegeven, met enkele wijzigingen naar Lorentz, Catalogue méthodique, waardoor men met een oogopslag in de gelegenheid zal zijn de Nederlandsche literatuur van de laatste dertig jaren over ieder onderwerp te kennen. Hij zal daarmeê op nieuw den boekhandel en de wetenschap aan zich verplichten.

Vermomde en naamlooze schrijvers opgespoord op het gebied der Nederlandsche en Vlaamsche letteren. Tweede uitgave der „Bibliotheek van Anonymen en Pseudonymen", door Mr. J. I. van Doorninck. Leiden, E. J. Brill, 1883—85. 2 dln. 8vo. 6 blz. en 671, 2 blz. en 680 kolom.

Dit belangrijke werk, in de Bibl. Adv. bij de uitgave in afleveringen herhaaldelijk vermeld, is thans compleet verschenen. Een aantal vermeerderingen en verbeteringen, de vrucht van 15 jaar navorsching, zijn in deze uitgave aangebracht. De vermeerderingen bestaan onder anderen in de toevoeging van de Nederlandsche boeken in België sedert 1830 uitgegeven, in de opname van de naamletters, ook waar zij onder opstellen in tijdschriften en dagbladen voorkomen, van de zinspreuken van let-

terkundigen en van de pseudonymen der buitenlandsche schrijvers wier werken in het Nederlandsch vertaald zijn, of van Nederlanders die in vreemde talen schreven, ten slotte in een vermeerderd aantal historische en andere aanteekeningen bij de titels gevoegd.

De inrichting van het werk heeft ook eene belangrijke wijziging ondergaan. Thans moet op de pseudonymen gezocht worden óf op de eerste der naamletters, waaronder dan alle geschriften worden opgenoemd onder dezen pseudonym of letter verschenen. In een tweede gedeelte zijn al de naamlooze geschriften, zooals vroeger, alphabetisch gerangschikt naar het eerste zelfstandig naamwoord op den titel voorkomende. Deze inrichting is gevolgd naar de nieuwe uitgave van Barbier en Quérard en is door haren eenvoud en beknoptheid boven de vroegere te verkiezen, maar vordert noodzakelijk, zooals reeds elders [1]) is opgemerkt, nog meer dan vroeger een afzonderlijk register van al de namen der ontsluierde of bekend gemaakte schrijvers, dat aan deze uitgave nog ontbreekt en waardoor de eerste uitgave van 1870 voorloopig nog hare waarde behoudt. Intusschen is het werk, zooals het daar ligt, een monument van geheele toewijding aan een onderwerp, van onvermoeiden ijver en inspannenden arbeid van den samensteller, die hem aanspraak geven op de erkentelijkheid van alle bibliographen niet alleen, maar van de letterkundige wereld in haar geheelen omvang.

Vlaamsche Pseudoniemen. Bibliographische opzoekingen, door V. A. de la Montagne. Roeselare, de Seyn Verhougstraete, 1884. 5e afl. 8vo. blz. 97—132.

---

1) Ned. Spectator, 1885, blz. 53,54.

Hiermede is dit werk compleet. (Zie Bibl. Adv. V, 68.) Bij de laatste afl. is gevoegd eene alphabetische lijst der pseudonymen, die minder noodig was, daar het werk zelf in diezelfde volgorde is opgesteld, eene alphabetische lijst der ontsluierde namen ware hier beter op hare plaats geweest.

De Nederlandsche bijbels in het Britsch Museum, door Dr. H. G. Kleyn. (Archief voor Nederl. kerkgeschiedenis. Eerste deel, afl. 2. 's Grav., Nijhoff. 1884. 8vo.)

Wij ontvangen hier een Tabel of lijst van de 120 uitgaven van den bijbel of gedeelten daarvan in de Nederlandsche taal tot het jaar 1637 verschenen, die zich in de bibliotheek van het Britsch Museum bevinden, door den schrijver samengesteld naar den aldaar aanwezigen geschreven catalogus. De tabel bevat den korten inhoud, de namen der drukkers en plaatsen, voorts zooveel mogelijk de opgave waar zich ook hier te lande exemplaren daarvan bevinden, en eindelijk waar zij in Le Long's Boekzaal, of in het supplement daarop van Prof. Doedes, in de Bibliogr. Adversaria (dl. IV), of elders vermeld zijn. Daaruit blijkt dat acht uitgaven hier voor het eerst vermeld worden [1]), waarvan de schrijver vooraf eene uitvoerige beschrijving geeft, bij welke gelegenheid ook een paar uitgaven nader besproken worden, wier identiteit met de door Le Long genoemde onzeker is.

Zooals men bemerkt is het opstel van Dr. Kleyn eene belangrijke bijdrage tot de kennis der Nederlandsche

1) Een lapsus calami is zeker de bewering van den schrijver, (blz. 144) de uitgaven te zullen vermelden die in Campbell's Annales niet zijn opgenomen.

bijbeluitgaven, die door den toekomstigen bewerker van een nieuwen druk van Le Long's Boekzaal met vrucht zal gebruikt worden, maar ook als bijdrage tot de Nederlandsche bibliographie der 16e eeuw zal het dankbaar worden aanvaard. De schrijver was verrast in het Britsch Museum zulk eene groote verzameling Nederlandsche bijbels te vinden. Hij zal niet minder verrast zijn als hij kennis neemt van de uitgebreide verzamelingen Nederlandsche letterkunde, werken en pamfletten over Nederlandsche geschiedenis, en andere Neerlandica daar bewaard. Mocht zijn voorbeeld voor anderen eene aansporing zijn ook van deze eene beschrijving of voorloopig eenvoudige lijsten te geven, het zou de moeite niet minder beloonen.

Bibliographie Néerlandaise historique scientifique des ouvrages importants dont les auteurs sont nés aux 16e, 17e et 18e siècles, sur les sciences mathématiques et physiques avec leur application, par le Dr. D. Bierens de Haan. Extrait du Bulletino di bibliografia e di storia delle scienze matematiche e fisiche. Rome, impr. des sciences mathém. et phys. 1883. 4to. 329 blz. van 2 kolommen.

De titel doet hier een wetenschappelijk bibliographisch werk verwachten over de belangrijkste Nederlandsche uitgaven op het gebied der wis- en natuurkundige wetenschappen van de 16e tot de 18e eeuw. Men denkt daarbij aan de ernstige studiën van den schrijver over dit onderwerp geleverd in de Verslagen der Akademie van Wetenschappen [1]), en voelt zich dan dubbel teleurgesteld bij de inzage van dit boekdeel. Het behelst weinig meer

1) Zie Bibl. Adv. IV, 295.

dan een lijst, in alphabetische orde, naar de namen der schrijvers, van al de wis- en natuurkundige werken in Nederland of door Nederlanders in de 16e—18e eeuw uitgegeven voor zoover zij zelve of alleen de titels onder het bereik kwamen van den schrijver. De beteekenis wis- en natuurkunde is zeer ruim genomen, daar men in de lijst ook werken aantreft b. v. over het schaakspel, over Nederl. waterstaat, over aesthetiek, bespiegelende wijsbegeerte; Huygens, Ghebruik van 't orghel; Vossius, Rhetorica; Junius, De pictura veterum. Wel van Mander, maar niet Houbraken, Leven der schilders, in 't kort, een aantal werken die men er niet in zou zoeken. De schrijver verzekert in de voorrede alleen belangrijke geschriften („ouvrages importants ”) te hebben opgenomen, maar dan ware het noodig met een woord de belangrijkheid van een aantal boekjes, waarvan men die niet zou vermoeden, in het licht te stellen. De titels zijn kort of verkort, velen zeer gebrekkig opgeschreven, zelfs de catalogiseering der boeken door den schrijver gezien laat dikwijls te wenschen over, beantwoordt in ieder geval niet aan de eischen eener „ wetenschappelijke ” bibliographie. In de voorrede toont de schrijver met dezen eisch wel bekend te zijn, maar daarom mag het des te vreemder schijnen, dat hij ze zoo zelden in toepassing bracht, terwijl een groot aantal der gecatalogiseerde boeken in onze bibliotheken gemakkelijk waren te raadplegen. Aan den afstand van de pers is zeker menige drukfout te wijten.

Maar niettegenstaande al deze aanmerkingen, is het werk, zooals het daar ligt, toch eene welkome verschijning en kan het als een legger bij de bewerking van eene bibliographie der wis- en natuurkundige wetenschappen in Nederland uitnemende diensten bewijzen.

Wij vinden hier toch de titels van ruim 5700 geschriften vereenigd, waaronder wel een aantal verhandelingen voorkomen uit werken van eenige geleerde genootschappen, ook eenige herdrukken en vertalingen, maar een getal aanzienlijk genoeg om met vrucht geraadpleegd te worden en den onvermoeiden ijver van den verzamelaar te waardeeren, terwijl den vorst Buoncompagni een woord van dank toekomt, dat hij deze lijst in zijn Bulletins door den druk ook voor ons heeft willen toegankelijk maken.

Bijdragen tot eene geschiedenis van het geslacht „van Keulen" als boekhandelaars, uitgevers, kaart- en instrumentmakers in Nederland. Eene biblio-cartographische studie, door G. D. Bom HGz. Amsterdam, H. G. Bom, 1885. 8vo. 6, 32, 122 blz.

Dit werk bevat de beknopte geschiedenis van den zeevaartkundigen boek- en kaarthandel der Van Keulens te Amsterdam, die gedurende bijna 200 jaren zich onderscheidde door de bekwaamheid en den ondernemingsgeest der eigenaars en dikwijls belangrijke diensten bewees aan wetenschap, koophandel en zeevaart. In 1678 door Johannes van Keulen gevestigd, breidde de zaak zich onder diens zoon (1704—1726) spoedig uit, om het toppunt te bereiken onder den kleinzoon Johan 1716—1755). Onder de firma Johannes van Keulen en Zoonen (1756—1779) werd de zaak gaande gehouden, maar ontving nieuwen luister door Gerard Hulst van Keulen (1779—1801) en ten laatste door den firmant Jacob Swart (1840—1863), die zelf ook als wetenschappelijk zeevaartkundige gunstig bekend stond. De heer Bom deelt ons van al de firmanten de levensbijzonderheden en wat ieder in de zaak verrichtte mede, voor

zoover hem daartoe de familiearchieven en andere bescheiden ten dienste stonden, en laat daarop volgen eenige Bijlagen, die uit bibliographisch en cartographisch oogpunt zeer belangrijk zijn. Deze bijdragen bevatten de fondscatalogussen zoowel van de atlassen en kaarten als van de boeken door het huis van Keulen uitgegeven van het jaar 1678 tot heden. Opmerkelijk is daarbij dat het eerste boek, op die catalogussen voorkomende, Vooght's Quadrans astronomicus, 1681, ook als laatste uitgave in 1884, onder den titel van v. Keulen's Graadboek, 56e druk, wordt vermeld. De catalogussen zijn gedeeltelijk naar de boeken zelve, gedeeltelijk naar andere catalogussen opgesteld. Met zorg bewerkt, kunnen zij voor de bibliographie der zeevaartkunde uitmuntende diensten bewijzen. Aan de beschrijving der atlassen en kaarten is ook veel moeite besteed, ofschoon van eene cartographische studie meer mag verwacht worden [1]). Ten slotte ontvangen wij nog in de bijlagen eene volledige lijst der werken uitgegeven door de „Commissie tot de zaaken, het bepaalen der lengte op zee en de verbetering der zeekaarten betreffende", — later onder den titel van „Commissie tot het examineeren der zeeofficieren, enz." in de jaren 1787 tot 1880 bij de firma wed. G. Hulst van Keulen uitgegeven. De belangrijkste uitgave dezer commissie was het Tijdschrift voor het zeewezen, dat sedert 1788 onder verschillende titels het licht zag en ook na de ontbinding der commissie in 1850, tot 1880 door de firma is voortgezet, eindelijk „door het geringe debiet van dit tijdschrift, ten gevolge der verminderde scheepvaart", in 1880 is gestaakt.

1) Verg. de aankondiging van dit werk, door den heer P. A. Tiele, in de Ned. Spectator, 1885, blz. 225.

Eene volledige inhoudsopgave van dit tijdschrift, in systematische orde, besluit het werk, dat als monographie voor de geschiedenis van den boekhandel en de Nederlandsche bibliographie eene blijvende waarde heeft.

Tweede Supplement op het Repertorium der verhandelingen en bijdragen betreffende de geschiedenis des vaderlands in mengelwerken en tijdschriften tot op 1880 verschenen. Leiden, E. J. Brill, 1884. 8vo. XIV, 172 blz.

Supplement op het Register van academische dissertatiën en oratiën betreffende de geschiedenis des vaderlands, Aanhangsel op (bovenstaand) Repertorium. Leiden, E. J. Brill, 1884. 8vo. 8, 48 blz.

Het bekende „Repertorium", waarop beide bovenstaande geschriften niet genoeg te waardeeren Supplementen vormen, is wel geen bijdrage tot de Nederlandsche bibliographie, maar moet hier vermeld worden als een der hoofdbronnen voor de kennis der literatuur van de geschiedenis van Nederland in den ruimsten zin genomen. De beide Supplementen voeren ons tot het jaar 1880, maar bovendien zijn daarin ook opgenomen de artikelen voorkomende in de tijdschriften, enz. verschenen vóór de uitgave van het werk zelf en het eerste supplement, die sedert ter beschikking van de redactie kwamen. Dr. W. N. du Rieu, de ziel der redactie, belooft ons in 1890 eene nadere bijwerking en samenstelling van het hoofdwerk en de verschillende supplementen. Al wordt die belofte vooreerst nog niet geheel vervuld, zullen velen de diensten die het werk, zooals wij het thans reeds bezitten, dagelijks bewijst, met dankbaarheid erkennen, en het hoogelijk waardeeren een werk te bezitten dat ons door iedere natie mag benijd worden.

Bibliotheca Vondeliana. Catalogus van boekwerken van en over Joost van Vondel, bijeenverzameld door wijlen Mr. A. D. de Vries Az., aan de bibliotheek der Universiteit van Amsterdam ten geschenke gegeven door zijne broeders en zusters. Amsterdam, Stadsdrukkerij, 1884. roy. 8vo. 32 blz.

Deze catalogus bevat de lijsten van 24 geschriften over V's leven en werken; 22 verzamelingen van V's gedichten; 304 verschillende uitgaven van V's afzonderlijke dichtwerken; 6 dichtbundels waarin gedichten van V. voorkomen; 28 geschriften naar aanleiding van V's dichtwerken; voorts een aantal platen, portretten en handschriften. Alles vormde het begin van een apparaat voor eene Vondel-bibliographie waarmêe wijlen Mr. de Vries eenmaal onze letterkunde hoopte te verrijken. Dank de gunstige beschikking zijner betrekkingen, is ook dit gedeelte van zijn werkzaam en talentvol streven niet verloren gegaan en zal het door hem verzamelde aan hem, die zijn taak zal overnemen, de belangrijkste diensten kunnen bewijzen.

Catalogus der Bredero-tentoonstelling in de Universiteits-bibliotheek te Amsterdam, Maart 1885. Amsterdam, Gebr. Binger, 1885. 8vo. 23 blz.

De catalogus, ofschoon niet meer dan eene korte lijst der tentoongestelde boeken, portretten, handschriften, enz., is met veel zorg door den heer J. F. van Someren samengesteld. De waarde voor de bibliographie bestaat hoofdzakelijk in de vermelding van een achttal uitgaven van afzonderlijke gedichten van Brederoo, die niet in de bibliographie van Unger zijn opgenomen.

Catalogus der tentoonstelling van boeken, handschriften, portretten, enz., betrekking hebbende op Elizabeth Wolff

geb. Bekker en Agatha Deken, gehouden te Vlissingen bij de onthulling van het gedenkteeken op 23, 24 en 25 Juli 1884. Utrecht, Gebr. van der Post, 1885. 8vo. 8, 44 blz.

Met erkenning van de goede bedoeling met de uitgave van dezen catalogus, is het te betreuren, dat van de gelegenheid der tentoonstelling geen gebruik is gemaakt voor de samenstelling eener goede bibliographie der werken van Wolff en Deken. Daar intusschen, zooals de voorrede vermeldt, een groot deel der tentoongestelde boeken afkomstig was van den samensteller van dezen catalogus, blijve hem dit werk nog eens aanbevolen. De catalogus zelf kan daarvoor tot legger dienen, terwijl van het boekje van Johan Dyserinck: „Hulde aan Betje Wolff en Aagje Deken", (Middelburg, Altorffer, 1884. 8vo.) bij gelegenheid der tentoonstelling uitgegeven, voor de kennis van een aantal bijzonderheden, aan de uitgaven verbonden, een nuttig gebruik kan worden gemaakt.

Levensberichten der afgestorvene medeleden van de Maatschappij der Nederl. letterkunde. Bijlage tot de Handelingen van 1884. Leiden, Brill, 1884. 8vo. 170 blz.

Hierin komen voor de lijsten der werken van J. E. H. Hooft van Iddekinge, P. Mijer, G. J. Spoor en S. C. J. W. van Musschenbroek. De Geschriften van D. J. Scherer, J. H. Behrns, J. van Leeuwen, P. H. Drossaert, J. M. E. Dercksen en C. H. Dee worden in de respectieve levensberichten vermeld.

Verslag van de aanwinsten der Koninklijke Bibliotheek gedurende het jaar 1884. 's Gravenhage, Landsdrukkerij, 1885. 8vo. 172 blz.

Er wordt wel eens over geklaagd, dat er geen gedrukte catalogus bestaat van de boekenschat die bewaard wordt

in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, die met recht als de belangrijkste openbare boekverzameling van ons land kan beschouwd worden. Daargelaten het billijke of onbillijke dezer klacht, mag herinnerd worden dat de beschrijving van een goed deel dezer boekenschat in gedrukte catalogussen te vinden is. In de eerste plaats toch bestaat daarvan de Catalogus van de Nationale Bibliotheek van 1800, met zijne supplementten, tot 1803, waarin de boeken gecatalogiseerd zijn die toen aanwezig waren. Als een toevoegsel daartoe kan gerekend worden de catalogus van de dubbelen in 1838 verkocht. Voorts zijn al de incunabelen opgenomen in den Catalogus librorum saeculo XV^{0} impressorum quotquot in Bibl. Regia asservantur, ed. J. G. Holtrop, 1856, terwijl de sedert aangekochte incunabelen voorkomen in het bekende werk van Dr. Campbell, Annales de la typographie Néerlandaise au XVe siècle, 1874, met de supplementen van 1878 en 1884. Eindelijk, en hier met recht l a s t n o t l e a s t, wordt door den Bibliothekaris jaarlijks een Verslag uitgebracht van de aanwinsten der bibliotheek over het afgeloopen jaar. Deze jaarlijksche verslagen bevatten sedert 1866 de nauwkeurige en door hare inrichting zeer gemakkelijk te raadplegen lijsten van alle boeken waarmede de bibliotheek verrijkt is geworden; zij worden door den druk gemeen gemaakt en kunnen dus in vele opzichten de belangstellenden bevredigen. Wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat b. v. het verslag van 1870 de beschrijving bevat van de bibliotheek van A. Bogaers, dat van 1876 van de schaakbibliotheek van A. van der Linde, dat van 1879 van de bibliotheek van J. de Witte van Citters, dat van 1881 van de bibliotheek van G. Groen van Prinsterer, dat van 1882 van de uitgebreide biblio-

theek van Prof. J. de Wal, en andere verslagen weêr den inhoud meêdeelen van andere bibliotheken, hetzij door aankoop, hetzij door geschenk verkregen, dan zal men moeten erkennen dat geen onaanzienlijk gedeelte der Koninklijke Bibliotheek door gedrukte catalogussen als bekend kan verondersteld worden.

Het verslag over 1884 bevat als gewoonlijk de lijsten der aankoopen en geschenken, maar onder deze laatsten verdienen afzonderlijke vermelding de merkwaardige verzamelingen geschriften, losse blaadjes en andere stukken betreffende de gebeurtenissen, voornamelijk feestvieringen, van de jaren 1813, 1830 en 1863, enz., voorts een aantal andere gelegenheidsgeschriften en almanakken van de 18e eeuw, allen nagelaten door den heer M. A. J. Bakhuijzen, oud-boekhandelaar te 's Gravenhage.

Catalogus van de boeken en kaarten, uitmakende de bibliotheek van het Departement van Koloniën. Met een alphabetisch register. 's Gravenhage, (Nijhoff), 1884. 8vo. VIII, 712, L blz.

Deze Catalogus wordt hier hoofdzakelijk vermeld omdat de bibliotheek een aantal geschriften bevat die in andere boekverzamelingen over Nederlandsche en buitenlandsche koloniën gemist worden. Overigens is hij ingericht voor het gebruik der ambtenaren van het Departement en moet bij de samenstelling eener literatuur onzer O. I. bezittingen geraadpleegd worden.

Catalogus der bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden. Tweede gedeelte. Drukwerken. 1e deel, 2e stuk. Leiden, Brill, 1885. roy. 8vo. kolom 389—1006.

Dit stuk bevat het vervolg en slot der Nederlandsche letterkunde, en de taal- en letterkunde der andere,

zoowel Oostersche als Westersche volken. De opmerkingen, bij de aankondiging van het 1ste stuk gemaakt, gelden ook voor dit gedeelte. Zie Bibl. Adv. V, 77.

Catalogus der boekerij van het Provinciaal Genootschap van kunsten en wetenschappen in Noord-Brabant. Tweede gedeelte. 's Hertogenbosch, Gebr. Muller, 1885. 8vo. XII en blz. 161—587.

Dit gedeelte bevat de afdeelingen Natuurwetenschappen, Geneeskunde, Aardrijkskunde en Geschiedenis. De beide laatste onderscheiden zich door een belangrijke verzameling boeken en kaarten betreffende Noord-Brabant. Het 1ste gedeelte, dat de afdeelingen Algemeene werken, Wijsbegeerte en Wiskunde bevatte, verscheen in 1879.

Catalogus der bibliotheek van het Zeeuwsch Genootschap der wetenschappen. Tweede druk. Middelburg, Altorffer, 1883. 8vo. XXIX, 655 blz.

Deze bibliotheek, reeds in de vorige eeuw opgericht, bevat een aantal oude kostbare en zeldzame werken, die haar door uitgebreider bibliotheken mogen benijd worden. Daarvan verdienen vermeld te worden een prachtexemplaar van de zoogenaamde „Groote en kleine reizen" van de Bry uit de bibliotheek van Colbert afkomstig, in 1802 met nog eenige andere boeken te samen gekocht voor *f* 216.—, thans eene waarde van 8 à 10,000 gulden vertegenwoordigende; voorts een misschien eenig ex. van den allerzeldzaamsten druk van John Eliot's vertaling van het Oude Testament, in de Amerikaansch-Indische taal, in Nieuw Engeland omstreeks 1660 gedrukt [1]), en een ex. van den tweeden druk van

---

1) Dit exemplaar is afkomstig uit de bibliotheek van H. J. J. Bosschaart, Burgemeester te Middelburg. Bij den verkoop dezer bibliotheek in 1757 werd het verkocht voor 3 gulden en 18 stuivers.

den geheelen bijbel in dezelfde taal door John Eliot uitgegeven te Cambridge, New England, in 1661 en 1663, waarvan slechts weinige exemplaren bekend zijn, en waarvan o. a. een exemplaar in 1870 te Londen voor *f* 3000 werd verkocht; eindelijk prachtexemplaren van de bekende plaatwerken Sacre de Louis XV, 1722, Fêtes données par la ville de Strasbourg, 1744, Fêtes données par la ville de Paris, 1745 en 1747, allen gebonden door Pasdeloup en afkomstig uit de bibliotheek van Mad. de Pompadour. In lateren tijd werd meer werk gemaakt van het verzamelen van boeken over Zeeland, waarvan de lijst in den catalogus 126 bladz. inneemt. Nog verdient de aandacht de verzameling pamfletten en kleinere geschriften te samen omstreeks 2000 stuks, afzonderlijk in chronologische orde gecatalogiseerd.

De catalogus is in systematische orde, met alphabetisch register aan het slot, met eenige zorg samengesteld, maar de titelbeschrijving, der oude boeken vooral, laat nog al wat te wenschen over. In de Voorrede ontvangt men van de hand van den bibliothecaris eene vrij uitvoerige geschiedenis van de lotgevallen der bibliotheek, van de begunstigers die haar achtereenvolgens geschenken vereerden en van de besturen die hare belangen nu eens behartigden dan weder veronachtzaamden. Ook hier blijkt het weder dat slechts het initiatief van een enkel persoon vereischt wordt om de belangstelling op te wekken, wakker te houden en vruchtbaar te maken.

Catalogue de la bibliothèque Wallonne déposé à Leyde, 2e Supplément, 1881—1885, rédigé par le Dr. W. N. du Rieu. Leyde, v. d. Hoek, 1885. 8vo. XII, 146 blz.

De buitengewoon belangrijke aanwinsten zoowel van boeken als van handschriften in de laatste vijf jaren

sedert de uitgave van het 1ste Supplément, wettigen volkomen de uitgave van dit 2de Supplément. De Waalsche bibliotheek krijgt een omvang, waardoor zij een der rijkste boek- en handschriften-verzamelingen over een bijzonder onderwerp hier te lande kan genoemd worden. Zeker is nergens zulk eene schat van literatuur te vinden over de geschiedenis der Waalsche kerken hier te lande, hare leeraars, kerkgebouwen, enz. De rijkdom zal nog meer uitkomen, wanneer aan het voornemen van den ijverigen bibliothecaris gevolg gegeven wordt, om over weinige jaren den catalogus met de supplementen tot een geheel om te werken, bij welke gelegenheid hij zich ook voorstelt de inrichting van den catalogus en de beschrijving der boeken, enz. door zijn voorganger Dr. J. T. Bergman ontworpen, aan eene ernstige kritiek te onderwerpen.

Catalogus der bibliotheek van de Vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels te Amsterdam. Amst., P. N. v. Kampen en Zn., 1885. 8vo. VIII, 266 blz.

De eerste catalogus der bibliotheek verscheen in 1855 met een supplement in 1868, beiden bewerkt door Fred. Muller, die bij een aantal titels aanteekeningen voegde over de beteekenis der boeken in zijn tijd, voorts biographische aanteekeningen over boekverkoopers, enz. In dezen nieuwen catalogus zijn die eerstbedoelde aanteekeningen grootendeels weggelaten voor zoover zij hare waarde verloren hadden, zoo ook de aanteekeningen bij enkele der daarin opgenomen catalogussen van boekenveilingen, omdat hun aantal sedert belangrijk is toegenomen en de tegenwoordige bibliothecaris, de heer R. W. P. de Vries, deze allen en volgens een

nieuw plan wenschte te catalogiseeren. Bevatte de bibliotheek in 1868 omstreeks 1800 werken, thans kan dit getal op het dubbel gerekend worden.

De inrichting van den catalogus is aanmerkelijk gewijzigd. „Boekhandel en boekdrukkunst" in hun geschiedenis onafscheidelijk, vormen eene hoofdafdeeling, met de onderafdeeling van de verschillende landen. Afzonderlijke hoofdstukken zijn gewijd aan „Geschiedenis der uitvinding van de boekdrukkunst", eene verzameling van meer dan 100 geschriften, — en aan de „Praktijk van den boekhandel". Daarop volgen de zeer belangrijke afdeelingen „Censuur en wetgeving op de drukpers", vooal in Nederland, — waarbij o. a. eene verzameling van Indices van verboden boeken, — en „Letterkundig eigendomsrecht". Aan het slot zijn de Hulpvakken van den boekhandel opgenomen, zooals de praktijk van de boekdrukkunst, papierfabrikatie, de binderij, enz.

De tweede hoofdafdeeling omvat de „Bibliographie", waarin o. a. de „Nationale Bibliographie" en de „Bibliographie der wetenschappen en kunsten" afzonderlijke onderafdeelingen vormen. Een afzonderlijke afdeeling bevat de „Bibliotheekwetenschap", waarin de catalogussen der openbare bibliotheken zijn opgenomen, en ten slotte eene „Alphabetische lijst van particuliere bibliotheken" of boekenveilingen, zoo hier te lande als in het buitenland, loopende van de 17e tot de 19e eeuw. Deze lijst telt niet minder dan 900 Nederlandsche bibliotheken, allen alphabetisch naar de namen harer vroegere bezitters gerangschikt, met bijvoeging van het jaartal waarin en den boekhandel door wien zij verkocht zijn; zij is een aanwinst op dit gebied, daar zij nergens zoo volledig is gegeven en kan ook den biograaf

goede diensten bewijzen [1]). De fondscatalogussen van uitgevers in den vorigen catalogus hierbij geplaatst zijn thans, en met recht, opgenomen onder de levensbeschrijvingen der boekhandelaren.

De catalogus wordt besloten met een vrij uitvoerig en zorgvuldig bewerkt alphabetisch Register.

Uit de korte inhoudsopgave blijkt reeds de rijke inhoud dezer bibliotheek. Ontbreken nog enkele groote en kostbare werken zooals Panzer, Annales, de werken van Spencer, Dibdin en anderen, zij bevat daarentegen een aantal monographiën en zeldzame geschriften die hier te lande in geen andere bibliotheek worden aangetroffen, terwijl zij door een voldoend budget wordt in staat gesteld de belangrijkste nieuwe werken op haar gebied aan te koopen.

Catalogus der bibliotheek van de Kon. Natuurkundige Vereening in Nederlandsch Indië. Batavia, Ernst & Co., 1884. 8vo. VI, 393 blz.

Sedert 1876, toen de laatste catalogus verscheen, heeft de bibliotheek eene belangrijke uitbreiding ondergaan, vooral wat het zoölogische en mineralogische gedeelte aangaat, waardoor de uitgave van een nieuwen catalogus noodzakelijk werd geacht. Deze is geheel ingericht als de vorige, met dien verstande, dat de afdeelingen zoölogie en werken van genootschappen en tijdschriften meer systematisch zijn ingericht. Het alphabetisch register aan het slot zal goede diensten kunnen bewijzen.

---

1) In den nieuwen catalogus van de bibliotheek der Maatschappij van Ned. letterkunde zijn de catalogussen ook op deze wijze en onder de levensbeschrijvingen opgenomen.

Catalogus der bibliotheek van het Erasmiaansch Gymnasium. Rotterdam, A. Eeltjes, 1885. 8vo. 46 blz.

De inhoud van deze boekverzameling bepaalt zich hoofdzakelijk tot eenige goede, meerendeels nieuwe, uitgaven der Grieksche en Latijnsche classici, voorts tot werken over antiquiteiten, en nieuwe letteren. Vooraf gaan eenige editiones principes en andere uitgaven van Erasmus' werken en geschriften over hem. De catalogus is met zorg opgesteld.

Catalogus der muziekbibliotheek en der verzameling van muziekinstrumenten van D. F. Scheurleer. 's Gravenhage, Nijhoff, 1885. 8vo. 10 en 290 blz.

Zelden komt het zeker voor dat eene dergelijke uitgebreide bibliotheek over een bijzonder onderwerp in het bezit gevonden wordt van een particulier, — maar nog zeldzamer is het voorbeeld dat een verzamelaar ten behoeve van zichzelven en van zijne vrienden een catalogus zijner verzameling in druk uitgeeft.

De bibliotheek omvat het geheele gebied der muziek, zoowel wat de geschiedenis en theorie als de toonwerken zelve betreft, en mag vooral belangrijk genoemd worden door de uitgebreide verzameling geschriften over het muziekleven in de 18de eeuw en het volkslied. Ook de verzameling tekstboekjes van opera's is zeer merkwaardig.

Het lag niet in de bedoeling van den samensteller een bibliographisch werk te leveren; toch is de catalogus met eenige zorg samengesteld. Bij de systematische indeeling is, met eenige zeer te rechtvaardige afwijkingen, de catalogus der bibliotheek van Fétis gevolgd. Eene uitvoerige inhoudsopgave en een alphabetisch register van de namen maken het gebruik zeer gemakke-

lijk. Daar het werk slechts ten getale van 112 exemplaren is gedrukt, en niet in den handel wordt gebracht, zullen allen die met een exemplaar begunstigd worden dit geschenk dubbel waardeeren, en den heer Scheurleer erkentelijk zijn voor de vele moeiten en opofferingen door hem ten beste gegeven.

CATALOGUS

VAN BOEKEN, VOORHANDEN IN HET MAGAZIJN

VAN

MARTINUS NIJHOFF

TE 'S-GRAVENHAGE,

en voor de bijgestelde prijzen te bekomen.

NEDERLANDSCHE TAALKUNDE.

314. **Aanleijding** tot de Nederduijtsche Spraakkunst. Handschrift van het laatst der 18e eeuw. 108 blz. kl. 8vo. cart. f 1.50

315. **Adriani, M. J.**, De prosodist of woordenlijst voor de uitspraak. Gron. 1819. kl. 8vo. f 0.40

316. **Ampzing, S.**, Taelbericht der Nederlandsche Spellinge. Oversien en verbeterd door C. van der Heule. Wormerv. 1649. kl. 8vo. f 1.50

317. —— Hetz. Haarl. 1627. 4to. cart. *Titel ontbreekt.* f 0.75.

318. **Archief** voor Nederlandsche taalkunde, verz. d. A. de Jager. Amst. 1847—1854. 4 dln. 8vo. f 4.—

319. **Archief, Nieuw**, voorNederlandsche taalkunde, verz. d. A. de Jager. Amst. 1855,56. 8vo. f 2.—

320. **Alewijn, Z. H.**, Vertoog over de voorzetsels *te*, *ten*, *ter*. (Leiden, z. j. c. 1790). 4to. *Overdr.* f 1.—

321. —— Toets van nieuwerwetsche taalkunde. (Leiden, z. j. c. 1790). 4to. *Overdr.* f 0.75

322. **Baecker, L. de**, Rapport sur l'histoire et l'état des lettres en Belgique et dans les Pays-Bas. 1e partie. Langue Néerland. Par. 1862. 8vo. f 0.50

323. **Behaegel, P.**, Nederduijtsche Spraekkunst. (Met verklarend Woordenboek). Brugge, 1817—30. 3 dln. 8vo. f 7.50
Het 3e deel is zeer zeldzaam.

324. **Belle, J. van**, Korte wegwijzer ter spel-, spraak- en dichtkunde. In Nederd. Dichtmaate gesteld. Haarl. 1748. 4to. hrn. f 1.—

325. —— Korte schets der Nederduitse spraakkonst. Haarl., 1755. 4to. f 1.—

326. **Belleghem, P. J. van**, en **D. Waterschoot**, Deure oft ingang tot de Nederduytsche taele, enz. Brugge, J. van Praet. Z. j. 8vo. f 0.75

327. **Bergh, L. Ph. C. van den**, De leer der enkele en dubbele vokaalspelling. Rott. 1835. 8vo. f 0.50

328. **Beslissing** der Kon. Commissie wegens de geschilpunten in het schrijven d. Nederd. tael. Gent, 1839. 8vo. f 0.50

329. **Bilderdijk, W.**, Nederlandsche spraakleer. 's-Grav. 1826. 8vo. h. led. f 1.50

330. —— **Bruining, G.**, Iets over de Nederlandsche spraakleer van W. Bilderdijk. Delft, 1827. 8vo. f 0.50

331. —— **Kinker, J.**, Beoordeeling van Bilderdijk's Nederl. spraakleer. Amst. 1829. 8vo. f 1.—

332. **Bilderdijk, W.**, Verklarende geslachtlijst der naamwoorden. Amst. 1832. 3 dln. 8vo. f 3.50

333. (**Bilderdijk en and.**,) Verslag over de bastaardwoorden. Amst. 1809. 4to. f 2.—

334. **Bogaers, A.**, Woordenboek op de Dichtwerken van Bilderdijk, gevolgd door bijlagen. Haarl. 1878. Imp. 8vo. linn. bnd. f 8.—
Niet in den handel.

335. **Bolhuis, L. van**, Bekn. Nederduitsche spraakkunst. Leid. 1793. 8vo. f 0.50

336. **Bormans, J. H.**, Verslag over de verhandelingen over de geschilpunten ten aanzien der spelling, woordverbuiging enz. der Nederd. taal enz. Gent, 1841. 8vo. h. led. f 1.25

337. **Bosdijk, J. F.**, Korte uitspraakleer der Nederd. taal. Amst. 1844. 8vo. h. linn. f 0.50

338. **Bosworth, J.**, The origin of the Dutch. With a sketch of their language and litterature. Lond. 1836. 8vo. linn. f 1.50
Slechts 100 exx. gedrukt.

339. **Brill, W. G.**, Hollandsche spraakleer. Leiden, 1846. 8vo. h. ld. f 1.50

340. —— Hollandsche spraakleer ten gebruike bij inrichtingen van hooger onderwijs, Leiden, 1849. 8vo. h. linn. f 1.50.

341. —— Nederlandsche spraakleer. Syntaxis en stijlleer. Leiden, 1863,66. 2 dln. 8vo. f 2.—

342. **Brink, R. C. Bakhuizen van den**, Piscatio, Pêcherie, Visschery. De ware beteekenis dezer woorden gehandhaafd tegen Prof. de Vries. 's Grav. 1858. 8vo. f 1.—

343. **Bruck, M. R.**, Tabellen ten gebruike bij het onderwijs der Nederduitsche taal, volgens het taalstelsel van K. T. Becker. Gouda, 1856. fol. f 0.30

344. **Bruining, G.**, Nederduitsche synoniemen. Rott. 1820. 2 dln. 8vo. h. led. f 1.50

345. (**Buel, J. van**), De voorn. regelen der Nederl. versificatie. 's Hertogenb. 1838. 8vo. f 0.75

346. **Burman, F.**, Eenige nieuwe aenmerkingen, de Nederduitsche tael en oudheden aengaende. Utrecht, 1761. 2 dln. kl. 8vo. f 2.50

Ex. doorschoten met kwarto papier, waarop zeer vele aanteekeningen.

347. —— Hetz. werk. 2 dln. 1 bd. hrn. kl. 8vo. f 1.—

348. **Cappelle, J. P. van**, De verdiensten der Amsterdammers, ten aanzien der Nederd. taal en letterkunde. Amst. 1816. 4to. f 0.50

349. **Clarisse, J.**, Over het geslacht van het woord *dood*. Utrecht, 1791. 8vo. f 0.50

350. **Commissie, Vlaemsche.** Instelling, beraedslagingen, verslag, enz. Brussel, 1859. 8vo. f 0.50

351. **Cramer, B.**, De geheel nieuwe .... Geldersche trap der jeugd. 13e dr. Amst. A. Meijer, z. j. kl. 8vo. hrn. f 1.25

352. **Dale, J. H. van**, Nieuw woordenboek der Nederlandsche taal. 3e verm. en verb. druk, d. J. Manhave. 's Grav. 1884. 8vo. h. ld. f 10.30

353. **Dichtkunde, De Nederduitsche**, Eerste deel, van de dichtmaat. Amst. 1781. 8vo. f 1.—

354. **Elzevier, K.**, Drie dichtproeven. Gevolgd door een proef van Nederd. spraekkonst. Haerl. 1761. 8vo. f 1.—

355. **Dozy, R.**, Oosterlingen. Verkl. lijst d. Nederl. woorden, die uit het Arabisch, Hebreeuwsch, Chaldeeuwsch, Perzisch en Turksch afkomstig zijn. 's-Grav. 1867. 8vo. f 1.25

356. **Driessche, E. van**, Critisch overzicht der nieuwe spelling. Gent, 1865. kl. 8vo. f 0.40

357. **Duyse, Prudens van**, Verhandeling over den Nederlandschen versbouw. 's-Grav. 1854. 2 dln. 8vo. f 4.50

358. **Elements** of Dutch grammar, after Dr. Ahn's method. 3e verb. uitg. 's-Grav. 1877. 8vo. f 1.25

Aan het slot eene bloemlezing van Nederlandsche gedichten en proza.

359. **Fookema, D.**, Proeven van taal- en geschiedkunde. Leeuw. 1836. 8vo. f 1.—

360. **Franck, J.**, Mittelniederländische Grammatik, m. Lesestücken u. Glossar. Leipz. 1883. 8vo. f 4.50

361. —— Etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal, uitg. onder toezicht van P. J. Cosijn. 's-Grav. 1884. Afl. 1 en 2. roy. 8vo. f 1.80

Compleet in 8 à 9 afl. à f 0.90

362. **Fremery, J. P. de**, Commentatio de derivatis nostris et terminationibus quales sunt e. g. *schap*, *heid*, *lijk*, etc. Gron. 1819. 4to. f 1.—

363. **Grue, Ph. la**, Grammaire hollandoise. Nouv. éd. corr. et augm. p. G. Sewel. Amst. 1762. kl. 8vo. f 1.—

364. **Haes, F. de**, Nederduitsche spraekkunst. Z. pl. n. j. (c. 1760). Met portret v. J. Houbraken. 4to. hld. f 1.25

Titel ontbreekt.

365. **Halbertsma, J. H.**, De Y eene Nederlandsche letter. (Dev. 1853). — Ringmunten en oorijzers (Dev. 1853). tez. 1 st. 8vo. *Afdr.* f 0.75

366. —— Inleiding tot de lessen over stijl en geschiedenis. (Dev. ca. 1840). 8vo. f 0.75

367. —— De lexicografie van het Nederlandsch in de XVIde eeuw. Losse aenmerkingen. Brugge, 1863. 8vo. f 1.—

368. —— Bericht wegens de oudste vertaling der psalmen in het Nederlandsch. Met de XIXe psalm als proeve. N°. I. Z. pl. 1837. 8vo. *Afdr.* f 0.75

369. —— Letterkundige naoogst. Dev. 1840—45. 2 dln. kl. 8vo. f 3.50

370. **Handelingen** van het Ie, IIe, IVe—Xe, XIIe en XVIIe Nederl. taal- en letterk. Congres, resp. gehouden te Gent, Amsterdam, Utrecht, Antwerpen, 's-Hertogenbosch, Brugge, Rotterdam, Gent, 's-Gravenhage, Middelburg en Mechelen. 1850—1879. 11 dln. 8vo. f 15.—

Deze „Handelingen" bevatten tal van zeer belangrijke opstellen over Nederl. taalkunde, op de Congressen voorgedragen, dikwijls met de beraadslagingen daarover.

371. **Helm, W. L. van den**, Proeven van woordgronding. Utrecht, 1857. Dl. I. 8vo. f 0.50

372. —— Vondels taal. Grammatica van het Nederlandsch der 17e eeuw. Gron. 1883, 8vo. f 3.75

373. —— Nederlandsche spraakkunst. Gron. 1883. 8vo. f 3.75

374. **Hendriks, J. V.**, Handwoordenboekje van Nederlandsche synoniemen. 2e herz. en verm. dr. met voorrede van J. H. Gallée. Tiel, 1885, 8vo. f 2.50

375. **Heugelenburg, M.**, Klein woordenboek, zijnde een kort en klaar onderwijs in de Nederl. Spel- en Leeskonst. Amst., 1768. kl. 8vo. hrn. f 1.25

376. **Heule, Chr. van**, De Nederduytsche Spraeckonst ofte Tael-beschrijvinghe. 2e druc. Leyden, 1633. kl. 8vo. f 1.50

377. **Hilarides, J.**, Niewe Taalgronden der Neederdujtsche taal; weegens het gebruik der Voorleedekens enz. Franek. 1705. kl. 8vo. h. led. f 1.75

378. **Hinlopen, N.**, Over de verbuiging van het werkwoord *Laten*. (Leiden, z. j. c. 1790). 4to. *Overdr.* f 1.—

379. **Hoffham, O. C. F.**, Proeve eener theorie der Nederduitsche poëzy. Amst. 1788. 8vo. f 1.—

380. **Hoogstraten, D. van**, Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naemwoorden. Rott. 1711. kl. 8vo. f 1.—

381. —— Kort begrip der rederijkkunst. Amst. 1725. kl. 8vo. h. ld. f 0.75.

382. —— Lijst der gebruikelijkste zelfstandige naamwoorden, 5e dr. aangev. d. G. Outhof en A. Kluit. Amst. 1759. 8vo. hrn. f 1.50

383. —— **Outhof, G.**, Bijvoegsels tot D. van Hoogstraten's lijst v. Zelfstand. Naamwoorden. Amst., 1733. 8vo. hrn. f 0.50

384. **Hove, V. H. v. d.**, De verbuigingen der Oud-, Middel- en Nieuw-Nederduitsche Sprake. Bruss. 1850. 8vo. f 0.50

385. **d'Hulster, L.**, Over de verhandeling van den heer Behaegel ter oplossing van het vraegstuk: Over de geschilpunten .... enz. Gend, 1838. 8vo. f 0.40

386. —— Woordenlijst voor spelling en uitspraak. Gend, 1839. 8vo. f 0.50

387. **Huydecoper, B.**, Proeve van taal- en dichtkunde, in vrijmoedige aanmerkingen op Vondels vert. der Herscheppingen van Ovidius. Amst. 1730. 4to. h. ld. f 1.50

388. —— Hetz. werk. 2e dr. verm. d. F. v. Lelyveld. Leiden, 1782—91. 4 dln. 8vo. f 2.50

389. —— Over den Ablativus Absolutus. (Leiden, z. j. c. 1770). 4to. *Overdr.* f 0.75

390. **Jager, A de**, In hoe verre zijn de tegenwerpingen in de laatste tijden tegen de ingevoerde spelling gemaakt, gegrond, enz. Rott. (c. 1860). 8vo. f 0.60

391. **Jager, A. de**, Verscheidenheden uit het gebied der Nederduitsche taalkunde. Dev. 1844. 8vo. f 1.50

392. —— Nieuwe taal- en letteroefeningen. Gron. 1876. 8vo. f 0.50

393. —— Woordenboek der frequentativen in het Nederlandsch. Gouda, 1878. 2 dln. roy. 8vo. (f 25.—). f 15. —

394. **Janssen, P. H.**, De linguae belgicae etymologia, vocabulorum compositione et harmonia. Leod. 1827. 4to. f 0.60

395. **Janssens, B.**, Verbeterde Vlaemsche spraak- en spel-konste. Brugge, z. j. 8vo. f 1.—

396. **Jonckbloet, W. J. A.**, Over de wetenschappelijke beoefening der Nederlandsche taal. Dev. 1848. 4to. f 0.50

397. (**Kalckhoff, J. G. C.**,) Proeve tegen de verbastering der Nederl. taal. Zutphen, 1829. 8vo. f 0.50

398. **Kate, L. ten**, Aenleiding tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduitsche Sprake. Amst. 1723. 2 dln. 4to. h. ld. f 4.50

399. **Keckerman, B.**, Dialectica. Dat is Redenkavelinge ofte bewijs-const. Uit het Duitsch vert. Amst., J. Pietersz. 1614. kl. 8vo. hrn. f 1.50

400. **Kern, H.**, De schrijfwijze van eenige samenstellingen in het Nederlandsch. Utrecht, 1858. 8vo. f 0.50

401. —— Die Glossen in der Lex Salica und die Sprache der Salischen Franken. Haag, 1869. 8vo. f 1.90

402. **Kiliaen, C.**, Etymologicum Teutonicae linguae sive Dictionarium Teuton.-Lat. praec. Teuton. ling. dict. et phrases Lat. interpr. et c. al. linguis collat. complectens, cur. G. van Hasselt. Utrecht, 1777. 2 dln. h. led. 4to. f 15.—

403. —— Hetz. werk doorschoten met wit papier. h. ld. f 15.—

404. —— **Kluyver, A.**, Proeve eener critiek op het Woordenboek van Kiliaan. 's-Grav. 1884. 8vo. f 1.90

405. **Kluit, A.**, De tegenwoordige spelling der Nederd. taal vergeleken met de spelling der Ouden. (Leiden, z. j.) 4to. *Overdr.* f 1.—

406. **Kinderen, B. der**, Analog. en etimolog. gronden van Nederd. letter- en taalkunde. Amst. 1802. 8vo. f 0.60

407. **Koerbagh, A.**, Een bloemhof van allerley lieflijkheid sonder verdriet geplant door Vreederijk Waarmond, of een vertaaling en uitlegging van al de Hebreusche .... France en andere bastaard-woorden in de Nederduytsche taal gebruykt. Amst. Gedrukt voor den schrijver. 1668. kl. 8vo. h. led. f 3.50

408. —— Hetz. werk. Leyden voor Goedaart onderwijs, 1668. kl. 8vo. h. ld. f 3.50

409. **Koenders, J.**, Grammaire hollandoise. Liége, z. j. 8vo. cart. f 0.60

410. **Kroon, W.**, Verzameling van de bruikbaarste Nederd. rijmklanken. Utrecht, 1754. 8vo. hrn. rug. f 1.—

411. **Kuijper, Hz., G.**, Eléments de grammaire néerlandaise à l'usage des étrangers. 3e éd. revue. 's-Grav. 1878. 8vo. f 1.25

412. **Lambrecht, Joas**, Nederlādsche Spellijnghe, uutghesteld by vraghe ende andwoorde. (Uitgegeven door J. F. J. Heremans en F. Vanderhaeghen). Gent, 1882. 8vo. f 7.50

Heliiotypisch facsimile van het eenig bekende ex. berustende in de Bibliotheek der Gentsche Hoogeschool, uitgegeven door de Maatschappij der Vlaamsche bibliophilen.

413. **Lameris, D.**, Korte aanteekeningen bij vele woorden. Utr. 1883. 8vo. f 0.80

414. **Lauts, M.**, Eléments de la langue hollandaise. 2e druk. Brussel, 1825. 8vo. hrn. rug. f 1.—

415. **Lennep, G. van**, Grammaire hollandaise. Brussel, 1816. kl. 8vo. f 0.60

416. (**Lennep, J. van**), De vermakelijke Spraakkunst. 2e druk. Amst., Gebr. Binger, (z. j. c. 1865). Met htsn. 8vo. f 1.25

417. **Leeuwaerden, M. van**, Over het gebruik van den Ablativus Absolutus in onze taale. — **J. v. Leeuwaerden**, Nae-berigt betr. het geschil over den Abl. Absol. (Leiden, z. j. c. 1795), tez. 1 dl. 4to. *Overdr.* f 1.—

418. **Lulofs, B. H.**, spraakkunst, 4e dr., Spraakkunst, Stijl- en Letterkennis, 3e dr., Cacographie, 5e dr., Nederlandsche Redekunst, 4e dr., herz. d. A. de Jager. Amst., 1875,77. 4 dln. 8vo. f 2.50

419. —— Over Nederlandsche Spraakkunst, stijl en letterkennis 2e verb. druk. Gron. 1831. 8vo. f 0.50

420. —— Toelichtingen op Bowring's aanmerkingen over dichters redenaren, enz. Gron. 1829. 8vo. f 0.60

421. **Magazijn, Taalkundig**, of gemengde bijdragen tot de kennis der Nederduitsche taal; bijeenverz. door A. de Jager. Rott. 1835—1842. 4 dln. 8vo. h. led. f 2.50

422. **Magazijn** van Nederlandsche taalkunde. 's Hage, 1847—1852. 6 dln. 8vo. h. led. f 4.—

Hierin komen artikelen voor van D. Bomhoff, A. C. Oudemans, M. Siegenbeek, H. J. Nassau e. m. a.

423. —— **Taalmagazijn, Nieuw Nederlandsch**, verz. door L. A. te Winkel. 's Grav. 1853—56. 4 dln. 8vo. h. ld. f 4.—

424. **Manhave, J.**, Zakwoordenboekje voor de Nederlandsche taal, bewerkt naar van Dale's Woordenboek. 's Grav. 1878. 12mo. linn. bnd. f 1.40

425. **Martin Jr., H.**, Nederduitsche synonimen. Amst. 1829. kl. 8vo. f 0.75

426. **Meerman, J.**, De vocaal-verdubbeling in het Nederduitsch. 's Grav. 1806. 8vo. f 0.50

427. —— **Siegenbeek, M.**, Aan J. Meerman, over de vokaal-verdubbeling in het Nederduitsch. Amst. 1807. 8vo. f 0.40

428. **Mengelingen, Taelkundige.** Uitgegeven onder de zinspreuk Linguae patriae excolendi amore. Leyd. 1781—85. 6 st. 8vo. h. led. bd. f 1.75

Bevat artikelen van J. A. Clignett, J. Steenwinkel e. a.

429. **Meijer, J. D.**, Verhandelingen in geleerde genootschappen. 's Hage, 1844—46. 2 dln. 8vo. f 2.—

Bastaardwoorden in de Ned. taal. — De benaming der maanden, enz.

430. **Meijer, L.**, Woordenschat. 10e druk. Amst. 1745. 3 dln. 8vo. hrn. rug. f 1.50

431. —— Hetz. werk. 8e druk. Amst. 1720. 3 dln. 1 bd. kl. 8vo. hrn. f 1.25

432. —— Hetz. werk. 7e druk. Amst. 1698. 3 dln. 1 bd. kl. 8vo. h. led. f 2.—

433. **Meijlink, A. A. J.**, De invloed der geschiedkunde op de taalkunde. Brugge, 1829. 8vo. f 0.75

434. **Middel**, Het eenigste en tot nog toe onbekend, om uit den weg te ruimen de zwaarigheden in de Nederd. taale. 's-Grav., 1765. 8vo. f 0.75

435. **Moltzer, H. E.**, De volksverbeelding in het rijk der taal. Gron. 1881 8vo. f 0.40

436. **M(ontijn), J. W. M.**, Beteekenis en afleiding van eigennamen. Zalt-Bommel, 1840. 8vo. f 0.40

437. **Moonen, A.**, Nederduitsche spraakkunst. Amst. kl. 8vo. f 0.50

438. —— Hetz. werk. 2e dr. Amst. 1719. kl. 8vo. h. led. f 0.50

439. —— Hetz. werk. Amst. 1740. kl. 8vo. hrn. f 0.50

440. —— Hetz. werk. 5e dr. Amst. z. j. kl. 8vo. f 0.50

441. —— De spelling van A. Moonen verdedigt. 's-Grav. 1708. 8vo. f 1.—

442. **M(ulder), G. C.**, Nieuwe Nederlandsche spraakleer. Nym. 1846. 8vo. cart. f 0 75

443. **Mulder, G. C.**, Nederlandsche spraakleer, Arnhem, 1852. 8vo.

444. **Nanninga, W. R.**, Over de verbuiging van het werkwoord *Laten.* (Leiden z. j.) 4to. *Overdr.* f 0.75

445. **Neckere, Ph. J. de**, Bewerp van Vlaemsche spelling. Yper. 1815. 8vo. f 1.—

446. **Nieuwveen, J. H.**, Over het wezen en den oorsprong van het pronomen. Leid. 1844. 4to. f 0.50

447. **Nozeman, C.**, Verdediging van den Nominativus Absolutus. — J. van Leeuwaerden, Nae-berigt betr. het geschil over den Abl. Absol. (Leiden z. j.) tez. 1 dl. 4to. *Overdr.* f 1.—

448. (**Nyloë, J.**,) Aanleiding tot de Nederduitsche taal. 2e verm. uitg. Leeuw. 1707. kl. 8vo. cart. f 0.75

449. —— Hetzelfde werk. Nu vermeerdert met een vervolg. Leeuw. 1711. kl. 8vo. f 0.75

450. —— Hetz. werk. 3e verm. uitg. Amst. 1723. kl. 8vo. f 0.75

451. —— Hetz. werk. 5e verm. uitg. Amst. 1751. kl. 8vo. f 0.75

452. **Olinger**, La langue hollandaise, par traduction interl. Brux. 1826. kl. 8vo. ld. f 0.75.

453. **Oterdoom, J.**, Handl. tot het geestelijk A. B. C. lees- en rekenboek. Gron. 1802. 4to. f 1.—

454. **Oudemans, A. C.**, Gemengde taalk. bijdragen en bedenkingen. Leid. 1845. 8vo. f 0.60

455. —— Bijdragen tot een middel- en oudned. woordenboek. Arn. 1869—80. 7 dln. 8vo. (f 43.20). f 12.—

456. —— Taalkundig woordenboek op de werken van P. C. Hooft. Leid. 1868. 8vo. f 2.50

457. —— Woordenboek op de gedichten van G. Az. Bredero. Leiden, 1857. 8vo. f 2.50

458. **Palm, J. H. v. d.**, Opmerk. en aantt. over de Ned. taal, verz. door J. Pan. z. pl. n. j. 8vo. *Afdr.* f 0.40

459. **Pauw, Nap. de**, Over den oorsprong van Breed'aa. Breda, 1881. 8vo. f 0.50

460. **Perk, J. J.**, Verhandeling over de interpunctie, n. h. fr. v. E. A. Lequien. 2e uitg. Amst. 1819. 8vo. f 0.75

461. **Pieterson, H.**, Verhandelingen over eenige gedeelten van de nederduitsche taale. Nieuwe uitg. Amst. 1795. 8vo. f 0.75

462. **Pijnappel Gz., J.**, Spreektaal en schrijftaal. 's H. 1855. 8vo. f 0.50

463. **Plempius, C. G.**, Speldwerk, of waerschouwinge aan den Nederduitschen schrijver van de spelding. Haarl. 1632. 4to. f 2.—

464. **Proeve** van oudheid- taal- en dichtkunde, d. h. genootschap „Dulces ante omnia Musae." Utr. 1775. 8vo. f 0.75
Bevat. stukken v. A. Kluit, M. Tydeman, G. J. Nahuijs, e.a.

465. **Raingo, G. B. J.**, Cours théor. et prat. de la langue hollandaise. Mons, 1824. 8vo. f 1.—

466. **Raoux**, Origine de la différence qui existe, par rapport à la langue entre les provinces flamandes et wallonnes. Brux. 1825. 4to. f 1.—

467. **Roorda, T.**, Over dichtmaat, versmaat en versbouw, inz. in de Holl., Dtsche., Fr., Gr., Rom., Arab. en Oud-Ind. poëzie. 's Grav. 1863. 8vo. (f 5.50). f 2.50

468. —— Onderscheid tusschen spreektaal en schrijftaal inzond. in onze moedertaal. Leeuw. 1858. 8vo. f 1.25

469. —— Over de deelen der rede en de rede-ontleding, of logische analyse der taal. 3e dr. Leeuw. 1864. 8vo. f 1.—

470. **Rooy, A. de**, Taal-, oudheid- en oordeelk. mengelstukjes. Dordr. 1774. 8vo. f 1.—

471. **S. . . . (M.)**, Verschillen over de spellinge en de bekentmakingen van Klaas Najer verdedigt, tegens den Schrijver van de Haagsche Merkurius. Amst. 1711. kl. 8vo. f 1.—

472. **Santen, L. van**, Rvvwe proef over het werktvigliike in de dichtkvnde. Leid. 1796. 8vo. f 1.—

473. **Schets** eener Nederduitsche spraakkunst. Hs. van het einde der 18e eeuw. 287 blz. 4to. hrn. f 2.50

474. (**Schilperoort, T. O.**), Kort begrip van het zamenstel onzer taal. Amst. 1827. 8vo. f 1.—

475. **Schotel, G. D. J.**, De Balth. Huydecoperi in linguam literasque Belgicas meritis. Z. pl. (1830.) — N. G. v. Kampen, Over den geest der Ned. letterkunde, vergeleken met die van andere volken. Z. pl. (1829). 4to. f 0.60

476. **Schrage, A.**, Grondig onderwijs in de Ned. dichtkunde. Amst. 1786. 8vo. f 0.75

477. **Schrant, J. M.**, Hoofdregelen betreff. stijl en welsprekendheid. Leid. 1849. 8vo. f 0.50

478. **Schueren, G. van der.**, Teuthonista of Duytschlender, uitg. d. C. Boonzajer, met eene voorrede (86 blz.) van J. A. Clignett. Leid. 1804. 4to. h. ld. f 7.50
Slechts in 170 exx. gedrukt naar de uitgave van A. ther Hornen te Keulen.

479. **Sewel, W.**, Nederduytsche spraakkunst. Amst. 1708. Met portr. d. Rademaker. kl. 8vo. hld. f 1.—

480. **Sewel, W.**, Hetz. 3e uitg. Amst. 1733. kl. 8vo. hrn. f 1.—

481. **Siegenbeek, M.**, Woordenboek voor de nederduitsche spelling. Dordr. 1829. 8vo. f 0.50

482. —— Lijst van woorden en uitdrukkingen, met het nederlandsch taaleigen strijdende. Leid. 1847. 8vo. f 0.50

483. —— Aanmerkingen op de Proeven van nederduitsche dichtkunde van M. Siegenbeek. cart. f 2.50
Hs. van het begin der 19e eeuw, 243 blz., waarin belangrijke aanteekeningen betreffende de Nederlandsche taal.

484. **Sifflé, A. F.**, Overzigt d. verhandel. ov. de nederl. spel- en spraakkunst van Siegenbeek en Weiland, vergel. met die van . . . Bilderdijk. Brugge, 1829. 8vo. *Afdr.* f 0.40

485. **Simpel, D. de**, Tweespraak over de hollandsche taalregels van Weiland en Siegenbeek vergeleken met die der voornaamste vlaamsche taalopbouwers. Yper. 1827. 8vo. f 0.75

486. **Smyters, A.**, Epitheta, d. z. Bynamen oft Toenamen. Rott. J. v. Waesberghe, 1620. kl. 8vo. h. led. f 2.—

487. **Stellwagen, A. W.**, De levende taal. Gron. 1882. 8vo. f 1.50

488. —— Verleden in heden. Woordverklaringen. 's-Grav. 1883. 8vo. f 0.90

489. **Stijl, K.**, Bekn. aanleiding tot de kennis der Ned. tale, d. L. v. Bolhuis. Gron. 1776. kl. 8vo. f 0.75

490. —— Hetz. 2e uitg. Gron. 1778. kl. 8vo. hrn. f 0.75

491. —— Hetz. 3de uitg. Gron. 1787. kl. 8vo. f 0.75

492. **Stukken, Officieële**, over de invoering der Spelling. (Extract uit het Reg. d. Besl. v. h. Staatsbewind d. Bat. Republiek.) 1804. 8vo. f 1.50

493. **Swaagman, J. S.**, De linguae Belgicae et caet. ling. ac dialect. Germanicarum, Anglicarum et Scandinavicarum origine ex communi Teutonic. stirpe. Z. pl. n. j. (c. 1820). 4to. f 0.75

494. **Taal, De Nederlandsche**, Gron. 1856—61. 6 dln. 8vo. f 4.50
Dit tijdschrift bevat artikelen van G. van Wieringhen Borski, T. H. Buser, H. M. Labberté, e. a. Ontbreekt VI. 1.

495. **Ternest, K. L.**, Uitspraakleer der Nederl. taal. 2e uitg. Gent, 1872. kl. 8vo. f 0.40.

496. **Terwen, J. L.**, Etymologisch handwoordenboek der Ned. taal. Gouda, 1844. 8vo. h. led. *Uitverkocht.* f 4.—

497. **Terweij, T.**, Nederlandsche spraakkunst. 3e verb. druk. Gron. 1881. 8vo. f 1.25

498. **Thijm, J. A. Alberdingk**, De Nederduitsche spelling. Utr. 1847. 8vo. *Afdr.* f 0.75

499. **Tuinman, C.**, Fakkel d. Nederd. taale; ontstoken aan de hebreeuwsche, grieksche en latijnsche spraaken . . . . ter opheldering van woorden en spreekwijzen die dagelijks in gebruik, maar onbekent of duister zijn. M. Supplem. Leid. 1722—31. 4to. hrn. f 2.50

500. **Tijdschrift** voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde. Leiden, 1882, 82. Dl. I en II. 8vo. (f 8). f 6.—
Uitgegeven door de Maatsch. v. Nederl. letterkunde te Leiden.

501. **Varik, G. v.**, Rudimenta of gronden der Nederd. Spraake, uitg. d. d. Mij. t. N. v. 't A. 2e druk. Leid. 1802. 8vo. f 0.50

502. **Verhandelingen** van der letteren affinitas, van het gebruik der accentus, en van de metaplasmus. Met twee redevoer. v. P. C. Hooft. Amst. 1728. 8vo. h. ld. f 0.75

503. **Verslag** van de Commissie der taalk. werkzaamheden v. h. Kon. Inst. betr. de Bastaardwoorden. (Leiden, 1809). 4to. *Overdr.* f 1.25
De Commissie bestond uit de H.H. Bilderdijk, Siegenbeek, Weiland, van der Palm en Bussingh.

504. **Verster v. Wulverhorst, A. H.**, Proeve eener Ned. jagtterminologie. Arnh. 1857. 8vo. f 0.75

505. **Vertoog** over den invloed van onze Ned. moedertale op onze Vad. rechtsgeleerdheid, in derzelver kunde en gebruik. Z. pl. 8vo. f 0.50

506. (**Verwer, A.**,) Linguae Belgicae idea grammatica, poetica, rhetorica. Amst. 1707. — Idem, 2 Brieven aan D. van Hoogstraten. (1708). — Idem, Brief aan A. Reland, tot rekenschap van de aanmerkingen v. A. Moonen. Utr. 1709. — A. Moonen, Brief aan A. Verwer over de schetse der Ned. Spraakkunst. (Dev. 1708). Te zamen 1 dl. kl. 8vo. hrn. f 1.50

507. —— Linguae Belgicae idea grammatica, poetica, rhetorica. Amst. 1707. kl. 8vo. f 0.75

508. —— Linguae Belgicae idea grammatica, poetica, rhetorica. Amst. 1707. Nyloë, Aanleiding tot de nederduitsche taal. 3e dr. Amst. 1723. 2 dln. 8vo. 1 hrn. bd. f 1.—

509. —— Brief . . . tot rekenschap van de Aanmerk. van Moonen op de Idea (ling. Belg. gramm.). Utr. 1709. kl. 8vo. cart. f 1.—

510. **Verwijs, E.**, en **J. Verdam**, Middelnederlandsch woordenboek. (Met medewerking van S. J. Fockema Andreae). 's Grav., 1882—85. Deel I, II; afl. 1. roy. 8vo. f 13.—
Compleet in 6 dln. van 12 afl. ieder à f 1— per afl.

511. **Vinckers, J. Beckering**, Een orthographische E-legie, of Dr. te Winkel's E-spelling en uitspraak der gothische Ai. Kamp. 1864. 8vo. f 0.50

512. **Vlaemsch, Het**, in de Kamer der Volksvertegenwoordigers. Gent, 1861. kl. 8vo. f 0.40

513. **Vries, A. de**, Over eenige punten der Nederl. spelling. Z. pl. (1805). 8vo. *Afdr.* f 0.60

514. **Vries, M. de**, Proeve v. middelnederl. taalzuivering. Haarl. 1856. 8vo. *Uitverkocht.* f 2.—

Bijgevoegd: Nog een proefje van Middelnederl. taalzuivering.

515. — — Verslagen der redactie van het Nederlandsch woordenboek. 1852—62. Haarl. 1854—62. 4 st. 8vo. f 1.50

516. —— Middelnederlandsch woordenboek. 's-Hage, 1864—65. Afl. 1 en 2. (*A—Anxt*). roy. 8vo. f 1.75

Niet verder verschenen.

517. —— Woordafleidingen. Z. pl. 8vo. *Afdr.* f 0.50

518. **Vries, M. de**, en **L. A. te Winkel**, Woordenlijst voor de spelling der Nederl. taal., met aanwijzing van de geslachten der naamwoorden en de vervoeging der werkwoorden. 3e herziene uitg. 's-H. 1881. 8vo. linn. f 1.70

De inleiding, groot 50 blz., bevat eene verhandeling over de spelling.

519. (**Wassenbergh, E.**), Aanmerkingen over den oorsprong en verderen voortgang der Nederduitsche taale. Fran. 1780. 8vo. f 0.60

520. **Weiland, P.**, Nederduitsche Spraakkunst. Amst. 1808. 4to. f 2.50

Met een aantal aanmerkingen in handschrift van M. Siegenbeek.

521. —— Grammaire Hollandaise. Nouv. éd. trad. p. Géruzet. Brux. 1827. kl. 8vo. f 0.75

522. —— Nederduitsch taalkundig woordenboek. Amst. 1799—1811. 11 dln. 8vo. hld. f 6.—

523. —— Beknopt Nederduitsch taalkundig woordenboek. Dordr. 1826—1830. 5 dln. 8vo. f 3.50

524. **Weiland, P.**, en **G. N. Landré**, Woordenboek der Nederd. synonimen. 's-Grav. en Delft, 1821—25. 3 dln. 8vo. h. ld. f 2.25

525. **Whitney, W. D.**, Taal en taalstudie. Over de gronden der wetenschappel. taalbeoefening. Voor Nederlanders bewerkt d. J. Beckering Vinckers. Haarl. 1881—84. 2 dln. roy. 8vo. f 10.50

526. **Willems, J. F.**, De Hollandsche en Vlaemsche schrijfwijzen van het Nederduitsch. Antw. 1824. 8vo. f 0.50

527. **Winkel, J. te**, De grammatische figuren in het Nederlandsch. 2e verb. uitg. Kuilenb. 1884. 8vo. f 2.50

528. **Winkel, L. A. te,** Oefeningen in de kennis en toepassing der spelregels. Leid. 1861. 8vo. f 0.50

529. —— Hetz. 2e uitg. Leid. 1867. 8vo. f 0.50

530. —— De Nederl. Spelling. Leid. 1859. 8vo. f 0.50

531. —— Hetz. werk. 2e uitg. Leid. 1860. 8vo. f 0.75

532. —— Hetz. werk. 3e uitg. Leid. 1861. 8vo. cart. f 1.—

533. —— Hetz. werk. 4e uitg. Leid. 1863. 8vo. mar. f 1.25

534. —— De grondbeginselen der Nederlandsche Spelling. 5e druk, op nieuw herz. d. M. de Vries. 's-Grav. 1884. 8vo. f 2.75

535. —— Geschriften over Nederl. taal. 13 st. *Afz. afdr.* f 1.50

536. —— Dergelijke verzameling. 8 st. f 1.—

537. —— Over het werkwoord *Lijken* en zijne afstammelingen. Leid. 1856. 4to. f 0.75

538. —— Brief aan de redactie van het tijdschrift „De Gids". Z. pl. 1862. 8vo. f 0.50

539. **Winkler, Joh.,** De Nederlandsche geslachtsnamen in oorsprong, geschiedenis en beteekenis. Haarl. 1885. 2 dln. 8vo. f 6.50

540. **Winschooten, W. a,** Letterkonst. Leid. 1683. Deel I. (Nederl. spelkonst). kl. 8vo. hrn. f 1.50
Niet verder verschenen.

541. **Woordenboek der Nederlandsche taal.** Uitg. d. M. de Vries, L. A. te Winkel, E. Verwijs, P. J. Cosijn en A. Kluijver, 's Grav. 1864—85. 1e Reeks. (A). Dl. I, II. Afl. 1, 2; 2e Reeks. (O). Afl. 1—9: 3e Reeks. (G). Afl. 1—8. Roy. 8vo. (29.40.) f 20.—
Alles wat tot heden is verschenen, bevattende *A—Alvolmaakt*, *G—Gelte*, *O—Onderri.*

542. **Würth, J. F. X.,** Les principes de la langue hollandaise. Liège, 1824. f 0.40

543. **Ypey, A.,** Beknopte geschiedenis der Nederlandsche tale. Utr. 1812, 32. 2 dln. 8vo. hld. f 2.50

544. **Zeel, G. van,** Inleiding tot de taal- en redeneerkunde. Rott. 1837. 8vo. f 0.50

545. **Zeijdelaar, E.,** Regelmaatige Nederduitsche spelkonst. Met vervolg. Amst. 1769—72. 2 dln. 1 bnd. 4to. f 1.50

546. —— De spelling d. Nederd. taale. M. aanmerk. op de verhandel. v. M. Siegenbeek. Amst. 1805. 8vo. f 0.75

547. —— Nederduitsche spraakkonst. Utr. 1781. 8vo. hld. f 1.—

SPREEKWOORDEN.

548. **Alof, (Andries Pietersz. Meeter)**, Spreekwoordenboek voor scholen en huisgezinnen. Alkm. 1861. 8vo. f 0.75

549. **B(ilderdijk), W.**, Verhandeling over de spreekwoorden „zij zijn allen gene koks, die lange messen dragen," en „de kleederen maken den man." Rott. 1833. 8vo. f 0.60

550. **Epictetus**, Handt-Boecxken. Cebes Tafereel. Isocratis vermaninge aen Demonicum, en Plutarchus, Van de Op-voedinghe der Kinderen, benevens: 't Mergh van de Nederl. Spreek-woorden: Waer in H. L. Spiegels Bij-Spraecks Almanak. Amst. 1660. 12mo. hrn. f 1.50

551. **Eyk, J. P. Sprenger van**, Spreekwoorden aan de scheepvaart en het scheepsleven ontleend. Rott. 1835. 8vo. f 1.25

552. —— Spreekwoorden uit het dierenrijk ontleend. M. Vervolg. Rott. 1838, 39. 2 dln. 8vo. cart. f 2.—

553. —— **Jager, A. de**, Toelichtende bedenkingen op Sprenger v. Eyk: Vad. spreekwoorden aan het landleven ontleend. Rott. 1841. 8vo. f 0.40

554. **Harrebomée, P. J.**, Spreekwoordenboek der Ned. taal. Verzameling van Ned. spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen van vroegeren en lateren tijd. Utr. 1870. 3 dln. roy. 8vo. (f 30.—.) f 18.—

555. **Hoeufft, J. H.**, Taalkundige aanmerkingen op eenige oud-friesche spreekwoorden. Breda 1812—15. 2 dln. 1 bnd. 8vo. hld. f 1.—

556. **(Hulst, N v. d.,)** Luim en ernst, of vaderl. spreekwoorden van eieren ontleend. Rott. 1823. 2 st. 8vo. f 1.—

557. **Lassenius, J.**, Zinrijke tijdverdrijver. 2e verm. uitg. Amst. 1760. kl. 8vo. linn. bnd. f 1.25

558. **Lijste** van spreekwoorden op verscheijde voorvallen toepasselijk. Zegwaardt, Z. j. 2 stn. 1 bd. kl. 8vo. f 1.—

559. **Modderman, A.**, Bijdragen tot de huishoudkunde . . . . zamengesteld uit spreuken, spreekwijzen en spreekwoorden. Gron. 1852. 8vo. f 1.—

560. **Scheltema, P. C.**, Verzameling van spreekwoorden, gezegden en anecdoten enz., meerendeels Vriesland betreffende. Leeuw. 1831. 2e stukje. 8vo. f 0.60

561. **Sprichwörter, Altniederländische**, Gesprächbüchlein, romanisch und flämisch, herausg. v. Hoffmann von Fallersleben. Hann. 1854. 8vo. f 1.50

562. **Suringar, W. H. D.,** Joannes Glandorpius en zijne Lat. disticha, als vertaler van Agricola's Sprichwörter aangewezen. Leid. 1874. 8vo. f 1.—

563. —— Over de Proverbia communia . . . de oudste verzameling van nederlandsche spreekwoorden. Met glossarium. Leyd. 1864. 2 dln. 4to. (3.40). f 2.50

564. —— Erasmus over Nederlandsche spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen van zijnen tijd. Utr. 1873. roy. 8vo. (f 12.—) f 8.—

565. (**Vliet, J. van,**) Bredaesche almanac en chronyck. Breda, 4to. f 4.—
Aan het slot eene verzameling friesche spreekwoorden. De titel ontbreekt.

566. **Tuinman, C.,** Oorsprong en uitlegging van nederduitsche spreekwoorden. Met nalezing. Midd. 1726. 4to. hrn. f 2.50

DIALECTEN.

567. **Almanak, Oprechte Maastrichter,** voor 1872. Maastr. 1872. 12mo. f 0.70
Bevat een gedicht in Maastrichtsch dialect.

568. **Bloodzukers, De,** Kluchtspel in ein Akt. Nao 't Hollants door ene boer en einige lui. Mastr. 1857. kl. 8vo. f 1.—
Maastrichtsch dialect.

569. **Bo, L. L. de,** Westvlaamsch idioticon. Brugge, 1873. 2 dln. M. kt. roy. 8vo. *Geheel uitverkocht.* f 17.50

570. **Bouman, J.,** De volkstaal in Noord-Nederland, met voorwoord v. P. Leenderts Wzn. Purm. 1871. 8vo. f 0,80

571. **Changuion, A. N. E.,** De Nederduitsche taal in Z. Africa hersteld. 2e dr. Rott. 1848. 8vo. cart. f 1.50
Belangrijk voor het Nederlandsch, zooals dat in Zuid-Afrika wordt geschreven.

572. **Franquinet, G. D.,** Jonk by jonk en auwt by auwt. Mastr. 1861. 8vo. f 0.50
Maastrichtsch dialect.

573. —— **Halbertsma, J. H.,** Woordenboekje van het Overijsselsch. (Dev. 1835). 8vo. cart. f 1.50
Overdruk uit den Overijsselschen Almanak.

574. —— De tongvallen in Nederland. 2e proeve. Deventer, 1846. kl. 8vo. f 0.75

575. **Histori oft practijcke der dieven.** Met Gielers Vocabulaer. Utr., Snellaert (c. 1700). kl. 8vo. hrn. f 2.50

576. **Hoeufft, J. H.**, Proeve van Bredaasch taal-eigen. Breda, 1836. Met Aanhangsel. Breda, 1838. 2 dln. 8vo. f 2.50

577. **Jeang!** Tragedie in 1 ekske, gans in veerzen. Mastr. 1875. 12mo. f 0.50
Maastrichtsch dialect.

578. **Kindermaogske. Het**, Kluchtspeul in ein Akt doer ene boer en twie lui. Mastr. 1857. kl. 8vo. f 0.50
Maastrichtsch dialect.

579. **Kist, N. C.**, Over de verwisseling van zedelijke en zinnelijke hoedanigheden in sommige betuwsche idiotismen. Leyd. 1825. 8vo. f 0.50

580. **Laurman, M. T.**, Taalkundige bijdragen, tot beter kennis van den tongval in de provincie Groningen. Gron. 1822. kl. 8vo. cart. f 1.—

581. **Molière**, Klaos Pompernikkel of de dokter tegen wil en dank. Comedie. Mastr. 1856. kl. 8vo. br. f 0.75
„Le médecin malgré lui" in Maastrichtsch dialect.

582. **Rusting, S. van**, Barbarologia, sijnde de sleutel der Grandiloquentia Paganismi, ofte Boeren-Latijn, alsmede een Kroeg-Praatjen, daar al de aardigheden van 't Boeren-Latijn in getoont werden. Amst. 1693. kl. 8vo. f 1.50

583. **Schelde, Van de**, tot de Weichsel. Nederl. dialecten in dicht en ondicht, uitgegeven door J. A. en L. Leopold. Gron. 1876—81. 2 dln. roy. 8vo. f 16.20

584. **Schuermans, L. W.**, Algemeen Vlaamsch Idioticon, uitgegeven op last van het taal- en letterlievend genootschap: Met tijd en vlijt. Leuv. 1865—70. roy. 8vo. f 8.—

685. **Tewesken kinderbehr**, d. i. vyr nye unde aerdighe Uptoge daerinne den einsoltigen Buuren . . . . kortwillig tho lesen. Amst. 1719. 12mo. f 1.—
In Westfaalsch dialect.

586. **Vercouillie, J.**, Spraakleer van het Westvlaamsch dialect. Z. pl. 1882. 8vo. ingd. *Afdr.* f 0.60

587. **Vries, M. de**, Die Geskiedenis van die Transvaal of die Suit-Affrikaanse Repbubliek van die laaste tien jaare gevertel door Klaas Waarsegger aan zijn neeft Martinust in Hollant in die eige boere sijn taal. Leid., 1881. 8vo. f 0.60
Dialect der boeren in de Transvaalsche republiek.

588. **Winkler, Joh.**, Algemeen Nederduitsch en Friesch dialecticon. 's Grav. 1874. 2 dln. 8vo. f 9.50
Hierin de gelijkenis van den verloren zoon in 186 Nederduitsche dialecten, met taal- en geschiedkundige aanteekeningen.

DE NEDERLANDSCHE PROTOTYPOGRAPHIE [1].

Het vraagstuk van de uitvinding der boekdrukkunst schijnt voor het oogenblik opgelost te zijn. Aan Duitschland, aan Gutenberg is men overeengekomen de eer toe te schrijven van het eerst de bewegelijke gegoten lettertypen en het gebruik der drukpers in praktijk gebracht te hebben. Maar dit belet de geleerden van de verschillende landen niet, voort te gaan met het onderzoek naar de plaats waar in hun vaderland het eerst de boekdrukkunst werd uitgeoefend, om zich van daar over andere plaatsen te verspreiden.

In Nederland heeft men nog geen dertig jaar geleden, onder toejuiching van de geheele natie, een standbeeld opgericht ter eere van de uitvinding der groote kunst. Aan Haarlem, en aan Laurens Jansz. Coster heeft men de eer der uitvinding toegeschreven. Maar de kritiek van den geleerden Dr. A. van der Linde [2] heeft bewezen, dat, mogen al kronijken en andere historische documenten de uitvinding der boekdrukkunst aan Holland en daarin aan Haarlem toeschrijven, deze de herinnering aan

1 Dit opstel komt voor in het prachtwerk : Études archéologiques, linguistiques et historiques dédiées à M. le Docteur C. Leemans, à l'occasion du cinquantième anniversaire de sa nomination aux fonctions de directeur du Musée archéologique des Pays-Bas. Leide, E. J. Brill, 1885. fol., waaruit het, met toestemming van den schrijver, vertaald is overgenomen.

2 De Haarlemsche Costerlegende wetenschappelijk onderzocht, 's Hage, 1870.

verschillende typographen hebben verward en de meening deden ontstaan dat een zekere Coster daar het eerst zou gedrukt hebben, welke eer voor Haarlem alleen aan Bellaert toekomt.

Intusschen is het niet minder waar, dat Nederland als zijne prototypographie kan aanwijzen eene uitnemend ingerichte drukkerij, waar behalve schoolboeken en andere werken, de merkwaardige half typographische half xylographische uitgaven van den bekenden Spiegel onzer behoudenis gedrukt werden. Als nu maar met wetenschappelijke zekerheid kon uitgemaakt worden, in welke plaats deze incunabelen het licht zagen dan zou de oorsprong der Nederlandsche typographie opgelost zijn. Maar ziedaar de moeielijkheid. Geen dezer boeken of boekjes bevat eenige aanwijzing van hun oorsprong. En toch bestaat er een feit, dat voor niet bevooroordeelden naar de plaats heenwijst, waar de onvolprezen boekdrukkunst hier te lande het eerst werd uitgeoefend. Dat feit vind ik in het latere gebruik van gedeelten van houtblokjes, die voor het drukken van den Spiegel gediend hebben, en het is te Utrecht dat deze blokjes voor het eerst voorkomen in een der boeken gedrukt door den zwervenden boekdrukker Jan Veldener.

Na zijne kunst in Leuven te hebben uitgeoefend begaf Veldener zich naar Utrecht waar hij drukte van het jaar 1478 tot 1481. In 1483 vinden wij hem terug in Kuilenburg, van waar hij later misschien weêr naar Leuven terugtrok.

Veldener is in het bezit geweest van de houtblokken van den Spiegel, en heeft er zich van bediend tot versiering van de uitgaven door hem bezorgd in de jaren 1481 tot 1483. De eerste maal heeft hij er gebruik van gemaakt voor het werk „Epistelen ende euangelien”,

dat in 1481 in 4to formaat te Utrecht gedrukt werd.

Het is een bekend feit, dat de blokjes waarvan de boekdrukkers in de eerste eeuw der drukkunst zich bedienden als zeer kostbaar werden aangemerkt. Men bewaarde ze met zorg om ze bij latere drukken of voor andere werken te gebruiken. Somtijds leende de drukkers elkaar onderling eenige blokken die zij noodig hadden; bij het overlijden van den eigenaar kwamen zij gewoonlijk in het bezit van andere drukkers en bleven alzoo voortdurend tot het versieren der boeken dienst doen.

Nu staat het, naar mijn oordeel, vast, dat Veldener, toen hij te Utrecht kwam, daar de drukkerij vond waar de eerste uitgaven van den Spiegel onzer behoudenis gedrukt zijn. De drukkerij stond toen stil, misschien ten gevolge van het overlijden des eigenaars, en de erfgenamen zullen het materieel hebben willen verkoopen. Veldener heeft dit toen gekocht en er zijne drukkerij mêe opgericht.

Het weêr voorkomen van eene houtsnede van den Spiegel in eene uitgave van Jan Veldener te Utrecht toont op overtuigende wijze aan, dat deze drukker aldaar de sporen heeft gevonden van de eerste Nederlandsche drukkerij, op hetzelfde tijdstip dat de Utrechtsche binders voor het binden van boeken, die nog op de Universiteits-bibliotheeken aanwezig zijn, brokstukken van andere incunabelen (de boekjes van Ludovicus de Roma) gebruikten, die uit dezelfde drukkerij afkomstig zijn waar de vier eerste drukken van den Spiegel zijn gedrukt.

Wanneer dus in het vervolg de vraag gesteld wordt: In welke plaats heeft men het eerst in Nederland gedrukt? dan moet, naar mijn oordeel, het antwoord zijn: te Utrecht, de stad waar Jan Veldener de blokken van

den Spiegel onzer behoudenis vond, dezelfde stad waar, in 1473, de drukkers Ketelaer en de Leempt de Historia Scolastica van Comestor drukten. Dit jaartal 1473 is het oudste dat op een hier te lande gedrukt boek voorkomt. [1]

M. F. A. G. Campbell.

's Gravenhage, 1885.

---

1 Nog kan de vraag gesteld worden: waaruit het blijkt, dat die eerste drukkerij te Utrecht, waar o. a. de Spiegel zou gedrukt zijn, bestond vóór Ketelaer en de Leempt zich te Utrecht vestigden, die zeker ook vóór 1473 een aantal boeken zonder datum hebben gedrukt? Hieromtrent wordt eenig licht gegeven door J. W. Holtrop in zijne „Monuments typographiques des Pays-Bas au XVe siècle," waar hij, bij de behandeling van eenige voortbrengselen dier eerste pers (bl. 31) meêdeelt, dat een van die werken, in de bibliotheek van het Museum Meermanno-Westreenianum aanwezig, een gelijktijdig opschrift bevat vermeldende dat het gekocht is voor Conrad (du Moulin), abt van het St. Jacobsklooster te Luik. Deze Conrad was abt van het jaar 1471 tot 1474, waaruit het dus blijkt dat dit boek zeker vòór 1474 is gedrukt geworden. Voegt men daarbij het meer primitieve karakter der drukken die vroeger aan Coster zijn toegeschreven, dan kan het wel bijna als zeker gesteld worden, dat deze omstreeks 1470 gedrukt zijn en dus hoogst waarschijnlijk vóór Ketelaer en de Leempt begonnen te drukken.

LIJST VAN ENGELSCHE VLUGSCHRIFTEN,

BETREKKING HEBBENDE OP DE NEDERLANDSCHE GESCHIEDENIS TOT HET JAAR 1640.

Het is genoeg bekend met hoeveel belangstelling de lotgevallen der jonge Nederlandsche republiek in het buitenland werden gadeslagen. Een dadelijk gevolg hiervan was, dat in Engeland, Frankrijk en Duitschland, ja ook in Italië menig vlugschrift het licht zag, waarin belangrijke feiten uit onze geschiedenis werden verhaald. Vooral met Engeland was dit het geval, gedeeltelijk ten gevolge van de staatkundige betrekking welke tusschen dat land en de Republiek bestond, en zeker niet het minst door de talrijke Engelschen, die aan den krijg tegen Spanje in ons vaderland een werkzaam aandeel namen. Vele, zoo niet de meeste, dezer vlugschriften zijn vertalingen uit het hollandsch; maar toch bevindt er zich menig verhaal onder door engelsche ooggetuigen naar hun vaderland gezonden en daar gedrukt. Het kan daarom zijn nut hebben een opgaaf van een aantal dier boekjes het licht te doen zien.

Als legger voor de volgende lijst diende de *Catalogue of books in the library of the British Museum, printed in England, Scotland and Ireland, and of books in English printed abroad, to the year* 1640. [1] Tevens werden door mij vergeleken de pamfletten-catalogi der verzame-

---

1 Zie Bibl. Adv. V. blz. 98 volg.

lingen Muller en Meulman, door Tiele en v. d. Wulp, en die van de Bibliotheca Thysiana en der Leidsche Universiteits-Bibliotheek door den heer Petit samengesteld, terwijl ook al wat in de Koninklijke Bibliotheek aanwezig is, werd opgenomen. Zijn de titels niet van een bijzonder teeken voorzien, dan bevinden de vlugschriften zich in het British Museum, terwijl in een aanteekening vermeld is, indien zij ook in een der andere verzamelingen voorkomen. De met een † voorziene titels ontbreken in het British Museum. Zooveel mogelijk teekende ik van de vertaalde stukken aan, waar de oorspronkelijke drukken te vinden zijn. Niet altijd is echter uit den titel op te maken welk hollandsch stuk aan den engelschen titel ten grondslag ligt. Een enkel maal zijn ook de overzettingen in andere talen van een oorspronkelijk engelsch vlugschrift hier volledigheidshalve vermeld, bijvoorbeeld van de verklaring van Koningin Elisabeth in het jaar 1585. Wat de Armada van het jaar 1588 betreft, nam ik hier slechts die stukken op, welke meer bepaald op onze geschiedenis betrekking hebben. Het jaar 1640 als uiterste termijn is hier gekozen, omdat de Catalogus van 't British Museum tot dat jaar loopt. Wellicht dat de talrijke geschriften, welke door de kort daarna in Engeland plaats gehad hebbende gebeurtenissen in 't leven werden geroepen, den samensteller van den Catalogus bewogen hebben, met het jaar 1640 te eindigen.

Op volledigheid maakt deze lijst geen aanspraak; ofschoon samengesteld volgens zoo rijk voorziene verzamelingen als de bovengenoemde, zullen er wellicht nog meer vlugschriften in Engeland verschenen zijn, welke gebeurtenissen uit den tachtigjarigen oorlog behandelen. Ik geef hier slechts wat ik vinden kon. Ten slotte zij

opgemerkt, dat het zeer wel mogelijk is dat in deze lijst geschriften zijn opgenomen, welke eigenlijk niet tot de vlugschriften behooren. Blijft het altijd moeielijk de grens zuiver te trekken, hoeveel te meer waar men, zoo als hier met den Catalogus van het British Museum, enkel op den titel moet afgaan.

W. P. C. KNUTTEL.

1568.

A declaration and publication of the most worthy prince of Orange, contayning the cause of his necessary defence against the duke of Alba. Translated out of French into English, etc. (20 July, 1558 [?]). London, J. Day. [1568]. in-8vo..

1569.

An Epistle or godlie admonition, of a learned Minister of the Gospel (A. de Corro, called Belle Rive).... sent to the Pastoures of the Flemish Church in Antwerp (who name themselves of the Confession of Auspurge,) exhorting them to concord with the other Ministers of the Gospell. Translated out of French by G. Fenton, etc. London, H. Bynneman. 1569. in-8vo.

1573.

A Supplication to the Kinges Majestie of Spayne, made by the Prince of Orange, the states of Holland and Zeland, with... his faithfull subjectes of the low Countreys, presently suppressed by the tyranny of the Duke of Alba and Spaniards.... Faithfully translated out of Duytsch into English by T. W. London, H. Middleton, 1573. in-12mo.

Vertaling van Verzameling Muller, n°. 127.

1575.

A justification or cleering of the Prince of Orendge agaynst the folse sclaunders wherwith his ilwillers goe

about to charge him wrongfully. London, J. Day, 1575. in-8vo.

Ook in de Kon. Bibl. Engelsche vertaling van Muller, nº. 82.

1576.

A Treatise of the peace made and concluded between the states of the lowe Countries, assembled within the Citie of Bruxels, and the Prince of Orenge, the states of Holland and Zeland, with the Associates, published the 8. day of November 1576. With the agreement and confirmation of the King's maiestie as followeth. Translated out of a dutch copy, etc. London, W. Boone, [1576]. in-16to.

Engelsche vertaling van de Pacificatie van Gent.

1577.

The Spoyle of Antwerpe. Faithfully by a true Englishman [i. e. G. Gascoigne] who was present at the same, Novem. 1576. London, R. Iones. [1577?] in-8vo.

A Supplication exhibited to the moste Mightie Prince Philip King of Spain, etc. wherin is contained the summe of our Christian Religion, for the profession whereof the Protestants in the lowe Countries of Flaunders, etc. doe suffer persecution... There is annexed and Epistle written to the Ministers of Antwerpe .... concerning the Supper of our Saviour Jesus Christ. Written in French and Latine by A. C(orranus). London, F. Coldocke and H. Bynneman, 1577. in-8vo.

1578.

Churchyard (Th.) A Lamentable and pitifull Description of the wofull Warres in Flaunders, since the foure last yeares of the Emperor Charles the fifth his raigne. With a briefe rehearsall of many things donc since that season, untill this present yeare, and death of Don John. London, R. Newberie, 1578. in-4to.

1579.

Antwerpes Unitye. An Accord on Peace in Religion, and Government, concluded by his Highnes [the Prince

of Orange] and the Members of the Citie to the Common Weale and quietnes thereof, there lately proclaymed the 12. of June Anno 1579. Printed in French and Dutch, and Englished by the Printer hereof [R. Day]. London, R. Daye, 1579. in-8vo.

Vertaling van Muller, nº. 194.

1580.

Apologeticon, et vera rerum in Belgico-Germania nuper gestarum narratio, ex qua dilucide perspicitur, quibus omnis tumultuum et calamitatum origo et causa ferri accepta debeat. Et simul calumniae, quibus ecclesias Belgicas gravant adversarii, perspicue diluuntur [1580]. in-8vo.

Meulman, nº. 8728.

A defence and true declaration of the thynges lately done in the lowe countrey, whereby may easily be seen to whom all the beginning and cause of the late troubles and calamities is to be imputed. And therewith also the sclaunders wherewith the adversaries do burden the churches of the lowe countrey are plainly confuted. [Translated by E. Newcomen.] London, John Daye, [1580?] in-12mo.

Vertaling van het voorgaande.

1581.

A Treatise against the Proclamation published by the King of Spayne, by which he proscribed the late Prince of Orange: wherby shall appeare the sclaunders and folce accusations conteyned in the sayd proscription ([dated] Maestricht .... XV. March..... 1580), which is annexed to the ende of this Treatise, etc. [Translated] from the French of H. Languet.] Delft, [1581]. in-4to.

Vertaling van Muller, nº. 226. Zooals bekend is, is niet Languet maar de Villiers de steller der Apologie.

The Apologie or defence of the most noble Prince William.... against the proclamation and edict, published by the King of Spaine [Philip II], by which he pros-

cribeth the saide Lorde Prince, whereby shall appeare the sclaunders, and false accusations, conteined in the saide proscription, which is annexed to the end of this apologie. Delft, 1581. in-4to.

In de Kon. Bibl. en Meulman, nº. 8731.

† Observations vpon the Prince of Orange and the States of Holland. 4to.

Meulman, nº. 505.

Blandy (William). The Castle, or picture of pollicy shewing forth most lively, the face, body and partes of a commonwealth the duety... of a perfect... Souldiar, the martiall feates late[ly] done by our... nation, under the conduct of... J. Noris, Generall of the Army of the States in Friseland... Handled in manner of a Dialogue betwixt Gefferay Gate, W. B., souldiars. London, J. Daye, 1581. in-4to.

1582.

Letters conteyning sundry devises, touching the state of Flaunders and Portingall; written by Card. Granvelle and others, and lately intercepted and published. London, T. Dawson, for T. Creede, 1582. in-8vo.

Vertaling van Muller, nº. 257.

A true discourse of the assault committed upon the person of... William Prince of Orange... by J. Jauregui Spaniarde. With the true copies of the writings... Depositions... of Sundry offenders... Faithfullye translated out of the frenche copie. London, imprinted for T. Charde and W. Broome, 1582. in-8vo.

Ook in de Kon. Bibl. Vertaling van Muller, nº. 249.

A briefe discourse of the assault... upon the... Prince of Orange, etc. London, T. Dawson for T. C. and W. B., 1582. in-4to.

1583.

Theophile, A Tragicall Historie of the troubles and Civile warres of the lowe Countries... And there withall, the Estate and cause of Religion, especially, from the yere

1559, unto the yere 1581... Translated out of French... by T. S(tocker)... London, J. Kyngston, 1583. in-8vo.

1584.

The true report of the lamentable Death of William of Nassawe Prince of Orange: who was trayterouslie slayne with a Dagge in his owne Courte, by B. Serack a Burgunian, the first of July 1584. [The preface is signed G. P.] Middleborowgh, D. van Respeawe, 1584. in-8vo.

1585.

† The Miserie of Antwerpe: With the Troubles that are (at this instant) in Flaunders, and many other Townes in the Lowe Countries, by meanes of the Prince of Parmas power: who by violent force seekes to oppresse and deprive the Inhabitants there, both of life and goodes. Herein is also described the maner of the Bridge, and Fortresses thereunto raised by the Prince of Parma... Written by an English Gentleman in Flaunders, to a Friend of his in England... Dated the 24. day of July last. Anno Domini, 1585. in-4to.

In de Kon. Bibl.

A declaration of the causes mooving the Queene of England to give aide to the defence of the people afflicted and oppressed in the lowe Countries. (An addition to the declaration touching the slaunders published of her Maiestie. 1 Oct. 1585.) London, C. Barker, 1585. in 4to.

— *Een andere druk.* London, C. Barker, 1585. in-4to.

Declaratio causarum, quibus adducta Angliae regina, Belgis afflictis et oppressis, copias quasdam auxiliares miserit. (Additio, in qua calumniis quibusdam respondetur nuper libello conceptis, ac in publicum conjectis, contra ipsius majestatem. 1 Oct. 1585.) Londini, C. Barkerus, 1585. in-4to.

Declaration des causes qui ont esmeu la Royne d'Angleterre, a donner secours pour la defence du peuple

affligé et oppressé es païs bas. (1 Oct. 1585.) Londres, Chrestophle Barquer, 1585. in-8vo.

Ook in de Kon. Bibl.

Dichiaratione delle caggioni che hanno mosso la Serenissima Reina d'Inghilterra a dar' aiuto alla difesa del popolo afflitto e oppresso negli Paesi Bassi. (1 Oct. 1585.) Londra, Christofero Barcher, 1585. in-8vo.

Een hollandsche vertaling bij Muller, n°. 292, een duitsche Meulman, n°. 638 (?). In de Kon. Bibl. zijn verschillende hollandsche uitgaven en een andere duitsche als die bij Meulman, n°. 638.

1586.

Lawes and Ordinances set downe by R. Earle of Leycester the Queenes Maiesties Lieutenant and Captaine General of her Armie and Forces in the Lowe Countries, meete and fit to be observed by all such as shall serve her maiestie under him in the said Countries etc. London, C. Barker, [1586]. in-4to.

Holl. vertaling bij Muller, n°. 298.

An Historicall Discourse, or rather a tragicall Historie of the citie of Antwerpe, since the departure of King Phillip... out of Netherland, till this present yeare, 1586. London, J. Windet, [1586]. in-4to.

1587.

A briefe report of the militarie service done in the Low Countries by the Erle of Leicester: written by one that hath served in good place there, in a letter to a friend of his. London, A. Hatfield for G. Seton, 1587. in-4to.

Ook in de Kon. Bibl. Het verhaal loopt van 22 Febr. 1585 tot 23 Nov. 1586.

1588.

The Holy Bull, and Crusado of Rome; First published by the Holy Father Gregory the XIII, and afterwards renewed and ratified by Sixtus the fift: for all those which desire full pardon and indulgence of their sinnes:

and that for a litle money, to weete, for two Spanish Realls, vz., thirteene pence... Together with a brief declaration (set downe in the beginning) which was founde in the Armado of Spaine, of the proude presumption of the Spaniard; which through the instigation of the aforesaid Bulle, hath taken in hand the setting forth of the invincible Army (as they terme it) out of Portingale, towards England, and the Lowe countries... Imprinted first by R. Schilders... at Middlesborrowe, etc. London, J. Wolfe, 1588. in-4to.

De Holl. tekst bij Muller, n°. 344.

The Deposition of Don D. Piementelly, cheefe Maister of one Regiment of the Campe of the King of Spayne, as hee deposed before... the chiefest Lords of the Counsaile of the Haghe in Holland... Translated out of Dutch... by F. M. London, J. Woolfe, 1588. in-4to.

Vertaling van Muller, n°. 700.

A briefe Discoverie of Doctor Allens Seditious Drifts, contrived in a Pamphlet written by him concerning the yeelding up of the Towne of Deventer... unto the King of Spain, by Sir W. Stanley, etc. [By G. D.] Imprinted London, by J. W. for F. Coldock, 1588. in-4to.

Ook in de Kon. Bibl.

1589.

Newes sent to the Ladie [Amelia?] Princesse of Orenge. Translated out of French into English by J. E. London, J. Wolfe, 1589. in-4to.

1591.

True Newes from one of Sir Fraunces Veres Companie. Concerning Delftes-Isle, and sundry other townes in the Lowe Countries, yeelded to the Generall since May last. Of the great armie, nowe comminge out of Germanie for the aide of the French King.... With the... persecution and Marterdome which sundry... persons of account did lately suffer in Spaine, etc. Imprinted London, for T. Nelson, 1591. in-4to.

1592.

A true declaration of the streight siedge laide to the citty of Steenwich, and to the skirmishes and battailes which happened on both sides;... Togither with the yeelding up of the same. Printed first in Dutch, and truely translated into English, by J. T. London, J. Wolfe, 1592. in-4to.

Het holl. origineel is in de Kon. Bibl.

Th. Nash. Strange Newes. Of the intercepting Certaine Letters, and a Convoy of Verses [i. e. G. Harvey's „Foure letters and certaine sonnets"] as they were going Privilie to victuall the Low Countries. [London,] 1592. in-4to.

1594.

The Confession of M. Renichon... concerning, the bloudy enterprise which by him should have been committed upon the person of County Maurice Prince of Orange, as also the sentence denounced against hym for that deede, in the Haghe on the third of June 1594.... Translated by R. R., London, J. Wolfe, 1594. in-4to.

De holl. tekst bij Muller, nº. 372.

1597.

† A True discourse of the ouerthrowe given to the common enemy at Turnhout, the 14 of January last 1597, by Count Moris of Nassaw, and the States, assisted with the English forces. Sent from a Gentleman of account, that was present at the seruice to a friend of his in England. Seene and allowed [London] Printed by Peter Short, 1597. in-4to.

In de Kon. Bibl.

1598.

A briefe cronicle, and perfect rehearsall of all the memorable actions hapned not onelie in the low-Countries, but also in Germanie, Italy, Fraunce, Spaine, England, Turkie, and other countries since the yeare... 1500 to... 1598. London, J. Wolfe, [1598]. in-16to.

† A true Coppie of the transportation of the Lowe Countries, Burgundie, and the Countie of Charrolois: Doone by the King of Spayne, for the Dowrie of his eldest Daugther. Giuen in marriage vnto the Cardinall Albert, Duke of Austria... Translated out of Dutch by H. W. November, 1598. London, Printed by J. R. for Paule Linley... in-4to.

Bij Meulman, nº. 872, vertaling van Muller, nº. 416.

A true Coppy of the Admonitions sent by the subdued Provinces to the states of Holland: and the Hollanders answere to the same. Together with the Articles of Peace concluded betweene... Phillip... King of Spaine... and Henry the fourth... King of Fraunce, in the yeare 1598. First translated out of French into Dutch, and now into English by H. W. London, J. Wolfe, 1598. in-4to.

De *Admonitions* en de *answere* zijn de vertaling van Muller, nº. 405. Ook in de Kon. Bibl.

The second admonition, Sent by the subdued Provinces to Holland to entice them ... to make peace with the Spaniards. With the Hollanders aunswere to the same. Translated out of Dutch into English by H. W. London, J. Wolfe, 1598. in-8vo.

J. H. van Linschoten, his Discours of Voyages into ye Easte and West Indies. Devided into foure Bookes (Translated out of Dutch into English by W. P. [i. e. William Phillip]). London, J. Wolfe, 1598. in-fol.

B. Langenes The Description of a voyage made by certaine Ships of Holland into the East Indies. With their adventures and successe; together with the description of the Countries, Townes, and inhabitantes of the same... Translated out of Dutch into English by W. P(hillip). Londen, J. Wolfe, 1598. in-4to.

1599.

A true Report of the gainefull, prosperous and speedy voiage to Java... performed by a fleete of eight ships of Amsterdam: which set forth from Texell... the first of Maie 1598, etc., London, Printed by P. S. for W. Aspley, [1599?] in-4to.

† A Placarde or Statute concerning the Musters whereby to prevent all frawde used by the not-keeping of the Companies full. Reniewed... the 4th of Febr. A°. 1599. Leyden, Th. Basson, 1599. in-4to.

Bibl. Thysiana, n°. 710.

A coppie of the proclamation made by the illustrous Infanta Isabella Clara Eugenia... Touching the defence, interdiction and restraint of all communication, dealing and trafficke with Holland, Zeland, and their adherents, Faithfully translated out of the printed Copie, printed at Antwerpe, [9 Febr. 1599]. London, J. Wolfe, 1599. in-4to.

Vertaling van Muller, n°. 441.

A Proclamation of the Lords the Generall States, of the United Provinces, whereby the Spaniards and all their goods are declared to be lawfull prize [dated April 2, 1599]... Faithfully translated out of the Dutch coppy. London, A. Heyndrickson, 1599. in-4to.

Vertaling van Muller, n°. 452.

A true Declaration of that which hapned since the enemies first comming to Bommell, from the besieging of the same, until this present moneth of June, 1599. Whereunto is annexed, some collections out of severall Letters from divers places. All printed according to the Dutch copie, etc. London, 1599. in-4to.

Vertaling (?) van Meulman, n°. 901 of 902.

The Conquest of the Grand Canaries, made this last Summer by threescore and thirteene saile of shippes, sent forth at the command... of the states generall of the united provinces, to the coast of Spaine and the Canarie-Isles: with the taking of a towne in the Ile of Gomera, and the successe of part of the saide fleete in their returne homeward. Which set saile for Spaine the 25. of Maie, and returned home the 10. of Septemb. 1599. London, Printed by P. S. for W. Aspley, 1599. in-4to.

1600.

The Battaile fought betweene Count Mourice of Nassauw, and Albertus Arch-duke of Austria, nere Newport in Flaunders, the XXII day of June 1600 with the names of such men of accompt as have been either slaine, hurt, or taken prisoners by either part. Written by a gentleman imploied in the said service. London, Printed by P. S., 1600. in-4to.

—— *Andere druk:* Printed at London, for A. Wise. *Met een portret.*

A True Relation of the famous and renowned Victorie latelie atchieved by Counte Maurice, ... neere to Newport in Flaunders against the Arch-Duke Albertus: with the names of such noblemen and others of account, as have bin eyther slaine or taken Prisoners ... translated out of the Dutch copie. London, R. Blower for C. B., [1600 ?]. in-4to.

Newes from Flaunders, A new Ballad of the great overthrow that the valliant Captaine Grave Maurice, Sir F. Veere, and other of the Queene of Englands friends: gave to the Archduke [Albert], and his army of Spaniards, upon Sunday being the 22 of June ... 1600 [London, 1600 ?]. in-fol.

1601.

A True Report of all the proceedinges of Grave Mauris before the towne of Bercke, with all the accidents that happened in the besiedge of the same, since the 12. day of June last, 1601, and lastly, the yeelding up of the towne on the 30. of July following, with the Conditions agreed upon between his Excellencie and the Governour of the Towne. Translated out of the Dutch Coppie, etc. Translated out of the Dutch Coppie, etc. London, Imprinted for W. Jones, 1601. in-4to.

Ook in de Kon. Bibl.

Newes from Ostend of the Oppugnation, and fierce siege, made by the Archeduke Albertus his forces, commanded bij the Duke of Ossuna who came before

the saide Towne, the fifth day of Julie last past... shewing what hath hapned since the time of the saide siege. Now newly imprinted... translated out of Dutch into English, etc. London. Printed by K. S. for T. Pavier, 1601. in-4to.

Further Newes of Ostend... Wherein is declared such accidents as have happened since the former edition, dilligently Collected out of sundry Letters and advertisments, as have beene from Zeland, Callice, and other places lately received. 1601. London, Printed by V. S. for T. Pavier, 1601. in-4to.

The Journall, of Dayly Register, contayning a true manifestation... of the Voyage (to the East Indies) accomplished by eight Shippes of Amsterdam under the conduct of J. Corneliszen... and Wybrandt van Warwick, etc. [Translated by W. Walker]. London, imprinted for C. Barby and J. Flasket, 1601. in-4to.

1602.

A breefe Declaration of that which is happened as well within as without Oastend sithence the vij, of Januarie 1602. As also when the Enemy did give Foure, Five or more Assaults, upon the same Towne. Also the names of the Commaunders, etc. London, printed for M. Law, 1602. in-4to.

De holl. tekst is in de Kon. Bibl.

Extremities Urging the Lord Generall Sir F. Veare to offer the late Anti-parle with the Arch-Duke Albertus. Written... from Ostend... With a declaration of the desperate attempt made since, by the sayd Arch-dukes forces, for the winning of the olde Towne. London, printed for T. Pavier, 1602. in 4to.

Ook in de Kon. Bibl.

† A Dialogue and complaint made upon the siedge of Oastend, made by the King of Spaine, the Archduke, the Infanta, the Pope, the Prince Morrice, and the eldest sonne of Savoye. Translated out of French. Also a true discourse of that which is hapned in the same

towne of Oastend, from the fourth day of the moneth of February 1602. With certaine newes written towards London, from Italy, Fraunce, Hungary and other places. London, printed for Mathew Law, 1602. in-4to.

In de Kon. Bibl.

† An Admonition published by the Generall States of the Netherlandish vnited Provinces: vnto the States, and Citties their adversaries: touching his now intended proceedings, against the Spaniards and their adherents (7 Juni). Whereunto is annexed a caueat, or Proclamation, to the Vnited Netherl. Prouinces. Translated out of the Dutch Printed coppy. London, Printed for Walter Dight, and are to be sold by Thomas Pauier. 1602. in-4to.

Vermeld bij Meulman, n°. 956, vertaling van Meulman, n°. 954—5.

The Coppy of a Letter and Commission, of the King of Spain, Philip the third, sent unto the Vice-roy of Portugall, dated the 20 day of June... 1602. Wherein the dealings and trade of ships and marchandize is forbidden, with the subjectes of Holland... and England, etc. with the said... countries of Spaine and Portugall... translated... into English. London, Printed for T. Pavier, 1602. in-4to.

De holl. tekst in de Kon. Bibl.

A short report of the honourable Journey into Brabant, by... Graue Mauris, Governour... of the united Netherlandish Provinces: from the 26. day of June to the 19. day of July, 1602. Together with the taking of Helmont, and of his marching to the strong towne of Grave. Translated out of the Dutch copie printed ad Utricht. London, printed by T. C. for T. Pavier, 1602. in-4to.

A copie of the Articles and Conditions of his Excellencie, granted to the Governour, Capitaines... and Souldiers of the Garrison of the towne of Grave (19 of September 1602). Also a copie of a letter dated the 28 of September 1602 in the Hage, sent from a man of

Worship to his friends here in England. London, printed for M. Law, 1602. in-4to.

A Proclamation or Proscription (Sept. 15, 1602)... published by the Archduke Albertus, against his Mutinous Soldiers in the Castle of Hoochstrate, printed at Bruxels... translated... out of the Dutch Coppy... Wherein is also... set foorth the order of the two Campes before... Grave: with the yielding thereof into the hands of... Grave Maurice, and the conditions agreed upon on both sides the 19. of September. Stilo Nuovo 1602, etc. London, printed for T. Pavier, 1602. in-4to.

De Brusselsche uitgave vermeld bij Muller, n°. 500.

1604.

A true Historie of the memorable Siege of Ostend... Translated out of French into English, by E. Grimeston. London, Printed for E. Blount, 1604. in-4to.

1606.

Edmund Scott. An exact Discourse of the Subtilties, Fashishions (*sic*), Pollicies, Religion and Ceremonies of the East Indians, as well Chyneses as Javans... the manner of trading with those people, aswell by us English, as by the Hollanders: as also what hath happened to the English Nation at Bantan... since the 2. of February 1602... Where unto is added a briefe Description of Java Maior. London, Printed by W. W. for W. Barre, 1606. in-4to.

1607.

The Sea Fight in the Road of Gibraltar in 25 of Aprill last, betwixt the K. of Spaines Carackts and Gallions, and the Hollandish men of Warre, reported by a letter written a-bourd the Hollands Fleete, by a commaunder in the same [viz. I. U. S.]... translated into English. London, Printed for J. Harde, 1607. in 4to.

Articles of Agreement, concerning the Cessation of Warre, betweene the Arch-duke, and the States of the

united Provinces. Procured by a Fryar, called John of Ney... Wherunto is annexed the state of other things happened about the same time. With Warres Testament [in verse]... made at his departure out of the said Netherlands. Translated out of the Dutch [by the editor W. B. B.] London, for T. Archer, 1607. in-12mo.

The Confession of faith of certayn English people, living in exile in the Low countreyes. Together with a brief note of the special heads of those things wherin we differ from the Church of England. Printed 1598. Reprinted [Amsterdam?] 1607. in-8vo.

1608.

An Historicall and true discourse, of a voyage made by the Admirall C. Matelife into the East Indies, who departed out of Holland in May 1605. With the besieging of Malacca, and... with other discourses. Translated out of the Dutch, etc. London, Imprinted for W. Barret, 1608. in 4to.

Vertaling van Muller, nº. 712.

1609.

† Propositions made by Monsr. van der Horst at the Assembly of the Generall States of the Vnited Prouinces vpon the 13 of Jan. 1608 (*lees:* 1607). With the answer of the sayd Gen. Stat..... And also a Declaration made and sent by the said Stat. Gen. vnto all the Prouinc. and Townes vnder their gouernment, touching Peace to be made: Printed 1608. The finall Answer made by the said Gen. Stat... vnto the Commissioners for the King of Spaine and the Archduke... 1608. London, Printed for Philip Harison... 1609. in-4to.

Meulman, nº. 1112 en in de Kon. Bibl. Vertaling van Muller, nº. 587 en 727.

A Proclamation of the Truce betweene his Maiesty of Spayne,... and the States Generall... Proclaymed the 14 of Aprill,... 1609. Translated out of the Dutch, etc. London, Imprinted for J. Budge, 1609. in-fol.

Vertaling van Muller, nº. 757.

The True and perfect Description of three Voyages... performed... by the Ships of Holland and Zeland, on the North sides of Norway, Muscovia, and Tartaria, towards the Kingdomes of Cathaia and China; shewing the discoverie of the Straights of Weigates, Nova Zembla, etc. [By G. de Veer, Translated by W. Phillip.] London, Imprinted for T. Pavier, 1609. in-4to.

1611.

Newes out of Cleave-land; being the true relation of the taking in of the towne and castle of Gulicke in Germanie, with the articles of peace there concluded, etc. London, printed by T. H. for J. Budge, 1611. in-4to.

(Th. Helwys.) An Advertisement or admonition ... to the Congregations, which men call the New Fryders in the lowe Countries. Written in Dutche, and Publiched in Englis. Wherin is handled 4. Principall pointes of Religion, etc. [Amsterdam?] 1611. in-8vo.

1612.

His Majesties Declaration concerning his Proceedings with the States Generall of the United Provinces of the Low Countreys, in the cause of D. C. Vorstius. London, R. Barker, 1612. in-4to.

Declaratio serenissimi Magnae Britanniae Regis, qua quid cum Generalibus foederatarum Belgij Provinciarum Ordinibus super re Vorstii actum tractatumve sit, singillatim explicatur. Londini, I. Norton, 1612. in-4to.

Declaration du ... Roy de la Grand' Bretaigne sur ses actions devers les Estats Generaux des Pais bas unis touchant le faict de C. Vorstius. Londres, Jean Norton 1612. in-4to.

Bij Muller, nº. 1006.

—— *Een andere druk, zelfde adres*, 1612. in-4to.

—— *Nog een andere druk met hetzelfde adres*, 1612. in-8vo.

An edict or Proclamation published by the States General... touching an order by them prescribed, how all Jesuits, Priests and Monkes of the Popish or Romish religion (that are within or hereafter shall come into the... united Provinces) shall behave themselves... Given at the Hage the 27. of March,... 1612. London, Printed by E. A. for T. Archer, 1612. in-4to.

Vertaling van Muller, nº. 985.

1613.

The Triumphs of Nassau:... Or, a description and representation of all the victories... granted by God to... the Estates generall of the united Netherland Provinces. Under the conduct and command of his Excellencie, Prince Maurice of Nassau. Translated out of French by W. Shute. London, Printed by A. Islip, 1613. in-fol.

—— *Een andere druk:* A. Islip;... sold by R. Moore, London, 1620. in-fol.

The great Victory which God hath given unto eight Holland shippes, in their passage toward the East Indies: Against 17 great Spanish shippes on the first of Aprill, 1613. Translated out of the dutch Copie, printed at Middleborough... 1613. London, G. Eld for T. Bustel, 1613. in-4to.

A true Declaration of the arrivall of C(ornelis). H(aga). (with others that accompanied him) Ambassadour for the Generall States of the united Netherlands, at... Constantinople. Together with the entertainement unto them given, by the Turke... and what Priviledges were by him granted unto the said united Provinces. And also, the Copie of certaine Letters sent unto the said States of the Netherlands, from Constantinople. Faithfully translated out of the Dutch Copie. London, printed for T. Archer, 1613. in-4to.

1614.

A relation of all matters passed, especially in the Low-Countries, touching the causes of the warre now in Cleveland. Together with such occurrences of note as

have happened in Spain, Italie, England, Germany, Hungarie and Transylvania since March last to this present, 1614. Translated according to the originall of Mercurius Gallo Belgicus [by R. Boothe]. London, W. Welby, 1614. in-4to.

The Wars in Germany, with the taking of the severall townes by the Marquesse Spynola, and the present estate of the whole armie now on foote, in right of the Emperour... Together with the present estate of the contrary armie, conducted by Graue Maurice of Nassau... Truely translated out of Dutch and the French into English, etc. London, Printed for N. Butter, 1614. in-4to.

† Wars in Germanie: With the True relation of the taking of the Towne of Aix or Accon, Weesell, and diuers townes in Germanie, by the Marquesse Spinola... vnder Pretence to reduce them to the obedience of the Emperour, and the Religion they call Catholique... Truly translated out of Dutch and French into English: and Printed at Antwerp the third op September 1614. Printed at London for Nathaniel Butter,... 1614. in-4to.
In de Kon. Bibl.

1615.

(H. Peacham). A. most true relation of the affaires of Cleve and Gulick as also of all what hath passed this last summer,... and the losse of Wesel;... Unto the breaking up of our Armie... December... 1614. With the Articles of the Peace, propounded at Santen, etc. London, W. Stansby, for J. Helme, 1615. in-4to.

Newes from Gulick and Cleve. A true and faithfull Relation of the late affaires in the Countries of Gulicke, Cleve, and Bergh, and what townes have... been taken as well by Marquesse Spinola, as by Graue Maurice... Together with Count Henrie of Nassau his... expeditions in the country of Marck, etc.... Translated out of Dutch by C. Demetrius. London, Printed for H. Holland and G. Gibbs, 1615. in-4to.

Newes of the Netherlands: relating the whole state of those Countries at this present. London, F. Kyngston for E. Marchant, 1615. in-4to.

A vision or dreame contayning the whole State of the Netherland warres, as it appeared to a louer of the Netherlands lying in his bed, upon the 7. of November, etc. (Looke out good Countrimen... Behold a strange dance made about the Holland Bride.) *Eng.* and *Dutch*, London, Imprinted by E. Marchant, 1615. In-4to.

Vertaling (?) van Muller, n°. 1137 en 1138.

† A. Description of the Prosperitie, Strength, and wise government of the vnited Prouinces of the Netherlands. Signified. By the Batavian Virgin, in her seat of vnitie. Wherin Is Related The Whole state of those countries at this present time. At London, Imprinted by Felix Kyngston for Edward Marchant, 1615. in-4to.

In de Kon. Bibl.

1618.

R. Williams. The Actions of the Lowe Countries. [Edited by I. Haywarde, with a dedicatory epistle by Sir P. Manwoode.] London, H. Lownes for M. Lownes, 1618. in-4to.

The Speech of sir D. Carlton Lord Ambassadour for the King of Great Britaine, made in the Assembly of the Lords the Estates Generall of the united Provinces of the Low Countries. Being assembled at the Hague. Touching the discord and troubles of the Church and Policie, caused by the Schismaticall Doctrine of Arminius-Exhibited the 6 of October 1617. Set forth by Authoritie. London, W. Jones, for N. Browne, 1618. in-4to.

De hollandsche tekst bij Muller, n°. 1250.

A Proclamation given by the discreet Lords and States, against the slanders laid upon the Evangelicall and Reformed Religion, by the Arminians and Separatists; containing all the points, accusations, declarations and confessions, taken out of the Provinciall Synode holden

at Arnhem 15th Sept. 1618, etc., according to the Dutch originals. London, by G. E. for Th: Th: and R. Chambers, 1618. in-4to.

Barnevels Apology, or Holland Mysterie. With marginall Castigations [By R. Houlderus, or rather P. Holderus]. [London?] Printed for T. Thorp, 1618. in-4to.

Ook bij Meulman, nº. 1570, vertaling van Muller, nº. 1457 zonder de bijlagen met kantteekeningen.

1619.

† The Ivdgement of the Nationall Synode of the Reformed Belgique Churches, assembled at Dort, Anno 1618 and 1619... Concerning the fiue Articles controuerted in the Belgique Churches.... Englished out of the Latine copie. London, printed by John Bill, 1619. in-4to.

In the Kon. Bibl. De holl. tekst o. a. bij Muller, nº. 1601.

Newes out of Holland: concerning Barnevelt and his fellow-Prisoners their conspiracy against their Native Country, with the Enemies there of; the Oration and Propositions made in their behalfe, unto the Generall States of the United Provinces at the Hague, by the Ambassadors of the French King. With their Answere thereunto;... and certaine Execrable Articles and Opinions propounded by A. DuBourg.... Whereunto is adjoyned a Discourse, wherein the Duke d'Espernons revolt and pernicious deseignes are truely displayed, etc. London, printed by T. S. for R. Newbery, 1619. in-4to.

The Arraignment of J. van Olden Barnevelt.... Containing the Articles alleadged against him, and the reasons of his execution... Together with a letter written by the Generall States, unto the particular United Provinces concerning the aforesaid action [Also] (a Proclamation made by the Generall States of the United Netherland Provinces, for the holding of a generall Fast, and day of Praier for the Successe of the Synode and preservation of the land.) London, E. Griffin for R. Rounthwait, 1619. in-4to.

The relation of a wonderfull Voiage made by W. Cornelison Schouten: shewing how South from the Straights of Magelan, in Terra del-fuogo; he... discouered a newe passage through the great South Sea, and that way sayled round about the world Describing what Islands, Countries, People, and Aduentures he found in his saide Passage. [Translated from the Dutch by W[illiam] P[hillip].]. London, imprinted by T. D. for Newbery, 1619. in-4to.

1620.

Vox populi. Or Newes from Spayne, translated according to the Spanish coppie [or rather written by Thomas Scott, B D] which may serve to forwarn both England and the United Provinces how farre to trust to Spanish pretences [Gorcum ?] 1620. in-4to.

Ook in de Kon. Bibl. In 1659 en 1678 op nieuw uitgegeven onder den titel: A choice narrative of count Gondamor's transactions during his embassy in England, met vermelding van Sir R. B. Cotton als schrijver. Een holl. vertaling verscheen in het jaar 1621, een tweede deel in het jaar 1624.

—— *Een andere druk*, 1620. in-4to.

—— *Nog andere druk*, 1620. in-4to.

Met portret van Scott en voorwoord tot den lezer.

The anatomy of Arminianisme: or the opening of the Controversies lately handled in the Low-Countryes, concerning the Doctrine of Providence, of Predestination, of the Death of Christ, of Nature and Grace. By P. Moulin... Carefully translated out of the originall Latine copy. London, printed by T. S. for N. Newbery, 1620. in-4to.

1621.

Observations concerning the present affaires of Holland and the United Provinces, Made by an English Gentleman there lately resident, etc. [London ?], 1621. in-8vo.

—— The second Edition. Augmented.... by the Author, etc. [London ?] 1622. in-8vo.

A Relation of some speciall points concerning the State of Holland. Or the provident Counsellours Companion... shewing why for the good... of the Netherland united Provinces Warre is much better than peace. [By Thomas Scott, of Utrecht?] the Hage, Aert Muris, 1621. in-4to.

Orders and Articles granted by the... States General of the United Provinces, Concerning the erecting of a West India Companie. Together with the Priviledges and rights given unto the same. 1621. in-4to.

Vertaling van Muller, nº. 1863.

1622.

† The 26. of July 1622. A true, plaine, and compendious discourse of the besieging of Bergen Vp Zome, Shewing the late Actions of Spinolas Forces before the same. With the Proceedings of the Prince of Orange before Sattingambus... London, Printed by E. A. for Nicholas Bourne and Thomas Archer,... 1622. in-4to.

In de Kon. Bibl.

A Journall or Daily Register of all those warlike Atchievements which happened in the Siege of Berghen-up-Zoome... together with the raising of the Seige. In the end is added two Letters, which discover the Errours foreconceived of the successe of that Siege... with some particular accidents of warre, which were occasions of mirth to the beholders... Translated out of the originall Low-Dutch Copie. London, Printed for N. Butler, B. Downes, and T. Archer, 1622. in-4to.

† A true Relation of all such Battailes as have beene fought in the Palatinate, since the kings arriuall there, untill this present the 24. of May. As also an Abstract of a Letter sent from the King of Bohemia to the Prince of Orange... Lastly the Victory of the Graue Henrick Van Nassaw in Brabant... London, printed by E. A. for Nich. Bourne and Thom. Archer... 1622. in-4to.

In de Bibl. Thysiana, nº. 1342.

More excellent observations of the estate and affaires of Holland. In a discourse, shewing how necessarie and convenient it is for their neighbouring Countries, as well as the Netherland Provinces, to Trade into the West Indies... Faithfully translated out of the Dutch Copie. London, Printed by E. A. for N. Bourne and T. Archer, 1622. in-4to.

An Answere to the Hollanders Declaration, concerning the occurrents of the East India. The first part. Written by certaine Marriners, lately returned from thence into England, 1622. in-4to.

A Courante of Newes from the East India. A true relation of the taking of the ilands of Lantore and Polaroone... by the Hollanders... Written to the East India Company in England from their factors there [London], 1622. in-4to.

A proclamation,... prohibiting all Jesuites, Priests, Monkes, Friers, and other Spirituall Persons of the Romish Religion to come into the united Netherland Provinces, etc. [Febr. 26, 1622]. The Hage, H. Jackson, 1622. in-4to.

Vertaling van Muller, nº. 1959.

1623.

[H. Hexham] A Tongue-combat, lately happening betweene two English Souldiers in the Tilt-boat of Gravesend, the one going to serve the King of Spaine, the other to serve the States Generall of the United Provinces. Wherein the Cause, Course, and Continuance of those Warres, is debated and declared. London, 1623. in-4to.

Ook in de Kon. Bibl.

An experimentall Discoverie of Spanish Practises, or, the Counsell of a... Souldier, for the good of his Prince and State. Wherein is manifested... the Cruelty and Policy of the Spaniard, etc. (A second Part... with more excellent reasons... to dissolve the... treaties... of the match and the Pallatinate and enter into warre

with the Spaniards. Whereunto is adjoyned a worthy oration... wherein the right... of the Netherlandish warre... is approved, etc.) 2 pts. [London?], 1623—24. in-4to.

Ieder stuk heeft een afzonderlijken titel.

1624.

The second part of Vox Populi: or Gondomar appearing in the likenes of Matchiavell in a Spanish Parliament, wherein are discovered his treacherous... practises to the ruine as well of England as the Netherlandes. Faithfully translated out of the Spanish coppie by a well willer to England and Holland (T. S. of U) [or rather written by Thomas Scott of Utrecht] The second edition. Goricom. A. Janss, 1624, in 4to.

Ook in de Kon. Bibl. De eerste druk is van 1620. Zie boven.

A true relation of the unjust, cruell, and barbarous proceedings against the English at Amboyna... Also the copie of a pamphlet, set forth first in Dutch and then in English by some Neatherlander, falsly entituled, A True Declaration of the Newes that come out of the East Indies. Together with an answer to the same. By the English East India Company. 3 pts. London, H. Lownes for N. Newberry, 1624. in-4to.

Drie stukken met afzonderlijken titel en pagineering. Ook bij Muller, n°. 2064. Zie de holl. vertaling van het eerste stuk Muller, n°. 2065.

—— The third impression. 3 pts. London, G. Purslowe for N. Newberry, 1632. in-4to.

Het tweede stuk heeft een afzonderlijken titel met het jaartal 1624.

The Belgick-Souldier; Warre was a blessing. [By T. Scott, B. D.] [Dort,] 1624. in 8vo.

—— *Een andere druk.* Dort, 1624. in-4to.

Ook in de Kon. Bibliotheek.

1625.

Crosse (W.) Belgiaes Troubles and Triumphs. Wherein are... related all the most famous Occurrences, which have happened betweene the Spaniards, and Hollanders in these last foure yeares Warres of the Netherlands, etc. [In verse.] 2 pts. London, A. Mathewes, and J. Norton, 1625. in-4to.

The Dutch Survay. Wherin are related and truly discoursed, the chiefest losses and acquirements which have past betweene the Dutch and the Spaniards, in these last four yeares Warres of the Netherlands... Whereunto are annext the Mansfeldian motives, directed unto all Colonels, Lieutenant Colonels... and Souldiers, whose service is engag'd in this present expedition under the commaund of... Ernestus Earle of Mansfield [By W. C.] London, E. All-de, for N. Butter, 1625. in-4to.

Ook in de Kon. Bibliotheek.

A continuation of all the principall occurrences which hath happened to the Leaguers lying before Breda, shewing into what great extreamity and necessity the Armie of the Marquesse Spinola is likely to fall into for want of provision and pay, etc. London, printed by B. A. for T. Archer, 1625. in-4to.

Patrick Scot. Vox vera: or, Observations from Amsterdam. Examining the late Insolencies of some Pseudo-Puritans, Separatists from the Church of Great Brittaine, etc. London, B. Alsop, 1625. in-4to.

A true Relation of the Fleete which went under the Admirall J. Le Hermite through the Straights of Magellane towards the coasts of Peru and the Towne of Lima in the West-Indies. With a Letter, Containing the present State of Castile in Peru. Hereunto is annexed an excellent Discourse which sheweth... how that it was... necessary... for the United Provinces to erect a West-India Company... Written by a Wellwiller of the Common-wealth. London, printed for Mercurius Britannicus, 1625. in-4to.

Vox Militis: foreshewing what perils are procured where the people of this, or any other Kingdome live without regard of Marshall discipline... Divided into two parts, the first manifesting for what causes princes may enter into warre,... drawn from the actions of the Prince of Orange. The second discourseth of warre, souldiers, and the time when it is convenient: collected out of the heroicall examples of Count Mansfield, etc. [Taken from B. Rich's „Allarme to England, etc." by G. M. i. e. George Marcelline.] London, printed by B. A. for T. Archer, 1625. in-4to.

1626.

Sir T. Overbury his Observations in his Travailes upon the State of the XVII Provinces as they stood Anno Dom. 1609. The Treatie of Peace being then on foote. [London,] 1626. in-4to.

A plaine and true relation, of the going forth of a Holland Fleet the eleventh of November 1623, to the Coast of Brasile. With The taking in of Salvedoe,... The comming of the Spanish Armado to Salvedoe,... And also, The... delivery of the said Towne... By J. B., etc. Rotterdam, printed... by M. S., 1626. in-4to.

Parallelismus. nov-antiqui erroris Pelagiarminiani. [Directed against R. Montague successively Bishop of Chicester, etc., by D. Featly ?] Londini, Impensis Roberti Mylbourne, 1626. in-4to.

Pelagius redivivus. [By D. Featley.] Or, Pelagius raked out of the Ashes by Arminius and his Schollers. London, printed for R. Mylbourne, 1626. in-4to.

Vertaling van het voorgaande.

1627.

H. Hugo, The Siege of Breda, written in Latin... Translated into English by C. H. G. [Brussels?] 1627. in fol.

Barry (G.). The Siege of Breda, by the armes of Phillip the Fourt, under the government of Isabella atchived by the conduct of Ambr. Spinola. Lovanii, ex officina Hastenii, 1627. in-fol.

Met gegraveerden titel.

Suffragium collegiale Theologorum Magnae Britanniae de quinque controversis Remonstrantium Articulis, judicio Synodico praevium [Signed by G. Carleton, J. Davenant, S. Ward, T. Good, and W. Balcanquall]. Cui adjuncta est Concio de Gratia Discriminante,... per S. Wardum. Ab authore jam recognita. 2 pts. Londini, M. Flesher,... impensis R. Milbourne, 1627. in-4to.

1628.

The Spy, discovering the Danger of Arminian Heresie and Spanish Treacherie; Written by J. R. [In verse] Strasburgh, 1628. in-4to.

1629.

The Collegiat Suffrage of the Divines of Great Britaine, (G. Carleton, J. Davenant, etc.) concerning the Five Articles controverted in the Low Countries... Which suffrage was by them delivered in the Synod of Dort, March 6, Anno 1619, etc. London, printed for R. Milbourne, 1629. in-8vo.

A Description of S'hertogenbosh: written in the yeere 1540, by S. Pelgrom... Together with the principall points and passages concerning the last Siege... Translated out of the Dutch Tongue, etc. London, printed for N. Bourne, 1629. in-4to.

Met eenige handschriftelijke aanteekeningen. De holl. tekst bij Muller, nº. 2281.

A Jornall of certaine principall passages in and before the towne of S'hertogenbosh, from the 18. of August till the 1. of September,... Whereunto is added, A sermon made by the Bishop of S'hertogenbosh... (before the towne was rendered) to appease the Burgers... which were in an vprore. London, printed for N. Bourne, 1629. in-4to.

Articles agreed upon and concluded between... Frederick Henry, Prince of Orange,... on the one part, and the vanquished towne of S'hertogenbosh on the other side ($\frac{4}{14}$ of September, 1629). And also how the towne, and the Pettler-Sconce was delivered... into the hands of his said Excellence, and how his garrison entred into the said towne, etc. London, N. Bourne, 1629, in-4to.

1630.

J. Prempart, A historicall relation of the famous Siege of the Citie called the Busse, etc. Amsterdam, for H. Hondio, 1630. in fol.

Vergelijk Meulman, nº. 2072.

A Historicall Relation of the... Seige of the Busse, and the surprising of Wesell. Together with the Articles, and points of composition granted by... the Prince of Orange to those of the Towne. And a supposition of the state, and order of their garrison marching out... Written by H. H(exham), etc. Delf, 1630. in-12mo.

De holl. tekst bij Muller, nº. 2347.

Three severall Treatises concerning the Truce at this present propounded. The first, laying open divers Considerations and Reasons why a Truce ought not to bee Contracted: Propounded unto the... States Generall of the United Provinces: by the... Commissioners and deputies of the most Hon: authorized Company of West India. In their own behalfe. The second... whether or no it bee lawfull to make truce with the King of Spaine... Lastly... a Remonstrance, represented to the States theyr Excellencies, in the behalfe of the King of Bohemia, which hath a respect unto the affaires in Germanie. All truly and faithfully Translated out of the Low Dutch copie. London, Printed for N. Butter and N. Bourne, 1630. in-4to.

1631.

Lawes and Ordinances touching military discipline... established the 13. of August 1590... Translated [from the Dutch] by I. D. The Haghe, The widowe and heires of H. Jacobs van Wouw, 1631. in-4to.

1632.

A journall of all the principall passages of that late famous Siege and Taking of the Citie of Mastricht by the Prince of Orange... Written by a gentleman of quality, and an actor in most of the proceedings, etc. London, Printed by I. D. for N. Butter and N. Bourne, 1632. in-4to.

Ook in de Bibl. Thysiana, n°. 1786.

A Remonstrance of the Directors of the Netherlands East India Company, presented to the Lords States Generall of the United Provinces in defence of the said Companie, touching the bloudy proceedings against the English merchants, executed at Amboyna. Together, with the Acts of the Processe... And the Reply of the English East India company, to the said remonstrance, etc. 3 pts. London, J. Dawson, 1632. in-4to.

—— *Een andere uitgaaf.* London, J. Dawson for the East India Company, 1632. in-4to.

Ook in de Kon. Bibliotheek.

1633.

A Journall of the taking in of Venlo, Roermont, Strale, the memorable Seige of Mastricht, the Towne and Castle of Limburch under... the Prince of Orange,... with an exact Card drawne first by C. Floyd... and since lessened and cutt by H. and W. Hondius... Compiled together by... H. H(exham)... Also a List of the Officers... and Souldiers slayne,... with the Articles of Composition. Delph, I. P. Walpote, for N. Butter, 1633. in-4to.

1637.

(H. Hexham). A true and brief relation of the famous siege of Breda. Besieged and taken in under the able and victorious conduct of his Highnesse the prince of Orange, etc. Delft, I. Moxon, 1637. in-4to.

The Copy of the Articles of Agreement betwixt... Henry... Prince of Orange and the Governour, Bur-

gers... and Souldiers of Breda, about the surrendering of the said City... Translated out of the Dutch copy. 2 pts. London, Printed by E. P. for N. Butter, and N. Bourne, 1637. in-4to.

De holl. tekst o. a. bij Muller, n°. 2590.

A Short Description of the Marching forth of the Enemie out of Breda, etc. London, Printed by M. P. for N. Butter and N. Bourne, 1637, in 4to.

1639.

The famous sea-fights. Lately made, betwixt the fleetes of the King of Spain and the fleetes of the Hollanders. The one in the West-Indyes: The other, the eight of this present moneth of February, betwixt Callis and Gravelin. London, Printed for N. Butter and N. Bourne, 1639. in-4to.

1640.

A True Relation of a late very famous Sea-fight, made betwixt the Spaniard and the Hollander in Brasil, for many dayes together... The particulars whereof were sent over by Count Maurice Prince of Nassaw to the Prince of Orange. Truely translated out of the Low Dutch originall copie, etc. London, Printed for Nathaniel Butter, 1640. in-4to.

Gedeelte van een boek, blz. 129—142 Signatuur: Eee-Hhh 2.

CATALOGUS

VAN BOEKEN, VOORHANDEN IN HET MAGAZIJN

VAN

MARTINUS NIJHOFF

TE 'S-GRAVENHAGE,

en voor de bijgestelde prijzen te bekomen.

NEDERLANDSCHE DICHTERS DER XVIIde EEUW.

589. **Ampzing, S.**, Lof der stadt Haerlem. Haerl. 1621. — Naszousche Lauren-Kranze, v. Frederik-Heynrick, ... van wegen de verover. v. 's Hertogen-Bosch, mitsg. de verloszinge van Wesel. Haerl. 1629. — Laurier-krans om 't hoofd van Laurens Koster. Haerl. 1726. M. portr. Tez. 3 dln. 1 bnd. 4to. hrn. f 5—

590. —— Het Hoog-Lied van Salomon. M. e. korte verklaringe. In Nederd. rijm bearb. Haerl. 1629. M. muz. 4to. f 1.50

591. —— Toneel van Evropa met hare personagien af-gebeelt. U. d. Latijnschen in Nederd. rijm over-geset. Harderw. 1631. 4to. hrn. f 1.50

592. **Anthology**, Batavian, or specimens of the Dutch poets; w. remarks on the poetic literature etc., to the end of the XVII century, by J. Bowring and H. S. van Dijk. Lond. 1824. 8vo. cart. f 1.—

593. **Antonides van der Goes, J.**, Alle de Gedichten. 3de dr. Amst. 1714. M. portr. en etsen n. Rom. de Hooge. 4 dln. 1 bnd. 4to. hrn. f 1.50

594. —— Gedichten. M. opheld. aanteek. v. W. Bilderdijk. Leyd. 1827. 3 dln. 1 bnd. kl. 8vo. h. led. f 1.50

595. **Apollos harp**, best. in Nederd. mengelrymen van Huygens, Vondel, Westerbaan, v. d. Burgh e. a. Amst. 1658. kl. 8vo. led. f 1.50

596. **Asselijn, T.**, De Stiefmoeder. Kluchtspel. Amst. 1684. kl. 8vo. f 0.75

597. (**Baerdt, P. C.**,) Leiden strijdt. 's-Grav. 1630. 4to. f 1.25
Naar de Democratia corporis humani van Erasmus.

598. **Bara, J.**, Godvruchtige verklikker, met andere nijp-dichten, kusjes en minne-vaarzen enz. Amst. 1657. — Galteno en Alimene, of Verdoemde Ontrouw. Amst. 1656. 2 dln. 1 bnd. kl. 8vo. led. f 1.50

599. **Bara, J.**, Hemel en Hel, of Zegen en Vloek in het laatste oordeel. Amst. 1658. 4to. f 1.—

600. **Baudaert, W.**, Apophthegmata christiana. Ofte ghedenckweerdighe, leersame spreucken, van vele christelijcke persoonen. Amst. 1631. 2 dln. 1 bnd. 4to. hrn. f 1.50

601. **Beaumont, S. v.**, Gedichten. M. inl. en aanteek. uitg. d. J. Tideman. Utr. 1843. M. geslachtsreg. d. familie Beaumont. 8vo. f 1.25

602. **Beets, Joh.**, Dichtkonst van verscheide stoffen, waar achter bijgevoeghde brieven van R. Hogerbeets, e. a. Hoorn. 1669. 2 dln. 1 bd. 4to. hrn. f 1.25

603. **Berg, J. v. d.**, Het koninkl. rad van avonturen, omgedraeyt op het tooneel des werelds, enz. Amst. 1691. kl. 8vo. f 1.—

604. **Bidloo, G.**, Brieven der gemartelde Apostelen. Amst. 1675. M. pl. 4to. f 1.—

605. —— Hetz. werk. 2e verb. druk. Amst. 1698. M. pl. 4to. f 1.—

606. **Bie, C. de**, Faems weer-galm der Nederd. poësie, vol zedige moraliteyten en sinnebeelden. Mech. 1670. Met platen. 8vo. ld. f 1.50

607. **Biens, C. P.**, 't Stichtelyck Cabinet: met den aenwas van 't selve. Ench. 1650. kl. 8vo. f 1.—

608. **Bleu, Fr. le**, Minnevlam, brandende in 't hert van Thyrsis, om de schoone Amaril. Amst. 1659. kl. 8vo. hrn. f 1.25

609. **Bloem, J.**, Stigtelyke Zeede-verssen, begr. in de CL Psalmen Davids. Amst. Z. j. Met muz. 12mo. f 1.50

610. **Bodecheer Benningh, J.**, Leydsche Oorlof-Daghen. Amst. 1630. 4to. led. f 1.—

611. **Boey, C.**, Psalmen Davids, volgende de nieuwe overs. des Bibels, gerijmt. Rott. 1648. M. muz. kl. 8vo. hrn. f 1.—

612. **B(orselen), P. v.**, Strande oft ghedichte van de schelpen, kinckhornen, ende andere wonderl. zee-schepselen, Amst. 1614. 4to. hrn. f 2.50

613. —— Hetz. werk, v. d. eerste maal (*sic*), uitg. d. de Antw. Rederijkkamer. „*Den Olyftak.*" Antw. 1838. 8vo. f 1.25

614. **Bos, L. v.**, — Essays ofte poëtische betrachtingen, best. in 6 boecken Thebaidos, 5 Belgiados en 1 Mauritiados, gerijmt door L. v. B. Amst. 1646. kl. 8vo. led. f 1.—

615. —— Sacrum Melos of kerckgeheymenis .... Goddelycke voorsienigheyt en Rijm-atlas of Sphaera mundi.. Dordr. 1662. kl. 8vo. hrn. f 1.25

616. **(Bouckaert, J.)**, De Nederlaagh van Hannibal. Treurspel. 3e dr. Amst 1658. — De Ballingschap van Scipio Afrikanus. Treurspel. Ibid. 1658. Tez. 2 dln. 1 bnd. fol. h. led. f 2.50

617. **Brandt, Cornelie**, Himne oft Lofsanck van Hollandt in Duytsch ende Franchoys. Leid. Th. Basson. 1595. 4to. hrn. f 5.—
Zeer fraai ex. van dit hoogst zeldzaam boekje.

618. **Brandt, Seb.**, Affghebeelde narrenspeelschuyt, met stichtel. exempelen. Overgheset door A. B. Amst. 1635. Met portret en een aantal houtgravuren kl. 8vo. ld. f 15.—
Zeer zeldzaam. De titel is een weinig gevlakt.

619. **Bredero, G. A.**, Alle de Wercken. Amst. J. Hartgers. 1644. Met portr. 12 stkn. 1 bd. kl. 8vo. hld. f 5.—

620. —— e. a., Tooneelspelen en kluchten. Amst. 1616—68. 17 st. 1 bnd. 4to. hrn. f 10.—
Moortje, 1646; Angeniet, 1623; Schijnheyligh, 1624; Lucelle, 1616. Hierbij: L. Meijers Verloofde Koninksbruidt. 1668. De rampzalige min. Trsp. 1660. J. G. Komes, Nederlants Treurspel. 1616. J. Soet, Klorinde en Dambise. 1640. J. Vos, klucht van Oene. 1662. Singende klucht van Domine Johannes. 1658. M. Waltes, klucht van de bedroge gierigaert. 1653. J. v. Daelen, klucht van de jalourze jonker. 1660. P. A. Codde, Herdoopers aenslagh op Amst. 1641. v. Arp, Chimon. 1639. Id., Prikas. 1640. Rodenburg, Batav. vrijagiespel. 1634.

621. —— Kluchten als vande Koe. Symen sonder soetigheydt. Den Molenaer. Ende den Quacksalver. Amst. 1622. 4to. f 1.50
Ofschoon deze vier titels alle op het titelblad voorkomen, bevat deze uitgave alleen de *Klucht vande Koe.* Verg. *Unger.*

622. —— Spaansche Brabander. Uitg. m. aant. d. E. Verwijs. Leeuw. 1867. 8vo. f 1.60

623. —— Het Moortje. M. levensber. v. d. schrijver en aanteek. d. A. C. Oudemans Sr. Schied. 1859. kl. 8vo. f 0.30

624. —— Boertigh, amoureus en aandachtigh Liedt-Boeck. Amst. 1677. Met portr. 8vo. f 2.50

625. —— Lof-dicht van rijckdom en armoede. Amst. 1620. 4to. f 1.50

626. **Bremer, J.**, Rijm-gedachten over het wenschelijkste op aarde. Rotl. 1708. 4to. f 0.75

627. **Bruin, Claas**, Kleefsche en Zuid-Hollandsche Arkadia. M. aanteek. v. L. Smids. Amst. 1716. 8vo. hrn. f 1.—

628. —— Hetz. Amst. 1730. M. pl. kl. 8vo. led. f 1.50

629. —— Hetz. Amst. 1730. M. pl. De lustplaats Soelen. M. hist. aanteek. 's Grav. 1741. M. portr. en pl. 1 bnd. kl. 8vo. led. f 1.50

630. —— Zedelijke Mengel-dichten. Amst. 1707. — Pook, J., Rommel-zoodjen best. in ernstige en boertige helden-zangen..... nevens deszelfs drie Harlequinen met de rarekiek enz. Amst. 1709. M. pl. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 1.—

631. **Brune, J. de,** Iok en ernst. 1e Deel. Aemst. 1644. 4to. hrn. f 0.75

632. —— Emblemata oft zinnewerck. Amst. 1624. Met 51 plaatjes van A. van de Venne. 4to. hrn. f 6.—
Oorspronkelijke druk.

633. —— Emblemata of sinnewerck. 2e druk. Amst. Latham. (1661). Met de plaatjes van A. v. d. Venne. 4to. hrn. f 4.50

634. —— Ziel-gerechten, toegemaeckt met hemelsche speçerijen, verm. m. Geestelijck Bancket-werk. Leeuw. 1660. kl. 8vo. hrn. f 1.50

635. **Brune, de Jonge, J. de,** Alle volgeestige werken. Harl. 1672. 3 dln. 1 bnd. 4to. hrn. f 1.50

636. **Bruno, H.,** Davids Psalmen, na de nieuwe oversettinge,... op noten gestelt en gerijmt. Amst. 1656. 12mo. hrn. f 1.—

637. —— P. Virgilii Maronis Eclogae ofte Harders-kouten. In Nederd. rijm vert. Hoorn. 1658. kl. 8vo. f 1.—

638. —— Ovidii wapen-twist van Ajax en Ulysses en veranderingh v. Ajax bloedt in een Hyacinth. In Nederd. rijm. Hoorn, 1659. kl. 8vo. f 1.—

639. **Cabeljau, Jon.,** Treurbrieven der blakende vorstinnen en minnebrieven d. vorsten en vorstinnen v. P. Ovidius Naso en Aulus Sabinus. In Nederd. rijm. Rott. 1657. kl. 8vo. led. f 1.—

640. **Camphuysen, D. R.,** Stichtelycke rymen. Op veele zijn in plaets van d'ouwde, nieuwe Zangen gemaekt, en alle gecomponeert om te zingen en speelen m. 2 stemmen, d. J. Butler. Amst. P. Matthysz. 1652. M. portr. en muz. 4to. hrn. f 2.50

641. —— Hetz. werk. 15e dr. Amst. J. Riewertsz. en P. Arentsz. 1675. M. muz. 12mo. hrn. f 1.25

642. —— Hetz. werk. 17e dr. Dordr. M. v. Nispen. 1677. M. muz. 12mo. h. led. f 1.25

643. —— Hetz. werk. 20e dr. Amst. J. Riewertsz. en P. Arentsz. 1685. M. muz. 12mo. hrn. f 1.25

644. —— Hetz. werk. Geheel op noten gebragt enz. d. M. Matthieu. Rott. Iz. Naeranus, 1688. kl. 8vo. led. f 1.50

645. —— Hetz. werk. Amst. 1690. M. muz. 4 dln. 1 bd. kl. 8vo. hrn. f 1.25

646. —— Hetz. werk geheel op nooten. Na de voysen van R. Rooleeuw. Amst. Wed. P. Arentsz. en K. v. d. Sys. 1713. 12mo. hrn. f 1.25

647. —— Stichtelijk zangwerk, behelz. de bijschriften, eenige uitbreid. en het 4e dl. d. rymen. Op muziek gesteld d. J. Willemsz. Amst. Wed. P. Arentz. en C. v. d. Sys, 1705. 12mo. led. f 1.50

648. (**Camphuysen, D. R.**,) Godt wonderlick, machtich, goedt. poët. uitbr. ov. eenige psalmen Davids. Gedruckt onder 't kruis. 1621. 4to. h. led. f 1.50
Opgenomen in zijne „*Stichtelijke Rijmen.*"

649. —— Uytbreidingh over de Psalmen Davids. N. de Fr. dichtmate v. C. Marot en T. de Beze. 's Grav. 1650. M. muz. kl. 8vo. hrn. f 1.—

650. —— Hetz. werk. Op muziek-noten d. Corn. de Leeuw. Amst. B. J. Smit. 1662. 12mo. led. f 1.—

651. —— Hetz. Middelb. A. v. Eeghen, 1674. Met muz. 12mo. led. f 1.—

652. —— Hetz. werk. Amst. Wed. P. Arentz en K. v. d. Sijs, 1715. M. muz. 12mo. led. verg. op sneê. f 1.—

653 (**Cannenburgh, P.**,) Een cleyn vensterken, daer door ghekeecken wert waer de groote meesters die oude geuskens meenden te brengen, maer siet of sy hem selven niet daertoe en wentelen, enz. Z. pl. en n. (1618). 4to. f 2.—
Vier liederen onderteekend met 's dichters spreuk: „God is mijn Burcht."

654. **Cats, J.**, Alle de werken. Amst. 1700. 2 dln. Met pl. d. v. d. Venne e. a. 1 bd. fol. led. f 10.—

655. —— Sinnreiche Wercke und Gedichte, aus dem Niederl. übers. Hamb. 1710—12. M. pl. 4 dln. 2 bdn. 8vo. led. Zeldzaam. f 4.50

656. —— Silenus Alcibiadis s. Proteeus. Amst. 1622. 3 dln. Monita amoris virginei. Maechdenplicht. Amst. 1622. 1 bd. Met pl. 4to. hrn. f 4.—

657. —— Houwelijck, d. is de gansche gelegentheyt d. echten staets. Midd. 1625. 4to. Met pl. hrn. f 3.50
Oorspronkelijke uitgave.

658. —— Houwelick, d. i. het gantsch beleyt des echten staets. Amst. 1663. Met pl. 12mo. ld. f 1.50.

659. —— Self-stryt. 's Grav. 1628. Met pl. kl. 8vo. hrn. f 1.25

660. —— Monita amoris virginei, emblemate expressum. Maechdenplicht, aangewesen door sinnebeelden. Amst. W. Jz. Blaëu. (c. 1650). Met 43 pl. 4to. cart. f 2.50

661. —— 's Werelts begin, midden, eynde, beslooten in den Trou-ring, met den Proef-steen, van den selven. Amst. z. j. M. pl. kl. 8vo. led. f 1.—

662. —— Spiegel van den ouden en nieuwen tijdt, Amst. z. j. (c. 1770). M. pl. — Gedachten op slapelooze nachten. Leyd. 1732. M. pl. Tez. 2 dln. 1 bnd. kl. 8vo. led. f 1.25

663. **Cats, J.**, Zinne- en minne-beelden: Selfstryd; Tooneel der mannel. agtbaarheidt; Galathea of Herdersklagt; Klagende maegden, enz. Leid. 1745. M. talrijke pl. kl. 8vo. cart. f 1.—

664. —— Nuttelijck huysboeck. Leyden, 1769. Met pl. kl. 8vo. h. ld. f 1.—.

665. —— Sinne- en minnebeelden; Selfstryt; Tooneel d. mannelijke agtbaarheydt, enz. Leyden, 1779. Met pl. kl. 8vo. h. ld. f 1.50

666. —— Ouderdom en Buytenleven, Hofgedachten, Invallende gedachten, Aspasia, Huwelijks Fuyk, Doodkiste voor de levendige, 80-jarig leven. Amst. z. j. (c. 1770) M. pl. 7 stkn. 1 bnd. kl. 8vo. led. f 1.50

667. —— Gedachten op slapelooze nachten...... mitsg. 82jarig leven. 10e dr. Leyd. 1769. M. pl. kl. 8vo. h. led. f 0.75

668. —— Spiegel van den ouden en nieuwen tijdt, bestaande uit spreekwoorden, verlustigt door zinnebeelden. Amst. Z. j. (c. 1780). kl. 8vo. Met pl. h. led. f 1.—

669. —— Zedelijke en meest bijzondere schoonheden, bijeenverz. en op alphab. orde gebracht d. Sandelin. Brugge, 1822. 8vo. f 1.—

670. —— De Houwelyksfuyck. Amst. 1827. kl. 8vo. f 0.50

671. —— and **R. Farlie**, Moral emblems, w. aphorisms, adages a. proverbs. Ed. by R. Pigot. London. 1860. 4to. linn. verg. op snêe. Met een aantal pl. naar v. d. Venne, d. J. Leighton. f 5.—

672. **Clercquius, J.**, De Psalmen Davids, op rym gestelt en geheel op sang-nooten gestelt d. Corn. de Leeuw. Amst. 1664. 12mo. hrn. f 1.25

673. **Cloeck, J.**, Eedesche verlustingen of geestel. gezangen. Utr. 1684. kl. 8vo. f 1.—

674. **Coornhert, D.**, De Dolinge van Vlysse, beschr. int Griex d. Homerus. In rym verduytscht. Delf. 1606. 2 dln. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 2.50

675. **Coster's, S.**, Werken, uitg. d. R. A. Kollewijn. Haarl. 1884. gr. 8vo. h. led. Prijs nieuw f 9.—. f 5.25

676. **Damme, I. van**, M. Acc. Plautus, Amphitruo. Overghes. in Ned. tale. Leyd. 1617. 4to. f 1.—

677. —— Hetz. werk. 2e dr. Amst. 1635. 4to. f 0.75

678. **Dathenus, P.**, Lof der christelijke mededeelzaamheid. Midd. 1741. 4to. h. led. f 1.—

679. **Decker, J. de**, Gedichten, versam. en uytg. d. J. K(olom.) Amst. 1656. M. pl. K. v. Mander. 4 dln. 1 bnd. 4to. hrn. f 2.50

680. **Deutekom, A.**, Het boeck der Psalmen. Statenvert. Nu op de gewone wijzen gebracht. Uytr. V. d. Autheur. 1657. M. muz. 12mo. hrn. f 1.—

681. **D(oes), J. v. d.**, Den lof der vrouwen. Gorinch. 1622. — P. v. G(elre), Vrouwen-lof. Aen Me-juffrouw C. K(oerten), Leyd. 1646. — Sweermans Onos, B., Malus mulier: d. i. Grondelijcke beschrijvinghe van de regierzucht der boose wijven enz. enz. Vliss. 1612. — 1 band. 4to. hrn. f 3.50
Zeer zeldzame stukjes. De titel van het eerste een weinig beschadigd.

682. **Doncker, D.**, Publius Virgilius Maroos Herders-kouten en Lend-gedichten, mitsg. de XII boecken van Æneas. Vert. in Nederd. rijm. 3e dr. 's-Grav. 1703. M. pl. 4to. hrn. f 1.25

683. **Dubbel, P.**, Bezige uren, 1e boek, best. in: Zuchten en tranen, Sions tranen, Navolging onses Heilants enz. enz. 2e boek: Spaarminuten en Kristus lijden. Amst. 1661. kl. 8vo. hrn. f 1.—

684. **Duircant, A.**, Doodt-woelende Hyëna, mede-brengende: 1. Doodt-Schrick. 2. Doodt-Troost. 3. Doodt-Trots. 's Grav., J. Burchoorn. 1633. 4to. cart. f 1.25

685. **Duym, J.**, Een ghedenckboeck, hetwelck ons leert aen al het quaet .... van de Spaingnaerden .... ons aen-ghedaen te ghedencken, enz. Leyd. 1607. M. portr. — Een Nassavsche Persevs, verlosser van Andromeda, ofte Nederl. Maeght. ib. — Het moordadich stvck van Balth. Gerards, begaen aen den Prince van Oraingnen. 1584. ib. — Benovde belegeringhe der stad Leyden in 1574. ib. — De cloeck-moedighe daet van het innemen des casteels van Breda. — Belegheringhe der stadt Antwerpen in 1584. — Een bewijs dat beter is eenen goeden crijgh, dan eenen gheveynsden peys. — Tez. 7 stkn. 1 band. 4to. hrn. f 5.—

686. **Eeke, C. v.**, Vale Mundo, ofte noodinge tot de broederschap Christi. Amst. 1684. 12mo. langw. f 2.25

687. **l'Espine, T. R. de**, Hulsel en pracht der Jonckvrouwen. Wt het Francoys. Brussel, 1608. kl. 8vo. hrn. f 7.50.
Zeer zeldzaam. Aan het slot een gedicht: *Op de Blaeu-Lobben.*

688. **Focquenbroch, W. v.**, Alle de werken. Verz. en uitg. d. A. Bógaert. Amst. 1709, 23. 2 dln. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 1.—

689. **F(ocquenbroch), W. G. v**, Thalia of geurige zanggoddin. Amst. 1669. 2 dl. 1 bnd. 12mo. hrn. f 1.50.

690. **Gargon, M.**, De CL Psalmen Davids. Vliss. 1711. M. muz. 12mo. led. verg. op sneê. f 1.—

691. —— Hetz. 2e dr. Amst. A. v. Damme. 1722. M. muz. 12mo. led. verg. op sneê. f 1.—

692. —— Nut. tijd-verdrijf. (Psalmen enz.) Amst. P. Matthijsz. 1696. M. mus. kl. 8vo. hrn. f 1.—

693. **'t Gebedt** onzes Heeren, in rijmen uitgebr. door verscheide liefhebbers der Dichtkunste. Amst. 1658. 4to. *Groot papier.* f 1.50.

694. —— Hetz. werk. 2e druk. Verm. m. vier uitgebr. lofredenen door Claas Bruin. Amst. 1718. 4to. f 1.—

695. **Geldorp, H.**, De Psalmen in rijm en dicht gestelt. Amst. 1644. Met muz. 12mo. hrn. f 1.—

696. **Geschiedzangen**, Nederlandsche, naar tijdsorde gerangschikt en toegelicht (d. J. v. Vloten). 863—1609. Amst. 1852. 2 dln. kl. 8vo. cart. f 2. —

697. **Gezangen**, Heylige. U. h. Fr. vert. Bijgev. de Bedenckingen v. *A. M. v. Schurman* ov. de toekomste v. Christi Koninckrijk. Amst. 1683. M. muziek. kl. 8vo. led. Zeer zeldzaam. f 3.50.

698. **Ghistele, C. v.**, Deerste sesse boecken van Aeneas ghenaemt Æneidos, beschr. in latijn d. Vergilius Maro. Nu retorijckelyck ouer gheset Geprint. Tantwerpen, de wed. v. Jac. v. Liesueldt. 1556. M. pl. kl. 8vo. f 5.—

699. —— Terentius Comedien wt den Latine ouer gesedt. Antw., H. Verdussen. 1596. kl. 8vo. hrn. f 5.—

700. **Goddaeus, J.**, Nieuwe gedichten. Sonder rijm, naa de Griexe en Latijnse dichtmaten.... Noit voor desen in Nederduits gesien. Harderw., J. Toll. 1656. 4to. langw. hrn. f 2.50.

701. **Groenewegen van der Made, E.**, Tytkortingh best. in verscheyde gedichten. 's Grav. 1668. kl. 8vo. hrn. f 1.—

702. **Groot, H. de**, Bewijs van den waren Godsdienst, in zes boecken. Z. pl. 1622. 4to. hrn. *Eerste uitgave.* f 2.—

703. —— Hetz. Z. pl. 1622. 4to. hrn. *Andere uitgave.* f 1.—

704. —— Hetz. Amst. 1648. kl. 8vo. hrn. f 1.—

705. —— Hetz. 3e dr. 's Grav. z. j. (c. 1683). 8vo. hrn. f 1.—

706. —— Hetz. 4e dr. Amst. 1720. M. portr. d. M. Mierevelt. 8vo. hrn. f 1.—

707. —— Hetz. werk. 5e druk. Amst. 1728. 8vo. h. led. f 0.75

708. —— Hetz. Uitg. d. Jeron. de Vries. Amst. 1844. 8vo. f 1.—

709. —— Wtlegginghe van het ghebet ons Heeren. Delf. 1619. 4to. f 1.—

710. —— Aandachtige betrachtinghe des lijdens Christi op den Goeden Vrydach. Z. j. 1620. 4to. f 1.—

711. —— T'samen-sprake over den doop met zijn dochter, door vraghen ende antwoorden. 2e dr. 's-Grav. 1619. 4to. f 1.—

712. —— Hetz. werk. Amst. 1619. 4to. f 1.—

713. —— Hetz. werk. Mitsg. geestel. gedicht op den Kruys-dagh. Delft. 1679. 4to. f 1.—

714. **Haselbekius, J.**, Metomorphosis Christiana, d. i.: Schriftuerl. ende waerachtighe veranderinghe. Amst. 1633,37. 2 dln. 1 bnd. 4to. hrn. f 1.50

715. **Haeght, W. van**, De CL Psalmen Davids. Rott. 1648. Met muziek. 12mo. led. verg. op sneê. f 1.50

716. —— Hetz. werk. Amst. 1686. 12mo. linn. verg. op snêe. f 1.—

717. **Hasselaer.** — Lijkklaght over P. Dz. Hasselaer. Amst. Willem Jansz. 1617. M. port. 4to. f 1.—

718. **H(avart), D.**, De Treur-gesangen v. P. Ovidius Naso. U. h. Lat. in Nederd. digt. Utr. 1692. kl. 8vo. hrn. f 0.75.

719. **Heiblocq, J.**, Farrago latino-belgica, of mengelmoes van Latijnsche en Duitsche gedichten. Amst. 1662. — Keuchenius, R., Musae juveniles. Amst. 1662. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 1.—

720. **Heiden, J. v. d.**, Klaag-liederen van Jeremia, uitgebr. in rijmen en gesangen. Leeuw. kl. 8vo. hrn. f 1.—

721. (**Heinsius, D.**,) Het ambacht van Cupido; Emblemata amatoria. Leyden, 1613. Met pl. langw. 4to. hrn. f 2.—
De titel en de eerst. bl. ontbr.

722. **Heinsius, D.**, Lofsanck van Jesus Christus ende zijne andere Nederduytsche poemata. Amst. 1650. Met 65 pl. kl. 8vo. hrn. f 2.—

723. **Heyns, Z.** — De Weke van Willem van Saluste, Heere van Bartas, inhoudende De Scheppinghe des Werelts. Vert. door Z. Heijns. Swol. 1616. M. pl. 8vo. hrn. f 2.50.

724. —— Bartassi Tweede Weke. Vert. door Z. Heyns. Amst. 1621. M. pl. 4to. hrn. f 1.50

725. —— Bartas wercken (1e en 2e week) vert. d. Z. Heijns. Zwol en Amst. 1621. Z. Heynsii Wegwyser ter salicheyt. Zwolle. 1629. M. portr. en pl. 1 bnd. 4to. hrn. f 4.50

726. —— Emblemata. Emblêmes chrétiennes et morales. Sinnebeelden. Rott. 1625. 4 st. Met fraaije plaatjes. 1 bnd. 4to. ld. f 12.50

727. —— Emblem. volsinnighe uytbeelsels van G. Rollenhagen. Gestelt in Nederd. Ryme. Arnh. 1615, 17. 2 dln. 1 bd. 4to. cart. f 3.—

728. **Herckmans, E.**, Encomium calvitii ofte lof der kael-koppen. Amst. 1635. fol. f 1.50

729. —— Der Zeevaert lof. Amst. 1634. Met etsen van Rembrandt en and. fol. hrn. f 10.—

730. **Heule, C. van**, De CL Psalmen Davids van Dathenus gedicht en nu verb. Leyd. J. Roels, 1649. M. muz. 12mo. hrn. f 1.—

731. **Hilarides, J.**, Phaedri fabulae Aesopiae. M. vert. in Nederd. dichte d. J. H. Dokkom. 1695. Met gekleurd frontisp. en uithangbord met verkl. v. J. H. als boekverk. te Dokkom. kl. 8vo. cart. f 2.50

732. **Hondius, P.**, Dapes inemptae oft de Moeffe schans, d. i. de soeticheyt des buyten-levens, vergeselschapt met de boecken. Z. pl. n. j. 12mo. hrn. f 3.—
Oorspronkelijke uitgave, zeer zeldzaam.

733. **Hooft, P. Cz.**, Gedichten. Eerste volled. uitg. m. aanteek. v. P. Leendertz Wz. Amst. 1871, 75. 2 dln. 1 bnd. 8vo. h. mar. Prijs nieuw f 9.—. f 6.75

734. **Hooft, P. B.**, Warenar, met inl. en aanteek. d. M. de Vries. Leid. 1843. 8vo. h. mar. f 3.—
Bijgevoegd: Tideman, J., Hoofts Warenar m. inl. v. d. Vries. — Alberdingk Thym, De vertooning van Hoofts Warenar.

735. —— Hetz. M. inl. en aant. uitg. d. J. Verdam. Leeuw. 1885. 8vo. f 0.75

736. **Hoogstraaten, J. v.**, Staat- en zedekundige zinneprenten of leerzame fabelen; die van La Court gevolgt. Rott. 1731. M. een aantal platen. 4to. cart. f 1.50

737. **Hoonig-raat** der Psalm-dichten ofte Davids Psalmen, verg. u. d. 17 berijmde Psalm-boeken van Dathenus, Marnix, Camphuisen, enz. enz. d. H. Ghysen. Amst. 1686. M. muz. 12mo. hrn. f 2.—

738. **Houwlijx-Spiegel** aen de nieuw-getroude. Haerl. 1686. 4to. f 1.—

739. **Hugo, H.**, Goddelycke wenschen verlicht met zinnebeelden enz. naar de Lat. d. J. de Harduyn. Antw. 1629. M. 45 fraaie pl. d. Boëtius à Bolswert. kl. 8vo. hrn. f 2.50

740. **Huls, S. v.**, Davids Psalmen of Harpzangen, gerijmt. Amst. 1681. kl. 8vo. M. muz. h. led. f 1.—

741. **Huygens, Const.**, Korenbloemen. Amst. 1672. M. portret. 4to. hrn. f 4.25

742. —— Hetz. Met opheld. aant. v. W. Bilderdijk. Leyden, 1824,25. 6 dln. 3 bdn. kl. 8vo. h. led. f 4.—

743. —— Volled. Dichtwerken, m. aant. v. P. Leendertz Wzn. Amst. 1881. Afl. 1 en 2. f 1.—
Niet verder verschenen.

744. —— Cluys-Werck, v. h. eerst uitg. d. W. J. A. Jonckbloet. 's-Grav. 1841. 8vo. f 1.—

745. —— Costelick Mal en Voorhout, m. inl. en aant. voorz. d. E. Verwijs. 2e m. h. *Cluys-Werck.* verm. dr. bezorgd d. J. Verdam. Leeuw. 1884. 8vo. linnen. f 1.—

746. —— Momenta desultoria; poëmatum, bl. XIV. Ed. alt. proc. Lud. Hugenio, c. praefet. Casp. Barlaei. H. C. 1655. kl. 8vo. hrn. f 1.25

747. **Huygens, Const.**, Vitaulium. Hofwyck. 's Grav. 1653. M. 1 pl. — Arctoa tempe. Ockenburgh. 's-Grav, 1654. M. 1 pl. 1 bnd. 4to. hrn. f 2.50

748. —— Bloemlezing uit Huygens' kleinere gedichten, d. A. M. Molenaar. Rott. 1876. 8vo. f 0.40

749. **I(ngen,) S.**, Gedichten. (Amst. 1658). kl. 8vo. led. f 0.75

750. **Juchen, Abr. A. v.**, Den op en ondergang der eerste wereld. Amst. 1684· 4to. f 0.75

751. **Ivweel, Const-thoonende**, by de loflijcke stadt Haerlem ten versoecke van Trou moet blijcken, in't licht gebracht. Waer inne duydelick verclaert ende verthoont wordt alles wat den mensche mach werken om den armen te troosten ende zijnen naesten by te staen. In 12 spelen van sinne ghestelt. Tot Zwol, by Zach. Heijns. 1607. *Compleet ex. met de uitslaande platen van de optochten en der blazoenen.* 4to. led. f 22.—

752. —— Hetz. zonder de uitsl. platen. 4to. cart. f 3.50

753. **Kruydt-Hofken, 't Geestelijck**, beplant met menigerleye gesangen. 9e dr. Alckm. 1664. — 't Groot Acker-Hofken, beplant met versch. stichtel. liedekens. Ibid. 1664. Tez. 2 dln. 1 bnd. 12mo. h. led. f 2.50

754. **Lauwer Stryt** tusschen Catharine Questiers en Corn. van der Veer, met eenige By-dichten aan, en van haar geschreven. Amst. 1665. 12mo. hrn. f 4.50
Hierin komt voor een gedicht van Jacob Steendam, den dichter van Nieuw-Nederland, van 1663.

755. (**Leuve, R. v.**), 's Waerelds koopslot of de Amsterdamse beurs, in 3 boeken. Amst. 1723. M. e. aantal platen. kl. 8vo. hrn. f 1.25

756. **Liedeboek**, Nederlandsch, (verz. d. J. v. Vloten). 's Grav. 1850, 51. 2 dln. kl. 8vo. linn. verg. op sneê. f 1.50

757. **Liens, Corn.**, Eerste en tweede deel van de Kleyne Werelt. Amst. 1655. 4to. hrn. f 1.50
Bevatt.: De verborgen oorsaack der minne; Onderhandelinge van de ziele, en Waare proef der selviger onsterffelijckheyt.

758. **Lodensteijn, J. v.**, Op-dragt van eens Christens tijd'lijcke goederen aan haren eygenaar. T'samen gestelt.... in digt en in prose. Utr. 1673. 4to. f 1.—

759. —— Uitspanningen, behels. eenige stichtel. liederen e. a. gedichten. M. aanhangsel. 8e dr. Amst. 1721. M. muz. kl. 8vo. hrn. f 1.—

760. —— Hetz. 14e dr. Amst. 1760. M. muz. kl. 8vo. hrn. f 1.—

761. —— Hetz. Amst. 1869. M. muziek. 4 dln. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 1.—

762. **Luiken, J.**, Werken. Amst. 1708—19. 8 dln. Met pl. kl. 8vo. ld. Fraai ex. f 16.—
Beschouwing der wereld. 1708; Stichtelijke gezangen. 1709; De onwaardige wereld. 1710; Bijkorf des gemoeds. 1711; Leerzaam huisraad. 1711; Geestelijke brieven. 1714; Spiegel v. h. menselyk bedrijf. 1718; Des menschen begin, midden en einde. 1719.

763. —— 's Menschen begin, midden en einde. Amst. 1758. Met portr. en pl. kl. 8vo. hrn. f 1.50

764. —— Hetz. Amst. 1772. Met pl. kl. 8vo. f 1.25

765. —— Hetz. Amst. 1782. Met pl. kl. 8vo. h. ld. f 1.25

766. —— Het leerzaam huisraad, vertoond in vijftig figuuren m. spreuken en verzen. Amst. 1711. M. pl. kl. 8vo. hrn. f 1.50

767. —— Hetz. Amst. 1756. Met pl. kl. 8vo. f 1.50.

768. —— Zedelijke en stichtelijke gezangen, en den lof en oordeel v. d. werken d. barmhertigheid. Amst. 1709. M. pl. kl. 8vo. h. led. f 1.50

769. **Lydius, J.**, Vrolicke uren des Doodts ofte der wysen vermaeck. Dordr. 1662. M. pl. kl. 8vo. hrn. f 1.—

770. **Lydius, R.**, Vermakelijke tijdkorting, best. in Juvenaals derde schimpdigt, 't blijspel van de princel. slaaf enz. Ench. 1684. kl. 8vo. hrn. f 1.—

771. **M(ander), K. v.**, De gulden harpe. Haerl. H. Passchiers v. Wesbusch. 1627. — Bethlehem, d. i.: 't Broothuys, inh. den Kerstnacht. Ibid. 1 bnd. 12mo. hrn. f 3.50

772. —— Bucolica en Georgica, d. i. Ossen-stal en Landt-werck v. P. Vergilius Maro. Nu in rijm-dicht vert. Haerl. 1597. M. pl. kl. 8vo. h. led. f 2.50

773. —— De eerste 12 boecken van de Ilyadas, beschr. in 't Griecx d. Homerus ende nu in Nederd. dicht vert. Haerl. 1611. M. pl. kl. 8vo. hrn. f 1.50

774. **Marnix, Ph. v.**, Het Boeck der Psalmen. Wt der Hebreïscher sprake in nederd. dichte overgeset. Midd. R. schilders. 1591. M. muziek. — Het Boeck der heylige schriftuerl. Lofsangen. ib. Cathechismus oft onderwijsinge inde Christel. Religie. — Den Siecken Troost. ib. 4 dln. 1 bnd. kl. 8vo. led. f 10.—

775. **Mast, A. v.**, Namen, daden, deugden en ondeugden van alle de koningen van Juda en Israël. Amst. c. 1675. 4to. f 1.—

776. **Mayvogel, J. C.**, Gulden-Spiegel ofte opweckinge tot christel. deugden. Amst. 1695. 2 dln. M. pl. — Thamars ontschakingh of de verdoolde liefde van Ammon. Amst. 1695. M. pl. — Vermakelijcke Bruylofts-kroon. Amst. 1696. M. pl. 3 dln. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 1.75

777. **M(erwede), M. v. d.**, Uyt-heemsen oorlog, ofte Roomse min-triomfen, voorgevallen in 1647—50. (en andere gedichten, mede te Roomen gemaeckt.) 's-Grav. 1651. 4to. hrn. f 1.50
Dit werk werd reeds bij de eerste uitgave verboden en door beulshanden verbrand.

778. **Moerman, J.**, De De cleyn werelt, daerin seer schoone poët., moral. en histor. exempelen. Amst. 1608. Met 74 fraaie pl. 4to. cart. f 2.50

779. **M(ylius), W.**, De veldgesangen van Thyrsis. M. toegep. zinneminnebeelden. Leyden. 1702. Met 20 pl. 4to. h. led. f 2.50
In denz. band: (H. Rintjes,) Gedachten op den jongsten dag. 1681; en David Ruarus, Des waerelds ondergang. 1738.

780. **Nachtegael, Zeeuwsche**, ende desselfs driederley ghesang, door verscheyden treffelijcke Zeeusche poëten. Amst. 1633. Met fraaie pl. kl. 8vo. h. led. f 2.50

781. **Olijf-krans** des vreedes, door de geleerdste mannen deses tijds gevlochten. M. bijv. van de Bouwzang, op het Stadt-huis, d. J. v. Vondel en het gekroonde Amsterdam, d. R. Anslo. Amst. 1649. 12mo. hrn. f 1.50

782. **Oosterwyck, V. v.**, Christelycke Seneca ofte J. Hall's gulde spreucken, uyt de Engelsche tale op rym ghestelt. Amst. 1659. — Hofbloemen. Amst. 1659. Tez. 2 dln. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 1.25

783. —— Hofbloemen. Amst. 1659. kl. 8vo. hrn. f 1.—

784. —— Christelycke Seneca. enz. Delf, 1657. kl. 8vo. hrn. f 1.—

785. **Orizant, J.**, Oude wijn in nieuwe lederzacken, of lauwriercrans om het hooft van Wilhelmus III. Z. j. e. pl. (1670.) Met 5 portr. van de vorsten van het huis van Oranje. 4to. hrn. f 2.50

786. **Oudaan, J.**, Uyt-breyding van het boek der Psalmen in versch. dichtmaat. Op muziek gebracht, m. 1 en 2 stemmen, en 1 on 2 violen, benevens een bas continuo, en partituer, d. Rem. Schrijver. Rott. 1680. 2 dln. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 1.50

787. —— Gedichten. Uitg. d. H. K. Poot. Delf, 1724. kl. 8vo. hrn. f 0.75

788. (——) Haagsche Broeder-moord of dolle blijdschap. Treurspel. *Eigenhandig (?) handschrift.* 225 blz. 4to. hrn. f 3.—

789. —— Lijdens- en overlijdens-gedachtenis van Christina Vechters van Overzijl. Rott. 1678. 4to. f 0.50

790. ——Uyt-breyding over het boek Job. Rott. 1672. kl. 8vo. hrn. f 1.—

791. **Overbeke, A. v.**, Geestige werken, best. in liederen en gedichten. Nevens zijn vermaeckelijcke Reys naer Oost-Indien. Amst. 1678. M. portr. en muz. kl. 8vo. cart. f 1.50

792. —— Hetz. 10e dr. Amst. 1719. M. portr. kl. 8vo. led. f 1.—

793. **Overstege, C. v.**, Poëzij. Wereldlijke en geestelijke. Dordr. 1661. kl. 8vo. hrn. f 0.75

794. **Paffenrode, J. v.**, Wapen-twist tusschen Aiax en Ulysses in Latijnsche verssen beschr. d. P. Ovidius Naso ende in Nederd. vert. Gor. 1664. 4to. cart. f 0.75

795. **Parnas-loof, Gemengelde**, best. in ernstige en spot-dichten. (verz. d. Fr. v. Bergen, gez. Montanus.) Amst. 1693. 1e (eenig) dl. kl. 8vo. led. f 1.—

Met een kaart: Algemeene afbeelding van het groot koningrijk der Poëzij.

796. **Pels, A.**, Q. Horatius Flaccus dichtkunst, op onze tijden en zeden gepast. Amst. 1681. 4to. f 1—.

797. —— Hetz. werk 4e verb. druk. Amst. 1707. 8vo. h. led. f 0.50

798. **Pers, D. P**, Bellerophon of lust tot wijsheid, begrijpende veel zeedighe en leerlijke sinnebeelden. Amst. 1614. Met 32 pl. d. Joos d. Bosscher. 4to. cart. f 4.50

799. —— Hetz. Amst. 1695. Met pl. en muz. 3 dln. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 2.50

800. **Pierson, Chr.**, Gedichten. Gouda, 1671—1714. 9 stkn. 1 bnd. kl. 8vo. *Zeldzaam.* f 3.50

Bevatt.: Redenstrijd van Ajax en Ulyssus. Trojens ondergang. Eneas Hellevaart. Bontgenootsch. v. Eneas met Evander. Eneas overwinningh. Rijm-gedachten op den lof van der Nóod. Juvenalis' Eerste hekeldicht. Edelmoedige Laodice. Dagobert.

801. **Pevret, S.**, Woudt van wonderlicke sinnefabulen der dieren. Verm. d. A. van de Venne. Rott. 1632. Met 24 pl. fol. cart. f 2.50

802. **Rabus, P.**, en **D. van Hoogstraten**, Rijmoeffningen. Amst. 1678. kl. 8vo. f 1.50

803. **Rabus, P.**, De weergaloose dichter P. J. Beronicius, ten deele voor de Nederduitsche vertaalt. Amst. 1692. M. pl. v. C. Luyken. kl. 8vo. hrn. f 1.—

804. —— Hetz. Amst. 1702. Met pl. van C. Luyken, kl. 8vo. f 1.—

805. —— Hetz. Amst. 1716. M.pl. v. C. Luyken. kl.8vo. h. led. f 1.—

806. —— Zegen- en Vloek-dichten, uit heilige stoffe. Rott. 1693. 4to. f 0.75

807. **Revius J.**, Leven, uitgelezen zangen en dichten. Uitg. d. J. v. Vloten. Schied. 1863. kl. 8vo. f 0.30

808. **Rhijnenburg, C.**, Vreugden-berg, best. in ziel-zugten, bruylofts-gezangen enz. Amst. (1688). 2 dln. 1 bnd. langw. 12mo. hrn. f 3.—

809. **Rijckelsma**, V., Landtwinninge ofte loff van de Biemster. 's Grav. 1621. 4to. f 1.25

810. —— Wilde eenden-iacht, ofte beschrijvinge v. d. Hollandsche vogelkoyen. 's Grav. 1622. 4to. f 1.25

811. **Rodenburgh**, T., Gheboorte Christi, Ecce homo en Aendachticheyt op 's doots ghedachtens zoetheydt redeneringhe. Amst. 1639. 3 st. 1 bnd. 4to. f 1.50

812. **Roldanus**, J., De CL Psalmen Davids, volgens de nieuwe overs. d. Bibels gerijmt. Ench. 1685. M. muz. kl. 8vo. h. led. f 1.50

813. **Rosant**, J., De Euangelische Triumphwagen, by de welke de treffel. daden des Koninkx der Glorie van zijn Catholijke onderdanen geleesen en gezongen worden. Antw. 1654. kl. 8vo. hrn. f 5.—

814. **Rotgans**, L., Boerekermis. Amst. 1708. M. 1 pl. 4to. f 1.—

815. —— Hetz. werk. Z. pl. n. j. M. 2 pl. 4to. *Overdruk.* f 1.—

816. —— Hetz. werk. Leyd. 1776. M. 2 pl. 8vo. f 0.75

817. —— Aan Willem III op zijne overkomste in Holland. Utr. 1690. 4to. f 0.75

818. **Rusting**, S. v., Vol-geestige werken. Amst. 1699. 2 dln. kl. 8vo. hrn. f 1.25

819. —— Hetz. werk. Amst. 1712. 2 dln. kl. 8vo. hrn. f 1.25

820. **Rijssen**, C. v., Gedigten: Snel, punt- en mengel-digten, enz. in 1668 en 69 te Romen gemaakt. Amst. 1704. 2 dln. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 1.—

821. —— Hetz. Amst. 1719. 2 dln. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 1.—

822. **Schaep**, J. C., Bloem-tuyntje, best. in innerlijke bedenkingen en gelijkenissen en sang- en leesrijmen. 3e dr. verm. m. e. aanhangsel. Amst. 1686. M. pl. kl. 8vo. hrn. f 1.50

823. **Schaghen**, P. J., Alckmaar-beleg. Amst. 1615. 4to. hrn. f 1.—

824. **Schimp- en hekeldigten** uit verscheide poëten, gevolgt in den Roomsen Juuenalis en de satyr. gerigten van den Spaansen Quevedo, enz. 4e dr. Hoorn. 1718. 8vo. hrn. f 1.25

825. **Severijns**, A., Mengelingen, bevatt. keur van stijl en stoff. Leyd. 1673. — De geestelijke jaer-feesten. Leyd. 1669. — Het geluckig herdenken aen de belegering van Leiden. Leid. 1644. 3 dln. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 1.50

826. **Smids**, Lud., Poësye. Amst. 1694. M. pl. — De geschaakte Cinthia. Kluchtspel. Amst. 1688. — Konradyn. Treurspel. Amst. 1686. 1 bnd. kl 8vo. led. f 1.25

827. **Someren**, J. v., Uyt-spanning der vernuften, best. in geestel. en wereltl. poësy. Nijm. 1660. 4to. led. f 1.—

828. **Sonnema, T.**, Basuin-klank, verv. eenige Psalmen Davids, lof- en feest-gezangen geestel. liedekens, in rijm gestelt. Amst. 1662. M. muz. 12mo. hrn. f 1.25

829. —— Hetz. 2e dr. Amst. 1705. M. muz. 12mo. hrn. f 1.25

830. (**Sorgen. C. v.**), Klokken-spel of voorspel van het uer-slagh. (Delf, 1661). 4to. f 0.75

831. **Sorgen, Ph. v.**, Dichtkundige ziele-zangen. M. aanh. Utr. Z. j. (c. 1730). Met muz. 2 st. — Kloek, Johs., Eedische verlustigingen of geestel. gezangen. Met aanh. Utr. 1717. 2 st. Tez. 1 bnd. kl. 8vo. hrn. f 1.—

832. **Spelen van Sinne** vol schoone allegatien enz., ghespeelt te Rotterdam, 20 Juli 1561. Rott. 1614. M. blazoenen. kl. 8vo. led. *Zeldzaam.* f 10.—

833. **Spiegel, Elb.**, Satyra in divites, si vellent esse tales. D.i.: willige arremoed. 's-Grav. 1627. 4to. f 1.—

834. **Spieghel, H. L.**, Hert-spieghel. Hs. v. h. begin d. 17e eeuw. 165 blz. 4to. hrn. f 4.50

Waarschijnlijk het eigenhandig handschrift van den schrijver. Voorzien van een gedrukten titel der uitgave van 1614.

835. **Spinniker, A.**, Lof der vriendschap. Amst. 1699. 4to. f 0.75

836. —— Vreugde-zang op de vreede. Hs. v. h. laatst d. 17e of begin d. 18e eeuw. 12 blz. 4to. f 1.50

837. **Steyn, A.**, De puntige poëet in de wapenen, of de stapel punt-dichten. Met ..... den volstandigen minnaar. Rott. 1669. 12mo. hrn. f 1.—

838. **Storm, D. H.**, M. Annaeus Lucanus, van 't Borger oorlogh der Romeynen tusschen Caesar en Pompeius. Overg. in Nederl. rijm-dicht. Amst. 1620. 8vo. cart. f 1.—

839. —— Hetz. De eerste ses bovcken. Amst. Z. j. (c. 1617.) 4to. led. f 1.—

840. **Tayspel, G.**, Heylige minne stuipen. 's-Grav. 1665. 4to. f 1.—

841. —— Sions sangen, ofte het hooghe liedt Salomons. Z. pl. 1665. 4to. f 1.—

842. **Tengnagel, M. Ganzneb**, Het leven van Konstance: waer af volgt het tooneelspel, de Spaensche heidin. Amst. 1642. Met fraaie ets. 4to. hrn. f 5.—

843. **Trommius, A.**, Sachte verbetering der Psalm-rijmen Datheni. Amst. 1695. M. muz. 12mo. led. f 1.—

844. **Udemans, C.**, De waekende oog, op de onsekerheyt des menschen levens. Hierbij nog eenige emblemata. 's-Grav. 1643. Met pl. d. C. v. Queboren. 4to. f 2.50

845. **Uilenbroek, H.**, Christelijke gezangen. 7e dr. Amst. 1669. kl. 8vo. cart. f 0.50

846. —— Hetz...... verbetert, vermeerdert en op muzijknooten gestelt. 12e druk Amst. 1685. 2 dln. 1 bd. kl. kl. 8vo. Met front. hrn. f 2.50

847. **Veen, J. van der**, Zinnebeelden oft Adams appel. Amst. 1659. Met 50 pl. kl. 8vo. hrn. f 1.50

848. —— Hetz. Amst. 1665. Met pl. kl. 8vo. ld. f 2.50

849. —— Hetz. Amst. 1703. Met pl. kl. 8vo. hrn. f 1.50

850. **Velden, W. v.**, Hof-tapiit, tot cieraed vande nieuwe gewelfde Staet-zael van 't Vriie Batavia. 's Grav. 1659. 4to. f 1.50

851. **Velingius, Wilh.**, Zedige ledigheid ofte stigtel. tijdverdrijf. 5e dr. Leyd. 1736. kl. 8vo. hrn. f 0.75

852. **Venne, A. van de**, Sinne-vonck op den Hollandtschen turf, ende des selfs wonder veen-brandt. Hierbij Hollandtschen sinnedroom op het nieuw wys-mal. Mitsg. de vindinge der tabacks wonder-smoock. 's Hage, 1634. Met pl. 16to. h. ld. f 4.50
Fraai ex., onafgesneden.

853. **T'Vertoig der Zeeuscher nymphen**, aen de onverwinnelicke Nassausche helden enz. Z. l. n. j. (1609). 4to. f 1.50

854. **Vischer, Roemer**, 't Loff vande Mvtse, ende van een blaevwe scheen, met noch ander boerten en qvicken. Leyd. I. Paets Izn. 1612. langw. 4to. hrn. 18.—
Fraai ex. van deze hoogst zeldzame eerste uitgave.

855. —— Sinnepoppen, Amsterdam, W. Jansz. 1614. Met 183 pl. langw. 4to. h. led. f 20.—
Eerste, zeer zeldzame, druk.

856. —— Hetz. Amst. 1678. M. pl. 12mo. hrn. f 3.—

857. —— Brabbeling. Amst. 1614. M. 2 pl. 12mo. cart. f 2.50

858. —— uitgelezen brabbeling. Amst. 1851. kl. 8vo. linnen. f 1.—

859. **Visscher, Anna Roemers**, Alle de gedichten, vroeger gedrukt of eerst onlangs ontdekt. Uitg. d. N. Beets. Utr. 1881. 2 dln. Met portr. roy. 8vo. Prijs nieuw fl. 9.—. f 5.—

860. —— Honderd christelijke zinnebeelden, naar Georgette de Montenay. Uitgeg. n. h. oorspr. H.S. d. A. D. Schinkel. (Fransch en Holl.) ('s Grav.) 1854. M. facsim. 8vo. cart. f 1.75
Hiervan zijn slechts 125 ex. gedrukt. Niet in den handel.

861. **Vlaerdings Redenrijck-bergh**, met middelen beplant, Die noodigh sijn 't Gemeen, en voorderlijck het Landt. Amst. 1617. Met blazoenen. 4to. hrn. f 3.—

862. **Vlakveld, J.**, Davids boek der Harp-zangen, uitgebr. Van nieuws op musijk gebracht m. 1 en 2 stemmen : Cantus of Tenor, en Bassus, nevens een Bassus Continuus d. S. le Fevre. Haarl. 1683. 8vo. led. f 1.50

863. **Vleuten, K. van**, De Koninglijke Harp-gezangen, of Davids Psalmen. Amst. 1699. M. muz. 12mo. hrn. f 1.—

864. **Vollenhove, J.**, Kruistriomf. Amst. 1656. 4to. f 0.50

865. **Vondel, J. v.**, Werken. Amst. enz. 1645—1737. M. portr. en platen. 19 dln. 10 bdn. 4to. hrn. *Fraai exemplaar.* f 18.—
Treurspelen, 2 dln. 1720. Poëzie, 2 dln. 1682. Bespiegelingen van Godt en Godsdienst, 1723. Joannes de Boetgezant, 1696. Davids Harpzangen, 1723. Warande d. Dieren z. j. Palamedes, 1707. Hekeldichten, 1707. Toonneel d. mensch. levens, 1718. Altaergeheimenissen, 1645. De Helden Gods des Ouwden Verbonds, 1727. Abrahams Offerande, 1722. Brieven der heilige Maeghden 1721. De Heerlijkheid der Kercke, 1725. P. Virgilius Maroos Wercken in Nederd. dicht. 1696. P. Virgilius Maroos kercken (in proza). 1737. Lierzangen van Horatius Flaccus, 1735. P. Ovidius Nazoos Herscheppinge, 1671. P. Ovidius Nazoos Heldinnebrieven. Amst. 1716.

866. —— Werken. Fran., Amst. enz. 1635—1781. Met portr. en pl. 18 dln. 8 bdn. 4to. h. led. *Grootendeels onafgesneden en op groot papier.* f 15.—
I. II. Poëzy, 1682. III. Lierzangen en Dichtkunst v. Horatius Flaccus, 1703. Abrahams Offerande, 1768. Bespiegelingen van Godt en Godsdienst, 1723. Joannes de Boetgezant, 1696. Brieven der heilige Maeghden, 1687. De Heerlyckheit der Kercke, 1663. IV. P. Virgilius Maroos Wercken. In Nederd. dicht, 1696. V. P. Virgilius Maroos Wercken (in Nederd. proza). VI. Davids Harpzangen, 1696. VII. Toonneel des menschel. levens, 1718. P. Ovidius Nasoos Heldinnebrieven, 1716. Brief van Fedre aen Hippolytus. Z. j. Naerder onderrechting vereyscht o. h. onderwijs Dry-Eenigheydt, 1660. Altaergeheimenissen. 1645. VIII. Tooneelschilt, 1781. Palamedes, 1707.

867. —— Werken (uitg. d. M. Westerman). Amst. 1820—24. M. portr. 21 dln. kl. 8vo. f 5.—

868. —— Dichterl. werken. Rott. 1828. 1e stuk. roy. 8vo. f 0.80

869. —— Werken, in verband gebracht met zijn leven, m. aantt. v. J. van Lennep. Amst. 1855—69. 12 dln. Met een aantal platen, enz. roy. 8vo. h. marocco, verg. op sn. f 80.—

870. —— Dichtwerken naar tijdsorde gerangschikt en in hedend. spelling uitg. M. inleid. en aant. v. J. v. Vloten. Schied. 1866. 2 dln. 1 bnd. roy. 8vo. h. mar. f 11.50

871. **Vondel, J. v.**, Complete werken. M. inleid. en voorrede v. H. J. Allard. 's Bosch. 1872. 2 dln. roy. 8vo. linnen. f 6.60

872. —— Treurspelen, Amst. Abr. de Wees. 1643—67. 31 stkn. 2 bdn. 4to. hrn. f 10.—

Lucifer, 1654. Adam in ballingschap, 1664. Noah, 1667. Joseph in Dothan, 1644. Joseph in Egypte, 1644. Sofompaneas, 1655. Jephta, 1659. Samson, 1660. David in ballingschap, 1660. David herstelt, 1660. Gebroeders, 1641. Adonias, 1661. Salomon, 1648. Peter en Pauwels, 1641. Hierusalem verwoest, 1665. Palamedes, 1652. Amsterdamsche Hecuba, 1647. Hippolitus, 1658. Elektra, 1658. Salmoneus, 1657. Koning Edipus, 1660. Faëton, 1663. Ifigenie in Tauren, 1666. Feniciaensche, 1668. Hercules in Trachin, 1668. Gijsbrecht van Aemstel, 1659. Maeghden, 1643. Maria Stuart, Keulen, 1646. Leewendalers, 1649. Batavische Gebroeders, 1663. Zungchin, 1667.

873. —— Treurspelen. Amst. Abr. de Wees, 1643—99. 32 stkn. 2 bdn. 4to. led. f 7.50.

Lucifer, 1654. Adam in ballingschap, 1698. Noah. 1692. Joseph in Dothan, 1692. Joseph in Egypten, 1695. Sofompaneas, 1692. Jephta, 1697. Samson, 1694. David in ballingschap, 1691. David herstelt, 1693. Gebroeders, 1650. Adonias, 1661. Salomon, 1648. Pascha, Rott., 1695. Peter en Pauwels, 1691. Hierusalem verwoest, 1665. Palamedes, 1652. Amsterdamsche Hecuba, 1647. Hippolytus, 1698. Elektra, 1695. Salmoneus, 1657. Koning Edipus, 1660. Faëton, 1663. Ifigenie in Tauren, 1695. Feniciaensche, 1695. Herkules in Trachin, 1697. Gysbrecht van Aemstel, 1699. Maeghden, 1643. Maria Stuart, Keulen, 1646. Leeuwendalers, 1648. Batavische Gebroeders, 1663. Zungehin, 1692.

874. —— Koning David herstelt. Amst. Wed Abr. de Wees. 1660. 4to. ingd. f 0.50

875. —— Koning Edipus uit Sophocles. Amst. Wed. Abr. de Wees. 1660. 4to. f 1.—

876. —— Elektra van Sophocles. Amst. Abr. de Wees. 1639. 4to. f 1.—

877. —— Hetz. Amst. D. Cz. Hout-haeck, 1639. 4to. f 0.75

878. —— Faëton of reuckeloze stoutheit. Amst. Wed. Abr. de Wees. 1663. 4to. f 0.50

879. —— Gebroeders. Amst. Abr. de Wees, 1641. 4to. f 0.75

880. —— Batavische Gebroeders. Amst. Wed. A. de Wees, 1663. 4to. f 0.75

881. —— Hetz. Amst. J. de Wees, 1705. 4to. f 0.75

882. —— Hetz. Uitg. m. aant. d. E. Verwijs. Leeuw. 1868. 8vo. f 0.85

883. **Vondel, J. v.**, Gijsbrecht van Amstél. M. aant. van J. M. Schrant. Leyd. 1851. 8vo. f 2.50

884. (——) Amsterdamsche Hecuba. Amst. Abr. de Wees. 1647. 4to. f 1.—

885. —— De Helden Godes des Ouwden Verbonds. Amst. 1620. M. platen. Hierusalem verwoest. Ibid. 1620. De heerlyckheyd van Salomon. Ibid. 1620. Tez. 3 stkn. 1 bnd. 4to. hrn. f 1.50

886. —— Hierusalem verwoest. Amst. D. Cz. Hout-haeck. 1642. 4to. f 1.—

887. —— Hippolytus of rampsalige kuyschheydt. Amst. J. Hendricksz. 1649. 4to. f 1.—

888. —— Joseph in Dothan. Amst. Abr. de Wees, 1640. 4to. f 0.50

889. —— Hetz. Ibid. 1644. 4to. f 0.50

890. —— Hetz. Uitg. m. aant. v. J. L. Peters. Venloo, 1882. kl. 8vo. f 0.40

891. —— Joseph in Egypten. Amst. Abr. de Wees. 1640. 4to. f 0.50

892. —— Hetz. Ibid. 1644. 4to. f 0.50

893. —— Leeuwendalers. Lantspel. Amst. Abr. de Wees. 1648. 4to. f 1.—

894. —— Hetz., m. inl. en aant. d. E. Verwijs. Leeuw. 1864. 8vo. f 0.50

895. —— Hetz. ingericht v. h. nieuwere schouwtooneel d. J. A. Alberdingk Thijm. Amst. 1879. 2 st. 8vo. f 1.—

896. —— Hetz. 3e uitg. bezorgd. d. J. Verdam. Leeuw. 1885. 8vo. f 0.95

897. —— Lucifer, m. aant. d. J. M. Schrant. Dordr. 1856. 8vo. f 1.50

898. —— Hetz. M. aant. d. W. F. van Vliet. Beverw. 1883. 8vo. f 0.90

899. —— Maria Stuart. Keulen, 1646. M. portr. 4to. f 1.—

900. —— Palamedes. Amersf. 1707. M. pl. 8vo. hrn. f 1.50

901. —— Hetz. Amersf. 1736. Met pl. 8vo. f 1.—

902. —— Peter en Pauwels, Amst. Abr. de Wees, 1641. 4to. f 1.—

903. —— Salomon. Amst. Abr. de Wees, 1648. 4to. f 0.50

904. —— Salmoneus. Amst. Wed. Abr. de Wees, 1657. 4to. f 0.50

905. —— Sofompaneas of Joseph in't hof. Amst. Abr. de Wees, 1640. 4to. f 0.50

906. —— Zungchin of ondergang der Sineesche heerschappije. Amst. Wed. Abr. de Wees. 1667. 4to. De beide laatste bladen besch. f 0.50

907. **Vondel, J. v.**, Altaergeheimenissen. Keulen, 1645. 4to. f 1.—

908. —— Hetz. Keulen, 1718. M. titelpr. 8vo. f 0.50

909. —— Hetz. Keulen, 1645. — De Heerlyckheit der Kercke. Kolen, 1663. — Brieven der heilige Maeghen. Martelaressen. Amst. 1687. M. 12 portr. 1 bnd. 4to. hrn. f 2.—

910. —— Hetz. Keulen, 1718. — Bespiegelingen van Godt en Godtsdienst. 2e dr. Rott. 1700. — Joannes de Boetgezant. Uitg. Abr. Bógaert. Amst. 1696. 1 bnd. 4to. led. f 1.50

911. —— Bespiegelingen van Godt en Godtsdienst. Amst. 1662. 4to. f 1.—

912. —— Hetz. Rott. 1700. 4to. *Titelprent ontbreekt.* f 0.50

913. —— Brieven der heilige Maeghden, Martelaressen. Amst. Abr. de Wees, 1642. M. 12 portr. 4to. f 1.50

914. —— Davids harpzangen. Amst. 1696. — Altaergeheymenissen. Brugge. 1771. 1 band. 4to. h. led. f 1.—

915. —— De Heerlyckheit der Kercke. Kolen, 1663. 4to. f 1.—

916. —— Hekeldichten m. aant. Schied. 1852. kl. 8vo. f 0.30

947. —— Joannes de Boetgezant. M. aant. van J. M. Schrant. Leyd. 1840. 8vo. f 1.—

918. —— Joannidos ll. VI. Lat. carm. redditi. Amst 1766. 4to. h. led. f 1.—

919. —— Poesy. 2e dr. Schied., 1647. 2e Dl. kl. 8vo. hrn. f 1.—

920. —— Hetz. 3e. dr. Schied. 1660. 2e Dl. kl. 8vo. hrn. f 1.—

921. (——) **Roskam aen den Heer Hoofd, Drost van Muyden.** Z. pl. en j. 4to. f 1.—

922. —— Toonneel des menschl. levens of de vernieuwde Gulden Winkel. Amst. 1718. M. platen. De Helden Godes des Ouwden Verbonds. Amst. 1620. M. platen. De Heerlyckheyd van Salomon. Amst. 1620. 1 bnd. 4to. hrn. f 1.50

923. —— Hetz. Gor. 1662. Met pl. kl. 8vo. hr. f 2.—

In denz. band: Vondel, De Helden Godes. 1662; C. Huygens, Heylige dagen. 1663.

924. —— De Vaderen ofte Abrahams Offerande, d. E. G. de Saluste. Leyde, 1722. M. frontisp. 4to. f 1.—

925. —— P. Virgilius Maroos Wercken (Proza). Amst. 1646. 4to. led. f 1.—

926. —— Hetz. Amst. 1737. 4to. h. led. f 1.—

927. —— Vorstelycke Warande der dieren. Amst. Z. j. (c.) Met 125 pl. 4to. f 2.50

928. **Vondel, J. v.**, Bloemlezing uit de reijen der treurspelen (d. Jeron. de Vries.) Amst. 1819. 12mo. f 1.—

929. —— Dichtjuweelen, met eene levens- en karakterschets d. F. J. Poelhekke. M. voorrede v. G. F. Drabbe. Leid. 1876. 8vo. f 2.50

930. —— Meesterstukken uit zijne werken. Uitgelezen d. W. Doorenbos. Amst. 1881. 8vo. f 1.50
Tweede druk van „v. Moerkerkens verzameling." Bevat : Palamedes, Gijsbrecht v. Aemstel, Joseph in Dothan, Leeuwendalers, Lucifer, enz.
Zie ook N°. 781.

931. —— **Aan de zalige schim** van J. v. d. V. Bij gelegenheid, dat beslooten was te Amst. een' nieuwen schouwburg te bouwen. 2e dr. Amst (1778). 8vo. f 1.—

932. —— **Alberdingk Thym, J. A.**, Portretten van J. v. d. V. Eene laatste afl. t. h. werk v. J. v. Lennep. Amst. 1876. M. 2 photgr. en geneal. tabellen. imp. 8vo. f 1.50

933. —— **Bakhuizen van den Brink, R. C.**, Vondel met roskam en rommelpot. 3e dr. 's-Grav. 1886. 8vo. f 1.—
Eerste afzonderlijke uitgave. De eerste druk verscheen in de Gids, 1837, zonder naam van den schrijver.

934. —— **Banck, J. E.**, Vondel herdacht. Haarl. (1879) 8vo. f 0.50

935. —— **Baumgartner, A.**, Joost van den Vondel, sein Leben u. seine Werke. Ein Bild a. d. niederl. Litteraturgesch. Freiburg, 1882. 8vo. m. Portr. f 2.90

936. —— —— Joost van den Vondel, zijn leven en zijne werken. In het Ned. overgebr. door A. Th. Hz., m. een brief a. d. vert. v. Prof. J. A. Alberdingh Thijm. Amst. 1885. 8vo. f 2.50

937. —— **Bekeering.** — **Allart, A. J.**, Laurens en Vondel. Bekeerder en bekeerling. Utr. 1885. 8vo. f 0.60

938. —— —— **Klönne, B. H.**, Marius en Vondel. Bekeerder en bekeerling. Leid. 1885. 8vo. f 0.50

939. —— **Bibliotheca Vondeliana.** Catalogus van boekwerken van en over J. v. V., bijeenverz. d. A. D. de Vries. Az. Amst. 1884. 8vo. f 0.30

940. —— **Dyserinck, J.**, Vondels sterfdag gevierd te Amsterdam en te Keulen. Rott. (1879). roy. 8vo. f 0.75

941. —— **Edmundson, G.**, Milton and Vondel. A Curiosity of Literature. Lond. 1885. 8vo. linn. f 3.90

942. —— **Gerwen, J. v.**, Vondels aanleidinge ter Nederd. dichtkunste in poëzy. Dordr. 1750. 4to. f 1.—

943. —— **Hofdijk, W. J.**, Vondel gekroond. Lyr.-dram. gedicht. Amst. 1858. M. pl. roy. 8vo. f 0.75

944. **Vondel, J. v., Huydecoper, B.**, Proeve van taal- en dichtkunde in aanmerk. op Vondels Herscheppingen van Ovidius. Amst. 1730. 4to. hrn. f 1.25

945 —— Hetz. 2e dr. verm. d. F. v. Lelyveld. Leid. 1782—91. 4 dln. 8vo. f 3.—

946. —— **Jorissen, Theod.**, Palamedes en Gysbrecht van Aemstel. Krit. Studiën. Amst. 1879. 8vo. f 1.25
Bijgevoegd: Jonckbloet, Palamedes en Gysbr. v. Aemstel, d. Th. J.

947. —— **Lennep, J. v.**, Vondels droom. Tafereel opgevoerd t. gelegenh. v. h. 2e eeuwfeest v. d. Schouwburg te Amsterdam. Amst. 1838. kl. 8vo. f 0.50

948. —— **Linse, J.**, Humoresken op Vondels Gijsbrecht van Amstel. Leid. 1878. M. 20 satir. pl. d. J. L. kl. fol. langw. In portef. f 4.—

949. —— **Lulofs, B. H.**, Drie proeven van opheldering over J. v. d. V. Gron. 1830. 8vo. f 0.50

950. —— —— Lofdicht op J. v. d. Vondel, vooral beschouwd als voorstander van regt, vrijheid en wijsg. verlichting in zake van staat en godsdienst. z. j. (1837) 4to. *Niet in den handel.* f 1.—

951. —— —— J. v. d. Vondel, door geschiedk. inleid., omschrijvingen in proza en aanteek. opgehelderd. Gron. 1838. M. portr. 8vo. cart. f 1.—

952. —— **Moltzer, H. E.**, Vondels Jephta. Haarl. 1881. f

953. —— **Neêrlands** eerste Vondelfeest voor het op te richten standbeeld, gevierd te Roermond, 5 Febr. 1862. Feestrede v. J. W. Brouwers. Dichtstuk v. H. J. H. Pieters. Amst. 1867. M. portr. en pl. 4to. f 1.25

954. —— **Ollefen, L. v.**, Het leven van J. v. d. Vondel. 2e dr. Amst. 1783. M. portr. 8vo. f 1.—

955. —— **Récit** poét.-hist. servant d'intr. à Gysbrecht van Amstel. Trad. du holl. p. Q. de Flines. Brux. (1825). 8vo. f 1.—

956. —— **Schaepman, H. J. A. M.**, Vondel-hymne, in muziek gebracht d. W. F. G. Nicolaï. 's Grav. 1879. 4to. f 1.50

957. —— **Simons, A.**, Over den aanleg van Vondel en zijn poëzij, m. die v. Cats en Hooft vergeleken. Z. p. n. j. (c.) *Overdr.* f 0.50

958. —— **Stol, S.**, Klagte van Minerva aan Jupiter, tegens onwetendheid. Waar agter gevoegt: Jan Pook, verwelkomt in de Elizeesche Velden d. J. v. d. Vondel. Amst. Z. j. kl. 8vo. f 1.—

—— **Westerbaen, J.**, Zie N°. 978.

959. —— Gedichte. Deutsch van Ferd. Grimmelt u. Andr. Jansen. Münster, 1873. 8vo. f 1.20

960. **Vondel, J. v.**, Peter und Paul. Trauerspiel. Aus holl. Alexandr. in dtsche Jamben übertr. v. L. v. Heemstede, Aechen, 1874. 8vo. f 0.80

961. —— Gijsbrecht van Aemstel. A. d. Holländ. übertr. d. G. H. de Wilde. Leipz. 1867. 8vo. f 1.20

962. —— Jephta. A. d. Holländ. bearb. d. Ferd. Grimmelt. Münster, 1869. 8vo. f 0.70

963. —— Lucifer. Uebers. v. M. W. Quadt. Aachen, 1868. Met portr. 8vo. f 0.90

964. —— Hetz. A. d. Holländ. übers. v. Ferd. Grimmelt en pl. Münster, 1868. M. portr. 8vo. f 0.75

965. —— Hetz. A. d. Holländ. übertr. d. G. H. de Wilde. Leipz. 1869. 8vo. f 1.20

966. **Vos, H.**, Theologia metrica ofte Godgeleerdheid n. d. inhoud v. d. leere enz. 3de dr. Amst. 1718. 8vo. led. f 1.—

967. **Vos, Jan**, Alle de gedichten. Amst. 1726. 2 dln. 4to. h. led. f 2.50.

968. —— Inwijding van de schouburg t'Amsterdam. Amst. 1665. — Puntdichten. Z. l. n. j. (c. 1660). — Scheepskroon der zeehelden v. d. vrije Neederlanden. Amst. 1666. — Medea. Treurspel. Amst. 1679. — L. Meyer, Ghulde Vlies. Treurspel met konst- en vliegh-werken. Amst. 1668. Tez. 5 st. 1 bnd. 4to. hrn. f 3.—

969. —— Hetz. Amst. 1655. — Zeekrygh tusschen de Staaten der vrije Nederlanden en het Parlement van Engelandt. Amst. 1653. 2 st. 1 bnd. 4to. f 1.25

970. —— Dichtkunst. Verzam. en uitg. d. J. v. D(uisbergh). Amst. 1658. kl. 8vo. led. f 1.50

971. **Vreeds-triumph-gedicht**, gecomponeert en rethorijckelijcken vertoont *by de Camer* „Vernieut wt Liefden" *tot Gorinchem* op den 5. Mey 1609. Handelende van tghemeen wantrouwich ghevoelen..... spruytende wtet twaalff jarich bestant enz. Gorinch. 1609. 4to. f 1.50

972. **Vrijagie, De Soete**, van M. Gabr. de Lalande; of d'afgevalle roos van Juffr. Elisab. l'Estevenon. Door een liefhebber, tot dienst d. Amstelsche jonckheydt. Z. pl. 1661. kl. 8vo. f 1.50

973. **Wachtendorp, C.**, Oude Hollandsche geschiedenissen ofte korte Rym-kronyck. 's Hage, 1648. M. portr. Dez., Lof des vredes. Amst. 1645. 1 bd. 4to. hrn. f 1.50

974. **Westerbaen, J.**, Gedichten. 's-Grav. 1657. M. portr. en pl. 3 dln. kl. 8vo. led. f 2.50

975. —— Gedichten v. nieuws oversien en verb. Leyd. 1644. langw. 12mo. hrn. f 2.50

976. **Westerbaen, J.**, Artoa tempe. Ockenburgh. 's Hage, 1624. 4to. h. led. f 1.50

977. —— Davids Psalmen in rijmen gestelt. 's-Grav. 1655. M. muz. kl. 8vo. hrn. f 1.25

978. —— Hetz. Geheel op sang-nooten gebracht d. Corn. de Leeuw. 's-Grav. A. en J. Tongerloo, 1656. 12mo. hrn. f 1.25

979. —— De Æneis v. P. Virgilius Maro in 12 boeken. In Nederd. rijmen. 's-Grav. 1662. kl. 8vo. hrn. f 1.—

980. —— Boden-Brood voor den man, die zich noemt I. van Vondelen, Voorlooper, overweg. den sin en inhoud v. d. voorreden, gestelt voor de Psalmen Davids. 's-Grav. 1655. 4to. cart. f 1.—

981. —— Sic soleo amicos, satyra, ofte 't nood-saeckelick mal. 's-Grav. 1624. 4to. f 1.—

982. —— Caedimus, inque vicem praebemus crura sagittis. Medice cura te ipsum, ofte, spotters onbreekt gheen rijm. Ghestelt tot nootsaeckelicke verantw. d. schutteren van Delff. Teghen het *Nootsaeckelick Mal* van *J. W.* Delf, 1624. 4to. f 1.—

983. —— O pulchra capita, si cerebrum haberent! Ofte lege tonnen razen meest, geschreven a. d. naeme-loose schrijvers v. d. *Nootsaeckelicke Verantwoordinge* v. d. schutteren van Delff tegen 't *Nootsaeckelick Mal.* 's-Grav. 1624. 4to. f 1.—

984. —— De ses comedien van Terentius. In Nederd. rijmen. 's-Grav. 1663. 4to. hrn. f 1.25

985. —— Terentius, Adelphi. In Nederd. rijmen. 's-Grav. 1662. 4to. f 0.50

986. —— Andria. In Nederd. rijmen. 's-Grav. 1660. 4to. f 0.50

987. —— Heautontimorumenos, d. i. Eygen-Selfs-Queller. In Nederd. rijmen. 's-Grav. 1662. 4to. f 0.50

988. **Westerop, R.**, Hoorns vermaakelyke buiten singels, plantagien, laanen enz. Amst. 1762. Met 5 pl. v. C. Pronk. 4to. h. led. *Ex. op groot papier, onafgesneden.* f 2.50.

989. **Wille, Uiterste**, van een moeder aan haar toekomende kind. (Uit het Eng. v. Elis. Jocelyn—Brook). Met vaerzen. (Van Geesje Brit en A. Spinniker). 3de dr. Amst. 1748. Met pl. van J. Luyken. kl. 8vo. f 1.50

990. **Willink, D.**, Amsterdamsche buitensingel, nevens de omleggende dorpen. Amst. 1723. M. pl. kl. 8vo. hrn. f 1.—

991. —— Christelijke gebeden v. iederen dag der weeke. De Fransche v. B. Pictet in Nederd. naargevolgt, en met zangen verrijkt. Bijgev. schriftuurl. keeten en aaneengeschak. waarheid v. d. kinderen. 9de dr. Leyd. 1765. kl. 3vo. hrn. f 1.—

992. **Wolschaten, G. van,** De doodt vermaskert met des weerelts ydelheyt afghedaen. Antw. 1654. Met fraaie houtsneden naar Holbein. kl. 8vo. f 1.75

993. **Zevecote, J. van,** Gedichten, uitg. door P. Blommaert. Gent. 1840. 2 dln. 8vo. f 2.—

994. **Zoet, Jan,** Digtkunstige werken. Amst. 1719. — Hel en hemel of poët. vertoningen, begr. de Spaansche en Fransche oorlogen, aangev. ond. d. reg. v. Philippus IV, enz. Amst. 1714. Tez. 2 dln. 1 bnd. kl. 8vo. led. f 1.50

995. **Droste, C.,** Overblijfselen van Geheuchenis der bisonderste voorvallen in zijn leven, 1642—1703. 3e druk, uitgegeven met geschiedkundige aanteekeningen, (door R. Fruin). Leiden, 1879. 2 dln. 4to. Prijs nieuw f 7.50. f 5.—

996. **Huygens, Const.,** De Zee-straat van 's Gravenhage op Scheveningen. Amst. 1711. Met titelpl. 4to. hrn. f 1.50

Hierbij G. de Cretser, Beschrijvinge van 's Gravenhage. Amst. 1711.

NEDERLANDSCHE BOEKEN

IN HET BUITENLAND GEDRUKT.

In een artikel: „Over Nederduitsche boeken in vreemde landen gedrukt", voorkomende in de „Nederduitsche Letteroefeningen" [1]), vestigde Prof. Serrure te Gent het eerst de aandacht op dit onderwerp. Hij behandelde het uitsluitend uit een taalkundig oogpunt, om aan te toonen hoezeer de Nederlandsche taal in het buitenland beoefend werd. De lijst der boeken door hem medegedeeld, bepaalde zich tot weinige titels.

Toen sedert 1850, vooral door den invloed der lessen van Prof. Moll te Amsterdam, de beoefening der Nederlandsche kerkgeschiedenis een nieuw leven ontving, werd de behoefte gevoeld aan kennismaking met de talrijke geschriften die hun ontstaan te danken hebben aan de hier te lande vervolgde protestanten, die in het buitenland hun toevlucht hadden gezocht. Uit den aard der zaak werden deze boeken in den tijd dat zij verschenen, niet in het moederland verspreid en velen in gering getal gedrukt, en later, toen de vrijheid hersteld was, niet meer gezocht, zoodat het meerendeel reeds in de 18de eeuw hoogst

[1]) Gent, Snoeck-Ducaju en Zoon, 1834. Slechts één deel of jaargang zag daarvan het licht.

zeldzaam was geworden. Dit ondervond de bekende geschiedschrijver, boekverzamelaar, bibliograaf Isaac Le Long bij de samenstelling van zijn „Boekzaal der Nederduytsche bijbels" (1732) en zijn „Kort historisch verhaal van den eersten oorsprong der Nederlandschen gereformeerden kerken onder 't kruys" (1751), maar toch mocht het hem gelukken eene verzameling dier boekjes bij elkaâr te brengen, zooals in geen andere bibliotheek vroeger of later gevonden wordt. Het grootste gedeelte van Le Long's aanzienlijke bibliotheek werd in 1744 te Amsterdam verkocht, [1]) en de Catalogus is daarvan alleen nog over om de boekenliefhebbers te doen watertanden naar de schatten die daar aanwezig waren, en die voor luttele prijzen verkocht zijn.

Waar al die zeldzame boeken gebleven zijn, is nog een raadsel, — van velen is slechts door den titel het bestaan bekend, — zeker is het, dat het meerendeel zoowel hier te lande als in het buitenland hoogst zelden voorkomt. Toen Frederik Muller in 1857 zijn „Catalogus eener uiterst zeldzame verzameling . . . Hollandsche godgeleerde werken der 16de en 17de eeuw" in het licht gaf, vestigde de heer Tiele, de samensteller van dien catalogus, op nieuw de bijzondere aandacht op de 39 daarin voorkomende boeken buiten Nederland onder het kruis gedrukt, waarvan hij eene nauwkeurige beschrijving gaf.

---

[1]) De Catalogus daarvan verscheen, zonder zijn naam, o. d. titel: Bibliotheca selectissima, s. catalogus librorum plurimum rarissimorum in omnibus facultatibus, scientiis ac linguis. Amsterdam, S. Schouten. 1744. 3 dln. 8vo.

Maar niet alleen voor de geschiedenis der Nederlandsche gemeenten onder het Kruis, hebben de Nederlandsche boeken in het buitenland gedrukt eene bijzondere beteekenis.

Aan hunne verschijning verbindt zich dikwijls de herinnering aan het verblijf van beroemde landgenooten in het buitenland, of van politieke uitgewekenen, ook wel de vestiging van kooplieden of nijveren. Nu eens werd gebruik gemaakt van de pers van een bekwaam boekdrukker in het buitenland voor een Nederlandsche uitgave, een andermaal werd een boekdrukker in eene grensstad in den arm genomen om het onderzoek naar den schrijver af te leiden, maar enkele malen komt het ook voor, dat men nog te vergeefsch zoekt naar de eigenlijke reden van de uitgave in het buitenland.

Zooals reeds is opgemerkt, heeft de heer Tiele het laatst in 1857 de aandacht op deze uitgaven gevestigd. De hier volgende lijst is voor het grootste gedeelte reeds vroeger samengesteld en thans aangevuld uit de bronnen die voor de hand lagen. [1]) Zij maakt geen aanspraak op volledigheid, maar kan als legger dienen voor eene eenmaal te verschijnen bibliographie van dit onderwerp.

De titels zijn meerendeels overgenomen uit de daarbij vermelde bronnen. Daardoor zullen er wel enkelen onder voorkomen die minder juist beschreven zijn, anderen waarvan de buitenlandsche drukplaats apokrief is. De

---

[1]) Een belangrijke aanvulling ontving de lijst uit de aanteekeningen van Dr. P. A. Tiele, die hij ter beschikking stelde van den samensteller.

titels, waarvan dit laatste nu reeds met zekerheid bekend is, zooals de vele werken „gedrukt na de kopie" te Londen of elders, of „gedrukt te Keulen in de oude drukkerij," „op Schottlandt by Danswyck" en dergelijken zijn niet opgenomen. Evenmin zijn opgenomen de boeken gedrukt in de Zuidelijke Nederlanden en in de vroegere overzeesche bezittingen [1]. Van de boeken in de Nederlandsch sprekende plaatsen in het Noorden van Frankrijk gedrukt, zijn alleen die opgenomen welke door Edmond de Coussemaker in zijne „Bibliographie des Flamands de France" [2] niet worden vermeld.

De samensteller houdt zich bijzonder aanbevolen voor de mededeeling van aanvullingen en verbeteringen op de volgende Lijst. Zij zullen in de volgende stukjes van de Bibliographische Adversaria eene plaats vinden.

M. N.

---

[1] Die van Ceylon zijn beschreven door Dr. T. C. L. Wijnmalen in „De drukpers te Colombo, proeve eener Singaleesche bibliographie", in Bibl. Adv., IV, blz. 161 volgg. Die van Zuid-Afrika vereischen eene afzonderlijke bewerking.

[2] Deze bibliographie komt voor in de „Annales du Comité des Flamands de France", de jaren 1853, 1854/55 en 1858/59. Daarin wordt gevonden de nauwkeurige beschrijving van de Nederl. boeken gedrukt te Bergen, Duinkerken, St. Omaers, Hasebrouck, Ryssel, Belle, Douway, Rowaen en Kamerijk.

LIJST

VAN NEDERLANDSCHE BOEKEN

IN HET BUITENLAND GEDRUKT.

AKEN.

Nieuwe Testament. Gedruckt in die Keyserl. vreye Rycks-stadt, ende Conincklycke Stad Aken, by my H. de Braker. 1573. 8vo.
Le Long, Boekzaal, p. 682.

Haberman, H. Joh., Christelyke gebeden . . . . Aken, Hans de Braker. 1573, 12mo.
Cat. Serrure, I, nº. 271.

De Nieuwe geopende Schat-camer, op den 10 July 1783, van het Heyligdom der Kon. Stads ende Koningskerke van Onse Lieve Vrouwe binnen de Keyserl. vrye Ryckxstad Aken, getrocken uyt de oude Historien, ende hoe sy aldaer aan den grooten Keyser Carel gebracht, en tot nu toe vereert worden; enz. Aken. W. Houben. (1783). 12mo.
Cat. Bibl. Maatsch. v. Letterk. 1848, II, p. 364.

ALTENA (Westphalen.)

Coornhert, D. Vz., Van de Toelatinghe ende Decrete Godes bedenckinghe. . . . . Altena, z. n. 1572. 8vo.
VanderHaeghen, Bibl. Belg., C. 108.

Coornhert, D. Vz., Vande beiaerden Doope: . . . Altena, z. n. 1575. 8vo.
Ald. C. 138.

ALTONA.

Karsdorp, G., het character van P. Beets in leven leeraar d. Doopsgez. te Hamburg en Altona, en eene redev. over Openb. 2 : 19. Altona, Gebr. Burmester. 1776. 8vo.

Beets, P., Schetsen van leerredenen, benevens eenige geestelyke Liederen, voltooid en uitgeg. na den dood des Auteurs. Altona, Gebr. Burmester. 1777. 8vo.
Blad A—P kwam eerst afzonderlijk uit, 2 Jan. — 10 April 1774, in losse bladen. Deze zelfde bladen zijn ook voor deze uitgave gebezigd.

Het Godsalig sterven van R. Rahusen, leeraar der Mennoniten te Hamb. en Altona overwogen door G. Karsdorp en J. de Jager. Met troostzang door J. A. S. Hoekstra. Altona, J. Schultz. 1793. 8vo.

Leerredenen door G. Karsdorp, J. de Jager en J. A. S. Hoekstra, Leeraaren der Mennoniten Gem. te Hamburg en Altona, met een voorafgaand vertoog waerin getoont word dat Genade en Plicht de leeraars Jezus en zijne Apostelen ook de leeraars Menno en der waare Mennoniten of Doopsgezinden is. Gedrukt voor reekening van den uitgever. Altona, J. Schultz. 1794. 8vo.

Hoekstra, J. A. S., handhaving van waarheid en plicht. Altona, 1794. 8vo.

AURICH.

Franszius, Tho., Een cort ende warachtich verhael van het ghene, wat tusschen den Grave van Oost-Vrieslandt, ende sijne onderdanen, sedert den Jare 1594 tot . . . 1602 gepasseert is. Ghedruckt naar de copye, tot Aurich, by Jan van Olderssum. 1602. 8vo.

Cat. pamfl. Muller, nº. 491.

Bedencken op de Aggreatie des Conincx van Spangien, gestelt in forma van 't samensprekinge tusschen Swaer-hooft ende Treurtniet . . . . Buytcn Embden, (Aurich) by Joh. van Oldersum. 1608. 4to.

Cat. pamfl. Muller, nº. 634.

Politie-Ordening nopens Hoogtijden, kinder Dopen, Begraefnissen, enz. van Graef Ulrik (v. O. Friesl.). 19 April 1647.

Beninga, Chron. v. O. Friesl.d. Harkenroht, p. 746.

Politie-Ordening van Georg Albrecht (v. O. Friesl.). Aurik, 1 Nov. 1711.

Beninga, Chron. v. O. Friesl. d. Harkenroht, p. 746.

Geographische Beschrijving van Oostvriesland. Auwrik. 1738.

De schrijver is waarschijnlijk Bertram. Meiners, II, p. 487.

BACHERACH ?

Een Corte Onderrechtinge van de waarachtighe wesentlijcke teghenwoordicheyt des lichaems en bloets van ons Heere Jesu Christi inde Auontmael. Ghedruckt tot Basserach by Frederyck van Linth. kl. 8vo. 16 blz.

Protestantsch, buitenslands gedrukt werkje, omstr. 1566. Cat. Muller 1857, p. 98.

BASEL.

Passional effte dat leuent der hilligen met velen nyen mercckliken historien. Gedrückt dorch dat beuel Adam Petri börger der Stadt Basel. 1511 fol.

Cat. Enschedé, nº. 786.

Dat boek des hillighen Euangeli: Prophetien. ende Epistelen ouer dat ghantze Jaer: mit der Glosen .... Basel, Adam Petri van Langendorff. 1517. Met fig. fol.
Cat. Enschedé, n°. 283.

Dat Gants Nyewe Testament, recht grondelick verduytschet, met seer geleerden ende richtigen voorreden, ende der swaerster plaetsen korte, mer Goede Verklaring. Met een *Kalengier* ende *Register* ..... Gepιent na die beste ende correcste Boeken, welcke ghemaect syn tot Basel. Volbracht den 26 dach Octobris. In 't jaer 1525. 8vo. Goth.
Waarschijnlijk gedrukt bij A. Petri of A. Petri v. Langendorff. — De vert. is grootend. naar die van Luther gevolgd.
Een ex. op perkament gedrukt is aanwezig in de Kon. bibliotheek te 's-Gravenhage.

Die Epistel tot die Gelaten, seer wonderlicke schoon wtgeleyt door eenen geleerden ende Christelicken man (M. Luther). Z. pl. en j. (Basel. 1525). kl. 8vo.
Met Voorrede van J. Bugenhagen, waarin Vinc. Heydnecker als vertaler wordt genoemd, gedateerd 1525.

Die Souter, wel verduytscht uit die heylige ofte Hebreewsche Spraake, met verclaringen door Johan Bugenhag tot Pomeren; int Latyn beschreven, en in goede verstandeliken Duytsche ouergheset, met een voorrede van Martin Butzer. Basel, by Adam Anonymus (A. Petri). 1526. 4to.
Le Long, Boekz., p. 584.

Postille op die Epistelen ende Euangelien van allen Sondaghen ende sonderlinghen heylich daghen des geheelen iaers, als men die ghemeynlic inder kercken houdt, seer cortelick wtgeleyt en verclaert. Ghedruct te Basel, by mi Adam Anonymus, 1528. fol.
De drukker is Adam Petri van Langendorff. Cat. Muller, 1857, p. 102. Cat. Le Long, I, p. 10. Zie ook Ypey en Dermout, I, aantt. p. 195.

Corte Verantwoordinghe oft bescherminghe der confessien des gheloofs der christelijcken ghemeynten van Antwerpen der Ausborchscher Confessie toegedaen, tegen het venijnich Schimpboeck Wilh Lindani, Bisschop (Tifulotenus) van Rueremunde. Basileae ex off. Barth. Franconis, sumpt. Jo. Oporini. 1567. 8vo.
Bibl. Servais, p. 82. Cat. Muller 1857, p. 116.

BONN.

Dat Nieuw Testament. Bonn. 1547. 8vo.
Cat. de Voisin, III, p. 4.

BREMEN.

Alting, M., Christelick Gesang vom H. Nachtmal. Bremen. 1590. 12mo.
Cat. L. L. II, p. 76.

Historischer Bericht van den Strijdt en Handel des H. Auentmaels, durch de Predicher tho Embden, mit voorrede C. Pezelii. Bremen. 1590. 12mo.
Cat. L. L. II, p. 76.

Naogeorgi, **T.**, Christlyke Tragedia, *Die Coopman*, offte dat *Ordel* geheeten, (vertaalt door Doede van Amswer.) Bremen, Berendt Petersz, 1593. 8vo.
Cat. Meulman, p. 224.

Bericht van der Evangelischen Reformation der kercken tho Embden van 1520 beth op den hudigen dag; sampt de kerckenordening. Bremen. 1594. 8vo.
Cat. bibl. Werumei, II, p. 38.

Korte Bekendtenisse der Christlicken Lehren so . . . tho Emden . . . gelehrt . . . werdt. Bremen, Berendt Petersz. 1594. 8vo.
Cat. Muller 1857, p. 43.

BRUNSWIJK.

Rechtsgeleerd advies in de zaak van den gewezen Stadhouder en over desz. schrijven aan de Gouverneurs van de O. en W. I. Bezitt. van den Staat. Door B. Voorda en J. Valckenaer, ingelevert ter Vergad. d. Prov. Represent. v. h. Volk van Holland, 7 Jan. 1796. Met wederlegg. aanteekeningen van een Hollandsch Rechtsgeleerden (H. Tollius). Z. pl. (Brunswijk, Kircher.) 1796. 8vo.
De origin. druk verscheen 's-Hage, ter landsdrukkerij. 1796. 8vo. Zie Aanteek. van H. W. Tydeman op Bilderdijk, Gesch. d. Vaderlands, XII, p. 307.

(**Tollius**, **H.**,) Vertoog over de rampen van Holland en de hulpmiddelen daartegen. Z. pl. (Brunswijk, Kircher.) 1796. 8vo.

(**Tollius**, **H.**,) Neerlands Staatsgebreken en derzelver geneesmiddelen. Z. pl. (Brunswijk, Kircher.) 1797. 8vo.

(**Tollius**, **H.**,) Apologie van A. P. Vrijheer van Heeckeren tot Suideras. Z. pl. (Brunswijk, Kircher.) 1797. 8vo.
Uit de quitantiën van den drukker, berustende onder de papieren nagelaten door H. Tollius, blijkt dat al deze geschriften te Brunswijk, door Kircher, gedrukt zijn.

(**Bilderdijk**, **W.**,) Lijkgedachtenis van Z. Doorl. H. Prins Willem George Fredrik van Oranje en Nassau. Brunswijk, E. W. G. Kircher. 1799. 8vo. 16 blz.

Schweikhardt, **Cath. Wilh.**, Op het afsterven van Z. D. H. Prins Willem George Fredrik van O. en N. Aldaar, z. j. (1799.) 8vo. 8 blz.

CLEEF.

Dat Groot Planeet-boek, met de geomanci, phisiognomi ende chiromanci. Cleve. 1628. 8vo.
Cat. de Voisin, III, p. 61.

Cats, J., Houwelyck . . . . Cleve, Gerhart Versteghen. 1628. 4to.
Museum Catsianum, p. 4.

De Psalmen Davids met de bequaamste Geestelycke Liederen, in 't Nederduysch door P. Dathenus, en in 't Hoogduytsch door A. Lobwaszer berymt, ten dienst der Gemeynten in de Landen van Cleve en Duytschlandt, met den Catechismus en Gebeeden. 1639. 8vo.
Cat. L. L. II, p. 103.

Vries, C. de, den Cleefschen Lusthof. Cleef. 1698. 12mo.
Bibl. v. Alphen, II, p. 157.

Schutte, J. H., Werking der Kleefsche gezondbron. Cleef. 1746. 8vo.
Cat. Visvliet, p. 95.

Proces Crimineel tusschen E. Buys en Jr. D. v. Lockhorst. Cleeve. 1755. 4to.
Bibl. v. Alphen, II, p. 41.

Merkwaardige bekeering van den oversten van Bardeben. Cleve. 1755. 8vo.
Cat. v. d. Groe, p. 171.

De verrezene Bucerus als vredemaker tusschen de hedendaagsche Zwingliaanen en Kalvinisten. Cleve. 1776. 8vo.
Bibl. v. Alphen, II, p. 96.

De Waare Vryheid door enen vryheid-lievenden Nederlander. Gedrukt voor rekening van den Aucteur en uitgegeven te Cleve bij J. W. Hannesmann. Boekhand. Aug. 1787. te Cleve gedr. bij de Wed. Setzmann, Koninkl. Hofboekdr. 8vo.

Brieven van eenen Staatsminister over de gesteldheid der kabinetten van Europa. I. Berlijn. Uit het Fransch vertaald. Cleef, J. H. Herrnkind. 1789. 8vo. 4 en 102 blz.

CCCLXXIV Kerklyke Gezangen der Hervormde Gemeente van Cleve, Gulik, Berg en Mark. In 't Nederduitsch berymd door A. Velingius en D. E. Otterbein. Amst. J. R. Poster en Cleve, J. W. Hannesmann. 1798. (Gedrukt te Cleve bij J. W. Möller).
De 150 eerste gezangen werden vertaald door A. Velingius in 1766 en in dat jaar uitgeg. ten behoeve der Nederd. Gem. in Cleefsland.

Over Ryn-vaart en Ryn-handel, voornamelijk met betrekking tot het Koningrijk der Nederlanden. Rotterdam, bij Contze en Overbroek, Kleef, bij F. Char. Wezel, bij J. Bagel. 1827. 8vo.

DANTZIG.

Luther, M., Kleine Catechismus. Dantzig. 1599. 12mo.
Cat. L. L. II, p. 85.

DUSSELDORF.

Lipsii, Justi, Sentbrief welk van Dryen, den Coninck van Hispaengien best geraden ware, oorloghe oft peys oft liever bestant. Geschreven 3 Jan. 1595, uyt het latyn overgheset. Dusseldorf Wernar van der Horst. 1608. 4to.
Cat. pamfl. Muller, nº. 705. Verg. ook Bibl. Belg., L. 266.

Dijks, F. W. C., Epistola fundam. Rom-cath. of brief van een R. K. Priester aan een R. K. Rechtsgeleerde bevattende de wederlegging van de historie van J. Lindlauw, ... thans ruiter onder de Blaauwe Garde van de Staaten-Gen. Met eene voorrede aan de burgers van 's Gravenhage. Dusseldorf. 1736. 8vo.
Cat. Nijhoff 67, nº. 1042.

Het Hooge Gerechtshof van Holland en Braband aan den Huyze van Bourgondien toegekend. Dusseldorf. 1740 8vo.
Cat. Bondam, p. 184.

Herderlyke brief van Zijne Excellentie Cesar Brancadoro . . . . Apostolieken Nuntius ende . . . tot de Bestiering van Holland byzonderlyk afgezonden. Aan de Katholieken der Vereenigde Nederlanden. Z. pl. (Dusseldorf). 1793. kl. 8vo. 43 blz.
Aan het slot: Gegeven in onze vlugtplaats te Dusseldorp den 15 febr. 1793.

DUINKERKEN [1].

De zaak der verdrukte Hollandsche patriotten voor de Vierschaar der Menschlijkheid gebragt. (In eenige brieven aan den Heer de * * * * * * *, Staatsminister aan het Hof van Frankrijk). Uit het Fransch vertaald. Duinkerken, J. Gorlier fils. 1790, 91. 2 dln. 8vo. 2 en 169, 2 en 146 blz.

Verhaal van het voorgevallene ten opzichte der uitgeweeken Nederlanders, die zich, zedert de omwenteling in de republiek der Vereen. provincien, te St. Omer, Bethune en Gravelines in Frankrijk bevonden hebben. Z. pl. (Duinkerken, v. Schelle & Cº.). 1790. 8vo. VI en 154 blz.

---

[1]) P. van Schelle, med. dr. te Leiden, verliet met eenige andere patriotten in 1787 het vaderland en vestigde zich te Duinkerken, waar door hem, in het begin van 1790, de zoogenaamde Hollandsche drukkerij werd opgericht, eerst onder de firma P. v. Schelle, later onder die van v. Schelle & Cº. In 1795 werd zij naar den Haag overgebracht, waar zij, onder dezelfde firma nog tot 1799 schijnt gewerkt te hebben. Al deze Duinkerksche drukken worden door de Coussemaker niet vermeld.

Aanspraak aan de Bataven, door Condorcet, lid der Nationaale Conventie. Naar het oorspronglyke uit het Fransch vertaald. Duinkerken, v. Schelle & C°. (1791). 8vo. 16 blz.

Het leven van Zijne doorl. Hoogheid Willem den Vijfden, Prins van Oranje en Nassau, Neerlands tedergeliefden erfstadhouder, bijgenaamd de bederver van zijn vaderland. Duinkerken, Pierre La Fage. 1791. 8vo. 2 en 223 blz.

Gedenkschriften van Martinus Scriblerus, den jongen, uitgegeven door de schrijvers van den Post van den Nederrhyn. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1791, 92. 3 st. 8vo. I. XXXII en 48, 80, 2 en 78 blz.

In het Voorbericht voor het 3e st. wordt het 4e st. beloofd. Op den omslag der stukjes wordt aangekondigd: De Duinkerksche Historische Courant, maandelijks verschijnende; prijs bij inteek. 10 gl.

De Fransche Demosthenes of Mirabeau in de Eliseesche velden. Toneelspel. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1791. 8vo.

Verhandeling of Ontwerp tot verbetering van den Koophandel... Duinkerken, v. Schelle & C°. 1791, 8vo.

Mandrillon, J., Gedenkschriften betreklijk tot de omwenteling in de Vereen. Nederlanden, in 1787. Uit het Fr. vertaald en met Aanteekeningen en een Nabericht vermeerderd. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1791. 8vo.

Saakes, Boekenlijst.

Speleveld, D., Brief aan den Heer C. L. van Beijma. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1791. 8vo.

Saakes, Boekenlijst.

Paape, Q., Het Congres der Oostersche Koningen: of de zegepraal van het Depotismus. Treurspel in 3 bedrijven. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1791. 8vo.

Saakes, Boekenlijst.

Walter van Montbarrij, Grootmeester van de Orde der Tempelieren. Uit het Hoogduitsch. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1791, 92. 2 dln. 8vo.

Saakes, Boekenlijst.

Missive van een gezelschap Nederlanders, vergaderd in het Caffé Dauphin te Duinkerken, aan een gezelschap Nederlanders, bijeenkomende in het Caffé de Dunkerque en antwoord op dezelve. Duinkerken, v. Schelle en C°. 1791. 8vo. 24 blz.

Quint Ondaatje, P. Ph. J., Bijdragen tot de geschiedenis der omwenteling in 1787. Duinkerken. v. Schelle & C°. 1791, 92. 2 st, 8vo.

Redenvoering uitgesproken bij eenen buitengewonen kerkdienst, gehouden door de Protestanten te Parijs, ter gelegenheid der voltooijing van de grondwetten des rijks . . . . Duinkerken, v. Schelle & C°. 1791. 8vo. 2 en 22 blz.

Den mond der zoogenaamde Nederlandsche Onpartijdigheid gestopt, door onloochenbare bewijzen . . . . St. Omer (Duinkerken), ter Drukkerij van Schelle & C°. 1791. 8vo. 24 blz.

Rapporten van de Heeren . . . . G. J. Doys Baron van der Does, Heer van Noordtyk, aan P. H. van de Wall, J. Rendorp, Heer van Marquette en M. H. van Straalen, over den Staat der Generaale Nederlandsche Oost-Indische Compagnie. Duinkerken, Z. n. (v. Schelle & C°.?) 1791. 8vo. 104 blz.

Memorie van den Heer van de Marsch: bij Vonnis van den Hove van Gelderland . . . Verwezen tot de straffe des Doods. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1791. 8vo.
Saakes, Boekenlijst.

De Eer van het Patriottismus der Zeven Vereen. Gewesten verdedigt.... door Philalethes Batavus. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1791. 2 dln. 8vo.
Saakes, Boekenlijst. Bij de beide laatsten staat aangeteekend: Het verkoopen hiervan is te Amsteldam verboden.

Regtmaatige en vrijmoedige verdeediging van A. Hoevenaar (de Vader) waarby het wederregtelyke van de crimineele procedure, ingesteld door den Baron van Reede en Agrim, Grave van Athlone, enz. heeft geageert, ... strekkende dit stuk byzonder om, ten dienste van de burgery der stad Utrecht, aan te toonen op welke onbestaanbare gronden de crimineele rechtsgedingen, zedert de onwending van zaken, zijn ingesteld en uitgevoerd. A°. 1791. Gedrukt voor den autheur, en te bekomen te Duinkerken by van Schelle & C°. 8vo. 569 pp.

Geloofsbelijdenis der eerlang wederkeerende Patriotten, afgelegd en ondertekend . . . . in de . . . byeenkomsten, door hen, te Duinkerken, Grevelingen en elders, ... gehouden in Nov. 1792. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1792. 8vo. 8 blz.

Van Schelle, P., Nagelatene opwakkeringen, tot vaderlandschen moed en vryheidliefde, uitgegeven door G. J. G. Bacot. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1792. kl. 8vo. XVI en 216 blz. met portret van v. d. Capellen, Kaldenbach p., Hulck sc. 1792, met 4 reg. gedicht van P. v. S.

Ter Gedachtenis van P. van Schelle. Z. pl. en j. (Duinkerken, v. Schelle & C°.) 8vo. 22 blz.

Manifest der vereenigde Belgen en Luikenaaren. Het 4e jaar der Fransche Vrijheid (April 1792). Uit het Fransch vertaald. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1792. 8vo. 2 en 68 blz.

Brieven aan eenige Vaderlandschgezinde Vrienden, over de uitzichten van eene gunstige verandering van Neerland, ten voordeele der patriottische partij . . . . door Amator Patriae. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1792. 8vo. IV en 46 blz.
Aan het slot 3 Febr. 1792.

Van Kooten, Theod., Deliciae poeticae fasciculus I. Dvnkerkae, ap. P. van Schelle et Socios. 1792. 8vo. 32 blz.

Correspondentie tusschen den heere Dumourier, ... en den heere Denoailles . . . . ben. alle stukken en decreeten betrekk. de oorlogs-verklaring der Fransche natie aan den Koning van Bohemen en Hongaryen. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1792. 8vo. 32 blz.

Verhandeling over de gebreken in de regeeringsform van het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden, en over de middelen . . . . , door een uitgeweken Hollandsch Patriot. Duinkerken, v. Schelle & C°. Het 1e jaar der Fr. republiek (1792). 8vo. IV en 32 blz.

Aanspraak aan het leger der vrye Franschen; benevens het Manifest van het Belgische volk, door den Generaal Dumourier. Uit het Fr. vert. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1792. 8vo. 8 blz.

Rapport en Ontwerp van Decreet voorgesteld aan de Nationaale Vergadering, door den heer Ramel, lid van het Comité van liquidatie; betreklyk de Hollandsche vlugtlingen; zig in Vrankryk bevindende; den . . . July 1792. Uit het Fransch vert. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1792. 8vo. 2 en 38 blz.

Alvarez of de onweerstandelyke verleiding, eene Spaansche ververtelling. Uit het Engelsch door G. Paape. Duinkerken, v. Schelle & C°. 1792. 8vo.

Catechismus der waare vrijheid en der billyke en noodzaaklyke Volksrevolutien . . . . Duinkerken, v. Schelle & C°. 1792. 8vo.

EMDEN.

Der Waarheyt Onderwys, wt de Heylige Schrift vergadert. Gedrukt omstr. 1520. 8vo.
Waarschijnlijk te Emden gedrukt. Hetz. verscheen: Z. pl. Gedr. by Nic. van Oldenborch. 1555. 8vo. Z. pl. bij W. Galliart 1556. 8vo. en Embden, by W. Gailliart. 1566. 8vo.
Cat. L. L., II, p. 77.

Peeters, Nic., Sermonen oft wtlegghingen op alle de Euangelien. Z. pl. (Emden?) 1520. 8vo.
De Hoop Scheffer, Gesch. d. Kerkherv. in Nederland, I, p. 117, 118.

Willem de Volder, Een suverlicke ende seer schoone disputacie ... in den Haghe in Hollant tusschen die kettermeesters ende ... Jan van Woerden. Z. pl. of j. (Emden? Nic. van Oldenborch? 1525?) 8vo.
Ald. bl. 542. Schultz Jacobi, Oud en nieuw, II, p. 14.

Een schoon exposicie wten LXVII Psalm (naar Mt. Luther). Z. pl. of j. (Aldaar? c. 1525?) 8vo.
Ald. II, p. 403.

Van den olden ende nieuwen God, geloove ende leere (naar 't Hoogd. van Paulus Eliae). Z. pl. of j. (Aldaar? c. 1525?) 8vo.
Ald. II, p. 410.

Van den propheet Baruch. Z. pl. of j. (Aldaar? c. 1525?) 8vo.
Ald. II, p. 422.

Eenen troostelijcken sendbrief voor allen die om der waerheyt.... vervolcht worden. Z. pl. of j. (Aldaar? c. 1525?) 8vo.
Ald. II, p. 426.

Summa en bekentenisse Christelyker Leere der Predikanten in Oostfreesland, waerinne men sien mag, hoe zy niet nog Godes Woord, nog Sacramenten en veragten als hen valschelik opgelegt wordt. Embden. 1528.

Latere dr. ald. 1565. Een druk van 1603 werd bezorgd door Casp. Coolhaas. — Eene *Verklaring* dezer *Belydenis* moet mede in 1528 te Emden zyn uitgekomen. Beninga, Chronik v. O. Friesl. d. Harkenroht, p. 653, waar deze Confessie in haar geheel is opgenomen. Zoo ook in Meiners, O. Vriesl. Kerkel. Gesch. 1738. I, p. 53, waar nog eenige bijzonderheden dienaangaande gevonden worden.

(**Aportanus, Georg.**,) (Jurgen van Daere) Over het Avondmael. Emden. 1528.
Zonder naam van schrijver. „Naar alle waarschijnlijkheid van zijn maaksel, zoo niet ganschelijk, ten minste ten deele, wordende dat boek, zo veel ik'er afweet, nergens meer gevonden." E. Meiners, O. Vriesl. kerkel. geschied. 1738. I, p. 113.

Gezangboek te Emden gedrukt in 1529.
Beningha's kronyk d. Harkenroht, p. 620.

(**Luther, M.**,) Dye hooftstucken des Christen gheloofs. — Den Cleynen Catechismus, oft een onderwijs ende fundament, enz. Z. pl. en j. kl. 8vo.

Dat Schoone Confitemini, in 't ghetal den 118 Psalm. Vuytgheleit door D. M. L(uther). Met een nyeuwe Prologhe (van Caspar Creutziger.) Z. pl. en j. kl. 8vo.
Even als het voorg. waarschijnlijk te Emden gedrukt door Cl. van Oldenborch? omstr. 1530. Cat. Nijhoff 124, n°. 319.

(**Gnapheus**, **W.**,) Een troost ende spiegel der siecken etc. Ghedruct (te Emden?) bij Nicl. van Oldenborch. 1531. 8vo.
Univ. bibl. te Utrecht. Cat. L. L., II, p. 62, wordt ook eene uitgave van 1532 vermeld (bij denzelfden?). Zie ook op 1557.

Willem de Volder, Een troost ende Spyegel der siecken, ende derghenen die in lijden sijn . . . (Embden?) Gedruct bi mi Niclaes van Oldenborch. 1532. 8vo.
Schultz Jacobi, Oud en nieuw, II, p. 15.

Wtlegghinghe des sesthienden Capittels van Sinte Jans Evangelie etc. Gheprint (te Emden?) by Nicl. van Oldenborch. 1534. 8vo.
Cat. Meulman, nº. 2810; Cat. Camberlyn, (Brux. Olivier. 1882) nº. 248.

Den hondert ende dertichsten Psalm wtgheleyt etc. Ghedruct (te Emden?) bij Nicl. van Oldenburch. 1536. 8vo.
Cat. Camberlyn, nº. 246.

Wtlegghinghe op het vierde Capittel van Sint Jans eerste Epistel. Sprekende van der liefde. Z. pl. en j. 12mo.
Waarschijnlijk te Embden gedrukt by Cl. v. Oldenborch omstr. 1531. Cat. Muller 1857, p. 103.

De Medicijne der Sielē, voor die ghesonde, ende Crancke in des doots noodt, ende alle mēschen seer profitelijck ende nootsakelijc, door D. V. R. Noch een Christelijcke vermaninge, hoe eē mensch hem hebben zal die van Godt gheproeft wort. Gedruckt (te Embden?) by my Claes van Oldenborch. 1536. 12mo.
Cat. Muller 1857, p. 103.

Wtlegghinghe, opt drie en vijftichste Capittel des Propheets Jesaias. Sprekende, van den lijden ende heerlickheyt Christi. Z. pl. 1536. 12mo.
Waarschijnlijk te Embden gedrukt. Cat. Muller 1857, p. 103.

(**Rhegius**, **Urb.**,) Dialogus van de prekinghe die Christus den twee discipelen dede tot Emaus gaende etc. door Polytem Basilium. Ghedr. (te Emden?) bij Nicl. van Oldenburch. 1538. 8vo.
Kon. Bibliotheek te 's Gravenhage.

Catechismus. Dat is: de groote Kinderleere. Ghedruct (te Emden?) bij Nic. van Oldenborch. 1538. 8vo.
Kon. Bibliotheek te 's Gravenhage.

(**Vegius**, **Maph.**,) Een seer schoon Dialogus van der waerheyt etc. Ghedruct (te Emden?) bij Nic. van Oldenborg. Z. j. 8vo.
Hain, nº. 15932.

Een expositie op den hondersten en sessentwentichsten Psalm van David. Ghedruct (te Emden?) bi Niclaes van Oldenburch. Z. j. (c. 1540?)
Bibliogr. Adversaria, IV, p. 203.

Mikroen, M., Een claer bewys van het recht ghebruyck des Nachtmaels Christi ende wat men van de Misse houden sal. Ghedr. buyten Londen (te Emden?) by Coll. Volckwinner (G. van der Erven of Ctematius). 1554. 8vo.
Cat. Van Voorst, I, p. 159. Herdruk, zie op 1560.

De Christlicke Ordinancien der Nederlantscher Ghemeynten Christi, die van den Christelicken Prince, Co. Edewaerdt den VI. in 't jaer 1550. te Londen inghestelt was. Dewelcke . . . 't samen ghevoecht ende wtghestelt sijn door Marten Microen . . . Ghedrukt buyten Londen, door Collinus Volckwinner. (Emden? G. Ctematius, Van der Erven?) 1554. 8vo.
Le Long, Hist. Verh., p. 41—55. Herdrukt te Emden in 1560. Ald. p. 70.

Niclaes van Amsdorff, Van dē christelycken ende salighē verscheyden ende sterven des . . . . vorsten ēn heeren Heer Joannes Frederyck den Ouden, wylen hertoghe van Sassen . . . . Z. pl. en j. (Embden, N. van Oldenborch, 1554). 8vo.
Cat. Bibl. Maatsch. v. Lett., II, p. 620.

Bale, J., Den Standt ende de Bilde der beyder Ghemeynten na de . . . . Openbaringhe Joannis den Euangelist . . . Overghestelt wten Yngelsche in 't Duytsche doer Car. Regium . . . . Anno 1555. (Aan 't eind:) Impressum (in Emden) per Gelium Ctematium.
Univ. Bibliotheek te Utrecht.

Microen, M., Een waerachteghe Historie van Hoste (gheseyt Jooris) vander Katelyne, te Ghendt . . . ghebrandt etc. Z. pl. of j. (Emden, G. Ctematius. 1555). 8vo.
Het voorbericht is gedagt. 1555, Junij 26. Univ. bibl. te Utrecht.

Een corte Ondersouckinghe des Gheloofs . . . . Z. pl. (Emden, G. Ctematius.) 1555. 8vo.
Le L., Hist. Verh., p. 69.

Een waerachtig verhaal der 't zamensprekinge tusschen Menno Simons en Mart. Mikron van der Menschwerdinge Jesu Christi. Met eener kleyner verklaringe op denzelven end anderen twistigen artikelen, in den naesten blade angheteekent. Gedruckt te Emden by Gellium Ctematium. 1556. den 18 Juny. 8vo.
Dit gesprek werd gehouden te Wismar in 1553. Meiners, II, p. 384. Herdrukt 1564. Cat. Muller 1857, p. 94.

(**Buwo, Bern.**,) Een frundtlyke tho samensprekinge van twee personen, van de Döpe der yungen unmundigen kynderen. Emden, Gellius Ctematius. 1556, den 30 Julij. 8vo.
Cat. Van Voorst, I, p. 159.

Der Waerheyt onderwijs. Een tsamensprekinghe etc. Ghedruct (te Emden?) by my Willem Gaeliaert. 1556. 8vo.
Naamlijst van J. Koning, p. 62, 88. — Hetzelfde „ghedruct te Emden by my Willem Gailliart 1566." 8vo. Aldaar p. 63, 88.

Bijbels en Nieuwe Testamenten te Emden gedrukt, 1556—1593.

Den Bibel in Duyts, na de oorsprongelyke spraake op 't aldergetrouwelykst verduytst. Met goede aanwysingen, ook een Register, met een sommarisch begrip der H. Schrift. Embden, Steven Mierdman ende Jan Gheylliaert. 1556. 4to.
Eerst Gereformeerde Bijbel in de Nederl. taal. vervaardigd door Jan Gheylliaert. Bevat het O. en N. Test. Le Long, Boekz., p. 703. Ook eene uitg. in fol. wordt vermeld door Doedes, Bibl. Adv., IV, p. 42.

Biblia, d.`i. de geheele H. Schrift in gemeyn Nederlandsche Duyts. Embden, Steven Mierdman ende Jan Gheillyart. 1558. fol.
Eerste Luth. Bybel in de Nederl. taal vervaardigd door Jan Gheylliaart, doch zonder zijn naam. Le Long, Boekz., p. 664.

Bibel. Na de copye van Jacob van Liesveldt. Z. pl. en n. 1559. fol.
Naar de letter te oordeelen te Embden gedr. Le Long, Boekz., p. 569. Nog bestaan van dezen zelfden bijbel drukken van 1560, 1562, 1564, 1569, alle zond. pl. en in folio en waarschijnlijk ook te Embden gedr.

Den Bibel. Inhoudend dat Oude ende Nieuwe Testament. Z. pl. (Embden) Ghedrukt by my Nicolaes Biestkens van Diest. 1560. 4to.
Eerste en beste druk van de Biestkens Bybel, voorheen by de Doopsgezinden in gebruik. Het is de eerste Bijbel die in verzen is afgedeeld. Le Long, Boekz., p. 667.

Biblia, d. i. de gansche H. Schrift, grondelick ende getrouwelick verduydtschet, met verklaringe duysterer woorden, Redenen enz. Spreuken, ende verscheyden Lectien, die in andere Loflyke Oversettinghen ghevonden, ende hier aan de kant toeghesettet zijn: Met noch rycke aenwysingen, der ghelyck ofte onghelyckstemmenden plaatsen, op het allerghewiste met Scheydt-Letteren,

ende versen-ghetale verteeckent. Gedrukt te Embden (bij G. van der Erven.) 1562. fol.

Gereformeerde Bijbel naar de overzetting van Luther en verbetert naar den Bijbel van Geneve en anderen, by de Herv. in gebruik tot 1636.

Eerste druk v. d. Bijbel, genaamt: DeuxAes, aldus genoemd naar de kantteek. by Nehemia III: 5. Le Long, Boekzaal, p. 719—731.

Den Bibel. Inhoudende dat O. ende N. Test. Z. pl. (Embden) by Lenaert der kinderen. 1563. kl. 4to.

Biestkens Bijbel, gedr. met zeer kleine curcyf lettertjes. Zie over de verhalen aan deze bybeluitg. verbonden: Pars, Index Bat., p. 231 en wederlegging daarvan in Le Long, Boekz., p. 669.

—— Dez. Gedrukt by N. Biestkens van Diest. 1563. 4to.

—— Dez. Z. pl. 1563. 4to. (Na de copye van N. Biestkens v. Diest).

Waarschynlyk zijn deze twee van denzelfden druk. Le Long, Boekz., p. 671.

—— Dez. Z. pl. 1564. kl. 4to.

Gedr. met kleine Duitsche letter. Volgens de voorr. in den Bijbel van 1633. 8vo, gedr. by N. Biestkens te Embden. Le Long, Boekz., p. 672.

—— Dez. Z. pl. 1568. 4to.

—— Dez. Z. pl. 1579. 4to.

Beide drukken zijn nagenoeg hetz. volgens alle waarschynlijkheid gedr. te Embden by N. Biestkens. Le Long, Boekz., p. 673.

Biblia, d. i. de gantsch H. Schrift, enz. Gedrukt te Embden. 1565. kl. fol.

Nadruk van den Bijbel van G. v. d. Erven van 1562. Waarschijnlijk is hij gedr. te Francfort by P. van Dueren. Le Long, Boekz., p. 731, 732.

—— Als voorg. Gedruckt te Embden (by G. van der Erven.) 1565. den 20 May, gr. fol.

Geheel als de uitg. van 1562, met eenige verand. in de voorr. Le Long, Boekz., p. 732, 733.

—— Als voorg. Z. pl. (Embden) Gedr. by W. Gailliart. 1568. fol.

—— Als voorg. Z. pl. (Embden) by W. Gailliart. 1569. fol.
Le Long, Boekz., p. 733.

Nieuwe Testament. Na der Griekscher waerheyt in Nederl. sprake grondlick end trouwlick ouerghezett. Embden, G. Ctematius (G. v. d. Erven.) 1556. 12mo.

Met eene belangrijke voorrede over de gebruikte spelling. Deze vert. is bezorgd door J. Wtenhoven, G. v. Winghen, J. à Lasco, M. Micron, P. en G. Delenus. — Het is het eerste N. T. waarin de verdeeling in verzen is in acht genomen. Le Long, Boekz., p. 709.

Nieuwe Testament, enz. Embden by Gellius Ctematius. 1559. fol. en 12mo.

Verbet. en gezuiverde uitg. van bovenst. van 1556. Door dezelfden. Le Long, Boekz., p. 78. Wordt ook gevoegd by den Bijbel van 1562.

—— Hetz. Embden. 1563. 8vo.

—— Hetz. Z. pl. 1565. 12mo.

—— Hetz. Embden, W. Gailliart. 1566. 12mo.

—— Hetz. Embden, W. Gailliart. 1567. 8vo.

—— Hetz. Z. pl. en n. 1568. 8vo.

Alle uitgaven naar bovenst. van 1556 en 1559. Le Long, Boekz., p. 772.

—— Ghedruckt by my Nicolaes Biestkens van Diest. 1562. 12mo.

Eerste dr. van t Biestkens Test. ten gebruike der Mennoniten, niet gevolgd naar de uitg. van den Bijbel van 1560 maar naar die van Matth. Jacobsz. 1557.

—— Hetz. Embden, Lenaert der Kinderen. 1562. 12mo. *Volgens de copy van Biestkens Test.* Met curc. letter.

—— Hetz. aldaar. 1563. 12mo.

—— Hetz. (Embden, by W. Geylliaert). 1563. 16to. Gedrukt met een zeer klein fraai Duitsch lettertje.

—— Hetz. Embden, by W. Geylliart. 1564. 12mo.

—— Hetz. Ghedruct by Len. der Kinderen. 1565. 8vo.

—— Hetz. ald. (Met de Psalmen van Datheen en den Heidelb. Catechismus.) 1567. 12mo.

—— Hetz. ald. (Alsvoren.) 1568. 12mo.

—— Hetz. Z. pl. en n. 1569. 16to.

—— Hetz. Z. pl. 1584. 16to.

Gedr. te Embden by W. Gaillyart.

—— Hetz. Z. pl. 1597. 8vo.

Allen vermeld bij Le Long, Boekz., p. 687—696.

Den boom der Schriftueren van VI personagien ghespeelt tot Middelburch den 1en Aug. 39. Ghedruckt tot Embden by my Willem Gheyliaert. 1557. 12mo.

„Dit boekje bevat een der eerste rederykers spelen in den geest der Hervorming en staat onder de verboden boeken op den Index te Brussel, 15 Febr. 1569, gedr. by Plantyn 1578, p. 84. Buitengewoon raer. Er bestaan nog twee latere drukken, namelijk één van Middelburg, 1592. 8vo. en een v. Gorinchem, 1600. 12mo." Biblioth. Willems, II, p. 121.

Een cort begryp der leeringhe. . . . Emden, G. Ctematius. 20 April 1557. 8vo.

Herdruk van den druk van Londen. 1551. — Herdrukt ald. in 1558. 20 Jan. 8vo. en Z. pl. 1563. 8vo. Le L., Hist. Verh., p. 68. Ook Z. pl. 1565. 8vo. Bibl. d. Maatsch. v. Letterk.

Kranmers boek van de Sacramenten. Emden, by Gellius Ctematius. 1557.

Achterin bevindt zich een lijst der bisschoppen, dekens, predik., enz., die uit Engeland gevlucht, de Eng. kerk te Emden hebben gegrondvest. Meiners, O. Vr. kerk. gesch., I, p. 330.

Lasco, Joh. à, ghevoelen, of Christenen zich in de Misse mogen laten vinden; wten Latyne, ouergheset. Embden. 1557. 8vo.

Cat. L. L. II., p. 82.

Gnapheus, G., Tobias ende Lazarus mit grooter nersticheydt ghecorrigeert, verbetert, ende in drie Dialogen . . . . . ghedeelt . . . Embden, G. Ctematius. 1557. 8vo.

Cat. bibl. Maatsch. v. Lett. II, p. 621. Cat. L. L. II, p. 62, 69, waar nog eene andere uitg. Emden. 1562. 12mo. wordt vermeld. Zie ook op 1531.

Vijf en twintig Psalmen end andere Ghesangen die men in de Duytsche Ghemeynte te Londen was ghebruikende (door Jan Wtenhouen). Embden by Gellium Ctematium. 1557. 12mo.

De Catechismus oft kinder leere die men te Londen in de Duydtsche ghemeynte was ghebruyckende. Embden, G. Ctimatius (sic). 1558. Sept. 20. 8vo.

Nederl. vertaling van den Oostfr. Catechismus door J. Wtenhove. — Univ. bibl. te Utrecht.

Psalmen (26) ende ander Ghesangen, enz. (door J. Wtenhoven.) Embden, by Gellium Ctematium. 1558. 8vo.

Cat. Meulman, nº. 2623. Bij dezen druk bevindt zich een gedeelte van Ps. 119.

Andere 26 Psalmen Davides nieuwelick . . . op dicht ghestelt by . . . J. V(tenhove). Aan 't eind: Ghedruckt te Embden by G. Ctematius. 1559. 8vo.
Univ. bibl. te Utrecht.

—— Elf ander Psalmen, als voren. Ald. 1559. 8vo.
Cat. Meulman, nº. 2623. Le L. II, p. 98 vermeldt eene uitg. van 1558.

Acht en dertich Psalmen met den Ghesanghe Marie ende Zacharia, in dichte door J. Wtenhoven. Z. pl. en j. (Emden, G. Ctematius.) 8vo.
Le L., Hist. Verh., p. 72.

Veelderhande gheestelyke Gereform. Liedekens, wt den Ouden en Nieuwen Testament, gestelt op A. B. C. Embden. 1558. 8vo.
Cat. L. L. II, p. 120, waar ook vermeld wordt: Dezelfde „neerstich gebetert, en met veel nieuwe verciert. Embden. 1563. 12mo."

Micron, Mart., Een Apologie of Verandtwoordinghe op XX verscheidene Artikelen die Menno Symons teghen het disputacy boecxken van het bespreck met hem over de leere gehouden, in druck heeft wtghegeuen . . . . Embden, G. Ctematius (Gillis van der Erven). 1558. kl. 8vo.
Cat. Muller 1857, p. 125. Bibl. d. Univ. te Utrecht. De datum 1553 in Catal. v. Voorst, I, nº. 2619 is waarschijnlijk eene drukfout.

Melanchthon, P., Uytlegginghe des Sendbriefs Pauli tot de Collossensen, uyt Latyn overgeset. Embden by Gellius Ctematius. 1559. 8vo.
Cat. Le L. II, p. 38. Koning, Naamlijst, p. 89.

Microen, Mart., De Kleyne Catechismus, ofte Kinder-Leere. Z. pl. (Emden) G. Ctematius. 1559. 8vo.
Herdruk van de Londensche uitg. van 1557. L. L., Hist. Verh., p. 69. Univ. Bibl. te Utrecht.

Vier en zestig Psalmen . . . . Emden, G. Ctematius. 1559. 12mo.
Herdruk van de 38 en 26 Ps. van J. Wtenhoven. Le L., Hist. Verh., p. 72.

Calvyn, J., Institucie ofte Onderwysinghe der Christelicker Religie, wt den Latyne overgheset. Z. pl. (Embden, G. Ctematius.) 1560. 4to.
Cat. L. L., p. 83. Met het Vignet „Het rike der Heemelen.

Brassii, H., Sermoenen van den H. Cruyce. Embden. 1560. 12mo.
Cat. L. L. II, p. 148. Meiners, I, p. 357.

Mikron, Marten, Een claer bewijs van het recht ghebruyck des Nachtmaels Christi . . . . Wederom neerstelick oversien . . . . Anno 1560 (Emden, G. Ctematius.) 8vo.
Univ. bibl. te Utrecht.

Mikron, Marten, Van de weerdigheydt, nutheydt ende noodigheydt der Christelyker Vergaderingen. Eerst in den latyne geschreven door M. M., ende nu tot stichtinge der eenvuldiger in nederduytsch trouwelyck overgeset. 1561. 8vo.

Dit boekje verscheen na zijn dood. De laatste hand werd er aan gelegd door Nic. Carineus. Meiners, II, p. 384. Cat. L. L. II, p. 82.

Vier en zestig Psalmen en andere ghesangen, die men in de Duytsche Ghemeynte te Londen was ghebruyckende. (door J. Wtenhoven.) Embden, by Gellium Crematium. 1561. 8vo.

Gnapheus, W., Somma des Christlicken Religions, wt den Ouerlantschen overgheset. Embden. 1562. 12mo.

Cat. Le L. II, p. 69.

Dit boeck wordt genaemt het Offer des Heeren etc. . . . Ghedruckt int Jaer 1562 (waarachter: Een Liedtboecxken . . . ghedruct int Jaer 1563.) 12mo.

Waarsch. gedrukt even als eenige volgende uitgaven te Emden by Nic. Biestkens. Zie Doedes, Nieuwe bibl. hist. ontdekk., bl. 63 vv., De Hoop Scheffer in Doopsgez. Jaarboeken v. 1870.

Cathechismus, oft Christelicke Onderrichtinghe, ghelyck die in Kercken ende Scholen der CheurVorstelicken Paltz, ghedreuen oft gheleert wort. Wt de Hoochduydtsche sprake, in Nederduydtsch getrouwelick ouergeset. Z. pl. (Emden, G. van der Erven). 1563. 12mo.

Eerste druk van den Heidelb. catechismus in de Ned. taal. Le L., Hist. Verh., p. 112. Doedes, De Heidelb. catech., p. 87.

Eyn kort Bericht um to kommen tot den waren gehoor des levendigen Woirdts Gots . . . . . . Z. pl., n. en j. (Emden, P. A. de Zuttere. 1563.) 8vo.

VanderHaeghen, Bibl. Belgica, B. 82. P. A. de Zuttere schijnt van 1560 tot omstr. 1573 te Embden eene bijzondere drukkerij gehad te hebben, waar hij de door hem geschreven en vertaalde boekjes drukte. Zie Bibl. Belg., 3 en Sepp, Drie evangeliedienaren, Leiden 1879.

(**Zuttere, P. Anast. de,**) Eyne korte Bewysung mit die getuygenis der heyliger Schrift, hoe dy alle rechte gelouige der sunden gestoruen sijndt . . . . Item eyne schoone vorbilde . . . . Z. pl., n. en j. (Emden, P. A. de Zuttere.) 8vo.

VanderHaeghen, Bibl. Belg., Z. 3.

(**Zuttere, P. Anast. de,**) Eyne korte Leering dat alle Geloouigen jn Christo, alss eyn koren jn der arden, hitze vnd kalde lyden, vnde sterven moeten . . . . Z. pl. en n. (Emden, P. A. de Zuttere.) 1563. 8vo.

Aldaar, Z. 5.

Franck van Weirdt, Seb., Eyn brieff tho sijnen Vriendt Johan Campaen . . . Item . . . eyn ander brief . . . door begeir vā Joan Bekesteyn . . . Z. pl., n. en j. (Emden, P. A. de Zuttere.) 8vo.
Aldaar, F. 24.

Gwalter, Rod., Der Antichrist. Eyne korte, ware en eynaldige bewijsung in Vijf predicken begrepen . . . Z. pl., n. en j. (Emden, P. A. de Zuttere.) 8vo.
Aldaar, G. 62.

(**Rol, H.**,) Die slotel van dat secreet des nachtmaels . . . dor eynen . . . A°. 1536 verbrant tot Māstricht, al nu verbetert . . . Z. pl., n. en j. (Emden, P. A. de Zuttere.) 8vo.
Aldaar, R. 25.

Eyne korte vnde eynvaldige Vnderwisung . . . of man oock lasterē, ordeylē, vnd schelten sol, tegen die ongeloouige Secten . . . Z. pl., n. en j. (Emden, P. A. de Zuttere.) 8vo.
Aldaar, U. 1.

Franck van Word, Seb., Chronica, Tytboeck en gheschietbibel enz. . . . An. 1563 fol.
Waarschijnlijk Emdensche druk (bij N. Biestkens?).

Bekentenisse of Belijdenisse des Gheloofs . . . van den Gheloovigen die in de Nederlanden . . . verstroyt zijn . . . Ghedruckt Anno 1564. (Emden, G. Ctematius.) 8vo.
Univ. bibl. te Utrecht.

Microen, Mart., Een waerachtich verhael der tsamensprekingē tusschen Menno Simons ende Mart. Mikron, van der Mēschwerdinghe Jesu Christi. Met eener kleiner verklaringhe op den selven ende anderen twistighen Artijckelen, enz. Z. pl. 1564. kl. 8vo.
Waarschijnlijk te Embden gedrukt. De Voorrede is onderteekend te Noorden, A°. 1556. Cat. Muller 1857, p. 94.

Beza, T., Bekentenisse des Gheloofs. Uyt Latyn vert. Z. pl. (Emden.) 1564. kl. 8vo.
Cat. L. L. II, p. 71.

Valdes, Joh., 110 godsalige aenmerkingen, wt Ital. overgeset. (Embden). 1565. 8vo.
Cat. L. L. II, p. 62.

Simons, Menno, Een Fondament ende clare aenwijsinge van de leere Jesu Chr. Z. pl. (Emden) Gedruct 1565. 12mo.
Cat. Enschedé, p. 74.

Somma ende Bekentenisse Christelyker Leere der Predikanten in Oostvriesland. Embden. 1565. 8vo.
Cat. de Voisin, III, p. 13.

Een kort begrijp der leeringhe van de warachtighe ende eenighe Ghemeynte Gods ende Christi, ende van haer gheloove ende oprechtige belijdinghe. Z. pl. (Emden, G. Ctematius.) 1565. 8vo.
Herdruk van de uitg. van Londen. 1551. Met het vignet „Het rike der Hemelen.”

Catechismus ofte Onderwysinghe in de Christelicke Leere, ghelijck die in Kercken ende Scholen der Cheurv. Paltz . . . . gheleert wordt . . . . Embden (G. Ctematius of van der Erven.) Anno 1565. 8vo.
Eerste uitgave eener gemengde vertaling (van 1563 en van Datheen.) Zie Doedes, Nieuwe bibl.-hist. ontdekk., p. 55.

Catechismus ofte onderwijsinghe enz. (als de voorgaande van 1565) . . . . Anno 1566 (Emden, G. Ctematius?) 8vo.
Doedes, Nieuwe bibl.-hist. ontdekk., p. 56.

Cathechismus ofte Onderwijsinghe etc. (als die van 1565) . . . . Emden, W. Gailliart. 1566. 8vo.
Doedes, de Heidelb. catech., bl. 103 vv.

Calvini, Joh., uytlegginge op alle de Sendbrieven Pauli, en tot den Hebreen, overgeset door J. D. en J. F. Embden by Gellius van der Eruen en voleynt by Willem Gailliart. 1566. fol.
Cat. Le L., p. 10. Boekz., p. 733, 734.

De Psalmen Davids, ende ander Lofsanghen, nu hier ghecorrigeert, ende vermeerdert, die men in die Christen Gemeynten in dese Nederlande is gebruykende. Z. pl. (Embden, G. v. d. Erven.) 1566. 8vo.
Hierin 18 Psalmen van J. Wtenhove en 19 Liederen. Le L., Hist. Verh., p. 73, 74.

Corte Belijdinghe des Gheloofs, der gheenre, die overal in 't Nederlant, ende bijsonder in dese Stadt N. de waerachtighe Leere des Evangeliums aenhanghen . . . . . . Z. pl. (Emden.) 1566. 8vo. 16 blz.
Onder N. wordt Antwerpen bedoeld. Le L., Hist. Verh., p. 115.

Bullinger, H., Huysboek, uyt het latyn vertaalt. Emden. A°. 1567. fol.
Cat. Le L., p. 10.

Bullinger, H., De Openbaringhe Jesu Christi. Ten eersten door den heyl. Engel Gods, ... Maer nu met CI Predicacien verklaert . . . Nu in nederd. overgheset. An. 1567. Ghedruckt (te Emden) int Jaer 1567. 4to.
Cat. Muller 1857, p. 53.

Curio, Celsius, Een seer schoone Dialogus oft 't samensprekinghe van den Roomschen Pasquillo ende Marforio, inhoudende diveersche Ceremonien ende superstitiē die men in den Paus Hemel

pleghende is . . . . nu eerst wten Lat. . . . ouerghesett. Embden. 1567. kl. 8vo.

De vertaler noemt zich F. V. C. en draagt zijn werkje op aan Unico Manninga tot Lutzburch, Drossaert van Embden. Het drukkersmerk is een roos. Cat. Muller 1587, p. 62.

De Psalmen Davids . . . . door P. Dathenum. Met den Kalengier. Z. pl. en n. (Emden, Eewardus Oostfreese.) 1569. 12mo.

Le L., Hist. Verh., p. 127.

Bullingeri, H., teghens de Wederdoopers, ses boecken, nu eerst wt de Latynsche tale in Nederduytsch ouergestelt, door G. Nicolai, in zynen leuen kerckendienaer tot Norden . . . . . Die daerby ghevoecht heeft de wederlegginghe der leeringē van Menno Symons, D. Philips, A. Pastor, H. Niclaes ende meer andere. Embden. 1569. 4to.

De opdragt aan Amalia, Gravinne van Nieuenaart, is door Jehan Malet uit Embden, den 21 Juni 1569, onderteekend. Cat. Muller 57, p. 124.

Fruytiers, J., Schriftmatige gebeden op de eerste Boeck Moysi, Genesis; mitsgaders andere Ghebeden, Dancksegginge en Lofsangen. Embden. 1573. 12mo.

Cat. L. L. II, p. 53.

De Psalmen Davids ende andere Lofsanghen. Wt den Fransoyschen overgheset, door Petrum Dathenum. Item . . . op die cant de Duytsche Text, met de Ghebeden Marie. Met noch sommige Gesanghen die men ghemeenlick in de Ghemeynte te Embden gebruyckt. Ghedruckt int Jaer 1574. *Aan het einde:* Men vindtse te koope tot Embden, by Sybout Aysma. 8vo.

Cat. Muller 1857, p. 10.

Schriftelick bewijs des Doorluchtighen, hooghgeb. Vorsten ende Heeren Johan Casimiri, Palsgrauen op den Rhyn . . . daerin verhaelt werden, die oorsaecken waerdoor zijne vorstelicke Genaden beweeght zijn worden, tot bevrydinge der benauder Nederlanden, Volck te maken, ende met heercracht herwaerts over te commen. Wt de Hooghduytsche Sprake in Nederd. ghetrouwelick ouergheset. Embden by Goossen Goebens. 1578. 4to.

Catalogus pamfl. Meulman, nº. 360.

Protocol, d. i., alle handelinge des gesprecks tot Emden . . . mit den wederdooperen, die hen Vlamingen noemen, gehouden, begonnen 27 Febr. 1578, ende 17 Mey deszelven Jaers gheyndicht. Met voorrede des Hrn. Johans, Graven . . . tot Oostvriesland . . . Item een grondlycke beantwoordinge tegen der *wederdooperen voorlooper* hierachter bygevoecht. Wt de Sassensche in nederl. sprake door Dom. Julium. Embden, Gossen Goebens. 1579. 4to.

Cat. Bibl. Rhen. Traj., I, p. 296.

Grondelijke ende Warachtige Verantwoordinge der Ouericheijt ende der Predicanten tot Embden, opde warachtige Calumnien, welcke de Wederdoopers in hare voorloopende waerschouwinge, tot oneeren des Protocols . . . . wtgegeven hebben. Embden, Goosen Goebens. 1579. 4to.
Cat. pamfl. Thysiana, n°. 280.

Doede van Amswer, Spieghel der aenvechtinghe des Satans, met ein vermaninghe aan de verstroyde Ingesetene der Vriesschen ommelanden. Embden. 1584. 8vo.
Herdr. Gron. 1612. 8vo. Cat. L. L. II, p. 67.

Ligarius, Joh., de rechtgeloovige Predikanten in Oostvriesl. Emden, by J. van Oldersum. 1593.
Meiners, II, p. 304.

Extract vande Prophecie, door eenen ghenaemt Paulus Secundus (Grebnerus) . . . Wt een nacht Visioen . . . Met noch de revolutien van Acht jaren, geduerende tot 1600 ende 8 . . . Ghetransl. wt de Hoochd. Tale. Embden, Hans Wildrinck. 1601. 4to.
Cat. pamfl. Thysiana, n°. 753.

Verhael van 't gene wat tusschen den Grave van Oostvrieslandt ende sijne ondersaten 1595—1602 gepasseerd is. Embden. 1602. 4to.
Cat. Nat. bibl., p. 459.

Een wonderlike nieuwe Prophecije vande Nederlanden . . . door Jerassemus van Eydenborch . . . Vercondinghe van veel toecomende wonderlicke dingen die in 't Jaer 605—611 gheschieden sullen . . . Wt de Hoochd. tale . . . overgheset. Embden. Frans de Vlamingh na de copye van Eydenborch. 1605. 4to.
Cat. pamfl. Muller, n°. 541.

Ein waer vnd cort verhael vanden oirspronck, aenfanck, beleidinghe, ende iegenwoirdigen staet des oirloghs deser onser gheunieerder Provincien . . . . . Emden, z. n. 1606. 4to.
Cat. pamfletten Meulman, n°. 1041.

Eylshemius, D. B., Handt-Boek, d. i. Catechismus van Ostfrieslandt. 1554. vervatet, verklaret dorch D. B. Eylshemius. Gron. en Embden. 1610. 8vo.
Cat. L. L. II, p. 75.

Eilshemius, D. B., Handboek des wahren Gelovens. Emden. 1610. 8vo.
Tjaden, Gel. O. Friesl., I, p. 234.

Verscheyden waerachtighe wonderbaerlycke Lichten ende Openbaringhen . . . te Norden in Embderlandt . . . Geschiet van den 2 April tot den 16. Embden, Nic. van Bodewiets. 1611. 4to.
Cat. pamfl. Thysiana, n°. 930.

Special Verdrach ende Accordt, wegen der Froen- ende Hoffdiensten, Mitzgaders anderen der Grafflichen Hoffholdinge praestatien. Bij onderhandelinge van den Gecomm. van die Staten tusschen Enno Graef ende Heere tot Oistfrieszlandt ende den Onderdanen des amptes Embden . . . . Embden, Joachim Mennen, z. j. (1611.) 4to.
Cat. pamfl. Meulman, n°. 1247.

Eilshemius, D. B., Verklaringe des Catechismi van Oost-frieslandt de anno 1554. Emden. 1612. 4to.
Cat. Le L., p. 70. Tjaden, Gel. O. Friesl., I, p. 234.

Codex Embdanus, en verdere stukken en Resolutien van de Staaten Gen. der Vereen. Nederl. tot beslissing der misverstanden in Oost-Vriesland. 1616—1620. Embden. 2 dln. 4to.
Cat. Nat. Bibl., p. 91.

Sems, J., Tabula Pythagorica, ofte Reeckentaefel, mitsgaeders t' gebruick en de instructie van dien, verclaert met meer als hondert constige exempelen, enz. Van nieus gecalculeert ende in Druck gegeven. Embden, H. Callenbach. 1623. 4to.

—— De Arithmetische Fundamenten. Met het gebruik van dien. Embden, H. Callenbach. 1623. 4to.

Grimershemius, Lucas, De macht der overheit omtrent de kerke. Aan den raadt te Emden. 1627.
Gr. laat ook herdrukken den kleinen Embder *Catechismus* in 1630, met byvoeging der teksten daarin aangeduid. Meiners, II, p. 432.

Hezelius, Joh., Lykrede op Fred. Salmuth (Pred. te Embden. 1622—25). Embden. 1626.
Meiners, II, p. 439.

Salmuth, Fred., Lykrede op Abr. Scultetus. (Pred. te Embden. 1622—24). Embden. 1624.
Meiners, II, p. 444.

Hezelius, Joh., Natuurlyke en geestelyke betrachtinge van het zeer oude, loflyke en nuttige smidts-handwerk.
In het Hoogd. en Nederd. geschreven. Hezelius was Pred. te Embden, 1625—32. Meiners, II, p. 446.

Placius, J., Dankpredikatie over het ontzet van Wezel. Embden. 1629.
Meiners, II, p. 446.

Friesenborch, Herm., Lusthoff der Schryfkonst. Allerhande schriften met die Fundamenten, sehr nut unde bequaem vor alle Leefhebber der Pennen. (Embden.) Anno 1625. fol. 8 bl. in koper gegrav.
Tjaden, Gel. O. Friesl., II, p. 367.

Der Illustren Hogen Mogenden der Vereen. Nederl. Provincien Commiteerden Declaratio ende decisio over eenige differenten tusschen den Grave Rudolph Christiaan Grave tot Oostfrieslandt, enz. ende desselffs Stenden, ende die Stadt Embden. Embden, H. Kallenbach. 1626. 4to.

De Psalmen Davids, berymt door P. Dathenus, Nederduytsch, met een Hoogd. Letter, ben. uytgelezene Psalmen en Liederen Lutheri. Embden, H. Kallenbach. 1629. 8vo.
Cat. L. L. II, p. 102.

De Bedeninge des Nachtmahls in der kercken ender Gemene Christi in Embden. — Christelicke Gebeden. Embden, H. Kallenbach. 1639. 12mo.

Eilshemius, P. D., Predikatie by de inwijd. van 't nieuwe kerkgebouw te Embden; over Gen. 28:16. Embden. 1648.
Meiners, II, p. 473.

Gesangboek. Gedr. te Emden by Helwig Kallenbach, 1651. 8vo.
Meiners, I, p. 187.

Fremautius, P., Van de reformatie der kerke. Embden. 1658. 8vo.
Cat. L. L. II, p. 155.

Hagisch en Embdisch vergelyk tusschen den vorst tot Oostvrieslant Georg Christian, en de Stenden, mitsgaders de Stad Embden. Embden. 1665. 4to.
Bibl. Emtinck., III, p. 190.

Catechismus van Oostfrieslandt. Embden. 1668. 12mo.
Cat. L. L. II, p. 75.

Catechismus van Oostvrieslandt, uyt de Saxische Taele overgeset, door G. Erastus. Embden. 1677. 8vo.
Cat. L. L. II, p. 75.

De Minneryen van den groten Alcander in de Nederlanden, en de geheimenissen van desselfs Hoff. Uyt het Frans overgeset. Emden, G. de Haan. 1684. 12mo.

Medendorp, H., Kort Begrip van de leer der waarheid. 1690.
Na zyn' dood, in dit jaar uitgeg. Meiners, II, p. 528.

Teelman, H., huyshoudinge Gods. Embden. 1698. 4to.
Bibl. Huls., IV. 1, p. 31.

Gravinne Anna's Politie-Ordening. Emden 5 febr. 1545. gecorr. en verbet. 4 May 1556. Met voorrede uitgeg. 1710.
Beninga's Chron. v. O. Friesl. d. Harkenroht, p. 746.

Outhof, G., Over Ruth. Embden. 1711. 4to.
Bibl. Huls., IV 1, p. 19.

Harkenroht, J. I., Oostfriesse oorsprongkelykheden, van alle steden, vlekken, dorpen, enz. Emden, 1712. kl. 8vo.
Een vermeerderde herdruk verscheen te Groningen in 1731.

Huyzen, K. van, Historische Verhandeling van de opkomst en voortgang, mitsg. de godgeleerdheid der Doopsgezinde Christenen. Embden, E. Tremel en H. van Senden. 1712. 8vo.

Gerardus, J., Heilige overdenkingen. Emden. 1715. 8vo.
Bibl. Huls., IV. i, p. 63.

Harkenroht, J. I., Kerkreede over Oostfrieslands rundvees pest . . . . Nevens een herderklagte . . . d. G. Outhof. Emden. 1716. 4to.

Harkenroht, J. I., Naamlyst van Embden, met de Acta van 't eerste Nederl. Synode te Embden. 1571. Embden. 1716. 8vo.
Cat. Le L. II, p. 131.

Harkenroth, J. I., Embdens Herder-Staf. Embden. 1716. 8vo.

Outhof, G., Damon ofte Herdersklagte over de sterfte onder 't rundvee enz. Embden. 1716. 4to.

Outhof, G., Verhaal van alle Hooge Watervloeden . . . . Met eene breede beschrijvinge van den Zwaaren Kersvloedt van 1717 . . . . Tweede Druk veel vermeerderdt. Embden, H. van Senden. 1720. 8vo.

Harkenroht, J. I., Oostfriesche Watersnood in eene kerkreeden over den Kersvloed van het jaar 1717 ende deszelfs kort ontwerp; Alsmede een kort verhaal des Niewjaarsvloed van het jaar 1720. Met Oudheden en Prentverbeeldingen ook des Dollarts uitbreid. Accedit J. E. Harkenroht dissert-epistolaris de Busto Lharledano. Tweede druk. Emden, H. van Senden. 1723. 8vo. Met kaart en afbeeldingen.
De eerste druk verscheen ald., 1721.
Van J. I. Harkenroht wordt nog vermeld: Verhaal van Oostvrieslands Keersvloed. 1721. Oostvrieslands muis en jubeljaar. 1722. Briefwisseling over de oudheid van Appingadam. 1732. Kort Bericht van Oost-Friesland, van alle persoonen die in publyke dienst zijn. Z. j. 8vo. Verg. Tjaden's Gel. O. Friesl., III, p. 249.

Benninga, E., Volledige chronyk van Oostfrieslant. Nu met rand en kanteikeningen, oude versegelingen en andere stukken verrykt en vermeerderd, in druk uytgegeven door E. F. Harkenroht. Emden by H. Meybohm, J. Beck en H. Wolffram. 1723. 4to.

Outhof, G., Warschouwinge an alle kristenen en geschiedeniskundigen. Berigt van de Kerkhervorminge in Zwitserlandt, Duitsland en in Oostvriesland. Emden. 1723. 8vo.
Tjaden's Gel. O. Friesl., III, p. 272.

Meiners, E., Kort ontwerp van de leere der waarheit, enz. Emden by H. Meybohm, J. Beck en H. Wolfram. Vorlegt door Josua Beck. 1727. 8vo.
Een 2e druk verscheen te Emden, by H. van Senden. 1740. 4to.

Meiners, E., Lykpredicatie over G. C. Rose. Emden. 1735.

Meiners, E., Christus alles in allen, of algenoegzaamheit van Christus, enz. 3e druk. Emden, by de Wed. van Herman Wolffram. 1738. 2 dln. kl. 8vo.
De 1e druk verscheen te Emden in 1724.

Meiners, E., Bevestiging en verdediging van Oostvrieschlandts Gereformeerde Hervormingen of een uitvoerig en gegrondt Vertoog dat .... niet de Evang. Luterscheʼ naar de Gereformeerde Lere in Oostvrieschl. ingevoert zy, enz. Emden. 1738. 8vo. 203 bladz.
Strijdschrift tegen Bertram's *Erläuterte u. vertheidigte Ostfriesche Reformation- u. Kirchengeschichte. Aurich.* 1736. 4to. Verg. Tjaden's Gel. O. Friesl., III, bl. 282.

—— Ontwerp van den Oostfrieschen Catechismus. Embden, H. v. Senden. 1740, 4to.

—— Verklaring van het XII—XV en XVII kapittel van den brief aen de Romeinen. Embden, J. v. Brantgum. 1746. 4to.

—— Schriftuurlijke Wegwijzer voor onbekommerde en overtuigde Geloovigen. 3e druk. Embden, J. v. Brantgum. 1747—83. 8vo.
v. Abkoude en Arrenberg, Naaml. 1787.

—— Verklaring over den brief Pauli aan de Romeinen. Emden, 1742—44. 4 dln. 4to.
Zie over Meiners' Werken: Tjaden's Gel. O. Friesl., III, p. 271

Zedige Voorsprake voor de rechtzinnige waarheid door zommige Predikanten van Embden tegen N. Hartman en P. Stegnerus, omtrent W. Schortinghuys innige Christendom. Emden. 1742. 8vo.
Bibl. Schultens, 1780, p. 244.

Dichtkundig Praaltooneel van Neerlands Wonderen. Te Embden. Gedrukt voor de Liefhebbers. 1753—54. 7 dln. 8vo. Met karrikatuurplaten.
Dit is niet te Emden, maar waarschijnlijk te Amsterdam gedrukt.

Diddens, H., Onderricht van 't ware waereldtgestel. 1765.

—— Tweede Onderricht van 't waere waereldt-gestel .... 1766.
Reershemius, Ostfriesl. Predigerdenkmahl, p. 692. [1])

---

[1]) P. F. Reershemius (Ostfriesländisches Prediger-Denkmahl, Aurich. 1796. Nachtrag. Leer. 1823. 8vo.) geeft bij de korte levensbeschr. der predikanten de titels hunner werken, maar niet altijd met vermelding der drukplaats. Alleen die titels zijn opgenomen waarvan het niet gebleken is dat zij niet te E. gedrukt zijn.

Arents, T., De lieflikheit van Jehova's woningen, of verklaring over Ps. 84 en verklar. over Lucas 15:1—10. Embden. 1767.
Reershemius, p. 628.

Schroders, H., Uitgezogte Kerkredenen. Embden, J. Brantgum, 1768. 8vo.
v. Abkoude en Arrenberg, Naaml. 1787.

Gravemeijer, C. E., Gedachtenis-rede over den Vredenryken Frederik II, Koning van Pruissen . . . . Emden, C. Wenthin, 1787. 8vo. 55 blz.

Olck, G. H., Onderwys in de zaligmakende waarheden . . . . . 1789.

—— Godsdienstige overdenkingen en gesprekken eens kristens, die geoefend is in de waerheid. . . . . . 1793.
Reershemius, p. 524.

Meder, H., Proeve eener aenleiding tot onderwys in de zaligmakende Bybelwaerheid voor kinderen . . . . . 1793.
Reershemius, p. 828.

Bronsema, A. N., Geestelyke overpeinzingen wegens de droevige gevolgen der zonde, en 't heilzame van den wegen en 't middel ter behoudenis . . . . . 1794.
Reershemius, p. 565.

Beekhuis, H., Overeenstemming der vier evangelisten over 't laatste lijden en Opstanding van Jesus Christus . . . . . 1795.
Reershemius, p. 691.

Meder, H., de openlyke kerkleer der Ėvang. Gereform. Gemeente in Emden en Oostfriesland . . . . vervat in den Oostfriesschen katechismus eerst uit oude schrijvers en Gedenkstukken opgemaakt, en vervolgends nader ontwikkeld en opengelegd in eene doorgaande Verklaring van alle de 49 Zondagen van dezen Katechismus. Gedrukt te Emden by C. Wenthin. 1804—7. 3 dln. 4 st. 8vo.

Begemann, H. C., handboek tot dagelyksch gebruik voor zeevarenden. Bevatt. eene volled. Verzam. van de ter berekening der ware breedten en lengte, enz. dienende tafelen, ben. eene uitvoerige aanwyzing van derzelver gebruik. Emdèn. Op kosten van den schryver by Wed. Hyner & Z. 8vo.

Catechismus of Kinder-Leere tot nut en dienst van de jeugd in Oost-Friesland, door de Dienaren des Godl. Woords binnen Embden op het kortste vervattet. En nu in de Nederl. taal . . . overgebragt. Embden, J. Brantgum, z. j. 12mo.
Late druk, met de oorspr. voorrede van 6 Dec. 1554.

Catechismus of Kinder-Leere . . . . Nevens eenige op feest- en andere dagen gebruik. Zangen. Embden, H. van Senden, z. j. 8vo.
Cat. Muller 1857, p. 55.

EMMERIK.

Resolutioen vanden generael middelen, gedaen by Bannerheren, Ridderschappen vnd Steden des Furstenthumbs Gelre vnd Graeffschaps Zutphen. Gedruckt to Embrick, By Berendt Petersz, 1578. 4to. 8 blz.
Cat. pamfl. Meulman, n°. 357.

Grondelycke Onderrichtingh, Aen de ghemeene Inghesetenen van Nederlant. Van t' groot ghemack oft onghemack, dat te verwachten staat, in dien men den Peys aenneempt oft afslaet. . . . . Ghedr. tot Emmerick. 1580. 8vo. 36 blz.
Cat. pamfletten Meulman, n°. 457.

Prophecien van Twaalf Sybillen, die welcke veel wonderbaerlicke ende toecomende dinghen ghepropheteert hebben . . . Noch die Coninginne van Seba ende die Coninck Salomon, hare Prophecien . . . . Nu wederom . . . verbetert ende ouergheset wt het Hoochd . . . Gedruct toe Emmerick, by my Reynder Wylicx van Deventer. A°. 1593. kl. 8vo.
Cat. Muller 1587, p. 102.

Historie van Dr. Joh. Faust. Emerick. 1592. — 2e deel, of hist. van syn Discipel Christoffel Wagenaer. Delft. 1607. — 8vo.
Cat. L. L. II, p. 122.

De Boecken der Belijdenissen van S. Augustijn, nu eerst in duyts overgheset (door Joh. Semmius). Emmerick, Jac. van Eckeren. 1603. 8vo.
Cat. Serrure, II, n°. 2006.

Een Gheestelijck Lust-Hoofken met schoone lieffelijcke ghesanghen beplant. Emmerick, Sam. Arntsen. 1634. 8vo.
Cat. Serrure, I, n°. 784.

De vyfthien Mysterien van den Rose-crans om te singhen, met meer andere schoone liedekens. Emmerick, (Sam. Arntsen?) 1636. 8vo.
Cat. Serrure, I, n°. 784.

Geestelycke Harmonie, van veelderley ende uytghelesene soo oude als nieuwe Catholijcke Kerckelijcke Lofsanghen, Leysenen ende Liedekens, op die principaelste feesten en getyden des jaers, die men in 't vorstendom Cleve by den Catechismus singht. Emmerich, Sam. Arntsen. 1637. 8vo.
Bibl. Willems, II, p. 177. Cat. Serrure, I, n°. 784.

N. Nethenus Maresius door zyn eigen zwaard gedood. Emmerik. 1662. 4to.
Bibl. Schultens 1780, p. 133.

Liiftocht, F., voorwinckel van Patientie in den droeven tegenspoedt. Versien met poëtische leeringe ende sententien van Augustinus. Voor klaeghachtighe zielen opgerecht. Verciert met twintigh sinnebeelden in 't koper gesneden. Emmerick, voor A. v. d. Eynden, boekv. te Utrecht, 1679. 8vo. Met plaatjes gegrav. door C. Bouttats. — 2e deel. Keulen voor denz. 1681.
Zie Paquot, Mémoires, t. 18.

De Brieven van den H. Paulus, de Algemeyne Brieven, de Openbaringen van den H. Joannes. Emmerik. 1696. 8vo.
Cat. van Hulthem, n°. 143.

Het Boek der Psalmen met korte verklaringen op de duistere plaatzen. Emmerik. 1697. 8vo.
Bibl. Schultens, 1780, p. 61.

Nieuwe Testament met korte verklaringen. Emmerik. 1699. 2 dln. 8vo.
Bibl. Inderveld, p. 229.

Van Gherwen, (Ord. Salvat.) Historie van Marien-Boom. Embrik. 1711. 8vo. Met 1 pl.
Cat. Brentano, p. 49. Bibl. Servais, p. 368.

Wassenberg, E., Emmerik, door den vermaarden geschiedenisschrijver E. Wassenberg, in het jaar 1667 in drie boeken, in 't latyn beschreeven. Door wylen den Eerw. Heer Vicarius J. v. Wyck in het jaar 1772 verkort, en in 't Nederd. vertaald. Thans door F. K. Merbeck van veele taalfouten gezuivert, en met hetgeen alhier in laatere dagen gebeurt is, verrykt. Emmerik, J. L. Romen. 1824. 8vo.

Emricks Jubilee of Vreugdefeest wegens haare Bekeering voor tien eeuwen. Met kop. pl. voorstell. den H. Willebrordus en den H. Martinus, ben. h. wapen v. Emmerik. Emm. J. L. Romen, z. j. 8vo.

ERFURT?

Prognosticatie van acht jaren, namelick van den jare 1580 tot... 1588. Door Georgium Ursinum Plavensem ..... Ghedruckt tot Erffort door Joh. Beck, int Jaer 1580. 4to. 16 blz.
Cat. pamfl. Thysiana, n°. 320.

FRANKFORT a/M.

Confessie des Geloofs. 1530. met de Apologia, uyt Lat. en Hoogd. overgesedt, te Frankfort geprint. Omtr. 1558. Hoogd. letter. 8vo.
Cat. Le L. II, p. 85.

Luther, Mart., der Groote Catechismus ende Kynderleering. Voor den jongen Christen, in vraechstucken veruat, door J. Spangenberg. Gedruckt tho Franckfort. 1558. kl. 8vo.
Cat. Muller 1857, p. 109.

Spangenberch, J., Van den Christelycken Ridder. Frankfort. 1558.
Schultz Jacobi, Oud en nieuw, II, p. 19.

Dathen, P., Een Christelicke verantwordijnghe op die Disputacie ghehouden binnen Audenaerde tusschen M. Adriaen Haemstadt ende Jan N. enz. Franckfort, Mich. Chirat. 1559. 8vo.
Cat. Serrure, II, nº. 2176.

(**Alaers, Fr.**,) Insettinghen der Roomsche Kercke, van Christus tijden af tot nu toe . . . Noyt te voren gedruckt. Francfort. 1560. 8vo. 14 en 128 blz.
Cat. auctie F. Muller, 14 Mei 1869, nº. 312.

Een kort vervat van alle menschelyke Insettingen der Roomsche kercke. Francfort. 1560. 8vo.
Cat de Voisin, III, p. 27. Waarschijnlijk hetz. als het voorg.

Beza, Th., Bekentenisse des christel. gheloofs, na de H. Schrift . . . Eerst in Latijn geschr. ende nu . . . overgheset (door Joh. Junius.) Franckfort op die Maine, Mich. Chirat. 1561. 8vo.
Cat. Muller 1857, p. 49.

Een Hantboecxken inhoudende den geheelen Psalter des H. Propheten Dauid, . . . Catechismus, Hymnen, ofte Lofsanghen ende Gheestelycke Liedekens; in 2 banden; liedekenswyse gestelt, wt den Hooch Duytschen Bonschen Sanckboek in Nederl. spraken overgeset door B. A. (Bernardus Antoni [Muykens]?) 't welck noyt in druck geweest en is. Vrancfort by Hans de Braeker. 1565. 8vo.
Allereerste druk ten dienste der verstrooide Nederd. Luth. gemeente. Catal. Le Long, II, p. 104. Cat. Bibl. Harlem. 2e Suppl., p. 291. Verg. ook Schultz Jacobi, Oud en nieuw, II, p. 133.

Taulerus, J., Werken, uyt het Hoogduydsch vertaalt in 't Nederduydsch. Z. pl. 1565. Achteraan staat: Francfort by P. van Dueren. 1565. kl. fol.
Le Long, Boekz., p. 732.

De hoochverlichte D. Joh. Tauleri, van eenen volcomen Euangelische leuen Christelijcke Predicatien oft Sermonen op alle Sondaghen ende Feestdagen van den gantsen jaer. Wt den Hoochduydsch in Nederl. sprake overgeset, enz. Met eene voorr. van der ware godsalicheyt. Francfort, P. van Dueren. 1565. kl. fol.
Cat. Bibl. Maatsch. v. Letterk. 1847, I, p. 188.

Die Confessie . . . (op den rycxdach tot Ausborgh) ouergegheven Aº. 1530. Apologie van deselfste Confessie. Nu wederomme . . . vuyt dat oudsten hochduytsen Exemplaer (Aº. 1531 te Wittenberg geprindt) ouergesedt. Franckfort. 1567. kl. 8vo.

Alle de Psalmen des H. Coninckl. Propheten Dauidts, medt de Christel. loffsangen, gebeden ende danckliedekens, soo Tant-

werpen (in de Christelycke Gemeynte van d'Augpurgsche Confessie) . . . ordentlyck gesongen worden; vuyt veel sangboecken (tot dienst ende profydt van alle Christenen) 't samen vergadert, gecorrigeert, vermeederd (sic) ende vuyt de hoochduytsche (in de Nederlantzsche) tale ende dicht ouergesedt. Z. pl. 1567. 8vo. 8, 290 en 8 bladen.

De Prologe is gedagt., te Franckfort den 15 Febr. 1567. Blijkbaar de oorspronkelijke (Frankfortsche) druk. Voor het 2e deel staat deze afzond. titel: Den geheelen Soudter des H. Propheten ende Coninks Dauidt (tot dienst ende recreatie van allen goeden vroemen Christenen) neerstich gecorrigeert, verrandert ende veel daer toegesedt. . . . . Anno 1567. Bibliotheek Universiteit te Utrecht.

Brieuen van Advertissement oft waerschouwinge, geschreven aan den Edeldom ende andere ghedeputeerde vande Generale Staten vande Nederlanden, by eenen Dienaer vanden Heere Don Jan van Oostenryck . . . . Ghedruct inde Keyserlijcke Rycx-stadt Vranckfort, 1578. 4to. 69 blz.

Cat. pamfletten Meulman, n°. 349.

(**Wijer, Math.**,) Grondelicke Onderrichtinghe, van veelen Hoogwichtighen Articulen . . . Doer den hooch van Godtverlichten M. W. met zijnen vrienden, . . . tot verscheyden tijden soo schrifftelick als mondelick ghehandelt ende wtghesproken. Alles na syn doot ierst by een vergadert . . . Francfurt. 1579. 4to.

M. Wier stierf, zooals in dit boek vermeld wordt, te Wesel den 25 April 1560. Zijn „onderrichtinghe" werden opgeteekend door zijn leerling Jan Spe, die den 2 Maart 1561 overleed. De uitgave werd bezorgd door A. V. D. (?) Cat. Muller 1857, p. 122.

Pappi, P., Hollands Krijgs-regte-Artikuls-Brief. Frankfort (?) 1632. 4to.

Bibl. Anon. et Desmarets 1716, p. 252.

FREDERIKSTAD.

Policy-Gerechts-Ordeninghe Ende Stads-recht. Hetwelcke van Godes genaden, wy Frederick, Erve tot Norwegen, enz. enz., Onse stadt Fredericks-Stadt, gegeven ende geconfirmeert hebben. Ghedrukt (te Frederikstad) in 't jaer 1635. 4to. 438 blz.

Oudaan, J., Haagsche broedermoord, of dolle blijdschap. Treursp. Frederikstad by J. E. Smith (?) 1672. 8vo.

Cat. v. Tooneelspeldicht. 1743.

Alberti, G D., de Godlooze Predikant zonder Gods woord. Fredrikstad. 1718. 8vo.

Bibl. Schultens 1780, p. 266.

GELDER.

Mirakelen door de voorsprake van de H. Maghet Maria in het dorp Kevelaer. (Gelder) 1681. 12mo.
Bibl. Servais, p. 352.

Een Geestelijck Lust Hofken. Kevelaer. (Gelder) 1683. 8vo.
Hoffmann v. Fallersl., Horae Belg., II, ed. 2a, p. 362.

Opkomste en voortganck der devotie binnen het dorp Kevelaer in het hertogdom Geldre. Kevelaer. (Gelder) 1696. 12mo.
Cat. Ermens, II, p. 660.

Opkomste ende voortganck der devotie binnen Kevelaer in het hertogdom van Geldre. Kevelaer (Gelder.) 1742. 8vo.
Bibl. Servais, p. 352.

Nieuw Reglement wegens 't Justitie-wezen in 't Pruissisch Gelderland. Gelder. 1786. fol. 2 st.
Cat. Nat. Bibl., p. 568.

Historie van onze Lieve Vrouw van Kevelaer. Gelder. 1792. 12mo.
Oettinger, Iconogr. Mariana, 1852, p. 28.

Beschrijving van Kevelaer, met de opkomste en voortgang der devotie tot de A. M. en M. Gods Maria, etc. Gelder. 1792. 8vo.
Cat. Duquesne, Mei 1852.

GENEVE.

Psalter des Koninkl. Propheten Davids, door M. Bucerus klaerlick verduytscht. Ghedruckt te Geneve, door P. Stephanum van Gendt, z. j. fol.
Herdruk van de uitg. van Basel, 1526.

HAMBURG.

Van der duldicheit der Vrouwen ghegheten Griseldis . . . . Hyr endyghet syck de hystorie vander duldicheit der vrouwen Griseldis. Ghedrucket yn der löfliken Stad Hamborch. Na der ghebort Cristi MCCCCC. unde twe. 4to. 15 bladen.
Een ex. op de Kon. Bibl. te Kopenhagen. Kunst- en Letterblad, 1841, p. 60. Zie ook Serapeum, 1840, n°. 14.

Beduydingh op de Prophetie Pauli Secundus (sic) Gribneri (sic) ouer den veldslach gheschiet in Vlaenderlandt den 2 Julij 1600. Hamborch . . . 1600.
Cat. pamfl. Thysiana, n°. 743 vermeldt hiervan een druk van Deventer, J. E. Cloppenborch, als nadruk van dien van Hamburg.

Nicolai, Phil., Bericht van der Evangelische Christenen Tegenspoet tot Amsterdam, den strengen Calvinist P. Plancio, aldaar tot naarrichtinge. Hamburg. 1604. 8vo.
In hetz. jaar verscheen dit ook ald. in het Hoogd. Cat. Le L., II, p. 194.

Eukliden ses eerste Boeken, vertaalt door Jacob Willemsz Verrooten. Hamburg, Hendr. Werner. 1638. 4to.
Cat. Le L., p. 162. Suppl. Catal. bibl. Traject. (1845), p. 159.

Mahometh's Alkoran, uit het Arabisch door Sal. Swigger. Hamburg. 1642. 4to.

Gesanghboek of Gesangen, om op alle feestdagen en voor en na de predicatie in de Vergad. te singhen. Hamborg, voor de Vlaemsche Gemeente. 1685. 2 dln. 12mo.
Jaarb. v. Doopsg., 1837, p. 65.

Biblia Pentapla. Wanderbeck en Schiffsbeck by Hamburg, H. H. Holle, 1710, 11, 12. 3 dln. 4to.
Deze uitg. bevat 4 Hoogd. en 1 Nederl. (de Staten) vert. Bij de Apokr. Boeken is geene Nederl. vert. gevoegd. Alles met Hoogd. letter. Le Long, Boekz., p. 826.

Van den opbouw en voortgang der Nederl. Gereform. Gemeinte te Altona. Hamburg. 1704. 4to.
Waarschijnlijk door L. Steversloot, in dien tijd pred. ald. Cat. Le L., p. 79.

Steversloot, L., Nieuw-Jaars Predikatie. Hamborg. 1704. 4to.

—— Lykpredikatie over Dr. A. de la Fontaine. Hamb. 1705. 4to.

—— Kort onderwijs voor de Leergraage Jeugdt te Altona.Hamb. 1713. 4to.

Muller, Joh., Over het volstrekt Raadbesluit en Religievrede tusschen de Lutheranen en Gereformeerden. Hamburg. 1738. 8vo.
Bibl. Schultens 1780, p. 229.

Karsdorp, G., Lyk- en gedachtenis-reeden over Gen. 48 : 21 toegepast op het overlijden van Frederik V, Erfkoning van Denemarken en Noorwegen, enz. Uitgespr. in Altona 18 Maart. 1766 in de kerk der Mennoniten. Hamburg, gedr. by J. L. C. Koning. 1766. 4to. 36 pp.

Beets, P., Afscheids-rede te Almelo den 21 April 1771 en intreerede in de (Dpsg.) Gemeente te Hamburg en Altona den 16 Juny 1771. Gedrukt voor den Autheur en zyn te bekomen te Hamburg by J. de Vlieger, jun. enz. (1771). 8vo.

Jager, J. de, de zalige Hope en Verwachting eener godvrucht. ziele, in Leeven en in Sterven ter geleg. v. h. zalig overlyden van J. Ris, in leeven leeraar der Doopsgez. te Hamburg en Altona, overwogen in eene Redevoering over Ps. 39 : 8. gehouden te Altona den 24 Oct. 1784. Hamburg, gedr. by G. F. Schniebes. (1784.) 8vo.

HANAU.

Vincenz gezegd: De overwinnares. Gedrukt voor rekening van den Verzamelaar. Hanau, (Gedrukt ter Boekdrukkerij van het Weeshuis.) 1840—46. 4 dln. 8vo.

Verzameling van verschillende werken over watergeneeskunde. De verzamelaar was P. Jut van Breukelerwaard. Cat. boekerij Ned. Maatsch. ter bev. d. geneesk., p. 195.

HEIDELBERG ?

De Psalmen Davids . . . doer Pt. Dathenum, mitsgaders den Christel. Catechismo, Ceremonien ende Ghebeden. Gedruckt to Heydelberghe by Michiel Chiraet, anno 1566. 12mo. Met zangnoten.

Catal. Serrure, II, n°. 1930. Doedes, Nieuwe bibliogr.-hist. ontdekkingen, p. 41. Le Long, Hist. Verh., p. 127 vermeldt eene uitg. te Heidelberg van 1567.

Catechismus oft onderwysinge in de Christlycke leere also die in den .... Kueruoerstl. Paltz geleert werdt. Heidelberch, Mich. Schirat (sic) 1563. 8vo.

Doedes, Nieuwe bibliogr.-hist. ontdekk., p. 39.

KEULEN [1]).

Bybel. Nederduitsch. Z. j. e. pl. (Keulen, waarschijnlijk bij J. Koelhoff, [H. Quentell, Hain] tusschen de jaren 1477 en 1488.) fol. Met houtsneden.

Deze Bijbel bevat het O. en N. Test., voorts een belangr. voorrede die voor vele ex. gemist wordt. Deze wijst uit dat hij gedrukt is te Keulen en na 1477. — Het Hooglied is in het Latijn en de Psalmen zijn vertaald in een meer naar het hoogduitsch zweemend dialekt. Le Long, Boekz., p. 385—400, waar de geheele voorrede wordt medegedeeld.

Zie Hain, Repert., n°. 3141. Goeze, Versuch einer Historie d. gedruckten Niedersächs. Bibeln, 1775, p. 51—85. Kehrein, Zur Gesch. d. Dtschen Bibelübers. v. Luther. Stuttg. 1851. Catal. d. Amsterd. bibl., I, p. 25, 26. Kon. Bibl. te 's Gravenhage.

(**Jac. de Voragine**), Aurea legenda, dat ys tzo Duytsch geheyschen dye Gulden legende off dat Passionail. Z. pl. (Keulen) Lud. van Renchew. 1485. 2 dln. fol.

Holtrop, Cat. libr. saec. XV° impr. in Bibl. regia Hagana, p. 376.

De vyer Uysserstea. Coellen, bij Johan Koelhoff van Lübeck 1487. 8vo.

Cat. Koning 1828, p. 50.

---

[1]) Enkelen der Keulsche drukken, waarbij geen naam van drukker vermeld wordt, zijn waarschijnlijk in Nederland gedrukt.

Dyt is die Passie ons heren Jhesu Christi. Keulen, Joh. Helman 1505. 4to. Met houtsn.
Catal. Kloss, p. 292.

Das niwe Testamet ons heeren Jesu Christi . . . Gheprint tot Coellen, duir Hier. Fuchs. 1525. 8vo.
Bibl. Advers., IV, p. 261.

Nieuw Testament, na de eerste Griecksche handschriften verbetert. Ceulen, bij Jan Gymnicus. 1531 8vo.

—— Hetz. Aldaar. 1541. 8vo.
Le Long, Boekz., p. 582.

Bibel, wederom met grooter nersticheit Oversien ende Gecorrigeert, meer dan in sesz-hondert Plaetzen, ende Collacioneert met den ouden Latijnschen ongefalszten Bibelen; duer B. Alex, Blanckaert. Coelen, J. van Gennep. 1547. fol.
Eerste druk. Bibl. Adv., IV, p. 41.

—— Dez. Aldaar. 1548. fol.

—— Dez. Ceulen, Erfgen. van A. Birckmann, 1565. fol,

—— Dez. Aldaar. 1566. fol.

—— Dez. Ceulen. 1569. fol.
Alle R. K. vertaling naar de Vulgata. Le Long, Boekz., p. 613, 625, 626. Bibl. Adv., IV, p. 43.

Nieuwe Testament enz.. Z. pl. (Keulen), Gedr. bij Matth. Jacobszoon. 1557. 12mo.
Eerste uitg. van het N. T. bij de Doopsgezinden in gebruik. Hiervan verschenen nog drukken o. d. titel „na de copye van Matth. Jacobsz.," 1558, 12mo en 1559, 12mo. Le Long, Boekz., p. 682—685.

Die Prophetien der Propheten. Gedruct bij Mattheus Jacobszoon (Keulen.) 1554. 12mo.
Cat. Enschedé, p. 69.

Joa. Anastasius Veluanus, Een cort onderricht van allen principalen puncten des Christen gheloofs enz. . . . ghenaempt der Leeken Wechwijser. Ghedruckt (te Keulen?) by Magnus vanden Merberghe van Oosterhout. 1555. 8vo.
Cat. godg. F. Muller 1857, p. 40.

Twee troostelijcke Sermonen over dat lijck D. Martini Lutheri ghedaen tot Eisleben den 19 ende 20 febr. Anno 1546 duer Justus Jonas et M. Celius. Ghedruct (te Keulen?) by my Magnus vanden Merberghe van Oosterhout. Z. j. 8vo.
Cat. Serrure, II, nº. 2169.

Een Gulden onderwijsinghe om te antwoorden op alle puncten die die vianden der waerheyt by brenghen moghen, welck die sesse Prochianen te Nuerenberch, door begheerte eens Keurvor-

sten ghemaeckt hebben. . . . Nurenberch, 1556. Aan 't slot: Nurenberch, 1525: Ghedruckt by my Magnus van den Merberghe van Oesterhout (te Keulen?) 1556. kl. 8vo.
Bibliogr. Adversaria, IV, p. 205. Zie ook bij Neurenberg.

Summa der godliker schriftueren oft een Duytsche Theologie, leerende ende onderwysende alle menschen wat dat christen gheloone is enz. — Van den olden en nieuwen God, gelooue ende leere. Ghedruct (te Keulen?) by Magnus van den Merberghe. 1556. 8vo.
Naamlijst van J. Koning, p. 156.

Summa. Der Godliker Scrifturen oft een Duytsche Theologie. . . . Nu wederom seer neerstelijk ghecorrigeert. — Dat ander deel van die Summa. . . . . Ghedruckt (te Keulen?) bij mij Magnus van den Merberghe van Oesterhout. 1557. 8vo.
J. J. v. Toorenenbergen, Het oudste Nederlandsche verboden boek, Inl. p. LX.

(**Rhegius, Urb.**,) Dialogus oft Tsamensprekinghe. Van de predikinge die Christus den twee Discipelen dede tot Emaus gaende enz. . . . Door Polytem Basilium. Ghedr. int jaer 1557 (te Keulen?) by Magnus vanden Merberghe. 8vo.
Catal. van Voorst, I, nº. 3440.

Die blyde incomste Den Hertochdom van Brabant in voor tyden by hueren Landsheeren verleent . . . Anno 1549. Gedruckt tot Cuelen by Godfrido Hirtzhorn. 1564. 4to. 36 blz.
Cat. pamfl. Meulman, nº. 59.

Die Bliide Incomste, enz. Aldaar. 1565. 4to. 52 blz.
Cat. pamfl. Muller, nº. 25.

Die bliide incomste, enz. Aldaar. 1566. 4to. 52 blz.
Cat. pamfl. Thys., nº. 81.

Laetus introitus. Die blyde incomst . . . Entsamentlyc die twee Additien daartoe dienende . . . Met Summarien, corte Commentarien. . . . duer Joris Vivien. Gedr. tot Cuelen by Godefrido Hertshorn. 1577. 4to. 152 blz.
Cat. Pamfl. Meulman, nº. 59. Een andere druk bij denz. van hetz. jaar, wordt vermeld in den Cat. pamfl. Muller, nº. 27.

Loetus Introitus: Die blyde Incomste, enz. met de Commentarien van Joris Vivi (sic.) Ceulen, in koesten Adolff Riedt. 1578. 4to.
Cat. Hulthem., nº. 27328.
Nog worden vermeld, allen zonder commentariën, als gedrukt te Keulen, drukken van 1607, 1612, 1644, 1660. Verg. de Cat. pamfl. Muller en Meulman en Cat. Ermens, II, p. 398, 399.

H(endrik) N(iclaes), Institutio puerorum. Z. pl. (Keulen, Augustijn van Hasselt?) 1573. 8vo.

—— Cantica. Liederen offte Gesangen. Z. pl. (Aldaar?) 1573. 8vo.

—— Dicta. Leerafftige Rede enz. Z. pl. (Aldaar?) 1573. 8vo.
Zie Bibliogr. Adversaria, V, p. 123 en vgl. Catal. van de Bibliotheek der Vereen. Doopsgez. gem. (Amst. 1854), 2e afd. Doopsgez. letterk. bl. 70, 71. Hiermede ook te vergelijken de geschriften van H. Niclaes in 1575 verschenen, aanwezig in de bibliotheek der Maatsch. van Lett. (Catalogus II, p. 211).

(**Schetz, G.**,) Grondelycke onderrichtinge aen de gemeene inghesetenen van Nederland, van 't gemack of ongemack dat te verwachten staet, soo men den prijs aan-neemt of afslaet. Ceulen, N. van Rodekirgh. 1579. 12mo.
Cat. Major, II, p. 475. Zie ook Cat. pamfl. Meulman, n°. 457.

Des Coninckl. Maj. van Spaengien goeden wille en vaderlycke genegentheydt tot zijne Nederlandschen vassalen, op de propositien van de Staten tot Ceulen bewesen. Ceulen. 1579. 4to.
Cat. Servais, p. 256.

H(endrik) N(iclaes), Terra pacis. Ware getügenisse van idt geestelick landtschap des fredes. Cölln am Rhein dorch Niclas Bohmbargen. Anno 1580.
Zie Hessels, Henrik Niclaes, p. 4. Dezelfde Bohmbarg gaf prenten uit met bijschriften van H. N. Zie Muller, Cat. godg. werken 1857, p. 193.

Warachtige Relatie, overslach ende inhout der krijchs-rustinghe ofte Armade, die Philippus C°... te samen heeft laten brenghen... Cuelen, G. van Kempen. 1588. 4to.
Deze druk wordt vermeld op den titel van hetz. werk te Delft gedrukt in 1588. Cat. pamfl. Meulman, n°. 696.

Copye der missive . . . des Eertshertochs van Oostenrijck . . . gesonden . . . den Staten van Holland, enz. Ghedruct tzo Kuelen. 1594. 4to.
Cat. pamfl. Thys., n°. 603.

Rechten ende Costumen van Antwerpen. Ceulen(?) 1597. kl. 8vo.

Ordonnantie . . . van den stijl, ende manieren van procedeeren . . . van Antwerpen. Ceulen(?) 1597. kl. 8vo.

Gesleepe Staatkunde en Gronden van de ware godsdienst der Jesuiten. Keulen. 1600. 8vo.
Bibl. Inderveld, p. 264.

Bybel. Ceulen(?) by Joan Morentorf. 1604. fol.
R. K. vertaling. Le Long, Boekz., p. 631.

P(hilipsz), D(irck), Babel der Wederdoopers, eensdeels in Duytsland, maar principael in Nederlandt. Coloniae. 1612. 8vo.
Cat. Le L., II, p. 93.

Een Pelgerimsche Reyse nae de H. Stadt Jerusalem, die gedaen heeft den E. Jacob Dirckz Bockenberch van der Goude in Hollant: Noch een pelgerimsche reyse die ghedaen heeft den E. Heer Jeronimus Scheydt van Erfort nae de Jordaen, ende voorts nae Sodoma ende Gomorra, en wederom door Egypte nae Jerusalem. Gedrukt tot Coelen voor Henr. van Witten. 1620. 8vo.
Tiele, Bibliographie van land- en volkenkunde, nº. 147.

Kosmuss Erasmus, den valschen roem van de Armeniaensche Outheyd. Ceulen. 1640. 8vo.

Rechten en Costumen van Antwerpen met de Interpretatie. Ceulen. 1644. 4to.
Cat. Bibl. Michiels, II, p. 333.

Remond, F., Op-, voort- en nedergang der Ketteryen dezer eeuwe. Keulen. 1646. fol.
Bibl. v. Alphen, II, p. 3. Een druk van Keulen. 1660. fol. wordt vermeld in Cat. Heberle te Brussel van 17 Mei 1852.

Verdedinge van de thien redenen der bekeringe L. C. B. tegens de ontdeckinge der waenwijsheit van Petrus Cabeljau, door den selven L. C. B. Ceulen. 1648. 8vo.
Bibl. Emtinck., I, p. 267.

Verdediging van de wereldlijke clerezie, alsmede van den relegieusen staat . . . door P. J. M. Keulen. 1649. 8vo.

(**Teylingen, A. van**,) Opcomste der Nederlantsche beroerten. Met het liedeken op het jaer 1572. 3e druk. Ceulen. 1649. 12mo.

—— Op-komste der Neder-landsche beroerten . . . Met acht Placcaten. Ceulen, Weduwe ende Erffghename van Gasper de Kreimer. 1666. kl. 8vo.
Veel vermeerderde uitg. Cat. pamfl. Meulman, nº. 4333. Nog worden drukken vermeld van Ceulen, 1672 en 1673.

Scherer, G., Grondelyk Ondersoek, of het waerachtig is, datter op een tyd tot Romen een Paus geweest zy, die een kind gebaard heeft. Keulen. 1650. 8vo.
Bibl. Emtinck., III, p. 282.

Kort beworp van dry Wonderheden des Wereldts. Ceulen. 1656. 4to.
Cat. bibl. Werumei, p. 129.

Ruime Zeden-leer der Paters Jesuiten. Keulen. 1668. 2 dln. 8vo.
Bibl. Huls., IV i, p. 68.

(**Stoup**.) De Religie der Hollanders vertoont in diversche Brieven. Ceulen. 1673. 8vo.
Cat. Michiels, II, p. 102.

De 12 profeteerende tongen. Ceulen. 1680. 12mo.
Bibl. v. Alphen, II, p. 153.

Ruyme zedenleer van verscheyde aenzienlijke Jesuiten. Keulen. 1688.
Bibl. Inderveld., p. 264.

Algemeen Afbeeldsel van den triomph ofte den groten Catechismus van P. Hazart, vertonende zijne vervalsingen van Gods woort en dwalingen, door Eykenboom. Keulen. 1684. 8vo.
Bibl. Inderveld., p. 264.

Halten, P. van, Verhandeling en Ontleding van den Heidelbergschen Catechismus. Eerste deel. Ceulen. 1686. Tweede deel Amst. 1692. 8vo.
Cat. L. L., II, p. 82.

Wegzoeker onderwezen van Regtwijzer in d'Oude Roomsche Leering, rakende de dood van Christus en den wil van God. Tot Keulen bij N. Schouten (1687.) 8vo.
De goedkeuring is gegeven te Leuven, 30 Mey 1687.

L. M., Kort begrip van de Christel. leere, nopende de verkiezing en genade Gods en beschrijving van de Pelagiaansche ketterij. Ceulen. 1688. 8vo.
Bibl. Schultens 1780, p. 218.

Velden, Corn. van, Korte en nodige onderwysinghe voor alle Catholyken van Nederlandt, rakende het lezen der H. S. Ceulen. 1690. 8vo.
Bibl. Schultens 1780, p. 216.

Cats, J., Verschil over de plebanie van Bergen-op-Zoom, tusschen de munniken en de wereltsche priesters. Keulen. 1714. 4to.
Cat. Ermens, II, p. 623.

De historie van den Prins Apprius. Keulen. 1732. 8vo.
Bibl. Arkel., p. 303.

De levens der Heiligen naar ieder dag van 't Jaar, met oeffeningen en Gebeeden, uyt de Levens-beschrijvingen van Baillet. Keulen. 1798, 2 dln. 8vo.
Cat. L. L., II, p. 135.

Historische en poëtische Beschrijving van de Kaap. Gedrukt te Keulen aan den Rhijn. 1704. 8vo. m. pl.
Bibl. v. Alphen, II, p. 132.

Gums, P, Beknopte beschrijving over 't maaken van alle bedenkelijke soorten van magneten, 't vermeerderen harer kragt, 't veranderen haarer paalen, enz. Keulen. 1769. 8vo.
Cat. P. G., p. 13.

Le Sueur, **Jak.**, De Fransche spion van Braband; of geheime berichten van alle de bijzonderheden der Brabantsche en Luiksche Omwenteling en tegenomwenteling. Naar den 2en dr. uit het Fr. Keulen, Wed. Herman Kreitscher en Zoon. 1792. 8vo. 2 en 280 blz.

Aardige en vermakelyke historien van Bocatius den Florentijner. Op een lossen en onbedwongenen trant in 't Nederduitsch overgezet en met keurige nieuwe kop. platen versiert. Tweede druk van vele fouten gezuivert. Keulen bij Jac. Gaillard. Z. j. 2 dln. kl. 8vo.

Gebauer, legende van den H. Engelbertus. Koln. (sic) 1818. 18mo. Cat. Duquesne, 25 Mei 1852.

KONINGSBERGEN.

Papinianus of Regts-geleerde Heldenmoed. Treurspel. Tot Koningsberg. Gedrukt bij J. D. Zaencker. 1723. 4to.

LEIPZIG.

Kramer, **M.**, Nieuw woordenboek der Nederl. en Hoogd. taal, uitgeg. door A. A. v. Moerbeek. Leipzig. 1768. 2 dln. 4to.

Bilderdyk, **W.**, Lycidas: ter verjaarfeest van H. K. H. Frederika Sophia Wilhelmina, op den 4 Oct. 1787. Leipzig, z. n. 1788. 8vo. 14 blz.

—— Eenige stukken in dichtmaat. Leipzig, z. .n. 1789. 8vo. 12 blz.

—— Ter geboorte van Z. D. H. den jonggeboren Heere Prins van Oranje en Nassau. Leipzig, z. n. 1792. 8vo. 12 blz.

—— De alleenheersching, aan het volk van Denemarken. Leipzig, z. n. 1794. 8vo. 12 blz.

—— De intocht der Franschen; in 1795. Leipzig, z. n. 1795. 8vo. 8 blz.

—— De achtste Maart, Verjaardag van Z. D. H. Prins Willem de Vijfde, in Londen, 1796. Leipzig, z. n. 1797. 8vo. 20 blz.

—— Aan Z. D. H. den Heer Prince Erfstadhouder in Brunswijk . . . Leipzig, z. n. 1801. 8vo. 8 blz.

—— Losse stukken in verzen. Leipzig, z. n. 1803. 8 blz.

—— Droom. Leipzig, z. n. 1805. 8vo. 8 blz.

—— Op den moord van den Hertog d'Enguien. Z. pl. (Leipzig?) 1804. 8vo.

—— Vaderlandsche Oranjezucht. Leipzig, z. n. 1805. 8vo. 180 blz.
Hiervan bestaat nog een druk: Leipzig, z. n. 1808. 221 blz. met gegrav. titel, die evenwel door Immerzeel bezorgd werd. Zie Klinkert, Lijst, p. 11.

LINGEN.

Over de verlichting. Of dezelve den Staat, — den Godsdienst, — of in het algemeen gevaarlyk zij, of zijn konne. Naar het Hoogd. Eerste fragm. Lingen, F. A. Julicher en C°. Z. j. (1805?). 8vo.

LONDEN.

De Catechismus, oft Kinder-Leere, die men te Londen, in de Duijtsche Ghemeynte, is gebruykende. Psalm 119 . . . Londen. Steven Myerdman. 1551. 8vo.

Opgesteld door Jo. à Lasco, vertaald door J. Wtenhove. Le Long, Hist. Verh., p. 26.

—— Dez. herdrukt. Londen, Nicolaas van den Berghe. 1553. 8vo. Le Long, Hist. Verh., p. 33.

Vyf en twintig Psalmen end andere Ghesangen, die men in de Duytsche Ghemeynte te Londen is ghebruyckende (door J. v. Uitenhove). Londen. 1551. 8vo.

Le L., Hist. Verh., p. 38.

Korte Formulieren der gemeene Gebeden, volgens de Liturgie van de kerk van Engelandt, in de Nederd. kapelle van St. James, met het Formulier van 't H. Avondmael. Te Londen. Z. j. 8vo.

Cat. Le L., II, p. 75.

Mikroen, M., Een claer bewijs, van het recht gebruik des Nachtmaels Christi, ende wat men van de misse houden sal. Ghedruckt te Lonnen (Londen) by Steven Mierdman. 1552. Aprilis 9. kl. 8vo.

Cat. Bibl. Maatsch. v. Letterk. II, p. 620. De Cat. Books Dutch Church London vermeldt hiervan, p. 104, nog een druk van Londen, 1560. 8vo.

Den val der Roomscher Kercken, met alle haer afgoderie. Londen, S. Mierdmans. 1553. 8vo.

Catalogue Books Dutch Church London, p. 124.

Micron, Mart., De kleyne catechismus, oft Kinderleere der Duydtscher Ghemeynte van Londen. Coloss. 3. 6. . . Londen ... 8vo.

Le Long, Hist. Verh., p. 34.

Een corte ondersouckinghe des Gheloofs, over de ghene, die haer tot de Duytsche Ghemeynte, die te Londen is, begheuen willen. Vut ghestelt, doer de Dienaers derseluer. Coloss. III... Londen. 1553. 8vo.

Meermalen te Londen gedrukt. L. L., Hist. Verh., p. 37.

Een cort begryp ende slot der gantscher Heiligher Scriftuere des Ouden ende Nieuwen Testaments. Londen by Nic. van den Berghe. 1553. 8vo.

Cat. L. L. II, p. 51. Cat. Olivier 1882, n°. 1236.

Hondert Psalmen Davids, mitsgaders het gesangh Marie, Zacharie, Simeons, de tien Geboden, de Artykelen des Geloofs en 't Gebedt des Heeren, ouerghesett in Nederlandschen dichte door Jan Wtenhoue. Londen, bij Jan Daye. 1561. Noch de kleyne Catechismus van Marten Micron. London, Ald. 1561. Item de Christelijke Ordinancien der Nederl. Gemeynte te Londen, 1550, onder koning Edward VI, ingestelt, door M. Micron. Ald. 1560. 8vo en 12mo.

Cat. L. L. II, p. 98. L. L., Hist. Verh., p. 72. Cat. Serrure, II, nº. 1927.

Corte Ondersoeckinge des Geloofs, der gheener, die haar tot de Duytsche Ghemeynte te Londen begheven. Londen, Gherardt Duwes. 1566.

L. L., Hist. Verh., p. 126.

De Psalmen Dauidis, in Nederlandischer sangs-ryme, door Ian VVtenhoue van Ghentt. Wartoe toegedaen sijn de gesangen. . . (uitgegeven door Godfr. Wingius). Ghedruckt to Londen by Jan Daye den 12. Septembris. 1566. kl. 8vo.

Hier zijn bijgedrukt: de Kleyne Catechismus en het Kort Ondersoeck. L. L., Hist. Verh., p. 74. Kon. Bibl. te 's Gravenhage en Univ. Bibl. te Utrecht.

De Cautelen (dat is te segghen de waerschouwinghe) met het canon en de ceremonien van der Misse. Met aanteekeningen door P. Viret, Londen, Henr. Bynneman. 1568. Den sack met die stucken voor den Paus van Romen, syn cardinalen, enz. teghens Jesum Chr. Londen, Ald. 1568. Een teghenstellinghe der geboden Godts ende des Paus geboden, enz. Londen. Ald. 1569. kl. 8vo.

Hiervan bestaan exx. waarin de 6 van het jaartal in een 7 veranderd is.

Montanus, R. G., De heylighe Spaensche inquisitie, met haer loosheyt. . . . Ende nu eerst in onse Nederlantscher sprake door M. Mavlvmpertum Paphaea overgheset. . . Londen, Jan Day. 1569. 8vo.

Cat. pamfl. Meulman, nº. 201, noot. Le Long, Cat. II, p. 196 vermeldt „een andere druk, Londen 1579 8vo."

Een Verclaringhe der oorsaken beweghende de Coninginne van Enghelandt hulpe te gheuen tot bescherminghe .... der Nederlanden. Londen, Christoffel Barker. 1585. 8vo.

Catal. pamfl. Thysiana, nº. 412. De pamfletten ald. vermeld als gedrukt te Londen by J. Daye in 1571 (nº. 157, 158) zijn in Nederland gedrukt. De naam van den uitgever zal door den vertaler van het Engelsche origineel zijn overgenomen, zoo als meermalen plaats had.

Beschrijvinghe van de herlycke arcus trumphal ofte Eere-Poorte van de Nederlandtschen natie opgherecht in Londen, ter eeren der Hoochgheborenen coninck Jacobo, coninck van Enghelant,

Schotlant, Vranckryck ende Irelant, den 15en merte 1603, stylo angliae. — Ghedruckt tot Middelburgh, voor Conraet Jansen, bij Richard Schilders, drucker der Staten van Zeeland, 1604. (de gedr. titel heeft 1605.) Men vintse te coopen int corte Suytwerck, in den vergulden passer, ten huyse van Conraet Jansen. Tot Londen. fol. gegrav. titel, met het merk van Conr. Jansen, het compas van Plantin met zijn zinspreuk: *Labore et constantia.* 13 pp. en 3 gegr. platen.

Bull. du Bibl. Belge, III, p. 124.

Ruytinck, **S.**, Gulden legende van de Roomsche Kercke: **Mitsgaders** Hare Heylighdommen ende Aflaten, aenden Toetsteen der waerheyd beproeft. Tot Londen by Thomas Snodham. 1612. 4to 20 ongen. bl., 230 en 62 bladz., errata 1 bladz.

Een druk van Londen 1614, wordt vermeld in Bibl. v. Alphen, II, p. 31.

Een waer Verhael van de .... onmenschelycke procedure teghen de Enghelsche tot Amboyna in O. I. door de Nederlanders aldaar ghemaeckt. (Londen, gedrukt voor Nath. Newberry.) 1624. 4to.

Cat. pamfl. Muller, n°. 2065.

Waerachtigh Verhael van de Tidinghen ghecomen wt de O. I. met the (sic) Jacht ghenaemt de Haze enz. (London, gedrukt voor Nath. Newberry). 1624. 4to.

Cat. pamfl. Thysiana, n°. 1441.

Antwoorde van de Duytsche Relatie aeng. die ghepretendeerde conspiratie vande Enghelschen in Amboyna (London, gedrukt voor Nath. Newberry. 1624). 4to.

Cat. pamfl. Meulman, n°. 1917.

Declaratie van het Parlement van Engelandt aende . . . Staten Generael enz. Londen, voor Laur. Blacklock. 1645. 4to.

Cat. pamfl. Meulman, n°. 2732.

De Tweede Declaratie van ... (het) Parlement aeng. de geheele Proceduren met de . . . . Staten Generael enz. Londen, voor Laur. Blaicklock. 1645. 4to.

Cat. pamfl. Muller, n°. 2976. Volgens Order van 't Parlement werden deze Declaraties zoowel in 't Hollandsch als in 't Engelsch gedrukt.

Aanmerkingen over den tegenwoordigen toestand van zaken in Europa. Londen. 1742. kl. 8vo.

Cat. Bibl. Kinschot (1800), p. 41.

Potter, **H.**, Lykrede op L. H. Schippers Paal, gehouden den 1en Maart 1806 in de Nederduitsche kerk te Londen. Londen. 1806. 8vo.

Catalogue Books Dutch Church London, p. 118.

Biblia, d. i. de gantsche H. Schrifture. Londen, Hamblin. 1812. 8vo.
Statenvertaling. Waarschijnlijk de eerste Nederl. bijbel door het Britsch bijbelgenootschap bezorgd. Vermeld door Serrure in de Nederd. Letteroefeningen.

De Evangelische Gezangen om . . . bij den openbaren Godsdienst in de Nederd. Herv. Gemeenten gebruikt te worden. London. 1813. 4to.
Cat. Dutch Church London, p. 19.

De Heidelbergsche Catechismus, benevens eenige Christel. Gebeden . . . London. 1813. 8vo.
Ald., p. 94.

Gehle, H., lykrede by den dood van J. Werninck S. S. th. Dr., geh. in de Nederd. Herv. Kerk, Austin Friars, te Londen, op den 11en Mei 1834. Londen, H. P. Thoms. 1834. 8vo.

Het Evangelie van Mattheus vertaald in het Land-Friesch, door J. H. Halbertsma. Londen. 1858. 4to.
Gedrukt op kosten van Prins Louis Lucien Bonaparte, ten getale van 250 exx.

LUBECK. [1])

Schip-Rechten en Ordonnantien der seer Oude Hanze-Steden, op den algemeynen Hanzendag te Lubeck Ao. 1591. Gedrukt te Lubeck. 1592. 4to.
Cat. Le Long, p. 153.

LYON.

Excellente figueren ghesneden vuyten vppersten Poëte Ouidius vuyt vyfthien bouken der veranderinghē met huerlier bedietsele. Duer Guilliaume Borluit burgher der stede van Ghendt. Gheprint tot Lions, by my Ian van Tournes. 1557. 12mo.
G. Borluit woonde toen te Lyon. Cat. Maatsch. v. Letterkunde, II, blz. 301. Paquot, Mémoires, t. 13, p. 143 vermeldt drie verschillende uitgaven van dit jaar by denzelfden. Kon. Bibliotheek te 's Gravenhage.

MAINTZ.

Bernh. van Breydenbach, Beuarden tot dat heylige Grafft in Jherusalem, en van daer totte berch Synaï. Gedrukt doir meester Eerhaert Rewich van Utrecht in der stadt van Mentzs. 1488. fol. Met houtsn.
Waarschijnlijk het eerste boek buiten de Nederl. in onze taal gedrukt. Kon. Bibl. te 's Gravenhage en Bibl. d. Maatsch. v. Letterk.

---

[1]) Een aantal boeken in de Nederduitsche of Nedersaksische taal te Lubeck gedrukt zijn niet opgenomen.

MARBURG.

Die Summa en begryp des menschen Zalicheyts, van den Martelaer Patricius uyt Schotlandt. Gedrukt te Marburg, omtr. 1520. 12mo.
Cat. L. L. II, p. 77.

MUNSTER ?

Bekentnisse van beyden Sacramenten Doepe und Nachtmaele der predicanten tho Munster. Z. pl. (Munster?) Im iaer 1533, den 8 dach Nov. 4to.
Cat. Le L. II, p. 101. Cat. Koning 1828, p. 29, 30.

Tuchtordeninge der stat Munster tho underholdene christlike tucht unde erbaricheit enz. ... Anno 1533. 4to?
Cornelius, Gesch. d. Münster. Aufruhrs, II, p. 320.

Eyn gantz troestlick bericht van der Wrake unde straffe des Babilonischen gruwels enz. durch de gemeinte tho Munster. Anno 1534 yn Decembre. 4to?
Sepp, Geschiedk. Nasporingen, I, p. 110.

Eyne Restitution edder Eine Wedderstellinge rechter unde gesunder Christliker leer, gelouens unde leuens ... durch de gemeynte Christi tho Munster ... 1534. In den teenden maendt October geheyten. 4to.
Cat. Le Long, p. 102. Kon. Bibl. te 's Gravenhage (ex. van Le Long).

Van Verborgenheit der schrifft desz Rykes Christi .... durch de ghemeynte Christi tho Münster ... Im Yare 1535. In der ij Maendt. 4to.
Kon. Bibl. te 's Gravenhage. Hiervan bestaan twee drukken. De eene heeft op den titel: „gemeinte". Zie Cat. Muller 1857, n°. 893. Cat. van Voorst, I, n°. 2959. Sepp, Geschiedk. Nasporingen, I, p. 115.

(**Teylingen, A. van**) Op-Comste der Neder-lansche Beroerten ... Tot Munster (?) by Corn. du Jardin. 1642. 12mo.
De oorspronkelijke uitg. zie bij Keulen.

NEURENBERG. [1])

Kramer, M., Nider-Teutsch oder Holl. Grammatica. Nurnb. 1716. 8vo.
Cat. L. L. II, p. 240.

---

[1]) Vergelijk bij Keulen op 1525—26.

NIEUW-YORK.

Klagte van eenige leeden der Nederduytsche hervormde kerk op Raretans etc. in de Provincie van Nieuw-Jersey, in N. America, over 't gedrag van Do. Th. Jac. Frilinghuizen. Te NieuYork. 1725. 4to.
Cat. L. L., p. 79.

Samenspraak over de klaghte der Raritanders, en sonderling ten laste vau Do. Corn. van Santvoord, Predikant op Staten-Eylandt. Nieuw-York in America. 1726. 8vo.

Verdediging van Do. Bern. Freeman, wegens 't geene hem in die klagte wordt ten laste gelegt. Niew-York. 1726. 8vo.
Cat. L. L. II, p. 65.

NORDEN.

Mycron, Mart., en Vinc. Phrysius, Cort underricht, te Norden. Gedrukt na het original van 1554. 8vo.
Cat. L. L. II, p. 75.

Coornhert, D. Vz., De Coopman. Aenwijsende d'oprechte conste, van christelijck einde met eenen gelijcken moede in 't winnen ende verliesen, Coophandel te drijven .... Norden, P. Arentsz. 1620. 8vo.
Vander Haeghen, Bibl. Belg., C. 47.

Spieghel van der Calvinisten 'Tyrannie ghepleecht in Oost-Frieslandt onder het beleyt van den Grave van Mansfelt in dienste van de Generale Staten. Ghedruckt na de copye tot Noorden in Oost-Frieslant. 1623. 4to. 8 blz.

NORWICH. [1])

Belydenisse ende eenvoudige wtlegginghe des waerachtighen gheloofs, ender algemeynen articulen van de suyvere christeliche religie. Gemaeckt van de dienaers der kercken Jesu Christi die daar in Switserland zijn. Item die belijdenisse des gheloofs der gemeynten van Francryck. Anno 1568. Gheprint tot Nordwitz by Ant. de Solemme. kl. 8vo.
Cat. Le Long II, p. 70.

Die CL Psalmen Davids, wt den franchoyschen dichte in Nederlantschen overghesett door Petrum Dathenum, mitsgaders de Christelicke Catechismus, ceremonien ende gebeden. Tot Noorwitz gheprint by Anthonium de Solemne. A°. 1568. kl. 8vo.
Ypey & Derm., I, Aant. p. 263.

---

[1]) Vergelijk de Navorscher, 1860, p. 132 volg. Uitgaven waarop staat „buyten Nordwitz" worden hier niet vermeld.

Calendier Historiael eewelick gheduerende enz. Ghedrukt te Norwits by Anthonium de Solemne. 1570. 8vo.
Zit achter het ex. d. Psalmen ald. gedr. 1568. Cat. L. L. II, p. 100.

Henrici Petri, A., Chronyc-historie der Nederlandsche oerlogen, troublen en oproeren, oorspronck, anvanck en eynde, item den standt der religien, tot desen jare 1580. Noortwitz. 1579. kl. 8vo.
Cat. Le L. II, p. 195.

OLDESLOE (Sleeswijk Holstein).

Dat Fundament des Christelijcke leers. Doer Menno Simons op dat alder corste geschreuen. Z. pl. (Oldesloe?) 1539. kl. 8vo.
Cat. Enschedé, p. 74. Kon. Bibliotheek te 's Gravenhage.

PARIJS.

Die Ghetyden van onser lieuer vrouwen met vele schoone loven ende oracien. Parijs, Thielman Keruer. 1500. 8vo.
Een ex. hiervan bevindt zich op de K. Bibl. te 's Gravenhage. Serrure noemt eene uitg. van 1505. Brunet, V, p. 1621, vermeldt eene uitg. van 1509. Bij Panzer komt een uitg. voor van 1516, en de K. Bibl. bezit nog eene uitg. van 1532, allen bij Thielman Kerver.
In den druk van 1505 noemt Th. Kerver zich „duytsche en druckerheere, voir sijnē zweer Gillijs Remacle."

Voragine, J. de, Passionaal. Winter- en Somerstuck. Parijs, Wolffgang Hopyl, voor Willem Houtmart te Brussel. 1505. fol.
Koninkl. Bibliotheek te 's Gravenhage.

Getijden van onze lieve Vrouwe .... Paris, Hopyl. 1510. 8vo.
Brunet, Manuel, V, p. 1669.

Die Ghetijden van onser liever Vrouwen, ende van den helylighen cruce, ende van den heylighen gheest..... Ghedruckt te Parijs: by die weuwe van Thielman Keruer ... 1533. 8vo.
Cat. Enschedé, p. 87. Brunet vermeldt eene uitg. bij denz. van 1509, bij Panzer worden drukken van 1516 en 1522 vermeld.

Cruycen, Joh. van der, den Catholieken Toetsteen. Parijs. 1660. 24mo.
Cat. Le L. II, p. 58.

Rapport van den geweezene commandant van Gorinchem, Alex. Ph. van der Capellen. Parijs, François Marchand. 1759. 8vo. 19 blz.

Rabaud, J. P., Staatkundige aanmerkingen over de tegenwoordige omstandigheden. Te Parijs bij H. J. Jansen, en te Leyden by A. en J. Honkoop. 1792. 8vo. 2 en 50 blz.
Dit is te Parijs gedrukt.

Montmartre (door Johan Meerman). Parijs, z. n. 1812. 4to.
Dichtstuk met histor. aanmerkingen. Met eene Fransche vertaling er van in proza. Kon. Bibl. te 's Gravenhage.

Collection de lois maritimes antérieures au XVIIIe siècle, publiée par J. M. Pardessus. Paris, Impr. royale. 1828—45. 6 dln. 4to.
Hierin afdrukken van 1° de Zeerechten van Amsterdam, Enkhuizen en Stavoren volg. den tekst van Verwer en Wagenaar; 2°. het Zeerecht van Vlaanderen; 3°. de Ordinancien van de schippers en kooplieden van de verschillende steden in N. en Z. Nederland, de meesten met Fransche vertaling.

REES.

Coornhert, D. Vz., Abrahams Wtganck. Rees, Derck v. Zanten. 1575. kl. 8vo.
Vander Haeghen, Bibl. Belg., C. 270.

N. Testament. Reesz. Dirck van Santen. 1576. 8vo.
Cat. van de Velde, n°. 337. Bibl. Adv., IV, p. 43.

Een niew Christelick Bedeboec wt den Olden Leeraers der Kercken, als Augustino . . . . Reesz, D. Wylijcx van Santen. 1577. 12mo.
Cat. Maatsch. v. Lett., II, p. 623.

Psalter Davids ghebedes wyse gestelt door Georgium Smalczinck. Rees by Derick Wylicx van Santen. 1578. 16to.
Cat. L. L. II, p. 98. Cat. Serrure, II, n°. 1921.

Schriftuerlycke ende Christelycke Huysholdinghe. Tot Reesz by Dirick Wylichs van Santen ... 8vo.
Bibl. Schultens 1780, p. 254.

Dat Boeck Herma die daer is ghewest een Discipel oft Tytgenoot des Ap: Pauli, inhoudende vier Visionen. Ghedruckt too Reesz by v. Santen. Z. j. 16to.
Cat. Bibl. C. Lachmanni, p. 120.

Die Testamenten der XII Patriarchē Jacobs kinderen. Hoe een yegelick voor synen eynde, syn kinderen geleert, tot ter vreese Godts, en Godtsaligen leuen vermaent heft. Gedruckt toe Reesz. Anno 1579.

Dat kleyne Planeten Boeck ofte Waerseger Konst enz. — Een schoon Tractaet van sommighe werckingen der Alchemistische dingen . . . . dorch Symon Andriessen van Aemstelredam. — Const-boeck nyeulyck wten alchemistichschen gront vergadert enz. . . . . door (denzelfde) (Alle drie:) Gedruckt toe Reesz by Derick Wylicx van Santen. 1581. 8vo.
Cat. Bibl. Maatsch. v. Letterk. 1847, I, p. 475.

Een Comedia ofte speel van Susanna enz. Rees, D. Wylicks van Santen. 1582. 8vo.
Cat. Bibl. Maatsch. v. Letterk., Ned. Tooneel in v. Susanna.

Brentz, **J.**, Van die koorncopers ende met wat maniere dat men ryckdom vercryghen mach. Noch van die tooversters die onweder maken. Rees, D. Wylicks van Santen. Z. jr. 8vo.
Cat. Meulman, n°. 2824.

(**Vliederhoven**, **G.**,) Die vier wterste des menschen. Die doodt. Dat Oordel enz. Reesz, D. Wyl. van Santen. Z. jr. 8vo.
Cat. Serrure, I, n°. 143.

Prophecien van Twelf Sybillen enz.... Wt het Hoochd. door P. Stommel. Reesz, D. Wylicks van Santen. 1583. 8vo.
Cat. Bibl. Gouda, p. 35.

S. Augustinus, Vyerige meditatiën oft aendachten. Ende die alleenspraken der sielen tot Godt. Ende dit hantboecxken van der aenschouwinghen Christi. Noch S. Bernardus deuote aendachten. Ende een Boecxken van S. Anselmus ghenaemt, die strale der godtlijcker liefden, enz. Rees, D. Wylicks van Santen. 1584. kl. 8vo.

Nieuwe Testament. Reesz by D. Wylicx van Santen. 1585. 8vo.
Na die rechte copie die te Antw. gedrukt is. R. K. overzett. naar die der Leuvensche Doctoren. Le Long, Boekz., p. 628.

Een nieu constich Boeck in de Geometrie ende Astronomiae .... vergadert wt Appiani ende andere authoren.... door S. D. V. B. met afbeeld. Rees, A. Wylicx. 1608. folio.
Cat. Bibl. Harl. 1848, p. 397. Univ. Bibl. te Utrecht.

Klaer Vertooch van de schadelijcke Directie der Bewinthebberen der Vereenichde O. I. Compaignie in vier Jaren .... Rees, P. Gerritsz. 1624. 4to.
Cat. pamfl. Meulman, n°. 1908. Waarschijnlijk in Nederland gedrukt.

ROSTOCK.

Der Rostocksche Theologen Schrift aan de Christenen te Antwerpen. Rostock, Jacobus Siebenburger. 1566. 4to.

RIJSSEL.

(**Vonck**, **J. F.**,) Naerdere onzeydige aenmerkingen of vervolg van Staetkundige onderrigtingen voor het volk van Brabant. Ryssel. 1792. 8vo. VIII en 218 pp.
Bull. du Bibl. Belge, VI, p. 135. Niet vermeld door de Coussemaker.

ST. OMER.

De ronde taal van het Hollandsche hart, aan het oor van het Fransche ministerie, of twee brieven; de eene van . . . Lambert, en de andere van v. Hoeij, gedeputeerde der Hollandsche Vlugtelingen. . . . . . St. Omer, z. n. 1759. 8vo. 14 blz.
Niet vermeld door de Coussemaker.

STADEN.

Die gantsche Leeringhe van David Joriszoen int corte begrepen, tot nut van den onpartijdighen. Tot Staden. 1582. 8vo. 13 blz.
Cat. Enschedé, p. 67.

TOULOUSE.

Nautonier, VVilelmus van, Die Mecographie, oft verclaeringhe vanden seylsteen. Tevbeten, de beschriivinghe van de lenckthen, geuonden door de onderhondinghe van de nederdaelinghe . . . . vāde seylsteen, enz. . . . Imprimé à Tolose, et à Venez, par Raimond Colomies, ... et par Antoine de Courtenuefue, aux frais de l'Auteur. 1603. fol.
De tekst is in het Nederl., Fransch en Latijn. Het boek is gewoonlijk gevoegd bij, of maakt een gedeelte uit van: Guill. de Nautonier, Mécométrie de leymant. Toul., 1603, en Mécométrie arithmétique de l'Eymant. Ald. 1604. Univ. Bibl. te Leiden.

TÜBINGEN.

Derthien Artyckelen, gheintituleert: Het Advys der Spaengiaerden op den tegenwoordigen Staet vau den Nederlanden: gecomposeert door den Cardinael Granvelle, om hem daermede te helpen in de plaetse vau de Inquisitie, niet aensiende dat dese Artyckelen meer tegenstrydende Privilegien van den Landen, dan d'Inquisitie oyt dede . . . . Alsnog die Refutacien der voorseyde Artyckelen . . . Tubinghen. Verich Morhart. 1568. 8vo.
Cat. pamfl. Meulman, nº. 193.

URSEL (in Hessen-Nassau.)

Luther, M., Huyspostille op de Euangelien van de Sondagen, ende principaelste Heylichdagen doer het gheheel jaer . . . .
Oock nu eerst . . . opt alderneertichste . . . vuyte Hoochduytsche in de Nederlandsche Tale overgheset. Vrsel, Niclaes Hendricks. 1567. 4to.
Schultz Jacobi, Oud en nieuw, II, p. 36.

(**Luther, Mart.**,) Corte bekentenisse van 't heyl. Sacrament. Ursel, Hendr. Pietersz. 1614. kl. 8vo.
Cat. Nijhoff 124, nº. 322.

WEZEL.

Vanden ouden ende nieuwen Mensche. Te Wesel doer Donatum Cor. 8vo.
Cat. F. J. Olivier 1882, n°. 1236.

Luther, M., Die hooftartykelen des Christelycken gheloofs, teghen den Paeus ende der hellen poorten te werhouwen, van de rechte ende valsche kercke, enz. Ghedruckt tot Holed by my Hans Rhaptos. (Wesel, H. de Braecker?) 1557. 24mo.
Schultz Jacobi, Oud en nieuw, II, p. 33.

Die Confessien oft Belydinghe des geloofs, die den Keyser Karolus V in den Rycxdach van Ausborch overgegeven is in 't jaar 1530, met die apologie, wten Latyne in 't Nederd. ouergheset. Wesel, Hans de Braecker. 1558. 8vo.
Bibl. Emtinck, I, p. 216. Cat. Koning 1828, p. 29 wordt eene uitg. in 4to. vermeld. Herdrukt (is ook bygeset die duytsche misse enz.) aldaar 1563. 8vo. Biblioth. Hulth., n°. 26152. Cat. Serrure, II, n°. 241. Nogmaels herdrukt, z. pl., doch by denzelfden in 1566. 8vo. Cat. Serrure, I, n°. 243.

Onderscheyt van de oude en nieuwe leer, waerinne nu ten tijt in den gelove twist is. — Den propheet Baruch seer schoon uitgeleyt. — Eenen troostelijcken Sentbrief. Wesel, Hans de Braecker. 1558. 12mo.
Het eerste heeft den naam des drukkers, maar de custoden A—G loopen door voor de 3 stukken. Schultz Jacobi, Oud en Nieuw, II, p. 33. Cat. Serrure, I, n°. 276.

(**Melanchthon, Phil.**,) Die apologie, dat is, die bescherminghe oft verantwoordinghe der confessien. Nu eerst wten Latyne int Nederduytsch op d'alderneerstelickste end ghetrouwelycste ouergheset. Wesel, H. de Braecker. 1558. kl. 8vo. 310 blz.

Luther, M., Enchiridion. Den Cleynen Catechismus. Opt nieuwe overseen ende toegestelt. Wesel, H. de Braecker. 1558. 12mo.
Schultz Jacobi, Oud en nieuw, II, p. 34.

Brentius, Jo., Catechismus. Wesel, H. de Braeker. 1559. 4to.
Cat. Koning 1828, p. 29. Cat. v. Voorst, I, n°. 2462.

Spangenberg, Joh., Den Spiegel ende Reghel des houwelicken ordens enz. Wesel, Hans de Braecker. 1563. 8vo.
Naamlijst van J. Koning, p. 156.

(**Heshusius?**) Bekentenisse van den Heylighen nachtmael des Heeren. Wesel. 1563. 12mo.
Schultz Jacobi, Oud en nieuw, II, p. 34.

Kemnitz, Mart., die reyne gesonde leere van de waerachtige tegenwoordicheyt des lichaems ende bloets Christi in synen Auontmael. Wesel, by Hans de Braeker. 1563. 8vo.
Cat. Koning 1828, p. 58, 72. Herdrukt te Wesel by Harmen Theunisz Kranepol. 1612. 8vo. Cat. Muller 1857, nº. 536, 537.

Spelen van Sinne by den XIX gheconfirmeerden Cameren van Rhetorijcken binnen der stede van Ghendt comparerende; die selue spelen beginnende d. 12 Juni 1539. Men vintse te coop te Wesel by my Hans de Braeker. 12 Mey. 1564. kl. 8vo.
Verg. Bibl. Belgica, S. 223.

Warachtich ende grondelyk onderricht van de Tsamenspreeckinge tusschen des Keurvorsten Palsgrauen, ende des Hertogen tot Wurtenbergs Theologen, van des Heeren Nachtmael, tot Maulbron ghehouden. Wesel by Hans de Braeker. 1565. 8vo.
Cat. Koning 1828. p. 72. Cat. v. Voorst, I, nº. 2542.

Luther. M., Sommige troostlijke vermaningen, Wesel. 1567. 12mo.
Schultz Jacobi, Oud en nieuw, II, p. 35.

Luther, M., Bekentenis des geloofs; met een schoon gebed tegen den Paus en Turk. Wesel. 1567. 12mo.
Aldaar.

De Geheele Souter des Koenincklijcken Propheten Davids, met alle de Compositiones op de Psalmen, enz., vergadert wt veel Sangboecken, ten dienst der kercken van de Confessie v. Augsb. Gedruckt te Wesel. 1567. 12mo.
Cat. L. L. II, p. 104.

Catechismus oft Predicatien voor de kinderkens, ghelijck die in mynder genadige Heeren, Marc graue tot brandenborch, ende des eerbaren raets ende ouerichey[t] der stadt Nurenberch, in haere landen en heerlicheyden ouer al ghepredickt worden. Ghedruckt tot Wesel. 1567. 12mo.

Ecclesiasticus, ofte dat Boek Jesus Syrach ghenaemt. Gedrukt tot Wesel. 1567. 12mo.
Le Long, Boekz., p. 681.

Een warachtige gheschiedenisse van het groote Mirakel ende teecken des Heeren dat geschiet is binnen de Stadt van Meurs, van een Jonghe Dochter ghenaempt Jefken, die in 16 Jaren niet gegheten en heeft ... Gheschiedt den 22 Maert, Anno 1614. Gedr. tot Wesel by Claes Jansz. 4to.
Cat. pamfl. Thysiana, nº. 981.

Luther, M., Corte bekentenisse van 't heyl. Sacrament. Wesel, Hend. Pietersz. 1614. 8vo.
Cat. Meulman, nº. 2322.

Grim, Egb., Pauselicke Heiligheit, d. i. Catholijck ende authentyck vertoogh, dat Iohannes, gemeenlick Paus Iutte genoemt, een vrouvve geweest is ... VVesel, Martin Hess. 1635. 2 dln. 4to.

Cort verhael van de handelingen tot Rees, an. 1635, in Junio tusschen den Paepe Stalenum ende E. Grimm aengaende de hist. van Paus Joannes, enz. Wesel, Marten Hess. 1635. 4to.
Cat. Bibl. Utr., I, p. 397.

De Munsterse oorlog tusschen de vereenigde Nederlanden en den Bisschop Christof. Bern. van Galen, sedert 14 Sept. 1665 tot den 19 April 1666. Door J. G. Wesel. 1667. 8vo.
Bibl. Emtinck., III, p. 365.

Bortius, J., Van het opregten eener suivere Kerke. Wesel. 1670. 8vo.
Bibl. v. Alphen, II, p. 89.

Schuurman, J. J., Verklaringe van de Prophetie Joels. Wesel. 1703. 4to.
Bibl. Emtinck, I, p. 105.

Purgold, D. H., Resultaat van myne meer dan vyftigjaarige overdenkingen over den Godsdienst van Jezus, benevens een byvoegzel tot de geschiedenis onzer eerste ouderen. Wesel. 1790. 8vo.

WISMAR (?)

Zeerecht van Schweeden. Wismar. 1670. 4to.
Bibl. Anonym. et Desmarets 1716, p. 253.

WITTENBERG.

Friedberger, Balth., Disputatie. Wittenberch, Melchior Lother. 1524. 8vo.
Cat. Maatsch. v. Lett. 1847, I, p. 183. Verg. ook de Hoop Scheffer, Gesch. d. kerkh., II, p. 406.

Luther, M., Belydinghe vant Aventmael tegen die blasphemie H. Zwinglii ende J. Ecolampadii ende tegen de Swerm geest inder Slesie. Wittenberg. 1528. kl. 8vo.
Cat. Nijhoff 118, n°. 835.

Naevius, C. C., het Priesterrecht. Wittenberg. 1708. 8vo.
Bibl. v. Alphen, II, p. 99.

DE „DUYTSCHE THEOLOGY."

Dit beroemde boekje, uit de veertiende eeuw afkomstig, verdient de aandacht der bibliographen in hooge mate. Ik wensch op hunne belangstelling een beroep te doen en eene vraag omtrent de oudste uitgaven, welke in onze taal aan het geschriftje zijn te beurt gevallen, in het midden te brengen.

Vooraf geef ik een paar opmerkingen ten beste en een paar opgaven van mijne zijde voor de bibliographie.

Van den auteur is ons niets meer bekend dan hetgeen in de Voorrede van de straks te noemen nederlandsche uitgave vermeld is. „Dit Boecksken is eerstmael door een Hoog-verlichte Godts-vriendt, die voor eenighe hondert jaren een Priester ende Koster is geweest inder Duytsche Heeren huyse tot Franckfort, in 't Hoogduytsch beschreven".

De titel, dien het boeksken draagt, is er door Luther aan gegeven in de tweede uitgave, welke hij er van bezorgde in 1518. In de eerste (1516) was het nog niet compleet, waarschijnlijk omdat Luther het destijds nog slechts in fragmenten kende: hij noemde het toen: „*Ein Büchlein vom rechten Unterschied, was der alte und neue Mensch sei u. s. w.*" De korte voorrede teekende hij:

F.(rater) Martinus Luder. Het was het eerste, voor zooveel wij weten, dat door hem in druk gegeven werd.

Naar de tweede uitgave en met den titel: „Ein *Deutsch Theologia*, das ist ein edles Büchlein vom rechten verstand, was Adam und Christus sei, u. s. w." werd het meermalen herdrukt (in 1519, 1520, 1528, 1681 volgens de aanteekeningen op *Bayle's Dictionnaire*).

De zoo even aangehaalde Nederlandsche vertaler bericht ons dat het „Boeckxken wel ettelycke reysen in 't Nederlandts vertaalt ende ghedruckt is geweest." Dat er in de zestiende eeuw drukken in onze taal van moeten geweest zijn, blijkt uit de aanhaling met nederlandschen titel in de *Ondersoeckinge ende Grondelycke Wederlegginge der Geestdryvische leere* door Ph. van Marnix (bl. 10 van mijne uitg.), doch het kon niet worden afgeleid uit het plakaat van 1524 en eene daarop gegronde sententie tegen Jan Zeverts te Leiden, in welke stukken ook van eene „Duitsche Theologie" gesproken wordt. Daar wordt bedoeld: de „*Summa der Godliker Scrifturen oft een duytsche Theologie*," het onlangs bekend geworden nederlandsch geschrift van Hendrik van Bommel. Soms is het een met het ander verward geworden.

Het boekje van den „paep ofte coster der duytsche heeren", door Luther zoo uitbundig geprezen, vond bij Kalvijn en zijne volgelingen hevige afkeuring. Het stichtte in de Gereformeerde gemeente te Frankfort onheil, daar het de mystieke, enthusiastische gevoelens bevorderde, welke daar ingang vonden. (Zie de *Lettres de Jean Calvin*, par J. Bonnet, II, p. 260). Voor den zwitserschen hervormer was 't ook geen aanbeveling, dat het door

Castellio in het Latijn (Basil. 1557) en in het Fransch (1558), onder den naam: Johannes Theophilus, vertaald was. Hij waarschuwde er dan ook tegen, even als Aldegonde, omdat hij er in zag „du venin caché et mortel.”

In verband hiermede is de oorsprong allermerkwaardigst van twee mij door vriendelijke tusschenkomst van den heer Scheltema (F. Muller & C°.) bekend geworden uitgaven, welke in ons Vaderland verschenen zijn, de eene in onze taal en de andere in de fransche taal:

1°. Duytsche Theology (Op den titel in een vierkant een hart, met een geopenden Bijbel daarin, en op de open liggende bladen, links: (Hebr.) Jehovah, rechts: Rom. 10, vs. 8.) In de Rijp. Bij Claes Jacobsz, in den Rijpen-Oochst, Anno 1644. — Voorwerk, ongen. 24 blz. en tekst 156 blz.

De uitgever is bekend als ijverig drukker voor de Doopsgezinden. Bij zijn publiek zal hij ook voor het „oud end' edel Boexken,” zooals het op den tweeden titel heet, liefhebbers en lezers hebben kunnen verwachten. — Het is eene nieuwe vertaling. De oude exemplaren, zegt de Voorrede, waren weynigh meer voorhanden ende seer incorreckt en afwyckende van den rechten sin des Autheurs,” en zoo had hij het boekje „op een nieus naar een oudt Hoogduytsch Exemplaar vlytich ende getrouwelijck vertaelt.” Na de Voorrede volgt eene „Verklaringe van 2 Petri I : 5, uyt een oude Voor-rede voor dit Boeck,” en eindelijk trekt nog onze aandacht de waarschuwing, in de Voorrede, om sommige manieren van spreken in gezonden zin op te vatten en „te confereren met de H. Schrift.”

2°. La / Théologie / Germanique / Traduite en François. / Matth. 26 v. 39. / Non point comme je veux, mais comme tu veux. / Avec / Un Traitté de / L'Amour de Dieu. / Uitgevers vignet met de spreuk: Tandem fit surculus arbor. HDB. — A Amsterdam, / Chez Henry et Theodore Boom. / M.D.C.LXXVI. — Préf. et Table, 18 pag.; 162 pag. — Vóór den titel een plaatje voorstellende: Jesus in Gethsemané.

Aan deze uitgave is toegevoegd, met afzonderlijken titel en pagineering:

JESUS / Ou de / L'Amour de Dieu. / Petit Traitté composé / par / Jean de Staupice. *Doct.* / & A. D. S. P. à S. [1]) / *Traduit en François.* A Amsterdam / Chez. Henry & Theodore Boom. / M.D.C.LXXVI. Préf. et Table 6 pag., 58 pag.

(Vertaling van het beroemde Tractaat van Staupitz: *Von der holdseligen Liebe Gottes*, van het jaar 1518, waaraan Luther in een brief aan den Nürnbergschen rechtsgeleerde Scheurl zijne hulde bracht, met den wensch dat het in deze stad op nieuw mocht worden gedrukt. Bij de Wette, I, S. 96.)

Blijkens de Voorrede voor *La Théologie Germanique* is deze vertaling uit den Labadistischen kring voortgekomen. Karakteristiek is vooral de anti-kerkelijke „*Approbation*" op eene afzonderlijke bladzijde, waarin vermeld wordt, dat het werkje is gedrukt te Antwerpen in 1558 by Christ. Plantin, met Privilegie van den Koning van Spanje en dat het niet te min wordt ge-

[1]) Abbé De St. Pierre à Salzbourg.

prezen in den *Catalogus Testium veritatis*, behalve dat het door Luther, Arndt en andere protestantsche Godgeleerden wordt aanbevolen in de uitgaven, die er van verschenen zijn in Duitschland, *in Holland* en elders.

Genoeg om de vraag aan onze Bibliophilen te richten: Wat is gevonden of te vinden van de onderscheidene drukken der *Duytsche Theologie*, in ons Vaderland verschenen?

Amsterdam. J. J. VAN TOORENENBERGEN.

DE EERSTE UITGAVE

VAN

BLAEU'S LICHT DER ZEEVAERT.

De zoo lang gezochte en verloren geachte eerste uitgave van Blaeu's Licht der Zeevaert is eindelijk teruggevonden. De uitgever dezer Adversaria was zoo gelukkig een exemplaar te ontdekken in een catalogus van een zijner confraters te .... Florence! Merkwaardig dat dit boek zoo ver van huis aan vernietiging ontsnapt is. Hier te lande zullen de meeste exemplaren, door druk gebruik ontoonbaar geworden, en door vermeerderde herdrukken vervangen, van geen waarde meer geacht en vernietigd zijn.

De gegraveerde titel, waaronder het gezicht van Amsterdam, is dezelfde als in de uitgave van 1620, beschreven in mijne „Nederl. Bibliographie van land- en volkenkunde'' (n⁰. 121), maar heeft hier het jaartal 1608 en de bijvoeging „Met Privilegie voor zeven Jaren''. Dit privilegie komt voor op de laatste bladzijde van het boek. Het is van 6 Februari 1606 en bracht daardoor den heer Baudet in de meening (later door hem herroepen) dat er nog eene vroegere uitgave zou bestaan.

Op den titel volgt de aardige afbeelding van een les

in de zeevaartkunde. De fraaie gravure komt in dezen eersten druk natuurlijk veel beter uit dan in de latere.

Even als aan de keerzijde van den titel het klinkdicht en epigram van Z. Heyns vindt men aan de keerzijde van de prent het kernachtige klinkdicht van Hooft. Ik merk hierbij op dat de 11de regel even als in Hoofts HS. heeft „uws Hemels oordt", niet u 's hemels oordt", zoo als Leendertz dit wijzigt.

Na de voorrede „tot den goetwilligen leser" volgt de opdracht aan de Staten Generaal en Prins Maurits van 1 Maart 1608, waarin hij vermeldt hoe ook Lucas Jansz. Waghenaer zelf een loffelyk getuigenis van zijn boek had gegeven.

Op dit voorwerk van 4 ff. of 8 blz. (blz. 7 heeft de signatuur *3) volgt de tekst in 2 kolommen. De Inleiding, met beweegbare figuren in den tekst, heeft 52 blz.; het „Eerste Boeck" 115 blz. behalve den titel (in letterdruk) en kaart 1—19. Kaart 1 heeft tot opschrift Caarte van de Zuyder-Zee etc. (in 't Hollandsch en Fransch even als alle volgenden).

Het „Tweede Boeck" heeft 127 blz. behalve den titel in letterdruk en Kaarten n°. 20—41.

Eindelijk volgen nog 2 blz. waarvan de eerste een verzoek behelst van „Willem Jansz aen alle verstandighe opmerckende Stuerluyden ende Liefhebbers der Zeevaert" om de misslagen die zij mochten vinden aan hem bekend te maken. De moeite daarvoor gedaan zou hij „met alle behoorlijckheyt geerne loonen". Op de laatste bladzijde vindt men, zoo als ik reeds zeide, 't Privilegie van de Staten Generaal van 1606.

Men zal uit deze beschrijving zien, dat de volgende uitgave van 1620 weinig vermeerderd is. Eerst in 1621 voegde Blaeu een Derde Deel bij de beide vorigen.

Wij hopen dat dit Kaartboek in eene der Nederlandsche verzamelingen eene plaats moge vinden. Te velen van zijn broeders hebben reeds hun weg gevonden naar Engeland en Amerika, dan dat wij niet zouden moeten zorgen dat deze zuidelijke vondeling voor ons behouden blijve. [1])

T.

---

[1]) Aan dezen wensch is inmiddels voldaan. Het zeldzame werk berust thans ter Universiteits-bibliotheek te Amsterdam.

GEULINCX—BIBLIOGRAPHIE.

De geschriften van Arnold Geulincx, buitengewoon hoogleeraar in de wijsbegeerte te Leiden, overleden aldaar in 1669, waren in de laatste jaren, vooral in Duitschland, zeer gezocht en het onderwerp van verschillende verhandelingen en proefschriften. Hoewel meermalen gedrukt en vertaald komen allen zeer zelden voor, en geene bekende bibliotheek in Europa kan daarvan een volledige verzameling aanwijzen, terwijl van enkele werken alleen de titels bekend zijn. De heer Victor Vander Haeghen heeft zich de moeite gegeven, zich met een vijftigtal der voornaamste bibliotheken in betrekking te stellen en geeft thans, in een belangrijk werk over den schrijver [1]), eene zoo volledig mogelijk kritische beschrijving der verschillende werken van Geulincx, met de herdrukken, vertalingen en bewerkingen. In de buitengewone zorg aan deze bibliographie besteed herkent men den zoon van den hoofdredacteur der Bibliotheca Belgica. Een kort overzicht dezer bibliographie laten wij hier volgen. Het * voor enkele werken geplaatst beteekent,

---

1) Geulincx. Etude sur sa vie, sa philosophie et ses ouvrages, par Victor Vander Haeghen. Gand, A. Hoste. 1886. 8vo. 4, II en 232 blz.

dat deze den heer Vander Haeghen alleen door den titel bekend zijn.

Geulincx, Arn., Quaestiones quodlibeticae. Antverp., Vidua Jo. Cnobbari. 1653. gr. 4to.

—— Saturnalia, s. Quaestiones quodlibeticae. Editio secunda ab auct. recognita et aucta. Lugd. Bat., H. Verbiest. 1665. 12mo.

—— Idem. Editio tertia ab auct. recognita. Lugd. Bat., S. Wagenaar. 1669. 12mo.

*—— Idem. Hanoviae. 1669. 16mo.
Deze uitgave is twijfelachtig.

—— Disputatio . . . de febribus. Lugd. Bat., J. Elsevier. 1658. 4to.

—— Logica. Lugd. Bat., H. Verbiest. 1662. 12mo.

—— Idem. Amsterdam, J. Wolters. 1698. 12mo.

—— Methodus inveniendi argumenta. Lugd. Bat., Is. de Wael. 1663. 12mo.

—— Idem. nunc novis rursum typis descr. et aliq. objectt. adaucta. Lugd. Bat., A. Severinus. 1675. 12mo.

*—— Disputatio ethica de virtute. Lugd. Bat., P. et C. Hackius. 1664.

—— De Virtute et Primis ejus Proprietatibus . . . . Tractatus Ethicus primus. Lugd. Bat., Ph. de Croy. 1665. 12mo.

—— *ΓΝΩΘΙ ΣΕΑΥΤΟΝ*, Sive . . . . Ethica. Post tristia authoris fata Omnibus suis partibus in lucem edita. Lugd. Bat., A. Severinus. 1675. 12mo.

—— Idem. Lugd. Bat., J. de Vivié. 1683. 12mo.

—— Idem. Amstelredami, ap. Janssonio-Waesbergios. 1691. 12mo.

—— Idem. Editio novissima ab innumeris mendis... emendata. Acc. Corn. Bontekoe Libellus de Passionibus Animae. Amst. ap. Janssonio-Waesbergios. 1696. 12mo.

Geulincx, Arn., Idem. Editio ultima, ab eodem (Flendero) a mendis amplius centum accuratissime emendata. Amst.ap. Janssonio-Waesbergios. 1709. 12mo.

*—— Ethica epitomata. Viteb. 1713. 4to.

*—— Over de Hoofddeugden. Utrecht, J. Lobedanius.

*—— De Zedekonst. Dordrecht. 1690. 12mo.

—— Ethica of Zeden-konst.... Ende nu vertaalt.... Door Ant. de Reus. Dordrecht, D. Goris. 1697. 8vo.

—— Wysgerig kortbondig vertoog over deze Sinspreuk *Wie eene, alle Deugden heeft.* Dordrecht, D. Goris. 1696. 8vo.

—— Physica vera quae versatur circa hunc mundum. (Lugd. Bat., J. de Vivié et Fr. Haaring. 1688.) 8vo.
Dit is gedrukt achter de „Opera.posthuma" van C. Bontekoe.

—— Compendium Physicae. Illustratum a Casp. Langenhert. Franeq., L. Strick. 1688. 8vo.

—— Annotata praecurrentia ad R. Cartesii principia ... Quae olim ... dictavit Arn. Geulincx. Dordraci, Th. Goris. 1690. 4to.

—— Annotata majora. Dordraci, Th. Goris. 1691. 4to.

—— Metaphysica vera et ad mentem peripateticam. Amstel., J. Wolters. 1691. 12mo.

—— Geestkunde .... Als ook een ware wereldkunde .... Alles vertaalt en met enige aanmerkingen verrijkt door Ant. de Reus. Dordrecht, D. Goris. 1696. 8vo.

—— Collegium oratorium. Amstel., ap. Janssonio-Waesbergios. 1696. 12mo.

Na de uitvoerige bibliographie volgt eene opgave der bibliotheken waar ieder werk gevonden wordt.

DE SANTHORSTSCHE GELOOFSBELIJDENIS
EN
DE MENUET EN DE DOMINEESPRUIK.

Op de Tentoonstelling, in 1884 te Vlissingen gehouden, van Boeken, Handschriften, Portretten enz., betrekking hebbende op Betje Wolff en Aagje Deken, waar zooveel belangrijks en merkwaardigs vereenigd was, ontbrak het bundeltje, dat thans naast mij ligt en sedert eenige maanden in mijn bezit is. Waar was het toch, toen men ruim twee jaren geleden alles, wat op de beide genoemde schrijfsters betrekking heeft, bijéén bracht? Heeft de toenmalige bezitter niets van het feest te Vlissingen gehoord, of wist hij niet, dat hij dit merkwaardige bandje bezat? Het zou op de Tentoonstelling een zeer goede figuur hebben gemaakt, en de Catalogus der Tentoonstelling had dan nog een drietal titels meer kunnen vermelden. Wij vinden hier bijeen de twee hier boven genoemde dichtstukjes van Betje Wolff, en nagenoeg al wat naar aanleiding daarvan, zoover althans bekend is, in die dagen in het licht is gezonden. Wij zijn alzoo thans in staat om een waarschijnlijk volledige lijst te geven van dit gedeelte der Betje-Wolffiana.

Ieder weet, dat de Santhorstsche geloofsbelijdenis en de Menuet niets met elkander hebben uittestaan, dat wil zeggen, in geenerlei betrekking tot elkander staan wat aanleiding of onderwerp betreft. Elkander vreemd

zijn zij echter niet, daar zij uit dezelfde pen zijn gevloeid en éénes geestes kinderen mogen heeten. Zij werden ook al zeer spoedig vereenigd uitgegeven, en dan ook vereenigd genoemd, gelijk in „Vergeefsche Raad": *De Santhorstsche geloofsbelijdenis is, met de Menuet, wat goed, ter pers gegeeven* . . . Ook werden zij te zamen in bescherming genomen door den Auteur van de „Apologie of verdediging en ontschuldiging" . . . (die hier ook de Zedezang aan de Menschenliefde, 1772, onder zijne bescherming neemt), en vereenigd genoemd op den titel van een ander opstel: „De spotternij ontmaskerd" (zie hieronder) . . . Eene collectie, als die hier naast mij ligt, werkt het goed verstaan van de geheele groep zeer in de hand. Daar deze groep ons een kijkje geeft in de dagen van 1772, zal men mij wel niet ten kwade duiden, dat ik hier thans al de titels laat volgen van de stukjes, die in der tijd vele hoofden hebben warm gemaakt en heel wat beweging hebben veroorzaakt. Dit diene tevens ter aanvulling van den in 1885 te Utrecht bij Gebr. van der Post uitgekomen, door den heer F. Nagtglas bij den lezer ingeleiden, maar niet in den handel gebrachten, zeer belangrijken Catalogus der Tentoonstelling, van welken wij hier boven spraken.

---

1. De onveranderlijke Santhorstsche geloofsbelijdenis. In rym gebragt door eene zuster der Santhorstsche gemeente. Ter Drukkerije van haare Koninglyke Majesteit Reden.

Hiervan zijn minstens vier uitgaven, drie van 24 bladz., ééne van 14. Die van 14 is te vinden in het vóór mij liggende bandje, en behoort met de beide hier volgende

nrs. tot ééne uitgaaf. De 3 andere zijn zeer wel van elkander te onderscheiden, al zijn zij alle van 24 bladz. Een exemplaar van twee der drie laatst bedoelde drukken is in de merkwaardige verzameling des vervaardigers van den Catalogus; een ex. van een anderen druk van 24 blz. is in mijn bezit.

2. De Menuet en de Domineespruik. Motto: Die een kuil . . . in vallen. J. Cats.

Ook uitgegeven, en wel driemaal, met „de onverand. Santh. Geloofsbel." en „Vergeefsche Raad"; tweemaal in een bundeltje van 64 blz. (vgl. Cat. bl. 4), eens in een bundeltje van 40 blz., waarvan een ex. in den voor mij liggenden band. Hier beslaat het drietal 40 bladzijden, doorloopende paginatuur. De Menuet neemt er bl. 17—32 in.

3. Vergeefsche Raad. Motto: Ridendo dicere verum, quis vetat?

Driemaal uitgegeven met de beide voorgaande nrs. Zie boven. In dit bundeltje neemt dit stukje bl. 33—40 in.

4. Aan den schranderen zamensteller van het vaers den tytel voerende, de Menuet en de Dominees Pruik. Motto: O quantum est in rebus inane! Pers. Sat. I. 1. Wat zijn de menschen steeds vol zotte bezigheden, En alles wat men ziet vervult met ydelheden. 8 blz. niet genummerd. *Onderteekend*: Anonimus.

Hiervan zijn twee uitgaven. De eene heeft het Motto tusschen den titel en de eerste regels van het Dichtstukje, de andere het Motto op het titelblad, niet boven de eerste regels van het stukje. De eene heeft op bl. A 3 Johannis Henricus, de andere (op bl. A 5) Johannes Henricus enz. enz. — Zie verder Catal. bl. 4.

5. Brief over de Santhorstsche Geloofsbelijdenis. Te Amsterdam en te Hoorn, by G. Warnars en T. Tjallingius, Boekverkoopers. 1772. 16 blz.

NB. Door de uitgevers toegekend aan E. W B.

6. Aanmerkinge op de Brief over de Santhortsche Geloofsbelydenis, dienende tot antwoord op de twee voorgestelde vraagen: Of de Santhortsche Geloofsbelydenis hoonende en gevaarlyk is, voor de Heerschende Gods-

dienst en het Gezag der Stadhouders? dat ik zal aantoonen, dus, te zijn.

Mejufvrouw!

. . . .

A. h. einde: Te Amsteldam, by F. H. Demter, Boekverkooper. 8 bladz.

7. De Vaderen des Vaderlands verdedigt tegen de Lasterlijke Zanthorstsche Geloofsbelydenis, in Rijm gebragt door een zuster der Zanthorstsche gemeente. Bestaande in een request door de Zanthorstsche Geloofsbelyders ingeleverd aan haare Majesteit Reden.

Dit stukje komt niet voor in het bandje, dat naast mij ligt. De titel is hier overgenomen uit den Catalogus der Tentoonstelling, bl. 22.

8. Apologie, of Verdediging en ontschuldiging van het Dichtstukje genaamd, de Santhorstsche Geloofsbelydenis; enz. enz. Motto: Steekt eeuwig dan den Nyd der Helden deugd in de Oogen. 51 blz.

Onderteekend: Rationis Auspiciis. Auteur: Ds. Wolff.

9. De Dweepery gecensureert. Of de belaggelyke gevolgen van het danssen eener afgevergde Menuet. Klugtigkamer-spel. — Wapen daaronder: PS. Geen Exemplaaren worden voor Echt erkend — gebeurd is. 24 blz.

10. De veel veranderde Santhorstsche Geloofsbelydenis in rym gebragt door eene vervreemde van de Genot Geloovers. — Ter Drukking der Koninglyke Majesteit Reden. 18 blz.

11. De Menuet en de Kalot des Onderlings met ezels ooren. Of het geval van de Menuet en Dominees pruik; in een zuiver en waar dachligt gestelt. Motto: De schurfde schapen, Blären het meest! P. Gragt. 26 blz.

Niet vermeld in den Catalogus.

12. **Mithridaat, voor vergifte raad. Motto: Je parle serieusement. — Schijnschoon, Versmaad Niet deezen Raad. 10 blz.**

Niet vermeld in den Catalogus.

NB. Deze drie stukjes zijn hier vereenigd in doorloopende paginatuur, bl. 1—54. Een afzonderlijk exemplaar van dit drietal, 54 blz. groot, is thans ook in het bezit van den vervaardiger van den Catalogus der Tentoonstelling.

— Van „de Menuet en de Kalot" is in den voor mij liggenden band nog een exemplaar van 26 blz. aanwezig, hierin onderscheiden van het eerst hier genoemde, dat dit, als zijnde het middelste van het drietal, gepagineerd is 19—44, de *bis* daarentegen 1—26.

— Op den titel van de *bis* staat ook nog achter „gestelt". : Dat geheel anders is, als de Zuster van de Santhorstsche Geloofsbelydenis, dit aan het Publiek heeft Medegedeelt. — In het ex.., dat tot het drietal behoort, hebben de bladzijden bovenaan den titel: De Menuet en de Kalot ... in het andere daarentegen niet. Er bestaan dus twee drukken.

13. **De verzonnene Cencureering, en gevolgen der onafgevergde logen, omtrent het danssen eener Menuet. 32 blz.**

14. **De Spotterny ontmaskerd, of de volkomen verdediging voor de eerwaardige gehekelde perzonen, in de twee nieuw uitgekomene, Vertogen, ten tytel voerende, De onveranderlijke Santhorstsche Geloofsbelydenis, in rym gebragt, door eene Zuster der Santhorstsche Gemeente. De Menuet en Dominees Pruik. De Vergeefsche Raad. En De Dweepery gecensureerd, of de belachelijke gevolgen van het Danssen eener afgevergde Menuet. Geschreven door onbekende Auteuren. En door een voorstander en Belijder, der waare Gereformeerde Godtsdienst; binnen Groningen beantwoord. — Gedrukt te Groningen, voor Rekening van den Auteur . . . te bekomen. 18 blz.**

Bl. 1 begint: Aan Mejufvrouw E... etc. etc. Zuster der Zanthorstsche Gemeente.

15. Heer-oom met de Gard, en de Hoerewaardin, twee Anecdoten, uit denzelfden hoek, als de Menuet en Dominees Pruik, By wyse van Brief, in dichtmaat medegedeeld door een Groninger Heer aan zynen vriend te A . . . 20 blz.

16. Welmeenende Raad aan de Overheid, tot fnuiking van de priesterlijke hierarchye. 4 blz.

Niet vermeld in den Catalogus.

NB. Deze beide stukjes zijn in het vóór mij liggende bandje met doorloopende paginatuur 1—24 gedrukt. Het eerstgenoemde komt op zichzelf ook elders voor.

Wat de volgorde betreft, waarin wij deze titels hier hebben opgegeven, en die dezelfde is als in het voor ons liggende bandje, wij durven er niet voor instaan, dat zij voor de chronologische moet gehouden worden. Hoogstwaarschijnlijk is uit een chronologisch oogpunt beschouwd de „Apologie" wel te vroeg genoemd, en moeten eenige daarna volgende stukjes niet na haar vermeld worden. In dit laatstgenoemde opstel, blz. 31, lezen wij: „En nog veel meerder met het grapje genaamd de Menuet en de Dominees Pruik, daar ook zoo veel over te doen is, en daar zulke laffe en kwaadaartige schriften over uitgekomen zyn, die niet waardig zyn, dat men dezelve met eene gisping of bespotting zelfs vereere". Dit ziet waarschijnlijk op stukjes, die hier na de Apologie genoemd worden.

Het bandje, waardoor het bovenstaande mij in de pen werd gegeven, is goed geconserveerd. Men zou niet zeggen, dat het minstens eene eeuw oud moet zijn.

Utrecht, October 1886. J. I. Doedes.

EEN KRACHTIG LIBEL.

Het pamflet getiteld: Aan het volk van Nederland, in der tijd bij duizenden van exx. verspreid, is algemeen bekend. Daarvoor hadden ook de Staten der Provinciën Holland, Gelderland en Utrecht en de Staten Generaal reeds in het jaar der verschijning gezorgd, door premiën van 100 en 1000 gouden rijders uit te loven aan den aanbrenger van schrijver of drukker. En toch moesten er nog meer dan honderd jaren voorbijgaan voor deze premiën konden verdiend worden. Waren de gebeurtenissen van het jaar 1795 er niet tusschenbeide gekomen, dan zouden zij thans moeten toegekend worden aan den heer A. Loosjes, leeraar in de Doopsgezinde gemeente te Amsterdam. [1])

Werd vroeger meermalen de onderstelling geuit, dat Jhr. Joan Derk van der Capellen tot den Pol in de samenstelling van het pamflet de hand had gehad, de heer Loosjes heeft thans, zoowel met inwendige als uitwendige bewijzen, zoo goed als afdoend aangetoond, dat het oorspronkelijke opstel van de hand van van der Capellen is, en met diens goedvinden hier en daar gewijzigd en vooral aangevuld is door den bekenden patriot

---

[1]) Studie over het pamflet Aan het volk van Nederland, door A. Loosjes. Niet in den handel. Haarlem, Erven Loosjes. 1886. 8vo. 116 blz.

F. Adr. van der Kemp, leeraar der Doopsgezinden te Leiden.

Met niet minder scherpzinnigheid heeft de schrijver van Een krachtig Libel, de namen der drukkers en van enkele verspreiders weten op te sporen. Aanleiding daartoe gaf het pamflet, reeds door Mr. J. I. van Doorninck aangehaald [1]), getiteld: „De vuile gewinzoekers ten toon gesteld", enz. dat in Februari 1782 het licht zag. Daarbij gebruik makende van een aantal andere pamfletten en tijdschriften en een onderzoek in de archieven te Rotterdam en te Leiden, gelukte het hem hieromtrent volkomen opheldering te geven. Het is aan die nasporingen te danken dat wij thans in staat zijn eene vrij volledige bibliographie der tot dusverre bekende drukkers van het pamflet op te maken. Wij volgen daarbij de beschrijving der verschillende uitgaven A—G, door den heer Loosjes op blz. 30—32 van zijn werk geleverd, en maken gebruik van zijn nauwlettend onderzoek.

A. Aan het / volk / van / Nederland. (door J. D. van der Capellen tot den Pol en F. A. van der Kemp.) Z. pl., n. en j. (Leiden, Cornelis Heyligert. 1781.) 8vo. 76 blz.

Eerste en meest correcte uitgave volgens H. W. Tydeman en A. Loosjes. Zij is te herkennen o. a. aan het 2e woord van den tekst Gylieden, dat hier aan elkaar en in de beide volgende uitgaven Gy lieden gedrukt is.

B. — Als voren. Z. pl., n. en j. (Rotterdam, Jacobus Bronkhorst. 1781.) 8vo. 76 blz.

Nadruk van bovenst. Bladzijde voor bladzijde gelijk aan den voorg. druk, met verschil van de haakjes waarbinnen

---

[1]) Vermomde en naamlooze schrijvers, II, blz. 5.

de paginatuur staat. Te herkennen aan blz. 33, waar de signatuur B in plaats van E staat.

C. — Als voren: Z. pl., n. en j. (Rotterdam, J. Bronkhorst? 1781.) 8vo. 76 blz.

Nadruk als voren. Bladz. voor bladz. als de beide vorigen, de haakjes der paginatuur en de signatuur op blz. 33 als B. Krioelt van drukfouten; te herkennen aan blz. 42 r. 5 v. b. Landggenooten.

D. Bijlage. Tot de vaderlandsche historie, door J. Wagenaar. Kunnende mede dienen tot een Bijvoegzel op de Historie van het Stadhouderschap, door den Heere Abt Raynal. *(uijt het Fransch vertaald)* *Vignet.* Te Parys. Ter Drukkery van Jean Hardy. MDCCLXXXIV *met Privilegie.* 12mo. (2) en 159 blz.

Bevat niets anders dan een herdruk van het pamflet „Aan het volk van Nederland", volgens L. „de meest correcte der drie overigens aan elkander gelijke 12mo uitgaven". Met gegrav. portr. (borstbeeld in cirkel) van v. d. Capellen. De titel is in plaatdruk.

E. — Hetzelfde. Latere druk, blijkbaar aan den slechten afdruk van titel en portret; ook herkenbaar aan de verplaatsing van blz. 99 voor blz. 98.

F. — Hetzelfde. Misschien nog latere druk, met dezelfde verplaatsing van de blz. 98 en 99.

Deze druk is herkenbaar aan het ontbreken van den custos op blz. 3 en het woord belangeloos op blz. 4. — L. vermeldt onder F dezelfde uitg. met den custos k, in plaats van klee, op blz. 3. Waarschijnlijk is die k bij enkele exx. onder het afdrukken uitgevallen.

De uitgaven D—F zijn in Nederland gedrukt.

G. An address to the people of the Netherlands, on the Present alarming and most dangerous Situation of The Republick of Holland: showing the true motives of the most impardonable delays of the executive

power in putting the republick into a proper state of defence, and the advantage of an alliance with Holland, France and America. By a Dutchman. Translated from the Dutch Original. London: Printed for J. Stockdale, opposite Burlington-House, Piccadilly. MDCCLXXXII. 8vo. VI en 137 blz.

H. Aan het / volk / van / Nederland. (vignet in houtsn. vryheidsmaagd). Te Amsterdam, by J. V. van Essen. Het eerste Jaar der Bataafsche vrijheid. 1795. 8vo. (2) en 61 blz.

In het ex. door A. L. gezien, was ingevoegd een portret van J. D. v. d. Capellen.

Het schijnt wel zeker dat de drukken van het pamflet zich tot deze bepalen. Het onderzoek van den heer Loosjes en van anderen heeft ten minste tot geen andere uitkomst geleid. De titel „Aan het volk van Nederland", werd nog eens, en met opzet, gebruikt door Dr. P. van Schelle te Leiden, volgens Loosjes een der voornaamste verspreiders van het pamflet. Het geschrift, waaraan hij dien titel gaf, was de inleiding tot een Volksalmanak in den trant van den „Almanak en politiek zakboekje voor de Vereenigde Nederlanden", in 1782 te Amsterdam bij W. Holtrop verschenen. Deze uitgave kwam niet tot stand, maar het geschrift werd na zijn overlijden opgenomen in de „Nagelatene opwakkeringen, tot vaderlandschen moed en vrijheidliefde, door Pieter van Schelle. Uitgegeeven door G. J. G. Bacot", Duinkerken, by van Schelle en Comp. 1792. kl. 8vo. Opmerking verdient dat vóór dit geschrift in het bundeltje prijkt een portret van van der Capellen. Zie hiervoor blz. 242.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

Bibliotheca Belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas, publiée van Ferd. VanderHaeghen, Th. J. I. Arnold et R. van den Berghe. Gand, VanderHaeghen. 1885/86. Livr. 63—72. kl. 8vo.

Deze afl. bevatten grootendeels de bibliographie der werken van Justus Lipsius, waaraan meer dan 400 artikelen zijn gewijd, de beschrijving bevattende van de werken van Lipsius in alle bekende uitgaven. Onder deze artt. verdient vooral de aandacht het eerste, waarin een uitvoerig kritisch levensbericht van Lipsius voorkomt, met een aantal bijzonderheden hier voor het eerst medegedeeld, en het laatste dat eene „Liste sommaire" van zijne werken in de verschillende uitgaven bevat en alleen den omvang heeft van 102 bladz. Nog zijn hierin niet opgenomen de Latijnsche schrijvers door Lipsius uitgegeven; deze zullen het onderwerp eener bibliographie der tweede serie der werken van dien polyhistor uitmaken.

Met belangstelling zal vernomen worden, dat thans bij de redactie der Bibliotheca Belgica in bewerking is de bibliographie der Nederlandsche protestantsche martelaarsboeken.

Repertorium op Brinkman's Catalogussen, bevattende in alphabetische orde de onderwerpen, benevens eene

korte titelbeschrijving der boeken, plaat- en kaartwerken die gedurende de jaren 1850—82 in Nederland verschenen zijn, bewerkt door R. van der Meulen. Amsterdam, C. L. Brinkman. 1885/86. roy. 8vo. 116 en 526 blz. van 2 kolommen.

De aanstaande verschijning van dit Repertorium werd reeds in de Bibl. Adv. (V, 132) aangekondigd. Het ligt thans reeds compleet voor ons en wordt dagelijks door velen met vrucht geraadpleegd. De samensteller heeft daarin gedeeltelijk gevolgd het systeem van den Catalogue méthodique van Lorentz, gedeeltelijk de Amerikaansche methode. Op de onderwerpen worden de korte titels vermeld, waarbij het jaar der uitgave gevoegd is, zoodat dit Repertorium ook op zich zelf staat en als handboek voor de kennis der literatuur van alle onderwerpen, hier te lande in de jaren 1850—82 behandeld, kan geraadpleegd worden. Dat dit met kennis en oordeel is geschied blijkt uit de talrijke verwijzingen onder het meerendeel der hoofden aangebracht. In den regel wordt verwezen van het hoofddeel naar het onderdeel, b. v. bij dierkunde naar zoogdieren, insecten, enz. bij deze niet naar dierkunde omdat het van zelf spreekt dat in elk werk daarover ook de onderdeelen behandeld worden. Rozenteelt zal men op dat woord vinden, op het woord Bloemen wordt daarnaar verwezen, en op het woord Tuinbouw naar Bloemen; op de woorden Banken, Bankwezen wordt verwezen naar Circulatiebanken, Commandietkas, Credietvereenigingen, enz. enz. enz.; op Arbeiders, naar Cooperatie, Internationale, Werk-

staking, enz. enz. Hoezeer de samensteller de praktijk op het oog heeft gehad blijkt ook daaruit, dat de titels bij een aantal onderwerpen nog weêr gesplitst zijn. Zoo is Handel gesplitst in Algemeene werken, Geschiedenis, Hand- en Leesboeken; bij Lager onderwijs treft men de volgende onderafdeelingen aan: Alg. werken, Statistiek; Bibliographie, Hulpmiddelen; Geschiedenis; Godsdienstige en politieke kwestie, Wetgeving. Bij Fransche, Duitsche, Engelsche taal worden de spraakkunsten, lees- en vertaaloefeningen, woorden en gesprekken, woordenboeken afzonderlijk vermeld; zoo ook wordt bij landen en plaatsen de geschiedenis afgescheiden van de plaatsbeschrijving, — genoeg om aan te toonen dat door den heer van der Meulen niets is nagelaten om het gebruik van het werk gemakkelijk te maken, en te gelijk een volledig overzicht te geven van de literatuur over ieder onderwerp hier te lande in de genoemde jaren verschenen. Het was een goede gedachte aan de Schoolboeken voor het lager onderwijs een afzonderlijk hoofd te geven, en deze weêr te splitsen in leesboeken, rekenboeken, enz., maar of er een dienst meê bewezen is, meer dan 60 kolom te vullen met kinderwerkjes, meer dan 60 met Leerredenen, meer dan 70 met Romans en Novellen, allen in alphabetische orde, zooals men ze ook in den Catalogus van den heer van der Meulen vindt, mag ernstig betwijfeld worden. Ze konden hier zeer goed gemist worden, evenzeer als het hoofd Mengelwerken, (4 kolom) waarvan een aantal titels, met niet veel

moeite bij de hoofden, waartoe zij behooren, konden thuis gebracht worden. Ook het hoofd Humoristica klinkt nog al vreemd, daar niet de eigenlijke humoristische, maar de luimige literatuur hier bedoeld wordt. Intusschen levert een dergelijk werk uit den aard der zaak altijd stof genoeg op voor aan- en opmerkingen en is het aan niemand beter dan den samensteller bekend, dat zijn werk enkele misstellingen bevat, die de praktijk zal aan het licht brengen. Maar diezelfde praktijk zal dan ook al het voortreffelijke van het werk doen uitkomen, waarbij men den moed van den heer v. d. M. om het te ondernemen, en den ijver om het voltooien roemen en prijzen zal.

Catalogus der Tentoonstelling der werken van en over J. Bellamy, op den 11den Maart 1886, bijeengebracht door den Utrechtschen kunstkring. Utrecht, F. R. van Ditmar. 1886. 8vo. 2 en 28 blz.

De verzameling hier bijeengebracht kan zeker op eenige volledigheid aanspraak maken. Onder de gedrukte geschriften komen eenige afzonderlijk gedrukte gelegenheids-gedichten en andere zeldzame stukken voor, terwijl de bijdragen van Bellamy in tijdschriften en verzamelwerken met zorg worden vermeld. Het mag bejammerd worden, dat van deze tentoonstelling geen gebruik is gemaakt voor het samenstellen eener bibliographische beschrijving der werken van en over Bellamy, daar de Catalogus hierin niet voorziet. Als legger daarvoor zal hij evenwel altijd moeten geraadpleegd worden.

Catalogus der bibliotheek van de Maatschappij der

Nederlandsche letterkunde te Leiden. (Door L. D. Petit). Tweede gedeelte: Drukwerken. 2de deel, 1ste afl. Leiden, Brill. 1886. roy. 8vo. VI blz. en kol. 1—686.

Deze afl. bevat de werken over algemeene geschiedenis, oudheidkunde en plaatsbeschrijving, en die van Nederland en zijne O. en W.-Indische bezittingen. Het begrip geschiedenis is hier zeer ruim opgevat, daar hier, onder het hoofd: „Geschiedenis van bijzondere onderwerpen", de werken over rechtsgeleerdheid en staatswetenschappen, geneeskunde, natuurlijke geschiedenis, waterstaat, krijgswezen, onderwijs en fraaie kunsten zijn opgenomen. Dezelfde onder-afdeelingen worden weêr aangetroffen bij de werken over de Nederlandsche provinciën en steden. Deze afwijking van de gewone rangschikking levert eigenaardige bezwaren op, waaraan alleen door het beloofde alphabetische register op den geheelen catalogus kan tegemoet gekomen worden. Bij de verschijning daarvan belooft de samensteller ook een algemeene inleiding, waarin hij zich voorstelt rekenschap te geven van de samenstelling van den Catalogus. Eerst bij de uitgave daarvan zal men een grondig oordeel over den catalogus kunnen vormen, maar het is niet noodig daarop te wachten om reeds voorloopig den heer Petit dankbaar te zijn voor het belangrijke werk aan den catalogus besteed.

Fondation Teyler. Catalogue de la bibliothèque, dressé par C. Ekama, Bibliothécaire. Harlem, Héritiers Loosjes. 1885—86. 1e—4e livr. roy. 8vo. 4 blz. en blz. 1—458.

De bibliotheek van Teylers Stichting te Haarlem is

bekend en vermaard door het bezit van eene verzameling natuurhistorische werken waarvan hier te lande de wedergade in geen andere bibliotheek gevonden wordt. De nieuwe catalogus, die daarvan thans het licht ziet, is met buitengewone zorg bewerkt door den bibliothecaris Dr. C. Ekama. De titels zijn nauwkeurig weêrgegeven, het aantal platen bij de verschillende werken behoorende, wordt grootendeels vermeld, terwijl vele aanteekeningen van bibliographischen aard den inhoud en het belang der meeste werken doen uitkomen. De 1e afl. bevat de Encyclopediën, de werken van geleerde genootschappen en de tijdschriften van algemeene strekking, deze gerangschikt naar de landen waarin zij verschijnen. De 2e afl. bevat de Anatomie, Physiologie, Alg. nat. historie, en die der verschillende landen, de Anthropologie en de Ethnologie; de 3e afl. de Zoologie en de 7e afl. de Botanie. Het zijn vooral deze beide laatste afl. die een denkbeeld geven van den rijkdom der bibliotheek. Geen natuurhistorisch werk toch van beteekenis, vroeger of later verschenen, hoe kostbaar ook, wordt hier gemist. Daar bij velen de collatie, bij de meesten eene inhoudsopgave gevoegd is, kan de catalogus te gelijk als handleiding dienen, zoowel voor de mannen van het vak als voor de bibliographen. Met belangstelling worden de volgende afleveringen te gemoet gezien.

Catalogus van de bibliotheek der Vereenigde Doopsgezinde gemeente te Amsterdam. Amsterdam, Roeloffzen & Hubner. 1885. 1e deel. roy. 8vo. 20 en 479 blz.

De bibliotheek der Doopsgezinde gemeente te Amsterdam is bekend door hare uitgebreide verzameling over godgeleerdheid, waaronder die over christelijke letterkunde der eerste en tweede eeuw, maar vooral die over doopsgezinde literatuur eene voorname plaats innemen. De eerste catalogus der bibliotheek werd in 1854 uitgegeven, in 1860 volgde daarop een supplement. Sedert is de bibliotheek in omvang verdubbeld en werd een nieuwe catalogus noodig waarvan thans het eerste deel verschenen is, dat de werken over Godgeleerdheid bevat.

Aan den uitwendigen vorm van den catalogus werden geene kosten gespaard, zoo wat den druk als het papier betreft, maar de bewerking staat daarmede in geene verhouding. De titels der boeken zijn allen verkort beschreven, terwijl het formaat alleen bij de folio en 4to. uitgaven wordt genoemd, zoodat men te raden heeft of de overigen in 8vo of in kleiner formaat zijn gedrukt. De titels zijn daarbij onnauwkeurig en ongelijk beschreven, nu eens met dan zonder de drukplaats en de voornamen der schrijvers, het deelen-aantal nu eens vóór dan achter het jaartal der uitgave; ook blijkt het niet altijd of de beschreven boeken afzonderlijk verschenen werken zijn, of verdedigde proefschriften, of afzonderlijke afdrukken uit tijdschriften; de inhoud van verzamelingen wordt bij sommigen opgegeven, bij anderen weêr niet. Lag het zeker niet in de bedoeling van den samensteller van den catalogus een bibliographisch werk te leveren, aan de beschrijving der oude werken had meer zorg dienen besteed te worden. Op blz. 192 en 193 komen de hoogst zeldzame boekjes „Oeconomia Christiana”, 1517, en de „Summa der godliker Scrif-

turen" voor, met den naam van H. Bommelius als schrijver, alsof deze naam op den titel vermeld wordt, terwijl het toch bekend is dat het nog niet zoo geheel zeker is, dat hij de schrijver zou zijn. Het tegenovergestelde heeft plaats met Coornhert's „Proces van 't ketterdooden" (blz. 219), waarbij diens naam als schrijver niet genoemd wordt, ofschoon die toch als zoodanig op den titel voorkomt. Op blz. 195 worden de niet minder zeldzame geschriften van Hendrik Niclaes in één regel beschreven, zonder vermelding dat de „Cantica" achter de „Institutio puerorum" gevonden wordt, blijkens den catalogus van 1860, waarin aan deze boekjes meer recht wordt gedaan. Ook wordt als geschrift van H. N. genoemd „Chronica van het huis der liefde", dat niet door hem geschreven is, maar wel over hem handelt. Met de beschrijving der werken van Hiël, Marten Mikron en vele anderen is het niet beter gesteld. Waarom H. Niclaes, Hiël in dit eerste deel zijn opgenomen en niet met David Joris en andere zoogenaamde Wederdoopers in het tweede deel, dat o. a. de teleiobaptistica zal bevatten, wordt niet medegedeeld; daar behooren zij beter op hun plaats.

Aan de systematische verdeeling is meer zorg besteed. De catalogus is in 12 hoofdafdeelingen verdeeld, aldus: I algemeene werken, II en III Bijbeluitgaven en bijbelverklaring, IV Christelijke letterkunde, V Kerkleer en kerkrecht, VI Kerkgeschiedenis, VII Geschiedenis der godsdiensten, VIII Bijbelsche theologie, IX Wijsbegeerte, X Dogmatiek, XI Zedekunde, XII Praktische theologie. De Verdeeling is nieuw en moge te verdedigen zijn, maar het komt ons voor, dat de dogmengeschie-

denis en de symbolische boeken [1]), hier in V vermeld, moeielijk af te scheiden zijn van de algemeene dogmatiek. De plaatsing van de Geschiedenis der Godsdiensten tusschen de Christelijke kerkgeschiedenis en de Bijbelsche theologie, waarop dan de Wijsbegeerte volgt, die door de Dogmatiek van de Ethica is afgescheiden, kan ons ook niet bevredigen. Het alphabetisch register aan het slot is voor het dagelijksch gebruik, vooral van dezen catalogus, eene behoefte, maar het schijnt ook niet met de noodige zorg te zijn opgemaakt. Vele anonieme werken zijn daarin niet opgenomen; Hendrik Niclaes moet men zoeken op Hendrik, en dan vindt men blz. 295 in plaats van blz. 195 aangegeven; de „Summa" en de „Oeconomia" moet men zoeken op Bommelius.

Zooals reeds is medegedeeld, zal het tweede deel van den catalogus de beschrijving der zeker unieke verzameling Teleiobaptistica bevatten. Wij doen een ernstig beroep op den geachten bibliothekaris, meer zorg aan de beschrijving van dat gedeelte te doen wijden en daarbij de eischen der bibliographie in acht te nemen. Het meerendeel der boekjes tot deze afdeeling behoorende is zeldzaam, velen zijn alleen in deze bibliotheek te vinden, en tot dusverre bestaat daarvan nog geene voldoende beschrijving. Mocht deze gelegenheid niet voorbijgaan de wetenschap met een werk te verrijken, dat zoowel door de beoefenaars der kerkhistorie, als door bibliographen met vrucht kan geraadpleegd worden.

---

[1]) Bij die der Grieksche kerk is niet opgenomen Aymon, Monumens de la religion des Grecs, welk werk verdwaald is onder de „Bijzondere godsdiensten" bij de Grieksche mythologie!

De **Hortus floridus** van **Chr. de Pas**, waarvan de heer Th. J. I. Arnold voor het eerst een exemplaar beschreef in deze Adv. (II, 95 en III, 74) is voortdurend het onderwerp van bibliographisch onderzoek in de „Gardeners Chronicle”. In den jaargang 1885, blz. 395 komt eene korte beschrijving voor van de hoogst zeldzame Engelsche uitgave, o. d. titel: A. Garden of flowers . . . . Printed at Utrecht, By Salomon de Roy, for Crispian de Passe, 1615, van de hand van onzen landgenoot, den heer J. H. Krelage te Haarlem, bekend door zijne merkwaardige, wellicht unieke verzameling boeken, platen, teekeningen, enz. betreffende de bloemteelt en den tuinbouw in Nederland. Nadere bijzonderheden over deze uitgave worden door hem medegedeeld in de „Gardeners Chronicle”, jaarg. 1886, blz. 71, maar daar de weinige bekende volledige exemplaren der verschillende uitgaven steeds verscheidenheden aanbieden, zal vooreerst het laatste woord, op bibliographisch gebied, over dit werk nog niet gezegd zijn.

BIBLIOGRAPHISCHE

ADVERSARIA.

TWEEDE REEKS.

EERSTE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1887—94.

Bibliothek

INHOUD.

—

EEN BAND MET TRACTATEN VAN DAVID JORIS.

Voor een paar jaren werd door het Antiquariaat van A. Cohn te Berlin (Cat. 164 N°. 348) een band met Anabaptistische geschriften te koop aangeboden, zonder naam van schrijver of jaren van uitgaven, die het eigendom werd van de „Mecklenburgische Ritter und Landschaft-Bibliothek" te Rostock. In 1885 verschenen in het 3de dl. van Wiechmanns „*Mecklenburgs altniedersächsische Literatur*" een zeer nauwkeurige beschrijving van den geheelen inhoud dezer merkwaardige verzameling, onder den titel: „Zwanzig Sendschreiben eines ungenannten Hauptes der Wiedertäufer an seine Glaubensgenossen in den Niederlanden, 1539—1545", waarin door den schrijver van dit artikel, Dr. Ad. Hofmeister, custos aan de Universiteitsbibliotheek te Rostock, wordt beweerd: 1°. dat deze tractaten gedrukt zijn in de bekende drukkerij van Ludwig Dietz te Rostock, 2°. dat ze door niemand anders geschreven kunnen zijn dan door den Wederdooper Obbe Philips. In hoeverre deze onderstellingen juist zijn, zal uit het volgende blijken.

Men behoeft deze verzameling, die tijdelijk ten behoeve van den Hoogl. Dr. J. G. de Hoop Scheffer op de Amsterdamsche Universiteitsbibliotheek berustte, slechts vluchtig in te zien, om dadelijk overtuigd te

worden, dat de tractaten van David Joris afkomstig zijn. Dr. A. van der Linde heeft ze allen beschreven in zijne Bibliografie, die Dr. Hofmeister blijkbaar evenmin als de lijsten van Arnold, Cremer, van Harderwijk e. a. geraadpleegd heeft. Naar de volgorde waarin de stukken in dit bandje voorkomen, hebben wij hier voor ons de door Dr. van der Linde onder N°. 3, 8, 5, 7, 22, 13, 17, 18, 16, 23, 24, 32, 33, 34, 31, 27, 26, 25 en 20 opgegeven werkjes. Het lijdt geen twijfel of deze bibliograaf heeft dezelfde drukken onder de oogen gehad; formaat, aantal bladzijden, signatuur, alles stemt overeen. N°. 2 heeft een fout in de signatuur (B IIJ) voor A IIJ); wij treffen haar insgelijks aan in N°. 8 bij v. d. L. Bij den laatste zijn de drie eerste bladen van N°. 13 blijkbaar zonder signatuur; dit is ook het geval met N°. 7 van het Rostocksche bandje. Schijnbaar zijn er in de titels kleine verschillen, zooals *y* voor *ij*, *voor* en *door* voor *voer* en *doer*, *desen* voor *diesen*, *Vermanunghe* voor *Vermaenunghe*, enz. Maar de correctie van v. d. L's Bibliografie laat wel iets te wenschen over Zoo is hier en daar het afscheidingsteeken tusschen de regels van den titel vergeten, zoodat wij in N°. 17 een regel krijgen van 16 woorden, hetgeen bij dit formaat onmogelijk is. Al zwijgt v. d. L. bij deze geschriften, gelijk bij alle andere tractaten, van gesneden beginletters en bijzondere versieringen, wij kunnen er zeker van zijn, dat hij geene andere drukken heeft beschreven. De volgorde doet hier niet ter zake, daar v. d. L. de geschriften van David Joris in chronologische orde beschrijft, terwijl bij de samenstelling van het bundeltje met de data der geschriften geen rekening is gehouden. Heeft v. d. L. misschien ditzelfde bundeltje

in handen gehad, toen hij zijne Bibliografie bewerkte? Dit vermoeden kwam bij mij op, toen ik den titel van N°. 9, „Van dat uergaen eñ navolgen", vergeleek met N°. 18 bij v. d. L. Een tijdgenoot verbeterde in het exemplaar van het bandje *uergaen* in *uoergaen*, en aldus verbeterd wordt dit woord in de Bibliografie gelezen. Toen v. d. L. later zijne bibliotheek van de hand deed, kan dit bundeltje ten laatste in het bezit van den Berlijnschen antiquaar zijn gekomen. De schrijver zelf weet zich thans niet meer te herinneren aan welke verzameling of afzonderlijke exemplaren hij de titels ontleende, waarom het hier te doen is.

De 20 tractaten zijn zorgvuldig in een goed bewaarden lederen stempelband gebonden, waarvan alleen de rug is vernieuwd. Op de voorzijde leest men VERBVM // DOMINI, op de achterzijde MANET // in AETERNVM. Het randwerk geeft in kleine medaillons de koppen van IVDIT en OLIVE (? Holophernes) te zien. In het midden van de langste zijden staat in een vierkant telkens V. D. M. // H. 1556; waarschijnlijk het merk van den stempelsnijder. Het bandje was eens van koperen slootjes voorzien. De volgorde der tractaten, waarbij op de chronologie niet gelet werd, is zeker geen toevallige of willekeurige. Dertig jaren geleden bezat F. Muller [1]) een verzameling van dezelfde geschriften, ook vervat in een ouden band en geheel in dezelfde orde. Wel worden er in den Catalogus 21 titels opgegeven, maar N°. 11 en 12 behooren bijeen, en deze verzameling telde dus evenzeer 20 tractaten. Wij hebben hier stellig met twee exemplaren te doen,

---

[1]) *Catalogus eener uiterst zeldzame verzameling van Holl. Godgel. werken*, enz. 1857, bl. 62., v.

want dat van Muller bevatte gekleurde hoofdletters, terwijl die van het Rostocksche bandje ongekleurd zijn. In den titel van N°. 9 staat *vergaen*, zoodat de fout in dat exemplaar waarschijnlijk niet verbeterd was. Misschien hebben er meer verzamelingen van dien aard bestaan; in elk geval doen deze twee reeds aan „eine gewisse Absichtlichheit in der Anordnung" denken, die ook de aandacht van Dr. Hofmeister heeft getrokken, op grond van de afwijkingen in de chronologische orde. Uit den inhoud der geschriften is mij echter niet duidelijk geworden, wat tot deze rangschikking heeft geleid.

Het staat dus vast, dat wij hier tractaten van David Joris voor ons hebben. Een vijftal (N°. 2 tot 5 en 8) wordt reeds vermeld onder de geschriften van dezen dweeper, die Coornhert in zijn *Kleyn-Munster* in 1590 opgaf. Doch waar zijn ze gedrukt?

Volgens Dr. H. te Rostock, in de bekende drukkerij van Dietz. Dat wij hier te doen hebben met de geschriften van een man, die ergerlijke ketterijen verkondigde, is geen reden om aan de juistheid van deze bewering te twijfelen; de persen van Dietz hebben niet enkel Luthersche, maar ook Katholieke en Anabaptistische boeken het licht doen zien. Vreemder is het, dat hij verzuimde deze uitgaven, door het noemen van zijn naam, of althans door zijn drukkersmerk, tot zijn werk te stempelen, gelijk hij gewoon was te doen. In dezen zelfden tijd zond hij een werk van Sebastian Franck, onder zijn naam de wereld in [1]).

---

[1]) Zie de bibliographie zijner uitgaven in: L. M. WIECHMANN, *Mecklenburgs altniedersächsische Literatur.* Schwerin 1870. Th. I. S. 172, ff.

Daar ons enkel werken in het Nedersaksisch van hem bekend zijn, verrast ons zeker de uitgave van eene verzameling tractaten in het Nederlandsch, en wel eene zoo correcte, dat geen drukker van dien tijd hier te lande het hem verbeteren kon. Ook mag de vraag gesteld worden, of het aannemelijk kan worden geacht, dat David Joris, die zich toen in deze gewesten schuil hield, zijne vlugschriften zelf of door zijne apostelen zoover van het eigenlijk terrein zijner werkzaamheid heeft doen drukken.

Doch Dr. H. verzekert, dat de tractaten gedrukt zijn met dezelfde letters, die Dietz voor zulke kleine geschriften gebruikte. Wiechmann [1]) heeft facsimile's gegeven van al de lettertypen, die in deze Rostocksche drukkerij voorhanden waren. Welnu, zegt Dr. H., de tractaten „sind alle mit den Dietzischen Lettern n°. 3, Randnoten und einzelne eingeschobene Stücke mit denen n°. 5 gedruckt". Men behoeft echter niet zeer scherp te zien, om terstond te ontdekken, dat de typen, waarvan de drukker dezer Joristische geschriften zich bediende, voor alle soorten verschilt van die waarmede Dietz werkte. Bij de kleine *g* en *b* bijv. ziet men dadelijk het verschil, hetwelk nog meer in het oog valt bij de kapitalen E, G, I, M, S, W. Op grond van de lettertypen is het recht van Dietz op deze uitgave stellig onverdedigbaar.

Nog andere bewijzen worden echter aangevoerd, en wel de „Schöne Initialbuchstaben in Schrotmanier" en de „Zierleisten". De eersten zijn sierlijk door eene zeer kunstvaardige hand ruitvormig in koper gesneden en vertoonen op een gepointilleerden ondergrond (manière

---

[1]) A. w. aan het einde van Th. I.

criblée), behalve het letterteeken, bladen, bloemen, vruchten of dieren. Ze zijn niet allen even groot, maar gemiddeld 2¼ bij 2¼ cm. Men vindt ze in alle tractaten, en wel de letters A. D. E. F. H. I. N. O. S. T. W. Het 8ste tractaat heeft een A van bijzondere grootte, 3¼ bij ruim 3cm. Tusschen de beenen van de letters zien wij eene voorstelling van het bezoek des engels bij Maria, en op het kleine altaar, waarbij zij geknield ligt, meen ik een monogram te zien, bestaande uit twee A's, waarvan de eene de andere half bedekt [1]). Ik herinner mij niet deze fraaie hoofdletters in een ander drukwerk van dien tijd te hebben aangetroffen. Volgens Wiechmann [2]) zijn deze initialen afkomstig van zekeren stempelsnijder, die ons alleen bekend is door de letters P. B., waarmede hij vele zijner voortreffelijke werken teekende. Bij de vervaardiging van dit alphabeth koos hij zich de gekleurde initialen der oude handschriften tot model. Ze komen voor in uitgaven van Dietz uit zijne eerste periode, vóor 1520. Daar wij geene afbeeldingen bezitten van deze hoofdletters, valt het moeielijk uit te maken, of het werkelijk dezelfde zijn, die de drukker van deze tractaten gebruikte.

De sierlijsten of randstukken, die gevonden worden aan het einde der tractaten 1, 5, 6, 7, 11 en 17, maken de beslissing, bij het verschil van lettersoort, niet gemakkelijker. Daaronder zijn er twee die, telkens op een lint, spreuken dragen, en wel: *amor. omnia. vincit*, en *alle. vogel. neyden. vns*, deze laatste tusschen drie uilen,

---

[1]) G. K. Nagler, Die Monogrammisten (München 1858), geeft hier geen licht.

[2]) „Die mecklenburgischen Formschneider des 16en Jahrh." in: *Jahrbücher des Vereins. f. Mecklenburg. Gesch.* J. XXXIII (Schwerin 1858). S. 107, ff.

en met z.z. of z.z. aan het einde [1]). Volgens Lisch [2]) en Wiechmann [3]) worden deze ornamenten, met nog een derde, waarin de spreuk: *dorheit. macht. arbeit.*, in drukwerken van Dietz gevonden, die hij met zijn naam heeft uitgegeven, niet alleen in zijn Gebedenboekje van 1522, maar ook in een later van 1543. Is het te onderstellen dat een ander gelijktijdig zich van dezelfde versieringen heeft bediend?

Toch is er een drukker in Nederland, die op zeer deugdelijke gronden aan Dietz de eer dezer uitgave schijnt te mogen betwisten, en wel Albert Paffraet te Deventer. Het is bekend dat deze printer, die zijn beroemden vader Richard in het vak was opgevolgd, in 1544 terecht heeft gestaan voor Kanselier en Raden van Gelderland te Arnhem over het drukken van boekjes, die door David Joris geschreven waren [4]). Hij zelf noemde er vier, die hij ter perse had gelegd 1° *Troest, raedt, leer ende onderwisinge*, enz. 2° *Ach der dagen die so treffelijck is*, enz., 3° *Een seer schoen tractaet . . . van menigerley art der menschen vianden*, enz., 4° *Een zeer zuuerlijck tractaet van de lyeffde.* Het laatste wordt door Dr. v. d. L. beschreven onder n°. 166 [5]) en zal

---

[1]) Dit ornament staat in n°. 14 op het titelblad, en in n°. 17 aan het einde.

[2]) G. C. F. Lisch, *Geschichte der Buchdruckerkunst in Mecklenburg.* Schwerin. 1839. (Overgedrukt uit de *Jahrb. d. Vereins f. Mecklenb. Gesch.*) S. 164.

[3]) *Jahrb.* J. XXIII, S. 109, en *Mecklenb. altnieders. Literatur.* Th. I, S. 195.

[4]) P. C. Molhuysen, Procedure over de werken van David Joris, in *Bijdragen v. Vaderl. Gesch. en Oudheidk.* D. IX (Arnhem 1854), bl. 246, vv.

[5]) Het komt mij voor, dat de titel niet juist is afgeschreven, of dat de correctie ook hier niet zuiver is.

omstreeks 1539 gedrukt zijn. Het heeft eene titelprent met de symbolen der triniteit en der vier evangelisten, en dit doet vermoeden, dat de geheele uitgave met zorg behandeld is; doch het is mij niet gelukt ergens een exemplaar te vinden. N°. 1 *Troest*, enz. (v. d. L. n°. 10) zoekt men in onze verzameling te vergeefs. De Koninklijke Bibliotheek bezit een exemplaar, saamgebonden met andere tractaten in een perkamenten bandje, waarop ik straks terug kom, evenals op een bundeltje met acht tractaten, toebehoorende aan den Hoogl. Dr. J. I. DOEDES, waarin het ook voorkomt. Dit geschriftje bestaat uit drie deelen, waarvan het onder n°. 2 genoemde: *Ach der daghen*, enz., het 2de gedeelte uitmaakt. Het is geheel met dezelfde letter gedrukt, maar de twee hoofdletters die er in voorkomen zijn twee kleine gebrekkige houtsneden. N°. 3. eindelijk, *Een seer schoen tractáet*, is het eerste in onzen bundel en heeft, behalve de fraaie hoofdletter O, onder den op de keerzijde van het titelblad afgedrukten tekst, een in koper gesneden ornament, voorstellende een uil met uitgespreidde vleugels, geflankeerd door twee andere dieren met omgekrulde staarten, terwijl de ondergrond ook hier gepointilleerd is. Hebben wij hier den oorspronkelijken druk van dit laatste tractaat voor ons, die dan aan niemand anders dan aan den Deventer' drukker Paffraet kan worden toegekend, of wel een herdruk van later dagteekening, die tegelijk met al de andere 19 tractaten in de wereld is gezonden? Een oogenblik meende ik het laatste te mogen aannemen, én omdat er, ondanks de gelijkheid van letter (hoewel er drie jaren liggen tusschen het stellen van beide geschriften), verschil in de uitvoering bestaat tusschen dit *Schoen tractaet* en de *Troest*; én omdat deze geheele reeks van tractaten

terzelfder tijd scheen ter perse gelegd te zijn, zoodat het begin van n°. 7 werd gedrukt, zonder signatuur, op de drie laatste bladen, die bij n°. 6 open waren gebleven [1]); én omdat men meermalen zekere groepen van Joristische geschriften opnieuw heeft uitgegeven. Doch sedert ik een aantal andere grootere en kleinere werken van dezen dweeper onder de oogen heb gehad, die allen uit dit tijdperk dagteekenen, ben ik van deze meening teruggekomen. Het medegedeelde omtrent n°. 6 en 7 bewijst alleen, dat deze twee stukjes te gelijk het licht zagen. Wel is het 1ste „wtgegaen in 1544" en het 2de in 1542, doch deze onderschriften zijn waarschijnlijk niet door den drukker, maar door den auteur onder zijn werk geplaatst.

Ik sprak van andere geschriften van David Joris en zijne geestverwanten, en wijs thans in de eerste plaats op *Twōnder-Boeck* [2]), waarvan de uitgave in 1542 aan Joriën Ketel het leven kostte, omdat hij het boek bij Dirk Van Borne te Deventer ter perse had gelegd, terwijl het weinig scheelde of de drukker had dit waagstuk ook met zijn hoofd geboet. Welnu, dit Wonderboek is geheel met dezelfde lettersoort gezet. De grootere letters, die op den titel en elders in dit kwarto-boek voorkomen, worden natuurlijk niet in de tractaatjes aangetroffen, die in kl. 8°. het licht zagen, maar van de kapitale krulletters, die het bevat, vindt men er enkele weer in andere tractaten, die ik hieronder zal vermelden. Het heeft maar éene hoofdletter in houtsnede (een O op bl. 24 r°), die van de bovengenoemde gepointil-

---

[1]) Dit laatste is mij eerst duidelijk gebleken uit een bundeltje, aanwezig in de Bibliotheek van de Maatsch. d. Ned. Letterk., te Leiden, hetwelk de tractaten 1, 2, 6, 7. bevat.

[2]) Door Dr. v. d. L. beschreven onder n°. 14.

leerde verschilt, alsmede twee groote houtsneden, die eene geheele bladzijde beslaan en het merkteeken P. I. D. in elkaar geschreven dragen. Borne en Paffraet zullen zich dus van dezelfde lettertype hebben bediend, en het is van de meeste tractaten niet uit te maken, op welke van de beide persen ze gedrukt zijn. Inderdaad doet er dit weinig toe, de hoofdzaak is, dat al deze geschriften te Deventer, niet te Rostock het licht hebben gezien.

Dit geldt vooreerst van de tractaten vervat in het perkamenten bandje [1]) op de Koninkl. Bibliotheek, N°. 15 en 200 van de Bibliographie van Dr. v. d. L. Deze en andere nog te noemen stukjes hebben ook in margine de handjes (☞), die wij in het Wonderboek en in de geschriften van ons bundeltje telkens opmerken. Een ander perkamenten bandje in genoemde Bibliotheek, waarin wij de tractaten 2—5, 9, 10, 19 en 20 van onze verzameling, maar in eene andere orde, weervinden [2]), behelst een zevental tractaten, waarvan er zes door Dr. v. d. L. onder de N°. 41, 42, 213, 214 en 215 beschreven zijn. De titel van het 7de luidt aldus:

Lerung ende // vermaenung met // bequame gelijc kenissen // wtgesproocken / totter // Ghodtsaelicheit // dienstelick. // Neicht v ooren thot // Wijsheit ende buycht v // Herte totten verstande. // Prouerbiorum. // (xxx).

---

[1]) Het bevat, behalve de *Troest* ook nog twee andere Joristische geschriften (bij v. d. L. n°. 165 en 168), doch deze zijn van eene andere drukkerij, althans met andere letters gedrukt.

[2]) Het begint met n°. 9 van Dr. v. d. L's Bibliografie, doch dit geschrift is met eene andere letter, en naar het mij voorkomt eerst ná 1540 gedrukt.

4 bln. kl. 8°. sign. a ij—a iij. Zonder jaart. Op den titel een paar blaadjes met gekrulde steeltjes, zooals de meeste andere tractaten hebben.

In deze tractaten worden de bovengenoemde in koper gesneden hoofdletters A. D. H. S., alsmede een M gevonden.

De hoogleeraar Doedes had de goedheid mij uit zijne rijke verzameling zeldzame drukwerken twee bundeltjes met Joristische geschriften ter inzage te zenden. Het eene bevat 6 of eigenlijk 8 tractaten, door Dr. v. d. L. beschreven onder N°. 10, [1]) 11, 12, 15 en 200, alsmede éen geschrift dat nog niet beschreven is. Hier volgt de titel:

Hoe sich die ge // louighe, die een suster ofte // vrouwe tot hem neempt / draghen of // sy beyde haer tegen den ander heb // ben sullen. Wat houwen ende // trouwen te seggen: ende // waer toe die Echt nut // goet ende orber van // G. ingheset is. // Een clare be // richtinge // Die man is des wijfs, ghelijck Christus der gemeynten hooft // ende is sijns lichaems beholder. // ☞ Ephesio. V. //

24 blz. kl. 8°. sign. Aij-Cv. Zonder jaart. Op den titel onderaan een langwerpig vierkant ornament, van denzelfden stempelsnijder, doch verschillende van die welke in de tractaten van onzen bundel worden aangetroffen. Dr. Doedes bezit van dit tractaat nog een herdruk van 1610.

Al de tractaten van deze verzameling missen de fraai gesneden beginletters, daarentegen treffen wij hier hoofdletters aan, die door Van Borne in het Wonderboek zijn gebruikt.

---

[1]) Dit n°. bestaat, gelijk boven reeds is medegedeeld, eigenlijk uit 3 tractaten.

De tweede bundel bevat 7 tractaten, door Dr. v. d. L. beschreven onder de N°. 29, 35—38, 40 en 110. Allen hebben de sierlijke hoofdletters, en wel de bovengenoemde D. G. N. O. S., terwijl wij bij twee tractaten het ornament met de spreuk „amor omnia vincit" weervinden.

Dat al deze met dezelfde lettersoort gedrukte geschriften, benevens die van het Rostocksche bandje, afkomstig zijn deels van Paffraet, die zelf voor zijne rechters verklaarde, dat hij er vier gedrukt had, deels van Van Borne, kan aan geen redelijken twijfel onderhevig zijn. Het aantal zal bij verder onderzoek blijken nog veel grooter te zijn, want uit eene opgave van den heer Arnold te Gent is mij bekend geworden, dat de Universiteitsbibliotheek aldaar nog andere tractaten bezit (N°. 28 en 53 bij v. d. L.), die wat typen en initialen betreft geheel met de reeds genoemde overeenstemmen. Hoe men te Deventer aan die fraaie hoofdletters en die versieringen kwam, waarmede de met zorg gezette en gecorrigeerde tractaten zijn opgeluisterd, weet ik niet te verklaren [1]). Kunnen die initialen en sierlijsten na 1520 uit Rostock naar Deventer zijn verhuisd, of staat het vast dat ze gelijktijdig door Dietz zijn gebruikt? Dat men in beide plaatsen gelijktijdig dezelfde voorwerpen had, is dunkt mij niet waarschijnlijk.

[1] Ook het geschrift van Joriën Ketel, aanwezig in de Bibliotheek der Doopsgez. gemeente te Amsterdam, bij v. d. L. n°. 229, komt in typen en hoofdletter met de anderen overeen. Met dezelfde typen zijn ook gezet die „Derthien Artykelen", een pamflet dat in 1568 werd gedrukt „tot Tubingen, by Vlrich Morhart" zoo het heet (*Bibliotheek van pamfletten*, *Meulman*, N°. 193), maar dat ergens in de Nederlandsche gewesten, misschien wel te Deventer, het licht heeft gezien.

Er blijft dus omtrent de uitgave dier Joristische geschriften nog altijd meer dan eene vraag te beantwoorden; eerst wanneer er meer licht zal zijn opgegaan over de geschiedenis der typographie hier te lande in de 16de eeuw, kan in dit opzicht veel tot klaarheid worden gebracht. Wat weten wij nog van de werkzaamheid der Deventer printers, van wie thans sprake is? Revius [1]) gaf ons lijsten van door hen uitgegeven Latijnsche werken. Die van Paffraet alleen bevat éen Nederlandschen titel: „De gulden Croone Mariae 1516". Ware dit boekje ergens te vinden, mogelijk zou het tot de oplossing van het vraagstuk iets kunnen bijdragen.

Het verdient opmerking dat in beide lijsten zekere gapingen voorkomen. Th. Van Borne werkte van 1510 tot 1552, maar van 1521 tot 1546 worden geen uitgaven vermeld. Alb. Paffraet drukte van 1513 tot 1545, maar van 1533 tot dit laatste jaar, toen hij de *Assertio Alveldiana* in het licht zond, schijnt zijne drukkerij verlaten geweest te zijn. Is het te denken, dat beide werkzame mannen hunne persen zulk een geruimen tijd zullen hebben laten rusten? Juist in dit tijdperk valt het drukken en verspreiden van ontelbare reformatorische geschriften, waarvan de drukkers zoowel als de schrijvers hunne namen geheim hielden.

Misschien is er nog een derde printer in het spel geweest, of heeft een onbekende de drukkerij van Paffraet of Van Borne een poos gaande gehouden. Wat mij op dit vermoeden brengt is het volgende.

Van Borne werd in het begin van Juni 1544 gevangen genomen en eerst den 24sten Januari 1545 onder

[1]) J. Revius, *Daventria illustrata.* L. B. 1650, p. 192, sq. 195, sq.

borgtocht op vrije voeten gesteld. Paffraet geraakte een maand na zijn vakgenoot in hechtenis, werd den 31sten Juli veroordeeld om in de gedaante van een boeteling openlijk voor het heilige sacrament te knielen en „daernaer op den poerten te keeren bis ter tijt hy die kosten zyner gefenckeniss betaelt zal hebben". Lang heeft zijne gevangenschap niet geduurd, daar hij, gelijk wij zagen, in het volgend jaar reeds weder als uitgever optrad. Maar wie drukte de boekskens, die tijdens hunne kerkering het licht zagen? Het is niet te onderstellen dat beiden, na zulk eene harde les, terstond wederom dezelfde ongerechtigheid zullen hebben begaan; maar wie drukte dan de tractaten die in 1545 en 1546, steeds in denzelfden vorm, het licht zagen? Het is niet bekend dat beiden later opnieuw wegens het drukken van kettersche boeken vervolgd zijn. Wel geraakte Paffraet in 1548 opnieuw in ongelegenheid, maar toen gold het de uitgave van zekere almanakken met „scandeloze figuren tenderende tot seditiën.

Wellicht brengen archieven of verscholen drukwerken vroeger of later nog bijzonderheden aan het licht, die tot dusverre aan de aandacht ontsnapten.

H. C. Rogge.

EEN BOEKVERKOOPERS-REKENING VAN 1584.

Het is bekend dat de Regeering der stad Utrecht reeds in 1580 het plan opvatte tot het oprichten eener Hoogeschool. Waarschijnlijk in verband daarmede besloot zij in 1581 „bij inventaris af te eysschen de boucken onder de collegien ende conventen noch zynde om dair of eene biblioteque te mogen maken". De collegien, waarmede zoo als uit een later besluit blijkt hoofdzakelijk de vijf kapittelen schijnen bedoeld te zijn, lieten zich aan dien eisch niet gelegen liggen, en het gevolg daarvan was dat hun kostbare boekenschat op de treurigste wijze werd verwaarloosd en het overschot eerst in onze eeuw op de Bibliotheek werd gebracht. Maar eenige kloosters, hoofdzakelijk die der Reguliere Kanunniken en der Karthuizers, en de St. Paulus abdij stonden hunne boeken en handschriften af, en zoo werd de grondslag voor de Bibliotheek gelegd. Dat de Regeering het niet hierbij liet, maar al spoedig overging tot het vergrooten der boekerij blijkt uit de volgende documenten. Het eerste is eene lijst van aan de Bibliotheek geleverde boeken; wat tusschen [ ] staat is er door mij bijgevoegd.

I.

Vol(umina).	Car.g.	St.
7 Centuriae Magdeburgicae. [Basil. 1559—74]	24.	0.

Vol.		Car.g.	St.
2	Orthodoxographa. [Monumenta SS. Patrum orthodoxographa, edente J. J. Grynaeo. 1569]	9.	0.
1	Testamentum Bezae, fol. [N. Test. Graecum. 1582]	8.	10.
1	P. Jovii Elogia cum iconibus, fol. [Eene andere fol. uitgave dan in de Opera, Basil. 1578. 2 vol., is niet op de Bibl. aanwezig.]	4.	10.
1	Guicecardinius, de historia sui temporis, fol. [Bas. 1566?]	4.	10.
1	Chronologia Funccii, fol. [Bas. 1561]. . .	4.	0.
1	Cosmographia Munsteri fol. [Bas. 1572] .	6.	0.
1	Margarita philosophica. 4°. [Door Greg. Reisch. Bas. 1583]	3.	0.
	Saxo Grammaticus. [Bas. 1534. fol.] . . .	1.	15.
2	Scoticarum rerum historia. [Door Geo. Buchanan. Francof. 1584 2 vol. 8°.]	1.	4.
	Turcicarum rerum historia. [Denkelijk Phil. Loniceri Chronica Turcica. Francof. 1584. 8°.]	1.	4.
1	Turcograecia [Mart. Crusii. Bas. 1584. fol.]	3.	0.
1	Acta Constantinopolitana [?].	2.	10.
1	Bodini Daemonomania [Bas. 1581. 4°.] . .	1.	0.
1	La République de Bodin [Geene uitgave vóór 1599 is meer op de Bibl. aanwezig] . . .	3.	8.
1	Romanarum Antiquitatum (sic).	3.	0.
	De Ducibus Venetorum. [Gasp. Contarinus, de magistrat Venetorum? Bas. 1551. 8°.] .	0.	12.
	Historia belli Persici. 8°. [?].	0.	7.
	Molinaeus, de usuris. 8°. [Geene 8°. uitgave is meer op de Bibl. aanwezig]	1.	4.
	Somma . .	86.	14.

	Summa . .	86. 14
1	Sleidanus, fol. [Denkelijk: Les Oeuvres de J. Sleidan. Genève 1574].	4. 0.
	Chytraeus, de statu Ecclesiae [Francof. 1583]	— 7.
	Antiquitatum convivialium (sic), fol. [Door J. G. Stuckius. Tiguri 1582. Niet meer op de Bibl. aanwezig]	4. 0.
	Turcksche ende Moscovitische Chronijck	6. —
		97 gul. 1.
	Josephus, de antiquitate Judaica. [Denkelijk zijne Opera. Basil. 1544. fol.]. . .	7—10.
	Corpus historiae Byzantinae. [Francof. 1568. fol.]	4—0.
		108. 11.
		2. — [1]
		106. 11.

Dese bovengeschreven boecken zijn gecoft van Wernaer Egberts zoon van Embden by myn Heeren den Onderschout, Floris van Wede, Johan van Goch, Jacob van Asch, Raden, ende Jacob de Pottere, daer toe by myn E. Heeren vande Magistraet gecommitteert, ende daerop betaelt bij Floris van Weede XIJ gulden, sulck dat noch resteert die somme van... XCIIIJ gulden.

Later is hier bijgeschreven:

8. Noch Biblia Plantini in 8 stukken.

Aan de keerzijde leest men:

beken ick ondergeschreven dese penningen ontfangen te hebben van Gheryt van Remont, Schultus, ende Florys van Wede, den 28 Mert 1585 in Utrecht.

CORN. VAN LOCHORST (?) [2].

---

[1]) Waarvoor deze f 2.— zijn afgetrokken staat er niet bij.

[2]) Misschien een crediteur van Warner Egberts.

II.

Wy Geraert van Remundt St (Substituut?) Schoudth, Floris van Wede ende Jacob de Potre (sic) als gecommitteerde vande Magistraet der Stadt Utrecht, bekennen ende belyden mits desen schuldich te wesen aen Wernaer Egbertsz van Emden, boeckvercoper wesende rechteuoert alhier voortstaende int stadthuys, die somme van Seven ende tnegentich carolus gulden, twaelff stuvers van twyntich stuvers brabants stuck berekent gelts, ter cause van diversche geleverde boecken, die wy van stadts wegen van hem gecoft hebben, om te leggen inde Librairye deser stadt in St Jans kercke, belouende die te betalen veerthien dagen nade Vastenauont eerstcomende. Daer onder verbyndende onse personen ende goederen ende elck vandien bysonder, met renuntiatie van dexceptien van excussie (sic), divisie ende allen anderen die wy te baten moegen nemen. Des toirconde onse gewoene signatueren hieronder gestelt opden xvijden Junij 1584.

[Onderteekend] G. V. REMUNDT.

FLORIS VAN WEDE.
JACOB DE POTTRE.

De som dezer schuldbekentenis komt niet overeen met die der voorgaande lijst in haar geheel, maar misschien waren de twee laatste boeken, die er met een latere hand zijn bijgeschreven, toen nog niet geleverd. Het verschil wordt dan 11 stuivers, die er misschien voor onkosten zijn bijgevoegd.

Aan deze schuldbekentenis is vastgehecht de volgende quitantie:

Item ic onderschreven hijt ende bekenne ontfangen

te hebben, vt handen vanden onderschout Gerritt van Remunde, die summa van 48 g. ende dat vant bijnden ende verschoetten geltt van den groetten hebreischen bibel, die welcke ic onderschr. tot Leyden van Plantyn gecoft ende betaelt hebbe, te weetten in acht groette stucken gebonden ende bedancke mijn hyr van guder betalinge. Actum Utrecht d. 15 Augusti a. 1585.

HANS VAN MANSZVELTT.

De hierbedoelde Polyglot-bybel van Arias Montanus, in 1569—72 door Plantijn gedrukt, was blijkens eene aanteekening, bovenaan op de lijst geschreven die sub I door mij werd medegedeeld, (oningebonden) gekocht voor 70 gulden. De acht banden, die toen elk *f* 6.— kostten, zou men thans heel wat duurder moeten betalen. Ze bestonden uit zware houten borden met kalfs leder overtrokken en voorzien van koperen of ijzeren hoeken en sloten, zoo 't schijnt ook van een koperen (?) ornament op het plat. De banden bestaan nog, maar opgelapt en van al het metaal beroofd.

P. A. TIELE.

DE BOEKDRUKKER WILLEM JANSSOON VAN CAMPEN TE ARNHEM.

De Gemeentebibliotheek te Arnhem kwam onlangs in het bezit van het volgende boekje:

Ordonnantie / vander Wacht, By Bur / gemeysteren Schepen und Raedt der Stadt / van Aernhem opgericht, tot bewaerung vñ / Versekerung der selver Stadt, Gepub / liciert op nijes van der Stadt / huys opten 17 Apri / lis 1580. (vignet: wapen v. A. in houtsn.) Gedruct toe Aernhem, Bi Mi / Wilhelm Janszoon van Campen. / Int Jaer 1582. Kl. 4to. 22 blz.

Houtsn. rand om den titel.

Aan het slot: Ghedruckt tho Aer / nhem, By My Wilhelm Janszoen van / Campen, Figuersnider und Brieffmaler Woe / nende Int Minrebroeder Clooster. / 1582.

Daaromtrent wordt terecht in de Arnh. Courant van 13 Dec. '86 opgemerkt:

„Voor zoover men kan nagaan is dit boekje, waarvan door van Hasselt op bladz. 221 zijner Kroniek wordt melding gemaakt, het oudste drukwerk dat er van deze stad aanwezig is en heeft daarom waarde. Daar de kloosterlingen in het begin van 1577 van hier verjaagd werden, schijnt de drukkerij van van Campen toen eerst kort te hebben bestaan. Van vroegere hier aanwezige drukkers vindt men geen gewag gemaakt.

In de Arnhemsche Raadsignaten wordt verder niets aangetroffen aangaande eene vergunning tot het oprichten van eene drukkerij in het gebouw van het Minderbroeders Klooster in de Broerenstraat, dat aan de stad behoorde; evenmin in de stadsrekeningen of in die van het geestelijk rentambt: alleen blijkt uit de stadsrekeningen, dat de drukker van Campen tijd vond om zich van 1585 tot 1588 met het pachten van de haring- en broodaccijnzen in te laten; wellicht omdat zijne drukkerij hem weinig opleverde".

Een andere druk van van Campen is tot dusverre niet voor den dag gekomen; misschien bepaalde hij zich tot het drukken van smoutwerk, ofschoon het vreemd mag schijnen, dat de drukkerij van 1582 tot 1588, toen van Campen nog als drukker bekend stond, geen enkel boekwerk meer zou hebben opgeleverd. Het onderwerp zij aan de aandacht der bibliographen aanbevolen.

Tot dusverre werd Jan Janssen, die zich omstreeks 1600 te Arnhem vestigde, voor den eersten Arnhemschen boekdrukker gehouden. Verg.: Deschamps, Dictionnaire de géographie ancienne et moderne à l'usage du libraire. Paris, Didot. 1870.

EEN TOT HEDEN ONBEKEND NIEUW TESTAMENT IN HET NEDERLANDSCH. 1530.

Geheel onverwachts is, niet lang geleden, weêr een tot heden onbekend Nieuw Testament, in de Nederlandsche taal, uit de eerste helft der zestiende eeuw, voor den dag gekomen.

Het is eene vertaling naar de Vulgata, gedrukt in 1530. Waar en door wien, is nog niet uittemaken, daar de laatste bladzijde aan het tot heden eenig bekende exemplaar ontbreekt. Het schijnt van eene Antwerpsche pers te zijn, en dat wij het jaar 1530 noemden is, doordat de vooraan geplaatste Almanak met het jaar 1530 aanvangt, doorloopende tot 1564.

Ik heb het leeren kennen door eene vriendelijke mededeeling van Dr. Franz Jostes, Privaatdocent voor Hoogd. Philologie te Münster, van wien ik vernam, dat het aldaar op de Bibliotheek van het priester-seminarie aanwezig is. Tevens vernam ik, dat ik het des verkiezende ter inzage kon krijgen. Men begrijpt, dat ik terstond trachtte van die aanbieding gebruik te maken.

De titel is: Dat nieuwe / Testament os / heeren Jhesu Christi, Als sinte / Mattheus, sinte Marcus, sinte Lu- / cas, eñ sinte Johannes bescreuen heb / ben. Eñ met alder naersticheyt ouer- / sien ende ver-

duytst. Ende die openba / ringhe Johannis met die figueren. / Noch sijn hier bi geset die Epi / stelen wten ouden Testamente, diemē / Jaerlicx hout inder heyliger kerckē. / Christus spreeckt. Marci int. / XVI. Capittel: Gaet... salich sijn.

Deze titel, rood en zwart gedrukt, staat in een houtsneerand. Het formaat is in kl. 8°. Er staan 29 regels op een bladzijde. Pagineering ontbreekt. De signatuur is afzonderlijk voor de Evangeliën, voor de Brieven met de Openbaring en de Epistelen uit het O. T., en voor de Handelingen der Apostelen, die aan het eind staan.

Volgens den titel zou men verwachten, dat de Openbaring op het Evangelie van Johannes zou volgen. Dit is echter geenszins het geval. Op het vierde Evangelie volgen al de Brieven, Romeinen—Judas; — de Brief aan de Hebreën volgt op dien aan Philemon. Eerst na den brief van Judas volgt de Openbaring — en op de „Epistelen wt den Ouden Testamente ghenomen" volgt eindelijk: Dat anderde deel des Euangelijs van sinte Lucas, van dat werck der Apostelen.

[Wat de vermelding van de Openbaring van Joh. op den titel betreft, iets soortgelijks vinden wij op den titel van het N. T., te Antw. bij M. van Hoochstraten in 1530 uitgekomen. Deze luidt aldus: Dat Nieuwe Testament Ons Heren Jesu Christi, als sinte Matheus, sinte Marcus, sinte Lucas, ende sinte Johannes bescreuen hebben. En die Openbaringhe Johannis, met die Epistelen... De Openbaring van Joh. staat in dit N. T. aan het einde, achter de Brieven en de Hand. der Apostelen.]

De Engelenzang luidt aldus: Lof si god indē opperste, eñ op der aerde vrede, eñ des menschen eenen goeden wille.

Het Onze Vader, Matth. 6, eindigt: Mer verlost ons van dē quadē. (Wāt u is dat rijc, eñ die cracht, eñ die heerlicheyt in d ewicheit) Amē.

Ook van dit N. T. is tot heden verder geen spoor gevonden.

Mei 1887. J. I. Doedes.

Over de „Duytsche Theology" in het Nederlansch.

Onlangs is in deze Adversaria (V. 288—292) gevraagd wat gevonden of te vinden is van de onderscheidene in Nederland verschenen drukken der *Duytsche Theologie.*

De Catalogus J. van Damme (1764, II. n°. 1913) vermeldt: Martinus Luther, Broeder van Sinte Augustyns Order te Wittenberch, Den Ouwden Adam / zynde een Leeringe hoe dat een Kersten Mensche zal leeren kennen een recht Verstand en onderschyd / tusschen den Ouden Adam / en tusschen Christus. En in wat maniere dat in ons Sterven moet. Adam / en Christus in ons Verryzen moet. Geprent te Antwerpen. Bi Claas de Grave. In het Jaar ons Heeren. 1521.

De Catalogus Capron (Brux. 1875, n°. 132), vermeldt: *Theologia / Duytsch.* // Dit is een Eedel eñ costelyck / boecxken vā den rechtē ver- / stāde wat Adam eñ Chri- / stus sy, eñ hoe Adam in / ons sterven, eñ Chri- / stus opstaen sal. / (auct. Mart.

Luthero). Proevet al, ende dat goet is / Dat behoudt. 1. Thessa. V. / . (*Aan het einde*) Deynde der duytscher Theologie eens duytsche Heere ende coster tot Franckenfoort. / (Frankfort. z. j.)...

Is er gevraagd naar uitgaven in Nederland, wij hebben verkieslijk geacht, de aandacht op uitgaven in het Nederlandsch te vestigen.

Behalve de beide genoemde, waarvan ik geen exemplaar gezien heb, zijn nog te vermelden *vier* verschillende uitgaven in het Nederlandsch, namelijk, Antw. 1590; de Ryp, 1644; Amsteldam., 1682; ibid. 1737.

De titels van deze uitgaven, waarvan ik een exemplaar in mijne Verzameling heb, zal men kunnen vinden in den Catalogus, dien ik eerlang in het licht hoop te zenden. [1])

Wenschelijk is, dat iemand eene volledige Bibliographie geve van de Duytsche Theology in het oorspronkelijke in de zestiende eeuw, en in al de talen, waarin dit gulden boekske vertaald is.

Mei 1887. J. I. Doedes.

---

[1]) Zie hieronder blz. 30.

VEEN'S „NAPASSER".

Napasser | Van de Westersche ende Oostersche | Zeevaert, inhoudende de Streckinghen, Coursen, | ende Hooghten van verscheyden Authoren in haere | Leescaerten beschreuen: mitsgaders de Coursen ende | Hooghten van hare Pas-caerten ende de Ronde ghe- | bulte Pas-caert, alles by een vergadert ende naghepast, | Door Adriaen Veen. | t' Amstelredam, | Ghedruckt by Barendt Adriaen zoon in t' verguldе schryf-boeck. | [1]) *Met Priuilegie voor twaelf Jaeren. An°.* 1597.

Het eenig bekende exemplaar, naar ik meen, van bovenstaand werkje berust in de Kerkbibliotheek te Enkhuizen. Niet iedereen kan het dus zoo dadelijk raadplegen en nu het mij toevallig onder de oogen kwam, acht ik het niet ondienstig er de aandacht op te vestigen [2]), te meer daar de heer Tiele, die zelf geen ander exemplaar kende als dit, het in zijne Bibliografie meende te moeten weglaten.

Over den auteur en diens gebulte paskaarten kan men *de Jonge*, Opkomst van het Nederl. gezag in O. Indië, I,

---

[1]) Zie in de verkoopboeken der Amsterd. weeskamer in dato 12 Maart 1612 een groote boekverkooping ten verzoeke van Barent Adriaanszoon (op br. f. 3945).

[2]) Kerkvoogden hadden de goedheid het mij hiertoe ter leen toe te zenden.

bl. 79, nalezen. Van die kaarten schijnt er geen bewaard te zijn, maar in den Spectator van 1873 (bl. 26) besprak de heer Baudet een gebruiks-aanwijzing in 4°, getiteld *Tractaet vant Zeebouck houden op de Ronde ghebulte .Pascaert. Ghedruckt Bij Wilhelm Jansz. van Campen . . . Anno* 1597.

Adres en formaat citeer ik, daar bij het voor mij liggende exemplaar van den *Napasser* er een van het *Tractaet* is gebonden in folio en zonder adres van den uitgever, alleen in de woorden *Ghedruckt. Anno.* 1597. het jaar van de uitgave vermeldende. Het aantal blzz. is tien, het titelblad incluis.

Omtrent den *Napasser* allereerst dit, dat het titelblad prijkt met eene keurige gravure van C. Boissens [1]) een man voorstellende, die met een passer aan 't meten is, waarbij twee anderen toezien; op den achtergrond links is een kustlandschap met schepen in zee; het geheel is in eene cartouche gevat, die niet in allen deele gelukkig is uitgevallen.

Vooraf gaat een extract van het octrooy voor de ronde gebulte paskaarten en het boek den Napasser in dato 12 Septb. 1594; eene verlenging daarvan, waarin ook het Tractaet vermeld wordt in dato 11 Juni 1597 en eene opdracht aan de Staten Generaal van 8 Mei 1597.

Diezelfde opdracht wordt door Baudet als bij het Tractaet behoorende vermeld, maar komt niet voor in dezen druk daarvan. Het komt mij voor dat beide werken in folio gezamenlijk werden uitgegeven en de uitgave van het laatste in 4° een tweede, wellicht nadruk was, vóor welke de voor beiden bestemde opdracht geplaatst werd, als daartoe alleen betrekkelijk.

---

[1]) C. Boissens. F.

Wat nu den *Napasser* betreft, is zijne bedoeling omtrent iedere plaats en vaart bijeentevoegen, wat daaromtrent in de gebruikelijke kaartboeken vermeld wordt. Het is dus deels een compendium, deels een bladwijzer op dezen. De daarbij gebruikte werken zijn de volgenden:

Lucas Jansz. Waghenaer	Thresoor Generale Pascaert van Europa ghedruct Anno 1589 Spieghel Pascaert in de Spieghel ghedruct Anno 1592
Adriaen Gerritsz.	Zeevaert ghedruct Anno 1594 Pascaert „ „ 1591
C. D.	Graedt bouck oude styl Pascaert vant Oosterwater ghedruct Anno 1589
Govert Willemsz.	Groote Zee- caert bouck ghedruct Anno 1590 Kleyne Zee- caert bouck

't Graed - bouck nieuwe styl.

Albert Hayens Amsterdamsche Zee caert ghedruct Anno 1594.

De Ronde ghebulte Pas-caerte.

Het werk van Willem Barentsz. missen wij in de lijst om reden de Napasser in zijne twee deelen van de Westersche en van de Oostersche zeevaart alleen over den Atlantischen Oceaan, Noord- en Oostzee handelt. Voor reizen derwaarts hebben wij hier bijeen al wat de zeeman van de 16e eeuw ter hand moest hebben.

De inrichting van den Napasser nu is de volgende: de eerste kolom bevat de titels der opgegeven werken, de tweede de hoofdhavens, kapen, eilanden en dergel., en de derde alle plaatsen, werwaarts men van

daaruit kan geacht worden te willen zeilen. Voor ieder van deze wordt daarna de richting die men inslaan moet, en de afteleggen afstand opgegeven en eindelijk de bladzijde van het boek, dat over de betrokken reis handelt. De opgaven uit de paskaarten staan achter die uit de leeskaarten, maar de rubriek *Bladt* is er natuurlijk weggelaten. Achter ieder hoofdstuk staat voor enkele plaatsen de breedte opgegeven. Een voorbeeld zal deze toelichting verduidelijken:

A. Gerritsz. | *S. Malo* | *Sept Isles* | *W. ten N.* | 14 *mijlen* | *bl.* 14 *b.* |

de volgende regels geven eerst de opgaven van andere schrijvers; daarna de betrokken opgaven voor andere plaatsen, die men van S. Malo uit bereiken kan en eindelijk vervangt een volgende plaatsnaam dien van S. Malo. Naar ik hoop zal men zich hieruit een voldoend begrip kunnen vormen omtrent den aard van het boek in kwestie.

CH. M. DOZY.

EENE COLLECTIE VAN RARIORA.

Professor Doedes te Utrecht behoort tot de weinigen hier te lande die in een boek nog iets anders zien dan den inhoud, die de beteekenis kennen van jaartallen, drukplaats en naam van uitgever op een titel, die oog hebben voor den druk, voor het uiterlijk, het formaat, den omslag of band. Een boek is voor hem eene gebeurtenis, een getuige die tot hem spreekt van den tijd van zijn ontstaan, een oorkonde van het menschelijk weten en bedrijf op ieder gebied in het maatschappelijk leven.

Dus wist hij in de laatste veertig jaren een belangrijke boekenschat te verzamelen en had het voorrecht in een tijdperk te verzamelen, toen nog meer dan thans zeldzame boeken voorkwamen. Maar hij had daarbij het nog grooter voorrecht van de gave te bezitten, door zijne bibliographische kennis geleid, om een aantal zeldzame en tot dusverre vergeten of geheel onbekende boekjes uit te vinden, nog liever te ontdekken, waarop dan beslag werd gelegd ten behoeve zijner verzameling.

„Rondom een klein, langzamerhand grooter geworden, groepjen van Unica en Rarissima, heeft zich een kring gevormd van Rariora, die ook wel merkwaardige exemplaren, of in sommige opzichten min of meer interessante drukken in hun midden hebben toegelaten. Niet altijd werd toch daarbij de adelbrief van zeldzaamheid tot conditio sine qua non gesteld. Zoo

is na eenigen jaren eene collectie tot stand gekomen, in welke zich ook eenigszins op zich zelve staande kleinere verzamelingen vormden, en heeft het geheel eene uitgebreidheid verkregen, die aan eene beknopte beschrijving kon doen denken. Daardoor kon ook, naar den wensch des bezitters, deze verzameling gemakkelijk onderscheiden blijven van hetgeen zijn studeervertrek nog verder tot zijne leering of ontspanning bevat. Heeft bijna alles, althans het meeste, betrekking op Godsdienst en Theologie, het laat zich zeker gemakkelijk verklaren."

Met deze woorden wordt de beknopte beschrijving geopend, die thans onder den titel: Collectie van Rariora, inzonderheid Godsdienst en Theologie, Utrecht, Kemink en Zoon, (1887) 8vo. VIII en 124 blz., aan de vrienden is verzonden. De Catalogus bevat in alphabetische volgorde ruim 1000 titels van boeken die allen, om de eene of andere reden, merkwaardig kunnen genoemd worden. Een aantal daarvan waren reeds vroeger door Prof. Doedes uitvoerig beschreven en behandeld in zijne talrijke bibliographische geschriften en opstellen, afzonderlijk verschenen of in tijdschriften opgenomen. [1]) In den Catalogus wordt bij de titels

---

[1]) De Heidelbergsche katechismus in zijn eerste levensjaren 1563—1567. Historische en bibliographisehe nalezing met 26 facsimiles. Utrecht, Kemink, 1867. 8vo. — Geschiedenis van de eerste uitgaven der schriften des Nieuwen Verbonds in de Nederl. taal (1522, 23) volgens onlangs gevonden exemplaren, thans voor het eerst beschreven. Ald. 1872. 8vo. — Nieuwe bibliographisch historische ontdekkingen. Ald. 1876. 8vo. — Voorts talrijke bijdragen in de „Stemmen voor waarheid en vrede," o. d. titel: Merkwaardigheden uit den ouden boekenschat, in de „Godgel. Bijdragen", in de „Studiën en Bijdragen" van Moll en de Hoop Scheffer, „in het Archief voor Ned. Kerkgeschiedenis van Acquoy en Rogge", en niet het minst in de „Bibliographisehe Adversaria."

daarnaar verwezen, terwijl bij vele andere titels daarenboven nog menige nieuwe aanteekening wordt aangetroffen die de beteekenis of het belang van het boek of van het exemplaar doen uitkomen. In deze aanteekeningen wordt meermalen melding gemaakt van de vroegere bezitters van het beschreven exemplaar. Aan profanen in de bibliographie moge de vermelding daarvan van weinig belang toeschijnen, de bibliophilen weten deze aanwijzingen te waardeeren, omdat zij dikwijls den graad van zeldzaamheid van een werk bepalen en een waarborg kunnen zijn voor de volledigheid en goeden toestand der exemplaren, om niet te spreken van het belang dat er in kan gelegen zijn te weten dat het werk in een zeker tijdvak reeds voorkwam of in het bezit was van een bekend geleerde of verzamelaar, — — en dan het genot een boek te bezitten dat men weet eenmaal in handen geweest te zijn van een beroemd of sympathiek geestverwant! [1]) De Fransche en Engelsche bibliophilen hebben honderden franken en ponden sterling over voor zulke schatten.

Behalve de Rariora en Rarissima bevat de verzameling, volgens opgaaf van Prof. Doedes, niet minder dan negentien boekjes waarvan tot dusverre *slechts één exemplaar* bekend is. Het zijn de volgenden:

Vier evangeliën. Antwerpen. (1522.) kl. 8°. waarvan eene uitvoerige collatie in de Bijlagen tot den catalogus voorkomt.

---

[1]) Enkele boeken aan de banden herkenbaar worden vermeld als afkomstig uit „de tot heden onbekende verzameling". Men heeft wel eens gemeend dat hiermede de bekende bibliotheek van Is. Le Long bedoeld wordt, die in 1744 te Amsterdam verkocht werd, maar volkomen zekerheid schijnt daaromtrent nog niet te bestaan.

Nieuw Testament Antw., Crom. 1541. 24°.
Bloccius, Praecepta. Leiden. 1559. 8°.
(Bloccius), Een Claghe Jesu Christi. Delft. 1595. kl. 8°.
Bonaventura, Boec van de vier oefeninghe. Antw. 1491. 8°.
Catechismus. Heidelberch. 1563. kl. 8°.
—— Hetz. Emden. 1565. kl. 8°.
—— Hetz. Rotterd., Mullens. Z. j. 8°.
—— Hetz. Antw. 1582. 12°.
Dathenus, Peerle der Christel. Vertroostinge. Rott. 1613. 24°.
Dathenus, Een Christel. 't samensprekinge. 's Hage. 1624. 16°.
—— Hetz. Hoorn. 1648. 16°.
Schola Lvgdvnensis op. G. Fevgveraei.
Gerardus, Die vier Vterste. Delft. (omstr. 1499). 4°.
Van Hille, Siecken Troost. Leiden. 1596. 8°.
Kercken ordeninge (van de Paltz). Z. pl. 1566. 8°.
Die gulden lettanien. Antw. (omstr. 1495). 8°.
Offer des Heeren. Emden. 1562. 16°.
—— Hetzelfde. 1591. 16°.

Hieraan sluiten zich, uit het oogpunt van zeldzaamheid, aan, de vele boeken die op de *Indices* van 1550 en 1570 voorkomen[1]) en talrijke Nederlandsche boeken in de 15de eeuw in het buitenland gedrukt. Ten slotte mag nog met een enkel woord de bijzondere aandacht gevestigd worden op de volgende merkwaardige artikelen van den catalogus.

---

[1]) Wij vernemen dat Dr. C. Sepp zich thans bezig houdt met het gereed maken eener uitgave dezer Indices, waarin al de titels der Nederlandsche verboden boeken volledig zullen worden opgenomen. Een belangrijke arbeid die een niet geringe bijdrage belooft te worden tot de Nederl. bibliographie der 16e eeuw.

Drie Duitsche tractaatjes betreffende Paus Adriaan van 1522. Blz. 1.

Volledige verzameling uitgegeven Codices van het N. Testament. Blz. 12—14.

The book of Psalms. Utrecht. 1688, opgedragen aan John Eliot den beroemden Apostel der Indianen. Blz. 11. Dit wordt zelfs niet vermeld door Field in zijn Essay towards an Indian Bibliography. N. Y. 1873. [1])

Uitgebreide verzameling Nederlandsche Bijbelvertalingen, waaronder velen bij Le Long niet vermeld. Blz. 17—28.

Heidelbergsche Catechismus, in 20 verschillende uitgaven. Blz. 33—36.

Clock, kleyn Liedeboecxen. Haarlem. 1629. 24°. Blz. 38. [2])

Werken van P. Dathenus. Blz. 41—43.

Werken van David Joris. Blz. 43—47.

Doodendans. Merkwaardige verzameling van 40 geschriften daarover van den nieuweren tijd. Blz. 47—50.

Dordsche Synode. Bijna volledige literatuur over dit onderwerp, kort beschreven. Blz. 50—53.

Zeven uitgaven van het zeldzame werkje: Duytsche Theologie. Blz. 53, 54.

Negen uitgaven van Herman, Ein Mandat Jesu Christi, 1524—36. Blz. 66, 67.

Uitgebreide verzameling over de oud-bisschoppelijke klerezy en het Jansenisme. Blz. 76—78.

Nederlandsche Liederenboekjes. Blz. 80, 81 en ook op andere plaatsen in den catalogus.

Phil. van Marnix, werken in meerendeels oorspron-

---

[1]) Verg. Bibl. Adv., V, blz. 145.

[2]) Verg. Bibl. Adv., II, blz. 1 en volg.

kelijke uitgaven, waarbij ook de eerste druk van den Bijenkorf van 1569. Blz. 85—87.

Offer des Heeren. Vijf drukken van 1562 tot 1599. Blz. 92, 93.

Dela Peyrere, Praeadamitae. Zes uitgaven en geschriften daarover. Blz. 95, 96.

Dertien uitgaven van het bekende Testament der XII Patriarchen. Blz. 109, 110.

Genoeg om een denkbeeld te geven van den rijken inhoud dezer boekenschat. De catalogus wordt besloten door de korte beschrijving van eenige oude handschriften die door inhoud, of uitvoering merkwaardig zijn.

Prof. Doedes zegt het niet direct, maar eenige aanteekeningen in den Catalogus geven het duidelijk te kennen, dat hij met zijne blibliotheek het voortreffelijke voorbeeld volgt van den beroemden boekverzamelaar Grolier die op de banden van al zijne boeken liet drukken de woorden: Grolierii et amicorum. Ook de uitgave zelve van dezen Catalogus getuigt voor die bedoeling waardoor de samensteller dubbel aanspraak mag maken op de erkentelijkheid en waardeering van onze geleerden en bibliographen [1]).

[1]) Slechts één aanmerking op den Catalogus veroorloven wij ons, namelijk dat de titels niet genummerd zijn, omdat dit bij het citeeren, wat herhaaldelijk zal geschieden, een groot gemak zou opgeleverd hebben

DE CATALOGUS DER BIBLIOTHEEK DER MAATSCHAPPIJ DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE. [1])

Het belangrijke werk, in 1877 aangevangen, is thans zoo goed als voltooid. Dr. H. G. Rogge beschreef de handschriften waarop een Supplement geleverd werd door Dr. S. G. de Vries. Door Th. J. I. Arnold werd het Nederlandsch Tooneel bewerkt, het Supplement daarop door L. D. Petit. De laatste beschreef al de andere boekwerken en stelde den Catalogus samen in streng systematische volgorde. Daaraan werd door hem toegevoegd een uitvoerige geschiedenis der bibliotheek sedert de oprichting der Maatschappij in 1766, terwijl door hem nog wordt toegezegd een algemeen alphabetisch register dat te gelijk als „alphabetische catalogus in den volsten zin van dat woord" zal kunnen dienst doen.

De Catalogus der drukwerken [2]) is verdeeld in twee hoofdafdeelingen: *Taal- en Letterkunde en Geschiedenis.* In beide is *Nederland,* na de algemeene werken, voorop geplaatst. Aan de afdeeling *Nederlandsche taal- en*

---

[1]) Leiden, Brill. 1887. 2 dln. roy. 8°. XXIV, IV, 86, 2 blz., kol. 1—1024; XVI blz., kol. 1—1068, 4, CCLXXX blz.

[2]) Zie de aankondiging van den Catalogus der Handschriften en van het Tooneel in Bibl. Adv., IV, blz. 141 volg.

letterkunde is zooveel mogelijk uitbreiding gegeven door daarin op te nemen alle werken in het Nederlandsch geschreven, die als teksten of letterkundige voortbrengselen in aanmerking kunnen komen. Zoo treft men hier aan, behalve al de Nederlandsche bijbelvertalingen een aantal godgeleerde en andere werken in dicht en proza, vertalingen van oude en nieuwe classieke schrijvers, enz. Men had misschien nog verder kunnen gaan door ook daarin op te nemen een aantal werken die thans hun plaats vinden in de afdeeling Nederlandsche Geschiedenis, zooals oorkondenboeken, keurboeken en andere middelnederlandsche teksten, ook enkele werken die eene erkend letterkundige waarde hebben, zooals Hoofts Nederl. Historiën, Brandts Leven van de Ruijter, enz., maar de moeilijkheid om hier eene grens te trekken heeft den samensteller misschien daarvan teruggehouden, ook zou de afdeeling Geschiedenis daarbij nog al veel geleden hebben.

In de Bibliographische Adversaria (Dl. V, blz. 78 volg.) is, behalve op een paar ondergeschikte zaken, eene aanmerking gemaakt op de afzonderlijke catalogiseering der gelegenheidsgedichten en andere geheel onbeduidende geschriften. Het moet erkend worden dat aan het bezwaar tegen de opneming wel voor een deel is te gemoet gekomen door de beknopte wijze waarop deze stukken zijn gecatalogiseerd, maar of de letterkundige geschiedenis er door gebaat wordt mag steeds betwijfeld worden. De samensteller wijst er terecht op dat de bruiloftsdichten, enz. belang hebben voor de genealogie; daarom waren zij bij de afdeeling Geschiedenis misschien beter op hun plaats geweest, waarbij ook de gelegenheidsgedichten, evengoed als de gelegenheidsleerredenen behooren, daar deze, wanneer zij dan afzonderlijk

moeten vermeld worden, grootendeels hun belang ontleenen aan de gebeurtenissen die zij behandelen.

Het systeem bij de rangschikking dezer afdeeling gevolgd mag uitmuntend gekozen heeten. Het doet den rijkdom der bibliotheek op dit gebied in alle opzichten uitkomen en vestigt de aandacht op de uitgebreide literatuur van sommige onderwerpen daarin aanwezig. Men zij er evenwel op bedacht, dat de bibliotheek een aantal leemten bevat, vooral van de zoo rijke literatuur der Zuidelijke Nederlanden in de 16e eeuw, ook van later tijd en na '30, maar men mag vertrouwen dat de Maatschappij, thans nu zij haar verzameling kan overzien, niet zal nalaten alles in het werk te stellen die leemten aan te vullen [1]).

De afdeeling Nederl. Taal- en letterkunde wordt voorafgegaan door de werken van algemeenen inhoud, encyclopediën, schrift, boekdrukkunst, boekhandel, en bliographie, en over algemeene en vergelijkende taal- en letterkunde, en wordt gevolgd doorde overige Germaansche talen, dan het Celtisch, Grieksch en Latijn, de Romaansche en Slavische, de Oostersche en Amerikaansche talen. De inhoudsopgave geeft daarvan een duidelijk overzicht, dat nog duidelijker zou geweest zijn als de hoofden der grootere afdeelingen met verschillende lettersoorten waren gedrukt.

In de tweede hoofdafdeeling *Geschiedenis* is de *Geschiedenis van Nederland* evenals in de eerste afdeeling de Nederl. taal- en letterkunde behandeld. Bij de rangschikking is voor een deel gevolgd het systeem van

---

[1]) Ook aan de Noord-Nederl. literatuur ontbreekt nog menig belangrijk werk, dat evenwel niet behoeft te worden aangeschaft wanneer het zich bevindt in de Universiteits-bibliotheek, hetzelfde lokaal waar de bibliotheek der Maatschappij bewaard wordt.

het bekende Leidsche „Repertorium", met die wijziging dat bij de lokale geschiedenis alles is opgenomen wat op provincie, stad, dorp of gehucht betrekking heeft. Na de Inleiding, de Algemeene Geschiedenis van Nederland en de Geschiedenis der bijzondere tijdvakken worden, onder het Hoofd *Geschiedenis van bijzondere onderwerpen*, de Rechts- en Staatswetenschappen gecatalogiseerd die op geheel Nederland betrekking hebben. Evenzoo de afdeeling Geneeskunde, Natuurlijke Historie, Waterstaat, Krijgswezen, Onderwijs, Schoone Kunsten. Daarop volgt Algemeene Aardrijkskunde van Nederland, en eindelijk de geschiedenis der provinciën en steden waarin wij al deze onderwerpen opnieuw vertegenwoordigd vinden. Voor de lokale geschiedenis heeft deze schikking eenige waarde, maar daartegenover staat het gemis van een overzicht van de literatuur dier verschillende onderwerpen. De talrijke verwijzingen ook hier, evenals in de afdeeling Letterkunde, met veel zorg aangebracht, komen daaraan wel voor een deel te gemoet, maar de moeilijkheid blijft bestaan wanneer de Catalogus voor een dezer onderwerpen wordt geraadpleegd.

Vóór de Nederlandsche Geschiedenis is de Algemeene Geschiedenis, Oudheidkunde en Plaatsbeschrijving en die van Europa gecatalogiseerd, na die van Nederland volgen de overige staten van Europa en der andere werelddeelen. De Nederlandsche buitenlandsche bezittingen zijn bij Nederland achter de lokale geschiedenis opgenomen. Ten slotte volgen de afdeelingen: Godgeleerdheid, Wijsbegeerte, Staatswetenschappen, enz. enz. waarin alleen die werken opgenomen zijn die niet volgens het systeem van den Catalogus, in de afdeelingen Nederlandsche Letterkunde en Geschiedenis konden

worden opgenomen. Daarop maakt evenwel eene uitzondering de rijke verzameling Nederlandsche Catechisatieboekjes van de 16e eeuw tot heden, en nog eenige Godgeleerde werken die ook in de letterkundige afdeeling bij het proza der 16e eeuw gevoegelijk eene plaats hadden kunnen vinden.

Zooals uit het bovenstaande blijkt is aan de systematische rangschikking van den Catalogus geen moeite en zorg gespaard, en is het doel der bewerking volkomen bereikt, om in de eerste plaats te doen uitkomen de belangrijke verzameling geschriften over Nederlandsche taal-, letterkunde en geschiedenis in de bibliotheek aanwezig. Als zoodanig zal de Catalogus een handleiding van blijvende waarde zijn voor onze letterkundigen en voor allen die van eenig onderdeel der Nederlandsche bibliographie hunne studie maken. Daarbij zal men den ijverigen samensteller den lof niet onthouden een nuttig en moeilijk werk te hebben tot stand gebracht, en der Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde erkentelijk zijn, hem daartoe te hebben in staat gesteld.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

Bibliotheca Belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas, par Ferd. Vander Haeghen, Th. J. I. Arnold et R. Vanden Berghe. Gand, Vander Haeghen. 1887. Livr. 73—77. kl. 8vo.

In deze afl. wordt een aanvang gemaakt met de bibliographie der Martelaarsboeken. De bewerkers hebben te recht begrepen deze te moeten doen voorafgaan door de bibliographie der monographiën, hetzij van de martelaars zelve, hetzij door hunne tijdgenooten of lateren beschreven. Daar de meesten dezer boekjes in de 16de eeuw verschenen en hoogst zeldzaam zijn, — van sommigen is slechts een enkel ex. bekend — mag de beschrijving daarvan als een belangrijke aanwinst voor de Nederlandsche bibliographie begroet worden. De uitvoerige letter- en geschiedkundige aanteekeningen bij de titels, waarbij nog gevoegd zijn uitwijdingen over personen in de boekjes vermeld en afdrukken van onuitgegeven stukken, maken van het werk eene onschatbare bijdrage tot de kerkgeschiedenis van Nederland in de 16de eeuw. Gaan de bewerkers op deze wijze voort, dan kunnen nog eenige afl. worden te gemoet gezien vóór aan de eigenlijke Martelaarsboeken begonnen wordt.

Dirks, F. S., Histoire littéraire et bibliographique des Frères Mineurs de l'Obser-

vance de St. Francois en Belgique et dans les Pays-Bays. Anvers, Van Oss—De Wolff. 1886. 8°. XXIV en 456 blz.

Terwijl de Dominikaner monnikken de geleerde wereld met een aantal belangrijke werken begiftigden, waren het de Franciscaner monnikken, vooral de Minderbroeders onder hen, die meerendeels door hunne populaire gegeschriften op het groote publiek hun invloed uitoefenden. Van welke beteekenis hun werkkring in dit opzicht in Nederland en België was, blijkt uit het werk van Pater Dirks. Wij ontvangen hier een kort levensbericht met opgave hunner geschriften, ook wanneer deze niet uitgegeven zijn, van omstreeks 300 schrijvers, verreweg het meerendeel Zuid-Nederlanders, en daaronder een groot aantal die uitsluitend Nederlandsche werken in het licht gaven. Zooals te verwachten is behandelen de meeste werken godsdienstigstichtelijke onderwerpen, maar velen hebben ook belang voor de kerkgeschiedenis.

De eerste schrijver die vermeld wordt is de bekende Pater Brugman, een ander dien men er niet in zoeken zal, is de bekende zendeling-reiziger Louis Hennepin geboren te Ath in Henegouwen. Van de schrijvers der 19e eeuw worden alleen de overledenen vermeld. Het werk is met veel zorg samengesteld; menige biographische bijzonderheid wordt hier voor het eerst medegedeeld, terwijl de titels der boeken uitvoerig beschreven worden, met vermelding der herdrukken, vertalingen, enz.; als zoodanig kan het met vrucht voor de Nederlandsche bibliographie worden geraadpleegd.

Archief voor Nederlandsche kerkgeschiedenis, onder redactie van J. G. R. Acquoy

en H. C. Rogge. Tweede deel, afl. 2. 'sGravenhage, Nijhoff. 1887. 8vo.

Hierin komen voor de volg. artt.: Acht uitgaven der gemengde tekstrecensie van den Heidelbergschen Catechismus in het Nederlandsch, door Dr. J. J. Doedes. — Nog eenige bijzonderheden aangaande den „Ziekentroost" van Cornelis van Hille, door Dr. J. J. Doedes. — De Catalogus der boeken van de Abdij te Egmond, door Dr. H. G. Kleyn.

Levensberichten der afgestorvene medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde. Bijlage tot de Handelingen van 1885 en 1886. Leiden, Brill. 1885, 86. 8vo.

Hierin lijsten der geschriften van L. E. Lenting, S. Blaupot ten Cate, W. C. Mees, J. P. Amersfoordt, J. H. Scholten en N. W. Posthumus.

In de Handelingen en mededeelingen derz. Maatschappij over 1885 komt nog voor eene lijst van geschriften van Jhr. W. J. C. Rammelman Elsevier.

Kohlbrügge, J. H. F., Lijst van werken en geschriften van en over Dr. H. F. Kohlbrügge .... Amsterdam, Scheffer en Co. 1887. 8vo. XXVIII en 50 blz.

Deze lijst bevat de titels van niet minder dan 344 verschillende geschriften van en over den bekende Dr. Kohlbrügge als hersteld Luthersch predikant in 1827 afgezet, sedert '46 predikant bij de Nederl. Gereformeerde Gemeente te Elberfeld, eindelijk in '65 te Zoutelande als predikant beroepen, en spoedig daarna overleden. Bekend is de groote invloed door hem op het *réveil* hier te lande uitgeoefend en zijne bijzon-

dere verhouding tot de *afgescheiden kerk* waarmeé zijne overtuiging is strijd was. Dat zijn invloed ook in andere landen werkzaam was blijkt uit deze lijst, waarin 146 geschriften worden opgenomen in de Duitsche taal, 5 in de Fransche, 18 in de Engelsche, 7 in de Hongaarsche en 13 in de Slavische talen, terwijl ook nog in de Zweedsche taal een enkel geschrift van hem moet vertaald zijn, waarvan de titel niet kon gevonden worden. De lijst, ofschoon niet bibliographisch nauwkeurig, is toch met zorg samengesteld; vele titels zijn vergezeld van letterkundige aanteekeningen, terwijl op de zeldzaamheid van enkele geschriften de bijzondere aandacht wordt gevestigd.

Catalogus der muziekbibliotheek van D. F. Scheurleer. Vervolg. 's Gravenhage, (Gebr. Giunta d'Albani). 1887. 8vo. 4 en 109 blz.

Met hoeveel ijver de heer Scheurleer zijne belangrijke verzameling uitbreidt, blijkt uit de spoedige verschijning van dit vervolg op zijn Catalogus die in '85 het licht zag, en waarvan in de Bibl. Adv., V, blz. 150, met een woord melding werd gemaakt. De vermeerdering geldt voornamelijk de afdeelingen Volkslied en Gezelschapslied, Kerkmuziek, Stichtelijke liederen en Dramatische muziek. Voor de Nederlandsche literatuur dezer onderwerpen blijft de Catalogus, zoowel als het vervolg, een handleiding die steeds met vrucht zal geraadpleegd worden. Ook dit vervolg is in een gering getal exx. gedrukt en niet in den handel verkrijgbaar.

INHOUD

VAN DE EERSTE REEKS DER

BIBLIOGRAPHISCHE ADVERSARIA.

EERSTE DEEL.

TWEEDE DEEL.

DERDE DEEL.

---

[1]) Aanvulling hiervan in dl. III, blz. 74 en dl. V, blz. 318.
[2]) Vervolg in deel II.

Verzen vertaald door van Heyningen Bosch, door J. I. VAN DOORNINCK.
Twee bibliographische utopieën, door W. N. DU RIEU.
Isaac van Holland, door J. C. ALTORFFER.
Bibliographie van Marnix' „Bienkorf," door J. J. VAN TOORENENBERGEN.
Het Kaartboek van Abraham Ortelius, door P. A. TIELE.
Wagenaar's Vaderlandsche Historie. Bibliographie, door TH. J. I. ARNOLD.
„ „ „ „ De Bijvoegsels en aanmerkingen, Nalezingen, verschillende aanteekeningen, voor- en tegen-schriften; — Verkortingen; — Vertalingen; — Vervolgen, door Denz. [1])
De prenten in de uitgaaf van 1621, van Bor's „Nederlantsche oorloghen," door D. MULDER BOSGOED.

VIERDE DEEL.

Deensche boeken te Antwerpen gedrukt en uitgegeven in de jaren 1529—1551.
Een onbekend exemplaar der Facetiae Morales van Lor. Valla, door A. VAN DER LINDE.
Bibliographie van der Capellen, door M. F. A. G. CAMPBELL.
Lijst van Bijbels, Testamenten of gedeelten daarvan, niet door Le Long vermeld, door J. I. DOEDES. [2])
Bibliographie van der Capellen, door J. I. VAN DOORNINCK.
Aanteekeningen van een Leidsch boekverkooper, 1514—23, door P. A. TIELE.
Schaak-bibliographie-systeem.
Mr. A. van Luchtenburgh, door J. I. VAN DOORNINCK.
Shakespeare in de Nederlandsche letterkunde en op het Nederlandsch tooneel. Bibliographisch overzigt, door T. J. I. ARNOLD.
De drukpers te Colombo. Proeve eener Singaleesche bibliographie, door T. C. L. WIJNMALEN.
De oudst bekende Nederlandsche boekdrukkerij, door M. F. A. G. CAMPBELL.
De „Summa der godliker scrifturen", door P. A. TIELE.
Een vergeten boek van Caspar Jansz. Coolhaas, door T. J. I. ARNOLD.
Johan van Nijenborgh's werken, door J. E. H. HOOFT VAN IDDEKINGE [3]).
De Bibliotheca Thysiana te Leiden.

---

[1]) Bijvoegsel hierop, door J. F. v. Someren in dl. IV, blz. 186, en Aanteekening van J. G. Frederiks, ald. blz. 243.
[2]) Vervolg hierop in dl. V, blz. 14.
[3]) Aanvulling hierop in dl. V., blz. 129.

VIJFDE DEEL.

Ieder deel bevat daarenboven Aankondigingen van nieuw verschenen werken betreffende de Nederlandsche bibliographie, bibliographische overzichten en catalogussen van boekwerken over het een of ander onderwerp.

CATALOGUS

VAN BOEKEN, VOORHANDEN IN HET MAGAZIJN

VAN

MARTINUS NIJHOFF

TE 'S-GRAVENHAGE,

en voor de bijgestelde prijzen te bekomen.

GESCHRIFTEN OVER DEN PATRIOTTENTIJD, 1770—95.

1. **Aa, C. v. d.**, Geschiedenis van de Vereen. Nederlanden en ders. buitenlandsche bezittingen. (1747—1794). Amst. 1804—10. 6. dln. 8vo. f 3.50
2. —— Geschiedenis v. h. leven, character en lotgevallen van wijlen Willem V. Prinse van Oranje en Nassau. Amst. Joh. Allart. 1806—9. 5 dln. M. portr. 8vo. f 4.—
3. **Aan het volk van Nederland.** Z. pl. n. j. (Rotterdam, Jacobus Bronkhorst. 1781.) 8vo. f 1.—
   2de druk.
4. —— Hetzelfde. Z. pl. n. j. (Rotterd. J. Bronkhorst, 1781.). 8vo. cart. f 1.—
   3de druk.
5. —— Hetz. Amsterd. J. V. van Essen. 1795. 8vo. cart. f 1.—
   De schrijvers zijn waarschijnlijk J. D. v. d. Capellen en F. A. van der Kemp. Verg. Bibl. Adv., V, blz. 305.
6. **Aanmerkingen** over het stadhouderschap. Amst. 1795. 8vo. f 1.—
7. **A. B. C. Boek, Groot.** Zeer bekwaam voor de Jeugd, om in de Oranje Societeiten geleerd te worden. „Men moet in 't A. B. C. geoefend wezen, Eer men in Plunderaarsboeken iets kan lezen". 's Gravenhage, ter drukkerye v. Willem v. Oranje, In de dwingelandy. 1795. 8vo. f 1.—
8. **Alkmaar. — Dyl, L.**, Aanspraak aan Alkmaar's schutterije ter gelegentheid v. d. plechtige overgifte d. geschenken in 1785. Z. pl. n. j. 8vo. f 0.50

9. **(Allart, J.,)** De vrijheid. Amst., J. Allart. 1783. M. portr. v. Willem I. 8vo. f 0.60

10. **Almanach, Burger en huismans-**, en leerzaam belangboekje voor alle standen en kostwinningen v. 1789. Amst. 12mo. f 1.50

10†. **Amnestiën, Nederlandsche**, voor de jaren 1485, 1488, 1787 en 1788. (Uitg. d. H. A. Kreet). Dordr. 1789. 8vo. f 1.—
Vooral belangrijk voor de geschiedenis v. Rotterdam in 1787 en 1788.

11. **Amsterdam. — Publicatiën**, Ordonnantiën, Notificatiën enz. van de Provisioneele representanten van het volk van Amsterdam, gedur. de jaren 1794—1796. Amst., P. H. Dronsberg. 85 stuks. plano. f 7.—
Curieuse verzameling.

12. ——. **(Calkoen)**, Het politiek systema, van de regeering van Amsterdam in een waar daglicht voorgesteld, en haar gedrag tegens de beschuldiging v. d. Ridder Yorke. (Get. Q. N. 1780.) Middelb. z. j. (1781). 8vo. f 1.25
Verscheen vóór het Politiek vertoog van v. Goens.

13. —— **(Goens, R. M. v.,)** Politiek vertoog over het waar sistema van de stad van Amsterdam, met relatie tot de alg. belangens d. republiek .... ben. consideratie over den tegenw. oorlog. 1777—1780. z. pl. 1781. M. portr. 8vo. hf. led. f 1.50

14. —— **(Bondt, N.,)** De eer d. regeering v. Amsterdam verded. tegen den laster v. h. Engelsch Ministerie in eene contramemorie, waarbij gevoegd aanm. op het Politiek vertoog. Amst. C. N. Guerin. 1781. 8vo. br. f 1.25
Was oorspronkelijk geschreven tot wederlegging van het Systema v. Calkoen. (N°.12).

15. —— **(Irhoven v. Dam, W. v.,) Candidus**, Missive (1e—7e) aan R. M. v. Goens, betreff. den schrijver van zeker Politiek vertoog, en tot wederlegging van het zelve. Rotterd. 1781—83. 3 dln. 8vo. hf. led. f 3.50

16. —— **Het groot Tooneel** van verwarringen, in Amsterdam en elders getoond in de zomer v. 1787. Monument voor Amsterdam in 3 zangen. 2e zang. Amst. Jan Peppelenbos. 1791. M. 2 pltn. 8vo. f 2.—
Behandelt de gebeurtenissen van Juni—Oct. 1787.

17. —— **Jorissen, Th.**, De overgave van Amsterdam in Januari 1795. Met bijlagen. Amst. 1884. 8vo. f 0.75

18. —— **Verbaal** van de verrigtingen der twintig, bij loting verkooren, daadelijke voorstellers van het volk van Amsterdam. Met de bijlagen. Amst., Wessing en v. d. Heij. 1795. 8vo. f 0.75

19. **Amsterdam. — Verhaal, Naauwkeurig historiesch**, van de verrichtingen. d. Pruissische troupen voor Amsterdam. Amst. J. de Jongh. 1788. M. krt. 8vo. f 1.—

20. —— **Kleine geschriften** van de jaren 1785—95. 6 stkn. 8vo. 4to. fol. f 2.50

21. (**Appelius, J. H.**,) De staatsomwenteling van 1795 in haren aard, loop, en gevolgen beschouwd. Leyden, D. du Mortier en Zn. 1801. 8vo. f 1.—

22. **Bedenkingen en Bezwaren** over den eed zo als die voor de provision. represent. van 't volk van Holland, bij derzelver aanschrijving v. d. 9 Maart 1795, is bevolen, als mede over de rechten van den mensch en burger. M. bijlagen. Leyden, ens. (1795). 8vo. f 1.—

23. **Bedenkingen** wegens den geest van partijschap, thans zo ongelukkig heerschende in ons gemeentebest. Z. pl. 1789. 8vo. f 0.50

24. **Bemerkingen, Zeer gewigtige** . . . ., wegens den eed op de rechten van den mensch en van den burger aan de provision. represent. v. h. volk v. Holland. Voorgesteld door eenige soo waereldlijke al geestelijke Beampten der Provintie in Juli 1795. Z. pl. 1795. 8vo. br. f 1.—

25. **Berkhey, J. le Francq v.**, Zeetriumph d. Bataafsche vrijheid op Doggersbank, 5 Aug. 1781. Amst. 1782. 2 dln. 8vo. hf. ld. f 1.25

26. —— De Leijdsche Steedemaegd, waar in den dwang eener Illegale krijgsraad . . . . . . geduurende de troeblen binnen Leijden . . . . . wederlegt zijn; en . . . . . aangetoont is, de noodzakelijkheid d. Stadhouderlijken invloed op de burgerij ens. 12 Junij 1786—1787. Leijd., J. Perk. 1788. 38 Nrs. m. verv. en 1 afb. 1 bd. 8vo. f 2.—

27. **Beroerten, De**, in de Vereen. Nederlanden, van 1800 tot op den tegenwoordigen tijd; geschetst ter waarschuwing van derzelver tegenwoordige burgers en leden van regeerders. Amst., Harl. P. Conradi en V. v. d. Plaats. 1787—89. 12 dln. 8vo. f 4.—

Dl. IV—XII behandelen de beroerten van 1783—1788.

28. **Bijlage**. Tot de Vaderlandsche historie door J. Wagenaar, kunnende mede dienen tot een bijvoegsel op de historie van het Stadhouderschap, door den Heere Raynal. (*Uyt het Fransch vertaald*). Te Parijs, Jean Hardy. 1784, 80. 2 dln. M. portr. v. v. d. Capellen tot den Poll. 1 bd. 12mo. hrn. f 2.50

Dl. I. Herdruk van het pamflet „Aan het volk v. Nederland."
Dl. II. De Oranjeboomen van Frank de Vrij. (Pieter Vreede.) — De advocaat v. F. d. V. voor de vierschaar der rede. — Aanspraak aan Willem V d. Harmodius Friso. (Pieter Vreede).

29. (**Blauw** en **v. Irhoven v. Dam**,) Geschiedk. verhaal v. h. gedrag d. Nederlandsche Gemeenebestgezinden geduur. den tegenwoord. oorlog. Haarl. J. Tetmans. 1795. 8vo. f 0.75

30. —— Hetz. 3e druk. Leyden. ens. z. j. 8vo. br. *Met den naam d. schrijvers.* f 1.—

31. **Böhtlingk, A.**, Die Holländische Revolution 1787 und der Deutsche Fürstenbund mit besonderem Bezug auf Carl August von Sachsen-Weimar. Bonn. 1874. 8vo. f 0.75

32. **Brief over de waere oorzaek van 's lands ongeval**, gevonden tusschen Utrecht en Amersfoort om deszelfs merkw. inhoud met den druk gemeen gemaekt. Z. pl. 1782. 8vo. f 0.50
Schimpschrift tegen Oranje.

33. **Brieven, Nationaale.** 1e st. Amst. J. Allart. 1785. 8vo. f 1.—

34. **Brieven van eenen gevlugten Hollander**, zijne gevallen en die van veelen zijner lotgenooten verhaalende. Rijssel. 1789. 8vo. hf. led. f 1.50
Bijgevoegd: De lotgevallen d. Nederl. burgers, welke door de troepen van Zijne Pruis. Majesteit in Sept. 1787 zijn krijgsgevangen gemaakt. Brussel, J. P. de la Croix. 1788.

35. **Brieven over de onlusten in de Oostenrijksche Nederlanden** ben. vrijmoedige gedachten, van welke gevolgen die voor de Republiek v. Holland kunnen weezen. Uit het Fransch v. M * *. Arnhem, J. Nappeltant. 1790. 2 dln. 8vo. f 1.50

36. **Brill, W. G.**, Over den grond der achterdocht tegen Hertog Lodewijk Ernst v. Brunswijk Wolfenbuttel tusschen 1749 en 1784 in dienst d. Ver. Nederl. Amst. 1870. 8vo. *Afdruk.* f 0.60

37. **Bussing**, Kort begrip voor eenvoudige Oranjevrienden. In Gouda. 1795. 8vo. f 0.75
Patriottisch schimpschrift in vragen en antwoorden.

38. **Capellen. — Gedenkzuil** v. J. D. v. d. Capellen tot den Poll. (Gedichten van J. Verveer, Baert, Nomsz e. a.). Rott. en Haarl. 1784. 8vo. f 0.75

39. ——Jonkheer J. D. v. d. Capellen v. d. Poll, beschreven in de Ridderschap v. Overijssel, regent. Leyd. 1779. 8vo. cart. f 0.75

40. —— Brieven van en aan J. D. van der Capellen van de Poll. 1768—84. Uitg. d. W. H. de Beaufort en J. A. Sillem. Utr. 1879, 83. 2 dln. 8vo. (f 12.20) f 7.50

41. —— Gedrag, Het, van Jhr. A. P. van der Capellen door hem zelve opengelegt. 2e dr. 's Grav. C. Plaat. 1784. 8vo. hf. linn. f 0.75

42. **Capellen.** — **Deductie** voor de Ridderschap van Overijssel nop. de zaak van v. d. C. enz. Camp. 1783. 8vo. hf. ld. f 1.—

43. **Catechismus, Schotse,** ofte onderwysinge in de waare, zuivere, orthodoxe gevoelens, die in de Nederlandsche harten behoorden ingeprent te worde. Uit de grondtaalen overgezet d. Lord Gordon. Edenburg, By George, in 't Jamespark in het verward Rijk, naast de leggende hen. Z. pl. n. j. Met houtsnede op den titel. kl. 8vo. f 1.—

44. **Davies, C. M.,** Memorials and times of Peter Philip Juriaan Quint Ondaatje. Utr. 1870. M. portr. 8vo. (f 4.—) f 2.—

45. **Delft.** — **Echt verhaal** van de remotie d. regenten en het dissolveeren d. schutterij te Delft. Delft, G. Verbeek. 1787. 8vo. br. f 0.75

46. **Description des places,** qui sont aujourd'hui le théâtre de la guerre dans les Pays-Bas. Mons. 1793. Av. 15 plans d. princ. villes fortifiées. 8vo. hf. linn. f 1.50

47. (**Dumont-Pigale**), Schets van een groot tafereel of bijdragen tot de historie d. Vereen. Nederlandsche Provinciën en bijzonder tot die van Willem V zedert 1776 tot op dezen dag. In Holland. 1786. 2 dln. 1 bd. 8vo. f 1.50

Vertaling v. „Esquisse historique d'un grand tableau. etc. En Holl. 1786. 2 vol." De schrijver d. xxx. Art. als bewerker dezer schets op den titel voorkomende is F. A. v. d. Kemp.

48. **Dijk, H. A. van,** Considérations s. la révolution française, 1789—95, princ. conc. les relations extérieures. Utrecht. 1854. 8vo. (f 4.—) f 2.50

49. **Eerkroon** v. d. Grootagtbaren Heer J. Klomp, geboren vorst v. Gietersbrug, vrijheer v. Maaszicht enz. Tot Brunswijk, bij de Erfgen. v. Nemo ignorantius. Z. j. 8vo. f 0.60

50. **Essai sur l'armée hollandaise.** Par un colonel de troupes légères. 2e éd. rev. et corr. Londr. 1793. 8vo. f 1.—

51. **Feith, E.,** Bijdrage tot de geschiedenis d. omwenteling van 1795 in de Provincie Groningen. Gron. 1870. 8vo. f 0.60

52. (**Ferry**), Considérations sur les révolutions des Provinces-Unies. La Haye, P. Gosse. 1788. 8vo. hl. ld. f 2.—

Bijgevoegd: Bernard, Précis historique de la révolution qui vient de s'opérer en Hollande. Par un patriote holl. refugié à Paris. Par. 1788. *Zeldzaam.*

53. **Fraino van den Corput, J.,** Consideratiën over den eed, opgegeeven door de Provision. representanten d. volks v. Holland. Amst., H. Gartman. 1795. 8vo. f 0.50

54. **Gazette de Leyde.** — Nouvelles extraordinaires de divers endroits. Leyde, J. en E. Luzac. 1790—1798. 9 dln. waarv. 8 hf. led. 4to. f 15.—

55. **Gedenkzuil der VII Vereenigde provinciën.** Plaat voorst. de „stemhebbende Steeden" in 44 medaljon-teekeningen d. J. G. Visser. Amst., H. A. Banse en Co. 1793. fol. op linnen. *Proefdruk.* f 2.50

56. **Gesprekken, Gemeenzaame**, gehouden tusschen twee bijzondere goede vrienden, A. en Z. regenten van steden, stem in staat hebbende, over de laage staat, waarin het vaderland zig tegenwoordig bevind, en de middelen, dienstig tot redres overwogen. Dordr., A. Blussé en Zn. 1784. 8vo. In afl. f 2.50

28 Gesprekken verschenen van 1782—1784, toegeschreven aan de Wit v. Jaarsveld, patriot. regent te Dordrecht.

57. **Gevoelens van een Nederlander**, onder de zinspreuk: „Salus patriae suprema lex esto." Amst., Joh. Allart. 1783. 8vo. f 0.75

58. **Goens, R. M. v.**, Eigen levensbeschrijving. M. een voorbericht en aantt. v. H. W. T. Tydeman. 's Hert. 1867. M. pl. 8vo. f 1.25

Afzonderl. afdruk.

59. —— **Zeeven** dorpen in brand door de onvoorzichtigheid van een schout en een secretaris of historie van de oliekoeken. Eene geschiedenis van eergisteren (gisteren en heeden) uit het Maleisch vertaald d. C. P. L. P. Gedrukt op het Casteel te Batavia (Utr. J. C. ten Bosch). 1781. M. vervolg. 2 st. 8vo.

60. —— **Le voici** of pourtrait en bijzonderheden aang. R. M. van Goens zig voorgeevende beschermde gunsteling v. Z. D. H. Willem V, *cum suis.* (Leiden). 1782. M. portr. 8vo.

61. —— **Brieven** aan R. M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende. Uit. d. W. H. de Beaufort. Utr. 1884, 86. 2 dln. 8vo. (f 11.20). f 6.—

Zie *Amsterdam.*

62. **Groningen** — **Handelingen** van de Representanten v. h. volk van Stad en Lande, mitsg. het rapport over het concept-plan van oproeping tot eene Nation. Conventie. Gaande van 16 Febr. 1795—28 Febr. 1798. Gron., J. Oomkens. 1795—98. 6 dln. 8vo. f 4.50

63. **Hall, M. C. v.**, Leven en karakter van J. H. v. Kinsbergen. Met Bijvoegs. Amst. 1841, 43. M. portr. en facs. 8vo. cart. f 1.50

64. **Hamelsveld, IJ. v.**, De zedelijke toestand d. Nederl. Natie op het einde d. 18e eeuw. 2e dr. Amst. 1791. M. portr. 8vo. f 1.—

65. **Handboekje voor Nederland**, of bepaalingen van de meest gebruikt wordende staatkundige woorden. Amst., J. de Jonge. 1786. kl. 8vo. f 1.25

66. **Hartog, J.**, De patriotten en Oranje van 1747—1787. Amst. 1882. 8vo. f 1.25
Niet in den handel.

67. **Hattem.** — **Informatiën** wegens de plunderingen van de militie te Hattem ingewonnen door d. Magistraat v. Zwolle. Utr., G. T. v. Paddenburg en Zn. 1786. 8vo. f 0.80

68. **Hespel, H. v. d.**, Gods liefderijk bestier, in de omwenteling v. Nederland aangeweezen. Midd., Amst., W. A. Keel en J. v. d. Burgh en Zn. 1796. 8vo. f 0.75

69. **Historie, De**, der politieke eeden, verklaringen en beloften voor 1795 en de zes eerste maanden v. 1796. Een waare Nederlandsche geschiedenis. met vele . . . belangrijke aanmerkingen doorvlogen. Middelb. enz. (1796). 8vo. f 1.—

70. **History** of the internal affairs of the United Provinces from 1780 to the commencement of hostilities in June 1787. Lond. 1787. 8vo. cart. f 1.25

71. ('t **Hoen, P.**,) Het land der willekeurigen of de verdeedigers van Abimelech. Uitgeg. d. J. A. Schasz. Z. pl. 1789. 8vo. f 1.—

72. —— Reize door het land der vrijwillige slaaven door J. A. Schasz. Z. pl. 1790. 8vo. f 1.—

73. —— Gedenkschriften van Martinus Scriblerus den Jongen, Uitgeg. d. de schrijvers van den Post v. d. Nederrhijn. Duinkerken, v. Schelle en Co. 1791, 92. 1e en 2e st. 8vo. f 1.50

74. **Hoeufft, J. D.**, Beschrijvinge v. h. gebeurde ten tijde v. d. inval der Franschen in ons land benevens de middelen v. defensie aangewend d. J. H. v. Kinsbergen. Amst. 1794. 2 dln. 8vo. f 2.50

75. **Hofstede, P.**, Voorbeeld d. prinselijke waarheden, voor eenvoudigen, die zich bereiden tot de belijdenisse des Orange Geloofs. Rott., J. Bal en J. Hofhout en Zn. 8vo. f 1.—

76. **Hogendorp, G. K. van**, Brieven en gedenkschriften, 1762—1813. Uitgeg. d. F. v. Hogendorp. 's Grav. 1866—76. 3 dln. 8vo. f 10.—

77. —— Aan den Raadpensionaris van de Spiegel over den staat en het redres der admiraliteiten in 1793. Medeged. d. G. W. Vreede. Utr. 1872. 8vo. *Afdruk.* f 0.75

78. **Iets aangaande hetgeen** onlangs te Amsterdam tusschen de regeering en burgers voorgevallen is. Z. pl. n. j. (1794). 8vo. f 0.50

79. **Inhoud, Zaaklijke,** van de missive en memorie d. Z. H. den Heere Prince van Oranje en Nassau aan Hun. Hoogmogenden den 7 Oct. 1782 overgegeeven: In zig behelz. een omstandige opening van Hdzfs. bestier als Admiraal Generaal v. de Unie. Rotterd., Bennet en Hake. 1782. 8vo. f 0.80

80. **Jaarboeken, Nederlandsche,** inhoud. een verhaal van de merkwaardigste geschiedenissen voorgevallen binnen den omtrek d. Vereen. Provincien, 1747—1765. Amst. 1748—65. 38 dln. 8vo. hf. led. — **Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken,** of vervolg d. merkwaardige geschiedenissen. 1766—1790. Leid., Amst. 1766—90. 59 dln. 8vo. hf. ld. — Bijvoegsels op de Jaarboeken 1747—65. m. reg. 4 dln. — Tez. 101 dln. 8vo. hf. ld. *Egaal gebonden.* f 40.—

81. **Jacobi, A. F. E.,** Verward Nederland; of geschiedenissen d. Vereen. Nederlanden, van 1780—1787 met de daarop volgende omwending van zaaken in de republiek, verrijkt met bijlaagen. Amst., P. v. Leeuwen en J. H. Trap. 1792. 2 dln. 8vo. hf. ld. f 1.50

82. —— Historie v. d. tegenwoordigen toestand v. d. godsdienst in Holland. Hoorn. 1779. 8vo. br. f 0.75

83. **Janus Verrezen.** Utr. 1787—96. (Dl. I. N°. 1—52.) 4to. f 2.50

84. **Jorissen, Th.,** De patriotten te Amsterdam in 1794. Amst. 1875. 8vo. f 1.—

85. —— De eerste coalitie en de republiek d. Vereen. Nederlanden, 1791—95. Amst. 1877. 4to. (f 3.30). f 1.50

86. **Kiehl, E. J.,** Ons verdrag met Amerika. Tractaat v. vriendschap en commercie tuss. de Stat. Gener. en de Vereen. Stat. v. Amerika, v. Oct. 1782. 's Hage. 1863. 8vo. f 1.—

87. **Kluit, A.,** Over het misbruik v. h. Algemeen Staatsrecht. Leid. 1787. 8vo. f 0.75

88. —— De souvereiniteit der Staten v. Holland verdedigd tegen de hedend. volksregering. 2e verm. dr. Leid. 1788. 8vo. hf. ld. f 0.75

89. —— **De** rechten v. d. mensch in Vrankrijk, geen gewaande rechten in Nederland, of betoog dat die rechten bij het volk in Nederl. in volle kracht genoten worden. Amst. 1793. 8vo. f 0.75

90. —— **Iets** over den laatsten Engelschen oorlog met de republiek en over Nederlands koophandel. Amst. 1794. 8vo. f 1.—

91. **Kluit, A.**, Historie d. Hollandsche Staatsregering tot 1795. M. Bijl. Amst. 1802. 5 dln. 8vo. f 10.—

92. **Kluit, W. P. Sautijn**, De politieke kruijer. 's Grav. 8vo. *Afzond. afdruk.* f 1.—
De „Politieke kruier" verscheen van Sept. 1782—Sept. 1787 bij Jan Verlem te Amsterdam.

93. **Krelis en Louw.** Amst., Wed. J. van Egmond. 2 Nov. 1784—27 Dec. 1786. 1 dl. 4to. br. f 3.—

94. **Lauts, G.**, De invloed van de Fransche Staatsomwenteling van 1789 op de lotgevallen van Nederland. Amst., Beyerinck. 1848. M. 1 plt. 8vo. f 0.60

95. **Leiden.** — **Stukken** en kleine geschriften omtrent de gebeurtenissen in Leiden van de jaren 1785—87. 7 stkn. 8vo. f 2.—

96. **Lenting, L. E.**, Overzigt over de beweging v. h. jaar 1787. Arnh. 1855. 8vo. *Afdruk.* f 1.—

97. **Levensbeschrijving der Nederl.** ex-souveryne bloedhonden, en van deszelfs aanhang, of verhael der vervolgingen . . . . . . geduerende de eenjaerige heersching der Souveryne roof-vogels, door de waere Heyntjes-kalanten, in de Oostenr. Nederl. gepleegt. Door Fidelis Regtuyt. Te Veropolis bij Deodatus waarzegger enz. z. j. (1790—92). 3 dln. 8vo. f 3.—

98. **Liederen, Vaderlandsche**, v. h. genootsch. v. wapenhandel. (d. P. Vreede, P. v. Schelle, C. P. Chastelein, F. v. Aken, G. J. Loncq e. a.) 1784. 2 dln. 8vo. hf. ld. f 1.50

99. **Lofzang, Kenschetsende**, voor de . . . . . voorstanders d. Engelsen . . . . . toegezongen aan C. D. N. Singendonk, Heer v. Dieden enz. tot het marteldom voor zijne Engelschgezindheid . . . . . 2e verb. druk. Bommel. 2782. (sic.). M. spotprent. 8vo. f 1.50

100. (**Luzac, E.**,) Reinier Vryaarts openhartige brieven, om te dienen tot opheldering en kennis van de vaderlandsche historie. Deventer, Karsenberg. (1781—84). 12 dln. 8vo. f 4.25

101. **Lynden v. Lunenburg, I. H. v.**, Toespraak (waarin zijn politieke loopbaan 1788—1848). Z. pl. n. j. 8vo. br. f 1.—

102. **Mandrillon, J.**, Mémoires pour servir à l'histoire de la révolution d. Provinces—Unies en 1787. Paris, Barrois. 1791. 8vo. f 0.75

103. —— Hetz. werk. Paris, Barrois. 1791. 8vo. linn. *Andere uitgave.* f 0.75.

104. **Memorie van den Heere van de Marsch:** bij vonnis van den hove van Gelderland den 8 Aug. 1788 na de geweldige Pruissische omkeering d. Republiek verwezen tot de straffe d. doods. Duinkerken, Van Schelle en Co. 1791. 8vo. f 1.50

104. **Mercurius, Hollantse,** historische wijs vervattende het voornaamste in christenrijck voorgevallen, 1650—90. Haarl. 1651—91. 41 dln. — **Europische Mercurius,** 1690—1754. 65 dln. — **Nederlandsche Mercurius** 1756—80, 85—1806. 98 dln. — Te zamen 214 dln. M. pl. in 143 bnd., waarvan 75 hrn. en 68 h. ld. 4to. f 120.—

Bijna compleete verzameling. Vooral de laatste jaren, 1785—1806, zijn zeer zeldzaam.

105. **Merkwaardigheden, Vaderlandsche,** in het merkw. jaar 1782 door Anonymus. Gedr. op het Patriottisch Eiland in 1783. bij Anti-Anglomannus. M. 8 zinnebeeld. pltn. 8vo. f 2.50

105† (**Millon, Ch.,**) Introduction à l'histoire des troubles des Provinces-Unies, 1777—87. Trad. de l'Anglais. Londres. 1788. 8vo. f 1.70

106. **Mirabeau, de,** Doutes sur la liberté de l'Escaut. Londr. (1784). Av. cte. 8vo. f 0.50

107. —— Bedenkingen over de vrijheid der Schelde. Leyd. 1785. M. krt. 8vo. hf. led. f 0.50

108. —— Aux Bataves sur le Stadhouderat. S. l. 1788. Met portr. van J. de Witt. 2 dln. 1 band. hf. ld. 8vo. f 1.50

109. —— Aan de Batavieren over het Stadhouderschap. Uit het Fransch vertaald d. (P. H. Marron). Antw. P. Rijmers. 1788. 2 dln. 1 bd. 8vo. f 1.—

110. **Missive en Memorie** door d. Prince v. Oranje . . . aan HH. MM. overgeg. houdende opening v. z. directie als admiraal-generaal v. de Unie. 1782. —— Bijlagen tot het voorg. 1782. — Vervolg v. de Missive en Memorie, enz. 1783. — Bijlagen tot het vervolg., enz. 1783. — 4 dln. fol. f 4.—

111. (**Ockerse, W. A,**) Bataven! eisch eene Nationale Conventie! of beroep aan het Bataafsche Volk. In Nederland. (1795.) 8vo. f 0.50

112. **Onderzoeker, De.** Amst. A. v. d. Kroe, e. a. 1768—72. 4 dln. 8vo. Oud marocco. f 3.—

113. **Opmerker, De.** Amst. 1772—77. 5 dln. 8vo. hf. led. f 4.— Vervolg op de Onderzoeker.

114. **Paape, G.,** Werken. 1779—1798. 26 dln. waarvan 22 in 13 hf. led. bnd. 8vo. f 25.—

1. Job. in vier boeken. Delft. Egb. v. d. Smout. 1779. —

2. **Vaderlandsche Gedichten.** Delft, Jan de Groot, Rott. J. Krap. 1784. 3 stkn. — 3. De Patriotten. Tooneelspel. Amst. Joh. Allart. 1785. m. pl. d. Bogerts. — 4. De aristocraat en de burger. Rott. J. Krap. 1785. — 5. De taal v. Hollands Souverain, of de vaderlandsche bededag. Rott. de Leeuw en Krap. 1786. — 6. De gewapende burgercorpsen en de antipatriottische geestelijken in verscheiden brieven. Rott. de Leeuw en Krap. 1786. — 7. Reize door de Oostenrijksche Nederlanden, enz. gedaan door een voornaam Holl. vlugteling in 1788. Amst. enz. z. j. 3 dln. — 8. De gelukkige emigranten of de kleine volkplanting v. h. Zuiden d. Jufvr. C. L. Antw. 1788. — 9. De Hollandsche wijsgeer in Vrankrijk. (Veel meer dan een Roman.) Dordr. de Leeuw en Krap (1790). — 10. De Hollandsche wijsgeer in Braband. (Iets meer dan een roman). Antw. 1788—90. 4 dln. — 11. Mijn tegenwoordig vaderland; of wijsgeerige geschied. v. Vrankrijk. Dordr. 1792. 3 dln. — 12. Salomon in 7 boeken. Dordr. Blussé & Zn. 1792. m. front. — 13. Mijn vrolijke wijsbegeerte in mijne ballingschap. Dordr. de Leeuw en Krap. 1792. m. portr. v. Paape en van zijn vrouw en zoon get. d. G. Paape. (2 maal). — 14. Republikeinsch speelreisje van Vrankrijk naar Holland. 's Hert. C. A. Vieweg en Zn. 1795. 2 dln. — 15. De onverbloemde geschiedenis v. h. Bataafsche patriottismus, van deszelfs begin tot op 12 Julij 1798. Delf. z. j. (1798).

N°. 2 en 3 niet vermeld door Kronenberg. Zie N°. 118.

115. **Paape, G.**, De aristocraat en de burger. — Rott., J Krap. 1785. — De gewapende burgercorpsen en de antipatriottische geestelijken. Rott., J. de Leeuw en J. Krap. 1786. 8vo. f 1.50

116. —— De gelukkige emigranten of de kleine volkplanting van het Zuiden, door Jufvr. C. L. Antw. 1788. 8vo. hf. ld. f 1.25

117. —— De Hollandsche wijsgeer in Braband. (Iets meer dan een roman). Antw. 1788—90. 4 dln. 8vo. f 2.—

118. —— **Kronenberg, A.**, Een en ander over Gerrit Paape en zijn tijd. Z. pl. n. j. (Zwolle, 1886). 4to. *Afzond. afdruk.* f 1.— Hierin een lijst van Paape's geschriften.

119. **Patriot, De uitgeweeke en mishandelde**, tot moed en bedaardheid aangespoord, en het gewis verderf v. h. trotsche Oranje en van de heerschzugtige aristocraten voorspeld. St. Omer. 1788. 8vo. f 1.—.

120. **Paulus, P.**, Het nut d. Stadhouderlijke regering, aanget. bij de geboorte v. Willem Frederik, enz. Alkmaar, enz. (1772.) 8vo. hf. ld. f 1.50.

In denzelfden bnd. de 2e druk, waarbij gevoegd is eene wederlegging v. Paulus Dortsma, enz.

121. —— **Suringar, P. H.**, Biogr. aanteekeningen betreff. Mr. Pieter Paulus. 1e ged. 1753—1784. Leid. 1879. 8vo. f 1.25.

122. **Pfau, Th. Ph. de**, Histoire de la campagne d. Prussiens en Hollande, en 1787. Trad. de l'Allem. Berl. 1790. Av. pl. et cart. 4to. f 3.50.

123. —— Geschiedenis v. d. veldtocht d. Pruissen in Holland in 1787. Amst. 1792. M. pl. en k. 4to. f 2.50.

124. **Pièces** relat. aux empèchemens que S. A. R. Mad. la Princesse d'Orange..... a eprouvés dans le voyage, de Nimègue à sa maison du bois près de la Haye le 28 Juin 1787. Z. pl. 1787. 4to. f 1.—.

125. **Plan ter oproeping** der burgers van Nederland tot het verkiezen eener Nationaale Conventie. In den Haag. 1795. 8vo. f 0.50.

126. **Post, De**, van den Neder-Rhijn. Utr., G. T. v. Paddenburg, 1781—87. 12 dln. met bijl. 1783—87, en reg. op de eerste zes jaren. 1786. Tez. 14 dln. 8vo. hf. led. f 15.—.

Uitgeg. d. P. 't Hoen, met medewerking v. Quint Ondaatje, v. Liebeherr, v. d. Capellen tot den Pol, v. Irhoven v. Dam en Bellamy. Bijgevoegd aan dit ex.: Informatiën, wegens de plunderingen te Hattem. Utr. 1786. Pleydooye in de zake v. G. T. v. Paddenburg. 1783. De Post v. d. Ned. Rhijn, nº. 124—126, m. eenige aanmerk. voorzien. Brief v. h. voorgevallene tusschen burgemeesters en den Graaf v. Athlone. Verhaal v. h. gepass. tusschen den Pr. v. Oranje en de burgers wegens het verbieden v. h. drukken der P. De 30 artikelen of bedenkingen over de mislukking der expeditie n. Brest, Oct. 1783.

127. **Postrijder, Nederlandsche**, gevende naauwkeurige berigten van de zaaken van staat en oorlog, zo in als buiten Europa, en van andere aanmerkelijke voorvallen. Voor de maand May 1781. Utr. Sam. de Waal en Amst. F. v. Houttuyn. 12mo. f 1.25.

128. **Price, R.**, Aanmerkingen over den aart der burgerlijke vrijheid; over de gronden d. regeering en over de regtveerdigheid v. d. oorlog in Amerika, enz. Vert. d. J. D. v. d. Capellen. Leyden, L. Herding. 1776. 8vo. f 1.25.

129. —— Aanmerkingen over de gewigtigheid d. Staatsomwenteling in Noord-Amerika en over de middelen om die voor de geheele Waereld nuttig te maaken. Met de bedenkingen v. de Mirabeau. Amst. J. Weppelman. 1785. 8vo. f 1.—.

130. **Proeve** over den afgeloopenen en den aanstaanden veldtocht der Hollanders. Tegengift tegen de fransche proeve over het Holl. leger. 's Hage, J. de Age. 1793. 8vo. f 1.—.

131. **Pyman, G. J.**, Bijdragen tot de voorn. gebeurten. voorgev. in de Republ. d. Vereen. Nederlanden...... 1778—1807. Utr. 1826. 8vo. f 1.—

132. **Rapport** van de Holl. Commissie over het plan ter oproeping v. h. volk van Nederland in de vergadering v. d. provis. represent. v. h. volk v. Holland, ged. op Maandag 13 Julij 1795. In den Haag. 1795. 8vo. f 1.—.

133. **Rapport** wegens den staat van 's lands schepen van oorlog en kleinere vaartuigen tot den zeedienst betreklijk. Mitsg. den staat der havens, enz. in het voorjaar van 1795. In den Haag, Landsdrukkerij. 1796. 8vo. f 1.—.

134. **Rendorp, J.**, Memoriën tot opheldering van het gebeurde geduur. den laatsten Engelschen oorlog. Amst. 1792. 2 dln. 8vo. hf. ld. f 1.50.

135. —— **Rondborstige** — doch onpartijdige aanmerkingen op de memorien v. J. Rendorp. Amst. 1792. 8vo. br. f 0.50.

136. —— **E. T. v. Berckel**, Missive... houd. antwoord op eenige gevraagde elucidat. raak. den inhoud d. Memorien v. J. Rendorp. Haarl. 1792. 8vo. f 0.50.

137. —— **S. Backer**, Levens- en karakterschets v. J. Rendorp, vrijh. v. Marquette. Amst. 1858. 8vo. f 1.—.

138. **Rijksarchief, Het Nederlandsche**, Verzameling v. onuitgegeven oorkonden en bescheiden voor de geschied. d. Vaderlands. Uitg. d. R. C. Bakhuizen v. d. Brink, L. Ph. C. v. d. Bergh en J. K. J. de Jonge. 's Grav. 1857. Dl. I. 8vo. f 3.50.

Hierin: Documents politiques et diplomatiques inédits sur les révolutions de 1787 en 1795 dans la République d. Provinces-Unies. — Mémoires et correspond. du Baron de Kinckel. Av. introd. p. J. K. J. de Jonge. 1e partie (1787). Pag. 47—162. La restauration et M. v. d. Spiegel 1e partie. Sept. 1787—Febr. 1793. Pag. 304—450. Alles wat verscheen.

139. **Rogge, C.**, Geschied. der staatsregeling v. h. Bataafsche Volk. Amst. 1799. Met portretten v. d. leden. d. Nat. Vergad. 8vo. f 1.50

140. —— Abrisz der Geschichte d. neuesten Revolution in den vereinigten Niederlanden. Aus dem Holl. Gött. 1800. 8vo. cart. f 1.50

141. **Rotterdam. — Vlugschriften** enz. over het gebeurde te Rotterdam in 1785—87. 8 st. 8vo. br. f 2.50

142. **Rijssel, A. van. — Verzameling** van stukken, rakende de zaak van den Generaal-Major Albert van Rijssel. Z. pl. 1787. 8vo. f 1.—

143. **Samenspanning, De,** der arenden, een zinnebeeldige fabel, bij wijze van tooneelspel. Uit het Turksch vertaald. Te Konstantinopel. In de drukkerij v. 't Serail. 8vo. f 1.—

144. **Samenspraak tusschen de Klapperman van Staat en de patriot,** gehouden in zijne nagtwandeling door de stad Rotterdam 26 Dec. 1780 ter gelegenheid v. h. nieuws dat de Engelsche aan ons den oorlog hadden verklaard. Rott., G. Manheer, 1781. 8vo. f 1.—

Bijgevoegd: Brief v. e. eenvoudig Nederl. aan den klapperman v. Staat.

145. **Schaedelyke, Het,** v. h. Stadhouderlijke huis, als het is verbonden, met het kapiteins generaalschap, en admiraal geneeraalschap, uit oude stukken zeer nederig voorgedraagen. Arnh. enz. 1782. 8vo. f 0.75

146. / **Schenck, W. G. F.,** Wilhelm V, Prinz v. Oranien, etc. Herausgeg. v. E. G. C. Schenck. Stuttg. 1854. 8vo. f 1.50

147. **Schiedam. — Stukken** enz. rakende gebeurtenissen in Schiedam. 1784—86. 4 stuks. 8vo. en fol. f 1.50

148. **Schouwtooneel, Historiesch,** van 's waerelds lotgevallen in 1792. Of kort bericht d. voornaamste gebeurtenissen van dezen tijd. Haarl., A. Loosjes. Z. j. 5 dln. 4 bd. M. portr. pltn. en krtn. 8vo. cart. f 2.50

149. **Sonsbeeck, J. W. v.,** Verhandeling over het nadeel eener Nationaale Conventie en daar uit voortspruitende eenheid van bestuur voor de Nederlandsche Republiek, door een vriend d. waarheid. (Midd. 1795). 8vo. f 1.50

Ex. met aanteek. in Hs. op de randen.

150. **Spiegel, L. P. v. d.,** Brieven en negotiatiën . . . . geduurende den jongsten oorlog . . . . met de Fransche republiek; waarbij vele authentique stukken. Amst. 1803. 3 dln. M. portr. 8vo. hf. ld. f 1.50

151. —— Nadenking van eenen staatsman weegens zijn ministerie in Holland. 2e dr. Amst. 1800. 8vo. f 1.—

152. —— Verzameling v. stukken in de zaak v. L. P. v. d. Spiegel. Amst. 1796. 8vo. f 1.50

Hierbij: Nadenking van een Staatsman weegens zijn ministerie in Holland. Amst. 1800. 8vo.

153. —— Aanspraak ter vergad. d. Staaten van Holland en Westfriesland den 6 Dec. 1787. Middelb., H. e. M. v. Osch. 1787. 8vo. f 0.50

154. —— Resumé d. négociations, qui accompagnent la révolution des Pays-Bas autrichiens avec les pièces justificatives. Amst. 1841. 8vo. f 1.50

155. **Spiegel**, **L. P. v. d.**, Historie van de satisfactie, waarmede Goes en Zd. Beveland sich begeeven hebben onder h. stadhouderschap v. Willem V. Goes 1777. 8vo. h. ld. f 1.25

156. —— Brief over de militaire jurisdictie. Dordr. 1783. 8vo. f 0.50

157. —— **Vreede**, **G. W.**, Mr. Laurens Pieters v. d. Spiegel en zijne tijdgenooten 1737—1800, uit de nagel. papieren v. d. Raadpension. toegelicht. Midd. 1874—77. 4 dln. 8vo. (f 19.—) f 12.—

158. **Spiegel**, **L. P. J. v. d.** De jure quo Britannia reipublicae Unit. die 20 Dec. ann. 1780 bellum indixerit. L. B. 1836. 8vo. f 0.80

159. **Swildens**, **J. H.**, Almanach en politiek zakboekje voor de Vereen. Nederlanders. Amst. 1782. M. portr. 12mo. br. f 2.50

160. —— Grondwettige herstelling v. Nederl. staatswezen, zo v. h. algem. bondgenootschap als v. elke provincie. 2e dr. Amst. 1785, 86. 2 dln. 1 bd. 8vo. hf. led. f 1.50

161. —— Kort begrip v. h. geheele herstellings-werk d. Republiek behelz. de fundamenten en . . . . . hoofdzaaken eener verbeterde regeeringsform v. ons vaderland. Amst., Emenes en de Vries. 1787. 12mo. f 1.50

Hierachter: Kort begrip v. d. verbetering d. Amsterd. regeeringsform. d. (J. H. Swildens.) Amst. Emenes en de Vries. 1787.

162. —— Politiek belangboek voor dit provisioneel tijdperk. Gewigtig tans, gedenkwaardig hier-na. Amst., Joh. Roel. Poster. 1795. M. zinneb. voorstell. 8vo. br. f 1.50

163. **Swinden**, **J. H. v.**, Advis over de Nationale Conventie ter vergadering v. d. Provis. representanten v. h. Volk v. Holland op den 22, 23 en 24 Julij 1795. Amst., d'Erven Dirk onder de Linden en Zn. (1795). 8vo. f 0.75

164. **Taan.** — **Verzameling** van stukken betreff. de valsche beschuldiging tegens Catharina Taan, wed. van der Meulen. Leyden. 1786. 8vo. hf. led. f 1.—

165. —— Resol. op de versochte voorsiening. d. C. T. omtrent procedures ten haeren laste. — Berichten van J. H. v. d. Marck. ter voldoening aan die Resol. genomen 16 Julij. 1784. fol. f 2.50

Bijgevoegd: het Advis v. d. Scheepen D. v. L. op praeadvys v. Prof. Voorda. Ms. en twee pamfletten hierover. 8vo.

166. **Thorbecke**, **J. R.**, Over de verandering v. h. algemeen staten-stelsel sedert de Fransche omwenteling. 1789—1793. Leid. 1831. 8vo. f 1.50

167. **(Tollius, H.,)** Echte bescheiden aangaande het gebeurde aan H. K. H. Mevr. de Princesse van Orangen en Nassau op H. derzelver reise van Nijmegen naar de Oranje-zaal den XXVIII. Junij. 1787. 3e stuk Nijm., A. v. Goor. 1788. 8vo. f 1.—

168. —— Staatkundige geschriften betreff. eenige gewigtige gebeurtenissen in de Vereen. Nederl. gedur. 1786, 1787 en vervolgens. 's Grav., J. Allart. 1814—16. 3 dln. 8vo. f 1.50

169. **Tydeman, H. W.**, Drie voorlezingen over de voormalige staatspartijen in de Nederl. Republiek. M. aantt. en bijl. Leid. 1849. 8vo. hf. linn. f 1.—

170. **Utrecht. — Regeeringsreglement** v. Utrecht. Verzameling v. notulen, geschriften enz., 1783—86. 10 dln. en stukken. f 10.—

Notulen. 1785, 86; Groot stadsrecht v. Utrecht 1784; Pointen tot redres. 1784; Rapport tot de pointen. 1794; Concept-reglement; Iets zakelijks v. Utrechts burgerij. 1783. en een menigte kleinere geschriften, omtrent de gebeurtenissen te Utrecht in dien tijd.

171. —— **Regtmaatige en vrijmoedige verdediging**, van A. Hoevenaar (de Vader) waarby het wederregtelijke van de crimineele procedure, ingesteld door den Bar. v. Reede en Agruo, Grave v. Athlone, enz. heeft geageert . . . . strekkende dit stuk bijzonder om, ten dienste der burgerij van Utrecht, aan te toonen op welke onbestaanbaare gronden de crimineele rechtsgedingen sedert de omwending van zaken, zijn ingesteld en uitgevoerd. Z. pl. 1791. Gedr. v. d. Autheur en te bekomen te Duinkerken bij v. Schelle en Co. 8vo. f 1.50

172. **Valckenaer, J.**, Oratio de officio civis batavi in republica turbata. L. B. 1795. 4to. hrn. f 1.—

173. **Verdooren van Asperen.** Levensschets van den Vice-Admiraal Gerrit V. v. A. (1757—1824). Z. pl. n. j. (c. 1825). 8vo. f 0.75

174. **Verhaal** van het voorgevallene ten opzichte der uitgeweeken Nederlanders, die zich, zedert de omwenteling, te St. Omer, Bethune en Gravelines in Frankrijk bevonden hebben. Z. pl. 1790. 8vo. f 1.25

175. **Verzameling** van kleine geschriften, brochures, schimpschriften, gezangen, enz. enz. Oranje en anti-oranje gezind. Verschenen in de jaren 1781—95. 55 stuks. 8vo. f 10.—

Curieuse verzameling.

176. **Verzaamelingen** van politiecque werkjes betreff. de geschillen tusschen Groot-Brittanje en de Vereen. Nederlanden, en de daaruit ontstaande oorlog, en over de oneenigheden in het laatst gemelde rijk. 1779—84. Z. pl. n. j. 7 dln. 8vo. f 4.50

177. **Verzameling** van placaaten, resolutien e. a. authent. stukken, betr. de gewigtige gebeurtenissen in September 1787 en vervolg., in de Vereen. Nederl. Campen, J. A. de Chalmot. 1788—93. 50 dln. M. reg. en alg. reg. 7 dln. Tez. 57 dln. 8vo. f 20.—

178. **Verzameling, Nieuwe**, van placaaten, resolutien en andere authentyke stukken, betrekking hebbende tot de gewichtige gebeurtenissen sedert het begin van 1793 — 1 Nov. 1794 in het gemeenebest d. Vereen. Nederlanden voorgevallen. Campen, J. A. de Chalmot. 1793—95. 3 dln. 8vo. f 3.50

179. **Verzameling** van alle de memorien van geleeden schaden. . bij de rampzalige omwenteling v. 1787, alsmede van de beboetens, enz. Utr. 1795. 5 dln. 2 bdn. 8vo. hf. ld. f 3.—

180. **Vitringa, C. L.**, Gedenkschriften. Arnh. 1857—64. 4 dln. 8vo. (f 12.60). f 7.50.

Inhoud: Staatsgesteldheid v. het Vaderland . . . . . . van Willem III tot 1787; Geschied. d. Bataafsche republiek enz. enz.

181. —— Staatsbrief, Zes-daagsche, over 's lands hoogste zaak aan den burger Vitringa. Alle dagen tot 28. Dec. 1795 gezonden d. een republik. patriot. Amst., J. R. Poster. 1796. kl. 8vo. f 1.—

182. **Vogel, Korn. de**, Katechismus v. h. Stadhouderschap d. prinsen en vorsten uit het . . . . huis van Oranje en Nassauw in de republiek d. Ver. Nederl. . . . . . Inzonderheid verrijkt door een . . . . verhaal d. levensgevallen . . . . v. Prins Willem V. Rott. Jon. Hofhout. Z. j. (1787). 8vo. hf. ld. f 1.—

183. **Voorda, B., en J. Valckenaer**, Rechtsgeleerd advis in de zaak van den gewezen stadhouder en over deszelfs schrijven aan de gouverneurs v. d. Oost- en West-indische bezittingen. M. wederleg. aantt. v. (H. Tollius). Z. pl. (Brunswijk) 1796. 8vo. br. f 1.25

184. **Vraag, De**, Wat is een premier, dat nu zoo veel gerugt maakt, in de provintie van Friesland? In een gemeenzame brief beantwoord door Batavus. Amst. 1782. 8vo. f 0.75

185. **Vreede, G. W.**, De vrijwording van Noord-Brabant in 1795. Z. pl. n. j. ('s Hert. 1859). 8vo. *Afz. afdruk.* f 1.—

186. —— Iets betreffende François Adriaan v. d. Kemp. (Utr. 1862). 8vo. *Afz. afdruk.* f 0.50

187. (**Vreede, P.**), De Oranjeboomen door Frank de Vrij. M. vervolg. onder het bijschrift „ten dage als ge daar van eet zult gij den dood sterven." In Holland. Z. j. (1782). 2 stn. 8vo. f 1.—

188. **Vriend, De**, van 't Vaderland. (Tijdschrift onder redactie v. Rhijnvis Feith). N°. 1—50. Amst., J. Allart. 1787. 8vo. f 2.50

189. **Vriend, De**, des volks. (Tijdschrift onder red. v. J. H. v. d. Palm) Middelb. 1795. N°. 1—15. 8vo. f 2.50

190. **Wagenaar.** — **Vervolg** op Wagenaar's Vaderlandsche historie (door P. Loosjes e. a.). 1775—1806. Amst. 1786—1806. 48 dln. M. pl. 8vo. f 20.—

191. —— **Vaderlandsche Historie**, vervattende de geschiedenissen d. Vereen. Nederlanden, uit egte gedenkstukken onpartijdig zamengesteld, door J. Munniks. Amst. 1781—87. 17 dln. 8vo. hf. ld. f 6.—

De eerste 12 dln., bekend onder den naam „Keezen-vervolg" bij Iz. de Jongh en W. Wijnands. De andere bij J. Verlem. Behandelt de gesch. v. 1751—1787.

192. **Weekblad** voor Neerland's jongelingschap. 's Hage 1783—86. 4 dln. 8vo. hf. ld. f 1.50

193. **Zaak, De**, der verdrukte Hollandsche patriotten voor de vierschaar der menschelijkheid gebracht. Uit het Fransch vertaald. Duink., J. Gorlier fils. 1790. 8vo. f 1.50

194. **Zangen, vervaardigd op verzoek van het Comité revolutionair**, te Amsteldam, ter viering van het feest der Alliantie tusschen de Bataafsche en Fransche republieken den 19den v. Wiedemaand 1795. Amst., P. J. Uylenbroek. (1795). 8vo. f 0.75

195. **Zillesen, C.**, De eer van het patriottismus der zeven Vereen. gewesten verdedigd .... tegens de valsche beschuldigingen d. Stadhoudersgezinde partij d. Philalethes Batavus. Duink., v. Schelle en Co. 1792. 2 dln. 8vo. f 1.50

De verkoop hiervan was in Amsterdam verboden.

196. **Zoutman.** — **Ter gedachtenis** van wijlen Jan Arnold Zoutman, overwinnaar der Engelsche vloot op Doggersbank 5 Aug. 1781. M. pl. Amst., I. de Jongh. 1793. 8vo. f 0.50

197. **v. Zuylen van Nyeveldt.** — **Verzameling** v. stukken raakende de procedures v. d. Hove v. Gelderland .... op en tegen G. W. v. Z. v. N. Amst. 1790. 8vo. hf. ld. f 1.50

VISITATIE EN REPURGATIE VAN BOEKEN TE UTRECHT (1568—1570).

I.

Het vinden van eenige lijsten van verboden en te repurgeeren boeken van 1570 op de Universiteits-Bibliotheek alhier, gaf mij aanleiding die repurgatie wat nader te onderzoeken, waarbij mijn vriend Mr. S. Muller Fz. mij zijn gewaardeerde hulp verleende. Daarbij kwam uit het archief van het Hof van Utrecht ook het volgende stuk voor den dag, dat op eene vroegere visitatie van verboden boeken betrekking heeft, en m. i. de uitgave verdient. Er blijkt toch uit, althans als de visitatie ernst is geweest, dat in 1568 in Utrecht *geen* verboden boeken gevonden werden. Dit is wel sterk in een stad waar twee jaren vroeger de Hervormingsgezinden aan de Regeering de wet zochten te stellen. Is er geen reden om aan den ernst van het onderzoek te twijfelen? Men kent de verbolgenheid van den hertog van Alva op de Utrechtsche Regeering en weet hoe die in 1570 tot een uitbarsting kwam.

Het stuk is een gecorrigeerd ontwerp van een brief van Heer Dirk van Zuylen, heer van den Zevender, Schout van Utrecht, aan den hertog van Alva. Uit een bijgevoegd rapport blijkt, dat de Substituut-schout met twee schepenen op den 27 November „wesende

die mercktdach van der week, op de Stadts plaetse ende mercte gevisiteert ende oversien (hebben) die boecken aldaer voert staende" en op den 29 November „die boucken ende den inventaris van dien wesende, ten huyse vande boeckvercopers alhyer."

Het Placcaat, dat tot de visitatie aanleiding gaf, werd den 11 November 1568, namens den Koning, door den hertog van Alva uitgevaardigd tegen het verspreiden van „fameuse, schandaleuse, oproerige of seditieuse boekskens." Van de boekverkoopers in den brief genoemd is Herman van Borculo ook als uitgever bekend.

Duerluchtige Hoichgeboren ende vermogende Heere Ick gebiede my met alder obedientie in Uwer Ex. goede gratie.

Achtervolgende den placate van wegen die Con. Mat. onser alder G. Heere alhier gepubliceert heb ick binnen Utrecht ten presentie van enige van den Gerechte voor mij ontboden die Dienaers vander Justitie ende de zelven belast ende bevolen dat sij goede toesicht nemen ende neerstelijcken vernemen zouden off yemandt enige boeken offte scrifften mochte hebben als inde Placaten verhaelt worde, ende off sij sulcx yewes vonden, dat sij tzelve mij wtbrengen zouden in mijnen handen, om voorts geprocedeert te worden nae behoiren. Hebbe insgelijx duer mijnen substituyt met assistentie van enige vanden Gerechte doen visiteeren gehadt zekere boeken, voortstaende opte plaetse van deser stadt, ende van gelijcke doen visiteeren die boeken ende inventaris van dien berustende onder de boeckvercopers alhier

t' Utrecht, namentlijcken Ansem (sic) van Mansfelt, Job Mathenssz (sic), Herman van Borculo ende Jan van Goch, sonder dat ick alhier yemant hebbe connen becomen die enige sulcke fameuse boeken, scriften ofte andere gereprobeerde gehadt heeft, gelijx mij oock voirsz Dienders in presentie vanden Gerechte gerelatiert hebben geen alzulcke gevonden te hebben. Hebbe mede tot meerdere verzekertheyt den voirsz boeckvercopers bij ede doen verclaren dat sij anders geen boecken hadden dan inden Inventaris bij specificatie gescreven waren, ende mede enige boekebynders gelijken eedt offgenomen dat sij sulcke boeken nyt onder hem en hadden ende off hen sulcks in handen quamen dat sij die anébrengen zouden in mijne handen. Waer van ick Uwe Ex. volgend den teneur van den voirsz placate bij desen advertere. Die God almachtich lange spare (?) welvaren (sic) in voorspoed van Regimente. Gescreven t'Utrecht den 7 December anno 1568.

II.

Zoo als men weet verscheen de Index van verboden boeken, door het Concilie van Trente uitgevaardigd, in 1564. In 't jaar 1569 werd, op last van den hertog van Alva, een appendix op dezen Index van Trente samengesteld. Index en appendix met het placcaat of edict van Filips II „de librorum prohibitorum catalogo observando", gedateerd 15 Februari 1569 [O. Stijl of N. Stijl 1570], verschenen in 1570 bij Christoffel Plantijn te Antwerpen. Men vindt ze beschreven in den catalogus der pamfletten van Meulman n°. 204, 205.

Volgens Reusch, in zijn voortreffelijk werk „Der

Index der verbotenen Bücher" (Erster Band, Bonn 1883, S. 405) zag het genoemde appendix reeds in 1569 het licht. Dit is onjuist. De Utrechtsche Universiteitsbibliotheek bezit een exemplaar van het zeldzame boekske getiteld: „Librorum prohibitorum index, ex mandato . . . Ducis Albani Consiliique Regii Decreto confectus et editus" (Antverpiae ex offic. Cph. Plantini, 1569, in 16°), en daaruit is mij gebleken dat het geene uitgave is van het Appendix, maar zoo het schijnt niet anders dan een herdruk (of nadruk) van den zoogenaamden „Luikschen" index van 1569 (waarover men het werk van Reusch, I. 404, 405 vergelijke). De nadruk is nog incorrecter dan het Luiksche origineel. Voor Joannes a Leydis staat hier b. v. Joannes Alcydis, enz.

De publicatie van het placcaat van 15 Februari 1569 (1570) werd, blijkens het afschrift op het Sted. Archief, te Utrecht „gedaen van den Stadthuyse met assistentie van die van den Gerechte aldaer op den 14 Martii 1570 stilo curiae Trajectensis, 's anderen daechs tot Montfoort, etc . . . by my Deurweerder 's Hoofs van Utrecht. (Ende was onderteekent:) G. de Viana. Ende hebbe terstond nae elcke publicatie van desen mede gepubliceert het boucxken der verboden boucken in desen breder vuytgedruct. (Ende was ondert.) G. de Viana."

Ter voldoening aan dit plakkaat werden de boeken ingeleverd die op de hier volgende lijsten vermeld staan. Onder de inzenders komen voor de President en twee leden van 't Hof van Utrecht, Antonie van Kuyck, Schepen der stad en de scholarch en leerlingen der Hieronymusschool. Alleen bij de lijst der laatsten wordt vermeld dat frater Petrus Metensis ze ontvangen

heeft om te corrigeeren. Wie omtrent de ingezonden boeken ingelicht wil worden heeft het uitvoerige werk van Reusch maar na te slaan.

Toen de boeken waren ingeleverd schijnt het Hof van Utrecht een brief aan den hertog van Alva te hebben gezonden, waarvan het volgende ontwerp zonder dagteekening in het archief van den Hove aanwezig is.

Duerluchtige, Hoichgeboiren, zeer Mogende Heere.

Wij hebben volgende den inhouden van Coninck-lijcken Majesteyts placaet bij inventaris ende specificatie ontfangen [1]) alzulcke boeken die te purgeren staen, als ons van den borgeren ende weerlicke inwoeners deser stadt aengebracht zijn, ende dat binnen den tijt in denzelven placate geprefigeert, waervan wij Uwe Excellentie in alder onderdanicheyt adverteren, om bij de zelve Uwe Excellentie eenen bequamen ende gequalificeerden persoon gecommitteert te worden, om de zelve boecken te repurgeren naer behooren,

Duerluchtige, Hoichgeboiren, zeer Mogende Heere, desen tot ghenen anderen fijne dienende, gebieden ons hier mede zeer oitmoedelick ende dienstelick inde goede gratie van Uwer Excellencie, biddende den Almogenden Heere Uwe Excellencie te sparen in langduerende gesontheyt ende voirspoedigen regiering,"

Het antwoord van den hertog is niet meer aanwezig en zoo kunnen wij alleen vermoeden (zie boven) dat

---

[1]) Na „ontfangen" stonden de volgende woorden, die doorgeschrapt en door die in den tekst vervangen zijn: „bij twee van onse medebroeders in de weth alhier alzulcke boeken als ons gebracht, die alsnoch te corrigeren ende purgeren zijn".

frater Petrus Metensis de aangewezen repurgator was.

Het schijnt dat de uitvoering van het plakkaat bij de Regeering der stad op zwarigheden stuitte, waarvan zij den Hertog en zijn Raad kennis gaf. Deze verlangde hierop, zoo als wij in de Notulen van den Stedelijken Raad van 13 Juni 1570 vermeld vinden, te weten den „aucteur" van die zwarigheden. Daar wij nu van die zwarigheden niets naders weten is het raadzaam dat gedeelte der Notulen dat op de zaak betrekking heeft hier af te drukken.

„Gelesen in den Rade sekere missive bij die vanden Rade neffens zijn Excie. aen Burgem. ende Scepenen deser stadt gescreven, inhoudende dat zijn Excie. begeert te weten daucteur van zekere zwaricheyden bevonden op het placaet vande verboden boucken, bij die vande Stadt geexhibeert die vanden Hove van Utrecht en bij heml. zijn Excie. overgesonden etc. Voorts is gelesen dantwoorde bij die vanden Hove aenden Raet neffens zijn Excie. gescreven angaende die voorsz. saecke etc. Ende die vanden Rade hebben bekent, dat zij last ende commissie gegeven hebben Mr. Antonis van Cuyck Scepen omme die zwaricheden bevonden int catalogo vanden verboden boucken etc. by gescrifte te concipieren, ende dat zy daer na enige gecommitteert hebben omme tselve concept te communiceren met de hoichweerdicheyt vanden Eertzbisschop ende mijn heer die President vanden Hove van Utrecht etc. Ende hebben voirts geconsenteert dat men sulcx mitsgaders dantwoirde van zijn Hoichw. ende mijn heer den President voirsz overscryven zal."

Men heeft boven gezien dat de schepen Antonie van Cuyck, in de notulen genoemd, ook tot de inzenders van verboden boeken behoorde. Misschien zal

in de Brusselsche Archieven omtrent deze zaak wel iets naders te vinden zijn.

En nu volgen de lijsten, door de zorg van mijn vriend en medehulp Dr. P. de Koning getrouw naar de origineelen afgeschreven, wat bij het slechte schrift van sommigen nog al onderzoek vereischte.

A.

Inventaris van alle alsulcken boecken als *Gerrit van Ratinghen* Raedt inden Hove provinciael van Utrecht doen brengen ende leveren heeft, in handen van die vander Weth der Stadt Utrecht volgende seecker placcaat in date den xvn februarii an° 1569 stilo brabantie duer ordonnancie van Syn Excellentie binnen Utrecht den xiiij martii an° 1570. stilo communi gepubliceert, ten eynde deselfde geexpurgeert mogen worden volgende den teneur van de selfde placcaete.

In den eersten: Consilia Alexandri Imolensis cum annotationibus Caroli Molinei, gebonden in twee stucken, beide die stucken Lugduni gedruckt, het eene a° 1556 ende het anderde a° 1557.

GERRIT VAN RATINGHEN.

Op huyden den vijn Junij An° 1570 soe heeft Jan Foeyt dienaer van Mr. Gerrit van Ratingen Raedt sHoiffs van Utrecht dese voirsz stucken gebrocht en gelevert opden Stadthuyse tutrecht in presentie van Ryck van

der Horst ende Gerrit van Scroeyesteyn Schepenen ende mij

(*get.*) G. VAN DER VOORT,
in absentie . . . a 1570.

Gerestitueerd te handen van
Jan Foeyt den xiin Decembris 1571.
(*get.*) JAN FOEYT.

B.

Catalogus librorum quos *Theodorus Goudanus* Hieronymianae Scholae lector tum ex sua, tum ex suorum discipulorum bibliotheca Traiectensi magistratui examinandos et corrigendos exhibuit quarto Idus Junii a° XVc septuagesimo.

Joannis Sartorii.

Adagiorum Chiliades Teutonicae ter
Selectissimorum Orationum libri sexies

Erasmi.

Novum Testamentum latinum quater
Graecum Testamentum cum eiusdem translatione. bis
Epistolae et Evangelia festorum cum eiusdem annotationibus. semel
Epistolae et Evangelia Graece et Latine sine annotationibus. bis
Adagiorum Chiliades. semel
Epistolae et Evangelia latine cum orationibus Wicelii. semel.

Georgii Fabricii.

Castigationes in Terentium cum castigationibus Joannis Rivii
Elegantiae ex Terentio et Plauto. quater
Elegantiae ex Ciceronis Epistolis. ter. adiunctis superioribus Elegantiis ex Terentio et Plauto.

Jodoci Willichii.

Commentaria in Terentium.

Conradi Gesneri.

Emendationes in Martialem una cum Jacobi Micylli in Epigrammata Martialis annotationibus, adiunctis epistolis Plinii Secundi.
Onomasticon propriorum nominum adiectum Ambrosio Calepino.

Christophori Hegendorphini.

Scholia in Epistolas Ciceronis. quater

THEODORUS GOUDANUS.

Overgelevert d x^n Junii 1570.

Ego fr. Petrus Metensis testor me hos libros recepisse corrigendos ad praescriptum libri expurgatorii, Anno 1571 Decembris 11.

fr. PETRUS METENSIS.

C.

Inventaris van boucken by *Willem van Dyemen* raedt ordinaris in den Hove van Utrecht overgelevert in handen van den Commissariis by den

Gerechte der stadt Utrecht gedeputeert totden ontfanck van de boucken volgens tplaccaet daerop gemaict.

1°. Adagiorum opus Erasmi Roterodami, geprent Basileae apud Johannum Frobenium mense Februario anno 1526.

2°. Eiusdem Erasmi Apophthegmatum libri sex in cleyn formaet, geprent Parisiis apud Ludovicum Cyaneum anno 1531.

3°. Eiusdem Erasmi Apologia adversus Albertum pium, geprent Antwerpiae anno 1531.

4°. Eiusdem Erasmi Vidua christiana, cum Lactantio de opificio Dei cum scholiis eiusdem Erasmi, geprent Basileae in officina Frobeniana, anno 1529.

5°. Eiusdem Erasmi De recta latini graecique sermonis pronunciatione dialogus cum eiusdem alio dialogo cui titulus Ciceronianus cum aliis nonnullis libellis, geprent anno 1528 cum gratia et privilegio apud inclytam Basileam in officina Frobeniana. Waer bij is gebonden een ander bouck eiusdem Erasmi geintituleert Apologia adversus articulos aliquot per monachos quosdam in Hispaniis exhibitos. Noch is daer bij gebonden een cleyn boucxken eiusdem Erasmi geintituleert Epistola d. Erasmi Roterodami cum amico quodam expostulans.

6°. een boucxken geintituleert Apologia monasticae religionis, diluens nugas Erasmi a Ludovico Carvaialo Minoreta edita; dairbij is gebonden eiusdem Erasmi roterod. adversus febricitantis cuiusdam libellum responsio, geprent anno 1529. Noch een ander boucxken eiusdem Erasmi geintituleert ad collationes cuiusdam opus recens.

Noch een ander boucxken geintituleert Epistola apo-

logetica fratris Francisci Titelmanni Hassellensis, etc. Noch een ander boucxken geintituleert Libri duo de authoritate Libri Apocalypsis etc.

7°. Eiusdem Erasmi translatio novi testamenti, geprent Argentorati anno 1523.

8°. Eiusdem Erasmi Spongia adversus aspergiones Hutteni.

9°. een boucxken Jacobi Sadoleti: De pueris recte instituendis cum libello suproscripti Erasmi de morum puerilium civilitate, geprent Basileae 1538.

10°. Eiusdem Erasmi Opus de conscribendis epistolis, geprent Coloniae apud Heronum Alopetium, anno 1522.

11°. Eiusdem Erasmi de libero arbitrio collatio, cum eiusdem Hyperaspiste diatribe adversus servum arbitrium Martini Luteri, et eiusdem Exhomologesi sive modo confitendi et aliis quibusdam.

12°. Eiusden Erasmi, De duplici copia verborum ac rerum, geprent apud Parisiorum Lutetiam 1519.

13°. Eiusdem Erasmi Epistolae selectae, wesende een cleyn boucxken.

14°. Eiusdem Erasmi De contemptu mundi epistola.

15°. een walsch boucxken geintituleert Le promptuaire des conciles de l'eglise catholique avec les schismes faict par Jehan le Maire de Belges. Daarbij is gebonden Divi Johannis Chrysostomi missa graecolatina, Erasmo prescripto interprete. Ende noch en cleyn boucxken geintituleert Encomium Francorum.

Overgelevert den xiin Junii anno 1570 praesentibus Jan Botter van Swellenberch en Gerrit Goirtssz van den Ee (?) Scepenen en mij

G. van der Voort,
in absentia . . . a°. 1570.

Ick ondersz. bekenne op huyden d xxviiij Januarij 1572 de boecken hier boven geroert ontfangen te hebben, oircont mij

G. van Dyemen.

D.

Inventaris ende specificatie van boucken bij den President 's Hoofs van Utrecht geexhibeert ende overgelevert achtervolgende 't placcaet ende ordonnantie van Sijne Mat. in handen van die van der Wet der stede van Utrecht.

1. Consilia Alexandri cum annotationibus Caroli Molinaei.

2. 3. Duas partes Commentariorum Caroli Molinaei in consuetudines Parisienses.

4. Eiusdem tractatus commerciorum et usurarum et cui adiunctus est tractatus eiusdem analyticus donat. fact. vel confirm. in contractu matrimonii, et de inoff. testam.

5. Stilus antiquus Supremae Curiae et Parlamenti Parisiensis cum annotationibus Molinaei.

6. Molinaeus in regulas Cancellariae.

7. Chiliades Erasmi.

8. Cosmographia Seb. Munsteri.

9. Commentarii Joach. Camerarii in tragoedias Sophoclis.

Overgelevert den xiien Junii anno 1570. Praesentibus Henrick de Voicht van Rijnevelt ende Jan Taets van Amerongen, burgemeesters ende Gerrit van Scroeijesteyn, Scepenen (sic) ende mij

G. van der Voort,
in absentia . . . 1570.

Den .xxvn Octob. 1570 heb ick onderscreven weder vuyt handen van de Wet van Utrecht ontfangen de boecken hier boven gespecificeert ende belove de selve wederomme te legghen onder die van de Wet der voirsz. stede tot allen stonden des versocht sijnde oircondt mijn hant hier ondergestelt.

G. RATALLER.

E.

Inventaris als D. Op 9: Commentarii J. Camerarii volgt alleen de handteekening G. Rataller.

F.

Inventaris van de boecken gelevert bij Mr. Dierck van der Karck in handen van de Weth opten xiij Junii om die te doen purgeren volgens tplacaet.

Anthonius de Rosellis, de potestate Imperatoris ac Papae, insertus 4°. tomo Oceani Juris sive repertorii, in proemio, in pergameno in groot formaet.

Carolus Molineus in tit, de verb(orum) obligat(ione), et extricatio labyrinthi, de eo quod interest, coniunctus cum operibus Francis(ci) Duare(ni).

Id. Molineus In consuetud(ines) parisienses 1ª et 2ª pars. Eiusdem Molinei Consilia et responsa analytica incompacta.

Eiusdem Consilia duo analitica produce (sic) Villae Hermos(ae) coniuncta cum Stylo Parlamenti parisiensis.

Eiusdem tractatus de usuris coniunctus Petro Rebuff(o) tract. de eo q. interest.

Paratitla pandectarum Mathei Wesenbecii incompacta, cum aliis opusculis eiusdem auctoris.

Oeconomia constituendi judicii Leopoldi Dickii, incompacta.

Carolus Molineus de eo q. interest, coniunctus Baroni variarum quaestionum et aliis libellis in 4°.

Pindarus cum enarrationibus Loniceri.

Homerus grecus cum epigrammate Henrici Panta leonis, in houdt met slooten.

Opera Dionis Chrysostomi versa per Thomam Naogeorgium, in houdt met slooten.

Valentinus Eritreus in tabulas Joh. Sturmii cum epistola Joh. Sturmii, coniunctus Henrico Glareano de asse, in groot formaet.

Vitae caesarum Suetonii, Spartiani et aliorum cum praefatio(ne) Erasmi, in houdt met slooten.

Epitome adagiorum Erasmi Roterdami. Tweemael in corio, twee boecken.

Paraphrasis Erasmi in quatuor evangelistas, epistolas Pauli etc. in tribus tomis, in corio.

Novellae Joh. Bocatii Italianae in corio.

Scholia Philippi Melan(chtonis) in Batrachomachiam Homeri coniuncta cum Meteor. Pontani et aliis, in pergameno.

Maturinus Corderius, de emend. corrupt. sermo cum simil. et parab. Erasmi, in pergameno.

Copia verborum et rerum Erasmi coniuncta Luciani aliquot dialogis grecis cum scholiis Christofori Hegendorphini, in pergameno.

Tabulae Petri Mosel(l)ani coniunctae Moralibus Catonis, in pergameno.

Tabulae de schematibus Petri Mosel(lani) coniunctae Rudimentis Murmellii, in corio.

Philippus Decius in regu(las) Juris cum annotatio(nibus) Caroli Molinei, in corio.

Comediae Terentii cum scholiis Erasmi, Philippi (Melanchtonis), Hegendorphini, in pergameno. Tweemael.

Topica Ciceronis cum commentariis Boëtii et Philippi Melan(chtonis).

Virgilius cum scholiis Eobani Hessi, in corio.

Retorica Joh. Rivii cum adiunctis, in corio.

M. T. Ciceronis ex familiari brevio epistolae ab Hermanno Buschio selectae, in pergameno.

Secundi libri antiquarum decretalium(sic) Melchioris Kling, coniunct. Jacobo Omphalio Andernacensi de officio et potestate principis.

Institutiones medicinae Leonardi Fuchsii, in corio.

Id. Fuchsius, de historia stirpium, in corio.

Isagoge Joh. Appelli in institutiones coniuncta cum corpore legum, in corio.

Methodus conscribendi epistolas Christophori Hegendorphini coniunctus cum Erasmo Roterdamo de conscribendis epistolis.

Intellectus novus et analiticus ad L. si partem et quendam aliam legem Caroli Molinei.

Extricatio Labyrinthi sexdecim legum eiusdem Molinei.

Luciani dialogi greci.

D. VAN DER KARCK.

Overgelevert den xiijen Junii 1570.

Gerestitueert aen handen mr. Dierck van der Karck den x Januarii 1572 stilo communi.

D. VAN DER KARCK.

G.

Inventaris van alsulcke boucken als Mr. Leo Gilkens Raedt ordinaris ende Procureur generael in den Hove van Utrecht onder die van den Gerechte der stadt Utrecht gedeposeert heeft om geexpurgeert te worden volgens 't placcaet van Zijne Majesteyt.

Ind yersten Prima pars commentariorum in consuetudines parisienses, authore D. Carolo Molendineo (Molinaeo).

Item. Secunda pars commentariorum analyticorum in consuetudines parisienses eiusdem authoris.

Item. Sommaire du livre analytique des contracts, usures, rentes, constituses (sic) interests et monnayes composé par maistre Charles du Molin dict censeur advocat en la court de parlement.

Item Philippus Decius, In regulas Juris cum additionibus D. Hieronimi Cuchalon Hispani et cum recente et perutili auctario et annotationibus analyticis Caroli Molinei. Item . . . . . . In regulas Juris pontificii, authore Carolo Molineo.

Item Enchiridion exceptionum forensium per D. Joannem Oldendorpium.

Item de jure et aequitate forensis disputatio p. D. Joannem Oldendorpium. Item Juris civilis et pontificii collatio. Item de testium examinatione tractatus p. D. Nicolaum de Lescut.

Overgelevert den xiij Junii 1570. In praesentie van Gerrit van Scroyestein ende Gerrit van Merenborch Scepenen.

G. van der Voort,
in absentia . . . . a°. 1570.

Gerestitueert in handen van Peter Gilkens, zone van den procureur-generael den xviijn Martii 1572.

PETRUS GILKENS.

H.

Inventaris als G. Op Nicol. de Lescut volgt alleen de handteekening Leo Gilkens, en de woorden „overgelevert den xiijn Junii 1570.

I.

Inventaris van alzulcke boucken als Anthonis van Kuyck onder d' Weth van Utrecht gelevert heeft omme geexpurgeert te worden.

Inden yersten Annotationes Erasmi in Novum Testamentum.

Item Adagiorum opus.

Item Carolus Molinaeus de eo quod interest.

Item Leonhardus Fuchsius de medendis morbis.

ANT. VAN KUIJCK.

Overgelevert den xiij Junii 1570.

Gerestitueert aen handen van Tijman van Moerendael volgens zijn hant.

Ick onderschreven kenne mits desen ontfangen te hebben die boecken die Anthonis van Cuyck mijn neve onder tgerecht der stadt Utrecht hadde om gevisiteert ende gecorrigeert te worden. Oircondt mijn naem hier onder gestelt opten derden Decemb. a°. xv^c een ende seventich.

TIJMAN VAN MOERENDAEL,
canonick tOvermonster tUtrecht.

K.

Decii sup. iure civili.
Id. sup. iure canonico, civ., repetitionem Lopez r(ubricae) c(aput) p(er) vestras, de donat(ionibus).
Eiusdem Consilia.
Consilia Alexandri (Imolensis).
Molinei Consuetud. parisienses.
Eiusdem Consilia.
Id. de verborum obligatione et de .... et judiciis ....
Decius et Dynus sup. Reg. iuris.
Molinei sup. stilo parlamenti parisiensis.
Id. de usuris sive contractibus et commerciis.
Id. in regulas Cancell.
Id. de donationibus, ongebonden.
Eiusdem Lectiones Dolani.
Lexicon grecum Gesneri.
Novum Testamentum grecum et latinum Erasmi.
Classes Oldendorpii.

Ick kenne deze voirs. boocken ontfangen te hebben vuyt handen van den gerechte ende beloeve den Commissarissen haer hantscrifte te restitueren soe wanneer ick dat gevonden sal hebben, gevende mijn broeder mr (?) Jasp. last omme desz aengaende acte te passeren voirth gerechte ist noet, oircont mijn hant hier onder gestelt op den 24 Octob. 71.

P. van den Berch,
1571.

L.

Opera Erasmi in 7 tomis.
Tractatus commerciorum et usurarum Caroli Molinei.

Eiusdem tractatus in regulas Cancellariae.

Philippus Decius In regulas juris cum annotationibus Caroli Molinei.

Rodolphus Agricola cum scholiis Reinerdi Hadamarii.

Carolus Molineus, de eo quod interest.

> Ick Jan van Lent kenne de voorgaende boucken ontfangen thebben van Gozen van der Voord den 24 Dec. 1571.
>
> DE LENT

Utrecht,
Januari 1888 P A. TIELE.

NOG IETS OVER DEN ROSTOCKER BAND MET TRACTATEN VAN DAVID JORIS.

Dr. Rogge heeft op blz. 1, vv. dezer B. A. de verzameling tractaten van een onbekenden wederdooper, door mij besproken in „Meklenburgs altniedersächsische Literatur" Th. 3, S. 131 ff, aan een nieuw onderzoek onderworpen, en komt tot het resultaat, dat 1°. die geschriften van David Joris afkomstig zijn, dat zij 2°. niet door Ludwig Dietz te Rostock, maar te Deventer zijn gedrukt, hetzij door Albert Paffraet, hetzij door Th. van Borne. Het eerste is juist. De heer A. Bleeker, custos van de bibliotheek der Doopsgezinden te Amsterdam, had mij hierop reeds opmerkzaam gemaakt, en ik vond deze geschriften ook vermeld in Jessenius, „Auffgedeckte Larve Davidis Georgii", Kiel 1670, S. 57 ff.

Maar het tweede punt is door Dr. Rogge mijns inziens niet bewezen. Hem stonden ter vergelijking enkel ten dienste de lithographische facsimile's van Dietzische drukken. Zijne opmerkingen over de afwijkende vormen van enkele letters zijn volkomen juist ten aanzien van deze facsimile's, maar houden geen steek, wanneer men den druk der Joristische tractaten vergelijkt met de origineele drukwerken van Dietz, die mij ten dienste stonden. Inderdaad, er is geen verschil te bespeuren.

Wat de sierlijsten en hoofdletters betreft: Wiech-

man heeft reeds doen opmerken (Jahrb. f. Meklenburg. Geschichte, XXIII, 1858), dat deze lijsten en letters, die door den vormsnijder P. B. vervaardigd zullen zijn, ook elders worden aangetroffen. Deze kunstenaar werkte niet alleen voor Dietz, maar ook voor Nikolaus Marschalk en voor de Broeders des gemeenen levens te St. Michael in Rostock. Gelijk blijkt uit het jaartal 1522 of alleen 22, dat in de sierlijsten voorkomt, zullen ze in dien tijd vervaardigd zijn, doch mij is geen voorbeeld bekend, dat ze reeds zoo vroeg gebruikt zijn. Zoover ik dit kon nagaan in de hier aanwezige drukken van Dietz, komen ze het eerst voor in het Nederduitsche Gezangboek (Wiechmann—Hofmeister, Th. III, S. 117) van 1525 en verder in enkele weinig bekende drukken van de naastvolgende jaren, waarvan slechts een paar drukken bekend zijn. Later treft men ze meermalen aan (Vgl. Wiechmann—Hofmeister III, 202 Anm.), en van 1543 bezitten wij twee Dietzische drukken, waarin van deze versieringen overvloedig gebruik is gemaakt: Georg. Schmaltzings „Psalter in Bedeswyse" en een „Bedebökelin (Wiechmann, I, S. 193, 195). In elk dezer boeken vinden wij er zeven weer van de acht sierlijsten, die voor de Joristische tractaten gebruikt werden. Alleen de eerste, waarvan Dr. Rogge op blz. 8 gewag maakt, ontbreekt.

Zoo is het ook met de initialen. Men houde in het oog, dat de hoofdletters, waarvan hier sprake is, verschillen van die, welke Dietz vóór 1520 en ook later nu en dan (o. a. in de „Lubecker Bibel" van 1533/34) gebruikte, want deze zijn kleiner, hoewel zij hetzelfde karakter dragen. De 12 initialen, die in de Joristische tractaten voorkomen, meen ik allen in Rostocksche drukken gezien te hebben, met uitzondering van de

groote A, door Dr. Rogge op blz. 6 beschreven. In de drukken, die ik hier onder mijn bereik heb, vind ik de W en O in Schmaltzings „Psalter", de O en I in het „Bedebökelin, de A en E in „Mecklenburgische Kirchenordnung" van 1557, de N in „Neues Testament" van 1539.

Uit een en ander blijkt, dat mijne beweering: al de in dien band vereenigde tractaten zijn te Rostock gedrukt, niet op losse gronden steunde. Hoe het gesteld is met de andere drukken van David Joris, waarop Dr. Rogge wijst, kan ik natuurlijk niet beoordeelen, daar ze mij niet bekend zijn, en ik geen gedateerde drukken van Paffraet en Borne ter mijner beschikking heb. Komen ze werkelijk geheel overeen met den druk der tractaten, dan aarzel ik niet aan te nemen, dat ook deze geschriften te Rostock het licht hebben gezien. Al staat het vast, dat Paffraet ten minste vier geschriften van David Joris heeft gedrukt, waarvan er twee in dezen bundel voorkomen, dit bewijst niet dat alle genoemde tractaten door hem ter perse zijn gelegd. Het ligt voor de hand om aan te nemen (vgl. Dr. Rogge op blz. 14), dat de vervolging en zijne gevangenschap het werk in het begin van Juli 1544 hebben doen staken. Zes althans van de genoemde geschriften zijn van later datum, en men mag onderstellen, dat die grootendeels vernietigde zendbrieven van David Joris opnieuw gedrukt zullen zijn. Want hier kan alleen sprake zijn van zulke herdrukken. Dat de hier vereenigde tractaten, gerangschikt in dezelfde orde, en wel op inwendige gronden [1]), zeer algemeen verbreid waren,

[1]) Ik wijs slechts op de volgorde der N. 17—20 aan het einde, die in strijd is met de bijgevoegde data, maar zich dadelijk uit den inhoud laat rechtvaardigen.

schijnt buiten kijf. Ook Jessenius (a. w.) beschrijft eene dergelijke verzameling, met zeer geringe afwijking in de volgorde, waarin de drukfout op den titel van n°. 9 verbeterd voorkomt. Men behoeft dus niet aan te nemen, dat Dr. A. van der Linde den Rostockschen bundel heeft gekend, toen hij zijne bibliografie schreef; uit de afwijkende volgorde der tractaten, 3, 5, 4 schijnt wel het tegendeel te blijken.

Dr. Rogge acht het onwaarschijnlijk, dat Dietz in staat geweest zou zijn te Rostock zoo volkomen correct Nederlandsch te drukken. Wel nu, Dietz gaf niet enkel geschriften uit in het Latijn, Hoog- en Nederduitsch, maar ook in het Deensch. Ja, zelfs een der eerste in de IJslandsche taal verschenen boeken (Bruun, Den Danske Literatur til 1550, Th. 2, S. 287) is door hem ter perse gelegd. In de 15de en 16de eeuw hebben honderden Nederlanders de Rostocksche universiteit bezocht, waar de lessen niet enkel in het Latijn, maar ook in het Nederduitsch werden gegeven. Cornelius van Sneek en Egbert Harlem behoorden onder de uitstekendste leeraars van de jaren 1510 tot 1540, en het behoort niet tot de zeldzaamheden — uit het Matrikel, dat eerlang in druk verschijnt, zal het blijken — dat dertig en meer Nederlanders in een enkel semester werden ingeschreven. De Nederlandsche taal leverde voor Rostocksche burgers van de 16de eeuw geen groote moeielijkheden op. Bugenhagen gaf 1 Juli 1531 aan een evangelisch predikant Reimar van Deventer uit Lubeck een aanbevelingsbrief mede aan den Raad van Rostock, waarin hij doet opmerken, dat men den predikant zeker zou kunnen verstaan, als hij bedaard sprak.

Paffraet zegt in zijn verhoor (vgl. Van der Linde, David Joris blz. 2), dat David Joris en eenige anderen

de geschriften bij hem verbeterd hebben. Nemen wij nu aan, wat voor de hand ligt, dat de persoon, die aan Dietz de uitvoering van dit drukwerk opdroeg, een geestverwant was van den schrijver, die alreeds in Deventer medeplichtig was geweest aan de uitgave dier geschriften, dan is de laatste zwarigheid uit den weg geruimd. Wij zien dan in het onbekende hoofd der Anabaptisten te Rostock, het moge dan Obbe Philips of een ander zijn geweest, niet den schrijver dezer tractaten, gelijk ik ten onrechte meende, maar den uitgever van deze en wellicht ook andere geschriften van David Joris. Dat Dietz zich bewust was van het gevaar, dat aan deze onderneming verbonden was, is duidelijk, want hij vermijdt zorgvuldig een der verschillende sierlijsten te gebruiken, die zijn bekend drukkersmerk of het monogram van zijn vormsnijder dragen. De groote A. noch het monogram A. A. (misschien A. M, Ave Maria) heb ik in zijne andere drukken nog niet aangetroffen.

Ten slotte nog deze opmerking. Dr. Rogge heeft op den band der letters V. D. M / H 1556 gelezen en meent dat wij hier aan den stempelsnijder hebben te denken. Er staat echter V. D. M. / I. E. 1536, derhalve „Verbum Domini Manet In Eternum", zooals op de voorzijde.

Rostock. AD. HOFMEISTER.

Deze nadere toelichting van het onderwerp, waarvoor ik Dr. Hofmeister dankbaar ben, gaf mij aanleiding om de zaak op nieuw te onderzoeken. Aan mijn verzoek om den bundel met Joristische geschriften nogmaals

over te zenden, en wel aan de Koninklijke Bibliotheek in den Haag, en daarbij te voegen een of meer drukwerken van Dietz, waarop zijn naam als uitgever wordt vermeld, heeft Dr. H. met de meeste welwillendheid voldaan. Het resultaat van eene nadere vergelijking met hulp van Dr. Campbell en den heer Nijhoff, deel ik hier kortelijk mede.

Ik aarzel geen oogenblik meer om te erkennen, dat de tractaten in den bundel met dezelfde typen zijn gedrukt, waarvan Dietz zich heeft bediend. Mijn oordeel omtrent het verschil van typen was op gebrekkige facsimile's gegrond. Ook de sierlijsten en initialen, die daarin voorkomen, worden in Rostocksche drukken weergevonden. Toch blijf ik betwijfelen, of wij de tractaten aan de persen van Dietz te danken hebben, en dat op de volgende gronden.

De onmiskenbaar echte drukwerken van Dietz, die ik thans onder de oogen heb gehad, bevatten wel dezelfde kleine lettertypen, maar zijn voor verreweg het grootste gedeelte met eene grootere lettersoort gedrukt.

Aangenomen dat Dietz zoowel Neder- als Hoogduitsche boeken heeft uitgegeven, zoo is nog niet gebleken, dat bij hem andere Nederlandsche geschriften, even correct en met dezelfde letters gedrukt het licht hebben gezien.

Dat Paffraet en Borne voor het drukken van Joristische tractaten, die in deze bundel voorkomen, vervolgd zijn, valt natuurlijk niet te ontkennen. Dit argument voor mijne stelling, dat de bundel te Deventer gedrukt is, verliest echter alle kracht, wanneer wij hier met herdrukken te doen hebben. Uit de rangschikking in deze en in een paar andere bekende verzamelingen

is niets dienaangaande af te leiden. Vooreerst zijn in de volgorde kleine verschillen op te merken, maar ten andere vindt men enkele dezer drukjes met Joristische geschriften, die hier niet voorkomen, wederom in andere bundels uit dien tijd vereenigd, gelijk door mij is aangetoond. Ook blijft het vreemd, dat van den eersten druk dier geschriften geen enkel exemplaar zou zijn bewaard gebleven. De onderstelling, dat Dietz boekjes zou hebben herdrukt, die Deventer drukkers, volgens hunne eigene getuigenis, hadden uitgegeven, komt mij dus onaannemelijk voor.

Het „Wonderboeck" van David Joris, voor de uitgave waarvan Juriën Ketel den marteldood stierf, en dat op de drukkerij van Borne ter perse werd gelegd, vertoont dezelfde lettertypen.

Met die lettertypen is eindelijk ook geheel gezet het boekje, getiteld „Derthien Artijckelen", door mij vermeld op blz. 12 in de aanteekening. Ten onrechte onderstelde ik, dat ook dit werkje te Deventer het licht zou hebben gezien. Het is blijkens den titel „ghedruckt tot Tubinghen by Ulrich Morhart. Anno 1568", en kan aldaar door een der Nederlandsche uitgewekenen uitgegeven zijn. Of de bekende uitgever Morhart meermalen van deze typen gebruik gemaakt heeft, hoop ik nader te onderzoeken.

Alles te zamen genomen komt het mij waarschijnlijk voor, dat de typen, die bij Dietz voorhanden waren en misschien afkomstig zijn van een lettersnijder, die te Rostock woonde, ook voorhanden waren in enkele andere drukkerijen, met name die van Deventer en Tübingen. Gesteld dat zij vervaardigd werden door den kunstenaar, die ook de initialen en sierlijsten sneed, dan weten wij reeds door Wiechmann dat deze letter-

snijder niet uitsluitend voor de drukkerij van Dietz werkte. In elk geval acht ik het vraagstuk nog niet opgelost, en is een nieuw onderzoek noodig, om met meer zekerheid uitspraak te kunnen doen. Onvruchtbaar zal dit zeker niet zijn, daar het stellig nieuwe bijzonderheden aan het licht brengt omtrent de geschiedenis der drukkunst in de 16de eeuw, vooral hier te lande waarvan wij nog zoo weinig weten.

Amsterdam. H. C. ROGGE.

SPROKKELINGEN.

(HET PRENTWERK VAN
C. PLOOS VAN AMSTEL JCZN. — PSEUDONYMEN
UIT DEN TIJD DER REMONSTRANTSCHE
TWISTEN).

De beide onderstaande aanteekeningen, in het laatst der vorige eeuw en schijnbaar door eene bevoegde hand op twee losse bladen geschreven, vond ik, reeds vele jaren geleden. In de meening dat ze belangrijk genoeg zijn om bewaard te blijven, geef ik die voor hetgeen ze zijn en zoo als ik ze vond.

Gent, oct. '88. TH. J. I. ARNOLD

„Copy van eene eigenhandige opgaaf van C. Ploos van Amstel J. Czoon, omtrent zijn prentwerk.

N°.	naar	Verkocht en present.	Prijzen.	Jaartal van drukken.
1	Tytel en opdragt	285 ex.	*f* 1.10.—	1758 * 1 Febr.
2	H. Zaftleven.	298 „	1.10.—	1758
3	H. Zaftleven.	286 „	1.10.—	1758
4	A. van de Velde	281 „	9.—.—	1760
5	Rembrand v. Rhijn	250 „	4.10.—	1761
6	Rembrand v. Rhijn	295 „	4.—.—	1763
7	A. van Ostade	287 „	8.—.—	1766
8	De stomme van Campen .	265 „	7. 5.—	1766
9	A. van Dijk.	240 „	3.10.—	1766
10	J. J. van Gooijen.	250 „	4.—.—	1767
11	J. J. van Gooijen.	240 „	4.—.—	1767
12	Ger. Douw	245 „	6.15.—	1767
13	Lud. Bakhuizen.	236 „	6. 5.—	1768
14	Gabriel Metzu	238 „	7. 5.—	1768
15	Nic. Berghem	238 „	7.—.—	1769
16	Abr. Bloemaert.	238 „	6.—.—	1769
17	A. van Ostade	266 „	15.15.—	1770
18	Hendr. Goltzius.	238 „	7. 5.—	1774
19	Cornelis Visscher	238 „	12.10.—	1771
20	Phil. Wouwerman	238 „	7.15.—	1772
21	Pieter Saenredam	208 „	11.15.—	1774
22	Karel van Mander.	214 „	1.10.—	1774
23	Govert Flink.	214 „	1.10.—	1774
24	P. Coops	185 „	8.10.—	1775
25	Adriaan Brouwer	192 „	1.10.—	1775
26	F. van Mieris d. ouden . .	182 „	10.—.—	1777
27	denzelfden	200 „	1.10.—	1777
28	denzelfden	200 „	1.10.—	1777
29	Corn. Dusart.	190 „	1.—.—	1777
30	Gerard ter Burch	170 „	9.—.—	1781
31	Gasp. Netscher	170 „	2.10.—	1781
32	Lud. Bakhuizen.	170 „	4.15.—	1781
33	denzelfden	170 „	4.15.—	1781
34	Luc. van Leyden	170 „	4.10.—	1782
	[Boven de twee laatste cijfers (58) staat: 66. Verscheen er toen wellicht een tweede druk van den titel? A.]			

N°.	naar	Verkocht en present.	Prijzen.	Jaartal van drukken.
35	Thomas Wijck	170 ex.	*f* 3. 5.—	1782
36	Ald. v. Everdingen . . .	170 „	7. 5.—	1782
37	Jacob de Braay.		2.10.—	1786 ?
38	Jan Steen.		1.10.—	1786 ?
39	Sim. v. d. Does		2.15.—	1786
40	Jan v. d. Meer.		3.15.—	1786
41	I. Saenredam.		2.—.—	1787
42	C. Bega		2.—.—	
43	G. v. Eekhout		2.—.—	
44	K. du Jardin.		7.—.—	
45	Jan Luyken		2. —. —	
46	J. Esselens		1.10. —	

NB. De laatste opgaven zijn op het origineel zeer slordig."

Uit eene bijzondere kolom, hier kortheidshalve achterwege gelaten, blijkt, dat van elke plaat 350 exemplaren werden gedrukt.

De hier opgegevene prijzen zijn waarschijnlijk die waarvoor de platen bij den vervaardiger waren te bekomen. Een compleet stel kostte dus fl. 227.—. Intusschen schijnt de prijs in den handel hooger te zijn geweest, want de boekverkooper J. Yntema kondigde op den omslag van eene aflevering der *Vaderlandsche letteroefeningen* voor het jaar 1786 de verschijning aan van de 20ste afl. van het *Prentwerk* (pl. 37—40), die bij hem voor fl. 15.15.— te bekomen was, terwijl die afl., blijkens de bovenstaande opgave, bij den vervaardiger genomen slechts fl. 10.10.— kostte.

„Verdichte Namen uit de tijden der Remonstrantsche onlusten.

Verdichte Namen.	Eigennamen
Alphaeus, ...	Frederik Hendrik.
Alphen (Joost, Joost Jacobse, Justinus van), ...	Bernardus Dwinglo.
Ast (Hans van der),. . . .	Joh. Narsius.
Augustyn (Jean), of Augustijnse; somtijds slechts J. A.,.	Joh. Uitenbogaert.
Biervliet,.	Bernardus Dwinglo.
Brilleman, ...	Bernardus Dwinglo.
Broekhuizen, ...	Samuel Naeranus.
Cleef (Andries of Sr. van), de Clever, Clivensis,. . . .	Carolus Niellius.
Craan, Cranius, ...	Rudolf van Zijl, of Zylius.
Daniels (E. of H.), . . .	Daniel Slatius.
Darabeni [1]), ...	Daniel Slatius.
Davids (H. of H. D.), . . .	Henricus Hollingerus.
Davidze (Herman), somtijds ook H. D., ...	Adrianus Borrius.
Dirk, of Dirk Jansz., . . .	Dominicus Sapma.
Dirks (C.), of C. D., . . .	Conradus Vorstius.
Ende (Rijk van den), . . .	Passchier de Fyne.
Euodius,.	Izaak Welsing.
Eyke (Jan van der), . . .	Joh. Rodingenus pater.
Fontaine, of Fonteine (Marinus van der), ...	Aar. van den Borre, of Borrius.
Geys, ...	Iz. Welsing.
Goede Heer, ...	Frederik Hendrik.
Gysbertsz. (Christiaan), . .	Bartholomeus Praevostius.
Haasten (Jan van), ...	Simon Lucae Bijsterus.
Hoogland (H. van),. . . .	Hermanus Montanus.
Houten (Victor van), of van den Houten,.	Nicolaus Grevinckhoven.

[1]) Zooveel als de stekelige, de scherpe.

Verdichte Namen.	Eigennamen.
Hove (Oom van den), . . .	Jacob Oem van Wijngaarden.
Jansz. (C.), ...	Cornelis Geesteranus.
Jansz. (D. of Dirk), . . .	Dominicus Sapma.
Jansz. (W. of Willem), . .	Wouter Cornelisse van Waarder.
Jorissen (P.), ...	Joannes Arnoldi Corvinus.
Kaaskooper (W. Rinder), . .	Gulielmus Lomannus.
Kenenburg (Heer van), . . .	Jonker Otto van Zevender.
Koolman (Andries), ...	Carolus Rykwaart.
L. S., ...	Samuel van Lansbergen.
Lucius (D.), of Lutius, . Luytjens (J.), ...	Isaacus Frederici.
Man van credentie, ...	Dirk Gerritse Meerman.
Man tot Nijmegen, ...	Daniel Wittius.
Man (Frederik de), ...	Joh. Uitenbogaert.
Marinus, ...	zie: Fontaine.
Meden (Hans van), Medenus, Nieuwerveer (S. van), . .	Joh. Uitenbogaert.
Niger, ...	Daniel Wittius.
P., ...	Eduardus Poppius.
Pauwelse (Joris) de jonge, .	Henricus Niellius.
R. junior, ...	J. Rodingenus filius.
Ravens (Sr.), ...	Jo. Arn. Corvinus.
Rheenen (Bartholomaeus van),	Gerardus Velsius.
Rinder, ...	zie: Kaaskooper.
Ryk-neef, ...	Passchier de Fyne.
Schipper Dirk, ...	Dominicus Sapma.
Sl. Sla. Slat, ...	Henricus Slatius.
Soetwater, ...	Adr. Borrius.
Solitarius, ...	Joan. Monachius.
Swartius, ...	Dan. Wittius.
Sylvius (Theodorus), ...	Conr. Vorstius.
Thomas, ...	Thomas Gosuinus.
Thrasybulus, ...	Conradus Vorstius.
Tielemans (Pieter), ...	Petrus Cupus.
Tilianus, ...	Paulus Lindenius.
Veenhuizen (de Heer van), .	Mr. Reinout van Brederode.

Verdichte namen.	Eigennamen.
Victor (Sr.), ...	N. Grevinckhoven.
Vigilantius, ...	Simon Episcopius.
Vlugt (van der), ...	zoowel Uitenbogaert, als Grevinckhoven.
Wachter (Simon de), . . .	Episcopius.
Waterdale (Sr.), ...	Samuel Lansbergen.
Westeinde (J. of Jan van), .	Eduardus Poppius.
Willemse (D.), ...	Wilhelmus Riddersbach.
Ysvogeltje (het), ...	Passchier de Fyne.

Lions, ...	Leiden.
Salem, ...	Amsterdam.
Stad van 25 huizen, ...	Frederiksstad.
Stad van Nieuwerveen, . . .	Utrecht.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

Het mag als een merkwaardig verschijnsel worden aangemerkt, dat in betrekkelijk korten tijd, nog geen anderhalf jaar, sedert het laatste stukje der Bibl. Adversaria werd uitgegeven, een twintigtal werken op bibliographisch gebied meerendeels hier te lande het licht zagen, die hier moeten vermeld worden omdat zij allen bijdragen bevatten tot de Nederlandsche bibliographie of tot de kennis onzer bibliotheken. Wat zelfs deze laatsten aangaat, meenen wij dat enkele nieuw verschenen Catalogussen in het volgende overzicht ontbreken. Wij hopen door de welwillendheid van HH. bibliothekarissen in de gelegenheid gesteld te worden deze in een later overzicht te vermelden.

Bibliotheca Belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas, par Ferd. Vander Haeghen, Th. J. I. Arnold et R. Vanden Berghe. Gand, Vander Haeghen. 1887,88. Livr. 73—89. kl. 8vo.

Wij laten hier volgen eene opgave der belangrijkste artt. in deze afleveringen voorkomende.

De werken van Alexander Sylvain ook wel van den Bussche genaamd, Vlaamsch dichter (in de fransche taal) van het laatst der 16e eeuw.

Werken van Ant. de Roovere aan wien ook gedeeltelijk wordt toegeschreven het werk: Dits die excel-

lente Cronike van Vlaenderen. Antw., Vorsterman, 1531, fol. waarvan eene uitvoerige beschrijving en analyse gegeven wordt.

Werken van den medicus van Douai Louis du Gardies of Hortensius, en van Greg. Holonius van Luik.

De afl. 80—82 bevatten de voortzetting en het slot der bibliographie der werken van Justus Lipsius. Niet tevreden met het geven van de beschrijving van de talrijke werken van Lipsius en van de verschillende uitgaven der latijnsche classici, door hem bezorgd, heeft de bewerker nog daaraan toegevoegd, 1°. eene lijst van opstellen van zijn hand in verschillende werken verspreid, en 2°. eene uitvoerige bibliographie der werken betreffende Lipsius in het licht gegeven.

De afl. 83—88 hebben eene bijzondere waarde voor de Nederlandsche bibliographie. Zij bevatten eene analytische en critische beschrijving van 28 drukken van het Martelaarsboek van A. Cz. van Haamstede, van 1559 tot 1883, — van 11 drukken van het Doopsgezinde Martelaarsboek, bekend onder den titel: Het Offer des Heeren van de jaren 1562 tot 1599; van den eersten druk is slechts één ex. bekend in het bezit van Prof. Doedes te Utrecht, — van Het Bloedigh Tooneel der Doopsgezinde en Weereloose Christenen van T. Jz. Van Braght van 1660 en 1687 en van de Duitsche en Engelsche vertalingen daarvan uitgegeven te Ephrata in Pensylvanië, te Pirmasem (Pfaltz Beijeren), te Londen en elders, — van de Martelaarsboeken van Mellinus, Kl. Bruin, Bout, Luiken en anderen van minder beteekenis, — eindelijk van 42 uitgaven, zoo in de oorspronkelijke taal als van vertalingen en bewerkingen, van het beroemde werk „Histoire des Martyrs" van Jean Crespin, waarin de geschiedenis van een aantal Neder-

landsche martelaren is opgenomen, en dat als zoodanig eene plaats in de Bibliotheca Belgica moest ontvangen. Ditzelfde kan gezegd worden van het Duitsche Martelaarsboek van L. Rabe, waarvan niet minder dan 17 uitgaven van de jaren 1554 tot 1571 het licht zagen. Nog is hierbij gevoegd een alphabetisch overzicht van de martelaars, waarvan de monographiën in vorige afleveringen uitvoerig beschreven zijn.

De 89e afl. bevat de werken van Jan Palfyn, den beroemden Gentschen heelkundige, met uitvoerig levensbericht, en onuitgegeven stukken.

Hessels, J. H., Haarlem de geboorteplaats der boekdrukkunst, niet Mainz. Haarlem, J. Enschedé en Z, 1888. roy. 8vo. XX en 166 blz. [1])

Het oude vraagstuk is hiermede niet opgelost. De schrijver heeft door zijn uitgebreide kennis en groote scherpzinnigheid misschien het laatste woord gezegd, dat bij de gebrekkige kennis, die wij tot dusverre van de Haarlemsche aanspraken hebben, kan gezegd worden, hij heeft ons nog geen Haarlem als plaats der uitvinding, geen Lourens Janszoon Koster als uitvinder op zekeren grondslag doen kennen. [2]) Hier zij alleen

---

[1]) Bijna letterlijke vertaling van des schrijvers: Haarlem, the Birthplace of printing, not Mentz. London, Elliot Stock, 1888, 8vo, met bijvoeging van een voorbericht en een nieuw hoofdstuk ter wederlegging van Prof. Fruin's art. in den Gids. Het oorspronkelijke verscheen eerst in artt. in den jaarg. 1887 van de Academy, van welke artt. de korte inhoud medegedeeld is in den Ned. Spectator, 1887, Mei—Aug.

[2]) Dit is ook het oordeel van Prof. Fruin in den Gids van Jan. 1888, van Dr. Campbell in den Ned. Spectator van 3 Sept.

de aandacht gevestigd op eene belangrijke bijdrage tot de bibliographie der zoogenaamde Costeriana in het werk opgenomen. Zij bestaat in eene beredeneerde lijst van 47 tot dusver bekende drukwerken, vroeger aan de drukkerij van Coster toegeschreven, en waarvan de herkomst thans nog in het duister ligt. Zij kwam reeds voor in des schrijvers Engelsche vertaling van van der Linde's Costerlegende in 1871 te Londen uitgegeven, maar is nu herdrukt met verbeteringen en toevoegsels. De boeken zijn hierin gerangschikt naar de acht verschillende lettertypen waarmeê zij gedrukt zijn, met verwijzing voor de beschrijving naar Holtrop's Monuments typographiques en Campbell's Annales, en met bijvoeging van een aantal bijzonderheden betreffende varianten, bekende exemplaren, enz. enz., waarvan met vrucht gebruik kan worden gemaakt door ieder die het geluk heeft een dezer zeldzame drukwerken te vinden.

Petit, Louis D., Bibliographie der Middelnederlandsche letterkunde. Met de gouden medaille bekroond en uitgegeven van wege de Kon. Vlaamsche Academie voor taal- en letterkunde. Leiden, E. J. Brill. 1888. 8vo. XVI, 239 blz.

Het oorspronkelijke plan van den samensteller, sedert vele jaren opgevat, was, een repertorium te geven op de geschriften over Middelnederlandsche taal- en letterkunde voorkomende in tijdschriften en verzamelingen. De uitgeschreven prijsvraag was de aanleiding tot het bewerken eener „volledige bibliographie". Daaronder

---

1887 en 18 Aug. '88, van Dr. A. Wyss in het Centralblatt f. Bibliothekswesen van Juni 1888, en van Dr. G. Bullen in het Athenaeum van. . 1888.

worden door den heer Petit evenwel niet begrepen geneeskundige werken, charters-, en andere oorkondenverzamelingen, rekeningen, en de geheele literatuur der rechts- en staatswetenschappen. De opneming der laatste zou zeker een afzonderlijke studie vereischt hebben en het werk aanmerkelijk hebben uitgebreid; — als een gewichtige bron voor de kennis der beschaving in de middeleeuwen blijft het een belangrijk onderwerp voor eene monographie, — de eerste hadden gemakkelijker kunnen worden opgenomen, daar toch ook de natuurkundige werken zijn vermeld.

Het werk is in twee groote afdeelingen verdeeld, Taalkunde en Letterkunde, ieder dezer in een aantal onderafdeelingen: Inleiding, Geschiedenis, Leven van middeleeuwsche dichters (en prozaschrijvers), enz. De uitgebreidste dezer onderafdeelingen, Tekstuitgaven en Critiek, is weer systematisch ingedeeld naar vorm of inhoud der werken, voorafgegaan door „Verzamelingen en bloemlezingen". Bij deze verdeeling is gevolgd te Winkel's Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde, die ook als leidraad strekte bij de volgorde der werken in alle afdeelingen. Van de werken zelve worden de uitgaven vermeld, de bewerkingen en vertalingen en voorts alle geschriften waarin zij van taal- of letterkundig standpunt besproken zijn, ook de meer uitvoerige aankondigingen en resensiën. Op deze wijze zijn b. v. aan den Reinaert 9 blz. gewijd, aan Maerlant 21 blz., enz. De samensteller heeft zich niet tevreden gesteld met de vermelding van alle artt. in binnen- en buitenlandsche tijdschriften, genootschaps en andere verzamelde werken, maar heeft daarbij ook opgenomen tekstfragmenten, tekstcritiek en aanteekeningen betreffende middelnederlandsche schrijvers in andere werken verspreid niet tot

bovengenoemde rubrieken behoorende. Het werk wordt besloten door een alphabetisch register, waarin onder de namen der nieuwere schrijvers al hunne studiën over Middelnederlandsche taal- en letterkunde worden vermeld.

Buitengewoon is zeker de moeite en zorg aan de samenstelling van het werk besteed, en het kan geen verwondering wekken dat een bekend letterkundige er van getuigt: het is een voorbeeld van nauwkeurigheid, volledigheid en practische inrichting [1]). De heer Petit heeft aanspraak op de erkentelijkheid van alle beoefenaars der Nederlandsche taal- en letterkunde, de Vlaamsche Akademie verdient een woord van dank dat zij de uitgave heeft mogelijk gemaakt.

Intusschen weet de samensteller, beter dan iemand, dat een bibliographisch werk nooit volmaakt kan zijn, en dat in de eerste plaats zijn werk meer aanspraak heeft op den naam van Repertorium dan op dien van Bibliographie. Aan de eischen der bibliographie toch beantwoordt de beschrijving der afzonderlijk verschenen werken in geenen deele, de titels zijn nauwkeurig weergegeven, maar altijd zonder de namen der uitgevers, en verdere bijzonderheden, terwijl voor de incunabulen steeds naar de Annales van Dr. Campbell wordt verwezen. En wat nu de volledigheid aangaat, zal eerst het gebruik de leemten kunnen aanwijzen. Van deze zal nu wel, bij het vele dat men reeds ontvangt, niemand den heer Petit eenig verwijt kunnen maken, maar toch mag het betreurd worden, dat de heer Petit geen gebruik heeft gemaakt van het aanbod der Vlaamsche academie, hem de inzage te verleenen van de niet bekroonde antwoorden op de

---

[1]) Dr. G. Kalff in Ned. Spectator van 10 Nov. ll. die in hetz. art. op een paar onnauwkeurigheden wijst.

prijsvraag, „ten einde zijn werk te volledigen door een vrij groot getal titels van Vlaamsche geschriften en uitgaven hem onbekend gebleven" [1]). De literatuur van Ruysbroeck zou dan met een aantal titels vermeerderd zijn geworden, en zelfs zeer bekende werken zooals: Oude en nieuwe liedjes bijeen verzameld door F. A. Snellaert, Gent 1873 en nog eens herdrukt; Chants historiques de la Flandre, 400—1650 recueillis par L. de Baecker, Lille, 1855; Chants populaires des Flamands de France, par E. de Coussemaker, Gend 1856; en de fraaie uitgave van de Chants popu laires flamands van Lootens en Feys zouden niet ontbroken hebben. Behalve deze trok het onze aandacht, bij een eerste doorbladen, in het werk niet aan te treffen de woordenboeken van Plantijn en Kiliaen, de talrijke uitgaven der Spiegel der volcomenheit terwijl alleen een paar artt. over dit boekje vermeld worden, de uitgave van Griseldis door de Vlaamsche bibliophilen, zoo ook: De historie van Madelgijs nader aan haren oorsprong gebracht, door J. de B., uitgegeven door J. A. Alberdingk Thym, Amst. 1861, en de Duitsche vertaling van Delprat's Geert Groote. De bibliographie der incunabulen had ook nog aangevuld kunnen worden en bij de opgave van handschriften had kunnen vermeld worden G. Huet's Catalogue des manuscrits Néerlandais de la Bibliothèque nationale en andere handschriften Catalogussen, — maar genoeg om met verlangen te gemoet te zien het Supplement dat de Vlaamsche Academie, zooals wij vernemen, zich voorstelt op het werk van den heer Petit uit te geven.

---

[1]) Zie Het Belfort, tijdschrift toegewijd aan letteren, enz. van Nov. ll.

Verboden lectuur. Een drietal Indices librorum prohibitorum toegelicht door Chr. Sepp. Leiden, Brill. 1889. 8vo. VIII en 286 blz.

Onder dezen titel zag dezer dagen een boek het licht dat zoowel beoefenaars der kerkgeschiedenis als bibliographen met belangstelling ontvangen zullen hebben. Dankbaar voor de doorwrochte studie van Reusch over de Indices van verboden boeken [1]) was het toch onze wensch gebleven dat een onzer landgenooten meer bepaald de Hollandsche verboden boeken van den hervormingstijd tot een punt van onderzoek zou maken. En zie, hier is onze wensch vervuld. Dr. Sepp, zoo te huis in onze kerkhistorie en daarbij een echt boekenvriend, heeft zich met dat onderzoek belast, en over vele gebrekkige en verminkte titels in de Indices is door zijn arbeid licht opgegaan. Wij twijfelen er niet aan of wanneer de „Bibliotheca belgica" die uitgaven van den Reformatietijd meer bibliographisch behandelt, over duistere punten nog meer licht zal ontstoken worden maar intusschen hebben wij alle reden Dr. Sepp voor zijn onderzoek dankbaar te zijn. Het is een zeer degelijke aanvulling van den arbeid van Reusch.

Een uitvoerige beoordeeling van dit werk zou slechts kunnen uitgaan van iemand die er een even degelijke studie van gemaakt had als Dr. Sepp. Wij bepalen ons dus bij enkele opmerkingen:

Bl. 77. „Den Kersten Reghel" etc. Dit tractaat verscheen te Leiden bij Pt. Janszoon zonder jaar [Catal. v. Holl. godgel. werken bij F. Muller, 1857. N°. 399] en te Anrwerpen in 1543 [Cat. Is. le Long, 8vo. 719].

---

[1]) Zie Bibl. Adv., V, blz. 68.

Bl. 94. „Freydank tot Worms". Deze titel is in den Index bij vergissing aan den vorigen toegevoegd. Hij staat op zich zelf. „Der Freydank" van Seb. Brant verscheen te Worms bij S. Wagner in 1539.

Bl. 136. „Een Chronycke" etc. Van Seb. Brants Chronica is eene uitgave bekend van 1558 (Catal. Meerman, fol. 159) en eene van 1563 (Utr. Bibliotheek).

Bl. 137. „Christelijcke Sermoonen". Kan hiermede een der bundels van den minderbroeder Nic. Peeters bedoeld zijn? Vgl. De Hoop Scheffer in „Studiën en bijdragen" I, 117, 118.

Bl. 223. „Den corten Catechismus". Jan van Turnhout is als drukker te 's Hertogenbosch wel bekend. Er zijn er zelfs twee of drie van dien naam geweest. De eerste zal c. 1525—1556 (?) gedrukt hebben. Zie Ledeboer en M. Nijhoffs Bulletin N°. 117 (Dec. 1869).

Bl. 229. „'T gulden Ghebedenboeexken" (met de tractaten van Savonarola). Twee vroegere drukken, beiden van Antwerpen 1532 (in 12° en in 16°) worden vermeld in den Catalogus van Is. Le Long Oct. 615, 616. Dirck Ruyter moet Buyter zijn.

Wij betreuren het dat aan dit nuttige werk geen register op de titels, althans der Hollandsche geschriften, is toegevoegd.

T.

Mes, Gomarius, De Katholieke Pers van Nederland, 1853—1887. Alphabetische verzameling der titels van boeken, brochures, tijdschriften, vervolgwerken, dag- en weekbladen door Katholieke Nederlanders geschreven en ter perse gelegd van 1853, de invoering der bisschoppelijke kerkregeling in Nederland, tot 1887 het jaar van het

Gouden Priesterfeest van Z. H. Paus Leo XIII, benevens een Wetenschappelijk Overzicht. Maastricht, St. Paulusvereeniging, 1887, 88, roy. 8vo. C en 318 blz.

In een „Naschrift" zegt de schrijver, dat hij dit werk heeft samengesteld uit de bestaande bibliographiën en meer dan 480 catalogussen, uit dagbladen, tijdschriften, en het onderzoek op openbare en bijzondere boekerijen en correspondentie met uitgevers en schrijvers. Dat dit alles nog niet voldoende is om een dragelijke boekenlijst (van bibliographie kan geen sprake zijn) samen te stellen, blijkt uit bijna iedere bladzijde van het werk. Vele titels zijn onvolledig opgenomen, altijd zonder vermelding van het formaat waarin de boeken verschenen zijn, meermalen met weglating van het jaartal der verschillende drukken. Reeds werd op een aantal onnauwkeurigheden gewezen door Dr. W. P. C. Knuttel in den Nederl. Spectator van 26 Mei '88, die allen konden vermeden zijn wanneer de samensteller, vóór hij zich aan het werk begaf, eens een deskundige geraadpleegd had. Deze zou hem ook aanbevolen hebben de vele Belgische uitgaven, en de nadrukken van Duitsche werken, die hier allen misplaatst zijn, niet op te nemen en er meer werk van te maken de boeken zelve te raadplegen. Dan zouden ook vele geschriften die vertaald zijn, niet als oorspronkelijke werken zijn opgenomen, anderen als vertaald vermeld zonder bijvoeging uit welke taal, en vele andere onnauwkeurigheden vermeden zijn.

Toch, zooals het werk daar ligt, is het met al zijne gebreken, eene aanwinst voor onze letterkunde, en vult het eene leegte aan die dikwijls werd gevoeld. Er is herhaaldelijk over geklaagd, dat de katholieke

den boekhandel en
gedurende dit tijdva
hier moet de aandac
het bevat *voor*
de jaren 1830 tot '8
gebied der bibliographi
tot de beschrijving de
gebruik van de uitgaven b
kennis van hare verdere le
tot verklaring van menig u
een gewijzigden *inhoud*, te
boek *eerst daarde*

werk is verd
tien jaren.

handel en het letterku
e dit tijdvak, is algeme
t de aandacht gevestigd
bevat voor de geschi
1830 tot '80 hier te
ler bibliographie bepaa
beschrijving der boek
in de uitgaven bij hun
an hare verdere lotgev
laring van menig uitw
ijzigden inhoud, terwi
rst daardoor in het ju
een Kruseman in v
dergelijk tijdvak tot
udie had gekozen, n
phie ware opgehelder
nschap.

werk is verdeeld in v
n. Ieder tijdvak word
eels van boeken in d
ische orde. Deze lijst
digheid maar geven
n het wetenschappelij
een nadere omschrijv
in het telkens daar
boekenoverzichten.
oor ieder tijdvak verr
al van aanteekeningen
n een aantal boeken, di
verdienen.

erzijdelating van die van
e tijdvak (1830—39) aa
Weekblad van het regt,

uitgevers hier te lande zelden de noodige publiciteit geven aan hunne uitgaven, waardoor deze voor een groot deel in de gewone boekenlijsten ontbreken en alzoo niet onder de aandacht van het niet-katholieke publiek worden gebracht. Daarin kan nu de lijst van den heer Mes voorloopig voorzien, en als aanvulling dienen op van der Meulen's Catalogus van boeken van 1850—1882 in Nederland verschenen, te meer omdat in de lijst van den heer Mes bij het meerendeel der titels ook de prijzen zijn gevoegd, waarvoor de boeken in den handel werden gebracht. Als zoodanig moet het werk dankbaar ontvangen worden en zal het dikwijls met vrucht worden geraadpleegd.

De boekenlijst wordt voorafgegaan door een overzicht van de literatuur der verschillende onderwerpen, waarin ook vele tijdschrift-artikelen eene plaats vinden, — zoo o. a. bij de afd. kerkelijke geschiedenis, eene alphabetische opgave van hetgeen over kerken, kloosters, parochiën, stichtingen, enz. in katholieke tijdschriften te vinden is. Het overzicht der tijdschriften zelve mag gelden als eene belangrijke bijdrage tot de geschiedenis der letterkundige beweging hier te lande in de laatste halve eeuw; het maakt een goed geheel met de lijst der Tijdschriften, maandboekjes en vervolgwerken, „Dag- en weekbladen" aan het slot van het werk voorkomende, die met veel zorg is samengesteld.

Kruseman, A. C., Bouwstoffen voor een geschiedenis van den Nederlandschen boekhandel, gedurende de halve eeuw 1830—1880. Amsterdam, P. N. v. Kampen en Zoon. 1887, 88, 2 dln. 4 bdn. 8vo. XXXVIII, 870, 880 blz.

Het belang van dit werk voor de geschiedenis van

den boekhandel en het letterkundig leven in Nederland gedurende dit tijdvak, is algemeen erkend en besproken; hier moet de aandacht gevestigd worden op de bijdragen die het bevat voor de geschiëdenis der boeken van de jaren 1830 tot '80 hier te lande verschenen. Het gebied der bibliographie bepaalt zich niet uitsluitend tot de beschrijving der boeken, ook de bijzonderheden aan de uitgaven bij hun ontstaan verbonden, de kennis van hare verdere lotgevallen zijn dikwijls noodig tot verklaring van menig uitwendig verschijnsel of van een gewijzigden inhoud, terwijl de beteekenis van het boek eerst daardoor in het juiste licht wordt gesteld. Was er een Kruseman in vorige eeuwen geweest, die een dergelijk tijdvak tot het onderwerp van zulk eene studie had gekozen, menig duister punt in de bibliographie ware opgehelderd, tot groot voordeel van de wetenschap.

Het werk is verdeeld in vijf tijdvakken, ieder van tien jaren. Ieder tijdvak wordt ingeleid door lijsten van korte titels van boeken in dat tijdvak verschenen, in systematische orde. Deze lijsten maken geen aanspraak op volledigheid maar geven toch een vrij juist denkbeeld van het wetenschappelijk en letterkundig leven, waarvan een nadere omschrijving en verklaring wordt gegeven in het telkens daarop volgende hoofdstuk getiteld: boekenoverzichten. In beide eerste hoofdstukken voor ieder tijdvak verrast de schrijver ons op een schat van aanteekeningen betreffende de geschiedenis van een aantal boeken, die vóór alles hier onze aandacht verdienen.

Met terzijdelating van die van minder belang, bevat het eerste tijdvak (1830—39) aanteekeningen over de uitgaven: Weekblad van het regt, v. d. Palm's Bijbel-

uitgevers hier te lande zelden de noodige publiciteit geven aan hunne uitgaven, waardoor deze voor een groot deel in de gewone boekenlijsten ontbreken en alzoo niet onder de aandacht van het niet-katholieke publiek worden gebracht. Daarin kan nu de lijst van den heer Mes voorloopig voorzien, en als aanvulling dienen op van der Meulen's Catalogus van boeken van 1850—1882 in Nederland verschenen, te meer omdat in de lijst van den heer Mes bij het meerendeel der titels ook de prijzen zijn gevoegd, waarvoor de boeken in den handel werden gebracht. Als zoodanig moet het werk dankbaar ontvangen worden en zal het dikwijls met vrucht worden geraadpleegd.

De boekenlijst wordt voorafgegaan door een overzicht van de literatuur der verschillende onderwerpen, waarin ook vele tijdschrift-artikelen eene plaats vinden, — zoo o. a. bij de afd. kerkelijke geschiedenis, eene alphabetische opgave van hetgeen over kerken, kloosters, parochiën, stichtingen, enz. in katholieke tijdschriften te vinden is. Het overzicht der tijdschriften zelve mag gelden als eene belangrijke bijdrage tot de geschiedenis der letterkundige beweging hier te lande in de laatste halve eeuw; het maakt een goed geheel met de lijst der Tijdschriften, maandboekjes en vervolgwerken, „Dag- en weekbladen" aan het slot van het werk voorkomende, die met veel zorg is samengesteld.

Kruseman, A. C., Bouwstoffen voor een geschiedenis van den Nederlandschen boekhandel, gedurende de halve eeuw 1830—1880. Amsterdam, P. N. v. Kampen en Zoon. 1887, 88, 2 dln. 4 bdn. 8vo. XXXVIII, 870, 880 blz.

Het belang van dit werk voor de geschiedenis van

den boekhandel en het letterkundig leven in Nederland gedurende dit tijdvak, is algemeen erkend en besproken; hier moet de aandacht gevestigd worden op de bijdragen die het bevat voor de geschiedenis der boeken van de jaren 1830 tot '80 hier te lande verschenen. Het gebied der bibliographie bepaalt zich niet uitsluitend tot de beschrijving der boeken, ook de bijzonderheden aan de uitgaven bij hun ontstaan verbonden, de kennis van hare verdere lotgevallen zijn dikwijls noodig tot verklaring van menig uitwendig verschijnsel of van een gewijzigden inhoud, terwijl de beteekenis van het boek eerst daardoor in het juiste licht wordt gesteld. Was er een Kruseman in vorige eeuwen geweest, die een dergelijk tijdvak tot het onderwerp van zulk eene studie had gekozen, menig duister punt in de bibliographie ware opgehelderd, tot groot voordeel van de wetenschap.

Het werk is verdeeld in vijf tijdvakken, ieder van tien jaren. Ieder tijdvak wordt ingeleid door lijsten van korte titels van boeken in dat tijdvak verschenen, in systematische orde. Deze lijsten maken geen aanspraak op volledigheid maar geven toch een vrij juist denkbeeld van het wetenschappelijk en letterkundig leven, waarvan een nadere omschrijving en verklaring wordt gegeven in het telkens daarop volgende hoofdstuk getiteld: boekenoverzichten. In beide eerste hoofdstukken voor ieder tijdvak verrast de schrijver ons op een schat van aanteekeningen betreffende de geschiedenis van een aantal boeken, die vóór alles hier onze aandacht verdienen.

Met terzijdelating van die van minder belang, bevat het eerste tijdvak (1830—39) aanteekeningen over de uitgaven: Weekblad van het regt, v. d. Palm's Bijbel-

uitgevers hier te lande zelden de noodige publiciteit geven aan hunne uitgaven, waardoor deze voor een groot deel in de gewone boekenlijsten ontbreken en alzoo niet onder de aandacht van het niet-katholieke publiek worden gebracht. Daarin kan nu de lijst van den heer Mes voorloopig voorzien, en als aanvulling dienen op van der Meulen's Catalogus van boeken van 1850—1882 in Nederland verschenen, te meer omdat in de lijst van den heer Mes bij het meerendeel der titels ook de prijzen zijn gevoegd, waarvoor de boeken in den handel werden gebracht. Als zoodanig moet het werk dankbaar ontvangen worden en zal het dikwijls met vrucht worden geraadpleegd.

De boekenlijst wordt voorafgegaan door een overzicht van de literatuur der verschillende onderwerpen, waarin ook vele tijdschrift-artikelen eene plaats vinden, — zoo o. a. bij de afd. kerkelijke geschiedenis, eene alphabetische opgave van hetgeen over kerken, kloosters, parochiën, stichtingen, enz. in katholieke tijdschriften te vinden is. Het overzicht der tijdschriften zelve mag gelden als eene belangrijke bijdrage tot de geschiedenis der letterkundige beweging hier te lande in de laatste halve eeuw; het maakt een goed geheel met de lijst der Tijdschriften, maandboekjes en vervolgwerken, „Dag- en weekbladen" aan het slot van het werk voorkomende, die met veel zorg is samengesteld.

Kruseman, A. C., Bouwstoffen voor een geschiedenis van den Nederlandschen boekhandel, gedurende de halve eeuw 1830—1880. Amsterdam, P. N. v. Kampen en Zoon. 1887, 88, 2dln. 4bdn. 8vo. XXXVIII, 870, 880 blz.

Het belang van dit werk voor de geschiedenis van

den boekhandel en het letterkundig leven in Nederland gedurende dit tijdvak, is algemeen erkend en besproken; hier moet de aandacht gevestigd worden op de bijdragen die het bevat voor de geschiėdenis der boeken van de jaren 1830 tot '80 hier te lande verschenen. Het gebied der bibliographie bepaalt zich niet uitsluitend tot de beschrijving der boeken, ook de bijzonderheden aan de uitgaven bij hun ontstaan verbonden, de kennis van hare verdere lotgevallen zijn dikwijls noodig tot verklaring van menig uitwendig verschijnsel of van een gewijzigden inhoud, terwijl de beteekenis van het boek eerst daardoor in het juiste licht wordt gesteld. Was er een Kruseman in vorige eeuwen geweest, die een dergelijk tijdvak tot het onderwerp van zulk eene studie had gekozen, menig duister punt in de bibliographie ware opgehelderd, tot groot voordeel van de wetenschap.

Het werk is verdeeld in vijf tijdvakken, ieder van tien jaren. Ieder tijdvak wordt ingeleid door lijsten van korte titels van boeken in dat tijdvak verschenen, in systematische orde. Deze lijsten maken geen aanspraak op volledigheid maar geven toch een vrij juist denkbeeld van het wetenschappelijk en letterkundig leven, waarvan een nadere omschrijving en verklaring wordt gegeven in het telkens daarop volgende hoofdstuk getiteld: boekenoverzichten. In beide eerste hoofdstukken voor ieder tijdvak verrast de schrijver ons op een schat van aanteekeningen betreffende de geschiedenis van een aantal boeken, die vóór alles hier onze aandacht verdienen.

Met terzijdelating van die van minder belang, bevat het eerste tijdvak (1830—39) aanteekeningen over de uitgaven: Weekblad van het regt, v. d. Palm's Bijbel-

uitgevers hier te lande zelden de noodige publiciteit geven aan hunne uitgaven, waardoor deze voor een groot deel in de gewone boekenlijsten ontbreken en alzoo niet onder de aandacht van het niet-katholieke publiek worden gebracht. Daarin kan nu de lijst van den heer Mes voorloopig voorzien, en als aanvulling dienen op van der Meulen's Catalogus van boeken van 1850—1882 in Nederland verschenen, te meer omdat in de lijst van den heer Mes bij het meerendeel der titels ook de prijzen zijn gevoegd, waarvoor de boeken in den handel werden gebracht. Als zoodanig moet het werk dankbaar ontvangen worden en zal het dikwijls met vrucht worden geraadpleegd.

De boekenlijst wordt voorafgegaan door een overzicht van de literatuur der verschillende onderwerpen, waarin ook vele tijdschrift-artikelen eene plaats vinden, — zoo o. a. bij de afd. kerkelijke geschiedenis, eene alphabetische opgave van hetgeen over kerken, kloosters, parochiën, stichtingen, enz. in katholieke tijdschriften te vinden is. Het overzicht der tijdschriften zelve mag gelden als eene belangrijke bijdrage tot de geschiedenis der letterkundige beweging hier te lande in de laatste halve eeuw; het maakt een goed geheel met de lijst der Tijdschriften, maandboekjes en vervolgwerken, „Dag- en weekbladen" aan het slot van het werk voorkomende, die met veel zorg is samengesteld.

Kruseman, A. C., Bouwstoffen voor een geschiedenis van den Nederlandschen boekhandel, gedurende de halve eeuw 1830—1880. Amsterdam, P. N. v. Kampen en Zoon. 1887, 88, 2 dln. 4 bdn. 8vo. XXXVIII, 870, 880 blz.

Het belang van dit werk voor de geschiedenis van

den boekhandel en het letterkundig leven in Nederland gedurende dit tijdvak, is algemeen erkend en besproken; hier moet de aandacht gevestigd worden op de bijdragen die het bevat voor de geschiedenis der boeken van de jaren 1830 tot '80 hier te lande verschenen. Het gebied der bibliographie bepaalt zich niet uitsluitend tot de beschrijving der boeken, ook de bijzonderheden aan de uitgaven bij hun ontstaan verbonden, de kennis van hare verdere lotgevallen zijn dikwijls noodig tot verklaring van menig uitwendig verschijnsel of van een gewijzigden inhoud, terwijl de beteekenis van het boek eerst daardoor in het juiste licht wordt gesteld. Was er een Kruseman in vorige eeuwen geweest, die een dergelijk tijdvak tot het onderwerp van zulk eene studie had gekozen, menig duister punt in de bibliographie ware opgehelderd, tot groot voordeel van de wetenschap.

Het werk is verdeeld in vijf tijdvakken, ieder van tien jaren. Ieder tijdvak wordt ingeleid door lijsten van korte titels van boeken in dat tijdvak verschenen, in systematische orde. Deze lijsten maken geen aanspraak op volledigheid maar geven toch een vrij juist denkbeeld van het wetenschappelijk en letterkundig leven, waarvan een nadere omschrijving en verklaring wordt gegeven in het telkens daarop volgende hoofdstuk getiteld: boekenoverzichten. In beide eerste hoofdstukken voor ieder tijdvak verrast de schrijver ons op een schat van aanteekeningen betreffende de geschiedenis van een aantal boeken, die vóór alles hier onze aandacht verdienen.

Met terzijdelating van die van minder belang, bevat het eerste tijdvak (1830—39) aanteekeningen over de uitgaven: Weekblad van het regt, v. d. Palm's Bijbel-

vertaling, de vertaling van Strauss, Leben Jesu, Bijbelsch magazijn voor alle standen, v. d. Aa, de Rijn in afbeeldingen met staalplaten, v. d. Aa, Aardrijksk. Woordenboek, de Aardbol, Woordenboek der zamenleving, de Camera obscura, Tollens gedichten, en de tijdschriften Vaderl. Letteroefeningen, Konst- en Letterbode, Ned. Spectator, Iris, Ned. Magazijn, Ned. Museum, de Gids en anderen, en na een kort overzicht van de andere almanakken, de Muzen-almanak, de Almanak voor het schoone en goede, voor Holl. blijgeestigen, de Geldersche volksalmanak, de Residentie-almanak, enz.

In het tweede tijdvak (1840—49) treffen wij meer en minder belangrijke bijzonderheden aan over het Christelijk album, uitgave van A. C. Kruseman, aanvankelijk door hem zelven geredigeerd, en waaraan in 12 jaren omstreeks *f* 59000 werd te koste gelegd, het Tijdschrift voor Ned. Indië, v. Koetsveld's Pastorij van Mastland, de tijdschriften de Kunstkronyk, de Honigbij, Braga, de Referent, de Tijdspiegel, Nederland en Aglaja; van almanakken: Aurora en Holland.

Het derde tijdvak (1850--59) geeft menige bijzonderheid over het Album der natuur, Bleeker's Atlas ichthyologique, de belangrijke uitgave van Kruseman getiteld: Natuurlijke historie van Nederland, Busken Huet's Brieven over den Bijbel, Hofdijk, Ons voorgeslacht, v. Lennep's Tafereelen uit de Vaderl. geschiedenis, Kruseman's Bibliotheek van buitenlandsche klassieken, Vondel's werken d. van Lennep, Bilderdijk's kompleete dichtwerken met zooveel talent door den uitgever Kruseman tot stand gebracht, waarvan de samenstellingskosten *f* 57000 bedroegen, Gedichten van den Schoolmeester, Bogaers en van Zeggelen's Ge-

dichten, Beecher Stowe's Negerhut, voorts over de tijdschriften de Navorscher, de Wetenschappelijke Bladen, enz.

In het vierde tijdvak (1860—69) ontvangen wij bijdragen tot de geschiedenis der uitgaven van de vertaling van Verne's reizen, van de Geschiedenis der Godsdiensten (weder eene schepping van den uitgever Kruseman) en van Dozy, Israëliten te Mekka, De aarde en haar volken, het Woordenboek der Nederl. taal, waarbij menige bijzonderheid niet door Prof. M. de Vries in zijn Inleiding medegedeeld, Multatuli's Ideen, de Genestet's dichtwerken, Hacke's Komedie van Dante, de tijdschriften Het Zondagsblad en de Katholieke Illustratie.

Eindelijk in het vijfde tijdvak (1870—79) mededeelingen over de veel besproken uitgave van het Oera Linda Bok, Potgieter's werken, ter Haar's Gedichten, Cats' werken en anderen van minder beteekenis.

Ook in de volgende hoofdstukken van ieder tijdvak worden eene menigte bijzonderheden aangetroffen betreffende de geschiedenis der boeken, den nadruk, de processen daarover gevoerd, het uitgeven van vertalingen van buitenlandsche werken, het bekendmaken der Nederlandsche boeken in het buitenland, de boekenlijsten ten behoeve van den boekhandel samengesteld, en niet het minst over den handel in de boeken zelve, de actie en reactie daarin waar te nemen, de oorzaken van bloei en verval, de middelen waarmeê sommige boeken werden geëxploiteerd, enz. enz., alles zakelijk behandeld en in een algemeen alphabetisch register aan het slot van het werk terug te vinden.

Aan het slot van ieder tijdvak herdenkt de schrijver meer of minder uitvoerig de boekhandelaren en uitgevers,

die in de afgeloopen jaren hetzij door hun uitgebreide werkzaamheid, hetzij door de specialiteit van hun handel of door hunne persoonlijkheid eene eigenaardige plaats in den boekhandel innamen. Vele wetenswaardige bijzonderheden, ook voor de geschiedenis der letterkunde van belang, worden in die korte biographiën vermeld, en ontvangen eene bijzondere waarde door de persoonlijke herinneringen van den schrijver hier voor de vergetelheid bewaard. Mocht de heer Kruseman er nog eens toe besluiten, de geschiedenis van zijn eigen boekhandel te schrijven en van de talrijke belangrijke uitgaven door hem ontworpen en in de wereld gezonden, hij zou daarmee de kroon op zijn werk zetten en den boekhandelaar, den letterkundige en bibliograaf op nieuw verplichten.

Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden over het jaar 1887. Leiden, Brill. 1887. 8vo.

Het eenige opstel in dezen bundel voor de Nederl. bibliographie van beteekenis, is dat van Prof. Acquoy over de banden waarin de bekende boekverzamelaar Is. Le Long zijne handschriften, zooals hij het noemde, „liet verbinden," en waaraan die handschriften thans herkend kunnen worden. Het zijn perkamenten banden met doffe lijnen en stempel op het plat Hoe hij zijn gedrukte boeken liet binden is nog niet met zekerheid uitgemaakt. Er komen intusschen een aantal hollandsche boekjes voor, in de 18de eeuw gebonden in half lederen geribde banden met keurig nette vergulden rugtitels (niet in heel lederen band zooals Prof. Doedes er een in zijne collectie rariora vermeldt), die aan de

bibliotheek van Le Long doen denken en de aandacht onzer boekverzamelaars verdienen.

Dezelfde bundel bevat nog, van de hand van den Penningmeester der Maatschappij, een merkwaardige financieele geschiedenis van den catalogus der bibliotheek. Daaruit blijkt dat sedert 1829, toen de eerste catalogus in druk verscheen, ruim 26,000 gulden daarvoor besteed is geworden, „gedurende hetzelfde verloop van jaren waarin voor den aankoop van boeken 21 à 22, misschien ook *f* 23000 — zal zijn betaald." De penningmeester komt alzoo tot het besluit, „dat naast iederen gulden voor boeken uitgegeven, één gulden staat aan catalogi besteed. Een evenwicht, compleeter dan ooit onder Europeesche Staten is voorgekomen, maar dat, gelijk zoo vele andere dingen, meer schijn dan werkelijkheid biedt. Immers wij weten dat onze bibliotheek schatten aan boeken heeft verkregen door geschenken en legaten die hare waarde in geld buiten het bereik van taxatie stellen". De Catalogus heeft tot dusverre door verkoop opgebracht *f* 2491—; de penningmeester meent, dat de nog voorhanden exx. eene waarde vertegenwoordigen van omstreeks *f* 1600—, Hij stelt zich voor dat een penningmeester in het jaar 1899 zal kunnen vermelden dat de verkoop van den catalogus alzoo *f* 4000— zal hebben opgebracht.

Levensschetsen der afgestorvene medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde. 1887. Leiden, Brill. 1887. 8vo.

Hierin komen voor lijsten van de geschriften van Dr. J. P. Stricker, Mr. A. E. J. Modderman, Dr. J. H. Holwerda, Dr. B. Glasius, die ook romans schreef

onder den pseudoniem G. van den Berg, Prof. P. Harting, J. J. F. Noordziek, Prof. P. Hofstede de Groot en Aem. W. Wybrands.

Unger, J. H. W., Bibliographie van Vondels werken. Amsterdam, Frederik Muller en Co. 1888, roy. 8vo. XII, 2 en 260 blz. in 2 kol.

Tweede deel van de Bijdragen tot eene Nederlandsche Bibliographie uitgegeven door het Frederik Muller-fonds.

Hoezeer met eenige afwijking van het Programma [1]), heeft de Commissie voor het Muller-fonds niet geaarzeld dit werk in het licht te geven. De heer Unger, reeds gunstig bekend door zijne Bredero-bibliographie [2]), heeft op nieuw bewezen vertrouwd te zijn met de eischen aan zulken arbeid verbonden en een werk geleverd over onzen grootsten dichter, als geen andere natie over een harer schrijvers kan aanwijzen. [3])

Een belangrijke bron voor de samenstelling dezer bibliographie vond de schrijver in de unieke verzameling uitgaven van Vondel's werken en geschriften van den heer A. D. de Vries Az., door zijne betrekkingen bij zijn overlijden aan de bibliotheek der Universiteit te Amsterdam geschonken. Voorts werden zooveel mogelijk alle publieke en bijzondere bibliotheken geraadpleegd, waarvoor ook de Catalogus der Vondel-tentoonstelling, in 1879 te Amsterdam gehouden, een leidraad ver-

---

[1]) Zie Bibl. Adv., V, blz. 58.

[2]) Als boven, V, blz. 75.

[3]) De Bibliographie Molieresque van P. Lacroix en de Bibliographie Cornélienne van Picot zijn wel met zorg bewerkt, maar kunnen niet op de volledigheid en nauwkeurigheid van de Vondel-bibliographie aanspraak maken.

strekte, en daarbij gebruik gemaakt van Dr. G. Penon's „Historische en bibliographische beschouwing van Vondel's hekeldichten," het eerste wetenschappelijke werk aan de Vondel-bibliographie gewijd. [1])

Het eigenlijk bibliographisch gedeelte is verdeeld in de volgende hoofdstukken: I. Gedichten, II. Hekeldichten, III. Treurspelen, IV. Volledige werken, V. Bloemlezingen, VI. Afzonderlijke uitgaven, *a.* met een bepaald jaartal, *b.* zonder een bepaald jaartal, VII. Strijdschriften tegen of over Vondel, VIII. Gedichten aan Vondel toegeschreven. De volledige werken komen eerst in de vierde plaats, omdat deze voor het eerst in het laatst der 18e eeuw werden uitgegeven, de Hekeldichten zagen reeds in 1705 vereenigd het licht en van de Treurspelen werd nog bij Vondel's leven een uitgave bezorgd. Bij de afzonderlijke uitgaven zijn opgenomen zoowel die in boekformaat als in plano verschenen, voorts de prenten en portretten met verzen van Vondel en de parodieën, maar deze laatsten alleen beperkt tot die op den Gysbreght van Aemstel. Het kwam den heer Unger niet wenschelijk voor alle parodieën op gedichten van Vondel op te nemen; zij mogen dan al niet tot het bestek eener bibliographie van Vondel's werken behooren, zij hadden hier, komt ons voor, toch eene plaats kunnen vinden, daar zij zijdelings tot de strijdschriften tegen of over Vondel kunnen gerekend worden.

De afzonderlijke uitgaven zijn in streng chronologische orde gerangschikt, met dien verstande dat de verschillende uitgaven der gedichten, treurspelen, enz. voorkomen op het jaar der eerste uitgave. De titels

---

[1]) Bibl. Adv., I, blz. 296.

zijn allen uitvoerig en met de grootste nauwkeurigheid beschreven, bij de uitgaven der 17e en 18e eeuw is de verdeeling der regels op de titels aangegeven, terwijl al de vignetten en andere figuurteekens op de titels voorkomende, zijn omschreven.

Is deze uitvoerigheid bij een groot aantal geschriften, waarvan in hetzelfde jaar slechts één druk verscheen, misschien overdreven, zij heeft zeker haar nut bij de beschrijving dier werken waarvan in hetzelfde jaar meer drukken het licht zagen, zooals bij de zeven uitgaven van den Palamedes van 1629, de vier uitgaven van de Gebroeders van 1650, enz. Van meer beteekenis komt ons voor de opgave van de grootte in centimeters van het bedrukte gedeelte der plano-uitgaven, daar hierdoor een duidelijk beeld van het stuk verkregen wordt.

Is aan de beschrijving der boeken en andere geschriften alzoo geen geduld, tijd en moeite gespaard, bijzondere aandacht verdienen nog de aanteekeningen bij bijna iederen titel gevoegd. Deze bevatten talrijke bijzonderheden over den inhoud, den druk, het jaartal, den drukker, de bijgevoegde prenten, en andere onderwerpen, allen betrekking hebbende op de beschreven uitgaven. Deze aanteekeningen krijgen dikwijls een grooten omvang waar de schrijver zijn onderzoek mededeelt over moeielijke en betwiste punten, o. a. waar hij voor het eerst aantoont dat de uitgave der verzamelde Hekeldigten niet te Amersfoort, maar te Rotterdam gedrukt is, of de geschiedenis verhaalt van den druk der Treurspelen van 1720 en die van v. Lennep's Vondel-uitgave, of de oorsprong der prenten voorkomende in den Gulden winckel van 1613 en de Vorsteliicke warande der Dieren van 1617, enz. enz. enz.

De waarde van het werk wordt door deze aanteekeningen niet weinig verhoogd, terwijl de lectuur er eene groote aantrekkelijkheid door verkrijgt.

Bij de afzonderlijke uitgaven wordt steeds vermeld waar zij later afgedrukt zijn, terwijl bij alle boeken, enz. de opgave is gevoegd in welke openbare of bijzondere bibliotheek zij zich bevinden.

Op de Bibliographie volgt de Chronologische Lijst van Vondel's werken. In het eerste gedeelte zijn opgenomen al de geschriften van Vondel, zoowel afzonderlijk verschenen als in bundels, in streng chronologische orde naar den datum hunner samenstelling, met bijvoeging waar zij voor het eerst verschenen, of met verwijzing naar de voorafgegane bibliographie; in het tweede gedeelte zijn op dezelfde wijze de geschriften opgenomen waaraan geen zekere datum kon worden toegekend. Deze lijst is ook daarom merkwaardig, omdat hierin voorkomen die talrijke gelegenheidsgeschriften, bestaande in opdrachten, huwelijksverzen, enz. in verschillende boeken verspreid, niet afzonderlijk uitgegeven, maar gewoonlijk later in de bundels poëzij opgenomen en die dus niet in de bibliographie konden vermeld worden. Het geheel dezer lijst vormt een beeld van de letterkundige werkzaamheid van Vondel, van maand tot maand, van Juni 1605 toen hij zijn eerste gedicht vervaardigde, tot September 1674 toen het laatste gedicht uit zijn pen vloeide. Het is niet noodig te wijzen op het groote belang dezer lijst voor de geschiedenis onzer letterkunde in de 17de eeuw; zij is voortaan onmisbaar bij iedere ernstige studie van Vondel's werken.

Als „Bijlagen" zijn opgenomen eene lijst en beschrijving van Vondel's echt erkende handschriften, met en zonder

jaartal, met vermelding van de plaats waar zij bewaard worden, van de verloren geraakte en eenige onechte handschriften, voorts eenige „biographische aanteekeningen" betrekkelijk de uitgevers en drukkers van Vondel's werken, overgenomen uit de aanteekeningen van Mr. A. D. de Vries Az. Deze laatste bestaan uitsluitend uit eenige doop- en huwelijksberichten, van geen belang voor de geschiedenis der letterkunde of van den boekhandel. Het geheele werk wordt besloten door een alphabetisch naam- en zaak-register.

De schrijver eindigt zijn voorrede met de verzekering dat niemand meer dan hij zelf overtuigd is van de onvolledigheid van zijn werk. Dit kan van ieder bibliographisch werk door zijn auteur getuigd worden, maar in dit geval kan men daaromtrent gerust zijn, daar ieder die het werk raadpleegt reeds zooveel stof tot dankbaarheid daarin zal aantreffen, dat hem iedere gedachte aan onvolledigheid zal ontgaan. Hij zal daarbij niet genoeg kunnen bewonderen het eindelooze geduld en de werkkracht van den samensteller die dit belangrijke werk in betrekkelijk korten tijd tot stand bracht.

Museum Catsianum, door W. C. M. de Jonge van Ellemeet. 1837—1887. Tweede vermeerderde uitgave. 'sGravenhage, Nijhoff. 1887. roy. 8vo. 8, 118 blz. Niet in den handel. (Gedrukt in 200 exx.)

De eerste uitgave, door den heer de Jonge zelven samengesteld, verscheen in 1870. (Utrecht, J. L. Beijers), een Supplement verscheen van zijn hand in den Navorscher van Febr. 1872, een „Uittreksel uit het Museum Catsianum", met geringe aanvulling, werd door hem te Antwerpen bij J. E. Buschmann, tijdens het letter-

kundig congres in 1873 (Sept.) gedrukt, en als de vorige alleen onder de vrienden verspreid. Sedert is de verzameling opnieuw aanzienlijk vermeerderd geworden, en besloot de heer de Jonge haar aan de bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche letterkunde ten geschenke aan te bieden, aan welk voornemen hij nog vóór zijn overlijden kon gevolg geven. Bij die gelegenheid werd door hem de nieuwe uitgaaf van het Museum Catsianum bezorgd. Zooals bekend is bevat het Museum Catsianum, behalve een aantal handschriften van Cats, teekeningen, portretten, correspondentie, enz. eene verzameling van uitgaven van Cats' werken die eenig in haar soort mag genoemd worden door haar uitgebreidheid en zeldzame drukken. In de tweede uitgaaf zijn deze thans voor het eerst met voldoende zorg gecatalogiseerd, gedeeltelijk met de collatie, zoodat het verschil der drukken nauwkeurig in het licht wordt gesteld, en bijvoeging van eenige bibliographische en ikonographisehe bijzonderheden, waardoor het werk, als de grondslag voor een bibliographie van Cats' werken, goede diensten kan bewijzen.

Bibliographie de l'histoire de la Belgique, Répertoire des ouvrages parus en Belgique et à l'étranger de 1830 à 1882. Sur l'histoire nationale depuis les temps les plus reculés jusqu' à la mort de Léopold I, par MM. L. Lahaye, H. Francotte, F. de Potter. Liège, Grandmont- Donders. 1886. 1er fasc. 8vo. p. 1—160.

De uitvoerige titel geeft duidelijk te kennen wat dit werk belooft te geven. Behalve de titels der afzonderlijk verschenen boeken betreffende de geschiedenis

van België, zal het ook de titel bevatten van alle verhandelingen in tijdschriften, genootschaps- en verzamelde werken. Zoo kan het het bekende Leidsche Repertorium aanvullen voor de tijdvakken der vereeniging van Nederland en België.

De bewerking, voor zoover zij uit deze afl. blijkt, is streng systematisch, met chronologische volgorde der tijdvakken. De titels der afzonderlijk verschenen werken zijn kort beschreven en maken geen aanspraak op bibliographische nauwkeurigheid. Of overigens aan alle eischen van volledigheid en nauwkeurigheid is voldaan, vooral met betrekking tot de in het buitenland verschenen geschriften, zal beter kunnen beoordeeld worden, wanneer meer afleveringen verschenen zijn. In ieder geval zal het werk door alle beoefenaren der Nederlandsche geschiedenis gewaardeerd worden, en is het te hopen dat het spoedig voltooid voor ons zal liggen.

Deze aflevering bevat als inleiding een kort maar met zorg opgesteld overzicht van de Belgische historiographie, van de hand van den heer Lahaye, rijksarchivaris te Namen.

Lijsten der geschriften over Nederlandsche geschiedenis, oudheden, enz. in Nederland en het buitenland verschenen, in de jaren 1883—1888. (Mei.)

Deze lijsten zijn opgenomen in de „Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde, verzameld en uitgegeven door Dr. R. Fruin," derde Reeks, deel II—IV. [1]) Zij kunnen gezegd worden, ook wat de buiten-

---

[1]) In dezelfde Bijdtagen, 3e R., dl. IV, afl. 3, 4 toont Prof. Fruin duidelijk aan, dat het boekje: Brief Discours

landsche geschriften aangaat, der volledigheid nabij te komen. In de laatste lijst, van 1887—88, zijn niet op genomen de geschriften over Nederlandsche godsdienst- en kerkgeschiedenis, omdat deze vermeld worden in een „Overzicht" voorkomende in het „Archief voor Nederlandsche kerkgeschiedenis, onder redactie van J. G. R. Acquoy en H. C. Rogge" waarvan twee deelen het licht zien. (1885, 87.)

Bruinvis, C. W., Over Alkmaarsche Geschiedboeken en Geschiedschrijvers. Alkmaar, H. Coster en Z. 1888. 8vo. 44 blz. Niet in den handel.

De Alkmaarsche geschiedschrijvers zijn Cornelis van der Woude, Simon Eikelenberg en Gijsbert Boomkamp, allen bekend door hunne geschiedenis en beschrijving van Alkmaar die in de 17e en 18e eeuw het licht zagen. De heer Bruinvis, Conservator van het stedelijk museum te Alkmaar, geeft een uitvoerig overzicht van hun leven en van hunne werken, welke laatsten zich allen, met de door hen nagelaten handschriften en vele andere bescheiden daartoe betrekkelijk, in de bibliotheek van genoemd museum bevinden. Daardoor is het hem mogelijk een aantal bijzonderheden mede te deelen over het ontstaan dezer werken, de verschillende uitgaven, nadrukken, toevoegsels, enz., die een nieuw licht werpen op de bibliographie der stedenbeschrijvingen van Alkmaar, en door den toekomstigen bibliograaf moeten gebruikt worden.

---

envoyé au Roy Philippe . . . . . . pour obvier aux troubles. . . Z. pl. 1566, wel eens toegeschreven aan Franc. Bauduin, van niemand anders kan zijn dan van Franc. Junius.

Moens, W. J. C., Bibliography of „Chronyc historie der Nederlandscher oorlogen, etc., Communicated to the Society of Antiquaries. Westminster, Nichols a. S. 1888. 4to. 2 en 8 blz. Afzond. afdruk uit het tijdschrift The Archaeologia, vol. LI.

Het hoofddoel van den schrijver is, om aan te toonen, dat de bekende Chronyc Historie der Nederlandscher Oorlogen, volgens den titel gedrukt te Norwich bij A. de Solemne, en zooals tot dusverre was aangenomen, opgesteld door A. Henric Petri te Basel, het werk is van Ph. van Marnix van St. Aldegonde. In hoeverre hij hierin geslaagd is zullen wij, naar te verwachten is, wel eens van Prof. J. J. van Toorenenbergen vernemen. Verder ontvangen wij hier eene korte beschrijving der fransche en engelsche vertalingen en bewerkingen van die kronyk, die geen nieuw licht daarover verspreiden, en een kort bericht over den drukker A. de Solemne te Norwich, naar Cotton's Typographical Gazetteer.

Abrahami Ortelii (Geographi Antwerpiensis) et virorvm ervditorvm ad evndem et ad Jac. Colvivm Ortelianvm Epistvlae .... Ex avtographis mandante Ecclesia Londino-Batava edidit Jo. Henr. Hessels. Cantabrigiae, typ. Acad. 1887. 4to. LXXV en 966 blz. met portret en facsim.

Dit belangrijke werk, elders uitvoerig besproken, [1]) moet ook hier vermeld worden om de volledige bibliographie van het kaartwerk van Ortelius in de voorrede

---

[1]) Zie o. a. Nederl. Spectator, 1888, No. 28.

opgenomen. De heer Hessels volgt hierbij op den voet de beschrijving van het kaartboek van Dr. Tiele, voorkomende in de Bibl. Adv., III, blz. 83 volg., met bijvoeging van de beschrijving en collatie van eenige uitgaven door den heer Tiele niet beschreven, en met aanvulling en correctie waar de heer Tiele de werken zelve niet kon raadplegen. Aan het slot wordt gegeven een synoptisch overzicht van de kaarten van 1570 tot 1595 in de verschillende uitgaven van het Theatrum of van een der vier Additamenta voorkomende.

Algemeene aardrijkskundige bibliographie van Nederland, uitgegeven door de afdeeling Nederland van het Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap. Eerste deel. Algemeene en plaatselijke beschrijving, bewerkt door R. van der Meulen. Leiden, E. J. Brill, 1888. 8vo. XIV en 271 blz.

Het doel bij de samenstelling van dit werk is, een overzicht te geven van de litteratuur der Nederlandsche topographie van de laatste 50 jaren. De schrijver heeft daarbij gevoegd „het voornaamste en belangrijkste" in vroegere jaren zoo in Nederland als in het buitenland uitgegeven, en daarbij uit het bekende Repertorium van de Maatschappij van Ned. letterkunde, dat evenwel slechts tot het jaar 1880 loopt, al de in zijn kader passende titels van artikels in tijdschriften en andere verzamelwerken afgedrukt. Daar een groot deel der titels uit de Bibliographie der plaatsbeschrijvingen van Bodel Nyenhuis en andere boekenlijsten en catalogussen zijn getrokken, maakt het werk geen aanspraak op bibliographische nauwkeurigheid. Het vult evenwel het genoemde werk voor de laatste twintig jaren aan, en

verbetert het op enkele plaatsen, waardoor het thans als de meest volledige lijst van werken over algemeene en lokale Nederlandsche plaatsbeschrijving, in de laatste 50 jaren verschenen, kan aangemerkt worden en als zoodanig goede diensten bewijzen.

De indeeling is systematisch naar de provinciën en steden, de titels in elke afdeeling zijn chronologisch gerangschikt. Een hoofdstuk aan de algemeene beschrijvingen gewijd gaat vooraf; daarin zijn ook opgenomen de reizen, afbeeldingen van steden, dorpen, enz. en de voornaamste atlassen en kaarten.

Het tweede deel van de „Algemeene aardrijkskundige bibliographie" zal bevatten den natuurkundigen toestand van Nederland en bewerkt worden door de heeren F. J. van Pesch en W. J. D. van Iterson voor de geologie, van den heer J. van Heurn voor de wateren en den waterstaat, van Prof. C. A. J. A. Oudemans en Dr. J. G. Boerlage voor de botanie en van Dr. P. P. C. Hoek voor de zoölogie. Het derde deel, dat aan het volk, zijne zeden, gewoonten, bedrijven, enz., zal gewijd zijn, zal weder samengesteld worden door den heer R. van der Meulen.

Nalezing op F. Muller's Catalogus van Nederlandsche historieprenten, bewerkt door Mr. Ch. M. Dozy. Rotterdam, W. J. van Hengel, 1887, 8vo. 2, 45 blz. Overgedrukt uit het Archief voor Nederlandsche kunstgeschiedenis, dl. VII.

De aanleiding tot deze Nalezing bestond in eene zeer uitgebreide verzameling historieprenten, tot dusverre aan bijna ieders aandacht, ook aan die van den heer Muller, ontsnapt. Voor zij in Juni '85 door de

firma Fred. Muller en Co. geveild werd, mocht Mr. Dozy haar rangschikken en aan een nauwkeurig onderzoek onderwerpen. Het gevolg daarvan was, dat hij daarin een 400 tal prenten vond, gedeeltelijk niet door Muller beschreven, gedeeltelijk in een staat verschillend van de reeds beschrevenen, terwijl enkelen aanleiding gaven de bestaande beschrijving te verbeteren of aan te vullen. Bij die beschrijving heeft de heer Dozy zich geheel gehouden aan zijn voorbeeld, ook wat de nummering betreft, zoodat deze nalezing bij het gebruik van Muller's Catalogus, steeds gemakkelijk en veelal met vrucht zal kunnen geraadpleegd worden.

Van Someren, J. F., Beschrijvende catalogus van gegraveerde portretten van Nederlanders. Vervolg op Frederik Mullers Catalogus van 7000 portretten van Nederlanders. Eerste deel. Uitgave van het Frederik Muller-fonds. Amsterdam, Fred. Muller & C°. 1888. 8vo. VIII, 243, XII blz.

Reeds bij Muller's leven was door hem het plan gevormd „een vermeerderden herdruk te geven van zijn Catalogus van 7000 portretten, en wel met rangschikking der portretten volgens typen; elke type afzonderlijk en de navolgingen daarachter. De Commissie van het Frederik Muller-fonds heeft op goeden grond gemeend, dit plan in zoover te moeten wijzigen, dat de reeds gegeven portret-beschrijving, met uitzondering van de supplementen, niet zouden worden herdrukt (tenzij belangrijke fouten bij enkele Nrs. dit noodzakelijk maakten), en dat in het nieuwe werk noch geteekende portretten, of langs mechanischen weg verkregen reproducties, noch die van buitenlanders zouden

worden opgenomen. De rangschikking naar typen, hoe wenschelijk ook, bleek niet wel uitvoerbaar meer, daar de beschreven portretten voor het grootste gedeelte weder verstrooid en niet te vergelijken waren. Om dezelfde reden bleef de herdruk achterwege. Daarentegen zouden bij die portretten welke gegraveerd zijn door kunstenaars, wier werk elders nauwkeurig is beschreven, de staten van iedere plaat in 't kort worden vermeld. Eindelijk moest een systematische lijst van verzamelingen en serieën van portretten in boekwerken voorkomende aan de beschrijving der afzonderlijke portretten voorafgegaan. Zoodoende zou de vorige portret-catalogus zijn waarde blijven behouden." [1])

Het eerste deel is geheel aan deze laatstgenoemde Lijst gewijd. Het bevat de uitvoerige beschrijving van ruim 250 boekwerken, met volledige collatie, waarin serieën portretten van Nederlanders voorkomen, met de beschrijving der verschillende drukken, de lijsten der portretten en met vermelding, zoover dit mogelijk is, van teekenaar en graveur, en alle verdere bijzonderheden die tot eene goede iconographie behooren. Om slechts een voorbeeld uit velen te noemen, worden hier op die wijze niet minder dan 23 verschillende uitgaven van Van Meteren's Historie [2]) behandeld, waarbij gewezen wordt op het verschil der portretten in al deze uitgaven, op de oorspronkelijke portretten daarin voorkomende, waar zij vroeger of later werden opge-

---

[1]) Voorwoord, blz. 1, 2.

[2]) Een aanvulling hierop wordt geleverd door Prof. Fruin, in zijn opstel „Over het ontstaan en de eerste hoogduitsche uitgaven van Van Meteren's Historien", in de Bijdragen voor Vad. Gesch. en Oudheidk. 3de R. 4de dl., blz. 427, 428.

nomen, hunne artistieke waarde, enz. Op dezelfde wijze zijn niet alleen de Nederlandsche, maar ook de buitenlandsche werken, waarin portretten van Nederlanders voorkomen, beschreven; onvermeld bleef alleen dat groot aantal boeken hier te lande verschenen met portretten „van geen of twijfelachtige gelijkenis of kunstwaarde". Daar de boekwerken allen door den heer van Someren zijn gezien en de bewerking getuigt van geheele toewijding, groote scherpzinnigheid en nauwkeurigheid, heeft zijn werk een blijvende waarde ontvangen evenzeer voor de ikonographie als voor de bibliographie, en mag het te gelijk als eene belangrijke bijdrage tot eene bibliographie der Nederlandsche geschiedenis aangemerkt worden.

De werken zijn in eenigszins systematische orde opgenomen. Op I de algemeene portretverzamelingen, volgen de boeken met portretten van II de vorsten en landvoogden, III Nederlandsche geleerden, IV beoefenaars van schoone kunsten, V veldheeren, vlootvoogden, Gouverneurs-Generaal, VI de bijzondere personen. Een alphabetisch register van al de beschreven werken besluit het geheel. In het tweede deel, dat de beschrijving der afzonderlijke portretten zal bevatten, zal op iederen naam verwezen worden naar de portretten van denzelfden persoon die in boeken voorkomen, waardoor een alphabetisch register der personennamen in het eerste deel overbodig is. Dit tweede deel is ter perse.

Bouwstoffen voor de geschiedenis der wis- en natuurkundige wetenschappen in de Nederlanden, door D. Bierens de Haan. Tweede verzameling. Overgedrukt uit de Verslagen en Mededeelingen der K. Akademie van Weten-

schappen. Niet in den handel. (Amst.) 1887. 8vo. VI en 466 blz. met 3 pl.

Deze verzameling bevat 13 opstellen (XVIII—XXX) [1]) over de werken van de volgende Nederlandsche wis- en natuurkundigen, hier grootendeels voor het eerst beschreven en min of meer uitvoerig toegelicht: C. M. Anhaltin, W. J. Blaeu, M. Bolstra, D. J. Bothnia van Burmania, J. Buinga, S. Hz. Cardinael, N. Cruquius, J. Pz. Dou, C. F. Eversdijck, Gemma Frisius, Ad. Fritach, C. H. Gietermaker, A. de Graaf, A. Hayen, Th. Hoen, J. P. Holwarda, V. Hotman, D. van Houcke, J. Hudde, R. Hues, C. Huygens, R. Ez. Keteltas, C. J. Lastman, A. J. Kops, C. van Leeuwen, J. H. Jarichs van der Leij, J. van Loon, J. Lulofs, S. Marolois, G. Melder, N. Mulerius, A. Mutsert, W. Raets, L. Rekel, D. Rembrantsz van Nierop, H. Reyersz, R. Robbertsz, R. de la Rose, J. van der Schuere Menenaer, J. Sems, B. de Spinosa, J. J. Stampioen, J. Stampioen de Jonge, W. J. Stampioen, S. Stevin, A. de Veen, C. Velzen, H. Waningen, A. W. Waessenaer, J. Waessenaer, J. de Witt, enz. De titels zijn allen uitvoerig, naar de werken zelve, beschreven, voor een groot deel in het bezit van den auteur, waardoor zij bij een bibliographische behandeling van deze onderwerpen moeten geraadpleegd worden. Dit mag te meer gewaardeerd worden, daar het meerendeel dezer werken uit kleine boekjes bestaat, die zeer zeldzaam zijn, en in de meeste openbare bibliotheken niet gevonden worden. Achter ieder deel is wel een lijst gevoegd van de beschreven boeken, maar de

---

[1]) De eerste Verzameling (I—XVII) werd aangekondigd in de Bibl. Adv., IV, blz. 295.

verwijzing naar de aanteekeningen bij ieder opstel maakt het opzoeken verre van gemakkelijk; de hoogleeraar zou velen verplichten als hij kon besluiten bij de eventueele uitgave van een derde deel, daarbij een algemeen register der titels te voegen met eenvoudige verwijzing naar de bladzijden.

Boersma, H. L., Kunstindustrieele literatuur. Proeve van een historisch-bibliographisch overzicht van boek- en plaatwerken verschenen op het gebied der kunstnijverheid. Eerste gedeelte (van de oudheid tot omstreeks 1700 [lees 1600]. 's Gravenhage, v. Stockum en Zoon. 1888. 8vo. 215 blz.

De schrijver verklaart in de voorrede zich bij de samenstelling van dit werk „evenmin gebonden te achten aan de streng wetenschappelijke eischen der historiographie als aan die der bibliographie". Men moet het dus nemen voor hetgeen het is: eene vluch tige compilatie van meerendeels nageschreven titels, in eenigszins systematische orde gerangschikt, met toelichtende en ophelderende aanteekeningen uit tal van werken verzameld, zooals uit Guilmard, Les maîtres ornemanistes, Eitelberger, Quellenschriften, den Universal Catalogue of books on art, door het Kensington Museum uitgegeven en dergelijken. Is het geschrift dus al geen aanwinst voor de bibliographie, het mag hier vermeld worden als een eerste bescheiden ontwerp van een letterkundige geschiedenis der kunstnijverheid die door belanghebbenden reeds met vrucht kan geraadpleegd worden, waarbij de aan het slot van het werk toegevoegde inhoudsopgave en het alphabetisch register van namen goede diensten zullen bewijzen.

Catalogus van de openbare bibliotheek te Arnhem. — Supplement en Algemeen Register. Arnhem, K. van der Zande, 1883, 87. 2 dln. 8vo. 4, 356, 85, X, — 2, 117 blz.

Deze bibliotheek, nog van jongen datum, werd in 1855 opgericht door vereeniging van de in Arnhem verspreide bibliotheken van verschillende collegiën; de eerste algemeene catalogus verscheen in 1858 door de zorg van den toenmaligen bibliothekaris P. Nijhoff. De bibliotheek onderscheidt zich door een belangrijke verzameling werken over geschiedenis en rechtsgeleerdheid, waaronder enkele kostbare werken, incunabulen en handschriften met miniaturen, de laatsten uit Geldersche kloosters afkomstig. De aanwinsten sedert '58 bepalen zich tot meerendeels nieuwe boeken, waaronder eene medische verzameling en de weinig beteekenende bibliotheek, nagelaten door Mr. W. H. Dullert.

De nieuwe catalogus is, geheel overeenkomstig den vorige, in vrij uitvoerige systematische orde met alphabetisch register, ingericht. De titels van den ouden catalogus zijn letterlijk gevolgd, zelfs zonder inachtneming van de in de errata aangegeven verbeteringen, en zonder aanvulling van de inhoudsopgave der tijdschriften en verzamelwerken; de nieuwe titels laten ook nog al eens te wenschen over. De minder zorgvuldige bewerking zal moeten geweten worden aan de afwisseling van bibliothekarissen, waarvan in het „voorwoord" gesproken wordt, maar het mag bevreemding wekken, dat in hetzelfde voorwoord de geschiedenis der bibliotheek, in het voorbericht van den catalogus van '58 begonnen, niet wordt voortgezet,[1]) en het bestaan van

[1]) In die geschiedenis had ook kunnen vermeld worden, waarom de Getijdenboeken met miniaturen, voorkomende in

dezen catalogus zelfs geheel wordt verzwegen, terwijl hij ook niet in de bibliotheek is opgenomen.

Alphabetisch Register op den Systematischen Catalogus der Provinciale bibliotheek van Friesland. Bewerkt en uitgegeven op last van de Provinciale Staten van dit gewest (door G. Colmjon en J. L. Berns.) Leeuwarden, W. Eekhoff en Zoon. 1887. roy. 8vo. 4 en 253 blz.

Op den belangrijken Catalogus zelf werd reeds de aandacht gevestigd in de Bibl. Adv., IV, blz. 139 en 296. Dit Register is in alphabetische orde samengesteld naar de namen der schrijvers, en de korte titels der naamlooze geschriften. Waar de naam eens schrijvers meermalen op verschillende plaatsen in den Catalogus voorkomt zijn de korte titels der boeken daarbij gevoegd, waar deze slechts een enkel maal voorkomt, of op eene bladzijde meermalen, wordt alleen naar de bladzijde verwezen met bijvoeging van de afdeeling Godgel., Rechtsgel., enz. Daar het geheele register op de laatste wijze door den vorigen bibliothecaris was aangelegd, meende de tegenwoordige bibliothekaris niet te veel daarvan te mogen afwijken. Zijn bijvoegingen hebben intusschen het belang van het werk niet weinig verhoogd en het gebruik van den uitgebreiden Catalogus gemakkelijk gemaakt.

Catalogus van de bibliotheek der Vereenigde Doopsgezinde Gemeente te Amsterdam. Amsterdam, Roeloffzen en Hübner, 1888. 2de deel. roy. 8vo. 8 en 482 blz.

Het grootste gedeelte van dit deel (355 blz.) bevat

---

den catalogus van '58 op blz. 243 en 244 niet in den nieuwen catalogus zijn opgenomen.

den Catalogus der Doopsgezinde literatuur, waarvan de bibliotheek, zooals bekend is, eene eenige verzameling bezit. Deze Catalogus is in vier afdeelingen verdeeld: I Geschiedenis, II Kenmerkende gevoelens, III Strijd- en verdedigingsgeschriften, IV Werken van doopsgezinde schrijvers in Nederland, ieder met talrijke onderafdeelingen. Vooraf worden enkele bibliographische werken opgenomen, aan het slot de verzameling portretten en prenten, en een alphabetisch register der namen. De samenstelling van dezen Catalogus, die, volgens de voorrede voor dit deel, niet meer beoogt te zijn dan een „boekenlijst", is geheel gelijk aan die van het eerste deel, [1]) met die wijziging, dat „ter wille van 't belang dat de bibliographie er bij heeft", de boeken van de 16de en 17de eeuw meer uitvoerig zijn opgeschreven, met bijvoeging van de namen der uitgevers. Ofschoon de bibliographie nog veel hooger eischen stelt, mag men den samensteller daarvoor dankbaar zijn, omdat nu ten minste eenige zeldzame werken met de herdrukken, al is het dan ook gebrekkig, beter kunnen onderscheiden worden.

De tweede afdeeling van dit deel bevat den Catalogus der werken over oude en nieuwe letterkunde grootendeels door P. Fontein in het jaar 1789 aan de doopsgezinde gemeente gelegateerd.

De Librye. Curiosa, rariora. Rotterdam, A. Eeltjes. N°. 1—5. Oct. 1887 ... 1888. 4to. blz. 1—40.

De uitgever stelt zich voor door dit blad „minder alledaagsche boektitels bekend te maken", voorts

---

[1]) Zie Bibl. Adv. V, blz. 314.

vragen en mededeelingen van bibliographischen en letterkundigen aard op te nemen. De titels zijn meerendeels genomen van boeken voorhanden in het magazijn van de firma A. Eeltjes te Rotterdam, bij ieder is de prijs gesteld waarvoor het te bekomen is.

De beschreven Nrs. bevatten eenige niet onbelangrijke bijdragen tot de Nederlandsche bibliographie, die met vrucht kunnen geraadpleegd worden. Daartoe rekenen wij: eene beschrijving van 33 Almanakken van de jaren 1598 tot 1787; Lijsten der werken van Wolff en Deken ter aanvulling der lijst opgesteld door van der Os (Zie Bibl. Adv., V, blz. 141); Catalogus van de bibliotheek van een burger uit de 17de eeuw, naar een H. S. van Dirck Jansz. te St. Anna Parochie; Bio- en bibliographische aanteekeningen over den boekhandelaar-uitgever-schrijver Cornelis van der Aa; Lijst van 22 geschriften betreffende de Alkmaarsche kerkzaak in 1740; voorts, in een Bijblad, N°. 1, (16 blz. 8vo), een bibliographie der geschriften van J. H. Swildens en der werken over en tegen hem verschenen, opgesteld naar aanleiding van het werk van Mr. W. B. S. Boeles, de Patriot J. H. Swildens, Leeuwarden, 1883, met aanvulling en verbeteringen van de opgaven daarin voorkomende. Behalve deze bevatten de Nrs. nog een aantal lijsten van meerendeels zeldzame Hollandsche boekjes die tot de volks-literatuur gerekend worden, welker titels alle uitvoerig beschreven zijn en dikwijls vergezeld gaan van aanteekeningen van bibliographische en letterkundige beteekenis.

CATALOGUS

VAN BOEKEN, VOORHANDEN IN HET MAGAZIJN

VAN

MARTINUS NIJHOFF

TE 'S-GRAVENHAGE,

en voor de bijgestelde prijzen te bekomen.

NEDERLANDSCHE DICHTERS VAN DE 18de EEUW. [1])

1. **Alphen, (Sr.) H. van**, Hondert geestelijke liederen. 2de dr. met een aanhangsel van reisgezangen, enz. Amst. 1748. kl. 8vo. led. verg. op sneê. f 1.50

2. **Alphen, H. van, en P. C. van de Kasteele**, Proeve v. stichtelijke mengelpoëzy. Utr. 1771. 8vo. led. verg. op sn. f 1.50

   Oorspronkelijke uitgave, niet in den handel, waarvan enkele gedichten niet in de volg. zijn opgenomen.

3. —— Hetz. 2e druk. Utr. 1772—73. 8vo. 2 st. 1 bd. f 1.50

4. —— Hetz. (2e druk, titeluitg.) Utr. 1782. 8vo. 1e en 3e st. 1 bd. f 1.—

5. —— Gedigten en overdenkingen. Utr. 1777. 8vo. hf. led. f 1.—

6. —— Nederlandsche gezangen. Amst. 1779. 8vo. f 1.—

7. —— Aanspraak a. de leden d. Oeconomischen Taks te Utregt. 5 April 1781. Utr. 1781. 8vo. f 0.50

8. —— Egtzang bij z. vereeniging m. C. G. v. Valkenburg. Haarl. 1781. 8vo. f 0.50

9. —— Vervolg d. kleine gedichten voor kinderen. Utr. 1785. 8vo. f 1.50

---

[1]) Staan zij al in de kunst niet hoog aangeschreven, hunne werken hebben beteekenis en waarde voor de letterkundige en politieke geschiedenis van hun tijd, ook, door het groot aantal gelegenheids-gedichten, voor familiegeschiedenis en genealogie.

10. **Alphen, H. van**, Aan J. T. W. v. Alphen en A. W. P. Pauw bij hunne egtvereeniging. Z. pl. 1797. 8vo. f 0.50

11. —— Proeve v. liederen en gezangen v. d. openbaren gods dienst. 's Hage, 1801, 2. 2 stn. 8vo. f 1.—

12. —— Mengelingen in proza en poëzy. Utr. 1802. 8vo. f 1.—

13. —— De hemelvaart. 's Grav. 1803. 8vo. f 0.50

14. —— Volledige dichtwerken. Uitg. d. J. I. D. Nepveu. (Volksuitgave). Utr. 1871. M. portr. 8vo. f 1.—

15. —— **Nepveu, J. I. D.**, Het leven v. H. v. Alphen. Utr. 1839. M. portr. 8vo. f 1.50

Hierbij: Clarisse over v. A. als dichter, 1828; gedichten van Kleijn en and. op het overlijden van v. A. enz. 6 st.

16. **Alvaarsma, M. Bornius**, De Winter. Leeuw. 1749. 4to. f 0.75

17. **Apollo's Kermisgift** aan de Haagsche vermaaks-gesinde jeugd. 's Grav. 1740,43. 2 dln. Met titelvign. 1 hr. bd. kl. 8vo. f 1.50

18. —— Hetz. Hoorn, 1745. 2 dln. M. titelvign. kl. 8vo. f 1.50

19. **Apollo's Marsdrager**, veylende alderhande snel, punt, schimp- en mengeldichten. (Amst.) 1728,31. 3 dln. Met een aantal pl. 1 bd. kl. 8vo. hf. linn. f 2.50

20. **Apollo's St. Nicolaasgift** aan Minerva. Leid., J. v. Kerckhem. Z. j. c. 1720. M. titelv. kl. 8vo. f 1.50

21. **Apollo's Nieuwejaarsgift** a. h. behoorlijke Holl. jufferschap. 's Grav. 1742. M. titelv. kl. 8vo. hrn. f 1.50

22. —— Hetz. 's Grav. 1745. kl. 8vo. f 1.50

23. **Arends Jr., R.**, Gedichten. Amst. 1757. 4to. led. f 1.—

24. **Arkstee, H. K.**, Nijmegen enz. in dichtmaat beschreven. Amst. 1733. Met pl. 8vo. hrn. f 1.50

25. **Arnhem, J. van**, 's Menschen leven. Arnh. 1701. 4to. f 1.—

26. **Arondeus, H.**, Nut en dienstig zang-boekje, begrepen in de Psalmen Davids, nevens eenige Stigt. liederen. Amst. z. j. c. 1750. M. muz. kl. 8vo. hf. led. f 1.50

27. **Bacchus op zijn troon** of de nuttigheid d. wijns. M. poet. gedachten verreikt. Leid. 1715. kl. 8vo. f 1.—

28. **Bakker, P. Huisinga**, Poëzy. Amst. 1782—90. 3 dln. 8vo. f 1.50

29. **Bartelink, J.**, De Beemster kermis. Leyd. 1774. M. pln. 8vo. f 0.75

30. **Beer Poortugaal, J. C. C. den**, Mijne ledige uren. Amst. 1793. 8vo. cart. f 0.75

31. **Beerta, J.**, Proeven v. gedichten. Gron. 1778. 8vo. f 0.75

32. **Bellamy, J.**, Gezangen mijner jeugd. Amst. 1782. 8vo. f 0.75

33. (——), Vaderlandsche gezangen van Zelandus. Z. pl. 1783. 8vo. f 1.—

34. —— Gezangen. Amst. 1785. M. portr. 8vo. cart. f 1.—

35. —— Röschcn. Uebers. v. L. J. F. Janssen. Emm. 1834. 8vo. f 0.60

36. —— **Catalogus** d. tentoonstelling v. werken van en over J. Bellamy. Utr. 1886. 8vo. f 0.60

37. **Belle, J. van**, Davids Psalmen op nieuws berijmd. Haarl. 1733. M. muz. 4to. hrn. f 1.50

38. **Berkhey, J. le Francq van**, Gedichten. Amst. 1774—82. 10 dln. 8vo. hf. led. bdn. f 5.50

Vaderlijk afscheid; Zeetriumph d. Bataafsche vrijheid, m. bijlage; Vriendentraanen; Gedigten; enz. enz.

39. —— Claudius Civilis. Treurspel. Amst. 1764. kl. 8vo. f 0.50

40. —— 't Bataafsch Athene. Leyd. 1766. 8vo. f 0.50

41. —— Het Rhijnlandsch wedspel. Leyd. 1766. 8vo. led. f 0.50

42. —— Gedigten. Amst. 1776. 2 dln. 8vo. hf. led. f 0.75

43. —— Het verneedert en verheerlijkt 's Gravenhage. Amst. 1776. 8vo. f 0.50

44. —— Zinspelende gedigtjes op de printjes van *Christina Chalon*, ge-etst d. *P. de Mare*. Amst. 1793. Met 32 etsen. 8vo. f 2.50

45. (——) De Bataafsche menschelijkheid of de gevolgen d. tweedracht. d. J. Laconius Franco Batavus. Leyd. 1801. 8vo. f 1.50

46. —— Hetz. In net Hs. van dien tijd. bd. 4to. f 1.—

47. —— De Leidsche Spinster in zegepraal of de vrije huwelijkskeus. Leid. 1804. 8vo. f 1.—

48. —— Lijkgedachtenis van Prins Willem V. Amst. 1806. 8vo. cart. f 0.50

49. **Beudeker, Chr.**, De sprekende konstkamer in zedige gedachten voorgesteld. Z. pl. 1748. 8vo. hf. led. f 1.—

50. **Bilderdijk, W.**, Edipus, koning van Thebe. Naar Sophokles. Amst. 1779. 8vo. f 0.75

51. —— Mijn verlustiging. Leyd., Amst. 1781. M. vign. 8vo. f 1.—

52. —— Onze voorvaders bij de oprechting v. h. Gemeenebest. Leyd. 1782. 8vo. hf. led. f 1.—

(In de Poëtische Mengelstoffen v. „Kunstliefde spaart geen vlijt”.)

53. **Bilderdijk, W.**, Bloemtjens. Amst. 1785. M. vign. 8vo. hf. led. f 1 —

54. —— Vertoogen v. Salomo. Amst. 1788. 8vo. f 0.50

55. —— Elius. Romance. Z. pl. of j. (Amst. 1788). M. vign. 8vo. f 0.75

56. —— De dood v. Edipus. Naar Sophokles. Amst. 1789. 8vo. f 0.75

57. —— Treurzang van Ibn Doreid. 's Grav. 1795. M. portr. v. B's eerste vrouw. 8vo. f 1.—

58. —— Mengelpoëzy. Amst. 1799. 8vo. f 1.—

59. —— Mengelpoëzy, bevatt. vertellingen en romances. Amst. 1799. 8vo. f 1.—

60. **Bloem, J.**, Stigtelijke zeedeverssen gepast op de zang-wijzen begr: in de Psalmen Davids. Op muz. gez. d. H. G. Amst. z. j. c. 1750. M. muz. kl. 8vo. f 1.25

61. **Bloemlezing** uit de beste schriften d. Nederlandsche dichters d. 18de eeuw, d. L. G. Visscher. Breda, 1822. 8vo. f 1.25

62. **Blussé, A.**, Iets dichtmaatigs. Dord. 1784. 8vo. led. f 0.60

63. **Boogaard, P. van den**, Het feest van Sinte-Zwijn of oude varkenmarkt. Z. pl. of j. (Haarl.?) 8vo. f 1.—

64. **Bosch, H. de**, Latijnsche gedigten ter eere van Bonaparte. M. de vertal. v. C. v. Lennep, P. Pijpers, en R. H. Arntzenius. Utr. 1801. 8vo. f 1.—

65. **Bosson, A. de**, Dichtkundige Academische uitspanningen. Leyd. 1777. 8vo. f 0.75

66. **Brakonier, de Wilde, C.**, Bespiegelingen o. Gods kerk- en waereld bestier. Amst. 1756. — Opwekkelijke nasporingen bij 't genot v. 't buitenleven. M. vervolg. Amst. 1754—57. — Tez. 3 dln. 1 led. bd. 8vo. f 1.50

67. —— Tijdwinst in ledige uuren. Leyd. 1774. 8vo. hf. led. f 0.50

68. **Bremer, J.**, Rijm-gedagten o. h. wenschelijkste op aarde. Rott. 1708. 4to. f 0.75

69. **Brouerius van Nidek, M.**, Zederijke zinnebeelden. der tonge. Amst. 1716. Met titelpl. en 40 vign. 8vo. hrn. f 2.50

70. —— Hetz. Amst. 1764. Met dezelfde platen. 8vo. f 1.50

71. **Bruin, C.**, Zedelijke mengel-dichten. Amst. 1707. — J. Pook, Rommel-zoodjen. Amst. 1709. 2 dln. M. pln. 1 hrn. bd. kl. 8vo. f 1.—

72. **Bruin, C.**, De grondlegging d. Roomsche vrijheid. Amst. 1713. — L. Schermer, Atalante i. d. hof v. Kalidon. Amst. 1711. — G. T. Domis, Telefon, koning v. Messene. Treurspel. Amst. 1707. enz. enz. 6 stn. 1 bd. kl. 8vo. hrn. f 1.50

73. —— Kleefsche en Zuid-Hollandsche Arkadia. Met aant. v. L. Smids. Amst. 1716. Met titelpr. 8vo. hrn. f 1.—

74. —— Hetz. 2e dr. Amst. 1730. Met pln. kl. 8vo. led. f 1.25

75. —— Het Onze Vader of uitbreid. o. h. gebed onzes Heeren. Amst. 1718. 4to. f 0.50

76. **Buma, J.**, Boere bruiloft of h. huwelijk v. Moddeworst en Griet Beerdberg. Knoll. 1767. M. portr. 8vo. hf. led. f 1.—

77. **Burg, H. van den**, Eerzuilen gesticht op het graf v. Louys Bourbon. Leid. 1715. 4to. f 1.—

78. —— Verzameling van uitgekozene zinspreuken en zinnebeeldige printversieringen, eertijds op bevel van den Keizer der Russen Peter Alexis getekent en gesneden; en nu op nieus verrijkt . . . . . . Haarl. 1743. Met titelprent en emblem. fig. 4to. f 6.—

79. **Burman, P.**, Gedichten, Intree-redenen enz. M. de navolgingen v. Smits, Balde, A. Kluit. e. a. In 1 dl. M. pln. en portrn. gr. 4to. hf. led. f 1.50

80. **Bussingh, J. W.**, Gezangen v. de Gereformeerde kerk v. Nederland. Rott. 1796. 2 dln. 8vo. f 1.—

81. —— Aan D. W. Smits bij de vervulling v. z. 25-jar. Evang. dienst. Rott. 1801. 8vo. f 0.50

82. —— Liederen v. h. kersfeest te Gouda. Gouda, 1804. 8vo. f 0.50

83. —— Aanspraken en gebeden bij h. Pinksterfeest in 1805. 's Grav. 1805. 8vo. f 0.50

84. —— De opwekking van Lazarus. Gouda, 1806. 8vo. f 0.50

85. —— Feestzangen v. h. koninklijke huis. Haarl. 1817. 8vo. f 0.50

86. **Bijdragen**, Taal- en dichtkundige, 1759—62. Leyd. 1760—62. 2 dln. 8vo. hrn. f 1.50

87. —— Nieuwe, tot opbouw d. vaderl. Letterkunde. Leyd. 1763—66. 2 dln. 8vo. hf. led. f 1.50

88. **Clarisse, J.**, Gedichten. Utr. 1792. 8vo. *Zeer zeldzaam.* f 1.25

89. **Clercq, P. le**, Huwlijks min tafereel. Amst. 1722. M. pln. 8vo. f 1.25

90. —— Hetz. Amst. 1771. M. pln. 8vo. led. f 1.—

91. **Clijburg, J.**, Poëzy. 's Hage, 1727. kl. 8vo. hrn. f 0.60

92. **DeCambon, M. G, geb. van de Werken**, Zededichten op h. leeven en sterven v. J. Christus. 's Grav. 1771. 8vo. f 0.50

93. **Dichtstukken** van het Genootschap: „Kunstliefde spaart geen vlijt." 's Grav. 1794, 97, 99. 3 dln. 8vo. f 1.50

94. **Duim, F.**, Mengel-zangen tot tijdtkortinge d. jeucht. Amst. 1744. kl. 8vo. hf. hrn. f 1.—

95. —— De kwijnende vrijheid herstelt in h. eilant Vrijekeur. Zinnespel. Amst. 1749. kl. 8vo. f 0.50

96. **Dijk, J. van**, Zedelijke bespiegelingen e. a. mengeldichten. Amst. 1772. 8vo. f 0.75

97. —— Gedichten. Haarl. 1789. M. portr. 8vo. f 0.50

98. —— De verlossinge van Israel uit Egipte. Haerl. 1791 8vo. f 0.50

99. —— Nagelatene Schriften. Amst. 1832. 2 dln. 8vo. f 1.25

100. **Echtzangen**, bekroond d. h. Gen.: „Kunstliefde spaart geen vlijt". 's Grav. 1790. 8vo. f 1.25

101. **Elger, W. den**, Gedichten en Rotterdamsche Arcadia. Amst. 1726. 4to. Met titelpl. hf. led. f 1.50

102. **Elsland, J. van**, Dronke Jaap de boer op h. concert. Amst. c. 1720. kl. 8vo. f 0.50

103. —— Morgenspraak tuss. Jaap en Kees o. d. val. v. Faëton. Amst. c. 1720. kl. 8vo. f 0.50

104. —— Gezangen of h. vrolijk gezelschap d. negen Zanggodinnen. Haarl. 1738. M. muz. kl. 8vo. hf. led. f 1.50

105. —— Dankbaare naagedachten en geboorte gezangen op de verschijninge v. Jezus Chr. Haarl. c. 1750. M. muziek v. C. Kauwenberg en W. Vermaaten. 4to. hf. led. f 2.—

106. **Elzevier, K.**, Lierzangen. Leyd. 1747. 4to. hf. led. f 1.—
In denz. band: P. à Chemmenich, Jocoserium. 1746.

107. (**Essen, Margriet van**), Iets van M.... Z. pl. 1796. M. portr. en pl. gegr. d. Ziesenis. kl. 8vo. Zeldzaam. f 1.50
M. v. Essen was geb. baronnesse van Haeften, Vrijvrouwe van Abbebroek, enz.

108. **Eijk, J. van**, Onuitgegeven dichtstukken. Duidelijk Hs. uit de 18e eeuw. 1 deel. 4to. 290 blz. hrn. f 2.—
J. van Eijk was predikant te Loosduinen.

109. **Feitema, S.**, Dichtwerken. Amst. 1753—64. 3 dln. M. portr. en pln. d. J. Buijs en R. Vinkeles. 4to. hf. led. f 3.—
Henrik de Groote, Telemachus, Nagelaten dichtwerken en lijkzangen.

110. **Feitema.**, **S.**, Tooneelpoëzy. Amst. 1735. 2 dln. M. pln. door J. Buys en R. Vinkeles. 4to. hf. led. f 1.50

111. —— Romulus. Treurspel. Amst. 1722. kl. 8vo. f 0.50

112. **Feith.**, **R.**, Dicht- en prozaïsche werken. Rott. 1824. 14 dln. — **Feith en J. Kantelaar**, Bijdragen t. bevord. d. kunsten en wetenschappen. Rott. 1825. 2 dln. Tez. 16 dln. 8vo. f 4.50

113. —— Fanny. Amst. 1787. 12mo. hf. led. f 0.50

114. —— Poëtisch mengelwerk. Amst. 1788. 8vo. f 0.50

115. —— Thirsa of de zege v. d. godsdienst. Amst. 1790. 8vo. cart. f 0.50

116. —— Lady Johanna Gray. Amst. 1791. 8vo. cart. f 0.50

117. —— Het graf. Amst. 1792. 8vo. cart. f 0.75

118. —— Oden en gedichten. Amst. 1796. 5 dln. 8vo. f 1.50

119. —— De ouderdom. Amst. 1802. 8vo. cart. f 0.50

120. —— Proeve v. gezangen v. d. openb. godsdienst. Amst. 1804. 8vo. cart. f 0.75

121. —— Brieven aan Sophie. Amst. 1806. 8vo. cart. f 0.50

122. —— Verlustiging v. mijnen ouderdom. Haarl. 1818. 8vo. cart. f 0.50

123. —— De eenzaamheid en de wereld. Haarl. 1821. 8vo. cart. f 0.60

124. **Fortman**, **J.**, Dichtlievende mengelingen. Hoorn, 1772. 8vo. hf. led. f 1.—

125. **Fremery**, **B.**, Mijne offeranden aan Apollo en Hymen. Dordr. 1786—90. Met vign. d. R. Vinkeles en and. 3 stn. 1 bd. 8vo. hf. led. f 1.50

126. **Gaete.**, **H. van den**, Bruiloftsdichten, minnezangen enz. Amst. 1707. 1e (één.?) dl. 8vo. f 1.—

Meerendeels betreff. Amsterdamsche familiën.

127. **Gargon**, **M.**, De 150 psalmen Davids. Amst. 1722. M. muz. kl. 8vo. led. f 1.50

128. **Gedichten**, **Vaderlandsche**, 1772—1800. 8vo. 1 bd. hf. led. f 1.50

Hierin: Eerzuil v. J. D. v. d. Capellen t. d. Pol. M. portr. — Gedichten v. H. de Bosch op Buonaparte. — Lierzangen d. E. O. H. J. — Vaderlandsche gezangen v. Zelandus (Bellamy) enz. enz.

129. **Gedigten**, Verscheyde, op de Windtnegotie. Bombardium, Z. j. (Amst. 1720?) 4to. f 2.50

In denz. band: Aanmerkingen ov. de nieuwe gesteltheit d. finantien. Amst. 1720. — Project v. de Provinc. Geldersche Compagnie v. Commercie. Arnh. 1720. enz. enz.

130. **Gedichten van het genootschap:** „Hier na volmaakter". Amst. 1785. 8vo. f 1.—

131. **Gelegenheidsgedichten** bij inwijding van leeraren in hunne gemeenten. 1708—25. 1 ld. bd. 4to. f 2.50

132. **Gellert**, **C. F.**, Fabelen en vertelsels. In Nederd. vaerzen gevolgd, d. R. de Bosch, P. Meyer, J. Lublink e. a. Amst. 1772—74. 3 dln. Met 149 platen, n. A. en J. Buys, d. A. v. d. Meer. 8vo. hf. led. f 6.50

133. —— Hetz. Amst. 1781. 3 dln. M. pln. 8vo. hf. led. f 4.50

134. **Gezangen**, **Christelijke**, ten gebruike d. Doopsgezinde gemeente te Amsterdam, ingev. in 1791. Amst. 1820. M. muz. 4to. hf. led. f 1.—

135. **Ghijben**, **K.**, en **J. Badon**, Mengeldichten. Dordr. 1756. 4to. led. f 1.—

136. **Goeree**, **J.**, Mengelpoëzy. Amst. 1758. 2 dln. M. pln. 1 hf. led. bd. 8vo. f 1.—

137. **Grauwhart**, **H.**, Leerzame zinnebeelden en voorbeeldel. zedelessen best. in christel. bedenkingen. Amst. 1725, 27. 2 dln. M. 175 emblem. in kopergrav. 1 bd. kl. 8vo. hrn. f 2.50

138. **Grebber**, **P.**, De vier koude wintermaanden berijmd. (Dec. 1708—Maart 1709). Z. pl. 1709. 4to. f 0.75

139. **Gyzen**, **J. van**, Werken. Amst. 1707—11. 3 dln. 1 bd. met titelvignet d. Langendijk. kl. 8vo. hrn. f 1.50

140. —— Het houwelyk v. Jorden en Baafje of de bedrogen konstverkoper. Klugtspel. Amst. 1715. kl. 8vo. cart. f 1.—

141. **Haes**, **F. de**, Gedichten. Amst. 1744—64. 4 led. bdn. 4to. f 4.—

Stichtelijke gedichten; Nagelaten gedichten; Verloren Zoon; Verheerlijkt Portugal.

142. **Haes**, **J. de**, Gedichten. Met Sidney's verdediging d. poëzy. Rott. 1720. M. portr. 4to. rb. bd. f 1.50

143. —— Jonas de boetgezant. Delf, 1723. 4to. f 0.60

144. —— Judas de verrader. Rott. 1714. 4to. f 1.—

145. **Hagedoorn**, **A. H.**, Gedichten. Rott. 1794. 8vo. f 1.—

146. (**Halem**, A. v.), Pan poëticon Batavum verheerlijkt, grootendeels u. h. stamboek v. M. de Roode. Leyd. 1793. 8vo. hf. led. f 1.25

Hierin gedichten v.: B. Huydecoper, A. Hoogvliet, Pater, Zweerts e. a.

147. **Halma**, F., Davids harpzangen of de 150 Psalmen v. d. profeet. Amst. 1707. M. muz. kl. 8vo. hrn. f 1.25

148. **Handschriften**, Kleine dichterlijke. Verz. d. P. J. Uylenbroek. Amst. 1788—1809. 20 stn. 8vo. Oorspr. uitg. f 2.50

149. —— Hetz. 2e dr. Amst. 1823—27. 6 dln. 8vo. f 1.50

150. **Haren**, W. en O. Z. van, Dichterlijke werken. Amst. 1824—26. 6 dln. M. portr. kl. 8vo. f 2.50

151. —— Gevallen van Friso, Koning d. Gangariden en Prasiaten. Amst. 1741. 8vo. hrn. f 1.25

152. Hetz. Amst. 1758. M. pln. 4to. f 1.25

153. **Haren**, W. van, Drie uitmuntende gedigten om achter de gevallen v. Friso te kunnen geplaatst worden. 4e gedicht. Echo's vóór en tegen v. H. Z. pl. of j. c. 1741. 8vo. f 1.50

154. —— Gedichten vóór en tegen W. v. Haren (1740—1760). c. 100 stuks in 2 dln. M. pln. 8vo. led. f 2.50

Gedichten v. J. T. la Fargue, J. J. v. Heijthuys. W. Jeleertman, J. Boursse en vele anderen.

155. —— Gedigten, en gedichten vóór en tegen v. H. Ongev. 50 stuks (1740—60). In 1 bd. M. pln. 8vo. led. f 1.50

156. **Haren**, O. Z. van, Aan h. Vaderland. Leeuw. 1769. 8vo. cart. f 0.50

157. —— De Geusen. Zwolle, 1771. 8vo. hf. led. f 1.—

158. —— Hetz. Zw. 1776. 8vo. hf. linn. f 1.25

In dens. band: Leerrede t. geleegenh. v. 't begin v. de 3den eeuw d. Unie v. Utrecht. Zw. 1779. enz.

159. —— Hetz. Uitg. d. W. Bilderdijk. Amst. 1785. 2 dln. 8vo. cart. f 1.50

160. —— Hetz. 's Grav. 1826. 2 dln. 8vo. f 1.—

161. —— Proeven van Nederl. tonneel. Zwolle, 1779. 8vo. hf. led. f 1.—

162. —— Agon, Sultan v. Bantam. Treurspel. Leyd. 1786. kl. 8vo. f 0.50

163. **Harlequin**, reizende m. zijn fraai curieus van het Soissonse Congres naar de Nederl., latende zien al het geene ze daar als

in Spanjen, 1727—29, is voorgevallen. Tez. gest. d. een voornaam Patriot. Amst. 1729. M. pln. 8vo. f 1.25

164. **Hennebo, R.**, Verzamelde dichtwerken. 's Hage, 1721. M. pln. 8vo. f 1.—

165. —— Klagte van den Heer Jacob Veenhuize. Z. pl. (1716). kl. 8vo. f 0.75

166. —— Hetz. Benev. de lof d. Jenever. Amst. 1723. M. pln. 8vo. f 1.—

167. **Herderszangen.** Z. pl. of j. (c. 1725). kl. 8vo. f 1.—

168. **Higt, E. W.**, Gedichten. Uitg. d. A. IJpeij. Hard. 1803. 8vo. f 0.75

169. **Hoogstraten, J. van**, Afzetsel v. de Republyk of vrije staat v. Venetië. Amst. 1715. 4to. f 0.50

170. —— Staat- en zedekund. zinneprenten of leerzame fabelen. Rott. 1731. M. pln. 4to. hf. hrn. Exempl. op groot papier. f 1.—

171. **Hoogstraten, Joh. van**, (Gelegenheids) Gedichten. 1766—1783. 's Hage, z. j. h. ld. 8vo. f 1.50

Op den titel gedrukt: Prezent-ex.

172. **Hoogvliet, A.**, Abraham de Aartsvader. Rott. 1728. — Ovidius' Feestdagen vertaalt. Rott. 1730. 2 dln. 1 bd. 4to. hrn. f 1.—

173. —— Abraham de Aartsvader. Rott. 1729. 4to. led. f 1.—

174. **Hoppestein, A.**, Mengelpoëzy. Leid. 1718. 8vo. hrn. f 0.75

175. **Horst, G. van der**, Overijssels oog of Zwol verheerlijkt. Zw. 1720. 4to. hrn. f 1.25

176. **Houbraken, A.**, Stichtelijke zinnnebeelden .... met de bijgedichten van Juffr. Gezine Brit. Amst. 1727. Met titelpl. en vign. 8vo. h. ld. f 1.50

177. —— Hetz. gedrukt met de nagelaten Gedichten van Juffr. Brit. Amst. 1767. 8vo. h. ld. f 1.50

178. **Hoven, J. van**, Leedige uuren. 's Grav. 1720. kl. 8vo. hrn. f 0.50

179. —— Hetz. Besweering v. d. disperaten Antwerpschen Courantier. Brugge, 1705. — Democritus en Heraclitus. Gent, z. j. 3 dln. 1 hrn. bd. kl. 8vo. f 1.—

180. **Hulst, H. van**, Gedichten. Leid. 1734. M. pln. kl. 8vo. f 0.75

181. —— Hetz. Leid. 1747. M. pln. kl. 8vo. f 0.75

182. **Jordaan, J.**, De lijdende en verheerlijkte Heiland. Amst. 1762. 8vo. cart. f 0.50

183. **Kabinet**, Taal-, dicht- en letterkundig-, of verzameling v. verhandelingen en dichtstukken. Verg. en uitgeg. d. G. Brender à Brandis. Amst. 1781—84. 6 dln. 8vo. hf. led. f 3.50

184. **Kasteleyn**, **P. J.**, Oorsprongelijke dichtwerken. Amst 1783. 2 dln. 1 bd. 8vo. f 0.80

185. **Kinker**, **J.**, Mijne minderjaarige zangster. Utr. 1786. 8vo. f 1.—

186. **Kleyn**, **J. P.**, Oden en gedichten. Utr. 1782. 8vo. f 0.50

187. —— Koozerijen. Rott. 1794. 8vo. f 1.—

188. **Klinkhamer**, **G.**, Leerzame zinnebeelden en bijbelstoffen. Amst. 1740. M. emblem. kl. 8vo. hf. led. f 1.50

189. —— Hetz. 2e dr. Amst. 1742. M. embl. 8vo. cart. f 1.—

190. —— Hetz. 3e dr. Amst. 1756. M. emblem. kl. 8vo. led. f 1.—

191. **Kraeyvanger**, **E.**, Dichtlievende lente. Amst. 1717. 8vo. f 0.50

192. **Kroon**, **W.**, De Christelijke leere begrepen in den Catechismus. Utr. 1713. hrn. kl. 8vo. f 1.—

193. **Kruyff**, **J. de**, Gedichten. Amst. 1776. Met eenige hekeldichten tegen de Kruyff e. a. In 1 hf. led. bd. 8vo. f 1.50

194. **Langendijk**, **P.**, Quincampoix of de windhandelaars. Amst. 1720. 8vo. f 0.60

195. —— De Graaven v. Holland in jaardichten beschreven. Haarl. 1744. Dl. 1. M. pltn. 4to. f 1.—

196. —— De stad Kleef. Haarl. 1747. M. pltn. 4to. hrn. f 1.25

197. —— Willem I in jaardichten beschreven. Haarl. 1762. 4to. f 1.—

198. **Lannoy**, **J. C. de**, Dichtkundige werken. Leyd. 1780. 8vo. hf. led. f 1.25

199. —— Nagelaten dichtwerken., uitg. door W. Bilderdijk. Leyd. 1783. 8vo. hf. led. f 1.—

200. **Lauwerbladen** voor de zonen der vrijheid. Dordr. 1782. 2 dln. 8vo. f 1.25

Hierin gedichten van S. Heringa, J. Jordens, J. de Kruyff, J. A. Backer, A. v. Overstraten en vele anderen.

201. **Leuvenig**, **B. van**, Stichtelijke gezangen en overdenkingen. Amst. 1744. 2 dln. 1 bd. 8vo. f 1.—

202. **Limburg**, **Th. van**, Tafereel d. geschiedenissen v. Nederlands gemeenebest en vaderl. dichtoefeningen. Met 3 vervolgen. Leyd. 1781,82. 8vo. hf. led. f 1.—

203. **Loo, D. van der**, Proeve v. gedichten en liederen. Utr. 1799. 8vo. cart. f 1.—

204. **Loosjes, A.**, Frans Hals. Haerl. 1789. 8vo. f 0.50

205. —— Worstelingen d. Bataafsche vrijheid. Haarl. 1798. 8vo. f 0.50

206. **Loys, F.**, Den nieuwen spiegel d. jongheyd ofte gulden A. B. C. Gend, 1772. 4to. hrn. f 1.—

207. (**Maater, G. van**), Filida. Herdersspel. Haarl. 1720. kl. 8vo. f 0.50

208. **Machwiths, M. V.**, Meditatiën en voorbereydingen t. h. heyligh avontmael mitsg. boetveerdige gedachten enz. 's Grav. 1720. 4to. f 1.—

209. **Malen, J. R. van der**, Zede-, mengel- en lijk-gedichten. Leeuw. 1728. M. pltn. 4to. rb. bd. f 1.—

210. **Marre, J. de**, Het eeuwgetijde v. d. Amsteldamschen Schouwburg. (1638—1738.) Zinnespel. Amst. 1738. kl. 8vo. f 1.—

211. (**Marre, J. de**), Jacoba van Beieren. Treurspel. Amst. 1761. kl. 8vo. f 0.50

212. **Martinius, F.**, Gedichten. 2e dr. 's Grav. 1737. 8vo. f 0.75

213. **Matroozen-zang** op de reis naar Cabo de Goede Hoop. Z. pl. of j. (c. 1750). kl. 8vo. f 0.50

214. **Mauricius, J. J.**, Dichtlievende uitspanningen. (Met vervolg en bijvoegs.) Amst. 1753—54. 8vo. f 1.25

215. —— Gezang op zee. — Vervolg d. dichtl. uitsp. — Besluit d. dichtl. uitsp. Amst. 1752—62. 3 dln. 1 led. bd. 8vo. f 1.—

216. **Meerman, J.**, Klopstock's Messias. Vertaald. 's Grav. 1803. 4 dln. 2 bdn. 4to. hf. led. f 2.50

217. **Mengelingen v. h. genootschap**: „Vlijt is de voedster d. wetenschappen". Utr. 1789. 8vo. cart. f 1.25

218. (**T. H. M. F. . .**,) Mengelpoëzy, o. d. zinspreuk „Studium tempusque Musis". Utr. 1778. M. pln. 8vo. f 1.25

219. **Moens, P.**, en **A. van Overstraten**, Vaderlandsche dichtproeven. Haarl. 1786. 8vo. f 1.60

220. —— De Lente. Amst. 1788. 8vo. f 0.50

221. —— en **B. Bosch**, Liederen v. h. Vaderland. Dord. 1792. 8vo. cart. f 0.60

222. **Moorman, J.**, Brief aan Damon over de wedergeboorte. Leeuw. 1758. 8vo. f 0.50

223. **Mylius, W.**, De veldgezangen v. Thyrsis. Leyd. 1702. 2 dln. 1 bd. M. kopergr. enz. 4to. hf. led. f 1.50

224. **Nachtegaaltje, Het Hernhutsche**, in eene vrolijke luim, zingende honderd nieuwe airtjes. Amst., voor den Auteur. 1757,61. 2 dln. Met titel-vignetten. 1 bd. kl. 8vo. f 2.50

225. **Neufville, C. L. de**, Bespiegelingen in dichtkundige brieven. Z. pl. 1741. 8vo. f 1.75

226. —— Hetz. (2e druk). Amst. 1762. 8vo. hf. led. f 1.—

227. **Nieuwland, P.**, Gedichten. Amst. 1788. 8vo. cart. f 0.70

228. —— Nagelaten gedichten. Haarl. 1797. 8vo. f 0.50

229. —— Gedichten en redevoeringen. Amst. 1824. 8vo. f 0.50

230. **Nispen—Muller, S. J. van**, De dapperheid d. Zeeuwen. Midd. 1782. 8vo. f 0.75

231. **Nomsz, J.**, Triomf d. teekenkunst. Amst. 1768. kl. 8vo. f 0.50

232. —— Aanteekeningen op alle zijne tooneelstukken. Amst. 1784. kl. 8vo. f 1.—

233. **Nuyssenburg, I. van**, Nederlands eeuwgetij in klinkdichten. Dordr. 1772. 8vo. led. f 0.50

234. —— Nagelatene gedichten. Utr. 1778. 8vo. led. f 0.50

235. **Ode** aan de Joujou de Normandië. Speelgoed van smaak; maar niet voor kinderen. Z. pl. of j. (Amst., J. ten Brink. 1790.) M. 1 uitsl. plt. 8vo. f 1.25

236. **Oefeningen, Tael- en dichtlievende**, v. h. Genootschap: „Kunst wordt door arbeid verkregen." Met prijsvaerzen. Leyd. 1775—89. 7 dln. 8vo. f 3.—

237. **Os, J. van**, Gedichten. 's Grav. 1787. 8vo. cart. f 0.70

238. **Overbeke, A. van**, De Rijmwerken. Amst. 1719. kl. 8vo. led. f 0.75

239. —— Proces tusschen den Heer v. Nout en zijn kies. Gedicht in net Hs. van de 18e eeuw. 36 blz. 4to. f 1.25

240. **Overschie, F. J. van**, Oiwd Niiws of volbragte belofte bij tijduytkoop. Delft, 1735. 4to. hrn. f 1.—

241. **Overstraten, A. van**, Jacoba van Beieren. Amst. 1790. 8vo. f 0.50

242. **Outhof, G.**, Stichtelijke gedichten. 2e dr. Leid. 1739. 8vo. hrn. f 0.50

243. **Pater, L.**, Leeuwendaal hersteld door de vrede. Zinnespel. Amst. 1749 kl. 8vo. f 1.—

244. **Poëzy** van het Genootschap: „Kunst wordt door arbeid verkregen." Leyd. 1770—74. 8vo. f 1.—

245. **Poll, J. G. van de**, Gedigten. Fran. 1716. — Geestelijke gezangen. Utr. 1719. 2 dln. 1 hrn. bd. 4to. f 1.25

246. **Poot, H. K.**, Gedichten. Delf, 1722. M. pln. 4to. hrn. f 1.—

247. —— Gedichten. Amst. 1780. 3 dln. kl. 8vo. f 1.50

248. —— Bloemlezing d. gedichten. M. aantt. v. D. Hooft. Amst. 1823. 2 dln. M. portr. 8vo. f 0.75

249. —— Eenige gedichten. M. levensber. Schied. 1852. 12mo. f 0.50

250. **Pot, E. M.**, Gezangen d. liefde. Amst. 1794. 8vo. cart. f 0.50

251. **Pot, W. van der**, Endeldijk en and. gedichten. Leyd. 1768. 4to. f 1.25

252. —— Hetz. Leyd. 1768. M. portr. 4to. rood marocco, verg. op sneê. Exempl. op groot papier. f 3.—

253. —— Aan onze afkomelingen. Z. pl. 1778. M. portr. 4to. hf. led. f 1.—

254. **Praaltooneel, Dichtkundig**, van Neerlands wonderen, 1748—53. Embden en Amst. 1748—53. 5 dln. M. pln. 2 hrn. bdn. 8vo. f 3.—

255. **Proeve** v. oudheid-, taal- en dichtkunde d. het Gen.: „Dulces ante omnia Musae." Utr. 1775. — 2e Proeve. 1782. Tez. 2 dln. 8vo. hf. led. f 1.25

256. **Proeven** v. poëtische mengelstoffen d. h. Genootschap: „Kunstliefde spaart geen vlijt. M. prijsvaarzen. Leyd. 1774—96. 13 dln. 8vo. in 7 hf. led. bdn. f 4.—

257. —— Hetz. 13 hf. led. bdn. Exempl. op groot papier. f 5.—

258. **Proeve** v. poëzye d. h. Genootschap: „Vlijt volmaakt". Leyd. 1781. 8vo. hf. led. f 1.25

259. —— v. Zedepoëzy, o. d. zinspr. „Concordia et labore". Dordr. 1755. enz. enz. 15 stn. in 1 bd. 8vo. hf. led. f 1.50

260. **Promotie-gezangen**. Lat., Hollandsche en Fransche lof- en klinkdichten aan J. Noortwijk, v. Snakenburg, G. v. Brienen en vele anderen door J. Doornick, Wittebol, J. Fabricius, v. Erfrentten enz. enz. Vele honderden stuks in 2 led. bdn. 4to. f 5.—

261. **Raesfelt, C. F. van**, Gedichten. Amst. 1794. 8vo. hf. led. f 0.50

262. —— Heemse. Hof-, bosch- en veldzang. Utr. 1783. 8vo. hf. led. f 1.—

263. **Ridder knevelbaard, De**, Rott. 1793. 8vo. f 1.—
Hierbij: Verwantschap van mutsen en hoeden.

264. **Rosseau, J.**, Het verjaarfeest v. Venus gehouden in de zaal v. Jovis. Amst. 1717. kl. 8vo. hf. led. f 0.75

265. **Rotgans, L.**, Boerekermis. Amst. 1708. 4to. f 1.—

266. —— Hetz. Z. pl. of j. M. 2 pln. 4to. f 1.—

267. —— Hetz. Leyd. 1776. M. pln. 8vo. f 0.50

268. —— Hetz. Amst. 1790. M. pln. 8vo. f 0.50

269. —— Poëzy v. verscheiden mengelstoffen. Leeuw. 1715. M. pltn. 4to. hrn. f 1.—

270. **Rue, P. de la**, Stigtelijke gedigten. Leid. 1731. 8vo. hf. led. f 0.50

271. —— **Drelincourt, L.**, Christelijke klinkdichten. Vert. d. P. de la Ruë. Midd. 1727. 8vo. f 0.50

272. **Rijssens, C. van**, Snel- punt- en mengel-digten. Amst. 1719. kl. 8vo. hrn. f 0.70

273. **Scharp, J.**, Lierzang aan mijne landgenooten. 1793. kl. 8vo. — Maart 1790 en and. geschr. van, voor en tegen hem. 1787—1828. 15 st. 1 bd. hf. led. 8vo. f 1.50

274. **Schermer, L.**, Poëzy. Haarl. 1712. 8vo. hf. led. f 0.70

275. —— Hetz. 3e druk, met kunstplaten versiert. Rott. 1743. 8vo. hf. led. f 1.50

276. —— Hetz. Haarl. 1725. M. pln. 8vo. hf. led. f 1.—

277. **Schimp- en hekeldichten** uit verscheide Poëten gevolgd na Juvenalis. Hoorn, 1718. 8vo. hrn. f 0.75

278. **Schonck, E. J. B.**, Neerlands welvaart hersteld. Goes, 1778. 8vo. f 0.50

279. —— Hekeldichten, fabelen en vertelsels. Nijm. 1779. 2 dln. 8vo. f 1.—

280. —— Het masker d. waereld. Nijm. 1806. 8vo. f 0.50

281. —— De bonheurs uit de mode. Haarl. 1792. 8vo. f 0.50

282. **Slicher, A. C.**, De vriendschap. Amst. 1787. 8vo. f 0.50

283. —— Weegschaal v. h. waare en schijn-vermaak. Amst. 1786. 8vo. f 0.50

284. **Smits, D.**, De Rottestroom. Rott. 1750. M. portr. v. W. K. H. Friso. 4to. hrn. f 1.—

285. —— Hetz. en Gedichten. 's Grav. 1823. 2 dln. 8vo. f 1.—

286. **Smout, D.**, Davids Psalmen en and. lofzangen in rijm gestelt. Utr. 1710. kl. 8vo. hrn. f 1.—

287. **Solingen, A. van**, De Batavier. Midd. 1776. 8vo. hf. led. f 0.75

288. **Sonnema, T.**, Basuin-klank, vervat. eenige uitgel. Psalmen Davids en geestel. liedekens. Amst. 1705. M. Muz. kl. 8vo. hrn. f 1.50

289. **Sonsbeeck, J. W. van**, Oorlog en vrede. Breda, 1792. 8vo. cart. f 0.50

290. **Spex, J.**, Gedichten. 's Grav. 1755. M. portr. 8vo. led. f 0.75

291. **Spinniker, A.**, Leerzaame zinnebeelden. Haarl. 1714. M. fraaie emblem. 4to. hrn. f 2.50

292. **Spreeuwdichten** vóór en tegen Fedrus en zijne dieren. Op Parnas, (Amst. 1715.) 8vo. led. f 7.—

Gericht tegen de „Boekzaalschrijvers".

In dens. band een aantal hekelschriften naar aanleiding der Spreeuwdichten, voorts Klagte over Dominee Poelhaen, Wesepse Elixir, Eerkroon voor Jo. Klomp, enz.

293. **Staring, A. C. W.**, Mijne eerste proeven in poëzy. Hard. 1786. 8vo. f 0.75

294. —— Dichtoeffening. Zutf. 1791. 8vo. f 0.75

295. **Steenwijk, F. van**, Gideon. Amst. 1748. 8vo. hf. led. f 0.50

296. **Stellingwerf, A.**, Stigtelijke zee-man, lezende en zingende verscheijden nieuwe liederen. Amst. 1708. kl. 8vo. hf. hrn. f 1.25

297. **Stoppelaar, J. de**, Treurgifte a. de vrienden v. zijne overledene echtgenoote. Delft, 1785. 8vo. cart. f 1.—

298. **Stijl, S.**, Nagelaten gedichten. Leeuw. 1837. 8vo. Cart. f 0.60

299. **Swanenburg. — Gedichten** op Sw's Parnas. Amst. 1724. 4to. f 1.—

300. **Terkamp, H. Th.**, Proeve van minnedichten. Batavia. 1778. f 1.50

301. **Themmen, Ph. H.**, Fabelen en vertelsels. Amst. 1793. 3 dln. 8vo. f 1.25

302. **Thirsis Minnewit**, best. in minne-zangen en voysen. Amst. 1735, 36. 3 dln. 1 bd. 12mo. hf. linn. f 1.25

303. —— Verzameling v. minnezangen. Amst., A. v. d. Putte. Z. j. c. 1750. 2 dln. 1 bd. kl. 8vo. hrn. f 1.50

304. **Tuinman, C.**, Nieuwe Mengelstoffe v. stichtelijke gezangen. Amst. 1717. kl. 8vo. hrn. f 0.50

305. —— Beginsel v. hemelwerk, best. in mengelzangen. Leid. 1720. kl. 8vo. led. f 0.50

306. —— Liederen Zions, behelz. mengelstoffe v. geestelijke gezangen. Midd. 1726. kl. 8vo. hrn. f 0.50

307. —— Nederduitsche poëzy, behelz. puntdichten, koppelversen en godvruchtige gezangen. Midd. 1728. 4to. rb. bd. f 1.50
Exempl. op groot papier.

308. —— Rijmlust, behelz. Het ongerijmde Pausdom, Uitspannings uitspanning en Rijmproeve. Midd. 1729. 4to. hrn. f 0.75

309. (**Twist, A. van**), Eeuwigdurende liefdesalmanak, door Philomusus Philokalus. Z. pl. 1721. M. pln. 8vo. led. f 1.—

310. **Uylenbroek, P. J.**, Cecilia of de dankbaarheid. (Naar Souriguere). Amst. 1797. 8vo. f 0.50

311. (**Uytterschout**), Ledige uyren. Dl. I. Rijm-kronijk v. Zeeland; II. Bijbel-stoff; III. Jok en ernst. Vliss. 1711. 4to. hf. led. f 1.25

312. **Vaenius, O.**, Schouwtoneel d. menschelijken levens of lessen d. wijsheid in konstplaaten. M. verklaar. d. J. le Clerc. Fr. en Holl. tekst. 's Grav. 1755. M. 103 pln. 4to. hf. led. f 3.—

313. **Veen, J. van**, Toonneel en mengelpoëzy. Alkm. 1736. 8vo. f 0.75

314. **Velingius, W.**, Zedige ledigheid, best. in hert- en zielroerende gezangen. 5e druk. Leyd. 1736. kl. 8vo. hrn. f 1.25
W. Velingius was predikant te Rotterdam.

315. **Vloten, J. M. van**, Vaerzen v. Ultrajectinus. Utr. 1784. 8vo. cart. f 1.—

316. **Voet, J. E.**, Stichtelijke gedichten en gezangen. Dordr. 1746. 8vo. led. f 0.50

317. —— Proeve eener nieuwe berijming v. h. boek d. Psalmen. 's Grav. 1763. 8vo. hrn. f 1.—

318. —— Het boek d. Psalmen. nev. de gezangen d. Hervormde kerk. 's Grav. 1764. M. muziek. 8vo. led. f 1.25

319. **Volks-liedjens.** Uitg. d. de Maatsch. t. nut v. 't algemeen. Amst. 1790. 3 stn. 1 dl. kl. 8vo. f 1.—

320. **Vos, H.**, Theologica metrica ofte God-geleerdheyd. Amst. 1718. 8vo. led. f 1.—

321. **Weezen-Verzen.** Nieuwjaars-heilwenschen der Protestantsche, Luthersche, R. K. Leidsche weezen. 1775—1846. 70 stuks in 3 bdn. 8vo. f 4.50
Zeldzame verzameling.

322. **Wolff, geb. Bekker, E.**, Werken. 1763—1798. 46 dln., wv. 45 dln. in egale h. ld. bdn. *Merkwaardige verzameling.* f 25.—
Over het genoegen. 1763. — De staat d. rechtheid. 1765. — Leerveld en mengelzangen. 1772. Winterbuitenleven. 1778. De bedijking v. d. Beemster. 1773. 1 dl. — Aan mijnen geest, 1774. De Santhorstsche geloofsbelijdenis, enz. Brief over de Santhorstsche geloofsbelijdenis. 1772. De ongelukkige morgen. Datheniana. 1774. De Bekkeriaansche dooling. 1775. Zedezang aan de menschenliefde. 1772. — Arnold Geesteranus. 1775. Jacoba v. Beijeren aan Fr. v. Borsselen. 1773. Brief aan Hendr. Vollenhoven. 1774. Brieven v. E. B. en Agatha Deken. 1777. v. Ollefen, Het riete kluisje v. E. Wolff. 1784. — Brieven over verscheiden onderwerpen. 1780,81. 3 dln. — Over het geloof en de zedeleer d. Christenen. 1781. Craig, Leeven v. J. Christus, vert. E. W. 1770. Nachtgedachten over den slaap. 1765. Maupertius, Over het geluk, vert. d. E. W. 1773. 1 dl. — Fabelen. 1784. M. pl. — Willem Leevend. *M. Aanhangsel.* 1784—86. 9 dln. — Walcheren. 1784. — Mengelpoëzy. 1785. 3 dln. — Vrijheid blijheid. 1786. Aan het Vaderland. 1786. Aan vaderlandsche burgers. 1786. De natuur is mijne zanggodin. 1784. Nederl. verpligting tot het handhaven v. maatschappijen. 1787. Nederl. vrijheid aan de deugd. 1770. 's Lands vreugde groet aan Willem V. 1767. 1 vol. — Abraham Blankaart. 1787, 3 dln. — Gesprekken m. Emilia, uit het Fransch. 1787. 2 dln. — Wandelingen door Bourgogne, 1789. — Over de menschelijke pligten v. Cicero, vert. d. E. W. Dl. I. 1790. — Cornelia Wildschut. 1793. 6 dln. Gedichten en liedjes voor het vaderland. 1798.

323. —— Eenzame nachtgedachten over den slaap en den dood. — Walcheren. — Nederl. vrijheid a. de deugd. enz. Hoorn, 1765— 72. 6 stn. in 1 hf. led. bd. 8vo. f 1.50

324. —— Vrouw Snaversnel, benev. de menuet. en domineès pruik. Amst. z. j. c. 1770. 8vo. f 1.—

325. —— De onveranderlijke Santhorstsche geloofsbelijdenis. Amst. 1772. 8vo. f 0.75

326. —— De veel veranderde Santhorstsche geloofsbelijdenis. — De menuet en de kalot d. onderlings met ezels ooren. Z pl. of j. 8vo. f 1.50

327. —— Beemster-Winter-buitenleven. Amst. 1778. 8vo. f 0.75

328. —— **en A. Deken**, Gedichten en liedjens v. h. Vaderland. 's Grav. 1798. 8vo. f 0.75

329. **Willemsen, J.**, Dank-altaar opgerigt weeg. verligting v. h. hartdrukkende Hoofpijn. Zielsopwekking t. Jehovaas eeuwige roem. Liefde Zugt t. d. Heere Jezus enz. enz. Net Hs. van de 18e eeuw. v. c. 200 blz. 4to. led. f 2.50

830. **Willink, D.**, Bloemkrans v. Christelijke liefde- en zede dichten. Amst. 1723. M. kopergrav. kl. 8vo. hrn. f 0.50

831. —— Christelijke gebeden v. ieder dag d. Weeke. N. h. Fr. v. B. Pictet. Leyd. 1765. kl. 8vo. hrn. f 0.50

832. **Winckelman, J. P.**, Stichtelijke gedichten. Uitg. d. R. Schutte. Amst. 1769. Dl. I. 8vo. f 0.70

833. **Winter, N. S. van**, De Amstelstroom. Amst. 1755. M. vign. 4to. led. f 1.—

834. **Witte, J. E. de**, Dichtkundige en prozaïsche mengelschriften. 's Hert. 1791. 8vo. f 0.75

835. **Wijs, H. de**, De ontdekte gewaande toverij of de ontrouwe Staat juffrouw. — Gemeenebest. — De drie verliefde nigten. Leyd. 1705. 3 str. 1 bd. kl. 8vo. hf. hrn. f 1.—

836. **Zanger, De Vaderlandsche**, v. h. jaar 1781. Amst. 1781. 8vo. f 0.75

837. **Zanggodinnen, De vrolijke**, of mengelwerk v. vernuft. Amst. 1781, 82. 2 dln. 8vo. f 1.50

838. **Zeeus, J.**, D. J. Juvenalis·derde berispdicht. Amst. 1710. kl. 8vo. f 0.50

839. —— Fabel v. d. jachthont en leeurik. Rott. 1712. 4to. f 1.—

840. —— De wolf in 't schaepsvel. Rott. 1715. 8vo. hrn. f 0.50

841. **Zoet, J.**, d' Uitsteekenste digtkunstige werken. Amst. 1719. kl. 8vo. led. f 0.75

842. **Zotheid, De geveinsde**, door liefde. Blijspel. Amst. 1710. — De geleerde advokaat of de bespotte druivedief. — Blijspel. Amst. 1707. enz. 5 st. 1 bd. kl. 8vo. hrn. f 1.25

843. **Zubli, A. J.**, Nagelatene poëzy. 's Grav. 1821. 8vo. cart. f 0.75

844. —— Twee bijbelsche Dichttafereelen. Amst. 1784. 8vo. hf. led. f 0.50

845. —— Hamlet. Treurspel. N. h. Fr. v. Ducis. Amst. 1804. pl. 8vo. f 0.50

846. **Zweerts, K.**; Minnezangen, Boertige en ernstige, nevens eenige puntdichten en andere. 5e druk, op nieus verrijkt met een Bijvoegsel van Muzyk nooit voor dezen gedrukt. Amst. z. j. kl. 8vo. Met muziek. f 3.—

847. **Zweerts, P.**, Semiramis of de doot v. Ninus. Treurspel. Amst. 1729. kl. 8vo. f 0.50

348. **Apollo's Kermisgift** aan de Haagsche vermaaks-gesinde jeugd. Amst. A. Cornelis, Z. j. 3 dln. kl. 8vo. f 2.50

Het 3e deel is getiteld: Apollo's kermisgift aan de Amsterdamsche juffers. Amst. 1746. Verg. hierboven N°. 17.

349. **Apollo's Marsdrager** veylende allerhande . . . snel, punt, schimp, en mengeldichten. (Amst.) 1728,31. 3 dln. Met pl. kl. 8vo. 1 bd. hr. f 250

Geheel andere druk als hierboven, N°. 19, met denz. datum.

350. **Apollo's Vastenavond-gift**, voorzien met de nieuwste . . . gezangen. 's Hage, 1745. kl. 8vo. hr. f 1.50

In denz. band: Apollo's Nieuwejaars-gift. 's H. 1742.

351. **Arends, R.**, De dood van Adam. Treurspel, naar Klopstock. Dordr. 1774. 8vo. f 0.50

352. **Arondeus, H.**, Nut en dienstig zangboekje, enz. . . . geschikt volgens de berijming van 1773, verrijkt met eenige liederen en zangkundige grond-regels, door C. v. Ollefen. Amst. Z. j. (1774). kl. 8vo. Met muziek. h. ld. f 1.50

Zie den 1en druk, hierboven N°. 26.

353. **Berkhey, J. le Francq van**, Oud Hollands vriendschap. Leyd. 1809. 8vo. Met 9 pl. waarvan 7 met afbeeldingen van oude drinkbekers. f 1.75

354. **Bogaert, A.**, Radamistus en Zenobia. Treurspel. Amst. 1739. kl. 8vo. f 0.50

355. **Boon, K.**, Heidensche grootmoedigheden. Rott. 1704. — Eeuwspel. Leid. 1700. — Mirrà. Treurspel. Rott. 1714. enz. 6 st. M. pln. 1 bd. kl. 8vo. hf. led. f 1.25

356. —— Leiden verlost. Treurspel. Rott. 1712. kl. 8vo. f 0.50

357. **De Cambon, M. G. de**, Koning Lear. Treurspel. (Naar h. Fransch). 's Grav. 1786. kl. 8vo. f 0.50

358. **Crispijn en Crispiaan**, bedriegers of de gestrafte beurs- en kelderplagen. Amst. 1708. 4to. f 1.—

359. (**Croix, P. de la**), Krispijn medicijn, muzikant, dragonder. Blijspelen. Amst. 1738,39,54. 3 st. kl. 8vo. f 1.50

360. **Crous, A. E.**, Josephs droev' en blij-einde spel. Gron. 1721. 3 dln. 1 bd. kl. 8vo. hf. led. f 1.—

361. **Dichtkunst, De**, en de Schouwburg. Voorspel met Muzijk. Amst. 1719. 8vo. hf. led. f 1.—

362. **Dogter, De qualijk bewaarde**, Blijspel. Rott. 1764. kl. 8vo. f 0.50

363. **Duim, F.**, De beraamde moort op Maurits, Pr. v. Oranje d. de zoonen v. J. v. Oldenbarnevelt. Treurspel. Amst. 1760. kl. 8vo. f 0.50

364. **Dweeperij, De**, gecensureert of de belaggelijke gevolgen v. h. danssen eener afgevergde menuet. Kamerspel. Z. pl. of j. c. 1750. 8vo. f 1.—

365. **Elvervelt, H. van**, Tooneelspelen. Amst. 1734—68. 16 dln. 8vo. hf. hrn. f 4.—
Hierin: De gewaande Heidin; Philemon en Baucis; De glorieus; De medeminnaars; De verstandzoekster; De bedrogen officier; De Amerikaan; De vader d. Huisgezins; Krispijn Vrij-Metselaar enz. enz.

366. **Gezangen** t. opening v. d. Stads-Schouwburg te Amsterdam. 12 Sept. 1795. kl. 8vo. f 0.50

367. **Ghemmenich, P. à**, Carmen jocoserium. Cum versione Belgica Jo. Sande. (Jok en ernst en mengeldichten). Leov. 1746. 4to. h. ld. f 1.50

368. **Horst, Anna van der**, Het oud Enkhuizen in zeven zangen. Gron. 1766. 4to. cart. f 1.50

369. **Jeronimo, Don**, Maarschalk van Spanje. Treurspel, (naar Calderon). Amst. 1739. kl. 8vo. f 0.75

370. **Keurdigten**, Nederduitse en Latijnse. Bijeenverzamelt door de Liefhebberen der Oude Hollandse Vrijheit. Met vier vervolgen. Rott. 1710—29. 2 dln. Met pl. 8vo. rood maroq. verg. op sn. Fraai ex. f 5.—

371. —— Hetz. werk. Met tien vervolgen. Rott. 1710—39. 4 dln. Met een aantal karikatuurpl. 8vo. rb. bd. f 6.—

372. **Mode, De**, Zinnespel. D. h. Gen.: „Latet quoque utilitas". Amst. 1732. kl. 8vo. f 0.75

373. **Psalmen, Het boek der**, Op last der Staten-Gen. uit drie berijmingen gekozen. Amst. 1776. 4to. Met 3 zinnebeeld. pl. en 2 portr. d. Vinkeles, en de muzieknoten op alle verzen. Pracht-ex. geb. in groen marocco verg. op sn. f 5.—

374. **Tooneelpoëzy v. h. Gen.**: „Kunst wordt door arbeid verkregen". Leyd. 1766,67. Jrg. I. M. pln. en muziek. f 1.—

375. **Wellekens, J. B.**, Amintas. Herderspel. Naar Torq. Tasso. Amst. 1715. 8vo. led. f 0.75

376. (**Weijerman, J. C.**), Democritus en Heraclitus. Brabantsche voyagie. Bezweering v. d. Antwerpschen Courantier. De gehavende broeders. Kluchtspelen. Amst. 1712. kl. 8vo. f 1.—

'S GRAVENHAGE EN ZIJNE OUDE BESCHRIJVINGEN.

Toen in het jaar 1668 de eerste beschrijving van 's Gravenhage als een zelfstandig boek verscheen, voldeed dit werkelijk in eene bestaande behoefte.

Amsterdam had in 1611 zijne eerste meer uitvoerige beschrijving van Pontanus ontvangen, Leiden in 1614 van J. Orlers, Dordrecht had in van Beverwijck en van Oudenhoven zijne topographen gevonden, Delft bezat eene, voor dien tijd, uitstekende beschrijving van Van Bleyswijck, 's Gravenhage, „Celeberrimum totius Europae municipium", zooals het plan in Braun en Hogenberg's Civitates betiteld is, was slechts in algemeene beschrijvingen besproken [1]). Want hoewel geen stad, vond men den „pagus" toch belangrijk genoeg om in alle stedebeschrijvingen opgenomen te worden.

Voor dat ik de bibliographische lijst der zelfstandige beschrijvingen dezer plaats geef, wil ik met een woord vermelden in welke werken men een hoofdstuk aan den Haag gewijd vindt. Ik reken hier niet toe

---

[1]) „Schuilende plaatsen van Schrijvers, die naauwlijks vindbaar, en niet als met ongemeene moeite, 't geen weinige gebeuren mag, vergadert kunnen werden". De Riemer.

de werken waar slechts ter loops van den Haag gesproken wordt.

De eerste die een hoofdstuk aan het dorp wijdde, was Calvete de Estrella in zijn:

El felicissimo viaie d'el muy alto y muy Poderoso Don Phelippe, Hijo d'el Emperador Don Carlos Quinto Maximo, desde España à sus tierras dela baxa Alemaña con la descripcion de todos los Estados de Brabante y Flandes. Escrito en quatro libros por Iuan Christoual Caluete de Estrella. En Anuers, en casa de Martin Nucio. Año de MDLII. Folio.

De bladz. 282—284 behelzen de zeer korte en weinig beteekenende beschrijving van den Haag. Trouwens zooals alle volgende schrijvers, vindt hij het geval met de 365 kinderen te Loosduinen veel belangwekkender, en gaat dus snel tot de vermelding daarvan over.

Nu volgde de beroemde Guicciardini met zijne:

Descrittione di M. Lodovico Guicciardini patritio Fiorentino, di tutti i Paesi Bassi, altrimenti detti Germania inferiore. In Anversa MDLXVII. Apresso Guglielmo Silvio. Folio.

waarin hij op bladz. 189—192 's Gravenhage beschrijft. Hij begint dadelijk met lof: „Questo secondo me è il piu bello, il piu ricco, e forse il maggior villaggio aperto di tutta l'Europa, perche ha piu di due mila case", etc. [1])

---

[1]) Het eerste plan der stad komt voor in de Italiaansche uitgave van 1581, 't gezicht op het Hof van Hollant in de Fransche uitg. van 1613 en een plan in 12mo in de Latijnsche uitg. van 1634.

Zie voor de uitgaven van Guicciardini: Boele van Hensbroek, Lud. Guicciardini. Utr. 1878.

In de Respublica Hollandiae et Urbes. Lugd. Bat.

De volgenden schrijven hem alle meer of minder na; zoo vindt men bijna bij ieder de vermelding der 2000 huizen.

Men moest het nu eenigen tijd met Guicciardini doen. Wel verscheen in 1588 het werk van Junius:

Hadriani Ivnii Hornani, medici Batavia. In qua praeter gentis et insulae antiquitatem, originem, decora, mores, aliaque ad eam historiam pertinentia, etc. Ex officina Plantiniana, apud Franciscum Raphelengium 1588, 4°, waarin op bladz. 299—301 eene korte beschrijving van „Haga", die in 1619 in:

Een seer cort doch Clare Beschrijvinge van de voornaemste Ghemuyrde ende Ongemuyrde Steden ende Vlecken van Holland ende West-Viesland. In 't Latijn beschreven door den Hooghgheleerden D. A. Iunium Horn. ende Verduytscht door G. Boot. Delf. 1609. 4°, in Hoofdst. 30 (Fol. 24) vertaald verscheen (herdrukt in 1646. kl. 8vo.), doch die beschrijving had niet veel te beduiden.

Wat Guicciardini had gegeven werd in 1610 door J. Orlers ten naastenbij overgenomen in zijne:

Beschrijvinghe ende afbeeldinghe van alle de victorien, Soo te Water als te Lande, die Godt... de... Heeren Staten... verleent heeft, Deur het wijs ende clouck beleyt d.. Maurits van Nassau. Leyden, J. Jansz. Orlers ende H. van Haestens, 1610. Folio, waarin hij op bladz. 6 en 7 eene Beschrijvinghe Van den Hage, ende het Hoff

---

Ex officina Joannis Maire, 1630, 12° is op bladz. 241—248 de beschrijving van Guicciardini opgenomen.

van Hollandt, geeft, benevens de afbeelding in koper van de „Curia Hollandiae", die men later zoo vele malen gecopieërd vindt.

Ook de

Nederlantsche Republycke, bestaende inde Staten so generale als particuliere van 't Hertoghdom Gelder, Graefschap van Hollant enz. geconfereert ende vergeleken met die van de Swytsersche Cantoenen enz. door Jan Francois Le Petit. Amst. 1615. 4⁰ obl., behelst eene beschrijving van den Haag op bladz. 145—147 met dezelfde afbeelding van het Hof van Holland als in de langw. 4⁰ uitg. van Guicciardini van het jaar 1613.

Nu verscheen in 1618 het zesde deel van Braun et Hogenberg, Civitates orbis terrarum. Col. et Antv. 1575—1618, onder den titel: Theatrum praecipuarum totius mundi urbium, dat als blad 9 een plan van het dorp te zien gaf. Zooals gewoonlijk is hier de keerzijde van de plaat met eene korte beschrijving bedrukt. Reeds in het derde deel dat in 1593 verschenen was, kwam in het Register onder den naam Delft een korte doch glansrijke lofrede op den Haag voor:

„Exiguo ab oppido Delphensi miliari distat Pagus, quem Hagam-Comitis vulgo Des Grauen Hage vocant, omnium quos Europae habet, pulcherrimus, ditissimus, amplissimus, ac capacissimus, ad domuum duo millia continens, tam sumptuosarum, ut nulli urbium cedant", etc.

Dezelfde afbeelding, doch verkleind en in houtsnede, die in Orlers' Lauerkrans voorkwam, vinden we terug in:

De magnificentie ofte Lust-Hoff van gantsch Christenryck, bestaende, In verscheyden Tempels, Paleysen, enz. Soo in Italien, Vranckrijck,

Spangien, Duytschlandt, als andere Coninckrijcken enz. door Henrick van Haestens. 't Amst. 1619. 4°, die er op bladz. 319 en 320 een, bijna woordelijk uit hetzelfde werk overgschreven, tekst bijvoegde.

Even weinig nieuws gaf Boxhorn in zijn:

Theatrum Sive Hollandiae comitatus et vrbium nova descriptio. Amst. sumpt. Henrici Hondii. (1632.) 4° obl., waarin op bladz. 351—353 eene beschrijving met een klein plan voorkomt.

Hoewel niet als afzonderlijk hoofdstuk opgenomen, is de „Beschrijvinge van den Hage" in Pieter Bor's Nederlantsche oorloghen, beroerten ende Borgerlijcke oneenigheyden, Amst. 1621. fol., in het Negende Boeck, fol. 141—144, toch te belangrijk in vergelijking met de andere beschrijvingen, om stilzwijgend voorbij te gaan.

De beurt kwam nu wederom aan een buitenlander. In 1649 verscheen een werk dat eerst door zijne herdrukken bekend werd, namelijk:

Neue Beschreibung desz Burgundisch- und Niederländischen Craises; Oder der XVII Niederländischen Provinczen, und was denselben einverleibet ist.... enz. Durch Martin Zeillern. MDCIL. Ulm, bey Balthasar Kühnen. 8°.

De beschrijving van den Haag komt in dezen eersten druk voor op bladz. 302—305. In 1654 werd hetzelfde werk wederom uitgegeven door Caspar Meriaen te Frankfurt a/M. in zijne serie landbeschrijvingen, en in den daarop volgenden druk van 1659 voegt hij er als plaat aan toe: „Ein stück von dem Graefen Haag". (Ioh. Peeters delin.)

Het Tooneel der Steden van de Vereenigde

Nederlanden met hare Beschrijvingen, Uitg. by Joan Blaev (1649.) gr. Folio, bevatte niet minder dan drie platen over den Haag, met begeleidenden tekst door M. P. D. H. V. G. B. D. S.

De drie platen zijn: een plan, een fraai gezicht op de Curia Hollandiae exterior en een op de Curia Hollandiae interior, beide door S. Savry gesneden.

De Latijnsche uitgave die tegelijkertijd verscheen, bevat dezelfde platen, doch de tekst is verschillend.

De Hollandsche tekst bij het plan is uitgebreider dan de Latijnsche; daarentegen is de latijnsche tekst bij de Curia Hollandiae vermeerderd met een aantal Disticha op 's Gravenhage, van C. Huygens.

Ten slotte gaf J. Janssonius in zijn:

Urbium totius Belgii seu Germaniae Inferioris Nobiliorum et Illustriorum tabulae Antiquae et Novae accuratissime elaboratae. Amstel. 1657. gr. Folio, twee plans, met daarop gedrukte beschrijvingen. Het eerste uit Braun en Hogenberg met hunnen tekst, het tweede, met eene kleine wijziging, naar Blaeu's Stedeboek.

Dit is, voor zoover ik heb kunnen nagaan, het weinige dat er topographisch over den Haag bestond toen van der Does zich aan het werk zette. Van Westreenen's 's Gravenhage in de dertiende eeuw kwam eerst in 1804 uit, terwijl de Enqueste ende informatie upt stuck van der reductie ende reformatie van den schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollandt ende Vrieslandt, gedaen in den jaere 1494, en de Informacie op den staet faculteyt ende gelegentheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant

om daernae te reguleren de nyeuwe schiltale gedaen in den jaere 1514, waarin zooveel belangrijks op statistisch gebied over den Hage en Haechambacht te vinden was, (zie de uitgaven bezorgd door Prof. Fruin, Leiden, 1876, bladz. 256—259 en Leiden, 1866, bladz. 339—346) nog in de archieven begraven lagen. [1])

De onderstaande Bibliographie der 's Gravenhaagsche topographie moge als proeve van bewerking dienen van mijne Bibliographie van Nederlandsche plaatsbeschrijvingen die eerlang door het Frederik Muller-fonds zal worden uitgegeven. De werken die in de 19de eeuw over dit onderwerp verschenen, zijn als van geen bibliographisch belang, hier weggelaten.

Does, Jacob van der, geb. te 's Gravenhage in 1618, advocaat bij den Hove van Holland.

s' Graven-Hage, / Met de / voornaemste plaetsen / En / Vermaecklijckheden, / Door / Jacob vander Does, / Rechtsgeleerde. (Ornament) In 's Graven-Hage, / By Hermannus Gael, Boeckverkooper woonende / in de Hofstraet, in den Koninglijcken Bybel, 1668. / Met Privilegie. 4°.

Titel; v° Extract uyt de Privilegie, gegev. aan v. d. Does; Opdracht aan Schouth, enz. 4 bladz; Gedichten d. Constanter, Westerbaen, J. Vollenhove e. a. 10 bladz; 143 bladz. v° Nota. Met 1 uitsl. plattegrond get. d. C. Elandt, met de wapens d. burgemeesters en aanduiding der namen.

---

[1]) In 1651 verscheen nog de 1ste uitgave van de Parival, Délices de la Hollande. Ik heb deze uitg. niet gezien. In de volgenden komt eene beschrijving v. d. H. voor, met een plan.

— Hetzelfde. Op nieuws oversien en met verscheyde Coopere Plaeten verciert. In 's Gravenhage, by Joh. Tongerloo, Boeckverkooper woonende in de Venestraet in de Thiengeboden, 1668. M. Privilegie voor 15 Jaren. 4°.

Titeluitgave waarin slechts het extract uit het Privilegie ontbreekt. De 5 hierbij gevoegde plaatjes zijn van C. Elandt.

— Hetzelfde. Tweeden Druck. / (Drukkersmerk met Indefessus, agendo.) In 's Gravenhage, / By Abraham Troyel, Boekverkooper in de Hoogstraet, / op 't hoekje van 't Lapstraatje, 1700. / 4°.

Titeluitgave van de uitgave van Tongerloo.

HENNIN, JACOB DE, geb. te 's H. omstreeks 1626. Was geruimen tijd deurwaarder bij den Hove v. Holland.

DE / ZINRIJKE GEDACHTEN / Toegepast op de / Vijf Sinnen, / van 's Menschen Verstand. / Verhaalende veele wonderbaare Ge- / schiedenissen, die ons Verstand te / vooren komen, Historiaal en / Leerlijk. Beschreeven / door JACOB DE HENNIN. (Ornament) t' Amsterdam, / By Jan Claasen ten Hoorn, Boekver- / koper over het Oude Heere Lo- / gement. 1681. / 12mo.

Titelplaat, door J. Luiken; v°. blanco Titel; v°. bl. Opdracht aan Johan Renst, e. a. 4 bladz. Register 6 bladz. Voorreden, 8 en 264 bladz.

Zeer zeldzaam boekje, waarvan ik geen kompleet exemplaar zag. De twee exemplaren, die ik kon raadplegen (die van de Kon. Bibl. en van Jhr. Mr. Victor de Stuers) waren beide defekt, terwijl de eenig bekende titelplaat in het bezit van den heer J. Ph. van der Kellen is.

Het is hier opgenomen, omdat in het hoofdstuk, handelende over het gezicht, bladz. 35—111, eene

merkwaardige beschrijving van den Haag voorkomt. Zie over den schrijver: Navorscher 1873, bladz. 548 volg.

GUIDE de la Haye, c. 1706. 12mo.

Vermeld achter Colerus, Vie de Spinosa. La Haye, T. Johnson, 1706, bladz. 184 in den Catalogue de livres nouveaux qui se trouvent chez T. Jonhson, (sic) Libraire anglois à la Haye.

CRETSER, GIJSBERT DE, was notaris te 's Gravenhage.

BESCHRYVINGE / van / 's Gravenhage, / Behelsende / Desselfs eerste opkomste, stichtinge en vermakelyke situatie, het / Graven-hof aldaar gebouwt, met alle verdere publyke en par- / ticuliere Gebouwen daar in sijnde, en desselfs voor- / name Grachten, Pleynen, Straaten, Wandelin- / gen en Buytenwegen. / Als mede / Alle de hooge Staatsche Vergaderingen, Collegien, Hoven van Justitie en / andere Raad- en Vergader Kamers daar in geplaast, / en derselve dagelykse byeenkomsten. / Mitsgaders / De oude Coustumen die in den Hage geobserveert worden. / Alles nauwkeuriglyk opgestelt en beschreven, met kennisse van de Ed: Achtbare / Heere-Burgemeesteren van 's Gravenhage. / Door GYSBERT DE CRETSER. / Met Figuren. / Waar agter bygevoegt is de Zeestraat op Scheveninge door de Heer van Zuylichem. (Krulornament.) Tot Amsterdam, / Bij Jan ten Hoorn, Boekverkoper. 1711. / 4to.

Voortitel, waarop 14 voorstellingen d. J. Luiken; v° bl. Titel; v° bl. Opdracht aan de Magistraat, 3 blz.; v° Epigramma d. Q. Biman. Voorreden, 4 blz. Gedichten d. A. Bogaert, H. Rampen e. a. 4 blz. en 140 blz. Register, 8 blz. Coustumen, 104 blz. en 7 ongen., v° bl.

Zeestraet. Voortitel; get. d. J. lamsvelt. (Copie n. R. de Hooghe.) v° bl. Titel; v° blz. en blz. 5—56.

Uitslaande plaat, gezicht op den Haag, z. naam. (Op den rand staat, half uitgewischt, Hamburg.)

't Buyten hof.

't Binnen hof.

Tombe v. Admir. Obdam. J. lamsvelt fc.

Groote kerk
Nieuwe kerk
't Stad-huys — zonder naam.
Oude Vrouwen huis
Voorhout

— Hetzelfde. Tweede druk. / Tot Amsterdam, / By Johannes Ratelband, Boekverkoper. 1729. / 4to.

Voorwerk, hetzelfde; 145 blz. Regist., 7 blz. Coustumen, hetz. Zeestraet, bldz. 5—60.

Letterlijke nadruk; met dezelfde platen, opgewerkt. De Zeestraat is in beide uitgaven een nadruk van de afzonderlijke uitg. in 1667.

Riemer, Jacob de, geb. 1676, was rechtsgeleerde te 's Gravenhage. [1])

Beschryving / van / 's Graven-Hage, / behelzende / deszelfs oorsprong, benaming, / gelegentheid, uitbreidingen, / onheilen en luister; / mitsgaders / Stigtinge van het hof, der kerken, / kloosters, kapellen, godshuizen, en / andere voornaame gebouwen. / Zittinge der Hooge Collegien zoo van Politie als Justitie; / Instellinge van het Kapittel ten Hove. / Als mede de / privilegien, handvesten, keuren, / en / wyze der regeringe. / Uit zeer veele nooit gedrukte oorspronkelyke Charters en / bescheiden getrokken, opgeheldert en bevestigt, / door Mr. Jacob de Riemer, R. G. / Met veele nieuwe

[1]) In welke betrekking hij werkzaam was is niet bekend, evenmin als andere bijzonderheden betreffende zijn leven.

afbeeldingen verçiert. / Eerste deels, eerste stuk. / (Wapen v. 's Gravenh.) Te Delft / Gedrukt bij Reinier Boitet, MDCCXXX. / Met Privilegie. Folio.

Voortitel; v° Verklaring v. d. titelplaat, d. H. Schim. Titelplaat, d. J. C. Philips; v° bl. Titel; v° bl. Opdracht; (de namen op schild, omgeven door de wapens d. J. C. Philips) aan burgemeesters enz. 10 blz. Voorrede, 8 blz. Gedichten v. C. Barlaeus, J. v. Dam, C. Huygens en H. Schim, 6 blz. Inhoud, 7 blz., v° Berigt voor de platen. 509 blz. v° bl.

Met 32 platen waarvan 7 groote uitsl. door J. C. Philips, P. v. Cuyck en F. van Bleyswyk naar G. v. Giessen, M. Terwesten, N. Hooft.

I. 2. Eerste deels tweede stuk. Ib. id. MDCCXXX. Met Privilegie.

Titel; v° bl. Blz. 511—946. Bladwijzer, 51 blz.; v° bl. Met 22 platen door dezelfden.

Na blz. 757: Bijlagen en bewijsstukken, korte inhoud der handvesten, enz.

II. Tweede deel. / In 's Graaven-hage, / Gedrukt by Johannes de Cros, MDCCXXXIX.

Voortitel; v° bl. Titel; v° bl. Opdracht aan Schout enz. (Op schild omgeven door de wapens); v° bl. Voorrede, 4 blz. Inhoud, 2 blz. 520 blz. Costumen van 's Grav., 78 blz. Bladwyzer, 18 blz. Drukfouten, 2 blz.

Behandelt uitsluitend de regeering, en de verschillende besturen, privilegiën enz.

Met 3 platen m. afbeeldingen v. penningen en zegels d. N. v. d. Meer, en eenige afb. v. zegels tusschen den tekst.

Eene titeluitgave van het kompleete eerste deel verscheen bij Adriaan Douci, Boekverkoper in de Stilsteeg te Amsterdam in 1736. Hij beschouwde het werk als kompleet en noemde het 1e en 2e deel.

DE / LEIDSMAN / der / vreemdelingen, / door /

's Gravenhage / en de / Omleggende Dorpen; / Geevende een beknopte Beschryving van de / kerken, publieke en Byzondere Ge- / bouwen, Straaten, Pleinen, / en al het geene in deeze Vorstelyke / Plaats en de / omleggende Dorpen, / merkwaardig is. / Vercierd met fraaye kopere Plaaten; / Zynde twaalf onderscheidene Gezichten van / den Haag. / In 's Gravenhage, / By Pieter van Os. / M.DCCL.XIII. 8vo.

Voortitel; v° bl. Titel; v° bl. 176 blz. De 12 plaatjes zijn alle met fransch en hollandsch opschrift. Een er van is geteekend met een B.

KORTE EN BEKNOPTE / BESCHRYVING / van / 's Graavenhaage. / waar in desselfs / opkomst, aanwas, gelegenheid, / prachtige gebouwen, handel, / nering, gildens, schuttery, / regering, ambachten en / heerlykheden / beschreven word. / Met Konstige Printenverbeeldingen verçiert. / (Ornament.) Te Amsterdam, / By Gerrit de Groot en Zoon, / MDCCLXVII. 8vo.

Voortitel; v° bl. Titel; v° bl. Voorrede, 2 bldz. 158 bldz. Met 1 platte grond en 3 platen, d. J. C. Philips en J. Folkema n. C. Pronk. (Is. Tirion excud. 1745.) Afdruk van blz. 1—158 van het 6de deel van den Tegenwoordigen Staat, met dezelfde platen, 1746. Dikwijls aan Wagenaar toegeschreven, doch ten onrechte.

GUIDE / ou / nouvelle / description / de / La Haye / et de / ses environs. / A La Haye, Chez la Société des Libraires. 1785. 8vo.

Titel; v° bl. Avertissement, 2 blz. Table d. chapitres, 6 bldz. 340 blz.

Met 1 uitsl. plan v. d. Haag, met de uitlegging op de randen. Men vindt hierin de 12 plaatjes, die voorkomen in „De leidsman" van 1763.

W. N.

JEAN CARPENTIER

IN HOLLAND EN BOEKDRUKKER TE LEIDEN.

In het opstel over Jean Carpentier van den bekenden archivaris te Rijssel A. Le Glay, wordt, op gezag van Motteley, de veronderstelling geuit, dat het werk van J. Carpentier, „Histoire généalogique des Païs-Bas" door de Elzeviers te Leiden zou gedrukt zijn [1]). In de Annales Elzev. van Willems wordt het niet vermeld en ware dit niet reeds voldoende de onjuistheid der bewering van Motteley te staven, het is thans gebleken dat Carpentier in het bezit was van een eigen boekdrukkerij te Leiden en als boekdrukker aldaar het poortersrecht had verkregen.

In 1649 uit het klooster der reguliere kanunniken van de Augustijner orde te St. Aubert bij Atrecht gevlucht, schijnt hij op zijn omzwervingen reeds te Amsterdam betrekkingen te hebben aangeknoopt. Sedert 1652 als berouwvol zondaar in het klooster teruggekeerd, gevoelde hij zich daar niet meer op zijn plaats en wist drie jaren later op nieuw te ontvluchten, om zich te Amsterdam te vestigen. Daar zien wij hem op den

---

[1]) Archives hist. et litt. du Nord de la France, 1e série, tome II, pag. 388.

25sten Mei 1656 een huwelijk aangaan met Dorothé Thiebaut van Amsterdam. Dit huwelijk schijnt kort geduurd te hebben, want den 25sten Mei 1658 trad hij andermaal in den echt, en thans te Leiden, met Margarieta Houcke van Beverwijk. Uit dit huwelijk werden hem twee zoons Francx Willem en Casparus geboren. De eerste overleed spoedig na zijn geboorte en de moeder volgde hem reeds in Sept. 1660. Inmiddels was Carpentier, waarschijnlijk reeds gedurende zijn verblijf te Amsterdam, tot den protestantschen godsdienst overgegaan. Hij begaf zich, in Nov. 1660, ten derde male in het huwelijk met Cornelia Antoni van Cleef van Haarlem, uit welk huwelijk hem in Juli 1661 een dochter Susanna Constantia geboren werd [1]).

Carpentier schijnt zijn verblijf in Holland doorgebracht te hebben met historische en genealogische onderzoekingen, misschien ook daarin zijn bestaan gevonden te hebben. Een eerste vrucht daarvan was een werk getiteld: Tableau de la noblesse de Cambrésis, een voorlooper van een volgend uitgebreider werk, maar waarvan tot dusverre geen ex. bekend is [2]). Daarop volgde in 1661: La veritable origine de la très illustre Maison de Sohier. A Leyde, chez François Hacke, 1661, in fol., eene compilatie waarbij de stukken hem door den bekenden de Launay te Brussel verschaft, hem de noodige diensten bewezen.

Waarschijnlijk vond hij het voordeeliger voortaan zijn

---

[1]) Deze en volgende mededeelingen uit trouw-, doop- en andere acten, berustende in de archieven te Amsterdam en te Leiden, ben ik verschuldigd aan de welwillendheid van Mr. C. M. Dozy, gemeente-archivaris te Leiden.

[2]) Zie: Les oeuvres de J. Carpentier ou Le Carpentier, par d. L. S. in: Le Bibliophile Belge. Ve année, 1870, p. 313.

eigen werken zelf te drukken, althans bij besluit van 19 October 1662 beslisten die van den Gerechte van Leiden gunstig op het rekest van Johannes Carpentier, „om voortaen binnen deese stadt openbaere ende publycke druckerije" te mogen houden en „permitteerden hem diensvolgens om alhier ter stede de neringe van bouckdrucker te mogen bij de hant nemen sonder gehouden te sijn in het doen van eenige prouff, mits alvorens koopende sijn poorterrecht". De rekwestrant had dit gevraagd ten einde „zoo sijne eygen als andere gemaakte ende uyt te geven schrifturen ende boucken te mogen drucken in vougen gelijck als te Amsterdam ende andere steden dagelicx gedaen wert." [1]) Het poorterrecht werd door hem gekocht den 23sten Oct. 1662, zoodat hij den 1sten Dec. van hetz. jaar „den Opzienders der boekennering" kon vertoonen de vergunning van die van den Gerechte, „die sij noteerden met de opmerking dat daerin geen mentie gemaakt werd van de nering van boeckverkooper ofte binder maer alleen spreeckt van de nering van boeckdrucker soo van eygen als andere schriften." Waar deze drukkerij gelegen was wordt niet vermeld, zij bestond nog in 1670, het jaar van Carpentier's overlijden. Den 28sten Mei 1672 werdt „apostill verleent aan juffr. Cornelie van Cleeff, wed. van sal. Jean le Carpentier om hare sal. mans boecken te mogen vercopen in den Catalogus hier annex begrepen." Het is te betreuren dat deze catalogus niet meer aanwezig is; daarin komen waarschijnlijk van Carpentier's werkzaamheid als boekdrukker meer sporen voor, die zich nu bepalen tot de volgende werken:

Histoire généalogique des Païs-Bas ou histoire de

---

[1]) Gerechtsdagboeck KK. fol. 52.

Cambray et du Cambresis.... par Jean Le Carpentier. Historiographe. A. Leide Chez l'Autheur, M.DC.LXIV. 2 deelen. 4to. [1])

Een nieuwe (titel) druk verscheen hiervan in 1668, met een bijvoegsel van 18 blz.

Histoire généalogique de la très-ancienne et très-noble famille de Herlin.... Imprimée à Leyde. M.DC.LXIX. folio.

De opdracht is geteekend: J. Le Carpentier.

Dit werk werd gedrukt voor rekening van Claude de Herlin, koopman te Hamburg. [2]) Het werk is zeer zeldzaam, een ex. bevindt zich op de Kon. Bibliotheek te 's Gravenhage.

Terwijl het eerstgenoemde werk nog ter perse was had Carpentier het plan opgevat voor een uitgebreid topographisch-historisch-genealogisch werk, dat tot titel zou voeren: Théatre des Illustres des XVII Provinces en in drie zware boekdeelen het licht zou zien, blijkens een Prospectus daarvan op de Kon. Bibliotheek te 's Gravenhage bewaard. Dit Prospectus, groot 3 bladz. in folio, is gedrukt met dezelfde letter waarmede het werk over de familie Herlin gedrukt is. Daar het tot dusverre aan de bibliographen onbekend schijnt gebleven laten wij hier het voornaamste van den inhoud volgen.

---

[1]) Op een verzoek, den 27 Oct. 1663, door den schrijver gericht aan de Staten Generaal om octrooi voor twintig jaren op dit werk te ontvangen, werd 6 Nov. afwijzend beschikt. Den 3 Dec. 1663 werd hem dit octrooi op zijn verzoek, voor den tijd van 15 jaren, door de Staten van Holland en W. Friesland verleend. Het verhaal van Le Glay, dat Carpentier van de Staten Generaal den titel ontving van geschiedschrijver met een kleine toelage, berust op eene dwaling.

[2]) Le Bibliophile Belge. Ve année. 1870. p. 318.

ADVERTISSEMENT.

Je fous-figné atteste à tous les Curieux et Amateurs de l'Hiftoire, et de la gloire de nos Anceftres, qu' à la perfuafion de plufieurs Seigneurs de haute marque, j'ay envoyé le 1.de May 1663. Chriftophle le Merchier, pour donner à connoiftre à un chacun en particulier, que j'ay refolu, moyennant la grace de Dieu, de commencer à faire rouler fous mes preffes et à mes propres fraix, au mois d'Octobre prochain le THEATRE DES XVII. PROVINCES, compris en trois gros Volumes in Folio. Et comme je n'ay rien plus à coeur que d'eftre exact en la Geographie, ponctuel en l'Ortographe, veritable en l'Hiftoire de châque Ville, Village, Hameau, Seigneurie, Abbaye, Eglife, Cloiftre, Hofpital, Chapelle, etc. qui y font enferméz, et irreprochable dans la defcription, et les eloges des Familles confiderables, qui par leur fejour, et prefence honnorent les dits lieux; et que je n'ay auffi autre zele que de contenter les efprits tant par la memoire et le recit des faintes, pieufes, et genereufes actions de ceux qui nous ont precedé, que par la connoiffance des chofes paffées, afin que plufieurs d'entre nous ne foient plus eftrangers en noftre Païs, je fupplie tres inftamment tous Seigneurs, Gouverneurs, Superieurs, Intendans, et Officiers des dits lieux, qu'ils ayent la bonté de prefter l'oreille et la main au dit Envoyé, et d'apoftiller fans dilay fes juftes demandes, proteftant en reconnoiffance de leurs faveurs de rendre à un chacun par mes efcrits, avec toute forte de refpects et fans paffion, l'honneur qu'il merite.

Et afin qu'un chacun foit adverti du contenu du dit Theatre des Illuftres des XVII. Provinces, j'ay bien voulu le declarer icy en peu de mots. Le premier

Volume enfermera les Cartes Geographiques des XVII. Provinces avec celle de Liege, de Juliers, de Cleves, et du Cambresis comme païs adjacents, lesquelles seront suivies d'une description particuliere et tres-exacte de chasque Ville, (avec son Armoirie en taille douce) Village, et Srie selon l'ordre Alphabetique; d'un ample recit de tous les malheurs arrivez par les Inondations Pestes, Famines, Tremblemens de terre, Feux du Ciel, et Domestiques, et d'un laborieux narré de toutes les Batailles terrestres gagnées ou perduës par nos Belges, tant sur leurs fumiers que sur les estrangers, comme aussi de toutes les Croisades, et Batailles navales, òu je payeray quelque tribut d'honneur aux merites de tous ceux qui s'y sont rendus signalez, selon le rapport de 50. bons Historiens, etc.

Le 2. Volume contiendra une belle division de la Noblesse, en celle de Vertu, de Science, et d'Espée. *Sous celle de Vertu* seront compris tous les Archevefchez, Evefchez, Abbayes, Chapitres, Colleges, Convens, Commanderies, Cloistres, Hospitaux, Maladreries, Chapelles, etc., avec un recit de leurs principaux fondateurs, des années de leurs fondations, et d'un Catalogue de ceux qui ont possedé, et gouverné tous les dits lieux jusques à present. Pareillement j'y rapporteray succinctement, les Epitaphes, et Tombeaux des Seigneurs qui se trouvent dans tous les dits lieux, avec leurs armes et quartiers, au moins aussi avant que je pourray. *Sous celle de Science*, je comprendray toutes les personnes de courte Robbe, et de Justice, les Presidens et Conseillers des Conseils, et des Cours, les Prevots, Escovtetes, Baillifs, et Maires de Villes, avec les Familles Patrices d'icelles; puis tous les personnages illustres en science, Professeurs des Academies, Grands

Theologiens, Historiens etc. Bref, tous ceux qui ſe ſont rendus ſignalez par la doctrine de leurs eſcrits, et par quelques autres ſubtiles inventions, etc.

Le 3. Volume comprendra *la Noblesse d'Eſpée*, où ſe verront les Eloges de toutes les Familles Nobles des ſus-dites Provinces, et leurs Armoiries gravées en taille douce, leurs Seigneuries, leurs pieuses actions et genereux exploits, et quelques-unes de leurs meilleures alliances, y compris les noms et les qualitez de ceux qui en ſortent en nos jours, promettant moyennant Dieu, et la bonté de tous les biennez, de travailler après l'accompliſſement et l'impreſſion de ce grand Oeuvre à dreſſer pluſieurs autres Volumes Genealogiques de noſtre Glorieuſe Nobleſſe, à laquelles je rends avec toute humilité et submiſſion les vœux et souhaits les plus affectionnez que je puiſſe faire, en qualité de

Tres-humble et tres-obeiſſant Serviteur

JEAN LE CARPENTIER.

Hierop volgen de vragen om inlichtingen over de bijzonderheden der steden, dorpen, gehuchten, heerlijkheden, enz., die de deskundigen en belanghebbenden, aan wie dit Prospectus toegezonden was, ten spoedigste verzocht worden te beantwoorden. Ten slotte volgt nog een

AUTRE ADVERTISSEMENT.

Vous ſerez en outre advertis que je diſtribüeray avant trois mois l'Hiſtoire du Pais de Cambreſis, compriſe en 2. Volumes in 4°. diviſée en 4 parties . . .

. . . .

Je voudrois que vous feriez portez à en demander quelques exemplaires, afin que par la veuë, et la censure de ce petit Oeuvre, vous puissiez faire un prejugé du plus grand. Si vous en desirez quelques-uns, vous me le pourrez mander, ou par la voye d'un Libraire, ou autrement. Souffrez cependant que je prenne le reste de mes jours la qualité

CHERS LECTEURS,

De vostre tres-obeïssant serviteur

JEAN LE CARPENTIER,
Historiographe, et Imprimeur
à Leyde en Hollande.

De groote omvang van het werk is misschien de oorzaak geweest dat het nooit verschenen is.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

Bibliotheca Belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas, par Ferd. Vander Haeghen, Th. J. I. Arnold et R. Van den Berghe. Gand, Vander Haeghen. 1889. Livr. 90—99. kl. 8vo.

Onvermoeid gaan de bewerkers der Bibliotheca Belgica voort onze kennis van Nederlandsche boeken, van boeken in Nederland gedrukt en die tot Nederland in betrekking staan, te verrijken.

De afl. 90—93 bevatten de bibliographie der talrijke godgeleerde en polemische werken van Jo. Clicthoveus, geb. te Nieupoort, overl. te Chartres in 1543.

De afl. 97 en 98 zijn gewijd aan de talrijke letterkundige, meestal dramatische werken van Cornelis de Bie, meer bekend door zijn Gulden Cabinet van de Edel Vrij Schilder Const, Antwerpen 1661.

In de afl. 94—96 en 99 wordt de bibliographie der Martelaarsboeken voortgezet. Men ontvangt hier vooreerst een supplement op de monographieën der martelaren en op de martelaarsboeken zelve, met een volledig alphabetisch overzicht van deze laatsten, voorts een alphabetische lijst der 877 martelaars, die ter dood gebracht zijn en in de martelaarsboeken of elders worden vermeld, met de opgave of zij behooren tot de doopsgezinden, de lutheranen of calvinisten, vermelding van den datum en de plaats hunner terecht-

stelling, verwijzing naar de werken waarin van hen sprake is en andere bijzonderheden. Daaraan zijn nog toegevoegd eene alphabetische lijst der steden en een chronologische lijst van de jaren (1523—1629), waarin de terechtstelling plaats had, met verwijzing naar de namen der martelaren. Ten slotte volgen eenige aanteekeningen over het aantal, den leeftijd, den maatschappelijken toestand, de wijzen van uitvoering van het doodvonnis, en andere onderwerpen de martelaren betreffende. Daaronder eene belangrijke studie over de verboden boeken in de martelaarsboeken vermeld. Het is hier de plaats niet op het groot belang van dit werk voor de Nederlandsche kerkgeschiedenis te wijzen, maar wel mag de bijzondere aandacht gevestigd worden op de groote diensten die de kritische beoefening der bibliographie aan de geschiedbeoefening kan bewijzen. Aan deze bibliographische studie van den heer Arnold is het te danken dat een geheel nieuw licht is opgegaan over de geschiedenis der protestantsche martelaren van Nederland in de 16e eeuw.

Bibliothèque technique du Cercle de la librairie. Inventaire de marques d'imprimeurs et de libraires. 3e fascicule: Allemagne . . . . Belgique . . . . Pays-Bas. . . . . Paris, Cercle de la librairie, 1888. roy. 8vo. XXII, 153 blz.

De boekdrukkers- en boekhandelaars-merken (kenteekenen) zijn de figuren welke deze in vroeger tijd op de laatste bladzijde hunner uitgaven, dikwijls zonder hun naam afdrukten, in later tijd, sedert de 16e eeuw, er de titels meê versierden. Aan die figuren wordt de drukker of uitgever herkend, terwijl het gebruik derzelfde figuren door meer dan een drukker, oorspronkelijk,

verkleind, nagemaakt of gewijzigd, menigmaal een moeielijk hoofdstuk van de geschiedenis der boekdrukkunst kan ophelderen.

Het onderwerp trok reeds in de vorige eeuw de aandacht der bibliografen, [1]) maar eerst in deze eeuw werd daaraan de vereischte studie gewijd. In ieder bibliografisch werk van eenige beteekenis worden zij, waar het noodig is, vermeld, terwijl in monographiën honderden afbeeldingen dezer werken worden weêrgegeven. [2]) De Cercle de la librairie te Parijs bezit in hare biblotheek eene uitgebreide verzameling van deze merken, waarvan de heer Paul Delalain thans eene uitvoerige beschrijving heeft geleverd. De beide vorige afl. van bovenstaande Inventaire, bevatten de beschrijving der merken van fransche drukkers, in deze 3e afl. worden die der buitenlandsche drukkers beschreven en daaronder 108 van Zuid-Nederland en 154 van Noord-Nederland. Bij de beschrijving zijn gevoegd, voor zoover deze uit titels en onderschriften bleken, de adressen der drukkers en uitgevers, de opschriften hunner uithangborden en hunne zinspreuken. Laat de verzameling voor Nederland zeker aan volledigheid te wenschen over, deze aankondiging zij een opwekking hier te lande de aandacht nog eens te vestigen op dit onderwerp dat ook door Dr. Ledeboer in zijne werken over

[1]) Fr. Rothscholtz, Insignia biblopolarum et typographorum ab incunabulis typographiae ad nostra usque tempora. Norimb. 1728. fol.

[2]) M. L. C. Sylvestre, Marques typographiques, ou recueil de monogrammes, chiffres, ... des libraires et imprimeurs qui ont exercé en France dep. . . . . 1470 jusqu'à la fin du 16e siècle. Paris, 1853—67. 2 dln. 8vo. G. van Havre, Les marques des imprimeurs et libraires anversois. Anvers, 1883—85. 2 dln. 8vo.

de boekdrukkers, enz. in N.-Nederland niet voldoende behandeld is.

Schuilnamen, naamvormen en naamletters aangenomen door schrijvers, meest voorkomende in de geschiedenis der Gallikaansche en Hollandsche kerk, bijeenverzameld door J. A. van Beek, oud-katholiek priester te Rotterdam. Rotterdam, H. F. Hendriksen. 1888. 8vo. 16 blz.

De titel drukt voldoende den inhoud van dit boekje uit. Het is eene belangrijke bijdrage tot de kennis van de Nederlandsche en van enkele buitenlandsche pseudonymen en moet als zoodanig met de werken van Barbier, Quérard en van Doorninck geraadpleegd worden. Bij een herdruk zij den samensteller aanbevolen aan zijn werk een alphabetisch register der ontsluierde namen toe te voegen.

Bradshaw, Henry, Collected Papers. Cambridge, University Press, 1889. 8vo. 8, 500 blz.

In dezen band zijn herdrukt de twee merkwaardige palaeotypische opstellen van den geleerden Universiteits-bibliothecaris te Cambridge, die vroeger afzonderlijk verschenen maar in zeer gering getal exx. werden gedrukt en thans onvindbaar zijn. Beide bezitten eene blijvende waarde voor de studie der Nederlandsche incunabulen, daar zij een aantal nieuwe ontdekkingen op dit gebied bevatten en vele toevoegsels tot de „Monuments typographiques des Pays-Bas au XVe siècle" van J. W. Holtrop, wien de schrijver gaarne

zijn meester noemde. [1]) De herdrukte opstellen zijn:

A Classified Index of the Fifteenth Century Books in the De Meijer Collection sold at Ghent, November 1869.

Bradshaw had zich naar Gent begeven om bij de verkooping tegenwoordig te zijn en de boeken zelve te raadplegen. De vroeger wetenschappelijk samengestelde Index diende hem daarbij tot leiddraad. De aanteekeningen hierbij gevoegd, betreffen de drukwerken van Veldener te Leuven, Leeu te Gouda en te Antwerpen en de Zwolsche drukkers, deze laatste met een overzicht van hunne drukwerken en van de door hen gebruikte typen.

List of the Founds of Type and Woodcut Devices used by Printers in Holland in the Fifteenth Century, 1871.

Dit is eene lijst van de plaatsen waar in Noord-Nederland in de 15e eeuw gedrukt is, in chronologische volgorde gerangschikt naar het jaartal van het eerste in iedere plaats gedrukte boek. Op dezelfde wijze zijn bij iedere stad de drukkers gerangschikt en bij ieder drukwerk de lettertype aangegeven waarmee deze gedrukt zijn. Bij de eerste uitgave was deze lijst een geheel nieuwe verschijning, die over menig drukwerk een nieuw licht verspreidde, terwijl door de toevoeging van drie facsimiles van drukwerken, die in Holtrop's Monuments niet voorkomen, dit werk werd aangevuld.

Het deel bevat nog eene verhandeling over den

---

[1]) „My desire in these studies was to be a willing pupil of his; my pleasure to prove to him that his work was the solid foundation on which others could stand to pursue the same inquiries to still further and clearer results." Slot van het voorwoord voor „A Classified Index."

onbekenden Antwerpschen drukker en uitgever van de laatste door Tindal zelven bezorgde uitgave van diens Engelsche vertaling van het Nieuwe Testament in 1534/35 verschenen. Het scherpzinnig betoog van den heer Bradshaw leidt tot het besluit, dat het drukkersmerk G. H. op deze uitgave voorkomende, behoort aan den Antwerpschen uitgever Godofridus Dumaeus of Godfried van der Haghen; omtrent den drukker verkeerde hij nog in onzekerheid.

Campbell, M. F. A. G., Annales de la typographie Néerlandaise au XVe siècle. 3e supplément. La Haye, Nijhoff. 1889. 8vo. IV en 29 blz.

Dit Supplément bevat de beschrijving van 42 tot dusverre onbekende Nederlandsche incunabulen, voorts aanvulling en verbetering van de beschrijving van 36 drukwerken vóór 1500 in Nederland verschenen, in de Annales of de beide vorige Supplementen reeds vermeld. Het meerendeel der hier beschreven boekwerken bevindt zich in de Hofbibliotheek te Darmstadt; aan Dr. Adolf Schmidt, Secretaris dezer bibliotheek, is de nauwkeurige beschrijving daarvan te danken. Op een incunabel hier voor het eerst beschreven, mag de bijzondere aandacht gevestigd worden, omdat daarmede de lijst wordt aangevuld der zoogenaamde „Costeriana"; het is het fragment van een franschen Donaat, voor het eerst in 1886 door Mr. S. Muller Fz. in den omslag van een oud handschrift van het St Cecilie Klooster te Utrecht ontdekt, gedrukt met de letters van het Speculum. Deze vondst te Utrecht is voor den heer Campbell een nieuw bewijs voor zijn stelling, dat de eerste Nederlandsche drukkerij te Utrecht moet gezocht worden, welke stelling, zooals men weet,

door den heer Hessels hevig bestreden en ook door Prof. Fruin niet wordt gedeeld.

Verreyt, Ch. C. V., Het geslacht Schoeffer, later Scheffer en Scheffer te 's Hertogenbosch, van 1541—1796, in betrekking tot de boekdrukkunst. 's Gravenhage, Genealogisch-heraldisch archief. 1888. 8vo. 4, 142 blz. met afb. van wapen en drukkersmerken.

Op de Scheffers, afstammelingen van den beroemden Petrus Schoeffer van Gernsheim te Mainz, als boekdrukkers te 's Hertogenbosch, werd het eerst de aandacht gevestigd door P. Marchand, in zijne Histoire de l'origine de l'imprimerie, La Haye. 1740. Sedert verschenen aanteekeningen over hem van Mr. W. C. Ackersdijk in de „Vaderlandsche Letteroefeningen" van 1877; van J. L. C. Jacob in het Jaarboekje van den boekhandel, 1842/43; van Dr. C. R. Hermans in de „Bijdragen tot de geschiedenis van Noord-Braband", tweede deel, 1848, en van H. Helbig in den Messager des sciences historiques, 1846. De heer Verreyt heeft deze aanteekeningen, verbeterd en aanzienlijk vermeerderd, tot een geheel omgewerkt, en geeft ons thans, nevens eene genealogie der Scheffers met korte levensschets der drukkers van dit geslacht, een overzicht van hunne drukwerken. Deze bestaan hoofdzakelijk uit stichtelijke boekjes, schoolboeken, keurboeken, placcaten. Onderscheiden zij zich niet door fraaien vorm of belangrijken inhoud, het meerendeel dezer drukwerken is juist om deze reden verloren gegaan. Daaraan is het dan ook waarschijnlijk toe te schrijven, dat van de drukwerken door de Scheffers gedurende 250 jaar geleverd, slechts 158 den heer Verreyt bekend zijn, en daaronder

nog enkelen alleen door den titel. Zij kunnen dus allen tot groote zeldzaamheden op bibliographisch gebied gerekend worden. Het mocht den heer Verreyt gelukken zelf het meerendeel dezer boekjes te verzamelen of in andere verzamelingen op te sporen. Alleen van de 16e eeuw vinden wij hier 60 drukwerken vermeld, zooals de overigen, voor zoover zij door den heer Verreyt konden geraadpleegd worden, volgens de eischen der bibliographie beschreven. Bij alle titels staat aangeteekend in welke verzameling de boekjes bewaard worden of in welken catalogus de titels gevonden zijn. De aanteekeningen over het leven en de lotgevallen der drukkers en de beteekenis van sommige werken, mede bij de titels gevoegd, bevatten bijdragen tot de geschiedenis der boekdrukkunst te 's Hertogenbosch.

De Fransche wetten op de Hollandsche drukpers, 1806—1814, door A. C. Kruseman. Amsterdam, v. Kampen. 1889. 8vo. 10, 270 blz.

Dit werk dat eigenlijk tot titel moet voeren: de Hollandsche boekhandel en drukpers onder Fransch bestuur, is een belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van de Nederlandsche letterkunde en van den Nederlandschen boekhandel, daar het een aantal bijzonderheden bevat, hier voor het eerst aan het licht gebracht of herinnerd. Evenals in des schrijvers „Bouwstoffen voor eene geschiedenis van den Nederlandschen boekhandel, 1830—1880", wordt ook in dit werk menige bijdrage aangetroffen betreffende de lotgevallen der boeken in dit tijdperk verschenen, steeds welkom bij de beoefening der Nederlandsche bibliographie.

Uit het hoofdstuk: „Drukpersvervolging en censuur" laten wij hier volgen de korte titels der geschriften, die tot vervolging en censuur aanleiding gaven, waaromtrent door den heer Kruseman bijzonderheden zijn gevonden. Zij bepalen zich tot de steden Amsterdam en Haarlem.

Brieven over de tegenwoordig in omloop zijnde geruchten omtrent eene nadere vereeniging van de Bataafsche Republiek met Frankrijk (door J. M. Kemper). Amsterdam, J. ten Brink. 1806.

Klagt eener Vlissingsche Moeder in Wintermaand 1807. Z. n. v. pl. of dr.

Klagte der volkeren van het vaste land van Europa over de stremming van hunnen handel. 1809. In 1814 bij Honkoop te Leiden herdrukt.

Waarschouwingh tegens de Requesietjie. 1809.

Verzameling van acten en stukken betreffende den smartelijken staat, waarin zich Paus Pius VII bevindt. 1809.

Jaarboekje van het Kon. Holland voor 't jaar 1810. Amsterdam, J. Allart. 1809.

Stukken, rakende het Hervormde kerkgenootschap. Amsterdam, Allart en Ruys. 1810.

Aan mijne Lot- en Landgenooten. Haag, Erven J. Thierry en C. Mensing. 1810.

Chansons. Utrecht, H. Kemink. 1811.

De drukker Kemink werd hiervoor met gevangenis gestraft, maar kort daarop ontslagen.

De Duivelin, Tooneelsp. Amst., J. Meerberg. 1810.

Notitie der zegels. Amst., B. Kreman, M. Schooneveld en P. van Buuren. 1810

Alleenspraak van Monzongo. Amst., v. Kesteren. 1810.

Vaderlandsch Prenteboek. Amst. J. B. Elwe. 1811.

Het misverstand. Blijspel met zang. 1811.

Het avonduur. Tooneelspel, naar het Hoogd., d. A. v. Kotzebue. 1811.

Wandelingen en kleine reizen in den omtrek van Hanau. 1e deel. Amsterdam, A. B. Saakes. 1811.

Leven van Pieter Boddaert, Amst., H. Moolenijzer. 1811.

Prospectus van Bilderdijk, Geschiedenis des Vaderlands, door H. W. Tydeman. 1811.

A. van der Willigen, Parijs in den aanvang der 19e eeuw. Haarlem, Loosjes. 1806. 3 deelen.

In 1811 verboden.

Vaderlandsche Oranjezucht, door W. Bilderdijk. 2e dr. Amst., J. Immerzeel Jr. 1812.

F. van Teutem, Een woord van troost en kracht. Kerkel.-redevoeringen. Amst., v. d. Heij. 1812.

Hierin werd door de censuur geschrapt de aanhaling 2 Kor. IV : 17.

Salzmann, Geschiedenis van Hendrik Ligthoofd. Rott., M. de Bleijker. 1812.

Waarin enkele zinsneden moesten veranderd worden.

A. Loosjes Pz., Het leven van Maurits Lijnslager. 2e druk. Haarlem, Loosjes.

Het verzoek om dezen druk ter perse te leggen werd nog in 1813 niet toegestaan. Hij verscheen eerst in 1814.

Niet minder belangrijke bijzonderheden worden in hetzelfde hoofdstuk medegedeeld over een aantal werken in handschrift, die voor zij ter perse werden gelegd, aan de censuur moesten worden onderworpen. Daartoe behoorde ook „de Hollandsche natie" van Helmers, waarin op verschillende plaatsen te samen 150 regels geschrapt werden; deze worden hier medegedeeld

met de regels die daarvoor in de eerste uitgave van 1812 werden in de plaats gesteld.

Een volgend hoofdstuk behandelt de tijdschriften en dagbladen, die bij de uitgave nog meer dan de boeken, belemmering ondervonden, en voor het meerendeel geheel opgeheven werden. Ook over deze deelt de heer Kruseman niet minder belangrijke bijzonderheden mede, met terugblik op den vroegeren toestand der drukpers hier te lande.

Het laatste hoofdstuk geeft een treffend overzicht van den toestand des boekhandels hier te lande gedurende dit tijdvak. Aan de hand van van Cleef's Alphabetische Naamlijst ontvangen wij hier opgaven over het aantal boeken in de verschillende jaren verschenen, met inhoud en prijs; voorts een merkwaardige lijst, uit het officieele Journal de la librairie, van de oplagen van drie tijdschriften en een twintigtal boekwerken, die het verrassende getuigenis afleggen, dat ten minste nog tot 1810, de boekhandel hier in vrij bloeienden toestand verkeerde, dat ook voor een groot deel te danken was aan het verbeterd lager onderwijs, door de wet van 1806 in het leven geroepen. Het geheele werk van den heer Kruseman heeft een blijvende waarde voor de kennis van het intellectueele leven in Nederland onder de Fransche heerschappij.

Levensberichten der afgestorvene medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde. Leiden, Brill. 1888. 8vo. 186 blz.

Hierin volledige lijsten der werken van R. C. H. Römer, L. Ph. C. van den Bergh en L. Oldenhuis Gratama, met hunne levensberichten.

Knuttel, W. P. C., Nederlandsche bibliographie van kerkgeschiedenis. Amsterdam, Fred. Muller en Co. 1889, imp. 8vo. XIV, 412 blz. van 2 kol. (Derde deel van de Bijdragen tot eene Nederlandsche Bibliographie, uitgegeven door het Frederik Muller-fonds.)

Dit werk mag als eene belangrijke bijdrage tot de Nederlandsche bibliographie aangemerkt worden en zal bij de eventueele samenstelling eener algemeene Nederlandsche bibliographie uitnemende diensten kunnen bewijzen. Groot is het aantal hier voor het eerst nauwkeurig beschreven boekwerken, vergezeld van aanteekeningen die hun belang of beteekenis in het licht stellen, terwijl een nog grooter aantal kleinere geschriften hier voor het eerst hun plaats in de kerkgeschiedenis wordt aangewezen. De samensteller meende zich in zoo verre stipt aan het programma van het Muller-fonds te moeten houden, dat hij alleen de werken door Nederlanders geschreven of in het Nederlandsch vertaald, opnam [1]), maar week daarvan af door zich niet te bepalen tot de vermelding van de titels der belangrijkste boeken, zooals het Programma voorschrijft. Hij tracht zich daaromtrent in de voorrede van zijn werk, te verdedigen door de bewering dat het niet de taak is van den bibliograaf om critiek uit te oefenen over de wetenschappelijke waarde der boeken. Van den bibliograaf moge niet geëischt worden het wetenschappelijk belang van alle boeken in alle

---

[1]) Deze bepaling is in het Programma opgenomen, omdat de vreemde auteurs in de buitenlandsche bibliographische werken voldoende zijn vertegenwoordigd.

bijzonderheden te kunnen bepalen, hij moet toch het groene van het rijpe weten te onderscheiden, vooral wanneer hij de hem onmisbare studie van zijn onderwerp gemaakt heeft en de, ook volgens het Programma van het Muller-fonds vereischte, inzage der boeken zelve verkregen heeft. Het gevolg is nu, dat eenige honderden titels van onbeduidende boekjes en die hoegenaamd geen wetenschappelijke waarde hebben, in deze bibliographie zijn opgenomen, welke plaats men gaarne had afgestaan aan eene meer uitvoerige inhoudsopgave van tijdschriften of verzamelwerken, waarin belangrijke geschriften over kerkgeschiedenis voorkomen. De samensteller achtte niet noodig deze te vermelden, omdat zij voor een deel zijn opgenomen in het bekende Leidsche Repertorium, maar hier was de, zij het korte, vermelding der belangrijkste gewenscht, zoowel om het belang van het onderwerp als om de beteekenis van den werkkring van sommige auteurs op dit gebied te doen uitkomen. Nog worden hier eenige werken gemist, die evenzeer de wereldlijke als de kerkelijke geschiedenis betreffen, zooals de Analecta van Matthaeus, de Oorkondenboeken en dergelijken. De weglating is wel te verdedigen, omdat de grens hier moeielijk te trekken was, maar de aandacht had er op kunnen gevestigd worden, omdat deze werken dikwijls de belangrijkste bronnen voor de kerkgeschiedenis bevatten.

Op nog andere leemten wordt gewezen door Dr. H. C. Rogge in zijn aankondiging van het werk in den Ned. Spectator van 31 Aug. ll., maar deze betreffen meer dogmatische, polemische en liturgische geschriften, die bij de bibliographie der godgeleerdheid beter op hun plaats zijn; de heer Knuttel heeft zich daaromtrent

in de Voorrede voldoende verantwoord. Of de literatuur van het kerkelijk leven, door slechts een paar titels hier vertegenwoordigd, kan gemist worden, is een zaak van overweging.

Aan de bewerking is over het algemeen veel zorg besteed. De titelbeschrijving laat niets te wenschen over, wanneer de boeken door den schrijver zijn gezien. Met te velen, bijna op iedere bladzijde, is dit laatste niet het geval en daaronder een aantal die bereikbaar waren. Het zijn grootendeels werken van katholieken oorsprong, en daarom is dit te meer te betreuren omdat deze werken in geen andere lijsten goed beschreven voorkomen. Bij de opgave der verschillende drukken is de Schr. soms willekeurig te werk gegaan, door nu eens den eersten druk, dan weder een volgenden druk als hoofdtitel op te nemen. Dit laatste kan alleen dan verantwoord worden, wanneer een eerste druk alle beteekenis verloren heeft. De volgorde der titels is streng alphabetisch en talrijke verwijzingen maken het gebruik van het werk zeer gemakkelijk. Minder gemak bij het opzoeken leveren de vele geschriften op die met de woorden Copia of Copie en Placcaat aanvangen; de eersten waren beter geplaatst op het hoofdwoord, zooals Copie van de Gravamina op Gravamina, Copie van twee Remonstrantiën op Remonstrantiën, terwijl de Placcaten in chronologische volgorde konden opgenomen zijn.

Zooals reeds is opgemerkt bevatten de aanteekeningen bij de titels gevoegd een schat van belangrijke bijzonderheden betreffende de boeken en de schrijvers, de verschillende drukken, de voor- en tegenschriften; bij het meerendeel der vertaalde werken is de titel der oorspronkelijke uitgave vermeld. Bij sommige titels,

zooals bij de werken der Marnix-Vereeniging, ware een meer uitvoerige opgave van den inhoud wenschelijk geweest, terwijl de vermelding bij ettelijke werken dat zij eene voorrede van den schrijver bevatten, zonder schade had kunnen wegblijven.

Het systematisch register aan het slot van het werk toegevoegd, geeft, ook door de verwijzingen, een vrij duidelijk overzicht van de literatuur der verschillende onderwerpen, waarin niet naar nummers maar naar de namen der schrijvers of de eerste woorden der titels verwezen wordt. Voor de praktijk zou hier de Amerikaansche en Engelsche methode de voorkeur verdiend hebben, waarbij de onderwerpen in alphabetische volgorde gegeven worden, maar hierin was de schrijver misschien ook aan het programma gebonden.

Geen ondankbaarder werk voor een schrijver dan een bibliographisch werk, omdat op geen werk gemakkelijker aanmerkingen te maken zijn en men zelf de overtuiging heeft, geen volledig werk geleverd te hebben. Ook in dit geval staan de beste stuurlui aan wal. Intusschen mag de heer Knuttel de zelfvoldoening smaken voor het eerst een nieuw veld van Nederlandsehe bibliographie te hebben ontgonnen, dat nog geheel braak lag, en mag hij aanspraak maken op de erkentelijkheid van alle beoefenaren der kerkhistorie en der bibliographische wetenschap.

Overzicht van geschriften betreffende de Nederlandsche Kerkgeschiedenis over het jaar 1888, door Dr. H. C. Rogge. (Archief voor Ned. Kerkgeschiedenis, dl. III, afl. 4. 'sGravenhage, Nijhoff. 1889, blz. 400—452.)

Met een kort woord worden hierin besproken zoowel

de Nederlandsche als buitenlandsche geschriften, afzonderlijk verschenen of in tijdschriften en andere verzamelwerken verspreid.

Du Rieu, W. N., Essai bibliographique concernant tout ce qui a paru dans les Pays-Bas au sujet et au faveur des Vaudois. Pas dans le commerce. La Haye, Nijhoff. 1889. 8vo, 39 blz. met plaat. Afzond. afdruk uit: Bulletin de la Commission pour l'histoire des des églises wallonnes, vol. V, 2e livr.

Deze lijst van 123 geschriften, meerendeels pamfletten en brochures, sedert 1616 over de Waldenzen, in Nederland verschenen, maakt geen aanspraak op volledigheid of nauwkeurigheid. De heer du Rieu heeft ze samengesteld met het doel om, bij gelegenheid van de 200-jarige gedachtenis-viering van de „Glorieuse Rentrée," een overzicht te geven van de voortdurende belangstelling der Protestanten in Nederland in het lot hunner geloofsgenoten in Piemont, waarbij hem tijd en gelegenheid ontbraken een groot deel der werken zelve te raadplegen. Toch worden hier een nog een aantal titels gevonden die het werk van Dr. Knuttel aanvullen, terwijl menige aanteekening bij de titels gevoegd over de geschiedenis en beteekenis der geschriften een nieuw licht verspreidt.

Algemeene aardrijkskundige bibliographie van Nederland, uitgegeven door de afdeeling „Nederland" van het Nederl. Aardrijkskundig Genootschap. Tweede deel. *Natuurkundige toestand*, bewerkt door W. J. D. van Iterson, E. Engelenburg, J. van Heurn, C. A. J. A.

Oudemans, J. E. Boerlage, P. P. C. Hoek. — Derde deel. *Het Volk en zijn bedrijf*, bewerkt door W. J. D. van Iterson, R. van der Meulen en J. E. van Renesse. Leiden, Brill. 1888, 89. 8vo. X, 250, XII, 290 blz.

Het eerste deel dat de literatuur der Nederlandsche topographie der laatste 50 jaren bevat, werd hier in eene vorige afl. besproken. Evenmin als dit deel, maken de beide volgenden aanspraak op bibliographische nauwkeurigheid en volledigheid, daar de titels meerendeels uit andere catalogussen zijn overgeschreven en de tijdschriften en andere verzamelwerken, met enkele uitzonderingen, niet verder dan tot het jaar 1880 zijn geraadpleegd. De bibliograaf ontvangt dankbaar het hier geleverde als leiddraad voor zijn nader onderzoek.

Het tweede deel, grootendeels samengesteld door Dr. W. N. du Rieu naar de gegevens van bovenstaande heeren natuurkundigen, bevat de bibliographie der aard- en weerkunde, waarbij ook enkele andere geschriften zijn opgenomen, evenals bij de afdeeling wateren en waterstaat. Bij de Flora zijn de werken sedert het midden der vorige eeuw verschenen, „toen de Linneaansche nomenclatuur werd ingevoerd," ook opgenomen, met vermelding bij iedere afdeeling van de voornaamste vóór-Linneaansche werken, welke berichten over de flora van Nederland bevatten. Ditzelfde is geschied met de literatuur der Fauna van Nederland. Deze is geheel systematisch, terwijl de Flora voor het gansche gedeelte topographisch gerangschikt is. Beide zijn met veel zorg bewerkt en kunnen, in afwachting van eene volledige Nederlandsche bibliographie van natuurlijke historie, met vrucht gebruikt worden.

In het derde deel: het volk en zijn bedrijf, is voor

de afdeelingen bevolking, natuurkundige beschrijving, karakter, zeden, gewoonten, fabrieks- en handwerksnijverheid, handel en scheepvaart, het Leidsche Repertoirum gevolgd en uitgebreid geworden. Voor de afdeeling landbouw is daarbij gebruik gemaakt van de „Proeve eener opgave van bouwstoffen voor eene geschiedenis en statistiek van den Nederlandschen landbouw," van Mr. B. W. A. E. baron Sloet tot Oldhuis en W. J. D. van Iterson (1874), en voor de afdeeling visscherij van de „Bibliotheca ichthyologica et piscatoria," van D. Mulder Bosgoed (1874). — Beide deelen bevatten registers van persoonsnamen, van plaatsnamen en van onderwerpen.

Overzicht der koloniale literatuur, door L. D. Petit.

De Indische Gids bevatte sedert zijne oprichting in 1882, maandelijks eene opgave van de voornaamste geschriften, betreffende de Nederlandsche en buitenlandsche koloniën, zoowel afzonderlijk verschenen als in tijdschriften en dagbladen verspreid, van de hand van Dr. T. C. L. Wijnmalen. Sedert 1 Jan. '89 wordt dit werk, onder bovenstaanden titel, op meer uitvoerige schaal voortgezet door den heer L. D. Petit, conservator bij de bibliotheek der Rijks-Universiteit te Leiden. Dit overzicht wordt gegeven in systematische volgorde der Europeesche rijken en hunne bezittingen in Azië, Afrika, Amerika en Australië. Daar het met veel zorg wordt samengesteld, zoowel wat volledigheid als nauwkeurigheid betreft, zal het bij bibliographisch onderzoek met vrucht kunnen geraadpleegd worden.

Strafrechtelijke bibliographie, door L. D. Petit.

In het „Tijdschrift voor Strafrecht", deel IV, 1e afl. (Leiden, E. J. Brill), is de heer Petit begonnen, onder bovenstaanden titel, eene lijst te geven van alle werken en brochures, opstellen in tijdschriften en verzamelwerken voorkomende over Strafrecht en Strafvordering in de verschillende landen van Europa verschenen, van 1 Jan. tot 1 Aug. 1889. De lijst is streng systematisch afgedeeld, met veel zorg bewerkt, en kan zeker op groote volledigheid aanspraak maken; zij zal in de volgende afl., die om de 3 maanden verschijnen, geregeld worden voortgezet.

Verslag van de aanwinsten der Kon. Bibliotheek gedurende het jaar 1888. 's Gravenhage, Alg. Landsdrukkerij. 1889. 8vo. X, 188 blz.

Van de vorige Verslagen werd hier wel eens melding gemaakt (zie o. a. Bibl. Adv. V, 143), en toen gewezen op het groote voordeel en gemak dat zij, in afwachting van den algemeenen systematischen en alphabetischen catalogus, de bezoekers en gebruikers van de bibliotheek aanbieden. De Verslagen der laatste jaren kenmerken zich door meer praktische inrichting, daar de talrijke ten geschenke ontvangen boekwerken met de aangekochte boekwerken, die vroeger afzonderlijk werden gecatalogiseerd, thans in een systematisch overzicht der titels zijn opgenomen.

Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Koninklijke bibliotheek (te 's Gravenhage), bewerkt met aanteekeningen en een register der schrijvers voorzien door Dr. W. P. C. Knuttel. Eerste deel, eerste en

tweede stuk 1486—1648. 'sGravenhage, Alg. landsdrukkerij (Mart. Nijhoff.) 1889. kl-4to. 4, v, 598, 4, 493 blz.

De bibliothecaris der Kon.-bibliotheek J. W. Holtrop vestigde reeds in 1837 de aandacht op de uitgebreide verzameling pamfletten, berustende in de Kon. bibliotheek te 's Gravenhage en op de groote bezwaren aan eene beredeneerde beschrijving daarvan verbonden. [1]) Het moest ruim twintig jaren duren vóor een boekhandelaar, door handelsgeest en liefde tot de bibliographische wetenschap gedreven, een dergelijken arbeid ontwierp, waarvan de vrucht was de „Bibliotheek van Nederlandsche pamfletten, verzameling van Fred. Muller, naar tijdsorde gerangschikt en beschreven door P. A. Tiele." [2]) De voortreffelijke methode door Tiele op de catalogiseering der pamfletten toegepast, werd weldra gevolgd door Dr. J. K. van der Wulp bij de beschrijving der pamfletten in het bezit van Is. Meulman, [3]) en door L. D. Petit bij die van de bibliotheek van Jo. Thysius en van de Leidsche Universiteitsbibliotheek, eindelijk door Dr. W. P. C. Knuttel in bovenstaanden catalogus.

Vullen de werken van Tiele, v. d. Wulp en Petit

---

[1]) Driemaandelijksch Tijdschrift No. 3 Aug. 1837, blz. 476.

[2]) Verg. daarover Levensbericht van P. A. Tiele in de Levensber. d. Maatsch. v. Ned. letterk. te Leiden. 1889.

[3]) Men weet dat de verzameling Meulman, die ook het meerendeel der pamfletten van de verzam. Muller bevatte, door de Universiteitsbibliotheek te Gent is aangekocht, — maar niet algemeen bekend is het, dat diezelfde bibliotheek daarenboven in het bezit is van een groot aantal pamfletten in geene verzameling aanwezig, waaronder omstreeks 600 stuks van de 16e eeuw, en die nog op eene beschrijving wachten.

elkaar aan, in zooverre dat de pamfletten in een dier werken beschreven, in de anderen niet zijn opgenomen, de heer Knuttel heeft gemeend van de beschrijving der pamfletten van de Kon. Bibliotheek een op zich zelf staand werk te moeten leveren en alle tot dusverre beschreven of niet beschreven stukken, daar aanwezig, te moeten opnemen. Ook heeft hij zich niet bepaald tot de pamfletten, uitsluitend over Nederlandsche geschiedenis, maar ook opgenomen die welke de geschiedenis van andere landen betreffen. [1]) Daarentegen zijn door hem niet opgenomen de talrijke Placcaten, in de andere verzamelingen vermeld en een aantal boekwerken in de verzameling Meulman voorkomende, maar die niet tot de pamfletten-literatuur kunnen gerekend worden. De slotsom is, dat wij over het tijdvak van 1486—1648 de beschrijving ontvangen van 5833 drukwerken waaronder 4 van de 15e en 1111 van de 16e eeuw. Daar de heer Knuttel telkens verwijst naar de beschrijving van Tiele en v. d. Wulp, [2]) waar het dezelfde pamfletten door hem beschreven geldt, kan globaal berekend worden dat hier 3500 voor het eerst beschreven voorkomen, waarbij 525 van de 16e eeuw. De verzamelingen Muller, Meulman, Thysius, bevatten over hetzelfde tijdvak 8821 stuks, waarbij 2102 van de 16e eeuw; daaronder zullen zich omstreeks 1000 placcaten en andere boekwerken bevinden. In het geheel kan men dus aannemen, dat thans van deze geschriften over het genoemde tijdvak, omstreeks 11500 beschreven zijn en daaronder ruim 2500 van de 16e eeuw.

---

[1]) Voor dit tijdvak is hun getal onbeduidend.

[2]) Daar de druk van het werk reeds in 1882 een aanvang nam, toen de beschrijving der Thysiana nog niet verschenen was, kon de verwijzing naar deze niet geschieden, vóór het jaar 1642.

Overtreft alzoo het aantal beschreven pamfletten der drie verzamelingen dat der Kon. Bibliotheek, in gehalte doet hare verzameling voor deze niet onder, en wordt zij, wat het bezit van zeldzame geschriften der 16e eeuw aangaat, misschien alleen door de Thysiana overtroffen. De Kon. Bibliotheek is zeker rijker dan de andere in zeldzame buitenlandsche geschriften, en kan daarbij bogen op niet minder merkwaardige reeksen pamfletten van hetzelfde jaar. Telt men in de drie verzamelingen b. v. over de veel bewogen jaren 1576, 1577, 1578, 1579, zonder de Placcaten, respectievelijk 38, 50, 87, 126 stuks, in de Kon. Bibl. bevinden zich over die jaren respect. 37, 49, 72, 121 stuks, waarvan te samen 188 st. niet bij Muller en Meulman voorkomen. Het kan dus aanbevolen worden in het vervolg den catalogus van Dr. Knuttel vóór de anderen te raadplegen.

Heeft de schrijver Tiele's methode van beschrijving en rangschikking gevolgd, hij heeft ook gebruik gemaakt van zijne aanteekeningen en van die van van der Wulp bij de door hen beschreven pamfletten, en heeft daarvan telkens melding gemaakt. Maar deze aanteekeningen zijn dikwijls door hem verbeterd en uitgebreid, terwijl zijn eigen aanteekeningen bij de door hem voor het eerst beschreven pamfletten, niet minder dan door die zijner voorgangers, getuigen van onvermoeid, ernstig onderzoek, groote nauwkeurigheid en zeldzame belezenheid. Eerst bij het beoefenen van een tijdvak onzer geschiedenis zal de waarde dezer aanteekeningen in het oog springen; dan zal te gelijk erkend worden het belang en de onmisbaarheid van de wetenschappelijke bibliographie bij het gebruik dezer geschriften.

Aan het slot van het deel bevindt zich een alphabetisch

register der schrijvers, met verwijzing naar hunne geschriften in den catalogus voorkomende. Dit is een belangrijk toevoegsel, dat bij de vorige catalogussen van pamfletten gemist werd, te meer belangrijk omdat het een aanzienlijke bijdrage bevat tot de kennis onzer anonieme geschriften. Mocht aan het slot van het geheele werk nog daaraan kunnen toegevoegd worden een register op de Nederlandsche plaatsnamen, de samensteller zou daarmêe onze talrijke beoefenaars van lokale geschiedenis niet weinig aan zich verplichten.

In de voorrede deelt de schrijver mede, dat het 2e deel (loopende tot het jaar 1700), reeds voor meer dan de helft is afgewerkt. Hopen wij in het belang der Nederlandsche bibliographie, dat de uitgave geen vertraging ondervinde.

Catalogus der bibliotheek van het Departement van Oorlog. Breda, Broese & Co. 1878. 8vo. XXIV, 600 blz. 1e—4e Supplement. 's Hage, Gebr. v. Cleef. 1882—88. 8vo. 104, 70. 133 blz.

Deze bibliotheek, hoofdzakelijk bestaande uit krijgs- en geschiedkundige werken, begint een aanzienlijken omvang te krijgen. De Catalogus is met zorg samengesteld en wordt geregeld bijgehouden. Bij de verdeeling is de systematische orde gevolgd en bij de onderdeelen de chronologische orde, soms, zooals bij de levensbeschrijvingen en enkele andere onder-afdeelingen, de alphabetische orde. Bij den Catalogus is een uitvoerig alphabetisch register gevoegd van de namen der schrijvers met verkorte titels hunner werken, en van de anonieme werken.

Catalogus van de boeken en kaarten, uitmakende de bibliotheek van het Departement van Koloniën. Tweede vervolg, met een alphabetisch register. 's Gravenhage (Nijhoff) 1889, 8vo. VIII, 86, XI blz.

Dit vervolg bevat eene opgaaf van de aanwinsten gedurende de jaren 1887 en '88. De Catalogus zelf verscheen in 1884, het 1e vervolg in 1887.

Americana. Boeken, bescheiden, kaarten enz., betreffende den Amerikaanschen vrijheidsoorlog en de vestiging van de republiek der Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Aan de Universiteits-Bibliotheek geschonken door de firma Van Eeghen & Co. Amsterdam, Stadsdrukkerij. 1888. roy. 8vo. 4, 27 blz.

Deze geschriften, meerendeels in de Engelsche taal, zijn in het laatst der vorige eeuw door de heeren Van Eeghen verzameld, en behooren thans tot de groote zeldzaamheden op bibliographisch gebied. De bibliothecaris der Amsterdamsche Universiteits-bibliotheek heeft getoond dit geschenk op prijs te stellen door het samenstellen en drukken van bovenst. catalogus.

Alphabetische lijst der boeken aan de Universiteits-bibliotheek vermaakt door wijlen den heer C. M. van der Sande Lacoste, Med. Dr. (Amsterdamsche Stadsdrukkerij. 1888). 8vo. 17 blz.

Meerendeels botanische werken en meer bijzonder over musci frondosi.

Catalogus van de boekwerken, pamfletten, enz. behoorende aan de historische verza-

meling der Schutterij te Amsterdam. (Amst., Stadsdrukkerij), 1888, roy. 8vo. 2, 43 blz.

De heeren J. A. Jochems, Kapt. adj. der Schutterij en Mr. J. E. van Someren Brandt, 1e Lt. d. Artillerie-schutterij te Amsterdam, hebben het plan opgevat eene volledige verzameling samen te stellen van alles wat in druk en plaat gebracht is over de schutterijen in Nederland. Bovenstaande catalogus bevat reeds omstr. 500 geschriften, gedeeltelijk gerangschikt naar de schutterijen in de verschillende steden. Daaronder bevinden zich een aantal werken, zooals stedenbeschrijvingen, waarin van de schutterijen wordt melding gemaakt. Genoemde heeren bevelen zich aan voor het ontvangen van bijdragen en aanwijzingen. De verzameling berust op het oogenblik op het Gemeente raadhuis te Amsterdam, waar zij kan geraadpleegd worden.

Catalogus der bibliotheek van de Rijks-Academie van beeldende kunsten. Amsterdam, z. n. v. dr. 1888. 8vo. 6, 52 blz.

De omvang dezer bibliotheek is uit dezen catalogus niet op te maken, daar, volgens de voorrede, „vele boeken de verzameling kwamen verrijken, terwijl de catalogus in bewerking was." In een supplement zullen deze aanwinsten, met den catalogus van het „Prent-kabinet" en de „fotografie-verzameling" worden opgenomen. In afwachting daarvan kan op het belang dezer rijks-bibliotheek nog niet gewezen worden, maar mag wel de aandacht gevestigd worden op de gebrekkige samenstelling van den catalogus, zoo wat de titelbeschrijving als de systematische indeeling betreft.

Catalogus der bibliotheek van de Maat-

schappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden. Derde deel. Alphabetische catalogus, bewerkt door Louis D. Petit. Leiden, E. J. Brill. 1889, imp. 8vo. 415 blz. 830 kol.

Deze catalogus bevat, zooals in de voorrede wordt opgemerkt, meer dan de titel belooft. Bij de namen der schrijvers zijn de korte titels hunner werken vermeld, hetzij oorspronkelijke werken of door hen vertaald of uitgegeven, met opgaaf hunner levensberichten in de bibliotheek aanwezig. Anonieme geschriften zijn geplaatst op de namen der schrijvers voor zoover deze bekend zijn, en wanneer dit niet het geval is op het eerste zelfstandig naamwoord van den titel, met de noodige verwijzingen. Voorts zijn in het alphabet opgenomen de talrijke opschriften der hoofd- en onderafdeelingen van den systematischen catalogus. Dit laatste is hier bijzonder te waardeeren, daar de systematische indeeling van den catalogus van de gewone nog al afwijkt. Ook zal het steeds noodig zijn voor de afdeelingen Staatswetenschappen, Natuurlijke geschiedenis, enz. enz. van Nederland nog iets verder na te slaan bij de geschiedenis der provinciën, steden, enz. waar de lokale werken over deze onderwerpen voorkomen. [1]) Mag dit register alzoo door zijn voortreffelijke inrichting het gebruik van den catalogus gemakkelijk maken, als zelfstandig werk, dat, niettegenstaande de vele leemten der bibliotheek, de meest volledige lijst van geschriften over Nederlandsche letterkunde bevat, zal het met vrucht kunnen gebruikt en als zoodanig gewaardeerd worden.

---

[1]) Verg. de aankondiging van den systematischen catalogus in de Bibl. Adv. 2e R. I. 36.

Fondation Teyler, Catalogue de la bibliothèque, dressé par C. Ekama, Bibliothécaire etc. Harlem, Héritiers Loosjes. 1886—89. 5e—8e livr. en vol. II, 1e et 2e livr. roy. 8vo. blz. 489—826 en blz. 1—119.

De uitgave van dezen Catalogus wordt op denzelfden breeden voet voortgezet, waarop zij is aangevangen (zie Bibl. Adv. V, blz. 313). De 5e afl. bevat de werken over Palaeontologie, Geologie en Mineralogie; de 6e afl. Aardrijks-, Land- en Volkenkunde en de wetenschappelijke Reisbeschrijvingen, waarin de bibliotheek bijzonder rijk is. De 7e afl. is gewijd aan de Wis- en Natuurkundige wetenschappen, en de 8e afl. aan de Archeologie, Oudheden, Kunsten en Handwerken, voorts de zoogenaamde gemengde geschriften, een supplement op de vorige afl. en een alphabetisch register der schrijvers. Laat de titelbeschrijving weinig te wenschen over, niet genoeg kan daarbij gewaardeerd worden de nauwkeurige inhoudsopgave, dikwijls met de uitvoerige collatie, bij de titels gevoegd, van erkend groot belang bij de natuurhistorische en andere plaatwerken, waardoor deze catalogus een blijvende waarde heeft verkregen. Noode wordt in dezen wetenschappelijk bewerkten catalogus aangetroffen eene afdeeling gemengde geschriften (Miscellanées). De meeste hierin opgenomen werken hadden gemakkelijk elders of in eene afdeeling godsdienstwetenschap-wijsbegeerte, eene plaats kunnen vinden.

De beide afl. van het tweede deel bevatten den catalogus der rijke verzameling Grieksche en Latijnsche classici, meerendeels in oude uitgaven.

Catalogus van de Buma-bibliotheek te Leeuwarden. Eerste en tweede gedeelte. Bewerkt en uitgegeven op last van de Gedeputeerde Staten van Friesland. Leeuwarden, W. Eekhoff en Zoon. 1889. 8vo. XVI, 286 blz.

Bij zijn overlijden, den 2 Mei 1876, werd door Dr. L. A. Buma te Makkum o. a. aan de provincie Friesland een kapitaal gelegateerd van een honderd duizend gulden, om daarvan jaarlijks eene som van *f* 3000.— te besteden „voor de oprichting, instandhouding, uitbreiding, plaatsing en bewaring van een bibliotheek voor de Grieksche en Romeinsche taal- en letterkunde", te vestigen en de zorg daarvan op te dragen aan Gedeputeerde Staten dier provincie.

Ten gevolge hiervan werd het door Gedeputeerde Staten een zaak van piëteit jegens den erflater geacht, diens bibliotheek, voor zoover het werken over de Grieksche en Latijnsche letterkunde betrof, aan te koopen om als grondslag voor de op te richten bibliotheek te dienen. Deze bibliotheek is in het eerste gedeelte van den Catalogus opgenomen. Het tweede gedeelte bevat de aankoopen sedert dien tijd gemaakt. Zij bestaan hoofdzakelijk uit seriën tijdschriften en kleine geschriften, dissertatiën, programmata, ter opheldering der classieke schrijvers. Daar het legaat, volgens HH. Gedeputeerden, in het geheel niet toereikend is, om al hetgeen op het gebied der Gr. en Rom. letterkunde verschijnt, aan te schaffen, zal men zich voorloopig tot de tijdschriften en vervolgwerken en tot die kleinere geschriften bepalen.

De Catalogus der beide gedeelten is in alphabetische orde naar de namen der schrijvers gerangschikt,

met dit verschil voor het 2e gedeelte, dat daarin onder de werken van iederen classieken auteur al de geschriften die over hem handelen worden vermeld. Bij een toekomstigen herdruk, wanneer de bibliotheek aanzienlijk zal vermeerderd zijn, stelt men zich voor den catalogus geheel systematisch in te richten. Het is wenschelijk dat dan ook aan de titelbeschrijving meer zorg worde besteed.

Inventaire des livres formant la bibliothèque de Bénédict Spinoza, publiée d'après un document inédit, avec des notes biographiques et bibliographiques et une introduction, par A. J. Servaas van Rooijen, archiviste de la Haye. Notes de la main de M. le Dr. David Kaufmann, Professeur à Budapest. La Haye, W. G. Tengeler. 1889. 4to. 220 blz.

Het handschrift van dezen catalogus der bibliotheek van Spinoza, na zijn overlijden in 1677, waarschijnlijk door zijn vriend, den boekhandelaar Jan Rieuwertsz te Amsterdam, samengesteld, berustte sedert jaren in de oud-notarieele archieven, bewaard bij de Arrond.-Rechtbank te 's Gravenhage. Het gelukte Dr. A. Bredius bij zijn kunsthistorische onderzoekingen in genoemde archieven, op dit stuk voor het eerst de hand te leggen; hij vestigde er de aandacht op van den heer Servaas van Rooijen, die terstond tot de uitgave besloot.

Prof J. P. N. Land te Leiden heeft reeds in den Nederlandschen Spectator van 13 April ll. het ondoelmatige en gebrekkige van deze uitgave aangetoond: „Thans hebben wij, in een weelderig gedrukt en kostbaar boekdeel, rijp en groen dooreen; niet het docu-

ment maar eene vertaling daarvan, zonder aanduiding, waar de aangehaalde minuten van notarissen berusten; voorts een onnoodigen overdruk van de biographie door Colerus in de oude vertaling, en een reeks van toelichtingen, die van de goedheid van anderen en de onbevoegdheid van den redacteur-zelven getuigenis geeft. Het geeft eene ware verademing als men aan de onjuistheden, ontoereikendheden en platheden van dezen voorbij, bij de verstandige duitsche aanteekeningen van den hongaarschen hebraicus dr. Kaufmann is aangekomen, en deze alleen aan het woord blijft. Het boek zal steeds met voorzigtigheid moeten geraadpleegd worden, en niet aangehaald zonder dat men zich overtuigd heeft dat òf de met de grootste letter gedrukte inventarisposten òf een der medewerkers voor het beweerde instaan. Een lijst van jammerlijke drukfouten en een register zal de lezer zelf moeten aanleggen, en voorts zijne ziel in lijdzaam bezitten."

De inventaris of catalogus bestaat uit 162 titels van boeken, waarvan 24 in folio, 58 in 4to, 39 in 8vo en 41 in 12mo, voorts nog „vijf paccetjes". Zooals toen gebruikelijk was zijn al de titels zeer verkort, soms met een paar woorden weergegeven. De heer v. Rooijen heeft de hulp van de heeren Campbell, Rogge, Tiele en anderen ingeroepen deze titels te ontcijferen en te reconstrueeren en het is aan deze hulp te danken dat een groot aantal titels zijn te recht gebracht [1]), evenals het meerendeel der Hebreeuwsche

---

[1]) Bij vele titels wordt als bron voor den uitvoerigen titel vermeld: „d'après la biographie", men moet maar weten dat hiermede bedoeld wordt de Nouvelle Biographie générale van Hoefer bij Didot te Parijs uitgegeven.

boeken waaraan Dr. Kaufmann zijn zorg wijdde. Intusschen wordt het geheel, zooals Prof. Land reeds opmerkte, ontsierd door onhandige redactie, slechte correctie, overlading van onnoodige aanteekeningen bij de bekende boeken uit bekende bronnen nageschreven. Eene nieuwe uitgave van dezen catalogus, van al het onnoodige ontdaan, blijft dus hoogst wenschelijk.

VERTALINGEN VAN NEDERLANDSCHE BOEKEN.

OPWEKKING TOT MEDEWERKING.

De Nederlandsche letterkunde moge als letterkundige kunst op die van het buitenland weinig of geen invloed uitgeoefend hebben, als draagster van Nederlandsche wetenschap, godsdienstzin, karakter, zeden en gewoonten heeft zij misschien meer invloed in het buitenland uitgeoefend dan men vermoedt. Het onderwerp biedt veel aantrekkelijks aan en zou een prijsvraag van een onzer genootschappen waardig zijn. Als grondslag zou daarvoor moeten dienen een lijst van de vertalingen van Nederlandsche geschriften in de laatste vier eeuwen verschenen.

Zulk een lijst bezit voor de Nederlandsche bibliographie een eigenaardig belang, en het is daarom dat de uitgever der Bibl. Adversaria het voornemen heeft opgevat tot het samenstellen daarvan en deze in de Bibl. Adversaria af te drukken, zoodra zij op eenige volledigheid zal kunnen aanspraak maken. Daar echter hiervan geen voorwerk bestaat, waarop kan worden voortgebouwd, en de bronnen voor deze lijst zeer verspreid liggen, doet hij een beroep op de medewerking van allen die in het onderwerp belang stellen, en zal hij zich zeer verplicht achten door de toezending van juiste titel-opgaven zoowel van de afzonderlijk verschenen vertalingen, als van tijdschrift-artikelen en bewerkingen naar het Nederlandsch, met al die aanwijzingen welke licht over het onderwerp kunnen verstrekken.

Zegt het voort.

CATALOGUS

VAN BOEKEN, VOORHANDEN IN HET MAGAZIJN

VAN

MARTINUS NIJHOFF

TE 'S-GRAVENHAGE,

en voor de bijgestelde prijzen te bekomen.

NEDERLANDSCHE VOLKSKUNDE.

GODSDIENST, OVERLEVERING, ZEDEN, GEWOONTEN, SPREEKWOORDEN, ENZ.

1. **Alkemade, K. v.**, Inleiding t. h. ceremonieel en de plegtigheden d. begraavenissen. Delft, 1713. M. pl. kl. 8vo. hrn. f 1.—

2. —— Behandelinge van 't kampregt voor d. hove v. Holland onder de eerste graven. Delft, 1699. kl. 8vo. hrn. f 1.—

3. —— Hetzelfde. 3e verm. dr. Mitsg. de oorsprong, voortgang en 't einde van 't kampen en duelleeren, d. P. v. d. Schelling. Rott. 1740. M. pl, kl. 8vo. hrn. f 1.50

4. —— en **v. d. Schelling**, Nederlandsche displegtigheden vertoon. de plegtige gebruiken aan den dis, in het houden v. maaltijden en het drinken v. gezondheden, enz. Rott. 1732. 3 dln. Met. afb. v. bekers. 8vo. h. ld. f 3.—

5. **Antiquiteiten.** Een oudheidkundig tijdschrift, bezorgd d. N. Westendorp en C. J. C. Reuvens. Gron. 1819—26. Dl. I—III, 1. M. pl. 8vo. (f 10.80). f 3.50

   Alles wat verscheen. Hierin: Vertelsels uit den ouden tijd (Godsdienstleer d. oude Germanen); Fabelkunde (Nasporing d. godenleer v. onze voorouderen; over het bijgeloof omtrent toovenaars en heksen;) enz. enz.

6. **Bauwens, Is.**, Geschiedenis en beschrijving der lijkbehandeling en rouwplechtigheden bij de meeste volken. Brussel, 1888. gr. 8vo. f 1.75

   Beschrijft de wijze van begraven in den voorhistorischen tijd, bij de heidenen, bij de Aryas, bij de beschaafde en onbeschaafde Arische en niet-Arische volken. Bldz. 252—254: De **Germanen.**

7. **Begrip, Kort,** der astrologie of de nieuwe planeet-lezer ..... hoe men een horoscoop moet opmaken. Amst. 1825. 8vo. f 0.75

8. **Bekker, B.,** De betoverde weereld, zijnde een grondig onderzoek van 't gemeen gevoelen aangaande de geesten. Leeuw. 1691. 8vo. pkt. f 2.50

Oorspronkelijke uitgave. Zij behelst slechts de eerste twee boeken, die in hetzelfde jaar op nieuw gedrukt werden in de 4to uitgave. Eenige bladen van het register ontbreken. *Zeer zeldzaam.*

9. —— Hetzelfde. Amst. 1691—1693. 4 dln. 2 bdn. 4to. pkt. f 2.50

2e uitg. vermeerderd met een portr. en een houtsnede.

10. —— Hetzelfde. 3e druk. Dev. 1739. 4 dln. 1 bd. M. portr. 4to. hrn. f 3.50

3e uitg., vermeerd. met aanteekeningen en eene biographie en bibliographie van B. en zijn geschriften.

11. —— Le monde enchanté. Amst. 1694. 4 dln. kl. 8vo. cart. *Rarissime.* f 10.—

12. —— Die bezauberte Welt. Amst. 1693. 4to. pkt. f 4.50

13. —— Hetzelfde. Neu uebers. v. J. M. Schwager u. verm. v. J. S. Semler. Leipz. 1781. 3 dln. M. pl. en portr. 8vo. f 4.—

14. —— **Linde, A. van der,** Balthasar Bekker. Bibliographie. 's Grav. 1869. 8vo. f 1.25

15. —— **Verzameling** van geschriften vóór en tegen Bekker's Betooverde Wereld. 1689—92. 20 stukken. In 2 dln. 4to. pkt. f 5.—

Zeer curieuse verzameling van bijna alle geschriften die naar aanleiding van dit werk verschenen.

16. **Benthem, G.,** Beschrijving v. d. thans nog in gebruik zijnde feesten of malen, onder de landlieden in de gem. Markelo, bij gelegenheid van geboorte, doop, huwelijk en begraving. Dev. 1844. 8vo. (*Over. Alm.*) f 1.—

17. **Bergh, L. Ph. C. v. d.,** Proeve van een kritisch woordenboek der Nederlandsche mythologie. Utr. 1846. 8vo. f 3.50

18. —— Nederlandsche volksoverleveringen en godenleer. Utr. 1836. 8vo. f 1.75

19. —— 's Gravenhaagsche bijzonderheden. 's Grav. 1857—59. 2 st. 8vo. f 1.20

Hierin: Het tooneel en de rederijkerskamers; 's Gravenhaagsche dagbladen; Herbergen en Koffijhuizen; Fransche dames; Over den Haagschen tongval enz. enz.

20. **Berkhey, J. le Francq v.,** Natuurlijke historie van Holland. Amst. 1769. Dl. I—IV. 1. 8vo. Met platen. f 3.—

Dit gedeelte is hiermede compleet. Het werk bevat eenige hoofdst. over oud-hollandsche zeden, gewoonten, enz.

21. **Berkhey, J. le Francq v.**, Oud Hollands vriendschap, tot Leydens troost, gevolgd v. Utrechts eeuwschets. Leyden, c. 1808. M. platen. 8vo. cart. f 2.50

In de aanteekeningen vele verklaringen van oude zeden en gewoonten met afbeeldingen van verschillende soorten vriendschapsbekers.

22. —— Verhandeling over het nationaal gebruik der turf- of houtassche in Holland. Amst. 1779. 8vo. f 1.—

23. **Bethmann, L.**, De ingemetselde steen in den muur d. St. Michielskerk te Zwolle. Dev. 1840. Met 1 pl. 8vo. (*Over. Alm.*) f 1.—

24. **Bezwering** van eene tooveres te Kampen. Dev. 1835. 8vo. (*Over. Alm.*) f 1.—

25. **Bijdragen** voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde, verz. en uitg. d. Is. An. Nijhoff, P. Nijhoff en R. Fruin. Arnh., 's Grav. 1836—80. 2 seriën. 20 dln. Met Reg. 8vo. (f 100.—). f 40.—

Hierin vele stukken over zeden en gewoonten, bijgeloof, heksenprocessen enz.

26. **Bilderdijk, W.**, Proeve, bij wege van uittreksel uit eene verklaring v. spreekwoorden en spreekwijzen. Rott. 1824—25. 4 dln. 8vo. f 3.—

(Nieuwe taal- en dichtk. verscheid.)

27. **Blommaert, P.**, Nederlandsche begravingswijze en grafsteden. Gent, 1857. M. 1 plaat. 8vo. f 1.—

28. **Bogaert, P.**, Toegepaste spreekwoorden. Gent, 1852. 8vo. f 0.50

29. **Bolhuis, J. H. van**, Verspreide letterarbeid. Utr. 1846. M. pltn. 8vo. hf. led. f 1.50

Hierin: De hofbeer; Kleeding d. weezen; enz.

30. **Buddingh, D.**, Verhandeling over het Westland t. opheldering d. Loo-en, Woerden en Hoven, benevens de natuurdienst d. Friesen en Batavieren. Leyd. 1844. 8vo. f 1.50

De aanteekeningen, bldz. 41—slot, handelen uitsluitend over den natuurdienst, zeden en gewoonten d. Friesen en Batav.

31. —— Wandelingen door de Betuwe, t. opsporing v. Germaansch-Bataafsche en Romeinsche oudheden. Tiel, 1861. 8vo. f 1.—

Hierin o. a.: Bathua, De Betuwsche maagd; Godenleer. Geest en denkwijze; Over Nerthus; Pallas, de Geldersche maagd enz.

32. **Buttingha Wichers, J. van,** Schaatsenrijden. 's Hage, 1887. Met 18 facs. naar oude gravures en houtgravures in den tekst. roy. 8vo. linn. f 5.90

Belangrijk werk voor de geschiedenis van het schaatsenrijden. Men vindt hierin o. a. eene afbeelding van de oudst bekende schaats uit het leven van Lidwina te Schiedam, 1498.

33. **Callenfels. H. A.,** Iets over h. spreekwoord: Als de eene koe biest, ligt de andere haren staart op. 's Grav. 1847. 8vo. (*Mag. Ned. Taalk.* 2). f 0.75

34. **Cappelle, J. P. v.,** Nagelatene bijdragen tot natuurk. en geschiedenis. Uitg. d. D. J. v. Lennep. Haarl. 1831. gr. 8vo. f 1.—

Over het volkskarakter d. Noord-Nederlanders.

35. **Cuyck, P. v..** Brieven over Texel en de naby gelegen eilanden. 't Saamengest. d. J. G. v. Oldenbarnevelt gen. Tullingh. Delft, 1789. Met pl. en kaart. 8vo. f 1.—

Hierin veel over de zeden en gewoonten op dit eiland, zooals het queesten enz.

36. **Des Roches,** Mémoire sur la religion des peuples de l'ancienne Belgique. Brux. 1773. 4to. f 1.—

37. **Deventer Koek, Over.** Dev. 1849. 8vo. (*Ov. Alm.*) f 1.—

38. **Dresselhuis, J. ab Utrecht,** De gostdienstleer d. aloude Zeelanders, uit oude gedenkstukken, volksoverleveringen enz. opgemaakt. Middelb. 1845. Met 19 platen. 8vo. f 4.50

39. —— Oude godenleer en hedendaagsche volksgebruiken. Midd. 1837. 8vo. (*Zeeuwsche Volksalm.*) f 1.—

40. **Driekoningen-feest, Het.** Arnh. 1836. M. 1 pl. kl. 8vo. (*Geld. V. A.*) f 1.—

41. **Engelberts, E. M.,** De aloude staat en geschiedenissen der Vereen. Nederlanden. Amst. 1784—99. 4 dln. in 2 bdn. Met pltn. 8vo. h. linn. (f 16.—). f 2.50

Zeden en gewoonten der Batavieren, enz.

42. **Feith, H. O.,** Bijdrage tot de geschiedenis d. heksenprocessen in de prov. Groningen. Gron. (c. 1850.) 8vo. *Afdr.* f 1.—

43. **Frederik VII,** Koning v. Denemarken, De Hunnebedden, op welke wijze in den ouden tijd gebouwd. Uit h. Deensch d. M. de Haan Hettema. Leeuw. 1863. M. 1 pl. 8vo. f 0.25

44. **Fries, De vrije.** Mengelingen uitg. d. h. Friesch Genootschap v. geschied-, oudheid- en taalkunde. Leeuw. 1839—53. 6 dln. — Hetz. Nieuwe Reeks. Leeuw. 1856—69. 6 dln. — Hetz. 3e Reeks. Leeuw. 1875—86. Deel I—IV. — Tez. 16 dln. M. pltn. waarv. 8 in 4 h. led. bdn. f 15.—

Volledige verzameling.

45. **Friesche Volksalmanak.** Leeuw. 1836—52. Jaarg. I—XVII. M. pltn. waarv. 16 dln. in 8 h. linn. bdn. f 8.—

46. **Gargon, M.**, Walchersche Arkadia waarin . . . oorspronk heerlijkheden ... zeeden ... oudheden enz. van Walcheren, inzonderheid de beroemde Nehalennia van Domburg, en Herkules Magasanus van Westkapelle ... nagespoort worden. Leyd. 1715. 2 dln. Met platen en portr. d. Bleysweyk. kl. 8vo. hrn. f 2.—

47. **Gebruiken, Vroegere**, bij het sterven en begraven te Giethoorn. Dev. 1846. 8vo. (*Over. A.*) f 1.—

48. **Geestenwereld, De.** Bijdrage tot de geschiedenis van het bijgeloof. Naar h. Hoogd. v. G. P. Kits v. Heyningen. Rott. 1869. gr. 8vo. (f 4.—) f 1.75

49. **Geldersche legenden.** — Beatrix, Gravin v. Kleef, Teisterband en Loen. Arnh. 1835. M. 1 pl. kl. 8vo. (*Geld. V. A.*) f 1.—

50. —— **Veur, J. v. d.**, De Nevelhorst onder Didam. Arnh. 1838. kl. 8vo. (*Geld. V. A.*) f 1.—

51. **Geldersche Volksalmanak**, 1835—89. Arnh. 1835—88. 55 dln. Met reg. 1835—85. — Tez. 56 dln. M. pl. kl. 8vo. f 30.—
Geheel kompleete serie; vele jaargangen totaal uitverkocht.

52. **Geldersche Volksfeesten.** — De paascheijeren. (Arnh. 1839.) kl. 8vo. (*Geld. V. A.*) f 1.—

53. **Geldersche zeden en gewoonten.** — Het Haolleiën; het hopfeest. Arnh. 1840. kl. 8vo. (*Geld. V. A.*) f 1.—

54. **Gleuns, W.**, De tafeldans en tafelspraak en daarmede verwante verschijnsels. Gron. 1854. 8vo. f 0.50

55. **Gouw, J. ter**, De volksvermaken. Haarl. 1871. M. titelpl. en 86 in den tekst gedrukte houtgrav. gr. 8vo. linnen (f 9.75). f 4.50

56. **Grabner, J.**, Brieven over de Vereenigde Nederlanden. Met bijvoegsel. Uit h. Hoogd. Haarl. 1792. Met gekleurde costuumpl. gr. 8vo. f 1.50
Zeer belangrijk voor de kennis van de zeden en gewoonten, het karakter, de kleeding enz. der Hollanders in de vorige eeuw.

57. **Halbertsma, E.**, De witte wiven. Dev. 1836. 8vo. (*Over. A.*) f 1.—

58. —— Paascheijeren. Z. pl. 1839. kl. 8vo. f 1.—

59. —— De frissche lucht. Dev. 1843. 8vo. (*Over. A.*) f 1.—

60. **Harrebomée, P. J.**, Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal. Utr. 1858—70. 3 dln. gr. 8vo. (f 31.—) f 16.—

61. —— Tweede twaalftal Nederl. spreekwoorden. Amst. 1850. 8vo. (*de Jager, Archief.* II.) f 1.—

62. **Hasselt, G. van**, Bijdragen voor d'oude Geldersche maaltijden. Arnh. 1805. 8vo. f 1.25

63. (**Heemskerk J. v.**,) Batavische **Arcadia**, waer in, onder 't loof-werck van liefkooserye, gehandelt werdt, van den oorspronck van 't Oud Batavien, ... zeevonden, vinders van verborgen schatten, uytperssen der waerheydt door pijnigen enz. 4e dr. Amst. 1662. 8vo. Pkt. f 1.—

64. —— Hetzelfde. 5e druk. Amst. 1678. 8vo. Pkt. *Watervlekkig.* f 1.25

65. —— Hetzelfde. 6e druk. Amst. 1708. Met pltn. d. Lamsvelt. 8vo. Pkt. f 1.50

66. **Heksenbezweerder, De Geldersche**, in 1838. Arnh. 1841. kl. 8vo. (*Geld. V. A.*) f 1.—

67. **Heldring, O. G.**, Wandelingen ter opsporing van Bataafsche en Romeinsche oudheden, legenden enz. Amst. 1838, 39. 2 stukjes. 8vo. f 1.75

68. **Hengel, W. A. van**, Sint Nikolaas en het Sint-Nikoiaas-feest. Leid. 1831. 8vo. *Afz. afdr.* f 1.—

69. **Hermans, C. R.**, Geschiedk. mengelwerk over de prov. Noord-Braband 's Hert. 1840—41. 2 dln. M. platen. 8vo. h. ld. f 3.50

Volks-begrippen, volksgebruiken en volks-overleveringen in Noord-Braband. — Paasch-eijeren. — Legende v. h. H. Kruis te Breda. — Over in N. Braband ontdekte Germaansche begraafplaatsen. — enz. enz.

70. **Hettema, M.** en **R. R., Posthumus**, Onze reis naar Sagelterland, ben. desz. geschiedenis, eene beschrijving van den aard, de zeden, de gewoonten, woordenlijst, enz. Fran. 1836. Met 1 krt. en gekl. costuumplaten. 8vo. f 1.50

71. **Hofdijk, J. W.**, Ons voorgeslacht in zijn dagelijksch leven geschilderd. Haarl. 1858—62. 6 dln. M. platen. gr. 8vo. cart. (f 40.—) f 15.—

72. —— De oude schutterij in Nederland. Met 15 gravures en 15 vignetten tusschen d. tekst. Utr. 1875. gr. 4to. linn. (f 12.50) f 2.50

73. **Hutspot voor bijgeloovigen**, op de Veluwe. Arnh. 1845. kl. 8vo. (*Geld. V. A.*) f 1.—

74. **Ising A.**, Jan Klaaszen en andere kluchtspelen aan de hand van Troost geschetst. 's Grav. 1879. 8vo. f 0.80

75. —— Haagsche schetsen. 's Grav. 1878. 8vo. (f 3.—). f 2.—

Hierin: De kermis.

76. **Janssen, L. J. F.**, Oudheidk. verhandelingen en mededeelingen. Arnh. 1853—57. 3 st. M. pltn. 8vo. (f 4.50). f 2.50

Hierin o. a. Beschaving d. allervroegste bewoners van ons vaderland; kleeding onzer Germ. voorouders ten tijde van Tacitus; enz. enz.

77. **Janssen, L. J. F.**, Over den oorsprong der St. Maartensganzen. Z. pl. 1849. 8vo. *Afdr.* f 0.60

78. (**Kinschot, G. R. van**), Beschrijving der stad Oudewater, waarin derz. herkomst . . . voorregten, . . . handvesten enz. Delft, 1747. Met pltn. 4to. hf. led. f 2.50

Hierin (bldz. 145—164) Verhandeling v. h. aloude voorrecht d. stads waagh, te O. in hst onderzoek van toverij met naamlijst van persoonen, die zich hebben laten weegen, extracten uit de registers enz.

79. **Koning, C. de**, De voorvaderlijke levenswijze en gewoonten hier te lande tot aan het einde d. 16e eeuw. Haarl. 1810. 8vo. f 1.—

80. **Lax, L.**, Schetsen uit de Nederlanden. U. h. Hoogd. Dordr. 1839. 8vo. f 0.75

81. **Lennep, J. van en J. ter Gouw**, Het boek der opschriften. Eene bijdrage tot de geschiedenis v. h. Nederlandsche volksleven. Amst. 1869. Met ruim 50 boekdruketsen. gr. 8vo. linn. (fl. 5.90) f 3.50

82. —— De uithangteekens in verband met geschiedenis en volksleven beschouwd. Amst. 1868. Met ruim 300 boekdruketsen in den tekst. gr. 8vo. linn. (f 12.20) f 7.50

83. **Lennep, J. van en W. J. Hofdijk**, Merkwaardige kasteelen in Nederland. Amst. 1854—62. 6 dln. in 3 bdn. Met vele gekleurde platen. 8vo. h. mar. (f 34.60.) f 12.—

Fraaie eerste uitgave. Bij de meeste kasteelen worden de legenden en sagen, daaraan verbonden, verhaald.

84. **Lier, J. v.**, Oudheidk. brieven, bevatt. eene verhand. over de manier van begraven, en over de lijkbusschen, wapenen, veld- en eertekens d. Oude Germanen. Uitg. J. A. Vosmaer. 's Grav. 1760. M. pltn. 8vo. f 1.25

85. **Linde Hz., W. v. d.**, De dooden-lantaars of luchte te Deventer. Dev. 1845. M. gekl. pl. 8vo. (*Over. Alm.*) f 1.—

86. **Loon, G. v.**, Beknopte verhandeling v. d. week- en jaarmarkten mitsg. van de kermissen van Holland. Leid. 1743. 8vo. f 1.—

87. **Lublink jr. J.**, Over eenige spreekwijzen in de Nederduitsche taal. Amst. 1803. 8vo. f 1.—

(*Brieven en briefwisseling.*)

88. —— Verhandeling over de spreekwoorden. Rott. 1823. 8vo. (*Verhandelingen.* Dl. I.) f 1.25

89. **Magnin, J. S.**, Losse bladen uit Drenthe's geschiedenis. Assen, 1856. 8vo. f 1.—

Hierin o. a. Het branden van Meivuren in Drenthe verboden. 1663. De laatste wolvejagten in Drenthe, enz.

90. **Mensinga, J. A. M.**, De haan. — Spreekwijzen en spreekwoorden aan den haan ontleend. Amst. 1849. gr. 8vo. (Recens. ook d. Rec.) f 1.—

91. **Molhuijsen, P. C.**, Bijdrage tot de geschiedenis d. heksenprocessen in Gelderland. Arnh. 18. 8vo. *Afdr.* f 0.75

92. —— De vuurproef en geregtelijke tweekamp in de veertiende eeuw. Z. pl. n. j. 8vo. *Afdr.* f 0.75

93. **Museum, Belgisch**, voor de nederduitsche taal- en letterkunde en de geschiedenis des Vaderlands. Uitg. door J. F. Willems. Gent, 1837—46. 10 dln. M.pl.8vo.h.led. (f 60.—) f 25.— *Uitverkocht.* — Hierin zeer vele opstellen over zeden en gebruiken, overleveringen, sagen enz. enz.

94. **Museum, Vaderlandsch**, voor Nederduitsche letterkunde, oudheid en geschiedenis. Uitg. d. C. P. Serrure. Gent, 1855—63. 5 dln. 8vo. (f 25.—). f 15.—
Hierin o. a. Nederl. sagen; Vaderlandsche anekdoten; Spreekwoorden; De Godin Vitransa;

95. **Nederlanden, De.** Karakterschetsen, kleederdragten, houding en voorkomen van verschillende standen. Tekst van (Nic. Beets, J. Kneppelhout, J. P. Heije e. a.) 's Grav. 1841. M. houtsneden v. H. Brown. gr. 8vo. cart. f 3.50

96. **Niermeijer, A.**, Verhandeling over het booze wezen in het bijgeloof onzer Natie. Rott. 1840. gr. 8vo. f 1.25

97. **Noothoorn, A. E. v.**, Nederland en de Nederlanders in vlugtige trekken geschetst. Doesb. 1839. 8vo. f 0.50

98. **Palingh, A.**, 't Afgedrukt mom-aansight der tooverye: daar in het bedrogh d. gewaande toverye, naakt ontdekt, enz. Amst. 1659. Met platen. kl. 8vo. hrn. f 1.75

99. **Pan, J.**, Kleine opstellen over de geschiedenis, oudheden en het bijgeloof in Drenthe. Haarl. 1862. 8vo. f 1.25
Weerwolven, Vurige veldspoken, Jufvrouw, Mevrouw, Mijnheer, enz.

100. **Planeten Boeck, Dat grote**, met die Geomanci, physiognomi, ende Chiromanci. Nu op het nieu ghebetert, en met schoone figueren verciert. Hoorn, E. Cz. Muller, 1591. Met houdsneden. 8vo. led. f 12.—
Zeldzame uitgave.

101. **Planeet-Boek, Het groote**, met de Geomanci, Physiognomi ende Chyromanci. Amst. 1801. Met houtsn. 8vo. f 1.50

102. **Posthumus, R.**, Eene lijst en korte opheldering v. eenige Friesche woorden, spreekwijzen en spreekwoorden. Leeuw. 1837—46. 8vo. (*Vrije Fries.* 1e—4e jrg.) f 3.—

103. **Raepsaet**, Notice s. l'origine d. visites de la nouvelle année et des étrennes. (Gand, z. j.) 8vo. *Afdr.* f 1.—

104\. —— Anecdote sur l'origine et la nature du carnaval. Brux. 1827. 8vo. f 1.25

105\. **Rijn, G. van**, De Schoutensteechsche tekantjes en tafelcoeckgens. Utrecht, 1876. Met 8 pltn. en facs. 8vo. *Holl. papier*. f 1.50

106\. **Rogge, H. C.**, De Roomsche feestdagen en hunne viering in de 16de eeuw. ('s Grav. 18 .) 8vo. *Afdr*. f 0.75

107\. **Roosjen, S. O. e. and.**, Merkwaardigheden v. Hindeloopen; bev. histor. byzonderheden omtr. de woningen, kleeding, gebruiken en taal d. Hindeloopers ben. taalproeven. Leeuw. 1855. Met 1 plaat. 8vo. cart. f 0.75

108\. **Sagen, Niederländische.** Gesamm. u. mit Anmerk. begleitet herausg. v. J. W. Wolf. Leipz. 1843. M. 1 pl. 8vo. hf. led. *Zeldzaam*. f 4.50

109\. —— Nederlandsche volksoverleveringen. Met aanm. voorz. Gron. 1844—46. 3 st. 8vo. f 3.—

110\. **Scheltema, J.**, Geschied- en letterkundig mengelwerk. Amst. 1817—34. 6 dln. 8vo. hf. led. *Fraai exemplaar*. f 7.50

Hierin: Iets over de heksenprocessen in de Nederl. gevoerd v. 1593—1597. — Over het wegen der toovenaars op de stads waag te Oudewater. — Volksgebruiken d. Nederlanders bij het vrijen en trouwen. — Joh. Wier beschouwt als den ijsbreker tegen de leer der vooroordeelen wegens den duivel, de duivelskaarten, tooverijen; enz. enz.

111\. —— Volksgebruiken der Nederlanders bij het vrijen en trouwen. Utr. 1832. 8vo. f 2.—

112\. —— Verklaring v. h. spreekw. Goe moarn, Sint Steffens hoarn. Lieauw. 1831. kl. 8vo. (*Friesch jierboeckjen.*) f 1.—

113\. —— Forklearing fen twae Friesche spreckwirden. Lieauw. 1830. M. pl. kl. 8vo. (*Friesch jierboeckjen.*) f 1.—

114\. **Schnell, E.**, Sanct Nicolaus, der heilige Bischof und Kinderfreund, sein Fest u. seine Gaben. Darstelling d. St. Nicolaus-Legende in den meisten Ländern des Abend- u. Morgenlandes. Brünn, 1886. Met 7 pl. 8vo. f 5.—

115\. **Schotel, G. D. J.**, Letter- en oudheidkundige avondstonden. Dord. 1841. 8vo. f 1.50

Hierin de legende: Verhael van 't heylig hout, door Pieter v. Schoonhoven.

116\. —— Letterkund. bijdragen tot de geschiedenis v. den tabak, de koffij en de thee. 's Grav. 1848. 8vo. f 1.25

117\. —— Vaderlandsche volksboeken en volkssprookjes van de vroegste tijden tot het einde d. 18e eeuw. Haarl. 1873. 2 dln. Met vele facs. roy. 8vo. cart. (f 11.—). f 5.50

118\. **Schotel, G. D. J.**, Het Oud-Hollandsch huisgezin d. 17de eeuw. Haarl. 1867. Met platen v. Rochussen en v. d. Kellen. gr. 8vo. (f 5.35). f 3.50

119. —— Het maatschappelijk leven onzer vaderen in de 17de eeuw. Haarl. 1868. 2 dln. Met platen v. Rochussen en v. d. Kellen. gr. 8vo. (f 5.55). f 3.50

120. —— De Hollandsche keuken en kelder uit de 17de eeuw. Leid. z. j. kl. 8vo. f 0.50

121. **Sloet, L. A. J. W.**, De dieren in het Germaansche volksgeloof en volksgebruik. 's Grav. 1888. 8vo. f 5.50
„Der Urheber desselben ist ein 82jähriger Greis, aber seine umfangreiche Arbeit verrät nirgends die Schwächen welche sonst natürlicherweise solchem Alter anhaften. Ein jugendfrischer Geist durchweht die Diction des Buches und die darin niedergelegten Forschungen bekunden eine ebenso scharfe Kombinierungskraft als sie in den zahlreichen Belegen auf ein ausserordentliches Gedächtniss und eine umfangreiche Belesenheit zu schliessen gestatten.... Wer der holländischen Sprache kundig ist und den Zusammenhang zwischen germanischen Volksglauben und der germanischen Tierwelt eingehend kennen lernen will, dem empfehlen wir das ausgezeichnete Werk des gelehrten Holländers." *O. v. Schacking.*

122. —— Het volksgeloof aan het bovennatuurlijke in het rijk der planten. Amst. 1881. 8vo. *Afdr.* f 2.50

123. —— De Heilige Ontkommer of Wilgeforthis. Een geschiedk. onderzoek. 's Grav. 1884. Met 14 afbeeldingen. 8vo. f 1.40
De heilige Ontkommer, vroeger als Godin vereerd, was in oude tijden in Nederland, en sedert door geheel Europa geëerd. Aan haar verbinden zich tal van overleveringen en sagen die in dit boekje besproken worden.

124. **S(malt) Wz., A. W.**, Sint Nicolaas. 's Grav. 1838. 8vo. (*Z. H. V. A.*) f 1.—

125. **Smids, L.**, Schatkamer d. Nederlandsche oudheden; of woordenboek, behelz. Nederlands steden en dorpen, kasteelen, sloten . . . gewoontens en landswijzen (ook spreekwoorden). Amst. 1774. 2 dln. Met 63 pltn. 8vo. hf. ld. f 2.50

126. (**Spee, J.**), Waerborg om geen quaed halsgerecht te doen. D. i. een boek vertoonende hoemen tegen de toovenaers procedeert. Vert. d. N. B(orremans). Met een voorrede van het wegen der toovenaers tot Oudewater. Amst. 1657. 12mo. cart. f 3.50
Zeldzaam; ex. uit de bibliotheek v. G. D. J. Schotel met eenige aantt. van zijne hand.

127. **Sprichwörter, Altniederländische**, nach der ältesten Sammlung. Gesprächbüchlein romanisch u. flämisch. Herausg. v. Hoffmann v. Fallersleben. Hann. 1854. 8vo. f 1.50

128. **Staring, A. C. W.**, Verhalen. Arnh. 1836. 8vo. f 1.25
Hierin: De wittewijvenkuil te Lochem.

129. **Stratingh, G. Acker**, Aloude staat en geschiedenis d. vader-

lands. Gron. 1847—52. 2 dln. 3 stkn. M. kaarten en platen. gr. 8vo. (f 16.50). f 3.50

I. De bodem en de wateren. II. De bewoners, (Onze Germ. voorouders in hun bijzonder en openbaar leven beschouwd, Staats- en Regtswezen, Krijgswezen, *Godsdienst*).

130. **Streso, J. A.**, en **J. v. Manen**, Levenswijze en gewoonten onzer voorvaderen, hier te lande . . . tot het einde der 16de eeuw. Haarl. 1814. 4to. f 2.50

131. **Teenstra, M. D.**, Volksvooroordeelen en bijgeloof. Amst. 1855. 8vo. f 0.50

132. **Thys, J.**, Hist. verhandelinge over den Staet van het Nederland v. d. komste d. Romeynen tot onze tijden waerin de aerd, zeden en religie van onze voorvaderen .... de opkomste .... d. slavernye . . . koophandel, kloosters, landbouw ens. Mech. 1802. 2 dln. M. pl. 8vo. f 3.—

133. **Tijd, De oude**; Geschiedenis — maatschappelijk en huiselijk leven — volkseigenaardigheden — monumenten — overleveringen — kunst — nijverheid — spreekwoorden — liedjes uit Noord- en Zuid-Nederland. Uitg. d. D. van der Kellen en J. ter Gouw. Haarlem, 1869—74. 6 dln. M. pltn. gr. 8vo. linn. (*f* 23.40) f 15.—

134. **Tuinman, C.**, Oorsprong en uitlegging d. Nederduitsche spreekwoorden. Met Nalezing. Midd. 1726. 2 dln. 4to. hf. ld. f 2.50

135. **Velthuysen, L. V.**, Een tractaet van de afgodery en superstitie. Utr. 1669. 12mo. pkt. f 2.25

136. **Verstegen, R.**, Nederlantsche antiquiteyten met de bekeeringhe v. eenighe d. selve landen tot het kersten gheloove deur S. Willibrordus. Antw. 1613. Met afbeeldingen d. afgoden. kl. 8vo. hf. ld. f 2.50

137. **Vertoog, Beredeneerd**, om te bewyzen, dat er geen spooken zyn, of zyn kunnen. Amst. 1766. 8vo. f 1.—

138. **Verwijs, E**, Sinterklaas. Eene bijdrage tot de kennis der Germaansche mythologie. 's Grav. 1863. Met 1 pl. 8vo. f 1.—

139. —— De Sinterklaasschoen. Z. pl. o. j. kl. 8vo. *Afdr.* f 0.60

140. **Visscher, L. G.**, Spreekwoorden verklaard. Utr. 1847. 8vo. (*Kronyk v. h. H. G.* 3de Jaarg.) f 1.50

141. **Vliet, J. van**, Bredasche almanac. Z. pl. o. j. (1664). 4to. *Fragment.* f 2.50

Hierin: Der oude Vrije Friesen spreeckwoorden.

142. **Volksgebruik, Een**, bij het ten huwelijk vragen, d. J. C. K. Arnh. 1839. kl. 8vo. (*Geld. V. A.*) f 1.—

143. **Vorstman, R.**, Volksfeesten. Leid. 1869. 8vo. f 0.50

144. **Vos, W. de**, Betoog v. h. schadelijke d. veroordeelen omtr. het horoscooptrekken en planeetleezen. Amst. 1802. 8vo. f 1.—

145. **Vries, S. de**, De Satan, in sijn weesen, aert, bedryf en

guychelspel, vertoond in een histor. verhandelingh van duyvelen, gesighten, spoocken, enz. Utr. 1692. kl. 8vo. pkt. f 2.—

146. **Wal, G. de**, Mythologiae Septentrionalis Monumenta Latina. Edid. varietate lectionis et adnot. instruxit. Vol. I. Monum. cont. epigraphica. Ultraj. 1847. 8vo. f 3.—
Alles wat verscheen.

147. —— De moedergodinnen. Eene oudheidk. mythol. verhandeling. Leid. 1846. Met pl. 8vo. (f 4.50). f 3.50

148. —— Over de beoefening d. Nederl. mythologie. Utr. 1847. 8vo. f 0.80

149. **Wal, J. de**, Bijdragen tot de geschiedenis en oudheden van Drenthe. Gron. 1842. 8vo. 1.—
Hierin o. a.: Over de heilige plaatsen in Drenthe vóór de invoering d. Christendoms hier te lande.

150. **Wall, P. H. v. d.**, Aanmerk. over het wapel- of wapendrencken. (Leid. 1772). 4to. *Afdr.* f 0.50

151. **Wassenbergh, A.**, Friesche spreekwoorden. Leeuw. 1836—38. 3 dln. M. pl. 8vo. f 1.50

152. **Welleventheid**, De hoofsche en loffelijke welgemaniertheid, by alle voortr. luiden in Nederland gebruikelijk. Amst. 1733. Met front. 8vo. pkt. f 1.25

153. **Westendorp, N.**, Verhandeling over de hunnebedden en derzelver stichters. 2de dr. Gron. 1822. Met pltn. gr. 8vo. f 1.50

154. —— Verhandelingen over onderwerpen uit het gebied d. oudheidkunde en godenleer. Delft, 1826. 8vo. f 1.25
Oorsprong d. benamingen onder welke het booze wezen in den bijbel voorkomt, enz.

155. **Westerhoff, R.**, Verhand. over de kol- of heksekringen ook wel tooverkringen genaamd. Gron. 1859. 8vo. f 1.—

156. —— Oudheidk. verhandeling en aantt. betr. de kleine rookpijpjes, waaruit de reuzen, alven, feëen en aardmannetjes gerookt zouden hebben. Gron. 1860. M. pltn. 8vo. f 1.25

157. **Wijn, H. v.**, Histor. en letterk. avondstonden ter opheldering v. eenige zeden d. Nederlanderen byzonderl. in derz. dagelijksch en huislijk leeven enz. Amst. 1800. M. pltn. 8vo. f 2.50

185. —— Huiszittend leven. Amst. 1801—10. 6 dln. 2 bdn. M. pl. 8vo. f 5.50

159. **Winschooten, W. à**, Seeman: behelsende een grondige uitlegging van de Nederlandse Konst, en spreekwoorden, voor soo veel die uit de Seevaart sijn ontleend. Leid. 1681. Gegrav. titel en 1 groote plaat. 8vo. pkt. f 2.50

160. **Zeden, Hoffelijke**, der VIIe eeuw. Uit een HS. v. h. Klooster Bursveld. Arnh. 1846. kl. 8vo. (*Geld. V. A.*) f 1.—

161. **Zeeuwsche Volksalmanak.** Middelb. 1836—47. Jaarg. I—XII. kl. 8vo. f 7.50

NEDERLANDSCHE BOEKEN

IN HET BUITENLAND GEDRUKT.

Het is nu omstreeks zes jaren geleden, dat in de Bibl. Adv. V, blz. 231 volgg. de aandacht op dit onderwerp gevestigd werd, door de mededeeling van een lijst van ruim 500 Nederlandsche boeken in 49 verschillende plaatsen in het buitenland gedrukt. Hierop kan thans een eerste vervolg geleverd worden van ruim 130 nieuwe titels en eenige verbeteringen van vroeger vermelde, terwijl het getal drukplaatsen met 13 vermeerderd wordt.

Met een enkel woord werd vroeger gewezen op de bijzondere beteekenis dezer uitgaven en de redenen van hare verschijning in het buitenland. Hierbij kunnen thans nog gevoegd worden de, meestal mislukte, pogingen van buitenlandsche uitgevers om onze oorspronkelijke letterkunde te exploiteeren en de ondernemingsgeest van anderen om zelve Nederlandsche vertalingen hunner uitgaven te bezorgen.

De lijst blijft intusschen, zoowel uit geschiedkundig als bibliographisch oogpunt, haar grootste belang ontleenen aan de talrijke drukken der 16de eeuw, die ook in dit eerste vervolg de groote meerderheid uitmaken.

Bij de samenstelling is de eerste lijst gevolgd; de boeken met gefingeerde buitenlandsche drukplaatsen zijn niet opgenomen, evenmin de boeken gedrukt in de Zui-

delijke Nederlanden en in de vroegere Europeesche bezittingen. Van de plaatsen in het noorden van Frankrijk zijn alleen die opgenomen welke niet in de Annales du Comité des Flamands de France voorkomen. Ook zijn niet opgenomen de buitenlandsche uitgaven van middelnederlandsche teksten, evenmin als de Duitsch-Nederlandsche Woordenboeken en andere taalkundige werkjes welke buiten het onderwerp vallen.

De samensteller brengt zijn dank aan allen die hem bijdragen voor dit eerste vervolg leverden, vooral aan den heer J. F. van Someren, bibliothecaris der Universiteitsbibliotheek te Utrecht, die de lijst der Emdensche drukken belangrijk vermeerderde, en blijft zich aanbevolen houden voor de mededeeling van nadere aanvullingen en verbeteringen.

Dec. '93. M. N.

LIJST
VAN NEDERLANDSCHE BOEKEN
IN HET BUITENLAND GEDRUKT.

Eerste vervolg.

ALTONA.

Beets, P., Geestelijke liederen. Altona. 1777, 8vo.
Cat. Bibl. Doopsgez. Gem. te Amsterdam. II, p. 41.

Karsdorp, G., Lijkrede op Gerrit Beets, leeraar te Hamburg en Altona. Altona. 1777. 8vo.
Ald. II, p. 41.

Karsdorp, G., Redevoering bij de invoering van een nieuw gezangboek in Hamburg en Altona, Altona. 1802. 8vo.
Ald. II, p. 41.

Hoekstra, J. A. S., Jubelpredikatie wegens 28jarige ambtsverrichting in onderscheiden Doopsgezinde gemeenten, geh. te Altona, 8 Oct. 1809. Altona. 1810. 8vo.
Ald. II, p. 41.

Schultz, J., Ter nagedachtenis van J. A. S. Hoekstra, leeraar te Hamburg en Altona. Altona. 1817. 8vo.
Ald. II, p. 41

AURICH.

Rahusen, R., Lijkrede op M. Arisz, leeraar te Norden. Aurich. 1785. 8vo.
Cat. Bibl. Doopsgez. Gem. te Amst. II, p. 39.

BARBY. (Pruisen.)

De hoofd-inhoud van die leering van Jezus Christus, tot geluk voor die Neger-gemeenten, van de evangelische broederkerk. Barby. 1785. kl. 8vo. 78 blz.
Cat. Maisonneuve, Parijs. 1873.

BASEL.

Den nieuwen Herbarius, dat is het boek van den cruyden. Basel, M. Isingrin. Z. j. (1543) fol.
Cat. verk. Deman te Brussel. 7 Juni 1887,

Tosarrius, J., (Sartorius), Uitbreiding over de groote en kleine Profeten. Basel, J. Operijn. 1558. 8vo.
Meded. van wijlen J. J. van Doorninck te Zwolle.

BUNGAY IN SUFFOLK (Gr. Britt.).

Het Nieuwe Testament . . . Volgens het besluit van de Synode nationaal, in de jaren 1618 en 1619 . . . . . Gedr. bij C. Brightly, te Bungay in Suftolk. 1809. kl. 8vo.

CLEEF.

Brouwer, J., Lijkrede op Abr. Alders, leeraar te Goch. Cleef, 1774. 4to.
Cat. Bibl. Doopsgez. Gem. te Amsterdam. II, p. 38.

Spaen, W. A. baron van, Proeven van Historie en Oudheidkunde, Cleve, bij Willem Möller. 1808. 8vo.

DANTZIG.

Rants, Abr., Pillausche vreughde ofte Kroonings-Predicatie op het . . . bevel Sijner Kon. Majesteit in Pruyssen op den 18 Jan. 1701 als wanneer de kronincks actus . . in . . . Koningsbergen, in de Slotkerck . . . voltrocken is, gehouden in Pillau. Door A. P., Predikant bij de Geref. Gemeente aldaar. Dantzich, J. Z. Stolle. 1701. 4to.
A. Rants was Nederl. predikant te Pillau.

DESIMA (Japan).

Rudimenta of gronden der Nederduitsche taal, uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. 1. stukje. (Over de woordgronding). Vierde uitgave. Te Leyden, Deventer en Groningen, bij D. du Mortier en Zoon, J. de Lange en J. Oomkens. 1827. kl. 8vo.
Woordelijke herdruk dezer uitgave, in gewoon schrift, de titel met kapitale letters in navolging v. d. oorspr. titel. Tegenover den titel en op de laatste blz. Japansche karakters.

Pompe van Meerdervoort, Jhr. J. C. L., Weerkundige waarnemingen op het eiland Desima in Japan, gedurende het jaar 1858. Japan, ter drukkerij te Desima. 1859. 8vo.

DUINKERKEN.

Kerkelijke leerredenen; gehouden in Brabant en Fransch Vlaanderen, zedert 1788 en 1789. Duinkerken, 1789,90. 2 st. 8vo. IV, 61, II, 82 blz.
v. Rijn, Godsdienstige tweespalt te St. Omer. Rott. 1892. p. 27.

Memorie van den Heere van de Marsch: bij vonnis van den Hove van Gelderland, den 8 Aug. 1788, na de geweldige Pruissische omkeering der republiek verwezen tot de straffe des doods. Duinkerken, v. Schelle en Co. 1791. 8vo. 2. XXX. 444 blz.
Verbet. titel van Bibl. Adv. V, p. 242.

Bard, G. J. G., Het vrije en algemeene in de inrichting van recht Christelijke kerk-Maatschappije, of het onverbindende van alle kerkelijke geloofsregels, ... bijzonder op de Nederlanden toegepast, in twee leerredenen. Ald. 1791. 8vo. 6, LXII, 160 blz.

De LXXXII Psalm, vrijelijk in dicht gevolgd, en hebbende moeten gezongen worden op den Dank-, Vast- en Beden-dag, enz. door Janus Liberius Eaul. Ald. 1791. 8vo.

De levenswijze en lotgevallen der Hollandsche emigranten inzonderheid in Braband, gedurende de jaren 1787—90. Duinkerken. J. Burg. 1791. 8vo. VIII, 164 blz.

Het juichend Huis van Oranje bij het Hooge Huwelijk van hare Doorluchtige Hoogheid Mevrouwe de Princesse Frederica Louisa Wilhelmina, met zijne Doorluchtige Hoogheid Carel George August, Erfprins van Brunswijk, door Philauriacus. Ald. 1791. 8vo.

De oprechte Haagsche Elixir of bloedreinigende tinctuur van wijle Doctor de Cleeve, dienstig in verscheiden ongemakken der maag, buikpijn en meer andere gebreken, is te bekomen bij H. Gertsen, in de Rue Royale, gezegd de Capucijner-straat, No. 88. Ald. 1791. 8vo.
Aangek. in de Duink. Hist. Courant, 1791. No. 23. 10 Mey.

Bundel van bewijsstukken dienende tot bestraffing der logentaal van den heer C. L. van Beyma: in het licht gegeven door Mr. Johan Valckenaer. Duinkerken, v. Schille & Co. 1791. 8vo. 2, 270 blz.

Historisch Tafereel van Europa, en andere waerelddeelen. Bijzonder van de Fransche Republiek en de handelingen der Nationale Conventie. (October 1792). No. 1. Ald. 1792. 8vo.
No. 3 verscheen nog in Januari 1793. Sautyn Kluit, in Bijdr. Vad. Gesch. 3e R. dl IV, p. 87.

Lessen aan een jongen prins door een oud staatsman, over de tegenwoordige gesteldheid van Europa, tot een algemeene revolutie; waarbij gevoegd is lesse (sic) over de wijze van studeeren om voordeel te doen met de aanmerkingen van Edmund Burke, op de Fransche revolutie. Uit het Engelsch vertaald, naar de zevende uitgave. Met plaaten. Duinkerken, z. n. 1793. 8vo. 8, 122, 99 blz. met 4 platen.

DUSSELDORF.

Dyks, F. C. C., Epistola fundam .... Dusseldorf, Tilman Libor. Stahl. 1734. 8vo.
Verbet. titel van Bibl. Adv. V, p. 240.

Brandewijnpest .... Dusseldorf, omstr. 1838.
Kruseman, Bouwstoffen. I, p. 135.

EINSIEDLN (Zwitserland).

Berthold, Th., Het leven der allerzaligste Maagd Maria aan de lieve jeugd verhaald. Vrij naar het Hoogduitsch, d. G. Kerbosch R. K. Pr., Einsiedln, Gebr. Benzinger. 189-. 12o. 192 blz. m. pl.

Bijbelsche Geschiedenis van het O. en N. Testament, ten dienste van Neerlands Katholieke jeugd, bewerkt door een R. K. Priester, en nagezien door J. Vrancken. Ald. 189... 8vo. Met pl.

EMDEN.

(**Gnapheus, G.**,) Een Suverlicke ende seer schoone disputatie... Z. pl. of j. (Emden, Nic. van Oldenborch, 1525?)
Verbet. titel van Bild. Adv., V, p. 244. Verg. Bibl. Belgica, G. 169.

(**Gnapheus, G.**,) Een suyverlicke ende seer schoone Disputatie, enz. ... Z. pl. en n. (Emden, E. Mierdmans.) 8vo.
Herdruk van de uitg. van N. v. Oldenborch, zie hierb. Bibl. Belg., G. 170.

De Fonteyne des levens. Emden, Gaillart, ... ?
Sepp, Verboden lectuur, p. 202.

Calvinus, Jo., Van dat scuwen der Afgoderie, valschen godsdienst, ende gheveynsdheyt.... Z. pl. (Emden, G. Ctematius) 1554. 8vo.

—— Excuse tot myn Heeren die Nicodemiten. Z. pl. en j. (Ald.) 8vo.
Rogge, in Archief v. Ned. kerkgesch. IV, p. 186, 371.

Micron, M., Een Waerachtighe Historie, van Hoste (ghesejt Jooris) vande Katelyne te Ghendt. Z. n., pl. en j. (Emden, Gilles van der Erven. 1556?). 8vo. U. [1])
Bibl. Belg., M. 204.

Lasco, Joh. à, Het ghevoelen of het den Christenen, nadien zij het word Godes ..... bekent hebben, eenighszins verorloft is, dat zij zich .... in der Misse vinden laten. Wt den Lat. in Nederd. sprake .... overghezett. (Emden, G. Ctematius 1557). kl. 8vo. U.
Verbeterde titel van Bibl. Adv. V, p. 250.

---

[1]) Van de met U gemerkte titels bevinden zich exx. op de Universiteits-bibliotheek te Utrecht.

Een waerachtich verhael der tsamensprekingē tusschen Menno Simons ende Martinus Mikron, vā der Mēschwendinghe Jesu Christi. enz. Embden, by G. Ctematium 1558. kl. 8vo. U.
De voorrede is gedagt. te Noorden Anno 1556 Junij. 10. Op het titelblad staat in weerwil van het bovenvermelde: Anno 1564, waarom dit voor eene nieuwe titel-uitgaaf kan gehouden worden.

Erasmus, D., Dat Constelyck ende Costelyck Boecxken Moriae Encomion. Dat is een Lof der Sotheyt. Ghedruct tot Emden by W. Geillyaert, Anno 1560. 12mo.
Cat. auctie Sepp, 1891. No. 2309. Doedes, Rariora, 2e dr. p. 59.

De Christelicke Ordinancien enz. Z. pl. (Emden, G. Ctematius.) Anno 1560. kl. 8vo. U.
Verg. Bibl. Adv. V, p. 246.

Passionael-boecxken tracterende van dat lijden O. H. Jesu Christi. (Emden bij N. v. Oldenborch) z. jr. kl. 8vo.
Catal. Bibl. H. J. Royaards 1893, nº. 1713.

Brassius, H., Van den heylige Cruyce. Embden, G. Ctematius. 1560. kl. 8vo.
Aangev. titel van Bibl. Adv. V, p. 251. Zie uitvoer. titel in Doedes, Rariora, 2e dr. p. 31.

De christelicke ordinancien der Nederl. Gemeynten Christi, getrouwelick tsamen ghevoecht ende wtgestelt, door Marten Mikron. Drukkerswerk: Het rike der hemelen enz. Z. pl. (G. Ctematius te Emden.) Anno 1563. kl. 8vo. U.

Een kort begrijp der leeringhe van de warachtighe ende eenighe Ghemeynte Gods ende Christi enz. Z. pl. (by G. Ctematius te Emden) Anno 1565. kl. 8vo. U.
Verg. Bibl. Adv. V, p. 250.

Haemstede, A. Cr. van, De geschiedenissen ende den doot der vrome martelaren.... totten Jare MDLIX toe, Z. pl. en n. (Emden, G. Goebens?) 1565. 4to. U.
Bibl. Belg., H. 171.

Offer des Heeren. Dit Boec wort genaemt: Het Offer des Heeren .... Z. pl. en n. (Emden, N. Bieskens van Diest ?) 1567. 16o.
Bibl. Belg., O. 19. — Ald., O. 18 een druk van 1566 waarschijnlijk bij denz. en O. 20, wordt een druk van 1570 beschreven mede bij denz.

De Somme van de leere der Sacramenten, ghelyck sy inde gereformeerde Kercken van Nederlandt gheleert wert..... Z. pl. (Emden) Ghedruckt Int Jaer van 1567. kl. 8vo. U.
Watermerk: de dubbele kroon. Zie v. Someren in Oud-Holland, 1891, p. 85.

Bullinger, Henr., Huysboeck. Viif decades, d. i. 50 sermoonen van de voorn. hoofdstucken der christel. Religie. Z. pl. (Emden) 1568. 3 dln. fol.

De Bewijsinghe van de onschult van myn Heer Philips ... van Montmorency, Grave van Hoorne, enz. Ghedrukt in de maent van September 1568, (bij Goosen Goebens te Emden). 8vo. U.
V. Someren, in Oud-Holland. 1891, p. 80.

Verklaringhe ende Wtschrift des Doorl. Heere Willem, Prince van Oranien, . . . Teghen den Duca de Alba. Z. pl. (Emden) 1568. 4to.
Aan Emden toegeschreven door v. Someren in O. Holland, 1891, p. 94.

Copie van den Puncten ende Articulen, ghesloten by den Hertog van Alba, ende zijnen nieuwen Raet van twelnen. Z. pl. (Emden, Goosen Goebens) 1568. kl. 8vo. U.
V. Someren, in Oud-Holland, 1891, p. 85.

Vossenholii, D. Adriani, Apologia. Z. pl. (Emden, Goosen Goebens). 1569. kl. 8vo. U.
Ald. 1891, p. 85.

(**Wesenbeke. J. van**), De Beschriivinghe van den Gheschiede nissen in den Religien saken toeghedragen in den Nederlanden Gedruckt in Augusto 1559 (lees 1569). Z. pl. en j. (Emden' Goosen Goebens. 1569). kl. 8vo. U.
Ald. 1891, p. 85.

Corte Vermaninghe aen alle Christenen opt Vonnisse oft advies, met grooter correctheit te wercke ghestelt teghen . . . Anth. van Stralen, Borgemeester van Antwerpen. Z. pl. (Emden, Goosen Goebens) 1569. kl. 8vo. U.
Ald. 1891, p. 85.

(**Marnix van St. Aldegonde, Ph. van**), De Biënkorf der H. Roomsche Kerke . . . . Z. pl. en j. (Emden, Goosen Goebens. 1569). 8vo. U.
Eerste druk van den Biënkorf. Verg. Marnix, Godsd. Geschr., d. v. Toorenenbergen, Aanh., en v. Someren, Marnix of Wesenbeke, in O. Holland. 1891, p. 80.

(**Marnix van St. Aldegonde, Ph. van**), De Byencorf der H. Roomsche Kercke. Z. pl. (Emden, Goosen Goebens). 1574. 8vo. U.
Derde druk van den Bienkorf. Verg. Marnix, Godsd. Geschr. d. v. Toorenenbergen, Aanh., en van Someren, in Oud-Holland, 1891, p. 80.

Haemstede, A. Cz., De geschiedenissen ende den doot der vromer Martelaren . . . . Z. pl. en n. (Emden, G. Goebens?) 4to.
Bibl. Belg., H. 171.

Gnapheus, W., Tobias ende Lazarus met grooter neersticheyt gecorrigeert, verbetert enz. Gedruckt int Jaer ons Heeren. Anno 1577 [te Emden?] kl. 8vo. U.
Verg. Bibl. Adv. V, 250. — De voorrede is gedagt. Embden, 10 Septem. 1557.

Offer des Heeren. Dit Boek wort genoët: Het Offer des Heeren . . . . Z. pl. en n. (Emden, G. Goebens?) 1578. kl. 8vo. U.
In hetz. jaar is hiervan nog een andere druk verschenen bij denz. drukker. Bibl. B., O. 22.

Doede van Amswer, Spiegel der Aanvechtinghen des Sathans ende waere proeve des gheloofs. Gedruckt tho Emden be' Evwardus Ostfriesse. Anno 1584. 2dln. 1 bd. 12mo. U.
Verbeterde titel van Bibl. Adv. V, p. 256. Cat. auctie Sepp, 1891. No. 990.

Meiners, E., Kort ontwerp van de lere der waarheit of de Oostvriesche Catechismus Schrifmatig verklaart. 2e dr. Emden, H. v. Senden. 1740. 4to.
Aanv. titel Bibl. Adv. V, p. 260.

Langenheit, De beste schat in slechte vaten. (ter nagedacht. van G. Swartte, pred. te Emden.) Embden. 1757. 4to.
Cat. auctie Eeltjes te Rotterdam, 25 Apr. 1891.

Meder, H., Predikatiën op het 3e eeuwfeest der Emder reformatie . . . . geh. in 1820. Emden, 1821. 8vo.
Cat. Nijhoff, No. 122, p. 306.

Nieuw Testament. Emden, H. Woortman. 1842.
In vereen. met J. B. Wolters te Groningen. uitg. Verg. Kruseman, Bouwstoffen, I, p. 301.

Zeevaartkunde. Emden. Omstr. 1838.
Ald. I, p. 135.

EMMERIK.

Epistelen / Ende / Euangelien / Alsoo men die door het / gantsche Jaar op alle / Son- en andere H. Da/gen in de H. Kercke houd /. Met Schoone Figuren / op elck Euangelie gestelt. /. + / Men vintse te koop tot / Emmerick. Z. j. kl. 8vo. Met houtsn. en titel in houtsn. encadrement.
Ex. op de K. Bibl. Waarschijnlijk niet te E. gedrukt.

Jacobaeus, Heym., Het schat der armen, oft een medecijnboecxkē dienstelijck voor alle menschē enz. Emrick, Chr. van Hartschvelt. 1603. kl. 8vo.

Catholyck Sanckboeck, daerin vergadert siin veel schone Hymni, Lofgesangen, etc. Embrick . . . 1628. 8vo.
Auctions-Cat. Paderborn, Bonifacius Druckerei, 1892, p. 16.

Davids Harp-sangen, of het boeck der Psalmen, met Korte Verklaringen op de duystere plaetsen. Emmerick, Flor. Abbema. 1697. kl. 8vo.

Over het vergunnen van vrijheid van kerkelijke bedieningen aan Religieusen en bijzonder aan Jesuiten in Nederland. Door M. v. C. Emmerik. 1703. 4to.

Onderzoek of het voor de Roomsche religie nodig is vryheyd van kerkelycke bedieningen aan de Jesuiten in de Nederlanden te vergunnen. Door M. v. C. Emmerik. 1703. 4to.
Meded. van wijlen J. J. van Doorninck te Zwolle.

Historie van Marien-Boom, verdeelt in dry deelen. . . . Opgesocht en by-een Vergadert door P. F. G. Van Gherwen Ord. SS. Salvatoris, alias S. Birgittae Priester in het selfde Klooster. Embrik, F. Abbema. 1711. kl. 8vo. 14, 88, 70 blz.
Verbet. titel van Bibl. Adv. V, p. 263.

FRANKFORT a/M.

Luther, M., Huyspostille op de Evangelien van de Sondagen. Derde deel. Franckfoort, M. Lecheler. 1567. 4to.
Cat. Spas te Antwerpen, N°. 659.

Theologia Duytsch. Dit is een eedel ende costelyck boecxken ...... Franckenfoort. Z. j. 8vo.
Catalogus Capron te Brussel, 1875, N°. 132.

Zeedich Ondersoeck van de Macht der Princen ende des Volcks. Tot Franckfourt, by Johan Vermeer. 1647. 4to. 20 blz.
Waarschijnlijk in Nederl. gedrukt.

FREIBURG (Baden.)

Schuster, Bijbelsche geschiedenis des O. en N. Testaments, in het Nederlandsch vertaald en bewerkt door P. Timmermans e. a. 9e Geïllustr. uitg. Freiburg, Fr. Herder. 1889. 8vo.

—— Verkorte Bijbelsche geschiedenis, enz. vert. door dez. 4e geïllustr. uitg Ald. 1889. 8vo.

—— Schets der Bijbelsche geschiedenis, bewerkt door dez. 3e uitg. Ald. 1889. 8vo.

Meiboekje voor godvruchtige kinderen, enz. 2e uitg. Ald. 1889. 12mo.

HAMBURG.

Ruttens (notaris) Wenscht den Eersamen Ende Vromen H. Peeter Heusch een IV. Ghedruckt tot Hamborch, door Philippium van Oos. 1603. fol.
Blad aan eene zijde bedrukt.

De CL Psalmen Davids, ende schriftuurlicke Lofsangen en geestelycke Liederen op de feestdagen.... Hamburg, K. de Fleger. 1652. 8vo.
Cat. Bibl. Doopsgez. Gem. Amst. II, p. 39.

Steversloot, L., Kort onderwijs voor de leergraage jeugd. Hamborg, J. van Wiering. 1713. 4to.
Aangev. titel, Bibl. Adv. V, p. 267.

Ris, J., De Christelyke Waterdoop ... by de Bediening van den heiligen Doop overwogen door wijlen den Eerw. J. Ris, Leeraar der Doopsgezinden te Hamburg en Altona, in eene Redevoering over Marcus 26. vs. 16 op den 28 Maart 1784. Hamburg, Gedr. by G. F. Schniebes. (1785.) 8vo.

Beets, G., Ter gedagtenisse van Gerrit Karsdorp, leeraar te Hamburg en Altona, uitgegeven 18 Oct. 1780. Hamburg. 1780. 4to.
Cat. Bibl. Doopsgez. Gem. Amst. II, p. 40.

HANAU.

Burmannus, F., De Wet ende het Getuigenisse ofte uitlegginge ende Betragtinge van de Verborgentheden ... des Wets, ofte der Boeken Mosis. Hanaw, J. Lasché 1660. 8vo.
F. B. was Nederl. predikant te Hanau.

[**Jut, P.**], Het drietal kniegewrichten, of: de lieutenant, de predikant en de hoedemaker. Uit h. Hoogd. Hanau. 1846. 8vo. Met pl.

HERFORT.

Yvon, P., Examen der 21 artikelen van Labadie. Herfordt, 1672. 8vo.

HOLLAND (Michigan U. S. A.)

Ronayne, Eden., Handboek der vrijmetselarij. Uit het Engelsch vertaald door R. H. Joldersma en T. J. Kommers. Z. pl. 1879. 8vo. M. pl.
De Voorrede des vertalers is gedateerd: Holland, Mich. Juli 1879. Het boek is werkelijk in Amerika gedrukt.

KEULEN.

Successio anabaptistica. Babel der Wederdoopers, eensdeels in Duytsland, maar principaal in Nederlandt. Gecolligeert door V. P. Keulen, R. Gualtherus, 1603. 8vo.
Verb. titel van Bibl. Adv. V, p. 271. De Schrijver is Simon Walraven, Vice Pastor te Kersendonck bij Goch. — Een 2e druk verscheen bij denz. 1612. Cat. Bibl. d. Doopsgez. gem. te Amst. II, p. 4.

LEIPZIG.

Hiel, Em., Gedichten. Leipzig, Brockhaus, 1874. 8vo.
Maakt uit het eerste deel der „Nederlandsche Bibliotheek," waarvan sedert niets meer verschenen is.

LINGEN.

Marck, F. A. van der, Waaragtig verhaal van hetgeen omtrent het hoogleeraarsambt van Mr. F. A. van der Marck in het staats-, natuur- en volkeren-regt op de hoogeschoole der stad Groningen .... geduurende zijne veertienjaarige bediening aldaar is voorgevallen. Lingen, gedr. voor Baner & Co. bij J. A. Korff, Academiedrukker. 1775. 8vo. 40, XXIV, 216, 254 blz.

Aan het volk van Nederland (door J. D. van der Capellen tot den Pol). Z. pl. (Lingen.) 1781. 8vo.
G. Huet, Catalogue des manuscrits néerl. de la bibliothèque nationale. Paris. 1886. 8vo. p. 59. Waarschijnlijk eerste druk van het pamflet, bezorgd door Prof. v. d. Marck te Lingen.

Encyclopaedisch Woordenboek. (Prospectus.) Lingen, F. A. Julicher. 1838.
Kruseman, Bouwst. I, p. 135.

LONDEN.

Een schoon suyverlick boecxken, inhoudende het oordeel ende vonnisse dat gewesen is van den paus Paulo III over eenen broeder der Christenen, ghenoemt Pasquillus .... Z. pl. (Londen?) Ghedruct int jaer ons Heeren 1565. kl. 8vo. U.

Het boek der gemeene gebeden en de Bedieninge der Sacramenten ... in de kerke van Engeland; alsmede de Psalmen van David ..... Voor desen onder de regeeringe van de Koninginne Elisabeth uit het Engels vertaalt, nu wederom herdrukt ... verbetert, enz. Londen, J. H. Schuller. 1704. 8vo.
Met opdracht in het Engelsch aan Q. Ann. get. B. Hoefnagel, Predikant der Neder-Duitse Kapelle tot S. James.

De Heilige Schrift. Vervattende al de boeken des Ouden Testaments. Statenvert. Zorgvuldiglijk overgezien door Rev. J. C. Reichardt, Predikant te Londen. Londen. Gedr. bij A. Macintosch, Greet New Street. 1842. 2 dln. 8vo.
Met tegenoverstaanden Hebreeuwschen tekst.

MUNSTER.

Wettelycke ende wichtighe oorsaecken, door dewelcke Johan van der Reck heer tot Steinfort is beweecht gheworden syne gereformeerde opinie te verlaten. Munster, B. Raesfelt. 1651 12mo.

Schiller, E., Fondament van de Catholycke Waerheyt. Munster, B. Raesfelt, 1651. 12mo.
Beiden in cat. auctie v. Stockum te 's Gravenhage, 15 Nov. 1887.

NEURENBERG.

Die Biblionsche en ongevalueerde gouden ende silveren munten van veil diversche princen .... Les monnaies d'or et d'argent. ..... Ghedruckt zu Nurenberg durch J. Romberg und Ulrich Newber. 1551. 12mo.
Cat. verk. Kockx te Antwerpen, 19 Jan. 1892. N°. 668.

NIEUW-YORK (Amerika.)

Swedenborg, E., Van het nieuwe Jeruzalem en zijne Hemelsche Leer als geopenbaard uit den hemel .... Uit het latijn vertaald .... New-York, America en Swedenborg printing and publishing Society. 1888. 12mo. XX, 76 blz.

NORDEN.

Coornhert, D. Vz., Het Cruydthofken van stichtelyke ghespraken. .... Norden, P. Arentsz, 1620. kl. 8vo.
Doedes, Rariora, 2e dr. p. 42.

Franck, Seb., Van den grouwelijcken Laster der Dronckenheyt, die in dese tijden gheweldelijck regneert. .... Norden, P. Arentsz. 1621. 4to. 64 blz.
De opdracht eindigt: Ghegeven tot Justenvelde, A° D. 1531. Seb. Franck. van Woord.

OLDESLOE (Sleeswijk Holstein).

Menno Simons, Fundament d. Christel. leer.
In de lijst Bibl. Adv. V, p. 281, wordt hiervan een druk vermeld van 1538. Volgens eene mededeeling van Prof. de Hoop Scheffer is Menno Simons eerst in 1555 naar Oldeslo gegaan, dat hem voor dien tijd geheel onbekend was, en stichtte hij er een drukkerij, waar hij 3 tractaten, een Antwoord aan M. Mikron, een Bericht over den ban, en misschien een omwerking van het Fundamentboek uitgaf. In 1539 woonde hij te Groningen.

NORWICH.

Nieuw Testament. .... Nordwitz by A. de Solemme. 1568.
Cotton, Typogr. Gazetteer, p. 109. Verg. over de Solemme: Moens, Bibliography of Chronyc-historie d. Nederl. oorlogen, etc. Westminster, 1888. 4to. Afz. Afdr. uit The Archaeologia, vol. 51.

ST. OMER.

Apologie of verantwoordieg van .... C. L. van Beyma .... bij welke zig hebben gevoegd .... J. Roorda, H. Z. Attema, P. Breugeman, A. J. C. de Bere, enz. .... Verzonden van Brussel aan den Hove provinciaal van Vriesland den 30 Dec. 1787. Met de bijlagen. St. Omer, z. n. 1790. 8vo. 2, VI, 270 blz.

PARIJS.

Ghetiden onser L. Vrouwe. . . . . gheprint te Parijs in 't jaar ons heeren. 1497, voir Willem Houtmart, woonende T'Antwerpen int Vogelhuys buyten die Camerpoorte. 8vo.
Cat. verk. Kockx te Antwerpen, 19 Jan. 1892.

Getijden van onse lieve Vrouwe . . . . Parys, Hopyl, 1580. 8vo.
Brunet, Manuel, V, p. 1669 vermeldt verkeerdelijk het jaar 1510. Zie Ned. Spectator. 1891, p. 220.

Voragine, Jac. de, Passionael, dat gheheeten is Aurea legenda wten latine in duytsche ghen transportait. Voleynt te Parys in St. Jacobs strate, By Wolfgang Hopyl int teyken van Sint Joris, voor Willem Houtmart te Brussel. 1505. 4to.
Een Nederl. boekdrukker te Parijs, door W. N. du Rieu, Nederl. Spectator, 1891, p. 221.

Arrest de la Cour de, Parlement contre Gaspart de Coligny, qui fut admiral de France, mis en huict langues à scavoir François, Latin, Italien, Espagnol, Allemant, *Flament*, Anglois et Escoçois. Paris, J. Dallier. 1569. kl. 8vo.
Cat. Claudin te Parijs, Mei 1893.

Historisch verhaal van de omwending, in Holland. Door een Hollandsch Patriot, naar Parijs gevlugt.... Parijs, Deseme (Deseine) (en) Volland (Volland) 1788. 8vo. 8, 104 blz.

Memorie voor de Hollandsche patriotten die hunnen toevlugt naar Vrankrijk genomen hebben. Parijs, H. J. Jansen. 1791. 8vo. 2, 46 blz.

Aanspraak gedaan den 15 Meij 1791 door eene Commissie uit de Hollandsche patriotten, in de Club der Jacobins te Parijs. Parijs, H. J. Jansen. (1791.) 8vo. 2, 274 blz.

ST. PETERSBURG.

Verbaal van de Nederlandsche gezanten Reynout van Brederode, Diderich Bass en Albert Joachimi. Van hunne legatie in Sweden en Rusland, in de jaren 1615 en 1616.
Afgedrukt, met Russische vertaling en inleiding, in het Magazijn van het K. Russ. historisch Genootschap (Russisch) deel XXIV. St. Petersburg, 1878. Zie: Beiträge zu einer

Russisch-Niederl. Bibliographie, van B. Cordt, in Uhlenbeck, Verslag aang. een onderzoek in de archieven van Rusland, p. 255.

Massa, Is., Een cort verhaal van begin en oorspronck deser tegenwoordighe oorlogen en troebelen in Moscovia.

Herckmans, E., Een historischer verhaal van de voornaamste beroerten des Keyserrycks van Russia Az. A. 1625.
Beide herdrukken in: Rerum Rossicarum Scriptores exteri. Tom. II, St. Petersb. 1868. Zie Beiträge, als boven, p. 255.

PRAAG.

Lobkowitz, Bol., Ode latine sur Carlsbad, Transl. into French, German .... *Dutch*, Russian .... edited witch notes by J. de Carro. Prague, 1829. 12mo.
Cat. Salkeld, London, No. 302. Sept. 1893.

REES.

Creszfeldt, M. C., Azithmetica. Reeckeningt op den Linien ende cijfferen, na allerleij hantieringe. Rees, D. Wylich van Santen. 1577. 8vo,
De 1e druk verscheen in 1557 te Deventer bij D. van den Borne. Bierens de Haan, Bouwstoffen, II, p. 2.

Den Roosegaert van den bevruchten Vrouwen .... Item noch van menigerhande toeuallen eñ siecten der nyen geboren kinderkens, enz. Ghedrukt toe Reesz, by my D. Wijlicks van Santen, z. j. (1579 ?) kl. 8vo.

Twee Epistelen ofte Sentbrieuen Martialis Cephae, Apostel ende Biscops, tot Lemouica ..... Reess, D. Wylik van Santen. Z. j. (omstr. 1580). 12mo.
Bibl. B., M. 232.

Dat Boeck Herma, die daer is ghewest een Discipel oft Tytgenoot des Apostels Pauli .... Reess, D. Wilix van Santen, Z. j. (omstr. 1580). 12mo.
Bibl. Belg., H. 206.

Een Testament, gemaeckt bij Soetken van den Houte, het welcke sy binnen Gent in Vlaanderen metter Doodt beuesticht heeft anno MD ende LX. Z. pl. en j. (Rees, D. Wyliks van Santen, omstr. 1580) 12mo.
Bibl. B., H. 207.

Castalion, S., Een nuttelycke ende seer stichtelycke Wtlegghinghe voor alle menschen van de Predestinatie..... ouergeset in onse Nederduytsche sprake. Reess, D. Wylicx van Santen. Z. j. (omstr. 1580) 12mo.
Bibl. Belg., C. 478.

Const-boeck, nyenlijck wten alchemistichschen gront vergadert. Tracteerende van allen grondlycken ghebruyckinghe der Consten. ..... Gecolligeert ende eensdeels getranslateert, door Symonem Andree van Aemsterdam. Gedr. toe Reesz, by my Derick Wylick van Santen. A°. 1581. kl. 8vo. 32 bladen. (64 blz.)

Een Nyeuw Receptboecxken. Inhoudende veel ende menniger-hande wel gheapprobeerde schoone Secreten ende Consten..... Nu van nyeus ghecorrigeert ende verbetert. Reesz, Derick Wylicks van Santen. 1589. kl. 8vo.

ROME.

Meyer, Corn., L'Arte di rendere i fivmi navigabili, con altre nuoue inuentioni, e varii altri segreti ..... Con tre tavole in lingue Latina, Francese e *Ollandese* par la commodità de gl'Oltramontani ..... Roma, nella stamperia di Gio Giacomo Komarek Boëmo alla Fontana di Treui. 1696. fol.

Het „Register, in het Nederdvydts gestelt" bevat 5 blz.

RIJSSEL.

Brieven van een gevlugten Hollander, zijne gevallen en die zijner lotgenooten verhalende. Rijssel. 1789. 8vo.

Smit, J. W., De bedaarde en vrijmoedige Nederlander. Ryssel, Louis François. 1789. 8vo.

De Rott. Librye, p. 95.

SEDAN ?

Haemstede, A. Cz. v., Historien oft Gheschiedenissen der vromer Martelaren ..... Z. pl. en n. 1566. 4to.

Bibl. Belg., H. 172.

SHEBOYGAN (Wisconsin U. S. A.)

Derde jaarlijksche rapport en verzamelingen van het Staats Geschiedkundig Genootschap van Wisconsin, voor het jaar 1856. Sheboygan, Jacon Quintus, 1857. 8vo. VIII, 168 blz.

De samensteller is L. C. Draper, secretaris van het Genootschap. De Rotterd. librye, p. 30.

STEINFURT.

Verzameling van stukken door Dr. G. J. G. Bacot ter verded. zyner eer en onschuld, vooral op het grimmigste beleedigd door de Staaten van Stad Groningen en Ommelanden. Te Burgsteinfurt: in den Boekwinkel van J. H. Peck, 1789. 12mo.

WEZEL.

Die Confessie oft Belydenisse des Gheloofs .... in den Ryoxdach van Ausborch. Overgeschreven int jaer 1530. Wesel, Hans de Braecker. 1558. 2 st. 1 bd. 8vo.
Cat. Verk. Spas te Antwerpen, No. 670.

Die Confessie oft Belydinghe des Gheloofs, die ..... in den Rijxdach van Ausborch overghegheuen is. Wten latine. Wesel, Hans de Braecker. 1559. kl. 8vo.
V. Someren, in O. Holland, 1891. p. 81.

Luther, M., Enchiridion. Den Cleynen Catechismus (oft een Onderwys ende fundament des Christelijcken Geloofs) ..... Aan 't slot: Ghedruct int Jaer ons Heeren MDLXV (Wesel, H. de Braecker?) Kl. 8vo. 27 bladz.

Judex, Mathaeus, Dat cleyne Corpus doctimae. Dat is De Hooftstucken en Somma der Christelyke leeringe, voor de kinderen inden Scholen ..... Wesel, H. de Braeker. 1564.. kl. 8vo. 24 bladz.

Een cort vervat van alle menschelijcke insettinghen der Roomscher kercke. Z. pl. (Wesel, H. de Braecker) 1566. 12mo.
Cat. Verk. Spas te Antwerpen, N°. 672.

Gnapheus, G., Een Suyverlicke ende seer schoone Disputatie ...... Z. pl., en n. (Wesel; Aug. van Hasselt?) 8vo.
Bibl. Belg., C. 170.

Verklaers of Wtschrift des Doorl ..... Heeren Willem Prince van Oranien .... Z. pl. (Wesel?) 1568. 4to.
Verschenen ald. ook in het Fransch en Duitsch. Van Someren, in Oud-Holland. 1891. p. 94. Verg. Navorscher 1893, p. 622.

Troost Brief aende aerme ballingen, superintendenten, ministers, predicanten, diakenen en schoolmeesters des ghereformeerde evangelie, verdreven oft geuloden wt Wesel. Gedruct buyten Wesel, 1599. kl. 8vo.
Cat. Vyt te Gent, Aug. 1888.

Een droevig verhaal van de ongelukkige reis en wonderdadige verlossinge van Kapitein David Harrison voerende het schip de Peggy, komende van Fyal., een der westelijke eilanden, en gaande naar Nieuw-York ... Door den Kapitein zelven geschreven. Uyt het Engelsch vertaalt. Te Wesel, by N. Krisnach, Z. j. (1766.) 4to. 24 blz. van 2 kolommen.

Gaudi, F. W. van, Instructie opgedragen aan de Officieren van de Infantrie om allerhande soorten van werken in het veld af te steken, ... Wesel, F. J. Roeder. 1778. 8vo.

WEENEN.

Vander navolginge Christi Ses bocke. Aus dem Codex m. s. der Bibliothek des Benedictinerstiftes Schotten zugleich mit einem „vyften Boeck van Qui Sequitur" nach der Handschrift der Maatschappij van nederl. letterkunde zu Leiden herausg. von Col. Wolfsgruber. Wien' Gerold, Sohn, 1879. 8vo.

EMBDEN.

Doekes, S., Treur Vaars op het afsterven van wyllen . . . Mevr. Eberhardina Sofia, Vorstinne van Oostvriesland en Gemalinne van . . . Christiaan Eberhart, Voorst van Oostviesland. Embden, M. Callenbach, 1701. 4to. 8 blz.

Lykdichten op het afsterven van den Heer Cornelis Ghyzel, Eersten boekhouder van Z. K. Maj. van Pruissens geoctroieerde Africaanse en Americaanse Compagnie . . . . Opgestelt doorde . . . leédemten van het Konst-genootschap : Gewilt te hebben is genoeg in groote zaaken. Embden, M. Callenbach, 1708. 4to. 8 blz.

NICOLAAS VALLET'S
„SECRET DES MUSES".

Zoover ik weet was de heer Boers, (in Bouwsteenen 1872—75, II, blz. 157) de eerste in ons land die het een en ander over Vallet mededeelde en daarbij aangaf wat in de buitenlandsche muziek-woordenboeken over hem te vinden was, voornamelijk met betrekking tot zijn boek „Le secret des muses".

Sedert zijn door den heer de Roever in Oud-Holland (IV, blz. 193, vlgg.) eenige bijzonderheden over hem medegedeeld, waaruit blijkt dat hij in 1583 (te Corbeni) geboren, van 1613 tot na 1626 te Amsterdam woonde, daar muziekdirecteur was van een klein orchest „musicyns", en later ook een dansschool oprichtte.

Het was bekend dat Vallet eenige boeken en muziek gemaakt had voor de luit, zoowel voor de theorie van, als voor het spelen met dit instrument, doch tot heden was nog geen exemplaar daarvan in Nederland voorgekomen, en de biographen waren het niet eens over den juisten titel en de verschillende drukken van zijn werk. Fétis, in zijne Biographies (VIII, 297) gaf als titel van een zijner werken: Le Secret des Muses, Amsterdam, 1618 en 1619 2 part. in-4to, en bewees daardoor geen compleet exemplaar gezien te hebben, daar het met dien titel niet bestaat. Bovendien meende hij, dat een

vroegere uitgave in Parijs zou verschenen zijn, welke meening evenwel zonder grond was, en ook gebleken is onjuist te zijn. Brunet noemt eveneens „Le Secret des Muses" Amsterdam, 1615 en heeft waarschijnlijk ook een exemplaar gezien waaraan de titel ontbrak. Hetzelfde is het geval met het exemplaar dat Weckerlin beschreef, in zijn Catalogue de la Réserve de la Bibliothèque du Conservatoire de musique et de déclamation. [1]) De oude Walther begaat denzelfden misslag, en Becher en Gebeř geven beide den titel van de tweede uitgave. De vermoedens van den heer Boers dat de door deze laatsten gegeven latijnsche titel een latijnsche omschrijving van den titel van het tweede deel van het „Secret des Muses" zou zijn, zijn ook gebleken niet juist te zijn.

Wij zijn eindelijk in staat mede te deelen dat de eerste druk van het gezochte werkje niet te Parijs, doch te Amsterdam verscheen, in 1615, met den volgenden titel:

SECRETVM MVSARVM, // IN QVO // Vera et genuina teſtudinem // dextrè ſimul et promptè pul- // ſandi ratio ad amuſſim // proponitur. // Nicolao Valletto auctore. (1615) langw. 4to. [2])

---

[1]) Paris, 1885.

[2]) Deze titel-beschrijving ontving ik van Prof. Dr. Julius Schaeffer, bibliothecaris van het Acad. Institut für Kirchenmusik te Breslau, waar het eenige, mij bekende exemplaar van dezen druk zich bevindt. Daar geen boeken uitgeleend worden kon ik het niet persoonlijk raadplegen. Bovengenoemde heer was zoo vriendelijk dit exemplaar met het hem toegezonden exemplaar van den 2den druk voor mij te vergelijken. Hij maakte mij tevens opmerkzaam op een kleine onnauwkeurigheid in de titelbeschrijving van dit boek, zooals zij voorkomt in den Catalogus van deze muziekbibliotheek door E. Bohn.

Collatie: Gegraveerde titel, v° bl. Opdracht aan de Staten-Generaal, Extrait du Privilege, en Gedichten, 4 gedr. blz. Petit Discours, enz., 3 gegrav. blz. 2 onbedrukte blz. en 94 gegraveerde blz. met muziek, gemerkt (A. 1—8, B. 1—8, enz. tot M. 1—6). Table, 6 gedrukte blz.

De titel is in kopergravure (20¾ bij 13¼ cM.) get. Dauit Vinkebons inuentor, Ioan. Berwinckel sculpsit. Drie zijden der plaat zijn met figuren versierd; links Apollo met de lier, rechts Mercurius, bovenaan het portret van N. Vallet, buste, rechts, in cartouche waarop zijn naam, onderaan een wapen; tusschen het portret en het wapen, het jaar 1615; aan weerzijden van het portret twee vrouwelijke, zittende figuren, de luit bespelende. Links en rechts onderaan: Canon. A. 35 a l'unisson N. V. met de woorden: Viue la gaie musicque soulas des ennuis Car elle est tresmagnificque et digne de prix.

Op den titel volgt de opdracht: Aux // Tres hauts et // tres puissans // seigneurs Messeinevrs // les Estats Generaux des Provin- // ces Unies des Pays Bas: // Et au // Tresillustre & Tresmagnanime Prince, Maurice, nay // Prince d'Orange // (volgen de verschillende titels). A. Amsterdam, Imprimé l'an 1615. // Avec Privilegie. Aan de keerzijde van deze blz. bevindt zich het „Extraict du Privilege: Les Estats Generaulx des Provinces Vnies ont Octroyé & Octroyent,...... ſuivant la preſente à Nicolas Vallet natif Françoys d'imprimer ou faire imprimer un Livre de tablature de Luth, intitulé Le Secret des Muſes, par luy meſme invētē, enſemble les Cent cinquāte Pseaumes de David, leſquels il eſpere (avec l'ayde de Dieu) de mettre en lumiere ſitoſt qu'ils feront achevez, Et ce pour le

terme de cincq ans, etc...... Donné à la Haye..... ce deuxiesme de Septembre 1615.

Het „Epistre" en de gedichten van hemzelf, R. VITELLIUS en R. BRIDAULT, die nu volgen behelzen de gewone loftuitingen op het bestuur van Amst., zijn persoon en zijn werk.

De aanhef van het „Petit Discours", dat op de Opdracht volgt luidt: Petit discovrs, // Contenant la maniere dese bien Seruir (et Sans aucum doubte) // du present liure Intitulè, // Le Secret // Des Mvses, par lequel onpeut en peu // de temps arriuer a la Vraye conoissan- // ce du Vraj maniement // Dv Lvth. // Avx lecteurs Salut. // etc.

In dit „discours" zet Vallet vooreerst de redenen uiteen waarom hij „d'apres tant de capables et suffisans autheurs qui ont descrit la maniere de jouer du luth" het nog gewaagd heeft eene nieuwe handleiding uit te geven. Als voornaamste redenen geeft hij vereenvoudiging van methode, „d'autant que ces graues autheurs l'ont par ci deuant representee hautement, et en termes si obscurs que la Jeunesse ni la plus part des amateurs de cèt art n'y peuuent mordre". Hierop volgt, op 2 blz. de methode; al het overige is luit-muziek in tabulatuur.

De muziek op 94 gegraveerde blz. welke ieder met een gefigureerde hoofdletter aanvangt, meestal mannen en vrouwen die muziek maken voorstellend, volgt dan hierop en het eerste deel wordt besloten met een „Table de tout ce qui est contenu en ce present Livre, ensemble pour sçavoir quelles pieces se peuvent jouer a sept, huict, neuf & dix rangs, & pour les sçavoir accorder". Men vindt hierin Allemandes, Ballets, Branles, Bourrées, Courantes, Fantasies, Gaillardes, Préludes, Passemezes, Voltes, en eenige

volksliedjes, voor de luit getransponeerd, tezamen 92 in getal.

Uit den titel van dit eerste deel blijkt niet bij wien het verscheen, doch daar de eerste druk van het tweede deel, in 1618 bij Vallet zelf het licht zag, is het dunkt mij, niet onwaarschijnlijk dat hij het eerste eveneens zelf uitgaf. De titel van het 2e deel luidt:

LE ſECOND LIVRE // DE // TABLATVRE DE LVTH; // INTITULÉ // Le SECRET DES Muſes: // Contenant plusieurs belles pieces non encor ouyes par ci-deuant, fort faciles & // utiles pour tous amateurs. Enſemble plusieurs autres pieces miſes en Tablature ſelon la mode // plus belle, & plus facile qui ſe puiſſe trouuer, entrautres quelques pieces mises: // pour ioüer a quatre Luts differemment accordez. // Par Nicolas Vallet. // (Houtsneê: David spelende op de harp). // On les trouve chez l'autheur demeurant au Neſſe. // a l'enseigne de la hache d'Or. 1618. // Avec Priuilege. langw. 4to.

Collatie: Gedrukte titel, v° bl. Opdracht, waarboven het ornament met „den beer", 2 gedr. blz. 2 onbedrukte blz. en 50 gegrav. blz. met muziek, gen. 1—50. 2 onbedr. blz. Table, 1 gedr. blz., v° bl.

Onderaan de eerste blz. van de muziek staat Rafel. Drappentier fec. De muziek van het 1e deel, zoowel als van het volgende werd ook zonder twijfel door denzelfden gegraveerd.

De inhoud van dit tweede deel is van denzelfden aard als die van het eerste deel. Alleen vindt men in dit deel muziek voor vier instrumenten, met de basen de tenor-muziek op eene bladzijde, tegenover elkaar gegraveerd.

Ten slotte behoort hier nu nog het volgende werkje bij waarvan het onbekend is, wegens gemis aan jaartal, of het vóór of na het 2e deel verscheen.

VINGT ET VN PSE- // AVMES de David, accommo- // déś pour chanter & jouer du Luth Ensemble. // (Fleuron in houtsneé). // Par Nicolas Vallet..

Gedr. titel, v° bl. Table des 21 Pseaumes, 3 gedr. blz., v° bl. 1 blz. blanco, v° blz. 1 van de muziek welke 50 genum. gegrav. blz. telt. Blz. 50 v° bl.

De muziek is op dezelfde wijze gegraveerd als die van de vorige werken.

Deze drie werkjes van Vallet vormen de oorspronkelijke uitgave van zijn handleiding en muziek voor de luit.

Vallet zag echter spoedig af van het zelf uitgeven, want reeds in 1618 verscheen het eerste deel van zijn werk met een anderen titel, bij Johannes Janssonius, die hoogstwaarschijnlijk het recht van uitgave van hem kocht. Hij gaf het den titel:

PARADISUS MUSICUS TESTUDINIS, // in quo // Multæ insignes et ante hunc diem inauditæ, Gallicæ, Germanicæ, // Anglicæ, Hispanicæ, Polonicæ, cantiones; // Nec non // Varia Præludia, Fantasiæ, Tripudia cōtinentur: // Prætereà punctis tum suprà tum ad latus singulis cuiusque tactus literis // adscriptis, eorumque præmissa explicatione, docetur quibus tum dextræ // tum sinitræ manus digitis chorda tangenda pulsandave sit, // Auctore Nicolao Valletto. // Omnia in æs incisa. // Amstelodami, // Apud Joannem Jansonium Bibliopolam. A° 1618. langw. 4to.

De kopergravure van den titel is, met uitzondering van den tekst dezelfde, alleen ontbreekt hier het

jaartal 1615. De tekst van de opdracht is dezelfde, doch deze is thans gericht: Aux // tres sages et // tres vertvevx // seignevrs, messievrs l'escovtette // Bourgmaistres, Eschevins & Threforiers de la // tresopulente & tresfameuse ville d'Amsterdam. // (Houtsneê: David spelende op de harp). // A Amsterdam, Imprimé l'an 1615. // Avec Privilege. Overigens is deze druk geheel gelijk aan den oorspronkelijken.

Het tweede deel verscheen daarna eveneens met het adres: A Amsterdam, Chez Jan Janſſz, demeurant sur Leau à la Carte Marine. L'An CIↃ. IↃ. XIX. Avec Privilege, en hetzelfde was het geval met de XXI Pseaumes.

Hiermede meen ik de bibliographie van Vallet's werk zoo nauwkeurig mogelijk gegeven te hebben. Zooals ik reeds zeide wordt een exemplaar van den oorspronkelijken druk van het 1e deel te Breslau bewaard. Een exemplaar van de 2e uitgave van het 1e deel berust in de Kon. Bibliotheek te Berlijn, waarbij een exemplaar van de oorspronkelijke uitgave van het 2e deel en van de Psalmen gebonden zijn. Dezelfde bibliotheek bezit bovendien exemplaren van de 2e uitgave van het tweede deel en van de Psalmen, benevens een ander werkje van denzelfden: Apollinis süsse Leyr. 1642. [1])

Bovendien zijn er nog exemplaren van de 2e uitgave in het Britsch Museum en in het Conservatoire te

---

[1]) Apollinis ſüſſe Leyr. // Das iſt, // Composition // Nicolai Vallet // zu ſpielen auff der Viol vnd Baſs, // Inhaltende // Etliche Pavannen, Galliarden, Balletten, Branles, Couranten, // vnd andere anmuhtige Stück. // Ferner // Allerhand auſserleſene Frantzöſiſche ſtück, die meiſtentheils bekant vnd // gebraucht

Parijs; aan het laatste exemplaar ontbreekt evenwel de gegraveerde titel.

Waarom Vallet begon met zijn werken zelf uit te geven, en om welke reden hij dit zoo spoedig naliet, is mij niet bekend, misschien staat het in verband met het volgende, wat de aanleiding was dat ik op zijn werkjes opmerkzaam werd gemaakt.

Want noch hun zeldzaamheid noch hun belang uit een muziekaal oogpunt brachten mij er toe ze te beschrijven, doch wel de omstandigheid dat de bekende graveur Michel Le Blond mede werkte tot de uitgave van ten minste één der deelen.

Terwijl ik bezig was, voor mijne reproducties van oude Hollandsche ornament-gravures, met het zoeken naar de prenten van dien meester kwamen mij ook de wapens door hem gegraveerd in handen. Onder deze vond ik ook eene serie van zes wapens, alle van ongeveer dezelfde grootte, waarvan vijf met Hollandsche of Fransche verzen, waarin steeds de naam van Vallet

---

werden, ſo wol im ſingen, alſs mit ſpielen // auff allerley Inſtrumenten. // Zum letzten // Folgen alle die vornehmste vnd bekante Engelſche Stück, // zu brauchen wie die vorigen. / Bassvs. // Amsterdam, // Gedruckt bey Jan Janſſon Buchhändlern, // Im Jahr 1642.

Titel (Goth.), v° bl. Taffeln, 2 gedr. blz. Gedr. titel: Les Compositions & Inventions de l'Autheur. Bassus. v° het 1e bl. van de gedrukte muziek, welke geregeld doorloopt tot bl. 21 v°. Op bl. 22 nieuwe titel: Bassus. S'enſuivent les airs & danceries Françoiſes uſitées en ces quartiers, de muziek op bl. 22 v° tot bl. 35 v°. Op bl. 36 nieuwe titel: Bassus. Pour la fin s'enſuivent les airs Anglois les plus beaux & plus cognus en ces quartiers, de muziek bl. 36 v° tot bl. 44 v°. Deze drie gedeelten houden 44, 40 en 47 stukken in.

genoemd wordt. Het bestaan van die wapens was bekend, doch men wist niet of deze wapens gemaakt waren om afzonderlijk uitgegeven te worden, dan wel of er een werk van Vallet bestond waarin deze wapens voorkwamen. Uit de opschriften blijkt voldoende dat ze gemaakt waren ter eere van eenige Amsterdamsche maecenaten, die het graveeren van een zeker aantal bladen van Vallet's boekje bekostigden. Die opschriften zijn gegraveerd aan weerszijden van de fraaie wapens, voorbeelden van heraldieke kunst, en meesterlijk gegraveerd. Zij luiden:

1 Libertus van Axele gaf
dit tot synder gedachtenisse,
A° 1619. ende tot voorderinge
van desen boeck (dat hy aen
hem wel verdient hadde)
heeft hy hier toegevoegt.
8. plaete.

Vallet in dit werck toont
dat hy ward is gecroont.
hier, en int eeuwich leven:
Isser oock meerder eer.
Ick bidde Godt de Heer.
Dat hyse hem wil geven.

le Blond fecit.

2 Tot Vallets Godlijck konst.
dees Ses plaeten uijt ionst.

end' sijnnen Boeck ter Eeren
heb ik willen vereeren.

Michiel van Eijck.

MBlondus fecit. A° 1620.

3 Ter eeren dees meester
heb ick uijt liefd en gonst
En syn Const beneven
twaelf plaeten gegeven.

JACOMO PAUW.

Blon fecit.

4 Op de banderolle:
Verhevgdt. V. in. Godt.
Jeronimus Jorisswachtelier, 18. plaeten.

Cartouche waarin:

winnen die tijtlijck' eer die de luijt Soet doen klinken
Tot wellust ende pracht der werelts kindren Saem,
veel meer dan, moet Vallet in eeuwigh' eere blincken,
Die haer hemels geluijt opöffert Godes Naem.

Blondus fecit.

5 [1]) Vallet a ton oevre de prix
Des plãches, i'en present six,
A l'honneur de tes Saincts Canticques
et de tes accords magnifiques.

GUILLAUME BARTOLOT.
le Jeune.

Het zesde wapen draagt geen opschrift. Vermoedelijk maakte Le Blond het werk niet af. Of hij het uit vriendendienst deed, of dat hij er voor betaald

---

[1]) Gereproduceerd bij het prospectus van mijne uitgave van het werk van Le Blond.

werd, en de betaling achterwege bleef, weet ik niet. Vreemd is het dat bij de voorrede van het 2e deel van zijn Secret des Muses: A Messieurs, Pierre Pauw, Albert vander Burcht, Anthoine Cuignet, Mathieu van Beecke, Et Lublert van Axel, slechts de namen Pauw, (hoewel niet dezelfde persoon) en van Axel met de namen op de wapens overeenstemmen.

Ik hoop dat iemand nog eens zal kunnen aantoonen in hoeverre M. Le Blond Vallet bijstond in de uitgave van diens werken. Dat zij meer met elkander in relatie stonden blijkt ook hieruit dat de eerste nog een prentje graveerde ten behoeve van de dansschool van Vallet, terwijl zijn naam met dien van den „mucisijn" in hetzelfde loterijboekje dat de Roever in zijn bovengenoemd artikel bespreekt, voorkomt.

W. N.

DE MUZIEKBIBLIOTHEEK

VAN

D. F. SCHEURLEER.

Er is waarschijnlijk geen land ter wereld waar, in verhouding tot de bevolking zooveel boeken gekocht worden als in Nederland; er is zeker geen volk onder de beschaafde natiën waar de eigenlijk gezegde bibliophilie zoo weinig gevonden wordt. „Het boek om het boek" is een gezegde dat de meesten, zelfs verzamelaars, met een ongeloovigen lach aanhooren, of in 't geheel niet begrijpen.

Er zijn twee soorten van boeken. Boeken die men noodig heeft hetzij voor studie of voor uitspanning, en boeken die men verzamelt uit belangstelling voor eenig vak van wetenschap, in een belangrijke persoonlijkheid, een belangrijk historisch feit, of uit liefde tot de boeken zelf.

Bij de boeken uitsluitend voor studie bestemd komt het natuurlijk alleen op den inhoud aan, en hetzelfde is het geval met de werken die voor dagelijksche lectuur dienen. Bij die afdeeling is het den meesten dan ook geheel onverschillig hoe die boeken er uit zien, mooi of leelijk, ongeschonden of gehavend, in duidelijken druk of in leelijken nadruk, (als deze laatste maar goed-

kooper is). Met enkele uitzonderingen is dit bij ons altijd zoo geweest. Boekenlezers hebben wij velen gehad; boekenliefhebbers zeer weinigen.

Er zijn weinig Nederlanders die zich een zoo compleet mogelijke bibliotheek gevormd hebben van een of ander vak dat hen aantrok. Er zijn weinig Nederlanders die er iets voor voelen de werken hunner lieveling-schrijvers in de oorspronkelijke drukken te bezitten, *meestal* mooier dan de latere, goedkoope her- en nadrukken, *altijd* meer het karakter van den tijd van den schrijver en den tijd van uitgave dragend. Een Brêero bijv. op gesatineerd papier, met nieuwerwetsche vignetten en kopstukken zoogenaamd versierd, is in de oogen van een liefhebber een onding. Er is waarschijnlijk op het oogenblik niet één Nederlander die een boek koopt uit passie, zooals hij vroeger oud zilverwerk, oud-Delftsch of oude meubelen zou koopen.

Hij begrijpt de bibliophilie eenvoudig niet, en is zeer geneigd het met den naam van bibliomanie te bestempelen wanneer hij hoort dat in Frankrijk en Engeland handen vol geld gegeven worden voor uitmuntend bewaarde exemplaren van zeldzame en fraaie boeken, hetzij in hun oorspronkelijken onafgesneden staat, of in den ouden oorspronkelijken band, hetzij versierd door banden van Derôme, Padeloup, Roger Payne, e. a., of de sporen dragend van afkomst uit de bibliotheek van een of ander vorstelijk of beroemd bibliophiel.

Het is geen verwijt dat hier den Nederlanders gemaakt wordt, zij zijn in dezen niet toerekenbaar. Had de industrie van het Delftsch aardewerk, van het gedreven zilver, van de houtsnijkunst niet zulk een hoogen bloei gehad bij ons, men zou er nu geen hartstochtelijke

liefhebbers voor vinden. De industrie van het boek stond zelden hoog in Noord-Nederland. Dit wil niet zeggen dat er geen mooie boeken verschenen, zeker niet, maar de versiering strekte zich uit tot de platen, die eigenlijk niet tot de boekkunst gerekend kunnen worden.

De boekbindkunst, het beste kenmerk van de hoogte der boek-industrie en der bibliophilie heeft hier te lande nooit zeer hoog gestaan. Men maakte stevige banden, liefst van hoorn, meer soliede dan mooi. De 18e eeuw, in het buitenland op dit gebied zoo rijk aan fraaie kunst-produkten zag hier slechts kunstelooze werken verschijnen. Is het wonder dat daarvoor geen belangstelling ontstond, dat het gevoel voor werkelijk mooie boeken steeds minder en minder werd, dat men er niets voor over had en het sporadische goede niet geteld werd; dat men hier niet begreep dat een zeldzaam boek, hetzij door een bibliographische merkwaardigheid, hetzij door den band, door zijn bijzonderen toestand of afkomst een veel hoogere waarde verkrijgt dan wanneer het een gewoon exemplaar is?

Dit in aanmerking nemend kan ik dubbel mijne ingenomenheid betuigen met de verschijning van den nieuwen, zeer vermeerderden druk van den Catalogus der muziekbibliotheek van den heer D. F. Scheurleer. [1]) Hier toch doet zich het zeldzame geval voor dat een ernstig beoefenaar van een bijzonderen tak van kunst en letteren behoefte gevoelt voor zijn studie de literatuur hierover te verzamelen, en daarmede on-

---

1) Catalogus der muziekbibliotheek van D. F. Scheurleer. 's Grav. 1893. 8vo. X en 567 blzz. met 20 facs. In 120 exempl. gedrukt, niet in den handel. De 1e druk van den catalogus verscheen in 1885, een vervolg daarop in 1887. Zie Bibl. Adv. V, 150, 2e R. I, 44.

bekrompen voortgaande de boeken, ook van de boeken zelven, als getuigen van den tijd waarin zij ontstonden, liefkrijgt, zoodat uit verscheiden afdeelingen zijner bibliotheek reeds de ware bibliophiel te voorschijn treedt.

De rijke inhoud van den catalogus blijkt uit de volgende opgaaf der indeeling:

1 *Bibliographie.* 2 *Tijdschriften.* 3 *Almanakken.* 4 *Woordenboeken.* 5 *Algemeene beschouwingen, aesthetiek.* 6 *Geluidsleer.* 7 *Algemeene theorie, harmonie- en compositieleer.* 8 *Zangkunst.* 9 *Geschiedenis.* 10 *Geschiedenis der dramatische muziek.* 11 *Geschiedenis der kerkelijke muziek.* 12 *Gedenkschriften, levensbeschrijvingen en briefwisseling van toonkunstenaars, enz., hunne letterkundige werken, benevens geschriften op hen betrekking hebbende.* 13 *Muziekinstrumenten.* 14 *Verhandelingen van geschiedkundigen en critischen inhoud.* 15 *Romans, anecdoten, enz.* 16 *Danskunst.* 17 *Het volks- en gezelschapslied.* 18 *Kinderliederen.* 19 *Kerkmuziek.* 20 *Stichtelijke liederen.* 21 *Wereldlijke zangmuziek.* 22 *Instrumentale muziek* 23 *Oratoriums, cantaten, enz.* 24 *Dramatische muziek.* 25 *Uitgaven van gezamenlijke werken en van genootschappen.* 26 *Tekstboeken.* 27 *Nalezing. Alphabetisch register.*

De titels der boeken zijn met zorg beschreven, ten minsten voldoende voor raadpleging bij het bibliographisch onderzoek, maar de zeldzaamheid van een groot aantal doet naar een bibliographische beschrijving verlangen. In afwachting daarvan wensch ik thans reeds de meer bijzondere aandacht te vestigen op eenige Nederlandsche boeken in de bibliotheek aanwezig, die op groote zeldzaamheid kunnen aanspraak maken en nergens bibliographisch beschreven zijn. De gelukkige

eigenaar gaf mij daartoe zijn welwillende toestemming.

Bij de eerste afdeeling van den catalogus is een facsimile gevoegd van een zeer zeldzamen fonds-catalogus van Michel Charles le Cene, te Amsterdam (beschreven op blz. 7). Fonds-catalogus noemde de uitgever deze lijst, hoewel natuurlijk hierin ook werken die hij in depôt had, of die hij met anderen gezamenlijk uitgaf, voorkomen.

Op blz. 337 van den catalogus wordt onder „Fransche chansons in Nederland uitgegeven" vermeld: Recueil d'airs sérieux et à boire, Amst. Juillet—December 1707. Uit den catalogus van le Cene blijkt dat deze serie reeds in 1701 begonnen was en geregeld ieder jaar werd voortgezet in maandelijksche afleveringen van 8 bladen voor den prijs van fl 4,16 per jaar. De laatst opgegeven datum is Juli 1723. De catalogus zelf is dus in dat jaar verschenen of iets later. Nog eenige andere dergelijke seriën worden hierin aangegeven, maar zeer waarschijnlijk is van al dezen geen compleet exemplaar meer te vinden. Bij dit boekje is nog een catalogus gebonden van de muziekboeken die bij Gerard Frederik Witvogel, organist van de nieuwe Luthersche kerk te Amsterdam, zijn te verkrijgen, terwijl op blz. 8 de catalogus van den bekenden boekhandelaar-uitgever Estienne Roger, achter diens uitgave van de „Histoire des Severambes, Amst. 1716 verschenen, opgegeven wordt, waarin reeds vele werken opgenomen zijn, die later weder in den catalogus van le Cene vermeld worden.

Van de Nederlandsche tijdschriften in Afd. 2 genoemd is zeker „De Ryswykze Vrouwendaagze Courand" het minst bekende.

Dit tijdschrift verscheen in 1774, en is waarschijnlijk met de 24 aanwezige nos. compleet. Het heeft geen titel; op ieder nr. staat bovenaan:

Ryswykze Vrou- wendaagze
Courand.
Word uitgegeven bij de meeste Boekver-
kopers.

Ieder nr. (8 of 14 blz.) bevat de rubrieken: Duitsland en aangrenzende ryken; Atheene; Vlaamsch Nederland; Vrankryk; enz. waarmede de Duitsche Opera in de Assendelftstraat te 's Gravenhage, de Comedie te Leiden, het Nederlandsch tooneel te 's Gravenhage, de Fransche Opera in de Casuariestraat, enz. bedoeld worden. Behalve ontleding van enkele stukken, bespreking der opvoeringen en kritiek op het spel, wordt vooral kritiek uitgeoefend op het publiek, niet het minst op het damespubliek, waarbij de schrijver bekende personen op het oog heeft die zoo nu en dan onbarmhartig doorgehaald worden.

Het schijnt dat er tegen de eerste nos. van deze Courant een paar nos. van een ander blad het licht zagen, getiteld: De Na-Courant. Althans in no. 10 daagt de schrijver den samensteller van „die gebrekkelijke Na-Courant" uit zijn naam te noemen in welk geval hij voortaan zijn eigen blad ook teekenen zal. In no. 12 luidt het dan: Alzoo den schryver, van de Ryswyksche Na-Courand, tot heden toe nog niet heeft goedgevonden zijn naam te melden, zijn hier omtrent verscheiden gissinge gemaakt, Sommige willen dat dezelve niet uit een swaane schagt is voorgekomen, maar uit een pen uit de *Korf*, die gesteld was op een berg, en dat wel op den *top*, *voorts* gecorrigeerd door een *Cassier* van een groot Comtoir dat eerstdaags staat te breeken,

dit alles, zou geschied zijn onder het Brommend geluid van een Bassest dit zijn de loopende gerugten. (De interpunctie laat te wenschen over).

Dat hierin verborgen namen schuilen, is dunkt mij, duidelijk.

De afdeelingen almanakken en woordenboeken bieden voor Nederland niet veel belangrijks. Bij afd. 5, Algemeene beschouwingen is voor ons het werkje van den Gorcumschen Stad-secretaris, Johan van der Does (blz. 29) het meest belangrijke:

Loff-dicht, // Gemaect tot prijs ende // eere vande feer eerlicke plaisierige // ende liberale Const der // Musijcke. // Tot opweckinge van andere cloec- // ker ende vernuftigher verstanden. Lief-hebbers // ende beminders der selver. // (Gezichtje op Gorinchem, in houtsnêe.) // Tot Gorinchem, // Voor Adriaen Helmichsz. woonende // aen 't Merctvelt int Schrijfboeck. // 1615. 4to. *Goth.*

Titel, v' bl. Aen alle Liefhebbers vande Musijck, gedagt. Gorinchem den 1. Januarij An. 1615, en get. I. vander Does, 2 blz. Sonnetten en eerdichten, d. I. Kemp., P. Spranchuysen, C. vanden Velde, J. vander Does, e. a., 3 blz. en 21 ongen. blz.

In de voorrede zegt Van der Does, dat hij op verzoek van het Collegie der Musicijnen te Gorinchem dit gedicht gemaakt heeft. In de laatste vier strofen worden dan ook de Gorcumsche muziekliefhebbers en de leden van dat gezelschap verheerlijkt.

Behalve het werkje van Douwes in de 7e afdeeling „Algemeene theorie," dat op blz. 51 beschreven wordt, en waarbij een facsimile van den fraaien titel, in houtsnede gevoegd is:

Grondig ondersoek // van de // toonen // der // musijk: // Zijnde een klaare betooninge van de wijdte of // groot-

heid van Octaven, Quinten, Quarten en // Tertien, geheele en halve toonen: // Van de Imperfecte, ende valſche Spetien. // Als mede // Of in een goed Muſijk de Octaven, ende hoe veel malen de Quinten, // Quarten en Tertien met malkanderen mogen gaan. // Van de twaalf Toonen der Muſijk; ende eenige // Exempelen om de Muſiek-nooten te Componeren. // Met een // tweede deel; // Handelende van verſcheidene muſijk-inſtrumenten. // Alles kort en klaar aangeweeſen. // door // Klaas Douwes // Organiſt en Schoolmeeſter tot Tzum. // (Fleuron). // Tot Franeker, // By Adriaan Heins, // Boekverkooper MDCXCIX. kl. 8vo. *Goth.*

Voortitel, in fraaien rand, in houtsnêe, d. G. Brakel (*zie facsimile*), v° bl. Titel, v° bl. Opdragt aan Joh. Vander Waeyen, de Jonge, en Joh. Hagelis, d. A. Heins, 4 blz. Klinkdicht, d. J. Tjallingi, dorprechter, en organist tot Ried, v° bl. Voorreeden, 2 blz. en blz. 5—132. (Blz. 83 is de titel van het 2e deel). Met een „Tafel van de wijdte der Toonen", en muziek in den tekst gedrukt.

bevatten deze en ook de eerstvolgende afdeelingen weinig belangrijks op Nederlandsch gebied en zijn in buitenlandsche werken rijker dan in Nederlandsche. Ik wensch hier even te wijzen op het groote aantal geschriften (67) voor en tegen de *Buffonisten* (blz. 104—109), welke in de jaren 1752 tot 1754 de Fransche muziekale gemoederen in beroering brachten, en een dergelijke verzameling (46 nos.) van geschriften der *Gluckisten en Piccinisten* (blz. 112—115), welke tusschen de jaren 1772 en 1788 het licht zagen.

In de 16e afdeeling, Danskunst, vindt men op blz. 261 in één bandje eene verzameling geschriften vóór en tegen het boekje van Pofessor U. Huber, waarin deze aantoonde dat het wenschelijk zou zijn aan de Franeker hoogeschool een dansschool te verbinden. Dit

voorstel wekte natuurlijk groote verbolgenheid onder de predikanten, die dan ook niet nalieten het anoniem verschenen geschrift heftig aan te vallen, wat niet verminderde toen Huber zich als schrijver bekend maakte.

Van het werkje van Huber is hier de Amsterdamsche nadruk voorhanden, vermeerderd met het „Antwoort op een Missive" door hem geteekend. De geheele verzameling bestaat uit de volgende werkjes:

Dansmeester // Van // Franequer // Geheekelt ende geholpen. // Nevens het // Antwoort // Op den ſelven. // Waer in de misduydingen deſſelfs geklaert // ende wechgenomen worden. // Tacitus // Nocet antiquus rigor, cui pares non ſumus. // (Fleuron). // Na de Copye van Leeuwarden, gedrukt by Hero Nauta. // t' Amsterdam, // By Jochem van Dijck, Boekverkooper aen den // Dam, bezijden het Stadthuys, 1683.

Titel, v° Latijnsche spreuk, en blz. 3—27, v° spreuk. Antwoort Op een missive nopens het boekjen Van de Dansmeester, blz. 29—62. Onderaan de laatste blz. de naam van den schrijver: Ulricus Huber.

In den vorm eener samenspraak tusschen een student in de theologie te Franeker en een domine, wordt hierin over het al of niet geoorloofde van het dansen gesproken. De domine wordt overtuigd en U. Huber besluit het werkje met een brief waarin hij zijn redenen nog eens uiteen zet.

Missive // Aan een // Vriend. // Tegens de // Antwoordt op een Missive wegens een // Boekje genaamt de Dansmee- // ster van Franeker // Geheekelt en Geholpen. // (Fleuron). // Te Leeuwarden, // Bij Hauke Egberts Heringa, // Boekverkoper by de Wortel-haven. 1683.

26 blz. met inbegrip van den titel. Geteekend Johannes van Holst. Leeuw. 19 Martii 1683.

Tegen-bericht // Op het // bescheydt // Van de Heer

// Ulricus Huber, // Tot beſcherminge van zijn Dans-meet- // ſter van Franeker Geheekelt // ende Geholpen. // (Fleuron). // Bij denz. 1683. *Goth.*

39 blz. (v° bl.) met inbegrip van titel. Eveneens door Joh. van Holst gesteld en gedagt. 24 April 1683.

Academi-Dansſchool // In weerwil van heur Voorſpraek // Geſtoort: // Of // Beyde blauwe Boekjes // Tot Inhuldinge van de Faculteyt der // Danskunde tot Franeker, // Uytgegeeven by // De Heer Ulricus Huber; // Wederlegt // Door // T. Paludanus, // Als Gecomitteerde van het Ministerium tot // Leeuwarden. // (Fleuron). Bij denz. 1683. *Goth.*

Titel, v° Spreuk. Aenspraek Aen den Leeser, 10 blz. en blz. 13—160. Hierbij behoort nog:

Korte bedenkingen // Op // De Gevoelens van eenige beroemde Gere- // formeerde Theologanten, &c. // Nopens de // Dans- Oeffeninge // Op de nieuw uytgegeven, // van de // Beroemde en Hooggeleerde Heer, // De Autheur van de hier vooren weder- // leyde Schriften. // Onder aensprake aen de Heer Party. 32 blz. *Goth.*

Wederlegginge // Van // D. Theodorus // Paludanus, &c. // Nopens // Het gebruik ende misbruik van de // Muſijkreijen. // Door // U. H. // (Monogram). // Te Leeuwarden, // Gedrukt bij Hero Nauta, Boekver- // koper voor aen in de Peperſtraet. 1683.

Titel, v° bl. Tot den leeser, 18 blz. en 132 blz.

Op. blz. 301 vangen de Nederlandsche Volksliederen aan en daarmede het voor ons belangrijkste gedeelte van den catalogus. Na eenige werken van geschiedkundigen aard volgen de oude liederen; acht drukken van het Geuzenlied-boek, (blz. 304), 12 geschriften over het „Wilhelmus", en vervolgens de verschillende bundels Volksliedjes van „Een Aemstelredams, Amoureus Liet-

boeck" (in afschrift aanwezig) van het jaar 1589 tot de socialistische liederen en gedichten, in de jaren 1889—1892 verschenen, incluis.

Van de 16e eeuw vinden wij niets dan afschriften van het bovengenoemde: *Een Aemstelredams Amoureus Lietboeck, nu nieuws wtgegaen .... Gheprent t'Amsterdam by my Harmen Jansz. Muller* 1589, 12mo. (Vgl. Tijdschrift Ned. T. en L.) en van het *Nieu: Amstelredams Lied-boeck vol Amoreuse nieu Jaren .... Nu op nieu vermeerdert. Z.* pl. (Amst.) *Barent Adriaensz. In de Warmoestraet, Int Gulden Schrijff-boeck,* 1591. kl. 8vo.

De 17e eeuw is rijk vertegenwoordigd. Groot is het aantal van de zeldzaamste boekjes die hier bijeen zijn. Wij beginnen (blz. 306) met:

Princeſſe Liet-boec: // Dat is, // Der Jonckvrouwen Clachti- // ghe Sentbrieven (Heroidum Epiſtolæ // ghenaemt,) int Latijn beſchreven: Door // Ovidius Naſo. // Ende by een Lieff-hebber der // Accoleye Sangs-wijſe (elck met zijn ſtem- // me) in dichte ghemaeckt. // Noch zijn hier by-ghevoecht verscheyden // Amoureuſe Liedekens. Midtſgaders een Nieu // Amoreus Liet-boec (te voren niet gedruct geweeſt) // van verscheyden Redenrijckers in dicht geſtelt. // (Drukkersmerk). // Tot Amstelredam. // Ghedruckt by Hendrick Barentſz. woo- // nende inde Warmoes-ſtraet, int Vergulde // Schrijff-boeck, Anno 1605, // langw. 8vo. 2 kol. *Goth.*

Titel, (dwars in rood en zwart), v° Voorreden, en blz. 3—79 v° bl. (Het laatste lied is getiteld: Een oudt Liedeken, van Graef Floris ende Geeraert van Velſen.) Blz. 80 is de titel van het: Tweede, Nieu Amoureus Liedt-boeck; verder loopt de paginatuur door tot blz. 156, daatop volgt het register op 4 ongen. blz.

Bij dit boekje is gebonden:

Nieu groot // Amstelredams // Liedt-boeck, Inhoudende // Alderhande Tafel, May, ende andere // Amoureuse Liedekens feer vermaecke- // lijck voor alle Jonge Lieden. // (Houtsnêe). // Bij denzelfden, 1605. 2 kol. *Goth.*

Titel (*zie facsimile*), v_0 Voor-reden, en blz. 3—188. Register, 4 ongen. blz.

Den nievwen verbeterden Lust-hof, met het Brvylofts-bancket in den 4e druk van 1608, (blz. 307). *Den Bloem-Hof van de Nederlantsche Ieught,* 1610. (blz. 307). *T' Vermaeck der Ievght, ghecomponeerd door B. J. Wellens*, van 1617, (blz. 308), het hoogst zeldzame *Haerlems oudt Liedt-Boeck inhoudende veele historiale ende amoureuse liedekens, oock Taefel, Bruyloft ende Scheydt-Liedekens, Haerlem, Vincent Casteleyn,* z. j. (c. 1630) (met fasimile van den titel.) (blz. 308) vgl. Cat. Auctie Ekama, twee drukken van de *Zeevsche Nachtegael* van 1623 4⁰ en 1633, 8vo, (blz. 309) *Sparens-Vreughden-bron* 1643—1646, 2 dln. (blz. 312), *'t Amsteldams Minnebeeckie*, 1645 een, *wellicht uniek* exemplaar van:

L. Gouvveracks // Erato; // Omhelft van verfcheyde Minne- // Deuntjens, Sangh-rijmpjens ende // Nieuquelige Veersjens. // Op-geoffert // Aen de Utrechtfche Nimphjens. // (Fleuron). // t'Utrecht, gedruckt by Lambert Roeck, // Boeckdrucker inde Lange-Nieuftraet, 1646. kl. 8vo obl. *Goth.*

Frontispice (met gezicht op Utrecht), v° bl. Titel, v° Portret van Leonardus Govweracks; kopergravure, buste, rechts in medaillon, bovenaan Anno 1646, Etatis fue 22; onderaan zijn naam. Op-dracht: Aen de Utrechtfche foete Juffrouwen, 3 blz., v° Lof-dicht Voor de foet-vloejende en diep-finnige Poeëdt, Leonardi Gouwerack, d. Juffrou Goudina van Weerdt, 2 blz., v° Danck-feggingh voor den opdracht, d. Ioffr. A. M. Lauwerier-Krans (gedicht), d. Margrieta Elifabeth van W., v° Eer-gedicht,

d. P. Peffer van Velfen, 4 blz. en andere gedichten, d. J. Leyendecker, Symon de Vries, Iohannis Blicijn, Gifbertus Benningh, G. D. Viffcher, P. A. Eyndhoven, e. a., 14 blz., v° Register, 3 blz. en 254 blz.

Behalve het frontispice en het portret heeft dit exemplaar nog drie plaatjes, die het boekje niet zeer versieren.

Verder merken wij op: *Zoeteboom*' *'t Kleyn Lust-Hofje* van 1649 en een lateren druk bij Jacob Ysbantsz te Alckmaer (blz. 312), de *Haerlemsche Winterbloempjes*, 1651 (blz. 312), *Amsterdamsche Vreughde-Stroom*, 1654 (bladz. 312) en (op blz. 313):

Eenen Nieuvven // Antwerpfchen Liekens-boeck // ghenaemt // den lvst-hof der ionckheydt // Met vele fchoone Figuren, ende Amoureufe Liedekens verciert // die noyt in andere Liekens Boecken en zijn ghedruckt gheweest, maer // nieu uyt den fin-rijcken-fchat, van veel Conft-barende Poeten, // vande Goudt-blom Camer tot Antwerpen ghedicht // Op Nieu en, feer wel bekende voyfen. // Het eerfte deel verbetert, ende met een tweede // Deel vermeerdert. // T'hantwerpen, By Godtgaf Verhulft, inde Cammerftraet, inden // witten Hafewint. Anno 1654. langw. 8vo. *Goth.* (2 kol).

Titel, v° bl. Godtgaf Verhvlst Tot de Leerfame Jonckheydt, 2 blz. en blz. 5—79, v° De Tafel.

In de „Voorreden" heet het:

Al fchijnt dit Boecxken cleyn, en onbequaem te wefen
Gheen Liekens zijnder in, die yevers zijn ghelefen
In eenen vremden Boeck, die elders is ghedruckt.
Dan nieuw en vers ghegroeyt, dus van dees blommen plukt,
Hun voyfen zijn bekent . . . . enz.

Bij de meeste liederen is een houtsneê gevoegd (29 in getal, sommige herhaald), waarboven, in 4-regelig gedicht de korte inhoud van het lied aangegeven wordt. Het eerste lied is geteekend door I. Spierincx, de volgenden door Iacques Clouwens, P. Liekens, A. v. B., anderen zijn met spreuken geteekend.

verder nog *'t Haeghsche Lapmandje met 't Amsterdamsche Vodde-Wijfje* (c. 1700) (blz. 317), enz. enz., waarop de 18e eeuw volgt (blz. 318—332) met (op blz. 319) het zeldzame werkje:

Delfsche // Helicon, // Ofte Grooten Hollandfchen // Nagtegaal, // Deze laaften Druk op nieuws vermeerderd // met verfcheyde raare en ongemeene Liedekens; // ende Voyzen; om haar fraayigheyd zeer be- // mind, en zijn anders in geene Liede- // boeken meer te vinden, als in dit. // (Houtsnêe). // t' Amsterdam, // By Joannes Kannewet, Boekver- // kooper in de Nes, in de Gekroonde Jugte // Bybel. // langw. 8vo. *Goth.* (2 kol.).

Titel (dwars in rood en zwart), v° bl. en blz. 3—94. Register, 2 blz.

en (op blz. 321) met:

De Nieuwe Hollandsche Schouwburg, // Zynde een Verzameling van Verscheyden // vrolyke en serieuse danssen, // Nevens enige van de Nieuwste // zang airen, // die Voor de Viool, Dwarsflúijt, en anderen // Instrumenten gebrúijkt kunnen worden // Eerste Deel // te Amsterdam, by // Johannes Smit, boek en Muziek Verkoper op de Fluweele // Burgwal by de Halsteeg.

Deel I—VI, ieder met gegraveerden titel en 24 blz. gegraueerde muziek. Alleen Dl. II is met doorloopende paginatuur: blz. 25—48.

en verder met haar *Vermaakelijk Bagyn-hof*, 3 drukken van 1708, 1714 en 1731, *Vermaaklijk Buitenleven*, 1716, haar *Kweelende Godin*, 1750, haar *Schiedamse Jeneverstoker* (1753), haar *Marktschippers*, haar *Oost-Indische Thee-boomen*, en haar *Vrolijke Visboeren*, *Vrolijke Katootje*, *Vrolijke Zanggodinnen*, *Vrolijke Nederlandsche Matroos*, *Vermakelijke Karottetrekkers*, *Vrolijke Zeeheld*, en zooveel andere vroolijk zingende en klin-

kende mannen en vrouwen, welke vroolijke toon in de 19e eeuw langzamerhand verdwijnt om in straatdeuntjes en socialistische liederen (bladz. 337) op te gaan.

De kerkmuziek is niet minder rijk vertegenwoordigd dan de wereldlijke. De Nederlandsche afdeeling (blz. 372) vangt met de *Souter-Liedekens* aan, waarbij de eerste uitgave van 1539, waarvan slechts één exemplaar bekend is, in een facsimile-uitgave voorhanden is. Op deze, nog niet in den handel gebrachte nieuwe uitgave van den eersten druk volgen 2 verschillende uitgaven van 1540, verder uitgaven van 1556, 1558, 1559, 1564 (2), 1565, 1584, 1598, 1613 (2).

Daarop volgen de Psalmen in 't Nederlandsch vertaald door Jan Wtenhoven, te Londen in 1561 en 1566 gedrukt, en die van Petrus Dathenus, waarvan niet minder dan 21 verschillende uitgaven en drukken, verschenen tusschen de jaren 1565 en 1757, voorhanden zijn. Men weet niet wat in deze afdeeling meer te roemen, de volledigheid der literatuur of de voorraad van zeldzame drukken. Zoo bijv. zijn van Van Camphuysen's Uytbreyding over de psalmen des Propheten Davids (blz. 378—79), van den eersten druk, die in 1630 verscheen tot den laatsten van 1748, niet minder dan 18 drukken aan te wijzen.

Hetzelfde kan gezegd worden van de afdeeling Stichtelijke liederen, welke op 44 bladzijden (388—431) beschreven wordt. Het Nederlandsch gedeelte heeft hiervan ook het leeuwendeel. Zoo bijv. bij de katholieke literatuur valt dadelijk de aandacht op den gefacsimileerden titel (blz. 400) van:

Het Hofken // Der geestelijc- // ker Liedekens. // Waer in men vinden ſal veel ſchoone // Leyſenen en Godtvruchtighe liedekens, ſeer be- // quaem om eenen ye-

ghelijcken met recreatie // tot deuotien te verwecken. // Nv van nieus door fommige deuote perfoonen // ghecorrigeert ende vermeerdert. // Ende met een schoon Tafel int eynde // des boecx verciert. // (Houtsnee). // Tot Louen. // By Rutgeert Velpius Ghefwooren Librier // In Ingelborch. Met Priuilegie. // Anno 1577. kl. 8vo *Goth.*

Titel (in rood en zwart), v° Tot die goetwillighe lefers, en blz. iij tot CCXX. Die tafel der Leyfenen, enz., 4 ongen. blz. In den tekst zijn 12 kleine houtsneden (sommige herhaald) gedrukt. Aan het einde van het register staat: Has cantiones à Thoma Gozæo, piæ memoriæ Belgico cenfore approbatas effe anno 1570. Nunc autē aliquot earum recognitas effe: & librum quarundam accefsione vtiliter auctum effe atteftor Io. Molanus Cenfor. 1576. Die 21 Iulij. Of deze eerste druk van 1570 onder denzelfden titel verscheen is mij niet bekend.

Het zou te veel ruimte vergen om op alle belangrijke boekjes in deze afdeeling te wijzen. Van *Den Boeck der gheestelijke sanghen* van *P. Lucas*, *P. Kapucyn* treffen wij 4 drukken uit de jaren 1631, 1639, 1674 en 1688, aan.

Bij de protestantsche liederen treft ons het aantal uitgaven en drukken van de *Stichtelycke rymen van Kamphuysen.* (blz. 410). Niet minder dan 38 in getal van den zeer zeldzamen eersten, in 1624 verschenen druk tot de uitgave van Van Vloten in 1861 toe.

De beschrijving van den eersten druk is als volgt:

Stichtelycke // Rymen, // Om te // Lezen of te zingen. // (Vignet). // Anno CIↃ IↃC XXIV. langw. 4to. *Goth.* (2 kol.)

Titel, v° bl. Aen den Christelijcken Lezer, 2 blz. en 181 blz., v° Tafel van 't eerste (en tweede) deel, 3 blz. Muziek in den tekst.

In dit, zeer fraaie exemplaar staat met gelijktijdige hand op het schutblad geschreven: „Dit Boek heeft den Auteur (te weeten) Dirk Raphaëls Camphuyzen 3 a 4

jaaren voor zijn zalig overlijden zelfs tot Hoorn laaten drukken Als te zien is inde Beschrijving van zijn Leven page 37. En af gedrukt zijnde heeft zijn E. met zijn Eygen hand en pen op 2 plaatzen een woord door geschrapt en een ander woord daar booven gezet als te zien is page. 99 en 107. De ongelukkige tijde hebben buijten twyfel belet zijn dierbaare naam hier voor te drukken."

Ook van Wilhelmus Sluiter's werken (blz. 417—421) zijn niet minder dan 73 verschillende nummers, zoowel werken als uitgaven op te noemen. De 21 uitgaven van J. van Lodensteyn's Uyt-spanningen (blz. 422—423) zijn merkwaardig, ook omdat daarbij de onbeschreven eerste druk van 1676 voorkomt:

J. van Lodensteyns // Uyt-spanningen, // Behelſende // Eenige Stigtelyke Liederen // en andere Gedigten. // Verdeeld in vier Deelen. // I. Bybel-ſtoff: of Bedenckingen over, en Uyt- // breydingen van eenige plaatſen der H. Schriſture of // Pſalmen. // II. Aandagten over Byſondere Geeſtlijcke | Stoffen. // III. Stigtelijcke Invallen op verſcheydene Voorvallen. // IV. Boetdigten,// Ende een Aanhangſel van verscheydene ſo in d'or- // dre overgeſlagene, als andre. // (Fleuron). // Tot Utrecht, // By Willem Clerck, Boekdrucker en Boek- // verkoper op de Neude in Kintjens-haven. 1676. kl. 8vo. *Goth. met muziek.*

Titel, v° Aanhaling: Eph. 5: 19. Voorreden, gedagt. Utregt, 7/17 Julii 1676, 8 blz. Gedichten, (lat. en nederl.), door W. Sluiter en A. Godart, 4 blz. Titel van het eerste deel, v° Mis-ſtellingen, en blz. 1—96. Titel voor het tweede deel, v° Aanhalingen uit psalmen, en blz. 99—216. Titel voor het derde deel, v° Aanhalingen uit Psalm 28 en uit Huijgens' Oogentroost, en blz. 219—318. Titel voor het vierde deel, v° Aan-

haling: Mich. 6: 2, en blz. 321—375, v° Blad-wyzer, 7 blz.
In de paginatuur is een fout ingeslopen: De blz. 284, 285, enz. zijn gemerkt 234, 235, enz. zoodat de blz. 234—283 tweemaal voorkomen. Bij den blad-wijzer is dit verzuim aangegeven.

Op de stichtelijke liederen volgt de wereldsche zangmuziek waarbij ik opmerkzaam maak (blz. 437) op *Het ierste-, tvueeste-derde Musyck boexken, Vier partyen daer inne Begrepen zijn XXVIII nieuwe amoreuse liedekens in onser nederduytscher talen ...... Tantuuerpen by Tielman Susato*, 1551. *langw.* 4to, terwijl *Een Dvvtseh Musyck Boeck. Louen, Peeter Phalesius*, 1572. 5 dln. langw. 4to, in afschrift aanwezig is (blz. 438). Ook vindt men hierin de uiterst zeldzame *Rimes françoises et italiennes, mises en mvsique, à deux et à trois parties, auec vne chanson à quatre. Leyden, En l'Imprimerie Plantinienne de Raphelengivs*, 1612. 3 dln. *langw.* 4to (Superius, Tenor, Bassus), van J. Sweelinck, waarvan de titel en een bladzijde van de muziek gefacsimileerd zijn. (blz. 440).

Bij de volgende afdeeling: Instrumentale muziek is het eerste aangegeven werk: *Der Fluiten Lusthof, beplant met psalmen, pavanen, enz. van J. Jacob van Eyk, in* 1644 *te Amsterdam* uitgegeven, waarvan het 2e deel alleen voorhanden is (blz. 442) terwijl bij de dramatische muziek (blz. 456—472) twee facsimiles gegeven zijn van het werkje van *Joan Schenk, Eenige gezangen, uit de opera van Bacchus, Ceres en Venus. Voor den Autheur t'Amsteldam, by d'Erfg. Paulus Matthysz., in 't Muzyc-boeck*, 1687. *langw.* 4to. (blz. 471).

Het spreekt van zelf dat onder het afdrukken van den catalogus verschillende werken het eigendom van den ijverigen verzamelaar werden. De laatste afdeeling,

die der „jongst bijgekomen boeken", vermeldt deze en ook hierbij bevinden zich enkele merkwaardige Nederlandsche boekjes. Wanneer het aantal van deze laatsten, na verloop van eenige jaren, nog belangrijk zal aangegroeid zijn, mag men de hoop koesteren, dat de heer S. eene beschrijving van het Nederlandsche gedeelte zijner bibliotheek in het licht geve, overeenkomstig de eischen van de wetenschap der bibliographie, die als blijvend gedenkteeken steeds getuigen zal van den wetenschappelijken zin en ware boekenliefde van den verzamelaar.

W. N.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT.

1890—1894 (Maart).

Algemeene werken. — Nederlandsche letterkunde. — Vakliteratuur. — Bibliotheken.

Bibliotheca Belgica. Bibliographie générale des Pays-Bas, par Ferd. Vander Haeghen, Th. J. I. Arnold et R. Vanden Berghe. Gand, Vander Haeghen. 1890—94. Livr. 100—123. kl. 8vo.

Hierin worden behandeld de werken van Adr. Barlandus, A. Schorus, J. Servilius, F. Costerus, voorts aanvulling van vroeger behandelde auteurs.

De afl. 101—104 bevatten een alphabetischen en chronologischen Index op al de boeken in de 100 eerste afleveringen beschreven, benevens een alphab. index op de namen der drukplaatsen en der drukkers of uitgevers.

In de afl. 112—123 zijn nog eens opgenomen al de drukkersmerken in de 100 afl. voorkomende in alphab. volgorde van de namen der drukplaatsen en drukkers.

Campbell, M. F. A. G., Annales de la typographie Néerlandaise au XVe siècle. 4e supplément. La Haye, Nijhoff. 1890. 8vo. 10 blz.

Uitgegeven naar aanteekeningen in de nalatenschap van den schrijver gevonden.

Olthoff, F., De boekdrukkers, boekverkoopers en uitgevers in Antwerpen sedert de uitvinding der boekdrukkunst tot op onze dagen, alfabetisch gerangschikt en van geschiedkundige aanteekeningen voorzien, opgeluisterd door een aantal portretten en drukkersmerken. Antwerpen, Buschmann. 1891. 4to. 134 blz.

Een soortgelijk werk als Dr. Ledeboer voor de Nederlandsche boekhandelaren leverde.

Verreyt, Ch. C. V., De boekdrukkers en uitgevers te 's Hertogenbosch tot het begin dezer eeuw. (*Noord Brabantsche Almanak voor het jaar* 1890. *Helmond, A. Pellemans*, 1889. 8vo. blz 341—350.)

Korte opgaaf der namen en voornaamste data.

Verreyt, Ch. C. V., De boekdrukkerij van Laurens Haeyen en van de „Broeders van het Gemeene Leven" te 's Hertogenbosch in het begin der 16e eeuw. (*Dietsche Warande*, 7e jrg. n°. 1, 1894, blz. 84—108.)

Dit is een vervolg van des schrijvers onderzoekingen op het gebied van de geschiedenis der boekdrukkunst te 's Hertogenbosch. [1]) Hier worden van Haeyen 15 drukken van de jaren 1509—1522 vermeld en van de Broeders van het Gemeene Leven de 2 eenig bekende drukken, van het jaar 1526.

Frick, G., Die Elzevir'schen Republiken. Halle, Niemeijer, 1892. 8vo. 4, 36 blz.

Geeft een kort overzicht van den inhoud, het doel en de strekking dezer boekjes; voor de bibliographie van geen beteekenis.

---

[1]) Zie Bibl. Adv. 2e Reeks, I, blz. 183.

Brieven van Daniel Elzevier aan Nicolaas Heinsius (9 Mei 1675—1 Juli 1679). Volgens het handschrift bewaard ter Universiteits-bibliotheek te Utrecht, met enkele aanteekeningen (en registers bewerkt door Mr. W. R. Veder) uitgegeven door de Vereeniging ter bevord. van de belangen des boekhandels. (*Bijdragen tot de geschiedenis van den Nederl. boekhandel*, 2e dl., blz. 411—505. *Amsterdam*, *v. Kampen*. 1890.) 8vo.

Het belangrijkste voor de Nederl. bibliographie in deze brieven voorkomende, is door A. Willems gebruikt bij de samenstelling van zijn werk: Les Elsevier Histoire et Annales typogr. Bovendien bevatten zij nog menige bijdrage tot de letterkundige geschiedenis en de geschiedenis van den Nederlandschen boekhandel in de 17e eeuw.

In het *Nieuwsblad voor den boekhandel*, 1892, blz. 577, 587 worden twee brieven van D. Elsevier, bewaard in de Univ. bibl. te Amsterdam, afgedrukt waarin o. a. voorkomt een uitvoerige lijst van classici met de prijzen.

Kruseman, A. C., Aanteekeningen betreffende den boekhandel van Noord-Nederland in de 17e en 18e eeuw. Amsterdam, v. Kampen. 1893. 8vo. XII. 656 blz.

Ook uitgegeven onder den titel:

Bijdragen tot de geschiedenis van den Nederlandschen boekhandel, *uitgegeven door de Vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels. Zesde deel.*

Inhoud: I. Handel in boeken in oude talen. II. Vreemde talen, III. De Hollandsche boekhandel, IV. Hollandsche boeken, V. Bescherming, aanranding, straf, VI. Boekhandelaren.

Ieder hoofdstuk bevat bijdragen tot de Nederlandsche bibliographie, bestaande in mededeelingen over het ontstaan en de lotgevallen van een aantal boeken, als letterkundige producten en als koopwaar, met statistische gegevens, die hoe weinig vertrouwbaar uit den aard der zaak, door de gebrekkige hulpmiddelen waaruit zij moesten worden samengesteld, toch een beeld geven van het letterkundig leven en de beweging in den boekhandel hier te lande in de 17e en 18e eeuw.

Het alphabetische register aan het slot geeft een overzicht van den rijken inhoud van het werk.

Bodel Nijenhuis, J. T., De wetgeving op drukpers en boekhandel in de Nederlanden, tot in het begin der 19e eeuw. (Uit het latijn vertaald door J. Soutendam en B. Jesse Jzn.), met de latere bijvoegsels en verbeteringen van den schrijver. Amsterdam, v. Kampen, 1892. 8vo. 19, 426 blz. (*Bijdragen tot de geschiedenis v. d. Nederl. boekhandel. Uitgegeven door de Vereeniging ter bevord. van de belangen des boekh.*, 4e deel.)

Dit werk bevat een aantal aanteekeningen over verboden boeken, maar heeft overigens geen beteekenis voor de Nederl. bibliographie.

Sepp, C., Het Staatstoezicht op de godsdienstige letterkunde in de Noordelijke Nederlanden. Leiden, Brill. 1891, 8vo. 6, 258 blz.

Dit werk, een vervolg op des schrijvers „Verboden lectuur", zie Bibl. Adv. N. R. I, blz. 107, bevat belangrijke bijdragen tot de Geschiedenis der in Nederland verboden boeken in de 17e en 18e eeuw, zoowel van Nederlandsche als van buitenlandsche. Verg. de aankondiging van Dr. W. P. C. Knuttel, in den Ned. Spectator, 1892, blz. 28.

Bibliotheca Erasmiana. Répertoire des oeuvres d'Erasme.

1e Série : Liste sommaire et provisoire des diverses éditions de ses oeuvres.

2e Série : Auteurs publiés, traduits ou annotés par Erasme.

3e Série : Sources. Biographies d'Erasme et écrits le concernant ; ouvrages qui contiennent des notes d'Erasme, des extraits de ses oeuvres, etc. Gand, (Vander Haeghen) 1893. 2 dln. 4to. 186, 68, 66 blz.

Dit omvangrijke werk, waarvan de inhoud uit bovenstaanden titel duidelijk blijkt, is door den heer Ferd. VanderHaeghen samengesteld met het doel, het als leiddraad te gebruiken voor eene volledige Erasmiaansche bibliographie, en iedereen in de gelegenheid te stellen de verschillende lijsten aan te vullen en te verbeteren, om deze later als volledige bibliographie in de Bibliotheca Belgica op te nemen. Al wordt dit laatste plan niet uitgevoerd, waarvoor een groot gedeelte van een menschenleeftijd zou vereischt worden, bezitten deze lijsten een onschatbare waarde voor de kennis van de duizenden uitgaven van Erasmus' geschriften, door de zorgvuldige beknopte titelbeschrijving en de methode van bewerking, waardoor met een oogopslag de uitgave van ieder geschrift van Erasmus kan gevonden worden. In de 3e reeks, die alle geschriften over Erasmus bevat, zijn ook opgenomen de tijdschriften- en zelfs de dagblad-artikels.

Bibliotheca Spinozana. Eine überaus reichhaltige Sammlung von Schriften von und über Spinoza. Katalog n°. 29 von Max Weg, Buchh. Leipzig, 1893. 8vo. 18 blz.

De niet in v. d. Linde's Spinoza-bibliographie vermelde geschriften zijn uitvoeriger beschreven, terwijl hier ook

de meeste na 1871 verschenen geschriften zijn opgenomen. De verzameling wordt alleen in haar geheel ten verkoop aangeboden voor 1200 Mark.

Kayserling, M., Biblioteca Española-Portugueza-Judaica. Dictionnaire bibliographique des auteurs juifs, de leurs ouvrages espagnols et portugais et oeuvres sur et contre les juifs et le judaïsme. Avec un aperçu sur la littérature des juifs espagnols. Strasbourg, Trübner, 1890. 8vo. xxii, 156 blz. van 2 kol.

Hierin de bibliographie van de Spaansch-Portugeesch-Joodsche boeken gedrukt te Amsterdam in de 17e en het begin der 18e eeuw, met veel zorg bewerkt. Zie ook over dit onderwerp: Israelitische boekdrukkers hier te lande in de 16e en 17 eeuw, in het *Nieuwsblad v. d. boekhandel*, 1892, blz. 759, 771.

Arnold, Th. J. I., Mededeelingen betreffende de Bibliographie der Middelnederlandsche letterkunde van den heer L. D. Petit. (*Werken Vlaamsche Akademie*, 1889. 8vo. 24 blz.)

Bevat eenige aanvullingen en verbeteringen van genoemde bibliographie. Verg. Bibl. Adv. 2e R., I, blz. 103.

Vreese, W. de, Nederlandsche drukken van den Sidrac. (*Tijdschrift v. Ned. taal- en letterkunde, uitg. d. de Maatsch. v. Ned. letterk. te Leiden*, dl. X, 1891. blz. 33—39.)

Hierin beschrijving van twee nog niet beschreven drukken van Sidrach van de 16e eeuw.

Bolte, J., Ein unbekanntes Amsterdammer Liederbuch von 1589. (*Tijdschrift v. Ned. taal- en*

letterk., *uitg. d. de Maatsch. v. Ned. letterk.* X. 1891 blz. 175—202.)

Het liedboek is: Een Aemstelredams Amoreus Lietboek ..... Amst., H. Jz. Muller 1589, langw. 8vo, op de stadsbibliotheek te Danzig bewaard. In hetz. deel wordt door J. B. beschreven een ex. van het Cluchtboek, inhoudende vele recreative Prepoosten. Antwerpen, H. Heyndricxs. 1576. 8vo.

Nederlandsche letterkunde. Populaire prozaschrijvers der 17e en 18e eeuw. Amsterdam, Fred. Muller en Co. 1893, 8vo. 8, 148 blz.

Deze catalogus bevat de beschrijving van omstreeks 1000 Nederlandsche boeken, voorhanden in het magazijn van de boekhandelaren Frederik Muller en Co. te Amsterdam en voor de daarbij staande prijzen te bekomen. De catalogus heeft een blijvende waarde omdat de boeken alle met de meeste nauwkeurigheid volgens de eischen der bibliographie beschreven zijn. De inrichting is systematisch en hier en daar willekeurig; het gemis van een alphabetisch register wordt bij het gebruik zeer gevoeld.

Register op het tijdschrift Nederland 1849—1888 (door J. C. Loman Jr.) Niet in den handel. Bussum, J. C. Loman Jr. 1890. 8vo. 8, 76 blz.

Het register is chronologisch en alphabetisch op de namen der schrijvers. In dit laatste worden de talrijke pseudonymen, waaronder zoo vele opstellen in het tijdschrift verschenen, onthuld.

Meulen, R. van der, Een veertigjarige uitgevers loopbaan. A. W. Sijthoff te Leiden. 1851—1 Jan. 1891. Naar bescheiden uit het archief der zaak geschetst. Amsterdam, v. Kampen, 1891.

8vo. VIII, 360 blz. m. portret. (*Bijdragen tot de geschiedenis van den Nederl. boekhandel, uitg. door de Vereeniging, enz.* 3e deel.)

Dit werk bevat menige belangrijke bijzonderheid over de geschiedenis der boeken door Sijthoff in dit tijdvak uitgegeven.

Levensberichten der afgestorven leden van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde. Leiden, Brill, 1889, 90, 91, 92. 8vo.

Hierin volledige lijsten der werken van de volgende schrijvers:

1889: L. W. E. Rauwenhoff. — P. A. Tiele. — J. C. H. Nolet de Brauwere van Steeland. — W. J. Hofdijk Jr. — M. Verbrugge. - A. J. de Bull. — W. Bisschop. — T. T. H. Jorissen. —

1890: H. N. van Teutem. — R. A. Soetbrood Piccardt. — J. J. L. ten Kate. — H. J. Baron van der Heim van Duivendijke:

1891: C. T. van Assendelft de Coningh. — C. Ekama.— S. van Deventer Jszn. — C. Sepp. —

1892: J. van Leeuwen. — M. de Vries. — G. D. J. Schotel. — A. Kuenen. — N. de Roever.

Groenewegen, J. H., Bibliographie der werken van Ev. Joh. Potgieter. Haarlem, Tjeenk Willink, 1890. 8vo. XIV, 194 blz.

Zeer uitvoerige bibliographie der ruim 600 geschriften van E. J. P., waaronder een 50tal onuitgegeven, in chronologische volgorde, met alphabetisch register. Met veel zorg bewerkt.

Meulen, R. van der, Brinkman's Catalogus der boeken, plaat- en kaartwerken die sedert 1882

tot en met 1891 in Nederland zijn uitgegeven of herdrukt, benevens aanvullingen over voorafgaande jaren, in alphabetische volgorde gerangschikt. Amsterdam, Brinkman, 1893. roy 8vo. 778 blz. van 2 kol.

—— Repertorium op Brinkman's Catalogus, bevattende in alphabetische orde de onderwerpen benevens een korte titelbeschrijving der boeken, enz. 1882—91 in Nederland uitgegeven Ald. 1893 VIII, 300 blz. van 2 kol.

Beiden sluiten zich aan aan den Catalogus en het Repertorium van de jaren 1850—81; zie Bibl. Adv. V, blz. 132, 309.

De Potter, F., Vlaamsche bibliographie. Lijst der boeken, vlug- en tijdschriften, muziekwerken, kaarten, platen en tabellen, in België van 1830 tot 1890 verschenen. Uitgegeven op last der *Kon. Vlaamsche Academie voor taal- en letterkunde.* Eerste aflevering. Gent, A. Siffer 1893. roy. 8vo. 4 blz. en blz. 1—242 van 2 kol.

Met Vlaamsch wordt hier Nederlandsch bedoeld. Het werk geeft de titels in systematische, de onderafdeelingen in alphabetische rangschikking. Deze afl. bevat de hoofdafdeelingen: I. Godsdienst, II. Zedelijke, maatschappelijke en staatkundige wetenschappen, III. Staathuishoudkundige wetenschappen. In de tweede afdeeling worden niet minder dan 22 kolommen ingenomen door geschriften over de Vlaamsche beweging, waarbij ook die in andere talen zijn opgenomen. Aan het slot van het werk zal een „algemeene tafel van de schrijversnamen" gegeven worden. Het werk is met veel zorg samengesteld, bij de meeste titels zijn de prijzen gevoegd waarvoor de boeken in den handel zijn gebracht.

Bergmans, Paul, Essai bibliographique sur les journaux d'étudiants. Gand, C. Vyt, 1890. 8vo. 48 blz.

Hierin worden 19 Nederlandsche studenten-tijdschriften en bladen vermeld en 4 Vlaamsche. De opgaven zijn zeer beperkt daar de samensteller het meerendeel dezer bladen niet zelf kon raadplegen.

De Librye. Curiosa, Rariora. Rotterdam, A. Eeltjes. N°. 6—10. 1889. 4to. blz. 41—80.

N°. 1—5 werd aangekondigd in Bibl. Adv. 2e R. I, blz. 134 Voor Nederl. bibliographie bevatten deze nos. een vervolg op de bibliographie der almanakken, een bibliographie der „spectatoriale en politieke geschriften", bijdragen tot de bibliographie der geschriften van N. Hoefnagel, en verder, zooals in de vorige Nos., lijsten van zeldzame pamfletten, meerendeels van de 18e eeuw.

De Rotterdamsche Librye. — Letterkunde. — Boekenkennis. Rotterdam, G. van Rijn, 12 nrs. 1 Mei 1890—1 April 1892. 4to. 96 blz.

Hierin de beschrijving van een aantal zeldzame drukwerken, meerendeels van de 18e eeuw, met uitvoerige aanteekeningen en opgaaf der prijzen waarvoor ze bij den heer van Rijn te koop zijn. Voorts verdient vermeld te worden, in N°. 7, 8, 10 de beschrijving van eenige pamfletten der bibliotheek der Remonstrantsche gemeente te Rotterdam, in N°. 9 een beschrijving van een ex. van het Dwergentooneel in het bezit van den heer A. van Stolk te Rotterdam.

Doedes, J. I., Collectie van rariora, inzonderheid godsdienst en theologie. Tweede vermeerderde

uitgaaf. Utrecht, Kemink (1892). 8vo. XII en 136 blz.

De eerste druk verscheen in 1887. (Zie Bibl. Adv. 2e R. I, blz. 30.) Deze nieuwe druk bevat omstreeks 119 titels meer, waaronder een 50 tal van Nederl. drukwerken van de 16e eeuw.

Doedes, J. I., Lijst van in de Nederlandsche taal gedrukte bijbels, testamenten of gedeelten daarvan, niet door Le Long vermeld (tot op het jaar 1650.) (*Theologische studiën*, 7e jaargang, afl. 2, *Utrecht Kemink*, 1891. blz. 157—178).

Deze lijst bevat ruim 100 uitgaven, 25 meer dan de lijsten door prof. Doedes geleverd in de Bibl. Adv. IV, blz. 33—47 en V, blz. 15—17. Bij de meesten wordt aangeteekend, waar zich exx. bevinden.

Bibliographie des Martyrologes Protestants Néerlandais. (Gand, VanderHaeghen) La Haye, Mart. Nijhoff. 1890. 2 dln. 8vo. CIV, 738, 4, 860 blz.

Afzonderlijke afdruk uit de *Bibliotheca Belgica*. Op de onschatbare waarde van dit werk voor de Nederl. bibliographie werd reeds vroeger de aandacht gevestigd bij de vermelding der afl. 73—99 van de Bibl. B. Zie Bibl. Adv. N. R. I, blz. 41, 101, 177.

Cuno, F. H., Franciscus Junius der Aeltere, Professor der Theologie und Pastor (1545—1601). Sein Leben und Wirken, seine Schriften und Briefe. Amsterdam, Scheffer & Co. 1891. 8vo XI, 416 blz. met portret en facsim.

Hierin volledige bibliographie van F. Junius' geschriften.

Beek, J. A. van, Lijst van eenige boeken en brochures uitgegeven in de Oud-Katholieke kerk

van Nederland sedert 1700 tot 1781. Rotterdam, firma H. T. Hendriksen. 1893. 8vo. 4, 114 blz.

—— Lijst, enz. 1751—1842, Ald. 1892. 8vo 24 blz.

—— Lijst, enz. sedert 1842, Ald. 1892. 8vo. 12 blz.

De lijst bedoelt alleen te geven de geschriften van Oud-Katholieken, behalve die van het begin der 18e eeuw, toen de scheiding nog niet was tot stand gekomen. De lijsten zijn in chronologische volgorde opgesteld. Een meer zorgvuldige titelbeschrijving ware wenschelijk geweest. Zie een kleine aanvulling op de eerste lijst in „de Oud-Katholiek", jaarg. 1893, blz. 125.

Rogge, H. C., Overzicht van geschriften betreffende de Nederlandsche kerkgeschiedenis over de jaren 1889—1893. (*Archief voor Nederl. Kerkgeschiedenis*, *IVe deel*, 1893. blz. 357—448.)

Dit overzicht bevat thans ook den inhoud der periodieke geschriften en is in systematische volgorde opgesteld. Het sluit zich gevoegelijk aan bij de „Beredeneerde Lijst" van Mr. J. E. Heeres, zie beneden.

Pirenne, A., Bibliographie de l'histoire de Belgique. Catalogue méthodique et chronologique des sources et des ouvrages principaux relatifs à l'histoire de tous les Pays-Bas jusqu'en 1598 et à l'histoire de Belgique jusqu'en 1830. Gand, Engelcke, 1893. 8vo. XVI, 232 blz.

Voor de Nederlandsche bibliographie heeft dit werk geen waarde, daar de titels slordig en onvolledig zijn weêrgegeven en de keuze te willekeurig is. Het kan intusschen als legger dienen bij het raadplegen der literatuur over het een of ander onderwerp der ge-

schiedenis daar ook enkele artikels uit tijdschriften en verzamelde werken zijn opgenomen.

Repertorium der verhandelingen en bijdragen betreff. de geschiedenis des Vaderlands in mengelwerken en tijdschriften tot op 1890 verschenen. Derde supplement. Leiden, Brill, 1893. 8vo. XXII, 252 blz.

Dit supplement bevat het repertorium op de tijdschriften enz. van de jaren 1880—90, met eenige aanvullingen op die van vroegere jaren.

Heeres, J. E., Beredeneerde lijst van boekwerken en tijdschrift-artikels over Nederlandsche geschiedenis in Nederland en het buitenland verschenen in de jaren 1888—1891 en in de jaren 1892—1893 (tot Juni). 8vo. 64 en 64 blz. (*Bijdragen voor Vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde* 3e reeks, dl. VI en VII).

Bij de bewerking is wel tot voorbeeld genomen de Jahresberichte der Geschichtswissenschaft van J. Jastrow, maar de titels der geschriften zijn hier meer op den voorgrond gebracht, en de aanteekeningen uitvoeriger. Daar de samensteller alleen de geschriften opneemt die hij zelf onder oogen heeft gehad, heeft de lijst voor de bibliographie geen geringe waarde. De volgende lijsten zullen steeds aanvullingen van de voorgaande bevatten.

Cordt, B., Beiträge zu einer Russisch-Niederländischen Bibliographie. ('s Gravenhage, Nijhoff, 1891) 8vo. 30 blz.

Bevat een kritisch overzicht van Russische werken over Nederl. geschiedenis. Als Bijlage afgedrukt in:

Uhlenbeck, *Verslag aangaande een onderzoek in de archieven van Rusland ten bate der Nederl. geschiedenis, op last der Regeering ingesteld,* 's Hage, Nijhoff, 1891. 8vo.

Knuttel, W. P. C., Catalogus van de pamfletten-verzameling berustende in de Kon. bibliotheek. Met aanteekeningen en een register der schrijvers. Tweede deel, 1e stuk. 1649—1667, 's Hage, Nijhoff, 1892. 4to. 4, 548 blz.

Dit gedeelte bevat de beschrijving van 3791 stuks pamfletten, waaronder omstreeks 500 zoogenaamde Mazarinades. Zie de aankondiging van het eerste deel. Bibl. Adv. N. R. I, blz. 195.

Broekema, J., Catalogus van de pamfletten, tractaten enz., aanwezig in de provinciale bibliotheek van Zeeland. Eerste deel, 1568—1795. Middelburg, Auer. 1892. 8vo. 4, 662, XVI blz.

Men ontvangt hier de beschrijving van 3381 pamfletten, waaronder velen die op Zeeland betrekking hebben; ruim de helft van de jaren 1702—1798 hier voor het eerst beschreven. Bij de beschrijving en rangschikking is gevolgd de methode van Tiele, terwijl de samensteller, naar het voorbeeld van Knuttel, aan het slot heeft gegeven een „Register van de namen en pseudonymen der schrijvers".

Catalogue d'un choix de pièces historiques curieuses et rares du XVIe siècle en vente aux prix marqués. La Haye, Mart. Nijhoff, 1894. 4to. 36 blz.

Dit wordt hier vermeld omdat het de uitvoerige beschrijving bevat van 172 pamfletten van de 16e eeuw, meerendeels in de hollandsche taal, waaronder een groot

aantal die in geen der bekende pamfletten-catalogussen voorkomen; onder deze 38 stuks in de eerste helft der 16e eeuw te Antwerpen verschenen in kl. 8vo formaat.

Someren, J. F. van, Wesenbeke of Marnix? Historisch-bibliographische studie. (*Oud-Holland*, 1891, 2e *afl.*) 4to. 34 blz. 228.

De heer v. S. toont hierin overtuigend aan, wat tot dusverre vermoed werd, dat de eerste uitgaaf van Marnix' Byencorf gedrukt is te Emden bij Goosen Goebens, en dat van dezelfde drukkerij afkomstig zijn de Bewijsinghe van de onschuld van de Graaf van Hoorne en verscheidene andere geschriften van de jaren 1568 en 69. (Zie hierboven blz.).

De Jonge, W. F., De Mercurius Gallo-Belgicus, 1592—1629. Eene bibliographisch-historische studie. (*Bijdragen voor Vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*, *Derde reeks*, deel VIII, blz. 71—170).

De Mercurius Gallo-Belgicus behoort tot de gelijktijdige bronnen van de geschiedenis van den worstelstrijd tegen Spanje. Aangevangen door M. Ab. Isselt, onder den pseudoniem D. M. Jansonius, werd het werk vervolgd door P. A. Jansonius, G. Ens, G. Arthus en anderen, terwijl van vele gedeelten her- en nadrukken het licht zagen. De heer de Jonge geeft voor het eerst een klaar overzicht van de nogal ingewikkelde samenstelling van dit zeldzame werk, met een uitvoerige beschrijving van den inhoud vooral met het oog op het belang voor de Nederl. geschiedenis. Hij voegt daarbij een opgave der kaarten, platen en portretten behoorende in de 10 laatste door hem beschreven deelen.

Hillesum, J. M., Voornaamste letterkundige producten van wijlen M. Roest Mz. (Overdruk uit de *Isralietische Nieuwsbode*, 1890 n^{0}. 32 en 34. roy. 8vo. 6 blz. van 2 kol.

Belangrijke bijdrage tot de literatuur der geschiedenis der Israëlieten in Nederland.

Loosjes, A., Nog een en ander over het pamflet Aan het volk van Nederland. Amsterdam, F. W. Egeling, 1891. 8vo. 20 blz.

Het onderzoek naar de verschillende uitgaven wordt hierin voortgezet (Vergl. Bibl. Adv. V, blz. 306). Vooral naar aanleiding van de beide geschriften van G. van Rijn, „Het pamflet aan het volk van Nederland te Rotterdam" in *Rotterd. Jaarboekje, jaarg.* 1888, en „het pamflet aan het volk van Nederland". *Bijlage tot „de Rotterdamsche Librye"*, die daarover een nieuw licht verspreidden. Het resultaat is, dat er „vijftien vormen bekend zijn, waarin het pamflet zich gedrukt in de wereld heeft vertoond". Het voortgezet onderzoek heeft verder de zekerheid opgeleverd dat J. D. van der Capellen tot den Pol de schrijver van het pamflet is geweest.

Someren, J. F. van, Beschrijvende catalogus van gegraveerde portretten van Nederlanders, vervolg op Fred. Mullers catalogus van 7000 portretten, 2e en 3e dl. Amsterdam, Fred. Muller & Co. 1890, 91, 8vo. VIII, VIII, IV, 812 blz.

Deze deelen bevatten de beschrijving der portretten, zoowel afzonderlijk verschenen als die in boeken voorkomen. Zie over het 1e deel, dat de portretten-verzamelingen bevat, Bibl. Adv. N. R. I, blz. 127.

Korndörffer, J. P. J. W., Militair onderwijs in Nederland en Nederlandsch-Indië 1725—1890.

Bibliographisch overzicht. Met 1e en 2e vervolg. Breda, Broese & Co. 1890—92. roy. 8vo. IV, 32, 8, 10 blz.

Afzonderlijke afdruk uit den Militairen Spectator. Hierin zijn niet alleen afzonderlijk verschenen geschriften, maar ook tijdschriften- en couranten-artt. opgenomen. Aan de samenstelling is veel zorg besteed.

Compagnie „Utrecht". Catalogue de la bibliothèque concernant les assurances sur la vie et les sciences accessoires. Utrecht, Beijers, 1893. 8vo. 4, 200 blz.

Aanzienlijk vermeerderde herdruk van den Catalogue de la Compagnie „Utrecht" van 1890 (Ald. 4, 136 blz.) Deze bibliotheek bevat zeker de uitgebreidste verzameling geschriften over dit onderwerp hier te lande aanwezig. De catalogus is met zorg samengesteld.

Eck. jr., G. H. van, Handboek der Nederlandsche muziekliteratuur Catalogus van in Nederland verschenen muziekuitgaven benevens boek- en plaatwerken betreffende de toonkunst. Alphabetisch gerangschikt, met aanwijzing der prijzen en uitgevers, en van een systematisch overzicht voorzien. (Met twee aanhangsels) 's Gravenhage, G. H. van Eck jr., 1888—90. 8vo 8, LXXVI, 212 blz.

De samensteller bepaalt zich tot omstreeks de tweede helft der 19e eeuw, en neemt ook een aantal nadrukken van in het buitenland verschenen muziekwerken op. Muziekwerken en boeken zijn met elkander in één alphabet vereenigd, in het systematisch overzicht gedeeltelijk afzonderlijk gerangschikt. Bij alle titels ontbreekt het jaartal der uitgave en het formaat. Heeft het

werk alzoo geen bibliographische waarde, als eerste proeve en als legger, kan het bij de praktijk goede diensten bewijzen, en moet als zoodanig gewaardeerd worden.

Catalogus van de boekerij der Kon. Akademie van Wetenschappen, gevestigd te Amsterdam. Eerste vervolg. Met Register. Amsterdam, Joh. Müller 1891, 8vo XV, 476 blz.

Geheel ingericht als de vorige deelen. De bibliotheek is zeer rijk aan werken van Genootschappen.

Universiteits-bibliotheek te Amsterdam. Verzameling van werken over staathuishoudkunde en statistiek nagelaten door Prof. A. Beaujon aan de bibliotheek geschonken Z. n. v. dr. (1891). 8vo. 24 blz.

—— Catalogus van werken over chirurgie (buitenlandsche schrijvers). Amsterdam, de Roever Kröber-Bakels, 1892, 8vo. VI, 228 blz.

Flament, A. J., Catalogus der bibliotheek van het rectoraat des Beggijnhofs te Amsterdam. Amsterdam, C. F. van Steijn, 1891. 8vo. 4, II, 236 blz.

De inhoud betreft hoofdzakelijk godgeleerdheid, maar heeft eenige beteekenis door de bijna volledige literatuur over het mirakel van Amsterdam, het Concordaat van 1841 en de Aprilbeweging van 1853.

Verslag over den toestand der Koninklijke bibli-

theek in het jaar 1890, 's Gravenhage, Landsdrukkerij, 8vo. XII, 228, 14 blz.

—— Hetzelfde over het jaar 1891 en 1892. Ald. 8vo. VIII, 188, X, 160 blz.

Dit verscheen vroeger onder den titel: „Verslag van de aanwinsten" enz. en bevat behalve den systematisch bewerkten catalogus van de aanwinsten in ieder jaar, een kort overzicht van de werkzaamheden aan het catalogiseeren enz. besteed. Voor het eerst zijn in deze jaargangen afzonderlijk gecatalogiseerd, in alphabetische volgorde, al de periodieken, genootschapswerken, enz. op de bibliotheek aanwezig. Het laatste verslag bevat eene lijst der merkwaardige handschriften en oude drukken, in een der zalen van de Kon. Bibl. tentoongesteld. Van de lijsten der periodieken, en van de tentoongestelde boeken, enz. bestaan ook afzonderlijke afdrukken. Zie voor den Catalogus der pamfletten, hierboven blz. 281.

Catalogus der bibliotheek van het Departement van Justitie. 's Gravenhage, (Landsdrukkerij) 1891. 2 dln. 8vo. X, 772, IV, 404 blz.

Aan beide deelen is een uitvoerig alphabetisch register op de namen der schrijvers toegevoegd.

Catalogus van de boeken en kaarten bevattende de bibliotheek van het Departement van Koloniën. Derde en vierde vervolg. 's Gravenhage, (Nijhoff). 1891—93, 8vo VIII, 106, XII, VIII, 100, X blz.

Zie Bibl. Adv. N. R. I, blz. 200.

Catalogus der bibliotheek van het Ministerie van Marine. 's Gravenhage, (Landsdrukkerij) 1889. 8vo. 12, 422 blz.

De vorige uitgaaf verscheen met 3 vervolgen 1857—68

Servaas van Rooijen, A. J., Catalogus van de bibliotheek der gemeente 's Gravenhage. 's Grav., Mouton & Co. 1894 kl. 4to. 6, II, 206 blz.

Bevat meerendeels boeken en kleinere geschriften betreff. 's Gravenhage.

Catalogue de la bibliothèque wallonne déposée à Leyde. 3e supplément, 1886—1890, rédigé par le Dr. W. N. du Rieu. Leyde, v. d. Hoek, 1892. 8vo. XII, 128 blz.

De catalogus verscheen in 1875, het 1ste suppl. in 1880, het 2de in 1885.

Fondation Teyler. Catalogue de la bibliothèque, dréssé par C. Ekama. Vol. II, 3e livr. Haarlem, Loosjes, 1889. roy. 8vo. blz. 120—168.

Hiermede is deze catalogus compleet. Verg. Bibl. Adv. V, blz. 313, N. R. I, blz. 203. Dit laatste gedeelte bevat de Bijbels en eene rijke verzameling oude uitgaven der kerkvaders.

Catalogus van de bibliotheek der Remonstrantsch-Gereformeerde gemeente te Rotterdam. 's Gravenhage, Nijhoff, 1893. 8vo. XVI, 366 blz.

De bibliotheek van J. Wtenbogaart, die den grondslag vormde dezer boekverzameling, is afzonderlijk gecatalogiseerd, zij is bijzonder rijk aan Nederlandsche en Fransche boekwerken van de 16e en het begin der 17e eeuw. Het meerendeel van het overige gedeelte vormt de bibliotheek van Ds. H. N. van Teutem aan de gemeente gelegateerd. De voorrede bevat een kort overzicht van de geschiedenis der bibliotheek.

(Nagtglas, F.,) Inventaris der boeken, handschriften, kaarten, prenten en andere voorwerpen, gelegateerd aan de stad Vlissingen door Willem van der Os, geb. te Vlissingen 10 Dec. 1864, overl. te Utrecht, 29 Oct. 1890. (Middelburg,) J. C. en W. Altorffer, 1891. 8vo. XII, 216 blz. met portret.

De verzameling bestaat uit boeken, enz. betreffende Zeeland, maar vooral betreffende Vlissingen en hare bewoners van vroeger en later tijd; daaronder een vrij volledige verzameling van werken van en over Bellamy en Wolff en Deken.

Catalogus van de Buma-Bibliotheek te Leeuwarden. Bewerkt en uitgegeven op last van de Gedeputeerde Staten van Friesland. Eerste vervolg, Leeuwarden, Eekhoff, 1890. 8vo. 96 blz.

Verg. Bibl. Adv. 2e R. I, blz. 204.

Catalogus der handschriften berustende op de Athenaeum-bibliotheek te Deventer. Deventer, Deventer boek- en steendr. 1892. 8vo. 30 blz.

Catalogus der bibliotheek van de theologische school der Christelijke Gereformeerde Kerk. Kampen. J. H. Bos, 1892. 8vo. 8, 162 blz.

Catalogus van de bibliotheek der rijkslandbouwschool. Wageningen, z. n. 1891. 8vo. XVI, 494 blz.

De voorrede, die een kort overzicht van de geschiedenis der bibliotheek bevat, is geteekend door den bibliothecaris C. Honigh. De verzameling, misschien de meest uitgebreide over het onderwerp hier te lande, bepaalt zich bijna uitsluitend tot nieuwere werken,

meerendeels van de 19e eeuw. De Catalogus is in systematische orde opgesteld, met alphabetisch register en heeft overigens geen bibliographische waarde.

Catalogus der boekerij van het Prov. Genootschap van kunsten en wetenschappen in Noord-Brabant. 3e en 4e gedeelte. 's Hertogenbosch, Gebr. Muller, 1890, 93. 8vo. blz. 526—965.

Het 1e ged. verscheen in 1879, het 2e in 1885.

Flament, A. J., Catalogus der stadsbibliotheek van Maastricht, bewerkt vooral als „Bibliotheca Limburgensis". Eerste deel, Maastricht, J. Germain & Co. 1890. 8vo. 131, LXXII, 24, 722 blz. en 6 blz. Errata, aanvulling enz., met plaat en facsimile.

Deze betrekkelijk uitgebreide bibliotheek bevat een groot aantal oude, meerendeels godgeleerde en rechtsgeleerde werken, veelal afkomstig uit Limburgsche kloosters, waaronder handschriften en enkele zeldzame incunabulen. In dit eerste deel worden beschreven de werken van algemeenen aard, de godgeleerde en rechtsgeleerde werken, wijsbegeerte, wis- en natuurkundige wetenschappen. Aan de titelbeschrijving en, overigens zeer willekeurige, systematische indeeling is veel zorg besteed. Van vele verzamelde werken is de inhoud opgegeven; afzonderlijk vermeld worden de werken van Limburgsche schrijvers, of die over Limburgsche toestanden handelen. Vooraf gaat eene uitvoerige geschiedenis van de lotgevallen der bibliotheek, met een aantal bijlagen, en een voorrede over de samenstelling van den catalogus en de beteekenis der bibliotheek voor Limburgsche geschiedenis en oudheidkunde. Het 2e deel zal daarvoor zeker nog belangrijker bijdragen bevatten.

CATALOGUS

VAN BOEKEN, VOORHANDEN IN HET MAGAZIJN

VAN

MARTINUS NIJHOFF

TE 'S-GRAVENHAGE,

en voor de bijgestelde prijzen te bekomen.

WIS- EN NATUURKUNDIGE WETENSCHAPPEN IN DE NEDERLANDSCHE TAAL TOT DE 19de EEUW.

1. **Aeneae, H.**, Wiskundige beschouwing van een hellend waterscheprad, door A. G. Eckhardt uitgevonden. M. Aanmerk. enz. Amst. 1774—75. 3 stkn. in 1 dl. Met 14 pl. 8vo. h. led. f 1.50.

2. **Bartjens, W.**, Vernieude cijffering. Uytgew. en verm. d. H. Haanstra. Leeuw. 1744, 46. 2 dln. 1 bd. 4to. gecart. f 1.—

3. —— Hetz., waar bijgevoegd de rekenkonst voorgestelt voor de Eerstbeginnende d. S. Nieuwenhuis. 4e dr. Leeuw. 1752, 61. 2 dln. 4to. h. ld. f 1.25

4. —— Hetz., 5e dr. Leeuw. 1761. 2 dln. 1 bd. M. fig. 4to. f 2.—

5. —— Hetz., verm. d. J. v. Dam en K. Bosch. Amst., A. Meijer. z. j. M. portr. o. d. titel. — *Id.*, Tweede deel, handel. van verscheijde regulen der reken-konst, alle koopluyden noodig te weten. Herstelt d. J. de Groot. Amst. 1732. 2 dln. 1 bd. kl. 8vo. gecart. f 1.50

6. **Battus, C.**, Het secreet-boek vol heerlijcke konsten in veelerley materien. Leeuw. 1664. 12mo. hrn. f 2.—

7. **Bemmelen, A. van**, Inleiding tot de waterbouwkunde, bevatt. de voornaamste gronden der beweeg-, waterweeg- en waterloopkunde. Leyd. 1793. M. 4 pl. 8vo. h. led. f 0.75

8. **Berthoud, F.**, Het regt gebruik der uurwerken. U. h. Fr., d. J. D. Pasteur. Dordr. 1790. M. 4 pl. 12mo. gecart. f 1.—

9. **Beschryvinghe, Korte**, ende affbeeldinghe des seer grooten ende schrickelijcken Comeets, 27 Nov. 1618. 2e dr. met bijvoeging wat er van deze comeet van 17—30 Dec. geobserveert is. Leyd. z. j. (1619). M. 1 pl. 4to. f 3.—

10. **Blassière, J. J.**, Inleid. t. d. beschouwende en werkdaadige meetkunde en het gebruik van dezelve in het landmeeter, waterpassen, enz. 's Grav. 1777. 2 dln. M. pl. 8vo. f 1.—

11. —— Eerste beginselen der reekenkunde. 3e dr. Rott. 1790. kl. 8vo. f 1.—

12. **Blaeu, W. I.**, Tweevoudigh onderwiis van de hemelscke en aerdsche globen, het een na de meyning van Ptolemeus, het ander na de natuerlijcke stelling van Copernicus. Amst. 1655. 2 dln. M. fig. 1 bd. 4to. h. led. f 2.—

13. —— Hetz. Amst. 1666. 4to. hrn. f 2.—

14. **Boeck, Een nieu constich**, inde geometrie ende astronomiae, voor desen noyt in druck gheweest. Bijeen vergadert uut Apiani e. a. ende bijeen vergadert door S. D. v. B. Rees, A. Wijlick. 1608. M. fig. fol. gecart. f 4.50

15. **Boodt, J. v. d.**, Beknopte wijnroey-konst, waar in geleert werd hoe men . . . . zal vinden de ware lengte van een wijnroeyers voet. M. Bijvoegsel. Amst. 1717, 19. 2 dln. 1 bd. M. pl. 4to. h. led. f 1.75

16. —— De gulde spiegel der regtlinische driehoeken. Met een toegift over de klootze driehoeken. Midd. 1744. M. pl. 4to. f 1.50

17. **Bramer, J. R.**, Regula cos of algebra, zijnde de alder-konstrijcksten regel om het onbekende bekent te maken. Bijghevoeght de geometria v. N. Petri . . . alsmede eenige exempelen v. G. Ez. Backer. Amst. 1663. M. fig. 4to. hrn. f 2.50

18. **Brugmans, A.**, Over de waare grond-wetten der beweging en rust. Leyd. 1753. M. 1 pl. 8vo. f 0.75

19. **Bundel** van wiskundige uytspanningen. Verz. en vert. door J. Oostwoud. Purmer. (1776). 8vo. f 1.50

Inhoud: J. Crummel, Het nut der algebra in alle wetenschappen; G. Hiddinga, Aanleyding tot de algebra of stelkonst; Id., Eerste verzameling van 100 algebrasche voorstellen; H. Meisner, Arithmet. roozenkrans; Id., Arthimet. en geometr. algebrasche konst-keten, m. aant.; Id., Mathem. konstwekkertje.

20. **Campen, P. van**, Grondbeginselen der algebra of stelkunst op de bevattelijkste wijze voorgesteld. Leyd. 1794. 8vo. gecart. f 0.75

21. **Cock v. Enckhuijsen, D.**, Cyfer-konst. Verm. d. D. de Hollander. Amst. 1696. kl. 8vo. hrn. f 2.50

22. **Cook v. Enkhuijsen, D.**, Hetz. werk. Amst. 1734. f 1.75

23. **Coehoorn, M. v.**, Nieuwe vestingbouw, op een natte of lage horisont . . . Van de Fransche royale ses-hoek . . . alsm. hoe men een zee of rivier fortificeert. Leeuw. 1685. M. pl. fol. h. led. f 3.50

24. ——. Hetz. 2e dr. Leeuw. 1702. M. pl. h. led. f 2.—

25. **Coets, H.**, Beschrijvinge van vlakke sonnewijzers. Leiden, 1705. M. pl. 4to. hrn. rug. f 2.—

26. **Coutereels, J.**, Het konstich cyffer-boeck. Wt de Franc. tale overgeset d. H. Cole. Middelb. 1626. kl. 8vo. hrn. f 3.50

Op den titel portret van Coutereels. Eenigszins wormstekig.

27. —— Arithmetica. U. h. Fransche exempl. over-geset d. C. F. Eversdyck. Midd. 1658. kl. 8vo. led. f 2.25

28. —— Hetz. hrn. verguld. *Fraai ex.* f 3.25

29. **Derham, W.**, Godgeleerde starrekunde of eene betooging van Gods wezen en eigenschappen uit de beschouwing der hemelen. Waar bij over de aurora borealis of 't nooderlicht. U. h. Eng. Leid. 1729. M. pl. 4to. led. verguld op snee. f 1.50

30. **Desargues**, Algemeene manier t. de practijck der perspectiven gelijck t. die der meetkunde. Bijeeng. d. A. Bosse. U. h. Fr. d. J. Bara. Amst. 1664. M. front. en pl. kl. 8vo. hrn. f 2.25

Bijgev.: A. Bosse, Middel t. d. practijk d. doorzightkunde op tafereelen of regel-lose buytengedaenten. Amst. 1664. M. front. en pl.

31. **Douwes, B. J.**, Tafelen behelz. de sinussen, tangenten, secanten en sinus versus . . . ben. de vergrootende breedten alsmede de logarithmen (—1010000). Amst. 1776. 8vo. h. led. f 1.—

32. **Ducq, F. le**, Verbetert Specie en intrest-boeck vervat. alle goude en silvere specien na den jegenwoord. cours v. gelde. — Rabath en specie-boeckjen vervat. rabath tegen 8 en 12 ten 100. — Lacquasie-Boeck vande wijnen. 's Grav. z. j. (c. 1670). 4 dln. 1 bd. 12mo. hrn. f 2.50

Bijgev.: L. Akersloot, Interest boecxken tegen 3 ten 100.— Ab. Thomans, Intrest-boeckje tegen den Penningh 26 $^{2}/_{3}$.

33. **Engelman, J.**, Over de sneeuwfiguren. 2e uitg. met voorr. v. P. Boddaert. Utr. 1771. M. 29 pl. 8vo. gecart. f 1.—

34. **Espine, L. M. de l'**, Nieuw interest-boek van 1½—6 per Cento in 't jaar bij dagen en maanden. Holl. Fr. Amst. z. j (1687). M. portr. kl. 8vo. hrn. f 1.50.

35. —— Hetz. Amst. z. j. c. 1730. Andere uitg. kl. 8vo. hrn. f 1.—

36. **Espine, L. M. de l'**, Hetz. Verm. m. tafels d. J. Ph. Grauman. Holl. Fr. Amst. z. j. (c. 1750). kl. 8vo. gecart. f 0.75

37. —— Verscheide Tafelen waar in de wissel van Holland op Vranckrijk, Engeland, Spanje, Portugal, Antwerpen, Hamburg, Dantzik, Frankfurt, Leipzig en omgekeerd, van Paris op Londen, het courantgeld in bankgeld en omgekeerd, is gereduceert. Tekst. fr. en holl. Amst. z. j. (c. 1750). 11 dln. 1 bd. fol. hrn. rug. *Band beschadigd. Geheel gegraveerd.* f 5.—

38. **Euclides.** De ses eerste boecken Euclidis, van de beginselen ende fondamenten der Geometrie. Overgh., verclaert ende uytgheleyt d. J. Pz. Dov. Amst. 1626. M. fig. kl. 8vo. hrn. f 1.50

39. —— Hetz. Rott. 1632. h. led. f 1.50

40. —— Zes eerste boekken van de beginselen der wiskonsten. In Neerduids vert. d. J. Wz. Verrooten. Hamburg, H. Werner, 1638. M. fig. 4to. hrn. *Gevlekt.* f 3.—

41. —— **Coets, H.**, De ses eerste boeken der beginselen v. Euclides op een korte en klare manier gedemonstreert. M. aanm. d. W. la Bordus. Leyd. 1752. M. pl. kl. 8vo. led. f 1.75

42. —— **Mohr, G.**, Euclides Danicus handel. v. d. meetkonstige werckstucken begrepen in de ses eerste boecken Euclidis enz. Amst. 1572. M. 1 pl. 4to. f 1.50

43. —— **Puyt, S. J. de**, Grondbeginselen der meetkunde vervatt. de zes eerste, het elfde en twaalfde boek van Euclides. Leyd. 1784. M. pl. 8vo. h. led. f 1.50

44. —— **Warius, P.**. De zes eerste, elfde en twaalfde boeken Euclidis, verton. de voornaamste gronden... d. Meetkonst op een korte manier gedemonstreert. Amst. 1717. 2e uitg. M. pl. kl. 8vo. hrn. f 1.50

45. —— Hetz. 4e uitg. Amst. 1763. 8vo. hrn. f 1.50

46. **Euler, L.**, Volledige inleiding tot de algebra. Bijgev. een zeer eenvoudig middel om zelfs blinde menschen de rekenkunde, ja mooglijk het schrijven en 't componeeren van muziek te leeren oefenen. U. h. Hgd. Amst. 1773. 2 dln. 8vo. h. led. f 1.50

47. **Everdijck, C. F.**, Tafelen van interest waer door seer licht gerekent kan werden de gereede weerde van alle uytstaende penningen enz. gecalculeert tegen 48derley interesten. Midd. 1652. 4to. hrn. f 2.—

48. —— Hetz. Midd. 1663. 4to. hrn. f 2.—

49. **Exemplaar-boekje** van de arithmetica, inh. vraagstukken die in de Negotie voorvallen. Amst. *à la sphère.* 1702. 12mo. f 1.—

50. **Gaudi, F. W. van**, Instructie . . . om allerhande zoorten van werken in het veld af te steken en aan te leggen, en

verscheide klyne posten in staat van defensie te stellen. Wesel, 1778. M. 39 platen. 8vo. *Zeldzaam.* f 3.50

Op het einde de namen der inteekenaars, gerangschikt naar hunne regimenten.

51. **Geheimen** der wijnen, liqueuren en bieren, of volkomen onderwijs om allerlei soorten van wijnen te bereiden, goed te houden etc., de brandewijn, genever, anijs, azijn, liqueuren, oliën, het brouwen v. bieren, maken v. chocolade etc. Amst., 1771. 8vo. f 1.50

52. **Glavimans**, **P.**, De nuttigheid en noodzakelijkheid der droogedokken. Rott. 1798. M. 1 kaart. 4to. *Extr.* f 0.60

53. **Govertsz**, **N.**, Afbeelding van alle de generale zeinen die gedaan en geobserveerd werden in 's Lands vloot. Amst. 1746. M. figuren, gedeeltel. gekleurd. 12mo. led. f 1.75

54. **Graef, A. de**, Beschrijvinge van de nieuwe Ruyt-caert, zijnde een onderwijsinge hoe men op de selfde sal ontbinden de voornaemste stucken der Zeevaert, enz. Amst., P. Goos. 1658. M. fig. 4to. f 1.75

55. —— De starre-kunst, leerende de hoedanigheden der beweginge van alle zichtbare hemelsche lichamen etc. — Redenering wegens de vinding der lengte van Oost en West. — Amst. 1659. 2 dln. 1 bd. M. 8 pl. en fig. 4to. hrn. f 1.75

56. —— Vande driehoeksmetinge en van de telkunstigen. Mitsg. van de ontbindinge d. rechtlin. en klootze driehoeken. Amst. 1659. M. fig. kl. 8vo. hrn. f 2.—

57. —— Beginselen van de algebra of stelkonst volgens de manier v. R. des Cartes. Amst. 1672. M. fig. 4to. hrn. f 1.50

58. —— De geheele mathesis of wiskonst. Amst. 1676. M. pl. 4to. hrn. f 3.50

59. —— Hetz. Amst. 1708. M. vele gr. pl. 4to. hrn. *Fraai ex.* f 3.50

60. —— Wiskonstige arithmetica. — Excemplaar-boekje. Op dese ordre gebr. d. A. v. Dam. Amst. 1696, 1703. 2 dln. 1 bd. kl. 8vo. hrn. f 1.75

61. —— Inleyding tot de wiskunst; of de beginselen van de geometrie en algebr. 2e dr. Amst. 1706. M. fig. 4to. hrn. f 2.50

62. —— Analysis of stelkunstige ontknoping in de meetkunstige werkstukken. Amst. 1706. M. fig. 4to. hrn. f 1.75

63. —— De vervulling van de geometria en algebra begrepen in de Inleyding t. d. wiskunst. Amst. 1708. M. fig. 4to. f 1.25

64. —— Exemplaar-boekje van de arithmetica zijnde een vervolg van de wiskunstige arithmetica. Uitgeg. door A. van Dam. Amst. 1715. kl. 8vo. hrn. f 1.—

65. **G(rill), J.**, Essai-boek of uitgereekende tafelen van alle gehaltens in 't goudt en zilver gereduceert uit marken bruto in marken fijn en in guldens, stuivers en myten. Amst. z. j. 4to. h. led. f 1.25

66. —— Generaale goudt-balans of goudts-waarde aanwyzende in tafelen een naaukeurige uitrekening in gelde van alle soorten van 't bruto goudt. Amst. 1715. 4to. hf. led. f 1.50

67. **Halcken, P.**, Mathematisch zinnenconfect of wiskundige uytspanningen ter beoeffeninge van het verstand. U. h. Hgd. vert. d. J. Oostwoud. Purmer. 1767. M. pl. kl. 8vo. h. led. f 1.75

68. —— Hetz. Rott. 1780. M. pl. 8vo. f 1.50

69. **Hansz, S., van Harlinghen**, Hondert geometrische questiën met hare solutiën. Amst. (c. 1620). 8vo. hrn. f 1.75

70. **Hennert, J. F.**, De Acromatique of Dollondsche verrekijkers. Utr. 1772. Met 1 pl. 4to. f 0.50

71. **Hervord, P. Bekker v.**, Nieuwe manier van vestingbou. Uyt 't Hoogd. Amst. 1673. M. pl. — G. Feltman, Artikelbrief ofte ordonnantie op de discipline militaire, etc. Met de Gebeden die de Krijghsluyden hoognodig zijn. Gron. 1676. — 1 bd. kl. 8vo. hrn. f 1.75

72. **Hondius, H.**, Onderwijsinge in de perspective conste. H. C. 1622. M. 43 fig. op 35 pl. — **Id.**, Korte beschrijvinge ende afbeeldinge van de generale regelen der fortificatie, de artillerie, munition . . . van de leger-aerde-wallen, vyrwercken enz. H. C. 1624. Met 20 pl — 1 bd. fol. h. led. f 5.—

73. —— Beschrijving van de regelen der fortificatie, de artillerie enz. H. C. 1624. 3 dln. 1 bd. fol. h. led. f 7.50

Met vele vestingplans enz. en vooral merkwaardig door de afbeeldingen van oude krijgsmachines en door de groote plaat in 4 bladen van het beleg van Nieuwpoort d. F. Balthasar. Zie Muller, Nederl. historieprenten, n°. 1137.

74. **Houcke, D. van**, Cyffer-boek inhoud. de fundamenten v. d'Arithmetica. U. h. Fr. d. Corn. de Herder. Rott. 1676. 12mo. led. f 1.75.

75. **Hugens, C.**, De wereld-beschouwer of gissingen over de hemelsche aardklooten en derzelver cieraad. U. het Lat. d. P. Rabus. Rott. 1699. M. 6 pl. kl. 8vo. h. led. f 1.75

76. —— Hetz. Rott. 1699. M. 6 pl. 8vo. led. f 2.—

Bijgev.: *de Fontenelle*, Over verscheidene waerelden in 't geheel-al. U. h. Fr. 2e dr. Dordrecht, 1728. M. portr. en 2 pl. Zie hieronder N°. 140.

77. **Jellen, M.**, Rekenkundige bijzonderheden. Amst. 1779. 8vo. h. led. f 1.—

78. (**Kersseboom, W.**,) Eerste (tweede en derde) Verhandeling tot een proeve om te weeten de probable menigte des volks in de provintie Hollandt en Westvrieslandt, en specialijk in Haarlem, Amsterdam, Gouda en 's Gravenhage, met een tafel van de waardije van lijfrente in proportie van losrente. 's Grav. 1742. 3 dln. — **Id.**, Eenige aanmerkingen op de gissingen over den staat van het menschelijk geslagt, uitreekening van de lijfrenten, enz. in Struyck's Algem. geographie. 's Grav. 1740. — Kort bewijs dat op de afstervinge voorgevallen in een klein getal personen van zeekeren ouderdom, geenszins een generale reegel van leevenskracht voor andere te fundeeren is. Z. pl. 1738. — 1 bd. 4to. led. f 14.—

79. **Keulen, L. van**, Verzameling van eenige opgeloste zo bepaalde als onbepaalde mathematische voorstellen. M. aanmerk. en uitbreid. uitgeg. door L. Praalder. Amst. 1777. M. pl. 8vo. h. led. f 1.25

80. **Krayenhoff, C. J.**, Proefkund. beschouwingen van den aart, hoedanigheid en sterkte van het timmerhout. 's Grav. 1775. — De aloude metzelwerken vergeleken tegen de hedendaagsche. 's Grav. 1775. M. 1 pl. — **C. Redelykheid**, De aloude metzelwerken enz. beoordeeld en wederlegd. 's Grav. 1775. — **C. J. Krayenhoff**, C. Redelykheid bestraft of de beoordeeling over de aloude metselwerken beantwoord. 's Grav. 1776. — **C. Redelykheid**, De beoordeeling van Krayenhoff, de aloude metzelwerken, verdedigd. 's Grav. 1776. — 1 bd. 8vo. h. led. f 1.25.

81. **Kruyk, D.**, Wiskonst. wederlegginge v. d. quadratura circuli ontdekt d. D. Waeywel. Amst. 1714. 4to. f 1.—

82. **Laer, W. van**, Wegwijzer voor aankoomende goud- en zilversmeeden. Verhandelende veele weetenschappen, die konsten raakende, zeer nut voor alle Jonge Goud- en Zilver-Smeeden. Amst. 1768. M. 6 platen en 1 fig. op den titel. kl. 8vo. *Zeer zeldzaam.* f 10.—

83. **Lakeman, S.**, Ontwerp van een middel om de Westvriesche zeedijken, door het afknagen van 't paalwerk zeer gevaarlijk, in 1733 te stellen buiten eenig gevaar van doorbrake. Amst. 1733. M. 2 kaarten. fol. h. led. f 1.50

84. **Lande, de la**, Astronomia of sterrekunde. U. h. Fr. door A. B. Strabbe, uitgeg. door C. Douwes. Amst. 1773—80. 5 dln. M. pl. 8vo. hf. led. *Holl. papier.* f 5.—

85. **Lansbergen, Ph.**, Verklaringen van het gebruyck des astronomischen ende geometrischen quadraats. Verm. met het maken v. d. astron. ende geometr. quadraat. d. D. Goubard. Middelb. 1650. Met fig. 4to. f 1.75

86. **Lansbergen, Ph.,** Hetz. Middelb. 1667. Met fig. en pl. 4to. f 1.75

87. —— Hetz. Verm. d. M. van Nispen. Dordr. 1685. M. pl. en fig. 4to. gecart. f 1.75

88. —— Bedenckingen op den dagelijckschen ende jaerlijckschen loop van den aerdtkloot, mitsg. op de ware afbeeldinge des sienelijcken hemels. Midd. 1650. M. pl. en fig. 4to. f 1.75

89. —— Hetz. Midd. 1666. M. fig., pl. en portr. van L. d. W. Delff. 4to. *Met watervlekken.* f 1.50

90. —— Astrolabium d. i. verklaringe van de platte sphaere ofte globe van Ptolomaeus. Midd. 1653. M. pl. en fig. op den titel. 4to. f 1.50

91. —— Beschrijvingh der vlacke sonne-wijsers, in welcke de waere manier, om deselve op allerhande vlakten te betrecken, volgens wiskonstige regulen. Oversien en verrijckt d. J. Mogge. Midd., 1675. M. fig. kl. fol. gecart. f 2.50

92. **Lastman, C. Jz.,** Kunst der stuurluiden. Bijgesteld de tafels van de hoekmaten, haak- en snijlijnen . . . met onderwijzinge des Driehoeks reekeningh. Verbeterdt en met aanhangh. bestaande in voorbeelden door Fr. van der Huips. Bijgev. een almanach na den nieuwen-stijl. Amst. 1702. M. fig. 4to. hrn. rug. f 2.—

93. **Leeuwen, C. van,** Schoolboeck der wynroeyeryen, waer inne geleert wordt het meeten van alle soorten van vaten . . . en oock 't maken van de selve. Noch een aanhangh. genaemt den Bril voor de belachelijcke geometristen bestaende in eenige geometr. en andere questien. Amst. 1663. Met fig. 4to. hrn. f 4.25

In denz. band: C. H. G i e t e r m a k e r, Den Amsterdamschen belachelijcken geometr. bril-maker C. van Leeuwen voorgestelt in een vertoningh der opgeraepte vuyle leugenen. M. antwoordt d. C. v. Leeuwen. 1664. C. M. Anhalten, Oprecht school-boeck van de wyn-royeryen. 1663. C. v. Leeuwen, Half slapende aenspraecke over de bril voor de Amsterd. brillachende geometrist; A. de Graaf, Ontleding van de bril voor de Amsterdamsche belachelijke geometristen. 1663; G. M o h r, Euclides Danicus. Amst. 1672. Met 3 pl.; Compendium Euclidis curioni d. i. meetkonstigh passer-werck. 1673.

94. (**Listingh, N.,**) Opweckinge tot het uytvinden van middelen om de zeedijcken in Hollandt en West-Vrieslandt tegens het doorbreecken etc. te beschermen. Amst. 1702. 2 dln. 1 bd. M. pl. 4to. hrn. f 1.50

95. **Lulofs, J.,** Inleiding tot eene natuur- en wiskundige beschouwinge des aardkloots. Leyd. 1750. M. portr. d. Houbraken en 15 pl. h. led. *Groot papier.* f 1.50

96. **M(anlijn)**, **D.**, Pyrotechnia of konstige vuurwerken. Amst. 1671, 76. 2 dln. 1 bd. M. titelpl. en 28 pl. 8vo. hrn. f 3.—

97. —— Pyrotechnia of meer dan hondertderleije konstvermakel. vuurwerken. Amst. 1678. Met pl. 8vo. h. led. f 1.75

98. **Mathematische Liefhebberij**, **Maandelijkse**, ten dienste d. leergierige jeugt of die zig in de algebaa en rekenkonst zoude willen oeffenen. Waar agter gevoegt het maandelyke nieuws d. Fransche en Duytsche schoolen in de provincien v. Holland, West-Vriesland, Utrecht enz. April 1754—Dec. 1769. 2e dr. Purmer., P. Jordaan. z. j. 17 dln. 16 bdn. M. fig. kl. 8vo hrn. rug. f 12.50

99. **Melder**, **G.**, Korte en klare instructie van regulare en irregulare fortificatie met hare buyten-wercken, te gebruycken defensive en offensive . . . Bygevoegt 50 lustige questien met hare solutien. Amst., 1664. Met pl. en fig. kl. 8vo. hrn. f 1.50

100. **Metius**, **A.**, Manuale arithmetice et geometriae; in hetwelcke de stockrekeninghe ofte rabdologia (Nepperi) . . . enz. Amst. 1634. Met fig. kl. 8vo. hrn. f 2.50

101. —— Manuale arithmeticae et geometriae pract.; in hetwelcke de stockrekeninghe, fortificatie enz. 2e uitg. Fran. 1646. M. fig. kl. 8vo. hrn. f 2.—

102. **Mogge**, **J.**, Inleydinge der sonne-wysers ende het beschrijven van dien. Midd. 1666. M. fig. gr. 8vo. h. led. *Sterk afgesneden.* f 2.75.

103. —— Algemeene manier tot de practijck-oeffeningh der sonne-wysers. Midd. 1675. M. fig. kl. fol. hrn. f 2.50

104. **Mots**, **H. C.**, Cyffer ofte reken-boeck waer inne gevonden werden de voornaemste reghelen des kunsts. Ench. 1640. kl. 8vo. hrn. *Watervlekkig.* f 1.50

105. **Munck**, **J. de**, De groote Zon-eclips, dewelke voorvallen zal op den 29 July 1748. Midd. 1748. Met 4 pl. 4to. *Gevlekt.* f 1.—

106. **Musschenbroek**, **P. van**, Beginsels der natuurkunde. M. Beschr. der nieuwe luchtpompen. Leyden, 1739. 2 dln. M. vele pl. 4to. ribben bdn. f 3.—

107. **Newbery**, **J.**, Philosophie der tollen en ballen of het Newtoniaansche zamenstel van wijsbegeerte. U. h. Eng. d. (G. Boothamer). Midd. 1768. M. titelpl. en 9 pl. kl. 8vo. h. led. f 1.25

108. —— Hetz. U. h. Eng. Midd. 1788. kl. 8vo. f 1.25

109. **Nierop**, **D. Rz. van**, Onderwys der zeevaert inhoudende de voornaemste stukken der stuerluyden. Verb. door P. O. R. van Nierop. Amst. z. j. M. fig. kl. 8vo. f 1.25

110. —— Hetz. Amst. 1655. 12mo. f 1.50
Bijgev.: v. Nierop, Byvoeghsel op 't onderwijs der zeevaert waer in alle de rekeninghen der platte en kromstreecks driehoecken op een liniaal uyt-gepast worden, enz.

111. **Nierop, D. Rz. van**, Hetz. Amst. z. j. (c. 1685). gecart. f 1.50
Bijgev.: Het Byvoeghsel en generale beschrijvinge der soneclipsen.

112. —— Nederduytsche astronomia d. i. onderwijs van den loop der hemels. M. aenhangh als oock eenighe voorbeelden der son-eclipsen. Amst. 1658. 2 dln. 1 bd. M. titelpl. gegravd. H. M. en fig. hrn. rug. *Band beschadigd.* f 2.—

113. **Nieuwentyt, B.**, Gronden van zekerheid of de regte betoogwyze der wiskundigen so in het denkbeeldige als in het zakelyke, ter wederlegging van Spinosaas denkbeeldig samenstel. Amst. 1720. 4to. rb. bd. f 1.75

114. ——. Het regt gebruik der werelt-beschouwingen ter overtuiginge van ongodisten en ongelovigen. 7e druk. Amst. 1759. M. portr. en pl. 4to. h. led. f 2.—

115. **Nispen, M. v.**, De beknopte land-meet-konst leerende in 't kort alles wat in de practijcke des landt-meters voorkomen kan. Dordr. 1669. M. titelpl. en fig. kl. 8vo. f 2.—

116. —— Hetz. Bijgev.: Het tractaet van de landt-maten door J. P. Dou, C. Eversdijck e. a. Dordr. 1669. 2 dln. 1 bd. M. fig. kl. 8vo. hrn. f 2.50

117. **Nuis, H. J.**, 't Gebruik van het rectangulum cath. geometr.-astron. ofte regthoekig meet- en sterkundig plat. Zwolle, 1686. M. figg. 4to. hrn. f 2.25
Van de zonnewijzers; Van de beweegbare zonnewijzers.

118. **Oostwoud, J.**, Mathematische liefhebberij behelz. 1000 voorstellen. Purm. 1759. 2 dln. kl. 8vo. gecart. f 1.50

119. **Out, S. J.**, Tafelen van reeckeningen in 't goudt en silver gereduceerd uyt marken troys in marken fijns. Mitsg. den prijs ende waerdye van 't selve in guldens, stuyvers ende mijten. Amst. 1651. M. grav. op den titel. 4to. hrn. f 1.25

120. —— Hetz. Amst. 1681. 4to. hrn. f 1.25

121. —— Hetz. 3e dr. Amst. 1714. 4to. hrn. f 1.75

122. **Paape, C.**, De plateelbakker, of Delfts aardewerkmaaker. Dordr. 1794. M. 5 platen. 8vo. *Zeldzaam.* f 3.50

123. **Pagan**, Nieuwe vestingbouw. U. h. Fr. en m. aanmerk. d. J. J. Wertmüller. 2e dr. Dordr. 1745. M. pl. kl. 8vo. led. f 1.25

124. —— Hetz. 's Grav. 1738. M. pl. kl. 8vo. hrn. f 1.25

125. **Panser, S.**, Mathemat. rariteit-kamer zynde een volkoomen beschryvinge van de Algebra. Gron. 1747. 4to. hrn. Met portr. in xylographie. f 2.50

126. —— Hetz. 4to. h. led. *Zonder portr.* f 1.50

127. **Pardies, J. G.**, Beginselen der geometrie. U. h. Fr. Hoorn, 1690. M. fig. 12mo. hrn. f 1.50

128. **Phocylides, J.**, Friesche sterrekonst ofte korte doch volmaeckte astronomia met de nuttigheden van dien. Harl. 1652. 2 dln. 1 bd. M. fig. kl. 8vo. hrn. f 1.75

129. **Placaet** v. d. Staten v. Hollandt ende West-Vrieslandt aengaende den prijs daer op het Goudt ende Silverwerck. . . sal mogen ende moeten gedebiteert ende verkocht werden, met de lyste van den prys. 's Grav. 1665. 4to. hrn. f 3.50

130. **Redelykheid, C.**, Over de metselary in vestingwerken behelz. een nieuw project. . . . bij het doen bouwen van de muragie der vestingwerken. Rott. 1755. M. pl. 8vo. f 1.—

131. —— De nieuw uitgevonden palissaden . . . alsmede een nieuw uitgevonden machine om canon in den bedekten weg te konnen gebruiken. 's Grav. 1775. M. 3 pl. 8vo. f 0.75

132. —— De aloude metzelwerken vergeleken tegen de hedendaagsche d. C. J. Krayenhoff beoordeeld en wederlegd. 's Grav. 1775. 8vo. f 1.—

133. —— De beoordeeling en wederlegging over en van het werkje van C. J. Krayenhoff, aangaande de aloude metzelwerken, verdedigd. 's Grav. 1776. 8vo. f 0.40

134. —— Middel tot verzekering der sluizen tegens zwaren stormen en hogen watervloeden, bestaande in een sluis-sluitbak. 's Grav. 1776. M. 3 pl. 8vo. f 0.75

135. **Reeden-voeringe** over het begin der Eeuwe nevens de oplossinghe van het geschil welk jaar 1700, of 1701, het eerste der Eeuwe is. Met wederleggingge en antwoord hierop. Amst. 1699. 3 stn. 1 bd. kl. 8vo. f 1.50

136. **Robijn, J.**, Hollandsche scheepsbouw, waar in vertoont werdt hoedanigh alle scheepstouwen en andere deelen geplaetst zijn en genaemt werden, beneffens het bouwen van alle scheepen. Amst. 1692. M. 1 gr. pl. 4to. f 2.50

137. **Ruelle, G.**, en **C. Hz. Gietermaker**, Stuurmans zee-quadrant ofte ruytkaert aenwysende hoe men in korten tijds het gebruyck der vierkante en wassende Grade-paskaerten sal verstaen, enz. Amst. 1697. 4to. f 1.25

138. **Ruse, H.**, Versterckte vesting, uytgevonden in velerley voorvallen en geobserveert in dese laatste oorloogen, soo in de Vereen. Nederlanden als in Vranckryck, Duytslant, Italien, Dalmatien, Albanien enz. Amst. 1654. M. gegrav. titel. (d. R. Fl.) en 8 pl. fol. gecart. *Vlek op den titel.* f 3.—

139. **Schäffer, J. C.**, Proefnemingen en monster-bladen om papier te maaken zonder lompen. U. h. Hgd. Amst. 1770. 2 dln. 1 bd. M. gekl. pl. en monsters van papier. 4to. h. led. f 3.75

140. **Schooten, Fr. v.**, Tabulae sinuum, tangentium, secantium ad radium 10000000. Met 't gebruyck der selve in rechtlinische triangulen. Amst. 1627. M. fig. 12mo. hrn. f 1.25

141. —— Hetz. Gecorr. en bygev. d'ontbindinge d. sphaer. triangulen d. J. J. Stampioen. Rott. 1632. M. fig. 12mo. hrn. f 2.—

142. —— Mathematische oeffeningen waarbij gevoegt is een Tractaet, handel. v. Reeckening in Speelen v. Geluck, door Chr. Hugenius en een korte verhandeling van de perspective. Amst. 1659. M. fig. 4to. hrn. f 3.—

143. **Schuere, J. v. d.**, Arithmetica of rekenkonst. — Kort onderricht over het Italiaens boek-houden. ter Goude, 1634. 2 dln. 1 bd. M. portr. op den titel. kl. 8vo. hrn. f 3.—

144. **Schultetus, B.**, Winckelige-wyzer van de sonne, — volgen d. i. hemelsche circulen en uuren-linien, hoe men de selve... konstelyck afteykenen zal. Amst. 1670. M. fig. 4to. hrn. f 1.50

145. **Semeyns, M.**, Kortbondige redeneering over de gesteltheid van den aardkloot van binnen betoogt uit de magneetische werkinge. Amst. Met 1 pl. — **Kortbondige demonstratie** over de echtheid des regels om door twee vaste en vier beweegende punten van trekkingen ten allen tyde en plaetse de wyzing der compassen te bereekenen enz. — **J. Lulofs**, Brief aan M. Semeins behelz. een nader onderzoek van deszelfs ontwerp om door middel van de compassen de langte op zee te bepalen. Leyd. 1764. — 3 dln. 1 bd. 8vo. h. led. f 1.75

146. **Sems, J.**, en **J. Pz. Dou**, Practijck des landmetens, leerende alle rechte ende kromzydige landen, bosschen enz. meten. Verm. met geometr. questien d. S. Hansz. Amst. J. Jansz. s.j. M. 6 pl. en fig. 8vo. hrn. f 2.—

147. **Smith, R.**, Volkomen samenstel der optica of gezichtkunde. Verrykt met aanm. alsmede eene verhandel. v. Jurin over het duidelijk en onduidelijk zien. Amst. 1753. 2 dln. M. vele pl. 4to. f 2.—

148. **Smith, W. R. de**, Naturlikke ontdekking of demonstratif bewys van de grootheid der aardkloot, der maan, der sonne, van de hooge distantie des firmaments. Gron. 1722. 4to. f 1.—

149. **Soeten, M.**, Algemeene manier tot het maaken van zonnewysers op allerley effen vlakken. Amst. 1708. M. 26 pl. kl. 8vo. hrn. f 1.50

150. **Soutwater** versch gemaakt ofte een nette beschryvinge van deze nieuwe inventie . . . mitsg. een brief van R. Boyle daarover geschreven. — Nieuwe experimenten en profytel. aanmerckingen over het zeewater versch gemaakt. Lond. 1684. 4to. f 1.50

151. **Spille, H.**, Beschryvinge van een nieuwe manier om molen-assen en molen-roeden van meerder sterkte en duurzaamheid te maaken enz. Amst. 1779. M. 1 pl. 8vo. f 1.—

152. (**Spinoza, B. de**), Stelkonstige reeckening van den regenboog en reeckening van kanssen. 's Hage. 1883. 8vo. f 1.50

Afzonderlijke afdr. uit B. de Spinoza, Opera edd. J. v. Vloten et J. P. N. Land.

153. **Stammetz, J. L.**, en **W la Bordus**, Groot en volledig woordenboek der wiskunde, sterrekunde, meetkunde enz. Amst. 1758. Met 38 pl. 4to. h. led. f 1.75

154. —— Hetz. Amst. 1772. 4to. M. pl. h. led. 4to. f 1.75

155. **Stampioen d'Jonghe, J.**, Algebra ofte nieuwe stelregel. 's Grav. 1639. M. gegrav. titel en fraai portr. van den schrijver d. C. van Queboren, en fig. 4to. hrn. f 3.50

156. **Starkey, G.**, Pyrotechnia ofte vuur-stook-kunde, vastgesteld en opgehelderd ofte het sekerste en veiligste middel om de konst te doen triumpheren over de natuurlijke gebreken. U. h. Eng. d. J. van de Velde. Amst. 1687. M. 1 pl. kl. 8vo gecart. f 2.75

Bijgev.: Eenige philosophische en medicinale tractaatjes beschrijv. de Liquor Alchahest, de Mercurius der philosophen enz. d. v. Helmont, Bacon, Starkey en a. U. h. Eng. d. J. van de Velde. Amst. 1688.

157. **Stevin, Hendrick**, Wisconstich filosofisch bedrijf, begrepen in veertien boeken. M. aenh. Leyd., Ph. de Croy. 1667. M. fig. 4to. hrn. M. Plaetboec inhoud. 29 pl. fol. hrn. *Zeldzaam.* f 5.—

Inhoud o. m.: Vant ontfeylbaer Uyrwerc te water en te lande; Vande wiskonstige zeevaert; Van den Handel der watermolens v. S. Stevin; Van de waterschuering v. S. Stevin, enz.

158. —— **Plaetboec** vervangende de figuren of formen gehorig tottet wisconstich filosofisch bedryf van H. Stevin. Z. pl. 1668. 29 pl. fol. *Gevlekt.* f 2.50

159. **Stevin, S.**, Castrametatio d. i. Legermeting. Rott. 1617. — Id., Nievwe maniere van sterctebov, door spilsluysen. Rott. 1617. 2 dl. 1 bd. M. portr. van Maurits van Nassau, en houtsn. fol. gecart. *Onafgesneden.* f 5.—

160. —— Nieuwe maniere van sterctebov door spilsluysen. Rott. 1617. M. fig. kl. fol. f 4.—

161. **Steyn, G. v.**, Liefhebbery der reekenkonst zynde eene verzaameling van examens over de reekenkonst op verscheiden vacante Schoolmeesters-plaatsen voorgevallen. M. Aanh. v. examenstukken. Amst. 1768. 3 dln. 1 bd. 4to. h. led. f 2.25

162. **(Struyck), N.**, Uytreekening der kanssen in het speelen, door de arithmetica en algebra, beneevens een verhandeling van looterijen en interest. Amst. 1716. 4to. hrn. f 2.50

163. —— Inleiding tot de algemeene geographie benevens eenige sterrekundige en andere verhandelingen. Amst. 1740. 2 dln. 1 bd. M. pl. 4to. h. led. f 2 50

Inhoud o. m.: Uitrekening van de lijfrenten. M. aanhangsel.

164. **Tooneel, Het nieuw**, der vuer-werken waar in getoont werd het maken van alderhande soorten van vuerwerken als kasteelen, slag-swaerden enz. enz. Amst. 1706. M. 7 pl. kl. 8vo. f 1.—
Het laatste hoofdstuk (LVI) is incompleet.

165. **Tresoor** van de gewichten, maten van koorn ende landen enz. alsmede van de elle ... oock van den gelde en de wissel... By ghevoegt de penningen nu ghebruycklijck. Amst. 1647. 12mo. hrn. f 1.50

Aan het einde: Een corte begrootinghe van de werelt, van de particuliere landen, en vergelijckinge van rijckdommen ende middelen.

166. **Venema, P.**, Onderwysinge in de beginselen v. d. Algebra ofte stel-konst. 3e dr. Amst. 1756. kl. 8vo. h. led. f 1.—

167. —— Hetz. 5e dr. Amst. 1783. kl. 8vo. h. led. f 1.—

168. **Verhaal** der Comeeten, die zig zedert de Schepping der Wereldt vertoond hebben bij gelegentheid van die . . . comeet, die men hier te verwagten is.. Amst. 1756. M. pl. kl. 8vo. f 1.50

169. **Verhandelingen** over de barometers, thermometers en notiometers d. D. . . U. h. Fr. 's Grav. 1730. M. portr. en vele pl. kl. 8vo. gecart. f 1.50

170. **Voorberigt, Nauwkeurig**, van den schrikkelyken Comeet, dewelke zig binnen korten zal vertonen. 2e dr. Leeuw. 1756. M 1 gekl. pl. 8vo. f 1.75

171. —— Hetz. Leeuw. 1756. 8vo. f 1.50

172 **Voordeelen, De**, voor ons land van Vuur-machines in plaatse van Watermolens. Rott. 1772. 8vo. f 1.—

173. **Waarneemingen** op den huize Zwaanenburg van de barometer, kracht en streeken der winden luchtgesteltheid enz. voor 1744—79. Haarl. 1772. 8vo. h. led. f 2.50

174. **Warius, P.**, Nieuwe verklaring over de proportionaal passer. Amst. 1798. M. pl. 4to. f 1.25

175. **Westen, W. van**, Mathematische vermaecklyckheden, te samen gevoeght van verscheyden geneughlijke en boertige werck-stucken uyt arithmetica, geometria etc. Amst. 1673. 3 dln. 1 bd. M. fig. kl. 8vo. hrn. f 2.—

176. **Wiarda, H.**, Naauwkeurige verhandelinge van de eerste uitvindingen en uitvinders, van veele der voornaamste, zo oude als nieuwe konsten en wetenschappen. Amst. 1733. M. titelpl. kl. 8vo. led. f 1.25

177. **Witsen, N.**, Aeloude en hedendaegsche scheepsbouw en bestier waer in de wijze van scheeps-timmeren by Grieken en Romeynen . . . ben. evenmatige grootheden van schepen onses tijts, ontleet in alle hare deelen . . . Verrijckt met een reex verklaerde zeemans spreeck-woorden en benamingen. M. Appendix. 1671. 3 dln. 1 bd. M. titelpl. d. R. de Hooghe en pl. fol. h. led. f 10.—

178. **Witt, J. de**, Waerdye van lyf-renten, naer proportie van los-renten. 's Grav. 1671. — Corte onderrichtinghe tot h. maecken van de reductiën van de jaer-custingen tot gereede penningen om te eysschen den veertichsten penningh volg. tplacaet van 1598. Leyd., opt Raedhuis, 1599. 2 dln. 1 bd. fol. f 3.50

Herdruk van Haarlem, 1879.

179. **Wolff, Chr.**, Nodige tafelen tot de trigonometria en uittrekking der wortelen waar in de sinus en tangentes voor elke minut des quadrants nevens harer logarithmi... zijn begrepen. Vert. d. N. Epkema. Amst., v. Waesberge., 1742. M. portr. 8vo. gecart. f 1.50

180. —— Hetzelfde werk. Amst. 1765. M. titelpl. kl. 8vo. f 1.25

181. **Yk, C. van**, De Nederlandsche scheepsbouw-konst open gestelt. Delft, 1697. M. 15 pl. fol. hrn. f 5.—

182. **Zeynen, Generale**, voor de schepen van Oorloge resorterende onder de Vlooten van den Staet der Vereen. Nederlanden mitsg. de koopvaerders. Z. pl. en j. (c. 1670). 4to. f 1.—

183. **Zwyndregt, L. van**, Verhandeling van den Hollandschen scheepsbouw raakende de verschillende chartres der oorlogschepen tot 's Lands dienst. Met verhandeling van 't bouwen der koopvaardijschepen door C. de Ruiter. 's Grav. 1759. M. 8 gr. pl. 4to. f 3.—